

CATHERINE GRACE

FIICE
IALTE

FAMILIILE CHURC

CATHERINE GRACE KATZ

FIICELE I ALTEI

FAMILIILE CHURCHILL, ROOSEVELT SI HARRIMAN:

O poveste de dragoste şi război

Traducere din limba engleză de

IRINA NEGREA

EDITURA TREI

2023

Colecție coordonată de
Livia Szász

Autor: Catherine Grace Katz

Titlul original: *The Daughters Of Yalta*

The Churchills, Roosevelts, and Harrimans:
A Story of Love and War

O.P. 16, Ghişeul 1, C.P. 0490, Bucureşti
Tel.: +4 021 300 60 90; Fax: +4 0372 25 20 20
e-mail: comenzi@edituratrei.ro
www.edituratrei.ro

ISBN (print): 978-606-40-1459-7
ISBN (EPUB): 978-606-40-2010-9

Editori:
Silviu Dragomir
Vasile Dem. Zamfirescu

Director editorial:

MAGDALENA MĂRCULESCU

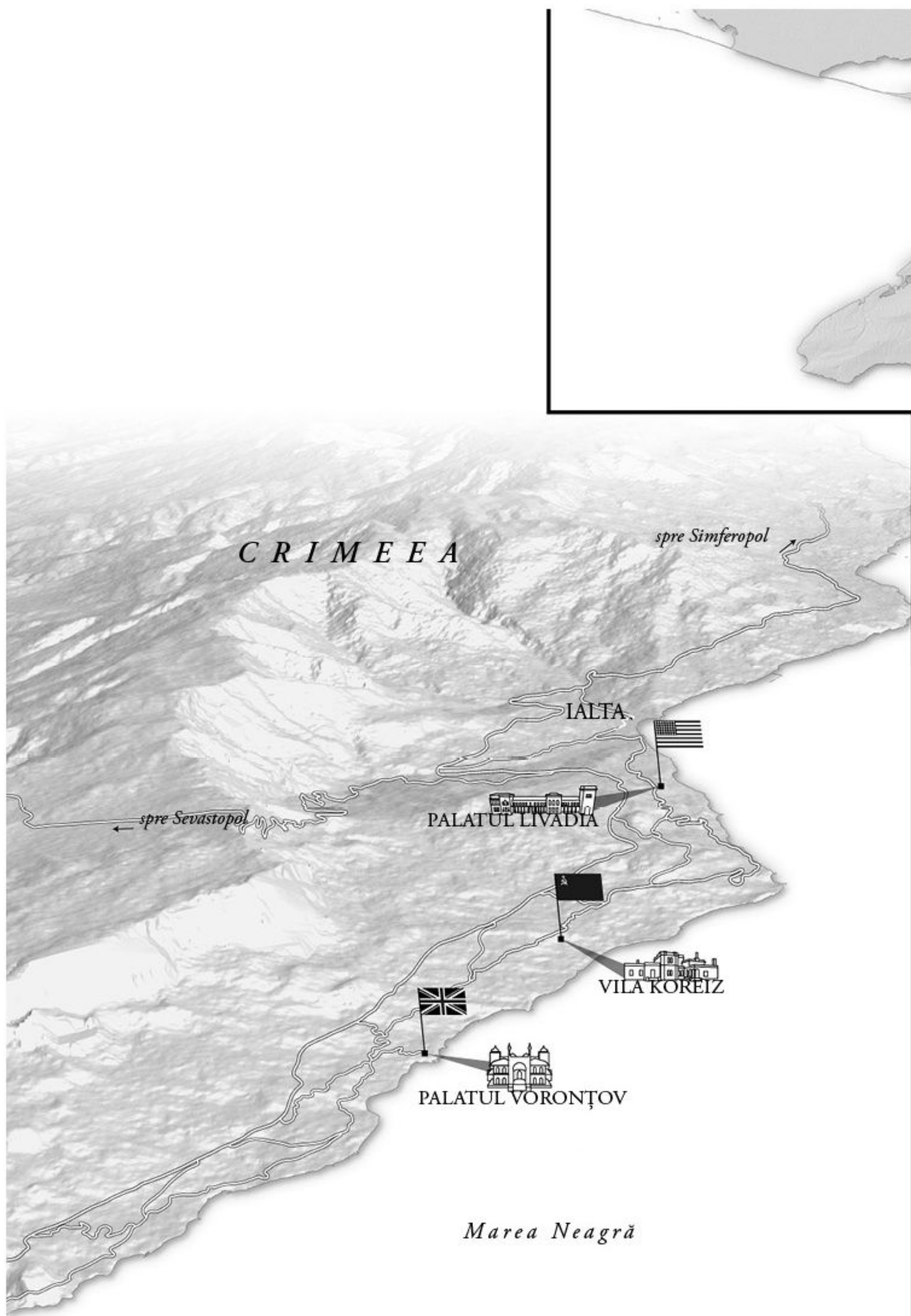
Redactare:
ONDINE CRISTINA DASCĂLIȚA

Director producție:
CRISTIAN CLAUDIU COBAN

Dtp:
GABRIELA ANGHEL

Corectură:
IRINA MUŞĂTOIU
OANA APOSTOLESCU

Pentru familia mea

C R I M E E A
spre Simferopol
IALTA
spre Sevastopol
PALATUL LIVADIA
VILA KOREIZ
PALATUL VORONȚOV
Marea Neagră

Lista delegaților esențiali la Ialta

Această listă serveşte la identificarea anumitor persoane care figurează proeminent în carte. Lista conține însă doar un mic număr din sutele de oameni care au fost prezenți la Conferința de la Ialta. De menționat că unii dintre cei incluşi în listă au titulaturi multiple. Am indicat numai acele titluri care sunt relevante sau uşor de recunoscut judecând după rolul lor în această narațiune.

Delegații americani

- Franklin D. Roosevelt – *preşedinte al Statelor Unite ale Americii*
- Anna Roosevelt – *fiica lui Franklin Roosevelt şi aide-de-camp*[1]*; cunoscută şi ca Anna Roosevelt Boettiger*
- W. Averell Harriman – *ambasadorul american în Uniunea Sovietică*
- Kathleen (Kathy) Harriman – *fiica lui Averell Harriman*
- General-maior Frederick Anderson – *comandant general adjunct al Forțelor Aeriene Strategice ale SUA, Europa*
- Charles Bohlen – *adjunct al secretarului de stat, interpret al lui Franklin Roosevelt*
- Locotenent-comandor Howard Bruenn – *medic al lui Franklin Roosevelt, cardiolog*
- James Byrnes – *director, Agenția pentru mobilizarea de război*

---

[1] În rom., „aghiotant”; am optat pentru termenul francez folosit în original, având în vedere că fiicele prezente la Ialta nu aveau toate un statut militar cert. (*N.red.*)

- Steve Early – *secretar de presă*
- Edward Flynn – *fost preşedinte al Comitetului Democratic Național; prieten cu Franklin Roosevelt*
- Wilder Foote – *adjunct al secretarului de stat*
- Alger Hiss – *director adjunct, Biroul pentru afaceri politice speciale, Departamentul de Stat*
- Harry Hopkins – *consilier special al preşedintelui*
- Sergent Robert Hopkins – *fiul lui Harry Hopkins, fotograf al U.S. Army Signal Corps*
- Amiral Ernest King – *comandant-şef, Flota SUA; şef al operațiunilor navale*
- General-maior Laurence Kuter – *adjunct al şefului Statului-Major de Operații, Forțele Aeriene ale Armatei SUA, reprezentându-l pe generalul de armată Henry „Hap" Arnold*
- Amiral al flotei William Leahy – *şef al Statului-Major al comandantului suprem (Franklin Roosevelt) al Armatei SUA şi al Marinei SUA*
- General George Marshall – *şef al Statului-Major al Armatei SUA*
- H. Freeman Matthews – *director, Biroul afacerilor europene, Departamentul de Stat*
- Viceamiral Ross T. McIntire – *şef al Departamentului medical, Marina SUA; medic al lui Franklin Roosevelt*
- Eddie Page – *al doilea secretar şi consul, Ambasada Americană, Moscova*
- Edward R. Stettinius – *secretar de stat*
- General-maior (în retragere) Erwin „Pa" Watson – *consilier militar şi secretar personal al lui Franklin Roosevelt*

Delegații britanici

- Winston Churchill – *prim-ministru*

- *Sarah Churchill – fiica lui Winston Churchill şi aide-de-camp, ofițer de aviație în Women's Auxiliary Air Force (WAAF)*[2]; *cunoscută şi ca Sarah Oliver*;
- Feldmareşal sir Harold Alexander – *comandant suprem al trupelor aliate, teatrul de operațiuni din Mediterana*
- Maior Arthur Birse – *interpret al lui Winston Churchill*
- Feldmareşal sir Alan Brook – *şef al Statului-Major General Imperial*
- Sir Alexander Cadogan – *subsecretar permanent la Foreign Office*
- Sir Archibald Clark-Kerr – *ambasadorul britanic în Uniunea Sovietică*
- Amiral al flotei sir Andrew Cunningham – *Prim Lord al Amiralității şi şef al Statului-Major Naval*
- Anthony Eden – *ministru de externe*
- General sir Hastings „Pug" Ismay – *şef al Statului-Major al lui Winston Churchill, ministru adjunct în Cabinetul de Război*
- Lord Moran – *medic al lui Winston Churchill*
- Mareşal al Forței Aeriene Regale sir Charles „Peter" Portal – *şef al Statului-Major al Aviației*
- Comandor Charles „Tommy" Thompson – *aghiotantul lui Winston Churchill, Marina Regală*

Delegații sovietici

- Iosif Stalin – *mareşal al Uniunii Sovietice, secretar general al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice*
- General Aleksei Antonov – *prim-adjunct al şefului Statului-Major General*

---

[2] Divizia de femei a Forței Aeriene britanice. (*N.tr.*)

- Lavrenti Beria – *comisar al poporului pentru afaceri interne (NKVD)*
- Sergo Beria – *fiul lui Lavrenti Beria*
- Andrei Gromîko – *ambasadorul sovietic în Statele Unite*
- Fiodor Gusev – *ambasadorul sovietic în Regatul Unit*
- Mareşal Serghei Hudiakov – *adjunct al şefului Statului-Major al Aviației Sovietice*
- Amiral al flotei Nikolai Kuznețov – *comisar al poporului pentru Marina Sovietică*
- Ivan Maiski – *adjunct al comisarului poporului pentru afaceri externe al Uniunii Sovietice; fost ambasador sovietic la Court of St. James's (în Regatul Unit)*
- Viaceslav Molotov – *comisar al poporului pentru afaceri externe*
- Vladimir Pavlov – *interpret al lui Iosif Stalin*
- Andrei Vîşinski – *prim-adjunct al comisarului poporului pentru afaceri externe*

PARTEA I

Ştie să se descurce cu toți şi, de aceea, o vor lua cu ei.

1

1 FEBRUARIE 1945

În iarna anului 1945, Palatul Livadia, cu zidurile sale cândva imaculat de albe, acoperite acum de murdărie, stăruia pustiu, sus pe faleză, deasupra Mării Negre. Mobilierul[1] şi obiectele de artă de o valoare inestimabilă dispăruseră de mult. Chiuvetele, toaletele şi lămpile fuseseră smulse din instalații şi date jos de pe pereți. Naziştii furaseră tot, până şi clanțele de alamă de la uşi.

Situat la nici cinci kilometri în lungul coastei față de stațiunea maritimă Ialta, pe vârful sudic al peninsulei Crimeea, acest palat fusese cândva locuința de vară a țarului şi a țarinei, Nicolae al II-lea şi Alexandra. Aceştia demolaseră vechiul Palat Livadia, unde murise Aleksandr al III-lea, şi construiseră în loc o nouă reşedință imperială cu 116 încăperi[2], mai potrivită pentru viața de familie. Clima mediteraneeană şi plajele cu pietriş negricios le ofereau țarului, țarinei şi celor cinci copii ai lor o relaxare binevenită după umiditatea şi opulența din Sankt-Petersburg. Palmieri şi chiparoşi umpleau grădinile luxuriante dimprejurul palatului în stil neorenascentist italian, clădit din piatra albă a Crimeii. Țarul şi copiii săi se scăldau în mare, jucau tenis şi călăreau pe potecile stâncoase, în timp ce țarina oferea spre vânzare bazarului broderiile[3] lucrate de ea, ca să strângă fonduri pentru spitalul local. Dar în toată această relativă simplitate, se păstra splendoarea. În sala albă de bal[4], unde uşile cu panouri din sticlă se deschideau spre o curte interioară, fiica cea mare a țarului, marea ducesă Olga, şi-a serbat împlinirea vârstei de şaisprezece ani printr-o grandioasă serată. Pentru prima oară în viață a dansat toată noaptea în învolburările rochiei ei roz, cu părul prins sus pe creştet, iar primele ei bijuterii – un colier confecționat din treizeci şi două diamante şi perle – scânteiau în lumina candelabrelor.

Țarul şi familia sa au vizitat Livadia doar de patru ori, înainte de a fi ucişi, în 1918, în subsolul unei case din oraşul Ekaterinburg. Această faptă violentă a marcat sfârşitul dinastiei Romanov şi al Rusiei imperiale. Bolşevicii au transformat apoi palatul într-un sanatoriu pentru muncitorii sovietici privilegiați, care aveau nevoie de odihnă, linişte şi tratamente pentru tuberculoză. Tovarăşii au epurat acest palat sclipitor de alb, îndepărtând sau acoperind toate însemnele familiei Romanov, la fel cum au dărâmat monumentele închinate monarhiei de pe tot cuprinsul Rusiei, înlocuindu-le cu monumente dedicate lor înşişi. Pe urmă, a venit războiul, cel de-al doilea într-un sfert de veac. În 1942, după o lună de lupte sângeroase în oraşul-port Sevastopol situat în apropiere, naziştii au cotropit Crimeea, în cadrul sinistrei Operațiuni Barbarossa încheiate până la urmă fatal pentru Germania hitleristă, care încălcase pactul de neagresiune cu sovieticii şi se avântase spre est prin stepa rusă. Cotropitorii au rechiziționat Livadia, considerând că doar palatul de vară al țarului ar fi putut găzdui corespunzător cartierul general nazist din Crimeea. În primăvara anului 1944, sovieticii au recucerit într-un final Crimeea şi i-au izgonit pe nazişti, însă inamicul în retragere nu a pregetat să jefuiască Livadia, plecând de-acolo cu tot ce se putea transporta.

Aici, în acest palat devalizat, se afla acum în februarie 1945 încântătoarea Kathleen Harriman, fiica în vârstă de douăzeci şi şapte de ani a unuia dintre cei mai bogați oameni din America, socotit al patrulea în ordinea averii. Mii de muncitori umpleau palatul şi grădinile, tăind cu fierăstrăul, bătând cu ciocanul, vopsind, dezinfectând, lustruind şi plantând, fără a mai pomeni de montarea instalațiilor sanitare atât de necesare. Fuseseră amenajate paturi de campanie[5] pentru muncitorii recrutați şi prizonierii de război români, pe care sovieticii îi aduseseră ca să curețe

zona de distrugerile lăsate în urmă de război, însă oricum tot nu existau suficiente locuri unde să poată dormi toți cei care trudeau din greu pe întinsul fostelor domenii imperiale.

Kathy şi tatăl ei, W. Averell Harriman, ambasadorul Statelor Unite în Uniunea Sovietică, sosiseră de câteva zile de la Moscova, unde locuiau de un an şi trei luni. Intenționaseră să vină cu avionul[6], ştiut fiind că nu aveau la dispoziție nici zece zile ca să supervizeze pregătirile finale pentru una dintre cele mai însemnate conferințe ale războiului, însă din cauza vremii rele nu putuseră decola. Până la urmă, călătoria lor cu trenul, pe o distanță de aproximativ 1 300 kilometri[7], durase aproape trei zile, vagoanele târându-se anevoios prin dreptul satelor distruse de bombardamente şi prin ținuturile devastate de război, imagini cu care Kathy se obişnuise în ultimele luni. Fiecare gară[8] pe care o vedea era năruită. „Această distrugere inutilă[9] e ceva îngrozitor”, îi scria Kathy guvernantei ei din copilărie care acum îi devenise prietenă, Elsie Marshall, poreclită „Mouche”, care se afla la New York. (Dacă această remarcă avea să răzbată sau nu până la Mouche rămânea la latitudinea cenzurii.) Surorii ei mai mari, Mary, îi scria: „Dumnezeule, țara asta[10] va avea treabă multă, nu glumă – şi asta doar ca să facă curat.”

* * *

Deşi războiul nu era nicidecum câştigat, spre sfârşitul anului 1944, forțele britanice şi americane eliberaseră Roma, Parisul, Bruxelles-ul şi Atena de sub ocupația germană şi italiană, în timp ce Armata Roşie înainta spre vest prin Polonia şi România. Cu toată contraofensiva neaşteptată şi remarcabil de puternică a Wehrmachtului (forțele militare combinate ale Germaniei) în luna decembrie a acelui an în Belgia, Franța şi Luxemburg, ce amenința să străpungă linia frontului apusean în pădurile geroase din

Ardeni, era evident că Aliații dobândiseră supremația. Războiul din Pacific nu era nici pe departe încheiat – generalii americani estimau că ar mai fi putut dura încă un an şi jumătate, doar dacă nu se reuşea finalizarea la timp a unei noi arme secrete, netestată deocamdată, care ar fi putut schimba totul. Însă prim-ministrul britanic, Winston Churchill; preşedintele Statelor Unite, Franklin Roosevelt; şi secretarul general al PCUS, Iosif Stalin, îşi dădeau seama că în Europa se ajunsese la o răscruce critică. În timp ce armatele lor goneau spre Berlin, cei trei conducători se confruntau cu probleme complicate privind sfârşitul războiului pe continent, probleme pe care nu le puteau rezolvau decât față în față.

Nu era prima oară când convocaseră o asemenea reuniune. La sfârşitul lunii noiembrie 1943, „Cei Trei Mari”, cum erau cunoscuți aceşti lideri ai Aliaților, se întruniseră la Teheran pentru a pune bazele celui de-al doilea front preconizat de multă vreme, pe care l-au lansat exact după şapte luni, pe plajele din Normandia. La momentul respectiv, făcând efortul de a fi pe placul lui Stalin, Roosevelt şi Churchill avuseseră generozitatea de a întreprinde anevoioasa călătorie până la Teheran, un oraş situat mult mai aproape de Moscova decât de Londra sau Washington. Acum, era corect ca Stalin să vină el la ei. Liderii occidentali au propus organizarea conferinței în Mediterana, însă Stalin a motivat că, din cauza sănătății sale şubrede, nu putea părăsi Uniunea Sovietică. La recomandarea medicilor[11], a refuzat să ia în considerare vreun loc de întâlnire amplasat dincolo de granițele țării sale. Churchill şi, în special, Roosevelt ştiau că aveau nevoie de cooperarea sovieticilor pentru a garanta victoria în Pacific şi reuşita organizației recent imaginate de Roosevelt cu scopul de a consolida pacea mondială. Era însă necesar şi angajamentul asumat de Stalin pe termen lung pentru a

asigura autodeterminarea politică a unor națiuni eliberate de curând, ca de pildă Polonia. Cum la mijloc era viziunea lor despre o lume postbelică democratică, cei doi aveau mai mult de pierdut decât ar fi avut Stalin, a cărui Armată Roşie controla fără echivoc Europa de Est. Roosevelt i-a cerut discret[12] lui Averell Harriman să accepte solicitarea lui Stalin, fără prea multă tocmeală – adică să confirme că el şi Churchill aveau să vină în Uniunea Sovietică înainte ca Churchill să poată invoca alte obiecții.

Coasta Mării Negre era cel mai îndepărtat punct vestic până unde Stalin era dispus să se deplaseze, iar salba de stațiuni maritime amplasate de-a lungul coastei sudice a Crimeii, o fâşie de pământ poreclită „Calea Romanovilor” datorită celor câteva reşedințe care aparținuseră cândva familiei imperiale şi prietenilor lor aristocratici, păstra încă o anumită prestanță în ochii tovarăşilor sus-puşi. Deşi înfierau corupția epocii imperialiste, sovieticii nu păreau să aibă scrupule morale în privința folosirii acestor palate luxoase pentru ei înşişi. După ce au evaluat[13] diferite locuri pe țărmurile Mării Negre, de la Odessa la Batumi, sovieticii şi americanii au socotit că Ialta şi Palatul Livadia rămâneau cele mai bune opțiuni; celelalte variante erau prea deteriorate de război pentru a putea găzdui delegații ample sau erau mai puțin accesibile cu vaporul ori avionul. Harriman şi ambasada americană de la Moscova au acceptat fără nicio tragere de inimă, chiar dacă, aşa cum sublinia Churchill, Marea Neagră era încă înțesată de mine[14], ceea ce făcea imposibil ca liderii să se fi încumetat să călătorească până la Ialta cu vaporul – deşi unii membri ai personalului lor auxiliar aveau să fie nevoiți să procedeze astfel. Cam de Anul Nou[15] 1945, a fost luată decizia: Roosevelt şi Churchill aveau să se întâlnească pe insula Malta, aflată la 95 de kilometri de vârful sudic al Italiei, iar

de acolo urmau să zboare cu avionul până în Crimeea, în vederea reuniunii cu Stalin în palatul de vară al fostului țar.

Deşi reşedință imperială, Palatul Livadia era mai mic decât conacul şi domeniul de 9 300 de metri pătrați din Hudson River Valley, unde Kathy Harriman îşi petrecuse copilăria. Palatul era prea mic, de asemenea, şi pentru a găzdui toate cele trei delegații, care păreau să se umfle exponențial cu fiecare nouă zi. Pozând în amfitrionul amabil şi îndatoritor, Stalin avusese delicatețea de a oferi Livadia preşedintelui Roosevelt. Fiind mai spațios decât celelalte palate din apropiere, sala de bal de aici era perfect adecvată pentru a găzdui reuniunile oficiale ale „Celor Trei Mari” împreună cu consilierii lor, iar, ținând seama de faptul că Roosevelt era paralizat de la mijloc în jos şi imobilizat într-un cărucior cu rotile, Stalin s-a gândit că pentru preşedinte ar fi mult mai confortabil să nu fie nevoit să se deplaseze zilnic în altă parte pentru întâlnirile conferinței. În acelaşi timp, Churchill şi echipa lui urmau să se cazeze la Palatul Voronțov, reşedință a unui alt aristocrat rus, pe care sovieticii îl naționalizaseră şi care era situat la o distanță de treizeci de minute de mers cu maşina. Stalin a optat pentru o clădire oarecum mai mică, cunoscută fie drept Vila Koreiz, fie drept Palatul Iusupov, care prezenta avantajul amplasării între reşedința americană şi cea britanică. Palatul Voronțov şi Vila Koreiz erau într-o stare mult mai bună decât Palatul Livadia, deşi un fel de aură neplăcută învăluia cumva reşedința aleasă de Stalin. Palatul Iusupov aparținuse odinioară[16] omului care, potrivit zvonurilor, îl ucisese pe Rasputin, misticul (sau şarlatanul, în funcție de perspectiva din care priveai) şi povățuitorul țarinei Alexandra, a cărui influență nefastă asupra Romanovilor le grăbise declinul. Rămâne însă un mister dacă impenetrabilul Stalin intenționa să trimită un fel de mesaj – de intimidare sau de umor negru – prin alegerea acestei vile, ori dacă, pur şi

simplu, considera că era alegerea cea mai confortabilă pentru el.

Odată ce s-a stabilit că întâlnirea celor trei avea să aibă loc la Ialta, sovieticii au mai avut la dispoziție doar trei săptămâni pentru a face din vilele devastate un amplasament adecvat unuia dintre cele mai ample şi importante summituri internaționale din istorie. Lavrenti Beria[17], şeful temut al *Narodnîi komissariat vnutrennih del* – înfricoşătorul NKVD (*Comisariatul Poporului pentru Afaceri Interne*), poliția secretă a Uniunii Sovietice – şi omul pe care Stalin se putea bizui întotdeauna pentru executarea celor mai neplăcute sarcini pe care le dădea, a preluat conducerea pregătirilor. Aceasta presupunea să supravegheze tot, de la reparațiile structurale până la transportul proviziilor şi îndepărtarea oricăror „elemente indezirabile” din regiunea înconjurătoare – incluzând 835 de indivizi[18] presupuşi antisovietici, descoperiți pe parcursul celor 74 000 de verificări de securitate, pe care NKVD-ul le efectuase pe o rază de douăzeci kilometri de Ialta. Ambasadorul Harriman urma să sosească cu aproximativ zece zile înainte de conferință, pentru a se convinge că amenajările erau la nivelul standardelor americane şi pentru a se asigura că toate chestiunile logistice şi cele legate de protocol erau în regulă, astfel încât nicio problemă, fie ea cât de măruntă, să nu împiedice bunul mers al diplomației.

În teorie, Averell Harriman răspundea de aranjamentele finale ale conferinței, însă în realitate lucrurile nu stăteau tocmai aşa. Averell nu rata niciodată şansa de a se plasa în miezul acțiunii aflate la ordinea zilei. La începutul anului 1941, izolaționismul era încă endemic în Statele Unite, iar națiunea rămânea neutră. Roosevelt era dornic să sprijine lupta împotriva naziştilor, însă nu putea face acest lucru decât păstrând o poziție de neutralitate. Gândind creativ, a descoperit un subterfugiu legislativ, care îndeplinea

obiectivele sale, ceea ce a dus la instituirea programului „Lend-Lease”[3]: Statele Unite urmau să furnizeze Marii Britanii şi aliaţilor acesteia hrană, combustibil, nave, avioane, muniţie şi alte echipamente militare, pe care Marea Britanie, teoretic, ar fi urmat să le înapoieze după război. Când Roosevelt l-a numit pe Averell trimis special pentru programul Lend-Lease în februarie 1941, acesta s-a mutat la Londra, fără vreo clipă de ezitare, pentru a-şi prelua postul, în ciuda bombardamentelor germane care făceau ravagii. Dar, după ce Statele Unite au intrat în război, acţiunea s-a mutat la est, iar Averell ardea de nerăbdare să urmeze acelaşi curs. Roosevelt i-a oferit funcţia de ambasador la Kremlin în toamna anului 1943, aşa că fără zăbavă Harriman a plecat de la Londra la Moscova.

Nici de data asta nu a fost altfel. La trei zile după[19] ce Averell şi Kathy au sosit în Crimeea, el a plecat cu avionul în Malta pentru a se întâlni cu Churchill şi Roosevelt, dornic să participe la orice activităţi importante premergătoare conferinţei. Între timp, Averell a lăsat-o pe fiica sa la Ialta, pentru a duce la bun sfârşit restul pregătirilor la Livadia, pe parcursul acelei ultime săptămâni care mai rămânea înainte de sosirea delegaţilor.

Deşi surprinzător la prima vedere, de fapt era perfect logic ca toată această activitate să fie supervizată de către Kathy. Ea vorbea ruseşte, pe când Averell – nu. Dându-şi seama că tatăl ei nu putea avea niciodată timpul necesar ca să înveţe limba şi totodată să-şi îndeplinească îndatoririle de ambasador la Moscova, Kathy se hotărâse să înveţe ea ruseşte pentru amândoi. De îndată ce au ajuns la Moscova, unde ea urma să joace rolul de amfitrioană oficială în Spaso

---

[3] „Legea de împrumut şi închiriere”, adoptată de administraţia Roosevelt în martie 1941, a permis furnizarea de material de război ţărilor prietene, în perioada de neutralitate a SUA. (*N.tr.*)

House, reşedinţa ambasadorului american, Kathy a angajat un profesor. Puţinii profesori de rusă[20] care vorbeau limba engleză la Moscova erau deja ocupaţi, aşa că ea a trebuit să apeleze la un profesor vorbitor de franceză şi să traducă din rusă în franceză şi, apoi, în engleză. Kathy exersa limba rusă de câte ori avea prilejul, ascultând cu atenţie replicile în timpul spectacolelor de la Teatrul Bolşoi şi Teatrul Malîi, sau mormăind de una singură expresii ruseşti când mergea pe stradă. Uneori, localnicii se zgâiau la ea uimiţi, dar, aşa cum îi povestea Kathy surorii ei Mary, oricum aveau tendinţa să se holbeze la ea din cauza mantoului de blană şi a ciorapilor de mătase, articole de lux rare, pe care puţini la Moscova şi le puteau permite. Rusa vorbită de ea nu era nicidecum perfectă, însă Kathy se descurca suficient de bine încât să poată fi interpreta tatălui ei[21] la reuniunile mondene. Aşadar, şi-a asumat sarcina de a comunica acum cu ruşii – santinele, funcţionari publici şi muncitori – prezenţi în învălmăşeala de la Livadia. Chiar dacă se căznea uneori, spera că ruşii aveau să o ierte, la fel cum şi ea îi ierta atunci când se căzneau să pronunţe corect numele ei. Cuvântul protocolar pentru „domn” în rusă era *gospodin*, aşa că ruşii i se adresau cu „*gospodina Harriman”.* Multora totuşi le era imposibil să pronunţe „H” în Harriman, aşa că se întâmpla ca „domnişoara Harriman” să sune ca un fel de „*gaspadiina Garriman*”[22], ceea ce pentru Kathy suna ca „un bătrân dregându-şi glasul dimineaţa devreme”.

Nu era prima oară când Averell – întotdeauna Averell sau Ave, niciodată „tata” sau „tati” – o lăsa pe Kathy să se descurce pe cont propriu în vreun loc îndepărtat. În timpul celor patru ani de studii la Bennington College în Vermont, Kathy şi-a petrecut vacanţele de iarnă la Sun Valley, staţiunea de schi pe care Averell o avea în Idaho. Era prima staţiune de acest fel din Statele Unite. Când americanii s-au molipsit de pasiunea pentru schi, după Jocurile Olimpice de

Iarnă din 1932 de la Lake Placid, Averell şi-a dat seama că în faţa lui se aşternea o oportunitate enormă. În calitate de preşedinte al Union Pacific Railroad, Averell urmărea să crească cifra de afaceri din exploatarea liniilor feroviare vestice. Pentru aceasta, oamenilor le trebuia un motiv să meargă în vest, or o destinaţie luxoasă pentru practicarea schiului, rivalizând cu staţiunile alpine din Europa, ar fi fost exact soluţia dorită. Sun Valley, un „ranch staţiune de vacanţă în munţi”[23], cum a fost etichetat, s-a dovedit imediat un succes, în special după ce Averell le-a cerut tehnicienilor săi să inventeze şi să monteze primul telescaun din lume. În scurtă vreme, la Sun Valley, Kathy a început să se simtă ca acasă, la fel ca la reşedinţa citadină a Harrimanilor din Manhattan sau ca la moşia lor rurală, Arden House, de pe Valea râului Hudson. Părinţii lui Kathy divorţaseră când ea avea zece ani, iar mama ei, Kitty, murise de cancer, când Kathy avea doar şaptesprezece ani. Averell se recăsătorise în 1930, cu Marie Norton, fosta soţie a lui Cornelius Vanderbilt Whitney, iar Marie, fireşte, şi-a asumat rolul de stăpână la Arden House. Deşi Kathy se înţelegea bine cu mama ei vitregă, iar Arden House era înconjurată de superbe terenuri pentru echitaţie şi tir, două dintre preocupările importante ale lui Kathy, Sun Valley rămânea locul unde Kathy se simţea cu adevărat legată de tatăl ei.

Averell călătorea adesea în străinătate, urmărindu-şi asiduu diversele interese, iniţial pentru afaceri, apoi din ce în ce mai mult pentru treburi guvernamentale, iar Kathy rămânea să îi ţină locul[24] uneori câte patru săptămâni la rând, preluând sarcinile administrative zilnice în staţiune: evaluarea condiţiilor pe pârtie, campaniile publicitare sau asigurarea unei ospitalităţi speciale în cazul turiştilor celebri, ca Ernest Hemingway, care în scurt timp ajunsese să se considere ca acasă în Sun Valley. Câteodată chiar întreprindea mici acţiuni de recunoaştere în staţiunile

rivale, care începuseră să răsară în Vest. Deşi familia lor era remarcabil de bogată, Harrimanii nu aveau un comportament ostentativ şi păstrau cumva o atitudine spartană. Kathy învățase la[25] Foxcroft School, un pension în Virginia, cunoscut pentru vânătorile de vulpi, expedițiile călare timp de mai multe zile până la Luray Caverns, precum şi pentru obligația ca elevele să doarmă în fiecare noapte pe verande neîncălzite, indiferent de vreme. Adoptând un stil de viață în mijlocul naturii, la Sun Valley, Kathy şi-a descoperit curând pasiunea pentru schi. Înainte ca tatăl ei să fi montat telescaunele[26], Kathy urca adesea câte cinci ore pe versantul muntelui – îmbrăcată modern cu o scurtă cu monogramă şi un pulovăr de caşmir, cu schiurile învelite în piele de focă –, şi asta pentru o singură coborâre pe zăpada neîncepută din Idaho. Prietenii şi rudele au început să o poreclească „Pufăilă”[27], de la sunetul respirației gâfâite la altitudine mare, când, cu tenacitate, urca din ce în ce mai sus pe munte. Însă neasemuitele săptămâni pe care Kathy le petrecea la Sun Valley însemnau mult mai mult decât emoția realizărilor ei sportive. Experiența dobândită de ea în aceste răstimpuri constituia dovada capacității unei fiice dornice să se arate vrednică de a sta pe picior de egalitate alături de tatăl ei.

În multe privințe, contribuția ei la administrarea stațiunii Sun Valley a reprezentat un antrenament ideal pentru activitatea cu care se confrunta acum. Numai că nimic nu ar fi putut pregăti cu adevărat o persoană pentru efortul covârşitor al muncii ce trebuia făcută înainte ca Roosevelt şi echipa sa să sosească la Palatul Livadia. Sub instrucțiunile lui Lavrenti Beria, sovieticii reînzestrau frenetic vilele cu tot ce se putea prelua de la hotelurile de lux din Moscova. Peste o mie cinci sute de vagoane[28], încărcate cu materiale de construcții, unelte, decorațiuni, covoare, becuri electrice, obiecte de artă, ustensile de bucătărie şi alimente, se

opintiseră cale de o mie şase sute kilometri până în Crimeea. Ai fi zis că orice obiect deplasabil din interiorul renumitului Hotel Metropol de la Moscova fusese împachetat şi transportat. Până şi uniformele menajerelor[29] pentru conferință erau brodate cu „M”-ul distinctiv al Hotelului Metropol. Pe lângă indispensabilele paturi, mese şi scaune, trebuiau furnizate şi alte obiecte banale de zi cu zi, ca de pildă umeraşe de haine, oglinzi pentru bărbierit şi scrumiere. Kathy presupunea că unele dintre aceste lucruri erau „pur şi simplu «rechiziționate»[30] din locuințele” oamenilor aflate în oraşele devastate de război din apropiere.

Exista, de asemenea, problema evacuării „chiriaşilor” care se mutaseră acolo când plecaseră naziştii: insectele parazite. Palatul era infestat de păduchi şi ploşnițe. În vreme ce echipa pestriță a forțelor NKVD conduse de Beria – soldați ai Armatei Roşii, muncitori din rândul țăranilor locali şi prizonieri de război români – se căzneau să pună totul în ordine, a sosit acolo şi divizia medicală a US Navy ca să despăducheze palatul. Au pulverizat[31] tot mobilierul cu o soluție de 10 la sută DDT dizolvat în kerosen şi au presărat pudră DDT peste toate pânzeturile, însă nici cu acea doză draconică nu s-a putut scăpa complet de paraziți. La rândul ei, Kathy era îndeajuns de familiarizată cu insectele din Rusia. În trenul[32] cu care venise de la Moscova la Ialta, o pişcase ceva lângă ochi şi pielea i se umflase atât de rău, încât vreo două zile abia a mai putut vedea. Diplomația internațională pe timp de război putea fi total lipsită de strălucire, însă Kathy rămânea imperturbabilă.

Tocmai datorită fermității şi stăpânirii de sine care o caracterizau, Kathy devenise o prezență indispensabilă în lumea tatălui ei. Mulțumită celor cincisprezece luni la Moscova şi celor doi ani petrecuți anterior la Londra, unde lucrase ca reporter de război, fiica lui Averell Harriman, atrăgătoare şi tenace, era bine cunoscută de conducătorii

militari şi civili ai tuturor celor trei naţiuni aliate, care se întruneau la Ialta. Prezenţa ei la Palatul Livadia nu avea să surprindă pe niciunul dintre ei, nici chiar pe Roosevelt. „Întrucât acesta este domeniul ei[33], am aranjat să o iau cu mine pe Kathleen”, îl informase Averell pe FDR[4], printr-o telegramă în 17 ianuarie. „O voi lăsa[34] la Ialta să se ocupe de detaliile amenajărilor de acolo.” Roosevelt nu a obiectat[35].

În mod ironic, această activitate competentă, privind organizarea unei locuinţe şi ospitalitatea de rigoare, avea să devină până la urmă specialitatea lui Kathy. Aceasta se mutase la Londra la începutul războiului pentru a lucra ca jurnalist – şi nu, cum insista ea[36] de nenumărate ori, pentru a fi menajera tatălui ei. De fapt, unul dintre ultimele lucruri pe care i le scrisese surorii ei Mary, înainte de a se muta la Moscova, a fost: „Sper doar[37] să nu mai fie recepţii”. Kathy a fost teribil de dezamăgită. Viaţa la Moscova părea să constea în nesfârşite banchete somptuoase, cu mult caviar şi votcă. Acum, ştia deja că trebuia să se aştepte ca supervizarea personalului extrem de numeros din acel palat şi primirea oaspeţilor să facă parte din munca ei la Ialta, însă de-a lungul timpului ajunsese să înţeleagă că rolul ei ca amfitrioană şi asistentă a tatălui ei era mult mai complex decât organizarea de petreceri şi administrarea casei. Deşi nu primise niciodată un titlu oficial, în realitate funcţia ei era de ofiţer de protocol pentru americani, un rol adesea ignorat şi subapreciat, însă totuşi vital în diplomaţia internaţională. Supravegherea protocolului îngloba totul, de la studierea şi respectarea ritualurilor şi a datinelor naţiunilor străine, până la măsurile necesare pentru ca aranjarea la masă a oaspeţilor la un dineu de stat să nu exacerbeze cumva eventualele nemulţumiri mărunte. Acum,

---

[4] Franklin Delano Roosevelt. (*N.tr.*)

depindea de Kathy să poată anticipa şi elimina toate posibilele surse de confuzii culturale, iritări sau inadvertenţe, înainte de sosirea delegaţilor. Chiar şi un lucru aparent inofensiv, cum era o greşeală de dactilografiere a numelui vreunui ministru adjunct pe un cartonaş indicând locul la masă putea să îl agaseze pe acel delegat, care ar intra apoi iritat în sala de conferinţe. Efectele ulterioare puteau fi nefaste.

Oricât de importante ar fi fost ritualurile de protocol, lui Kathy i se întâmpla uneori, cu mult şarm, să uite de ele. Odată, în timpul unei seri în oraş la Londra cu cea mai bună prietenă a ei, Pamela Churchill, nora premierului, îl văzuse pe regele Greciei. Kathy l-a salutat cu un simplu „How do do !”[38], cum fac americanii. Pam, dimpotrivă, i-a făcut o reverenţă adâncă. De asemenea, Kathy nu prea obişnuia să îi trateze cu respect pe cei care se considerau superiori ei. La un moment dat, provocase un scandal cu Adele Astaire – sora şi fosta parteneră de dans a starului american de film Fred Astaire, care se măritase cu lordul Charles Cavendish –, după ce scrisese un articol destul de sarcastic în *Newsweek*, despre contribuţia Adelei la efortul de război. Ca reporter de război, Kathy cunoscuse şi relatase despre nenumărate femei, care lucrau în fabrici, pilotau avioane de transport sau îngrijeau soldaţii imediat în spatele frontului. Eforturile lui Adele ca „secretară particulară”[39] – aducând îmbunătăţiri la scrisorile de dragoste pe care soldaţii le trimiteau acasă – nu se puteau compara (deşi Adele scria frumos) cu aceste eforturi. În articol, Kathy nota că Adele „purta încă funde prosteşti[40] în părul încărunţit”. *Newsweek* publicase, de asemenea[41], vârsta ei – patruzeci şi patru de ani –, însă pentru asta Kathy putea da vina pe editorul revistei. Nici nu a fost de mirare că Adele, prietenă cu mama vitregă a lui Kathy[42], nu apreciase nicidecum această portretizare. Când fosta starletă a văzut-o din nou

pe tânăra jurnalistă într-un restaurant din Soho, a zbierat la Kathy pe un ton piţigăiat, făcând-o „javră ordinară”[43] şi ameninţând să o „spargă” la Londra. Kathy s-a amuzat vizibil, ceea ce a înfuriat-o şi mai mult pe Adele.

Acum, oricât de mult i-ar fi plăcut să râdă de acel maître d’hôtel rus[44], care încerca să găsească aranjamentele optime pentru vesela de porţelan şi paharele de cristal în dreptul fiecărui loc la masă, Kathy a preferat să se abţină şi să nu îşi exprime franc opiniile. Războiul continua să facă ravagii; o abordare diplomatică era esenţială. Pentru oamenii cărora le păsa cu adevărat de protocol, era obligatoriu ca totul să fie făcut exact aşa cum trebuia. Era o muncă ingrată. Ştia că, dacă executa totul corect, nimeni nu avea să remarce eforturile ei; dacă totuşi făcea vreo greşeală, tatăl ei putea fi blamat pentru neajunsul de a nu fi luat toate măsurile necesare ca să asigure armonia multiculturală. Avea să fie dificil să-i poată ajuta pe nenumăraţii membrii din anturajului lui Roosevelt, personalităţi dificile adesea, să se adapteze la obiceiurile ruseşti, şi cu atât mai mult în condiţiile concrete complicate ale sejurului de aici. Sovieticii făcuseră tot posibilul pentru a asigura confortul oaspeţilor lor, însă cu toate acestea echipa medicală a marinei a trebuit să avertizeze contingentul american să îşi diminueze nivelul aşteptărilor şi a îndemnat la „un pic de bonomie”[45] din partea tuturor.

În timp ce trecea dintr-o cameră în alta la Livadia, inspectând amenajările făcute pentru cazarea persoanelor, urmată de nelipsiţii ofiţeri NKVD[46], Kathy îşi folosea din plin cunoştinţele de limbă rusă. Apartamentul lui FDR, unde fuseseră cândva încăperile personale ale ţarului, incluzând biroul şi sufrageria privată, o preocupa pe Kathy în mod deosebit. În camera[47] care servea acum ca dormitor al preşedintelui domnea o ambianţă covârşitor de sumbră. Parcă ar fi fost un vagon de dormit, sculptat dintr-un bloc

masiv de lemn. Pereții erau lambrisați cu mahon; tablouri în enorme rame aurite şi bogat ornamentate tapetau pereții; pretutindeni vedeai abajururi de lampă, din mătase oranj cu franjuri; perne din pluş verde erau împrăştiate pe jos ca într-un harem. Iar în mijloc, trona un pat din lemn masiv, o piesă de mobilier impozant cum îşi imaginau sovieticii că şi-ar dori un demnitar străin. În căutarea perfecțiunii, se răzgândiseră[48] de câteva ori în privința covorului persan Buhara care s-ar fi potrivit cel mai bine în acea încăpere. Şi fiecare schimbare de opinie ieşea la suprafață abia *după* ce muncitorii mutaseră cogeamite patul înapoi la loc.

Însă Kathy putea să fie exact la fel de pretențioasă şi atentă la detalii. Când a constatat că zugravii din baia lui FDR nu reuşeau să înțeleagă ce le spunea ea în rusă, nu s-a descumpănit deloc. Captându-le atenția, Kathy a arătat spre[49] fereastră şi spre marea din zare, iar apoi înapoi spre pereți. Înapoi şi înainte, înapoi şi înainte. Culoarea pereților, a încercat ea totuşi să le explice din nou, trebuia să se armonizeze cu culoarea apei. Alături, un instalator[50], care supraveghea reparațiile la instalațiile sanitare pe care naziştii le smulseseră din perete, se uita lung la ea. Nu părea deloc amuzat. Şi asta poate şi fiindcă Kathy le ordonase deja zugravilor să schimbe culoarea de cel puțin şase ori.

Kathy avea lucruri mult mai importante pentru care să-şi facă griji decât orgoliile rănite ale unor instalatori şi zugravi. Un efectiv de mărimea unui batalion, format din membri ai cabinetului, oficiali al Departamentului de Stat şi ofițeri de la vârful ierarhiei militare – fără a mai pomeni de preşedintele Statelor Unite – urma să sosească la porțile palatului. Sălile de baie sau, mai degrabă, lipsa lor, se dovedeau a fi un adevărat coşmar, iar Kathy făcea tot ce îi stătea în putință pentru a preîntâmpina haosul „spălătoarelor”. Doar nouă toalete[51] şi patru căzi erau

disponibile pentru a servi câtorva sute de oameni şi numai apartamentul lui Roosevelt[52] avea o baie privată. Tuturor celorlalţi nu le rămânea decât să-şi aştepte rândul sau, dacă nu, să folosească latrinele, care fuseseră amenajate la iuţeală în grădină. Chiar şi punând la socoteală lavoarele de modă veche, care mai fuseseră adăugate, tot mai rămâneau treizeci şi cinci de ofiţeri, care aveau să fie nevoiţi să se bărbierească în găleţi puse lângă pat.

Repartizarea în camere necesita, de asemenea, o viziune strategică. În palat nu existau suficiente dormitoare separate pentru a-i caza pe toţi cei cărora, prin rangul şi meritele personale, li s-ar fi cuvenit desigur cele mai selecte apartamente în hotelurile prestigioase din New York sau Londra. Aşa, însă, şaisprezece colonei[53] aveau să fie nevoiţi să doarmă laolaltă într-o singură cameră, ca la cazarmă; pe când subofiţerii urmau să stea îngrămădiţi la mansardă. Dormitoarele de la[54] primul nivel, situate în preajma preşedintelui, Kathy le rezervase pentru consilierii lui guvernamentali cei mai apropiaţi: consilierul său special Harry Hopkins, secretarul de stat Edward Stettinius, expertul său în treburile sovietice şi interpret de limbă rusă Charles „Chip” Bohlen, venerabilul om de stat, director al Agenţiei pentru Mobilizarea de Război James Byrnes, precum şi Averell. Conducătorilor militari de rang înalt le-a destinat nivelul al doilea. În calitatea sa de şef al statului-major al armatei, generalul George Marshall avea grad mai mare decât toţi. Kathy i-a oferit dormitorul imperial al ţarului. Amiralul Ernest King, al doilea ofiţer superior pe linie ierarhică în US Navy, avea să fie nevoit să se mulţumească cu budoarul ţarinei.

* * *

Când putea găsi o clipă de răgaz, Kathy fugea afară la aer curat. După lunga iarnă moscovită, la care se adăugaseră

cele trei zile pe care ea şi tatăl ei le petrecuseră în drum spre Crimeea într-un tren colcăind de insecte nocive, era o uşurare să se poată plimba pe cărările în pantă din grădinile palatului, unde chiparoşii păreau să străpungă orizontul, iar munții stâncoşi, cu căciulile lor de nea, îşi desenau profilul în fundal. Peisajul îi reamintea lui Kathy[55] de Italia. Explorarea grădinilor nu însemna însă un exercițiu fizic viguros, cum era ea obişnuită, deşi potecile răzbăteau în sus pe urcuşuri naturale. Oricum, razele calde ale soarelui erau bine-venite. În timpul iernii precedente[56], care i se păruse nesfârşită în Rusia, făcuse o formă gravă de scorbut, când gingiile i se umflaseră şi îi sângeraseră atât de cumplit, încât crezuse că o să-i cadă dinții din gură.

Aceste explorări în natură constituiau şi un izvor de idei şi inspirație pentru o altă misiune pe care Kathy o avea de îndeplinit, până la sosirea oaspeților. Împreună cu Eddie Page[57], unul dintre tinerii diplomați americani acreditați la Moscova, Kathy scria o broşură de prezentare, menită să le ofere americanilor o succintă imersiune în cultura locală. Întrucât majoritatea delegaților americani nu călcaseră niciodată în Crimeea, şi nici, de fapt, în vreo altă parte a Uniunii Sovietice, această broşură avea rolul de a fi un instrument diplomatic util, plin de informații despre geografie, istorie şi semnificația acestei părți nefamiliare a lumii. Sarcina era lipsită de provocarea jurnalistică a relatărilor dure despre ciocnirile armate pe linia frontului, pe care Kathy începuse să le scrie pentru *Newsweek*, exact înainte ca Averell să fie chemat la Moscova, însă tot era ceva.

Când s-a mutat inițial la Londra, Kathy nu avea niciun fel de pregătire jurnalistică, în afară de noțiunile generale despre afacerile internaționale, dobândite la Bennington College, şi experiența concretă în relații publice căpătată la Sun Valley. Însă jurnalismul fusese scrisoarea ei de

recomandare la Londra şi, implicit, în lumea lui Averell. Kathy ajunsese să îl cunoască cu adevărat pe tatăl ei abia după ce mama ei murise. La scurt timp după moartea lui Kitty, Averell le scrisese celor două fiice ale lui. În această scrisoare[58], le povestea despre concepțiile lui cumva radicale referitoare la rolul unui părinte în viața copiilor lui. Ştia că nu va putea niciodată să o înlocuiască pe mama lor, întrucât el nu era nicidecum genul de om afectuos şi tandru, care să-şi exteriorizeze permanent dragostea față de copii. Putea, totuşi, să le ofere altceva.

După ce tatăl lui Averell, magnatul feroviar ridicat prin forțe proprii E.H. Harriman, a murit când Averell avea şaptesprezece ani, mama lui Averell a moştenit în totalitate imensa avere a soțului ei. „Cea mai bogată femeie din lume”[59], cum o porecliseră revistele, a devenit o forță formidabilă în filantropia americană. Spiritul de independență era inerent femeilor din familia Harriman. Sora lui Averell, Mary Harriman Rumsey, era şi ea o forță în felul ei. În studenție, şi-a făcut un renume venind la Barnard College într-o trăsură cu patru cai, condusă chiar de ea, şi fondând totodată Junior League, o organizație națională inspirată din demersurile mişcării sociale reformiste „settlement movement” şi ale activistei sociale reformiste Jane Addams. Mary Rumsey a ajuns mai târziu să dețină o funcție-cheie în National Recovery Administration a lui Roosevelt, o organizație *New Deal* menită să stabilizeze afacerile şi oferta de locuri de muncă după tumultul Marii Crize Economice. Având drept exemplu asemenea femei în familie, Averell dorea ca fiicele lui să fie personalități independente – un sentiment rar întâlnit la tații din clasa lui socială. Însă el spera ca în timp tinerele să ajungă să i se alăture în afaceri, în măsura în care îşi doreau şi le convenea acest lucru. Dacă aveau să aibă răbdare cu el şi să lase deoparte prejudecățile, el era sigur

că, destul de curând aveau să devină „cei mai buni prieteni din lume”[60]. Dacă Mary a optat până la urmă pentru un mod de viață mai tradițional, măritându-se şi întemeind o familie, Kathy a acceptat cu ardoare oferta lui Averell.

Când Averell compusese această scrisoare, nu avusese cum să prevadă că, pe lângă activitatea în Sun Valley, Kathy avea să-i fie alături patru ani, navigând prin meandrele diplomației în două capitale europene implicate în război. Ar fi trebuit ca acum să-l însoțească pe Averell cea de-a doua soție, Marie, însă din cauza unor tulburări de vedere aceasta alesese să rămână la New York. Averell a încurajat-o pe Kathy să meargă în locul ei. Pentru Averell, ideea de a o aduce pe fiica sa la Londra nu era nicidecum vreun concept revoluționar, ci mai degrabă continuarea unei tradiții de familie. Când Averell era mic, tatăl lui insistase să îşi ia toată familia – soție, fii şi fiice – în călătoriile lui în jurul lumii. În 1899, când Averell[61] avea şapte ani, familia s-a îmbarcat în Expediția Harriman, o explorare majoră a coastei peninsulei Alaska, pe care tatăl lui Averell a organizat-o şi a sponsorizat-o, împreună cu personalități marcante ale Americii – savanți, artişti, scriitori şi fotografi. În alți ani, vara, au cutreierat Europa în automobile nou-nouțe. Ulterior, în 1905, după Războiul Ruso-Japonez, tatăl lui Averell şi-a dus familia în Japonia, căci urmărea să dezvolte o rețea de căi ferate, care să facă înconjurul lumii.

Kathy a fost entuziasmată de invitația lui Averell. Guvernanta ei din copilărie, Mouche, era englezoaică, iar aproape în fiecare vară fetele Harriman călătoriseră în Anglia sau Franța. Experiențele de atunci au trezit în Kathy o anume afinitate[62] față de europeni, dar şi simțul aventurii. Însă, la început, Guvernul American a refuzat să o lase pe Kathy să meargă la tatăl ei în Londra, pe motiv că nu aparținea personalului considerat esențial. Averell a luat legătura cu prietenul său Harry Hopkins, vechiul coleg a lui

FDR, consilierul şi omul cel mai apropiat de preşedinte. Hopkins a obţinut o viză pentru Kathy pentru a lucra la Londra ca reporter de război, în ciuda lipsei ei de experienţă în domeniu. Temerară, Kathy i-a scris lui Hopkins: „Cineva deschide uşa[63] sau pasează untul la masă – «mulţumesc» este rezultatul politicos... Însă a asocia acel «mulţumesc» cu oportunitatea pe care mi-aţi creat-o nu are nicio logică... Sunt extrem de recunoscătoare şi voi continua să fiu pentru o grămadă de timp”. Kathy a zburat din New York în Bermude şi apoi la Lisabona cu o „barcă zburătoare” de lux, *Dixie Clipper*, sosind la Londra în 16 mai 1941, la nici o săptămână de la cel mai groaznic raid aerian al Blitz-ului. Peste cinci sute de avioane Luftwaffe bombardaseră Londra timp de aproape şapte ore, istorica sală a Camerei Comunelor fiind şi ea transformată într-un morman de ruine fumegânde.

La Londra, Kathy a lucrat mai întâi la International News Service şi, apoi, la *Newsweek*, una dintre numeroasele companii în care Averell deţinea acţiuni. Însă mutarea în[64] URSS cu Averell însemna să demisioneze de la *Newsweek*, exact când avea şanse să fie numită corespondent de război în Africa de Nord. „Sunt absolut încântat[65] de ceea ce ai realizat – şi foarte mândru. Nu te frământa în privinţa planurilor tale de viitor”, o liniştea Ave într-o notă. Însă odată ajunsă la Moscova, strădaniile ei de ziaristă fuseseră limitate în mare parte la extragerea şi multiplicarea la şapirograf a articolelor din ziare, pentru a fi incluse în buletinul de ştiri zilnic al ambasadei, o sarcină pe care ea o compara cu „decuparea păpuşilor de hârtie”[66]. Acum, redactând această broşură despre Crimeea, Kathy constata că informaţii despre istoria locală, atât veche, cât şi din secolul al XIX-lea, se găseau din abundenţă. În schimb, era mult mai dificil să se documenteze despre trecutul mai recent al Crimeii. Într-o după-amiază, s-a hotărât să facă o

vizită unei doamne în vârstă, care locuia în apropiere, Maria Cehova, sora celebrului dramaturg rus. Sperând într-o ameliorare a tuberculozei de care suferea, Cehov se mutase la Ialta împreună cu mama şi sora lui în 1898, acolo fiind locul unde a scris două dintre renumitele sale piese de teatru, *Trei surori* şi *Livada de vişini*. Scriitorul murise în 1904, însă sora lui, acum în vârstă de 83 de ani, locuia încă foarte aproape de Palatul Livadia, în vila albă şi elegantă a lui Cehov, cu vedere la mare, pe care cumva izbutise să o ferească de furia naziştilor. Vizita lui Kathy la domnişoara Cehova părea promițătoare: cine altcineva să-i fi putut oferi un tablou mai edificator al istoriei şi culturii ruse din ultima jumătate de veac?! Dar, deşi domnişoara Cehova era „o persoană fermecătoare şi vivace[67], arătându-se foarte entuziasmată să întâlnească nişte americani", cum îi scria Kathy lui Mouche, lui Kathy i-a fost „îngrozitor de greu să aflu informații despre istoria prerevoluționară a acestei regiuni de coastă, întrucât sovieticii par foarte reticenți în această privință". De asemenea, Cehova a refuzat să îi povestească lui Kathy „despre ce s-a întâmplat în acel an şi jumătate de ocupație armată". Dar, aşa cum Kathy avea să descopere curând, Maria Cehova nu era nicidecum unică. La palat, a întâmpinat aceeaşi reținere. „Nici localnicii care[68] lucrează la palat, aici la Livadia, nu par să ştie nimic", îi povestea ea fostei sale guvernante.

Când Kathy s-a mutat[69] la Moscova în octombrie 1943, lumea o avertizase că viața cotidiană în Rusia nu avea să semene cu nimic din ceea ce întâlnise ea vreodată, nici măcar la Londra imediat după Blitz. „Credeam că, venind aici[70] – începând să lucrez în presă şi aşa mai departe, avea să fie pentru mine ultima oară în viață când mă mai puteam speria de ceva", îi scria Kathy lui Mary exact înainte de a pleca din Londra. „Acum Londra năruită pare o bagatelă." Se aşteptase ca[71] Moscova să fie un oraş de case din lemn

încropite, cu locuitori neciopliți și posomorâți, însă lucrurile nu stăteau așa. În unele privințe, Moscova era foarte asemănătoare cu orice oraș occidental modern. Camioane Lend-Lease americane[72] străbăteau huruind bulevardele largi, iar tramvaiele erau atât de[73] ticsite de oameni care circulau de colo-colo prin oraș, încât Kathy și-a amintit fără să vrea de trenurile care se întorceau la New York din New Haven după un meci Harvard-Yale. Însă, în ciuda acestei vânzoleli generale, ai fi zis că moscoviții se grăbeau permanent spre nicăieri. Toți pietonii, cu excepția cetățenilor mai în vârstă[74], o depășeau cu iuțeală pe Kathy, așa tânără și sportivă cum era, trecând pe lângă ea pe trotuare în graba lor de a se așeza la coadă undeva, pentru mâncare sau băutură, și postându-se acolo gata să aștepte la rând multe ore. Kathy și-ar fi dorit să-i întrebe despre aceste paradoxuri, însă nu avea permisiunea să comunice cu ei. Avea voie să socializeze doar cu comunitatea corpului diplomatic sau cu bărbații din departamentul de presă american, dintre care mulți aveau iubite rusoaice, care erau niște „prostituate sadea”[75]. Adesea, singurul ei prieten era tatăl ei. În aglomerația unui oraș cu milioane de locuitori, viața fiecăruia era totuși insulară.

În 1945, americanii știau încă foarte puțin despre aliatul lor răsăritean. Nu existaseră relații diplomatice între Rusia și Statele Unite începând din 1917, când bolșevicii puseseră mâna pe putere, și până în 1933, când președintele Roosevelt recunoscuse în cele din urmă Uniunea Sovietică. În acel răstimp, au avut loc schimburi comerciale și culturale limitate între cele două țări; dar chiar și înainte de 1917, Rusia nu a prezentat prea mare interes pentru americanii. Puțini dintre ei învățau limba rusă. Până la începutul secolului XX[76], când un profesor de la Universitatea din Chicago a adaptat pentru engleză o gramatică franco-rusă, în America nu se găsise niciun

manual de limbă rusă. Chiar şi atunci când Kathy a plecat la Moscova, nu te puteai bizui eventual decât pe un singur ghid de conversaţie englez-rus pentru începători: *Bondar's Simplified Russian Method.* Kathy nu avea habar de existenţa unui asemenea manual, aşa că trebuise să împrumute[77] un *Bondar* de la un diplomat american, când a ajuns în Rusia.

Învăţarea limbii era doar prima barieră ce trebuia depăşită, atunci când încercai să înţelegi Uniunea Sovietică. Cetăţenii sovietici, cu care Kathy intra întâmplător în contact la Moscova sau pe pârtiile de schi ale Colinei lui Lenin, i se păreau „prietenoşi şi sinceri"[78], însă la un nivel oficial era aproape imposibil să ajungi să faci cunoştinţă cu altcineva în afară de demnitari de rang înalt, şi nu ca persoane particulare. Kathy nu era nicidecum singura persoană care să se fi confruntat cu această dificultate. În săptămânile dinaintea Conferinţei de la Ialta, Departamentul de Stat adresase o solicitare ambasadei americane, cerând fişele biografice ale demnitarilor sovietici cu care urmau să lucreze. George Kennan, însărcinatul cu afaceri al ambasadei americane şi unul dintre puţinii diplomaţi americani experţi în ceea ce privea Rusia a răspuns că era imposibil să se dea curs solicitării. Sovieticii nu puneau la dispoziţie străinilor niciun fel de informaţii personale despre demnitarii lor, decât în necrologuri, când defuncţii „nu mai puteau fi de folos[79] lumii externe". Prietenia, manifestările de interes reciproc sau gesturile de amabilitate nu existau. Aşa cum explica Kennan, dacă un birocrat sovietic „face un gest cordial sau îndatoritor, procedează astfel deoarece consideră că este în interesul guvernului său", întrucât „părerile personale ale unui oficial sovietic nu au aproape nicio influenţă asupra comportamentului său... Părerile unui oficial sovietic sunt fabricate de alţii pentru el". În ceea ce priveşte stabilirea

liniei politice, „relațiile individuale nu ar putea avea, aşadar, prea mult efect asupra unor asemenea decizii, decât, eventual, dacă ar fi fost vorba despre Stalin personal". Oricât de multe ar fi ştiut Kathy şi chiar Kennan despre Uniunea Sovietică, rămâneau în continuare vaste domenii de ambiguitate şi omisiune, la fel de nesfârşite ca întinderile Uniunii Sovietice, pe care nici măcar cel mai informat străin nu le-ar fi putut cuprinde cu mintea.

* * *

Când Kathy era adolescentă, mama ei, Kitty, îşi făcea griji la gândul că, dacă guvernanta nu o îndruma corespunzător, Kathy avea să ajungă nimic mai mult decât o femeie „sportivă"[80]. (Comentariul nu era lipsit de ironie, din moment ce Kitty însăşi fusese foarte bună la echitație şi tir.) La Londra şi Moscova, viața lui Kathy evoluase indiscutabil dincolo de călărie, tir şi schi. Mama ei vitregă avea de acum tendința să îşi facă griji cu privire la „statutul de celibatară"[81] al lui Kathy, în ciuda faptului că la Londra aceasta nu ducea lipsă de admiratori înfocați şi, adesea, constata că avea fixate întâlniri[82] şi cu două săptămâni înainte – deşi la Moscova era un pic mai dificil să găsească pretendenți adecvați. Majoritatea femeilor din categoria socială a lui Kathy, inclusiv sora ei, Mary, care era doar cu unsprezece luni mai mare, erau măritate şi aşezate la casa lor, cu soți şi copii. Kathy, însă, considera că avea tot timpul să se ocupe mai târziu de asta.

Cândva, Averell prezisese într-adevăr că el şi Kathy aveau să devină cei mai buni prieteni, însă în multe privințe, necesitățile vremurilor de război făcuseră ca relația lor să fie nu atât ca între un tată şi fiica lui, cât mai degrabă ca între doi parteneri de afaceri sau colegi. Chiar dacă multe aspecte ale vieții în Rusia erau neplăcute, Kathy nu avea nicidecum intenția de a pleca de lângă tatăl ei înainte de sfârşitul

războiului. Unul dintre cei mai perseverenți admiratori ai lui Kathy, generalul Ira Eaker, comandantul-şef american al Forțelor Aeriene Aliate din Mediterana, prorocise într-o scrisoare adresată ei: „Vei rămâne[83] în URSS multă vreme, dacă vei continua să fii cel mai destoinic *locotenent* al tăticului tău”.

Cel mai destoinic locotenent avea acum la dispoziție doar şaptezeci şi două de ore până când delegația americană avea să sosească la Livadia, iar totul în jurul ei se găsea într-o stare a extremelor alarmantă. Exista caviar din belşug pentru a hrăni un orăşel, însă toaletele abia dacă ajungeau pentru o familie mare; aşternuturile de pat, care fuseseră procurate de la unul dintre cele mai rafinate hoteluri din lume, acopereau acum saltele tari şi subțiri, pline de ploşnite.

Dar aceasta era Rusia, un tărâm al extremelor şi contradicțiilor, un loc unde percepțiile adesea nu aveau nicio legătură cu realitatea. Unde magazinele din Moscova ademeneau[84] trecătorul cu vitrine tentante, deşi înăuntru nu găseai nimic de cumpărat. Existau la ambasadă etalări de lux[85] la care niciun american nu s-ar fi aşteptat vreodată în timp de război, ca de pildă şampanie la micul-dejun şi buchete de stânjenei şi dalii pentru Kathy pe noptieră, dar în schimb nu existau geamuri[86] la ferestrele dinspre sud şi est, şi asta de peste doi ani deja, după ce bombardamentele din apropiere, în Bătălia Moscovei, le făcuseră țăndări. Şi aici, în aceste vestigii ale imperiului de pe țărmul Mării Negre, trei conducători de stat, cei mai puternici oameni din lume, urmau să se întrunească într-un palat al țarului, un edificiu care, exceptând nişte mobilier şi un strat de zugrăveală, ar fi fost altminteri sortit pieirii.

2

2 FEBRUARIE 1945

Sarah Churchill stătea pe puntea vasului HMS *Orion*, privind în depărtare peste crucişătoarele ancorate[1] în golfulețul aidoma unui deget, care forma portul de la Valletta din Malta, sub zidurile înalte ale vechii cetăți. Malta însăşi era o insulă-fortăreață situată în largul vârfului sudic al Italiei, cu oraşul Valletta cioplit parcă direct din calcarul locului. Zidurile oraşului se înălțau în spirală, iar în interiorul fiecărei spirale clădirile se potriveau laolaltă ca piesele unui puzzle tridimensional. Prima oară când Sarah venise în Malta cu tatăl ei, în urmă cu un an şi jumătate, a frapat-o coloritul. Ca analist al informațiilor strategice culese în misiuni de recunoaştere aeriană[2], în cadrul WAAF, cum era cunoscută divizia pentru femei din Royal Air Force, Sarah studiase cu multă atenție, timp de doi ani, fotografii cu Malta şi Mediterana, încât le cunoştea la fel de bine cum cunoştea Londra. Însă fotografiile acelea erau alb-negru. În realitate, aceste case, biserici şi edificii străluceau într-o lumină caldă sub razele soarelui matinal; totul era roz.

Nu era nici[3] 9:30 dimineața, însă mulțimi curioase se adunaseră pe ambele laturi ale portului îngust, în diverse puncte de unde puteau vedea vapoarele ancorate dedesubt, unii chiar îngrămădindu-se pe acoperişurile clădirilor, care în mod miraculos supraviețuiseră celor peste trei mii de raiduri aeriene din timpul bombardamentelor necruțătoare lansate de inamic timp de doi ani şi jumătate. La mijlocul anului 1942, Malta era o fortăreață a Aliaților, o fărâmă singuratică între Italia şi Africa de Nord. Insula aceasta, care

reprezenta ca mărime doar o cincime din suprafața Londrei, ajunsese să fie locul cel mai bombardat de pe pământ. Pentru a cinsti vitejia maltezilor, regele George al VI-lea al Angliei le decernase „George Cross”, iar preşedintele Roosevelt le oferise o diplomă de onoare, scrisă de mână. Acum îi aştepta un alt premiu – şansa de a întrezări întâlnirea celor doi mari lideri, pentru care luptaseră şi pătimiseră. Momentul era iminent. Vaporul pe care toți îl aşteptau avea să intre curând în port.

De obicei, mulțimile[4] o neliniştea pe Sarah – ceea ce era un paradox, ştiut fiind că înainte de război fusese actriță de teatru. Astăzi însă, nu spectatorii erau un motiv de îngrijorare pentru ea. Tatăl ei patrula[5] pe punte lângă ea, pufăind din trabucul lui lung şi lăsând în urmă vălătuci albi de fum. Trecuse aproape o jumătate de oră de când delegația britanică[6] aştepta ca nava americană să apară la orizont. O întârziere de jumătate de ceas nu însemna nimic în contextul unei traversări transatlantice, însă tatăl ei, după luni de zile în care se căznise să aranjeze această întâlnire, începea acum să-şi cam piardă răbdarea. Vizavi, în port[7], ceilalți membri ai delegațiilor erau adunați în lungul balustradei navei-surori a *Orionului*, HMS *Sirius*. Erau acolo şefii statului-major al armatei britanice şi, respectiv, americane, precum şi Averell Harriman; Harry Hopkins; secretarul de stat al SUA, Edward Stettinius; şi ministrul de Externe britanic, Anthony Eden (care avusese parte de o trezire cam brutală[8] în acea dimineață, când fanfara militară adunată la bordul vasului începuse repetițiile pentru festivitățile acelei zile un pic cam devreme, sculându-l pe Eden din pat în acordurile înviorătoare ale imnului național al SUA, „The Star-Spangled Banner”).

Existau, negreşit, moduri mai plăcute de a-ți petrece dimineața decât aşteptând sosirea unui vapor, însă măcar vremea era caldă. În Anglia[9], în schimb, ninsoarea aşternuse

un strat gros de zăpadă, pe când aici, clima mediteraneeană era atât de plăcută şi domoală, încât Sarah îşi lăsase paltonul[10] în cabină. În uniforma WAAF frumos croită, silueta ei era frapantă alături de tatăl ei, care era îmbrăcat elegant ca ofițer al Royal Yacht Squadron.

Deşi taiorul ei – fustă şi sacou din stofă bleumarin – nu era decât una dintre nenumăratele uniforme etalate în lungul portului în acea dimineață, Sarah nu ar fi avut cum să treacă neobservată în oceanul de uniforme bleumarin şi oliv din jur, şi asta mai ales datorită părului ei roşcat, cu onduleuri cuminți, aranjate sever sub chipiul de la uniformă. Cândva, avusese o coamă de păr roşcat, în exact aceeaşi nuanță ca părul tatălui ei – deşi între timp acesta rămăsese complet pleşuv. Când Sarah sosise[11] la biroul de recrutare al WAAF, în toamna anului 1941, femeia care îi luase interviul nu fusese preocupată neapărat de aptitudinile acesteia pentru serviciul militar; mai degrabă, i se rupea inima la gândul că părul lui Sarah, cel mai frumos păr roşcat pe care ea îl văzuse vreodată, avea să trebuiască să fie tuns. Însă lui Sarah nu-i păsase, din moment ce tot ce-şi dorea[12] era să participe la război cât mai repede cu putință. Oricum, femeia-recrutor[13] o convinsese pe Sarah să meargă să se tundă la un coafor de lux din Londra, înainte de a pleca la pregătirea militară, evitând astfel să se lase pe mâna frizerului unității.

Chiar dacă nu ar fi fost culoarea părului care să o fi împiedicat să se piardă în mijlocul unei mulțimi, oricum numele o scotea în evidență imediat. Sarah figura pe listele de personal ca „ofițer de aviație Oliver”, însă când s-a înrolat în WAAF, mariajul ei nefericit cu Vic Oliver se terminase, fără să se fi parcurs formalitățile oficiale pentru obținerea divorțului. Indiferent de ceea ce scria în documentele de personal, toți cunoşteau numele de domnişoară al ofițerului de aviație Oliver. Sarah Oliver era una şi aceeaşi cu Sarah

Millicent Hermione Churchill, fiica premierului, în vârstă de treizeci de ani. Aşa cum stăteau în picioare unul lângă celălalt pe punte, oricine ar fi putut observa ce mult semăna cu tatăl ei. Sarah era înaltă şi zveltă, ca mama ei, cu nas delicat şi bărbie fină, însă avea ochii tatălui ei şi zâmbetul lui dezinvolt. Acum, tatăl şi fiica stătea împreună la parapetul vasului *Orion*, sub razele soarelui de februarie, aşteptând să sosească preşedintele Statelor Unite.

* * *

Preşedintele Roosevelt se apropia de capătul călătoriei sale de 7 900 de kilometri[14] de la Washington. Planul era ca delegațiile britanică şi americană să se întâlnească în Malta şi să discute despre strategia militară şi politică, pe parcursul după-amiezii şi al serii. Apoi, în primele ore[15] ale dimineții următoare, ei şi echipele lor aveau să plece cu toții din Malta, zburând cu avionul 2 200 kilometri deasupra insulelor greceşti, a Mării Egee şi Turciei, până în peninsula Crimeea din Marea Neagră. Acolo, la capătul unui drum de 130 kilometri cu maşina, îi aştepta gazda lor pentru conferință, Iosif Stalin.

Sarah primise o permisie[16] specială de la baza Royal Air Force – RAF Medmenham –, din vestul Londrei, unde era încartiruită, pentru a i se alătura tatălui ei în această deplasare. Era a doua oară când Winston îi ceruse lui Sarah să îl însoțească la o conferință internațională majoră. La începutul lunii noiembrie 1943, comandantul lui Sarah o convocase la el în birou şi îi comunicase că îi acorda o permisie, întrucât prim-ministrul solicitase prezența ei într-o călătorie importantă, dar nespecificată. Totul era palpitant şi enigmatic, cu suspansul tipic începutului unui roman de G.A. Henty sau H. Rider Haggard, iar Sarah plecase de-acolo „plutind parcă de fericire”[17]. În scurt timp, se afla într-un avion cu destinația Teheran, unde urma să aibă loc prima

întâlnire dintre Churchill, Roosevelt şi Stalin. Conferința de la Teheran, un triumf în cadrul cooperării Aliaților, a consolidat angajamentul celor trei lideri privind debarcările din Ziua Z în Normandia, care aveau să diminueze presiunea nazistă asupra sovieticilor pe Frontul de Est. Sarah plecase plină de optimism de la Teheran. O atmosferă cordială caracterizase întâlnirea celor trei lideri, ceea ce lui Sarah îi dădea încredere. „Indiferent ce va urma”[18], îi scrisese mamei ei, „nu poți să nu simți dorința sinceră de prietenie care a prins rădăcini.”

De atunci, forțele aliate îi zdrobiseră pe nazişti în Normandia şi începuseră să-i împingă treptat spre est către Germania. Ca urmare a victoriilor Aliaților pe cuprinsul Europei în acea vară, cei trei lideri mondiali au convocat o nouă întâlnire cu scopul coordonării planurilor pentru ceea ce sperau să fie sfârşitul războiului. Numele de cod pentru această conferință avea să fie ARGONAUT, cum sugerase Churchill, după eroii din mitologia greacă – argonauții care îl însoțiseră pe Iason în căutarea Lânii de Aur pe țărmurile Mării Negre. La începutul lunii ianuarie, Sarah a aflat că şi ea avea să fie un argonaut. Din nou, comandatul a chemat-o[19] şi i-a spus să îşi pregătească bagajele. Tatăl ei avea nevoie de ea pentru o nouă călătorie „top secret”. Rugând o prietenă de încredere[20] să îi țină locul la Medmenham, a lansat zvonul că era bolnavă, astfel încât nimeni să nu poată bănui motivul real al absenței ei. În seara de 29 ianuarie, s-a întâlnit cu tatăl ei la baza RAF de la Northolt. În scurt timp, au pornit la drum.

În ciuda sentimentului de optimism care prevala, pe măsură ce victoria în Europa devenea tot mai tangibilă cu fiecare zi, Sarah simțea o nelinişte legată de această conferință. Inițial, totul pornise de la vreme. Au plecat cu avionul de la RAF[21] Northolt mânați din urmă de un viscol puternic. Se străduiseră să decoleze înainte ca vijelia să se

dezlănțuie cu adevărat, însă noi probleme au apărut odată ce aeronava a luat altitudine. Piloții aveau dificultăți să controleze temperatura în interiorul avionului. În cabina nepresurizată era atât de cald şi neconfortabil, încât Sarah şi ceilalți pasageri simțeau că se sufocă[22], iar tatăl ei arăta „săracul, ca un bebeluş roz şi supraîncălzit, gata să plângă”. Şi nu numai că simțea că fierbe în cabina încinsă a avionului, dar în plus făcuse şi temperatură, 39° C. Deşi Winston avea o constituție robustă, ai fi zis că de fiecare dată când pleca la o conferință peste mări şi țări, se întâmpla să se îmbolnăvească. De fiecare dată, îşi impusese printr-un efort de voință să se însănătoşească, chiar şi atunci când făcuse o formă gravă de pneumonie, în drum spre casă de la Teheran, ceea ce îl obligase să rămână imobilizat la Cartagina timp de două săptămâni; însă începeau cumva să apară fisuri în tenacitatea lui proverbială. De data aceasta, în timp ce zburau prin cerul nopții spre Malta, prim-ministrul i-a spus fiicei lui că era absolut sigur că îl „păştea ceva”[23].

Vijelia care îi mânase spre est, la care se adăugase şi premoniția de rău augur a tatălui ei o făceau pe Sarah să devină de-a dreptul superstițioasă, pe măsură ce se apropia debutul conferinței, aidoma unui actor care are trac şi emoții înainte de seara premierei. Începuse să se gândească la ideea de destin. În timpul unei conversații cu medicul tatălui ei, lordul Moran, care îi însoțise la Malta, Sarah a pus o întrebare neobişnuită. Oare era posibil[24] ca liniile din palma cuiva să fie interpretate pentru a prezice viitorul acelei persoane? a întrebat ea. Cuvintele lui Sarah l-au descumpănit pe omul de ştiință. În niciun caz, a asigurat-o el. Modelul distinct al liniilor din palma fiecărui om era întru totul rezultatul anatomiei şi al geneticii. „Şi crezi că asta[25] nu înseamnă nimic?” a întrebat ea, cumva dezamăgită. Însă

lordul Moran nu putea să îi dea răspunsul pe care îl căuta ea, aşa că a schimbat repede vorba.

Din fericire, după câteva nopţi de somn, Winston îşi recăpătase complet sănătatea şi, odată cu asta, comportamentul său uzual exuberant. Ba chiar născocise un refren în drum spre cină în seara precedentă, pentru a o linişti pe Sarah că totul era bine: „Temperatură nu mai am[26], burtica nu mai doare, sunt iarăşi pe picioare: adică în forma cea mai bună!"

Dar când contingentul britanic se instalase pe punte ca să îl aştepte pe Roosevelt, atmosfera voioasă se risipise. La ora opt în acea dimineaţă[27], primiseră veşti cumplite. În timpul nopţii, un avion care transporta câţiva experţi de la ministerul de Externe spre conferinţă se prăbuşise în mare lângă Lampedusa, o insuliţă italiană. Potrivit unor rapoarte iniţiale, din cei nouăsprezece pasageri şi membri ai echipajului, şapte scăpaseră cu viaţă, însă nu se ştia cine erau acei supravieţuitori şi nici dacă „şapte" era cifra corectă. Delegaţia britanică era înmărmurită.

Winston păşea încolo şi încoace pe punte, cuprins de nelinişte. Încă de când el şi aliaţii săi începuseră să plănuiască acea conferinţă, Churchill avusese mari rezerve în privinţa organizării întâlnirii pe coasta Mării Negre. Pe măsură ce data se apropia, a ajuns să se convingă şi mai mult că reticenţele sale erau întemeiate. Averell Harriman îi raportase[28] că sovieticii comunicaseră informaţii inexacte despre pista de la aerodromul unde erau programate să aterizeze în dimineaţa următoare aeronavele britanice şi americane. Pista nu fusese prelungită, cum se promisese, pentru a permite aterizarea avioanelor C-54 şi York ale delegaţiilor. În schimb, avioanele urmau să aterizeze pe un alt aerodrom, unde pista era cu 600 metri mai scurtă decât era necesar în mod normal. Un ofiţer RAF[29], care sosise la Ialta cu echipa de recunoaştere, povestea despre o călătorie

de şase ore prin viscol pe nişte drumuri de munte aproape impracticabile. Nu era doar faptul că aerodromul se afla la şase ore distanţă de locul cazării, ci şi faptul că HMS *Franconia*, care conţinea centrul de comunicaţii al britanicilor şi care înfruntase pericolul minelor plutitoare în drum spre ţărm, era ancorat acum în portul Sevastopol, situat la o distanţă de trei ceasuri cu maşina de lalta. Aşa cum îi spunea un maior britanic din contingentul de recunoaştere unui coleg de-al său, era ca şi cum ai fi organizat „o conferinţă[30] cu trei puncte principale, câte unul în fiecare colţ din Ţara Galilor şi legate între ele prin drumuri de munte proaste, acoperite de zăpadă, gheaţă şi zloată".

Prim-ministrul avea însă griji şi mai apăsătoare, în special în privinţa relaţiei sale cu Franklin Roosevelt. Între Churchill şi Roosevelt se legase o prietenie sinceră pe parcursul ultimilor patru ani. Vizita la Malta era în sine un simbol încurajator al acelui parteneriat. La începutul războiului, Italia şi Germania controlau Mediterana şi Africa de Nord, cu excepţia acestei mici insule rămase ca o adevărată redută. Din Malta, britanicii puteau să atace flota de război italiană şi să ţintească liniile de aprovizionare ale inamicului, zădărnicind astfel încercările generalului Erwin Rommel şi ale Wehrmachtului de a institui o dominaţie nelimitată în Africa de Nord. Dar în mai 1942, Malta era aproape îngenuncheată. Inamicul scufunda convoi după convoi cu provizii din Anglia, împingând populaţia în pragul inaniţiei. Între timp, nedispunând de materialele necesare pentru a repara avioanele angajate aproape continuu în lupte aeriene, forţele militare aliate erau grav afectate. La un moment dat, RAF ajunsese să nu mai aibă decât cinci avioane de vânătoare funcţionale[31] pentru a apăra Malta. Portavionul britanic[32] transportând piese de schimb pentru avioanele Spitfire pe insulă a fost atât de grav avariat, încât

nu a mai putut ieşi pe mare, iar fără avioane de vânătoare pentru a respinge bombardierele inamice, insula risca să cedeze în scurt timp. Având nevoie disperată de ajutor, Churchill îi telegrafiase lui Roosevelt. Preşedintele a reacționat imediat, trimițând un portavion american încărcat cu avioane britanice Spitfire noi, în Mediterana, şi nu o dată, ci de două ori, salvând astfel Malta de la nimicire şi forțele britanice din fața atacurilor armatei germane complet echipate în Africa de Nord. Însă în ultimele luni, Roosevelt păruse să aibă o atitudine tot mai ambivalentă față de opiniile, convingerile şi îngrijorările lui Churchill, în demersurile lor pentru organizarea unei conferințe tripartite. Or lucrul acesta îl necăjea mult pe Churchill. Pe tot parcursul lunii ianuarie[33], îl îmboldise în mod repetat pe Roosevelt să se întâlnească cu el în Malta, înaintea conferinței lor cu Stalin, pentru a contura o poziție anglo-americană comună vizavi de chestiunile aflate în pregătire pentru dezbaterile de la Ialta. Pe Churchill îl preocupa în mod deosebit independența Poloniei. Considera că americanii nu puteau înțelege pe deplin complexitățile delicate ale acestei probleme, în timp ce sovieticii le pricepeau implicit. Stalin era un autocrat necruțător şi viclean, însă Churchill era dispus să creadă că avea să fie un om de cuvânt. „Dacă aş putea lua masa[34] cu Stalin o dată pe săptămână, nu ar mai exista nicio dificultate", a declarat el la un moment dat. În octombrie 1944, Churchill şi Stalin s-au întâlnit la Moscova. Cu prilejul acelei întâlniri, cei doi demnitari ajunseseră la o învoială secretă, prin care sovieticii erau de acord să nu se amestece după eliberare în Grecia, unde britanicii dețin	useră de multă vreme o poziție influentă, iar la rândul lor britanicii să nu intervină, în general, în România şi Bulgaria. Deocamdată, Stalin îşi respectase promisiunea. Totuşi, Churchill rămânea circumspect în privința oamenilor din jurul lui Stalin, mai

ales cunoscând specificul forțelor istorice care modelaseră Rusia de sute de ani. Aidoma țarilor în epoca imperială, Kremlinul urmărea să controleze Europa Răsăriteană. Paranoia națională adânc înrădăcinată privind securitatea la granița de vest a Rusiei, unde câmpiile întinse făceau ca vastul teritoriu al țării să rămână expus unor cotropiri inamice, marca puternic gândirea conducătorilor sovietici. Atacarea Uniunii Sovietice în 1941 de către Hitler – aşa-numita Operațiune Barbarossa – nu era decât cel mai recent exemplu al unei asemenea invazii armate, care ar fi putut să fie victorioasă, dacă iarna năprasnică nu i-ar fi luat prin surprindere pe nazişti, blocându-le înaintarea exact la porțile Moscovei. În dorința lor de a-şi urmări interesul național, era de aşteptat ca sovieticii să exploateze până şi cele mai mărunte dezacorduri dintre cei doi parteneri occidentali. Polonia fusese de multă vreme râvnită de Rusia. Însă exact garantarea suveranității Poloniei fusese ceea ce determinase Anglia să declare război Germaniei, inițial. Sub acest aspect, poate mai important decât oricare alt considerent, era imperios necesar ca britanicii şi americanii să îşi aplaneze divergențele cu mult timp înainte.

Roosevelt, în schimb, era mult mai îngrijorat la gândul că o întâlnire cu Churchill în Malta l-ar putea face pe Stalin să creadă că puterile occidentale complotau cumva împotriva lui pe la spate. La numeroasele rugăminți ale lui Churchill pentru o astfel de întâlnire, Roosevelt a refuzat consecvent, motivând că nici el, şi nici secretarul de stat nu ar avea cum să ajungă cu suficient timp înainte pentru a organiza nişte discuții semnificative. Din cauza unor chestiuni presante la Washington, nu puteau pleca spre Malta decât în ultimul moment. În plus, Roosevelt prefera ca discuțiile cu omologii săi să fie „informale”[35] şi nu considera necesară pregătirea unei agende de lucru.

Roosevelt voia[36] ca reuniunea de la Ialta să dureze doar cinci sau şase zile. Însă sfârşitul războiului ridica profunde chestiuni ideologice privind viitorul Europei, iar Churchill credea neclintit că soluțiile ar fi mult prea complexe pentru a fi stabilite în numai cinci sau şase zile. În fond, persifla el, „Până şi Atotputernicul[37] a avut nevoie de şapte zile". Churchill era obsedat de ceea ce el numea „nesăbuințele învingătorilor"[38] după Primul Război Mondial. Națiunile victorioase credeau atunci că asiguraseră o pace stabilă pentru generații întregi, însă nu reuşiseră să creeze instituții suficient de puternice pentru a o garanta. Vechile răni au rămas nevindecate, iar victoria s-a dovedit o iluzie, care a condus la noi dezastre: o criză financiară globală, eşecul Ligii Națiunilor, umilirea națiunii germane şi, în ultimă instanță, un alt război şi mai sângeros. De data aceasta, Aliații trebuiau să procedeze cu prudență; altminteri, îi scria Churchill lui Roosevelt: „E posibil ca sfârşitul acestui război[39] să se dovedească a fi mai dezmăgitor decât ultimul". Cooperarea dintre Aliați era esențială. Aşa cum îi spunea Churchill ministrului de Externe Anthony Eden, cu câteva zile înainte de a pleca la conferință: „Singura speranță[40] pentru omenire este acordul dintre Marile Puteri... Dacă ele se ceartă, i-am nenorocit pe copiii noştri".

* * *

Întrucât prim-ministrul era considerat de mulți – inclusiv de maltezii adunați ciorchine în dorința de a-l putea întrezări – ca un uriaş printre oameni, era uşor să uiți că, exact ca atâția dintre compatrioții săi, era şi el tată, cu copii mari, în uniformă militară – un tată stând acum cu fiica lui sub soarele unei dimineți de februarie.

Pentru femeia care stătea în picioare lângă el, Winston Cburchill era pur şi simplu „papa". Însă Sarah ştiuse dintotdeauna, cu mult înainte ca tatăl ei să fi ajuns premier,

că ceva special îl deosebea pe tatăl ei de ceilalți oameni. Avea o aură[41] de grandoare, care îi făcea pe oaspeții la un dineu să caute în pripă un stilou şi hârtie pentru a consemna fiecare vorbă de-a lui. Dar, cu toată retorica lui elevată şi impunătoare, acest om cu o personalitate puternică era totodată un tată iubitor, care îşi lăsa copiii să i se urce în spate sau îşi folosea talentul scriitoricesc pentru a compune bunăoară o odă închinată „Bietului Puggy-Wug”[42], cățelul preaiubit al fiicelor lui, care se îmbolnăvise. Când Sarah venea acasă în vacanța şcolară, cel mai mult îi plăcea să petreacă ore întregi în grădina de la Chartwell, reşedința de la țară a familiei, îndeletnicindu-se şi ea cu neobişnuita pasiune a tatălui ei: zidăria. Era o activitate care nu avea nimic în comun cu politica, însă lui Winston munca fizică i se părea relaxantă. A construit astfel sute de metri de ziduri din cărămidă în jurul grădinilor de la Chartwell. Chiar dacă avea un zidar profesionist la care putea apela, Sarah era „calfa”[43] lui preferată. Împreună formau o echipă perfectă. Sarah îi dădea cărămizile şi avea mereu la îndemână mortarul necesar, iar în timp ce Winston aşeza cărămizile pe zid, ei îi revenea misiunea de încredere de a se asigura, cu ajutorul firului de plumb, că zidul se înălța perfect vertical. Zidarul şi calfa lui îşi petreceau astfel multe ceasuri agreabile împreună, coordonându-şi mişcările în tăcere şi armonie contemplativă.

Acum, după douăzeci de ani de atunci, era lângă el din nou. Existaseră lungi perioade de despărțire, în anii când Sarah era în turneu cu spectacolele de teatru. Pentru un bărbat de vârsta lui şi din clasa lui socială, era suprinzător cum Winston nu îşi manifestase dezacordul față de decizia ei de a face carieră pe scenă, însă de fapt şi mama lui, Jennie Jerome, cum se numise aceasta ca domnişoară în înalta societate americană, fusese o persoană neconvențională la vremea ei; scria piese de teatru pentru

scenele londoneze din West End, potrivit zvonurilor ar fi avut zeci de amanți şi se ştia că îşi tatuase un şarpe pe încheietura mâinii. Prin comparație, felul în care Sarah sfida convențiile sociale era de-a dreptul moderat. Existaseră tensiuni între tată şi fiică, atunci când aceasta fugise la New York ca să se mărite cu actorul Vic Oliver, mult mai în vârstă decât ea, o decizie pe care Winston nu a acceptat-o, încercând cu insistență să o convingă de contrariu.

Războiul însă îi readusese împreună pe Sarah şi Winston. La începutul conflicului armat, Winston şi soția lui, Clementine, luaseră hotărârea ca o persoană din familie să îl acompanieze ca aide-de-camp, cu rolul de protector, susținător şi confident permanent în călătoriile lui. Numai că nu toți membrii familiei Churchill erau la fel de potriviți pentru această misiune. Clementine se temea să zboare[44] cu avionul. Diana, cea mai mare dintre copii, era măritată, avea la rândul ei trei copii mici şi detesta politica. Randolph, al doilea copil în ordinea vârstei, singurul lor fiu, maior în armata britanică, era sclipitor ca Winston şi, chiar dacă uneori îl însoțea pe tatăl său, din cauza băuturii devenea impertinent şi arogant, ceea ce putea fi un handicap în rolul delicat de a-l susține pe Winston în timpul unor tratative stresante şi cu miză mare. Mary, mezina, îi însoțise pe Winston şi Clementine la Quebec pentru întâlnirea lui Churchill cu Roosevelt în 1942, iar în calitate de ofițer în Auxiliary Territorial Service (ATS)[5] se dovedise o persoană inteligentă şi capabilă, era însă cu opt ani mai mică decât Sarah şi nu părea încă suficient de experimentată. Sarah rămânea alegerea ideală. Avea vârsta adecvată, o minte perspicace şi, mulțumită activității ei la RAF Medmenham, cunoştea perfect care erau problemele militare şi politice aflate în joc.

---

[5] Divizia pentru femei a armatei britanice. (*N.tr.*)

În plus, legătura profundă dintre tată şi fiică îndreptăţea pe deplin decizia. Încă din copilărie, Sarah fusese cumva o „singuratică”[45]. Ruşinoasă şi timidă, nu s-a împrietenit cu prea multe fete din cercul ei social. În adolescenţă[46], la petreceri când îşi făcea debutul în societate, prefera să se ascundă în baie, jucând cărţi cu verişoara ei Unity Mitford, pentru a nu fi nevoită să facă conversaţie cu ceilalţi invitaţi. Chiar şi acasă, de când era micuţă, în prezenţa tatălui ei se simţise intimidată şi jenată. Iar dacă îşi lua inima în dinţi să vorbească cu el, avea grijă să-şi facă „ordine” în minte[47] înainte de a deschide gura. Atunci când mesajul ei era important, prefera să îşi scrie gândurile pe o hârtie. Deşi simţise dintotdeauna că tatăl ei era cu mult mai elocvent şi mai ager la minte decât ea, Sarah avea totuşi convingerea că ea îl înţelegea şi, cu toată tăcerea ei, şi el, la rândul lui, o înţelegea. Alţii din familie obişnuiau să o tachineze pentru firea ei reticentă, însă el le închidea gura imediat, spunând: „Sarah este ca o stridie[48], nu vrea să ne destăinuie secretele ei”.

În timpul ceasurilor tihnite când se ocupase de zidărie alături de tatăl ei, Sarah îl studiase, aşa cum un specialist în ştiinţele naturii studiază o specie rară. A remarcat astfel că, atunci când tatăl ei se afla în mijlocul „unor oameni de încredere[49], le îngăduia acestora să observe cum mintea lui dădea târcoale unei probleme, prinzând-o în mod spectaculos şi uluitor”. Sarah îşi dorea cu ardoare să facă parte din cercul acestor persoane de încredere, să fie şi ea „printre cei care, fără să vrea poate, ajungeau să înţeleagă unde intenţiona el să ajungă cu o idee”. Prin urmare, Sarah a decis să „se antreneze să gândească; nu neapărat la lucrurile la care se gândea el, ci în felul în care gândea el, aplicând apoi această metodă la anumite probleme, ca o pregătire practică”. Chiar dacă nu vorbea, voia ca el să ştie că „în tăcere ţinea pasul cu el”. În acel moment, poate că

nimeni, în afară de mama ei, nu cunoştea mintea lui Winston Churchill mai bine decât Sarah.

Acesta era motivul pentru care Sarah se afla acum în Malta, urmărind cum tatăl ei se foia nerăbdător de colo-colo pe punte. În afară de protejatul lui, Anthony Eden, nu mai exista nimeni altcineva în delegația Marii Britanii, căruia el să-i fi putut împărtăşi profundele îngrijorări în privința viitoarei conferințe, în special toată nemulțumirea provocată de aliatul său american. Dar chiar şi Eden avea propriile sale interese şi nu putea să nu se gândească la cariera sa viitoare ca politician. Winston avea nevoie de cineva lângă el, care să poată împărtăşi povara lui lăuntrică, fără să pretindă altceva decât să aibă voie să îl ajute. Cineva care să poată tempera potopul verbal, pe care premierul îl dezlănțuia în spatele uşilor închise, însă totodată cineva care să ştie să interpreteze sentimentele lui, chiar şi atunci când nu fuseseră formulate în cuvinte. Acasă, această sarcină îi revenea lui Clementine, care avusese grijă să îşi perfecționeze abilitatea de a canaliza energia soțului ei, redirijând discursul său înfocat şi convingerile profunde într-o direcție pozitivă. Sarah nu avea experiența căpătată de mama ei în patruzeci de ani de căsnicie, pentru a-l îndruma pe Winston Churchill, însă şi experiența ei era suficientă. Aşa cum ştiuse să țină firul cu plumb deasupra zidurilor de cărămidă la Chartwell, putea ține firul cu plumb şi aici, ajutându-l pe tatăl ei să ajusteze calea, atunci când emoțiile îl împingeau poate în afara potecii înguste pe care trebuia să păşească între partenerii săi în această alianță tripartită.

* * *

La ora 9:35 dimineața[50], nava preşedintelui, USS *Quincy*, a apărut în cele din urmă la orizont. Lent şi prudent, vasul se apropia de port, ocolind cu precauție plasele antisubmarin

de la intrare. O escadrilă de şase[51] avioane Spitfire a traversat iute cerul, iar fanfarele militare adunate pe țărm s-au trezit subit la viață, salutând crucişătorul cu acordurile înalte ale imnului național al SUA, urmate de cadențele însuflețitoare ale „God Save the King”[52]. Cu ajutorul[53] unui remorcher, nava de război cântărind 13 000 de tone înainta încet spre dana de acostare. Cele două vase[54] erau atât de aproape unul de celălalt în golful acela îngust, încât Sarah putea vedea chipul fiecărei persoane de pe *Quincy*, trecând prin dreptul ei. Pe punte, membrii echipajului salutau solemn în poziție de drepți. Sarah trebuia să recunoască într-adevăr că marinarii, soldații şi aviatorii americani păreau nişte „creaturi superioare”[55]. Prim-ministrul[56] încetase să mai patruleze nervos şi se postase pe palierul de sus al uneia dintre scările navei, cu fața spre apă. Îi promisese lui Roosevelt că avea „să aştepte pe chei”[57] când sosea preşedintele. Mergea însă perfect şi aşa.

Când *Quincey* a ajuns paralel cu *Orion*, mulțimea a amuțit subit. Acolo, pe coverta navei, se afla preşedintele Statelor Unite, aşezat cu o alură demnă în scaunul său cu rotile, lângă balustradă. Preşedintele şi prim-ministrul se uitau unul la celălalt. Churchill, stând neclintit[58] în poziție de drepți, a ridicat încet mâna la cozoroc. Cei doi bărbați şi-au adresat reciproc un salut ferm. Timp de o clipă, tensiunile din ultimele luni şi nemulțumirile mocnite au dispărut, când cei doi vechi prieteni s-au regăsit. Chiar şi pentru Sarah, care trăise toată viața înconjurată de demnitari şi de oameni de stat, era un „tablou emoționant”[59]. De cealaltă parte a portului, pe *Sirius*, ministrul de Externe britanic, Anthony Eden, stătea în picioare împreună cu delegații americani Harriman, Hopkins şi Stettinius, urmărind întâlnirea. A fost un moment, cum avea să declare Eden mai târziu, când lumea „a încremenit parcă”[60], consemnând pentru fiecare om „un moment memorabil în istorie”.

Într-un final, *Quincy* a acostat la dană şi a coborât pasarela. Harriman, Stettinius[61], Hopkins şi generalul Marshall au urcat primii pe navă pentru a-şi saluta şeful. La scurt timp după aceea, a fost făcut un anunț oficial şi prim-ministrul „s-a transferat la bord”[62]. Sarah l-a urmat şi ea imediat. Sosind pe punte[63], a fost condusă spre un grup de patru fotolii de răchită aşezate la soare, unde tatăl ei şi preşedintele şedeau unul lângă celălalt. Cei doi formau o pereche nepotrivită. Cu uniforma sa de la Royal Yacht Squadron, Churchill era echipat ca pentru o paradă militară, în timp ce Roosevelt era îmbrăcat simplu, cu un costum de haine, dintr-o stofă în dungi închisă la culoare, iar pe cap avea o şapcă de tweed, ca şi cum nu putuse să se decidă dacă se pregătea pentru o întâlnire de afaceri în oraş sau pentru un picnic la Hill-Top Cottage, vila sa preferată, în Hyde Park, New York.

Asemenea lui Churchill, Roosevelt nu venise în Malta singur. Ținând seama de limitările lui fizice, călătorea adesea cel puțin cu unul dintre fiii săi, care îl ajuta să se ridice în picioare şi să se deplaseze, după caz, între scaun, maşină şi pat. La Teheran, îl însoțiseră atât fiul său Elliott, cât şi ginerele său John Boettiger, însă de data aceasta îi lăsase acasă. La începutul lunii ianuarie, Roosevelt îi telegrafiase lui Churchill, cu un mesaj neaşteptat: „Dacă iei cu tine[64] vreun membru al familiei tale la ARGONAUT, eu mă gândesc să o includ în echipă pe fiica mea Anna”. Niciodată, până atunci, FDR nu o luase pe Anna, prima născută dintre cei cinci copii ai lui şi singura sa fiică, în vreo deplasare oficială în străinătate. „Splendid”[65], a replicat Churchill. „Vine şi Sarah cu mine.”

Winston şi Clementine o cunoscuseră pe „prima fiică” în timpul vizitei lor la Washington în 1943, iar Sarah îl întâlnise pe soțul Annei, John Boettiger, la Teheran, însă numai şi citind ziarele ar fi putut oricum să se informeze

despre Anna. Fiica preşedintelui, în vârstă de treizeci şi opt de ani, avea trei copii: o fată şi un băiat adolescenți, din prima ei căsătorie, cu un agent de bursă pe nume Curtis Dall, şi un băiețel de cinci ani cu John. Până ca John să se înroleze în armată în 1943, cu gradul de căpitan în Civilian Affairs Division (CAD), Anna şi John locuiseră în Seattle, unde publicau un ziar, *Seattle Post-Intelligencer*. Când soțul ei fusese trimis în Africa de Nord şi în Mediterana, Anna se mutase de la Seattle la Casa Albă, la începutul anului 1944. După anii de relativă obscuritate în vest, devenise o figură din ce în ce mai vizibilă la Washington; adesea, îi ținea locul mamei ei, îndeplinind rolul unei Prime Doamne, atunci când Eleanor Roosevelt era plecată în una dintre numeroasele ei deplasări.

Acum, Anna era aici, aşezată vizavi de FDR. Cele două fiice au făcut cunoştință una cu cealaltă. Anna era înaltă şi blondă, cu un păr frumos, uşor ondulat, dar care din cauza aerului marin sărat se încrețise mărunt. Asemenea tatălui ei, şi ea purta un taior simplu şi pălărie pe cap. Pe Sarah, a frapat-o imediat cât de mult semăna, de fapt, Anna cu Eleanor. „Deşi”, nota ea[66] pe un ton conspirativ într-o scrisoare adresată mamei ei, Anna arăta „cu mult mai bine”. Apoi, i-a trecut prin minte un alt gând amuzant: probabil că străinii considerau că ea şi sora ei mai mare, Diana, arătau mai bine decât Clementine, doar că în cazul lor „*nu* cu mult mai bine”! Lăsând deoparte aparențele, Anna părea o persoană simpatică şi agreabilă. Lui Sarah i-a plăcut foarte mult de ea. Totuşi, a observat că, în ciuda atitudinii ei aparent dezinvolte, Anna „părea destul de timorată de această călătorie”.

Instalându-se pe locul ei, Sarah şi-a îndreptat atenția spre preşedinte, care era aşezat în stânga ei. Lăsând deoparte îngrijorările lui Winston legate de Roosevelt, Sarah se bucura să îl revadă. La Teheran, avusese prilejul să constate

că era un om cald şi fermecător. Era atât de plin de viaţă[67], încât uneori ai fi zis că era gata să sară din scaunul cu rotile, de parcă ar fi uitat că nu putea să umble. Uitându-se la el acum, Sarah a rămas surprinsă. Vitalitatea lui, atât de evidentă atunci la Teheran, dispăruse: preşedintele era tras la faţă şi vlăguit. Parcă ar fi îmbătrânit cu „o mie de ani[68], în aceste paisprezece luni de când nu-l mai văzuse, iar conversaţia lui, cândva sclipitoare şi spirituală, trena parcă şi divaga.

Categoric, ceva se schimbase. Până şi prietenii şi consilierii, nelipsiţi de lângă preşedinte, erau acum în mare parte alţii. Din ceea ce Sarah observase la bordul navei în acea dimineaţă şi aflase în timpul conversaţiilor cu americanii, care sosiseră în ziua precedentă, Harry Hopkins, cândva nedespărţit de Roosevelt, nu mai deţinea poziţia influentă de care se bucurase odinioară. Bietul Hopkins era grav bolnav de câtva timp. Se tratase la Clinica Mayo din Minnesota, pentru efectele secundare ale cancerului la stomac, cu care se lupta de şase ani deja. Hopkins îşi dorise enorm să poată ajunge la această conferinţă, însă o distanţă neobişnuită se instalase între el şi preşedinte. În locul lui Hopkins, Edward Stettinius, care era secretar de stat de numai două luni, devenise „amic la toartă”[69] cu Roosevelt. Poate că Sarah se înşela, însă bazându-se pe primele ei impresii, Stettinius i se păruse cam „bătut în cap”[70]. Şi mai grav însă era faptul că John Gilbert Winant, ambasadorul american în Marea Britanie, se afla la mii de kilometri depărtare. Deşi toţi ceilalţi ambasadori americani, britanici şi sovietici fuseseră incluşi (cu excepţia lordului Halifax, trimisul lui Churchill în Statele Unite, care rămăsese la Washington şi nu participase nici la conferinţele internaţionale precedente din timpul războiului), Roosevelt îl lăsase pe Winant la Londra. Sarah regreta enorm că Winant, sau Gil, cum îl cunoştea ea, nu era acolo. Şi nu era doar o

părere de rău egoistă. Când Winant[71] era de faţă, Sarah ştia că tatăl ei avea un prieten puternic şi sincer printre americani. Însă, cu Winant la Londra şi Hopkins într-un rol diminuat ca importanţă, cercul interior al preşedintelui la Ialta avea să fie neîndoielnic mai puţin pro-britanic.

Bucuria, pe care Sarah o resimţise când îi văzuse pe tatăl ei şi Roosevelt salutându-se, a trecut repede, pe măsură ce neliniştile lui Winston, privind starea relaţiilor dintre Marea Britanie şi Statele Unite, se furişaseră şi în sufletul ei. Ce se întâmplase cu Roosevelt, de când îl văzuse ea la Teheran? „Să fie cumva sănătatea lui”[72] se întreba ea, „ori pur şi simplu s-a îndepărtat oarecum de noi?”

3

2 FEBRUARIE 1945

Poate datorită abilităţii ei de actriţă de a cuprinde un larg evantai de emoţii, ori pur şi simplu fiindcă reuşea intuitiv să înţeleagă ce era în sufletul celorlalţi, cert a fost că, după doar câteva momente de când se întâlnise pe *Quincy* cu ei, Sarah şi-a dat seama ce încerca Anna să ascundă cu disperare. Anna era timorată într-adevăr de această călătorie, însă nu fiindcă nu ar fi fost în largul ei în lumea conferinţelor tripartite şi nici fiindcă, pentru prima oară, vedea nemijlocit distrugerile cumplite lăsate în urmă de

război. Nu, Anna nu era îngrijorată pentru ea însăşi, ci pentru tatăl ei. Sarah sesizase cu perspicacitate cum stăteau lucrurile: Franklin Roosevelt era grav bolnav. Era pe moarte, din cauza unei insuficienţe cardiace congestive. Cu excepţia medicilor, Anna era singura persoană care cunoştea exact toată gravitatea situaţiei.

În iarna anului 1944, după ce soţul ei s-a înrolat în armată, Anna se mutase înapoi la Casa Albă, cu fiul ei în vârstă de patru ani. La scurt timp după venirea ei, a început să remarce mici schimbări la tatăl ei. Avea o tuse persistentă[1], era pământiu la faţă şi părea mult mai extenuat decât te-ai fi aşteptat de la un bărbat de şaizeci şi doi ani. Într-adevăr, doisprezece ani la Casa Albă, inclusiv doi ani de război, şi-ar fi lăsat amprenta, din păcate, şi asupra unui om foarte apt şi în floarea vârstei, însă starea de acum a preşedintelui sugera ceva mai mult decât o simplă epuizare fizică. Semnele erau sesizabile doar pentru cei mai atenţi observatori. Lui Roosevelt îi tremurau mâinile când îşi aprindea ţigara. La un moment dat, când a vrut să se semneze o scrisoare, nu a izbutit decât să târască stiloul pe hârtie într-o mâzgălitură neinteligibilă. Uneori, în întunericul sălii de cinema de la Casa Albă, în timp ce urmăreau cu toţii un film după cină, la lumina proiectată de ecran Annei i se întâmpla să observe cum tatăl ei rămânea cu gura căscată, ca şi cum nu ar mai fi avut energia necesară să o ţină închisă.

Mama Annei[2], Eleanor, socotea că în mare parte acea epuizare accentuată a lui FDR s-ar fi datorat îngrijorării legate de fiul lor mijlociu, Elliott. Acesta anunţase recent că divorţa de cea de-a doua soţie, Ruth, pentru a se însura cu o starletă de cinema. Însă, având în vedere ceea ce observase singură, la care se adăuga o remarcă a secretarei lui FDR, Grace Tully, care[3] îi spusese că în urmă cu câteva luni se întâmplase ca preşedintele să aţipească sau poate

chiar să-şi piardă cunoştinţa câteva momente în timp ce semna nişte documente, Anna s-a văzut nevoită să ia măsuri. L-a chemat[4] pe doctorul tatălui ei, viceamiralul Ross McIntire, medic orelist. Acesta a încercat să îi spună că preşedintele suferea[5] doar de efectele prelungite ale unor gripe mai vechi, cu sinuzite acute şi febră, însă Anna nu s-a lăsat convinsă. A insistat ca FDR să facă un consult medical complet.

În urma unei examinări amănunţite efectuate de către tânărul cardiolog Howard Bruenn, la Bethesda Naval Hospital, la sfârşitul lunii martie 1944, temerile Annei s-au confirmat. Preşedintele gâfâia greoi după un efort moderat, avea lichid în plămâni, iar tensiunea lui arterială măsura 186/108 mm HG – tensiunea sistolică indicând o criză de hipertensiune. Cardiologia era[6] un domeniu relativ nou – o organizaţie profesională a cardiologilor americani se întrunise pentru prima oară în 1934 –, însă pentru Bruenn rezultatele erau clare: preşedintele suferea de insuficienţă cardiacă congestivă acută[7], o boală pentru care nu exista niciun leac. Bruenn putea încerca să prelungească viaţa pacientului, folosind digitalină pentru a elimina temporar lichidul din plămâni şi recomandându-i să îşi scurteze programul de lucru, să doarmă mai mult, să ţină un regim alimentar strict şi să mai slăbească, pentru a reduce efortul inimii. Dar nu era decât un mod de temporizare. Tratarea insuficienţei cardiace era dincolo de competenţele profesionale ale lui McIntire, aşa că fără tragere de inimă acesta a acceptat totuşi ca Bruenn, în vârstă de treizeci şi opt de ani, să preia rolul de medic principal al preşedintelui, cu o singură condiţie importantă: Bruenn nu trebuia[8] să povestească nimănui despre diagnosticul lui FDR – nici chiar membrilor familiei Roosevelt şi, mai ales, nu preşedintelui. În mod surprinzător, Bruenn nu a întâmpinat

nicio rezistență din partea pacientului. FDR nu a întrebat niciodată[9] ce se întâmpla cu el.

Dar Anna nu putea fi păcălită. Nu se putea să nu existe un motiv dacă tatăl ei avea în prezent o nouă medicație, în condițiile în care regimul lui alimentar[10] semăna acum foarte mult cu ceea ce mânca băiețelul ei, iar noul doctor insista ca FDR să nu lucreze mai mult de patru ore pe zi[11]. Nu după mult timp, Bruenn a încălcat[12] regula impusă de McIntire şi, în mod confidențial, i-a dezvăluit Annei suficiente detalii despre diagnosticul lui FDR, încât să poată înțelege că recomandările lui trebuiau tratate cu toată seriozitatea. Anna a citit tot ce a putut găsi despre bolile de inimă şi a urmat cu strictețe instrucțiunile lui Bruenn. În afară de soțul ei, nu a spus nimănui, nici măcar mamei ei.

Deşi Roosevelt nu i-a cerut lui Bruenn detalii despre starea sănătății lui, nu se poate să nu fi simțit că se petrecea ceva grav cu el şi că Anna îl proteja. Prezența ei la Ialta însemna o schimbare radicală față de situația de la Teheran. Pe atunci, Anna[13] îl implorase pe tatăl ei să o lase să îl însoțească, însă acesta refuzase categoric, fără vreun motiv logic. În schimb, i-a ales atunci pe fratele ei Elliott şi pe soțul ei, John. Această respingere o mâhnise pe Anna. Da, fratele şi soțul ei puteau să îl ajute fizic pe Roosevelt, aşa cum ea nu ar fi putut s-o facă, însă de lucrul acesta ar fi putut să se ocupe foarte bine, bunăoară, Mike Reilley, ofițerul lui din serviciile secrete. Mai mult însă, nu numai că Elliott îl însoțise pe FDR la Teheran, dar atât Elliot, cât şi fratele mai mic al Annei, Franklin Jr., merseseră împreună cu tatăl lor la întrunirea cu Churchill pentru Carta Atlanticului, în august 1941, când cei doi demnitari definiseră principiile comune care uneau lumea liberă, precum şi la Conferința de la Casablanca, în ianuarie 1943, care consolidase poziția Aliaților de a obține capitularea necondiționată a Germaniei. Corect era să vină până la

urmă şi rândul ei. În acea perioadă, Anna îşi dorise cu disperare să se vadă cu soțul ei, care se afla concentrat în Italia, de unde îi trimitea scrisori, care începuseră să capete un ton depresiv şi frământat. Trebuia neapărat să îl întâlnească şi să îl îmbărbăteze. Aşa cum i-a spus şi lui FDR, dacă era o problemă faptul că ea nu purta uniformă, putea oricând să intre la Crucea Roşie. Degeaba, tatăl ei a rămas neînduplecat: conform unei vechi superstiții marinăreşti, potrivit căreia femeile la bordul unei nave aduceau ghinion, nicio femeie nu avea voie să navigheze pe vasele marinei militare. (Oricum, în calitate de comandant suprem, lui Roosevelt i-ar fi fost uşor să acorde o dispensă pentru Anna. Sau să o fi lăsat să vină cu avionul.) În schimb, fără să-i fi păsat, probabil, de acea veche superstiție, Winston Churchill o luase cu el pe Sarah la Teheran. Indiferent de argumentele Annei, FDR nu voia să fie de acord. Furioasă pe tatăl ei, ceea ce nu i se întâmpla prea des, Anna i-a spus nervoasă mamei ei că FDR „se purta mizerabil[14] cu femeile din familia lui”. Clocotea de mânie din cauza acelei nedreptăți: „Tati pare[15] să ia de bun faptul că se cuvine ca toate femeile să se mulțumească «să țină aprins focul în vatră»[6], şi că eforturile lor în afară de asta sunt doar amuzante, iar acceptarea lor în rândul lumii condescendente a bărbaților era doar o ultimă soluție, pentru a potoli pe moment nevricalele supărătoare ale vreunei muieri”.

Dar când l-a întrebat pe tatăl ei despre posibilitatea de a-l însoți la Ialta, acesta i-a răspuns simplu: „Sigur, mai vedem” [16]. Anna se aştepta să fie dezamăgită din nou. Pe urmă, la începutul lunii ianuarie, Roosevelt a surprins-o cu decizia luată: Winston o aducea pe Sarah din nou, iar ambasadorul

---

[6] Aluzie la *Keep the Home Fires Burning*, cântec patrotic britanic din Primul Război Mondial, compus în 1914 de Ivor Novello. (*N. tr.*)

Harriman o aducea pe fiica lui, Kathleen; aşa că Anna putea să vină şi ea, dacă dorea.

Când FDR i-a spus lui Eleanor că se decisese să o ia cu el pe Anna, a fost rândul ei să se simtă jignită. O compătimise pe Anna, când fusese lăsată acasă la conferința de la Teheran, iar Anna ştia cât de mult spera Eleanor ca Franklin să o roage să vină cu el la această conferință. În schimb, Franklin a descurajat-o pe Eleanor, spunându-i că ar fi „mai simplu”[17] dacă o lua pe Anna, din moment ce Churchill şi Harriman veneau şi ei cu fiicele lor, nu cu soțiile. Dacă Eleanor ar merge cu el, lumea s-ar simți obligată să facă mare „vâlvă” din asta. Eleanor s-a prefăcut că înțelege.

Deşi a o lua în deplasare pe Anna, ca aide-de-camp al lui, simplifica într-adevăr logistica operațiunii, totuşi această soluție nu putea explica pe deplin motivul mai amplu pentru care FDR voia să meargă cu fiica, şi nu cu soția lui, la această conferință. Eleanor nu observa, poate, sau nu putea să accepte că omul, cu care era măritată de patruzeci de ani, era efectiv bolnav. Totodată, în ciuda bunelor ei intenții, nu se pricepea nici să uşureze cumva vlăguirea lui Franklin, ci de fapt o sporea. Anna admira energia neabătută a mamei ei, care se dedica din tot sufletul unor cauze speciale, militând pentru drepturile femeilor şi oferind oportunități pentru cei săraci. Totuşi, nu fusese niciodată o persoană afectuoasă şi mămoasă. Anna îşi amintea clar cum fusese în copilărie, când intra în camera mamei ei, în timp ce aceasta lucra. Fără să ridice capul de la ceea ce făcea, Eleanor rostea, pe un ton glacial şi grav: „Ce doreşti, draga mea”[18], nu ca o întrebare, ci plat, ca un enunț. În plus, Eleanor nu era capabilă să sesizeze momentul şi locul când ar fi fost oportun să îşi spună opiniile despre deciziile politice ale lui Franklin. Iar opiniile ei erau în general puternice. Deşi el aprecia punctele ei de vedere – de fapt, considera că

reprezentau unul dintre marile câştiguri pentru el –, Eleanor nu reuşea adesea să sesizeze cât de ocupat şi de solicitat era de fapt preşedintele, mai ales în timpul războiului. Clipele lui de răgaz erau puține şi rare. În aceste răstimpuri prețioase, nu era neapărat dornic să fie supus unui interogatoriu în sânul familiei. Odată, la un dineu, Eleanor s-a apucat să-l descoasă în legătură cu o decizie sau alta pe care le luase. După o zi obositoare, Roosevelt abia aşteptase să se poată relaxa seara, într-o atmosferă amiabilă, aşa că nu îi conveneau deloc întrebările ei scormonitoare. Observând că preşedintele era pe punctul de a exploda nervos, Anna a intervenit rapid ca mediator şi, cu dezinvoltură, a oprit-o pe Eleanor, spunându-i: „Mamă, nu vezi[19] că tata o să facă indigestie din cauza ta?” În viața publică şi personală, FDR era permanent înconjurat de o grămadă de oameni, care mai de care vrând să-i capteze atenția sau să obțină ceva de la el. Anna se gândea că tatălui ei îi plăcea să aibă multă lume în jurul lui tot timpul, fiindcă în copilărie nu avusese prieteni cu care să se joace, ci doar un frate vitreg cu mult mai mare decât el, care îi mai ținea companie uneori; de aceea, acum, îşi dorea mereu „să fie în gaşcă”[20]. Dar, chiar dacă nu îi plăcea să recunoască, FDR nu mai avea energia de altădată. Ar fi fost un gest frumos să o ia pe Eleanor la Ialta, dar cine l-ar fi putut blama, dacă voia ca această călătorie extenuantă să se desfăşoară cât mai în tihnă cu putință?

Anna ştia[21] ce mult o rănise pe Eleanor hotărârea tatălui ei. Cumva, se simțea vinovată, ca şi cum ar fi trădat-o pe mama ei – şi nu pentru prima oară. Însă, totodată, Anna mai ştia că, dacă ar fi mers Eleanor la Ialta, ea ar fi trebuit să rămână acasă. Aşa că Anna a preferat să tacă, s-a convins singură că prezența ei ar face cu adevărat ca totul să fie „mai simplu” şi şi-a scos din minte sentimentul de vinovăție.

Mai exista încă un motiv, mai subtil, pentru care FDR voia ca Anna să vină cu el. Poate că ei nici nu i-ar fi convenit acest raționament, dacă ar fi ales să reflecteze mai bine; aşa însă, Anna a trecut fluierând pe lângă idee, eliminând încă un impas din gândurile ei. FDR era capabil să se relaxeze complet în prezența Annei, deoarece simțea că ea, ca femeie, nu avea aici „scopuri ascunse”[22]. Ştia că, spre deosebire de frații ei, care puteau şi încercau să profite de prezența lor alături de FDR, pentru a cunoaşte oameni care i-ar fi putut ajuta să promoveze în carieră, Anna nu voia să fie „cu el, fiindcă ar fi urmărit cumva... să întâlnească o mulțime de persoane, care să o poată ajuta să obțină altceva mai târziu”. Ea exista pentru a fi de folos familiei ei, în special bărbaților, şi pentru a-i face să rămână calmi şi mulțumiți.

Indiferent cât de asiduu se străduiau Anna şi doctorul Bruenn să îi prelungească viața lui FDR, preşedintele avea să moară curând. Deplasarea la Ialta constituia aproape cu certitudine prima şi ultima şansă pentru Anna de a simți că tatăl ei avea nevoie de ea, de a deveni parte din lumea lui, care rămăsese multă vreme închisă pentru ea. De aceea, a acceptat motivele pentru care el dorea să o aibă lângă el şi a ales să le interpreteze drept o recunoaştere, târzie, a faptului că ea era o persoană de valoare în viața lui.

* * *

Anna visase de mult timp să fie persoana cu care tatăl ei să vrea cel mai mult să stea împreună. Avea amintiri dragi[23] din copilărie, când după-amiaza ea şi Franklin plecau în lungi plimbări călare pe cai prin pădurile şi vâlcelele din jurul casei lor din Hyde Park. În timp ce călăreau, el îi arăta copaci şi păsări, învățând-o despre diferitele specii; îi explica atent cum se lucrează pământul, ținând cont de mediul natural înconjurător. În acele clipe, Anna îşi imagina[24] că

într-o bună zi împreună aveau să se ocupe de domeniul lor din Hyde Park.

Într-adevăr, FDR iubea natura, însă iubea şi politica la fel de mult, dacă nu chiar mai mult. Îşi petrecea nenumărate ceasuri ferecat în spatele unei uşi masive din lemn, făcând planuri şi strategii împreună cu alţi politicieni, iar fumul de trabuc se revărsa pe hol printr-o fantă de sub uşa închisă. Dorindu-şi cu ardoare să fie băgată în seamă, Anna îi trimitea bileţele, rugându-l frumos să vină şi să îi spună noapte bună. Încerca chiar să îl ademenească, pomenindu-i de vreo festă, pe care se pregătea să i-o joace fratelui ei. „Stimabilului F.D. Roosevelt”[25], îi scria ea. „Vrei te rog să vii şi să-mi spui noapte bună... Mă duc acum sus să pun ceva în patul lui James şi s-ar putea să auzi nişte *sbierete* (sic), când o să intri.” Într-o seară[26], când FDR stătea închis în birou cu colegii lui, Anna s-a decis să se furişeze înăuntru şi să se ascundă. Peste câteva momente, a început să se înece din cauza fumului de trabuc, care umplea camera de la podea până în tavan, iar ochii o usturau rău. N-a avut încotro şi a trebuit să se dea de gol, tuşind şi înecându-se plină de ciudă. Categoric, aerul acela nu era bun pentru fetiţe.

La un moment dat, tatăl ei o invitase în[27] biblioteca lui ca să-l ajute la nişte cărţi. Anna tremura de emoţie şi bucurie, la gândul de a putea în sfârşit să pătrundă în enclava lui sacrosanctă. Tremura pesemne prea tare, căci în clipa în care el i-a dat să ţină un teanc de cărţi, volumele i-au alunecat din mâini şi s-au prăvălit pe jos. Fetei îi venea să intre în pământ de ruşine. Îngrozită că tatăl ei avea să se supere pe ea, a izbucnit în lacrimi şi a fugit afară.

În momentul în care FDR s-a îmbolnăvit de poliomielită, Anna a crezut că visul ei se spulberase pentru totdeauna. Era în vara anului 1921, când Anna avea cincisprezece ani şi se afla împreună cu toată familia Roosevelt la reşedinţa

lor de pe Campobello Island, în New Brunswick, Canada. S-a întâmplat într-o zi care debutase frumos, fără nicio grijă, cu vreme bună pentru navigație şi înot. După-amiaza însă, Franklin începuse să aibă frisoane, cu dureri de şale din ce în ce mai intense. După două zile, paralizase de la mijloc în jos. La numai treizeci şi nouă de ani, FDR nu avea să mai poată umbla niciodată neajutat. Se terminase cu lungile plimbări călare prin păduri, la fel şi cu visul Annei ca într-o bună zi să se ocupe împreună cu tatăl ei de domeniul lor din Hyde Park. Nu după mult timp, Anna a fost trimisă să învețe la Chapin School din Manhattan, iar de atunci, în toată adolescența ei, arareori s-a mai întâmplat să-l poată vedea pe tatăl ei, fără să nu fie şi alte persoane în jur – nelipsita ei bunică, doctorii şi asistentele medicale, precum şi colegii de partid ai lui FDR, care acum trebuiau să vină ei la el. Nu-i rămânea decât să asiste la eforturile lui de a păşi sprijinit în cârje şi cu proteze de metal la picioare. În fiecare zi, se jura[28] în sinea lui că avea să reuşească să meargă pe jos pe aleea de trei sute de metri de lângă casă. Se căznea să se mişte proptit în cârje, balansând picioarele, cu fața şiroind de sudoare din cauza efortului, însă în fiecare zi eşua, sub ochii Annei care stătea neputincioasă şi îndurerată în capătul aleii, privind cum omul, care de atâtea ori o purtase pe umeri, care dintotdeauna fusese eroul infailibil[29] din centrul universului ei, se străduia din greu, dar nu izbutea, iarăşi şi iarăşi.

Într-un fel, insuficiența cardiacă de care suferea FRD, o boală cumplită pe care nimeni nu i-ar fi dorit să o aibă, a fost totodată ca un fel de dar – un dar pe care Anna nu-l putea refuza. Şi-a dat seama repede că era nevoie să se implice mai mult în viața tatălui ei, dacă voia ca acesta să poată trăi până la sfârşitul războiului. Ea şi tatăl ei[30] nu au discutat niciodată despre rolul ei la Casa Albă; cumva în mod firesc şi de la sine înțeles, Anna a început să preia

responsabilități din ce în ce mai ample. În permanență, oameni din nenumărate instituții militare, guvernamentale şi civice solicitau cu insistență o audiență la preşedinte. Având în vedere recomandările stricte ale doctorului Bruenn, care interziceau ca FDR să lucreze mai mult de patru ceasuri pe zi, era imposibil ca preşedintele să poată da curs tuturor întâlnirilor cerute; întrevederile directe, față în față, erau epuizante. Prin urmare, Anna a devenit ca un fel de cerber pentru el[31], stabilind cine avea nevoie într-adevăr să se vadă cu preşedintele şi cine putea fi pasat altcuiva pentru discuții. Uneori, se ocupa personal[32] de diverse întrevederi şi, ulterior, îi prezenta lui FDR un rezumat al convorbirilor. Căuta totodată să îi uşureze povara zilnică, fără ca el să-şi poată da seama. Bunăoară, după ce preşedintele[33] se ducea la culcare, Anna venea tiptil şi lua mapa cu documentele pentru a doua zi, de unde scotea hârtiile şi cererile, pe care considera că le putea rezolva singură, astfel încât el să nu trebuiască să-şi mai piardă timpul cu ele.

Dacă opinia publică ar fi ştiut ce făcea Anna, cu siguranță ar fi apărut proteste zgomotoase. Aşa însă, unii o criticau pentru simplul fapt că locuia la Casa Albă. O femeie i-a trimis o scrisoare virulentă, muştruluind-o pentru faptul că „trăia pe spinarea contribuabililor”[34]. Era oricum suficient de rău că Anna trăia la Casa Albă din banii plătitorilor de impozite, o apostrofa femeia, aşa că măcar nu care cumva să îndrăznească să mai ia şi vreun salariu pentru asta. Autoarea scrisorii insinua totodată că Anna era pe punctul de a ajunge ca mama ei, care se amesteca excesiv în treburile administrației soțului ei, ceea ce era inacceptabil. În mod limpede, femeia aceea nu era o admiratoare a lui FDR, însă „*el* măcar era ales prin vot”, se burzuluia ea. Nimeni nu o alesese prin vot pe Eleanor; aceasta era „doar o

persoană particulară băgăreață”, care n-avea nicio cădere să se amestece în treburile politice.

Lăsând deoparte atacul vehement al acelei persoane asupra fiicei şi soției preşedintelui, obiecțiile ei scoteau în evidență o îngrijorare întemeiată. Desigur, Anna ştia că era greşit să scoată documente din mapa tatălui ei, dar cu toate astea nu s-a oprit. Încerca cu disperare să facă orice pentru a-l ajuta. Dacă ar fi putut să-l oprească să meargă la Ialta, ar fi făcut-o. Călătoria avea să dureze cu totul câteva săptămâni; conferința propriu-zisă avea să fie extenuantă. Exista chiar şi riscul ca preşedintele să moară în aceste condiții.

* * *

Lungul voiaj spre Ialta începuse pe întuneric. La ora 10 seara[35], în 22 ianuarie 1945, Roosevelt şi delegația oficială au evadat pe furiş din Washington. Ziarele din întreaga țară preziceau că, în curând, cei Trei Mari lideri aveau să participe la o nouă conferință, însă din rațiuni de securitate, nimeni în SUA, Marea Britanie sau Uniunea Sovietică nu voia să confirme unde sau când putea avea loc o asemenea întâlnire. Preşedinția deținea un depou feroviar secret în subsolul unei dependințe ce ținea de Bureau of Printing and Engraving, o clădire banală din beton şi zidărie pe 14th Street SW, la o stradă distanță de National Mall, spre sud; acolo, preşedintele s-a suit în trenul său blindat, *Ferdinand Magellan*. În felul acesta, a evitat privirile iscoditoare ale pasagerilor din Union Station, la fel şi treptele de acolo, care îi erau inaccesibile în scaunul său cu rotile. De la Washington, FDR, aghiotanții săi şi fiica lui s-au deplasat până la Newport News, unde îi aştepta vasul USS *Quincy*. Pe parcursul mai multor săptămâni, se lucrase în secret la renovarea navei, cu scopul de a o adapta necesităților preşedintelui, deşi a fost aproape imposibil să se ascundă

complet toate aceste lucrări. În noiembrie[36], Roosevelt primise o scrisoare de la un soldat din US Army, aflat în retragere, în care acesta îl prevenea pe FDR că auzise fără să vrea cum doi bărbați, într-un restaurant din Middleburg, Connecticut, vorbeau despre faptul că un vas de toaletă de pe *Quincy* trebuise să fie înălțat cu vreo douăzeci şi cinci de centimetri, pentru a putea fi folosit de o anumită persoană într-o călătorie viitoare. Zicala „vorbe deşarte, vapoare scufundate”[7] nu a părut nicicând mai adecvată. Şi mai dificil a fost să se înăbuşe zvonurile despre o întâlnire secretă, atunci când Roosevelt şi-a sărbătorit ziua de naştere[37] în 21 ianuarie, cu nouă zile înainte de aniversarea reală, care era în 30 ianuarie. Reuşind să evite fără probleme orice posibili spioni nazişti şi paparazzi, în drum spre Newport News, întreaga echipă a pornit la drum în voiajul de unsprezece zile, străbătând distanța de aproape 8 000 de kilometri pe mare până la întâlnirea cu Churchill în Malta.

În opinia puținelor persoane de la Washington care ştiau că Roosevelt urma să plece la o nouă conferință tripartită, alegerea fiicei sale ca aide-de-camp a fost cumva o surpriză. Ministrul Muncii, Frances Perkins, presupusese că FDR avea să ia cel puțin pe unul dintre fiii săi ca să-l ajute din punct de vedere fizic. Generalul Edwin „Pa” Watson, vechi consilier, secretar personal şi prieten apropiat al lui FDR, omul care era adesea inclus în cercul restrâns al apropiaților lui Roosevelt, se număra printre cei pe care preşedintele îi inclusese în delegația pentru Ialta. Watson avea adeseori sarcina de a-l ajuta pe preşedinte să stea în picioare, mai ales cu protezele metalice grele. Pe când el putea să-i ofere lui FDR sprijinul fizic necesar, Anna îi

[7] „Loose lips (might) sink ships”, expresie idiomatică preluată din afişele propagandei americane în cel de-al Doilea Război Mondial. (*N. tr.*)

oferea ceva nu atât de tangibil. Aşa cum i-a explicat Watson lui Perkins înainte de plecare: „Anna poate face lucruri[38] cu tatăl ei şi cu alţi oameni, pe care băieţii nu pot să le facă... Ei nu ştiu cum să-l ia... Ea îi poate spune – «Nu trebuie să te vezi cu nimeni. Nu trebuie să faci asta. Nu trebuie să vorbeşti cu ei. E un lucru care te oboseşte. Mâine nu o să fii bun de nimic». Şi, de asemenea, ştie să se descurce cu cei din jur. Fără să-i alarmeze, ştie să se descurce cu toţi şi, de aceea, o vor lua cu ei”.

La scurt timp după ce au plecat din Washington, John Boettiger i-a scris soţiei lui. „DETEST că[39] eşti plecată”, îi spunea el, „însă totodată sunt nespus de încântat când mă gândesc că ai astfel prilejul de a fi în miezul unei asemenea întâlniri istorice.” John Boettiger ştia cât de nepreţuită era pentru tatăl ei prezenţa Annei şi cât de mult însemna această călătorie pentru amândoi, la nivel personal şi spre binele omenirii în viitor. Sentimentul că participa la făurirea istoriei nu era străin de conştiinţa Annei. Când se mutase[40] înapoi la Casa Albă, îşi promisese să nu ţină un jurnal, astfel încât tot ce auzea şi vedea să poată rămâne confidenţial. Însă la această conferinţă, a decis să facă o excepţie, pentru ca mai târziu să poată împărtăşi cu John toată experienţa trăită.

Pentru ca următoarele pagini din istoria lumii să poată fi însă scrise, FDR trebuia să supravieţuiască acelei călătorii. Se puteau întâmpla multe lucruri neplăcute înainte de a ajunge la Ialta. Timp de unsprezece zile, FDR avea să fie sub observaţia atentă a celor care călătoreau pe *Quincy*. Erau incluşi aici nu doar prietenii personali, cum era Watson, care îi erau devotaţi lui Roosevelt, ci şi diverşi indivizi animaţi de năzuinţe politice proprii. Echipa prezidenţială se afla la bordul navei abia de câteva zile, când deja cineva a şi început să se intereseze de starea sănătăţii lui Roosevelt. Jimmy Byrnes[41], fost senator pentru Carolina de Sud şi

membru al Curții Supreme, la vremea aceea director al Agenției pentru mobilizarea de război şi participant la Conferința de la Ialta în această calitate oficială, i-a spus discret Annei că FDR nu arăta prea bine. În opinia lui, figura sleită a preşedintelui şi felul în care privea în gol, cu gura căscată, păreau să indice ceva mai grav decât frecventele crize de sinuzită de care suferea FDR. Anna refuzase să dea curs discuției, spunându-i că, desigur, de vină erau doar sinusurile care îi jucau feste. Faptul că stătea cu gura deschisă era doar fiindcă aşa putea respira mai uşor. Byrnes a rămas sceptic.

Dacă Byrnes avea deja unele bănuieli, neîndoielnic în curând şi alții aveau să îşi pună aceleaşi întrebări. Era improbabil ca explicația cu sinuzita să rămână credibilă, în cazul în care starea sănătății lui FDR s-ar deteriora şi mai mult, aşa că era vital ca Anna să îl ferească pe tatăl ei cât mai mult cu putință. Nimeni nu avea voie să ştie cât de bolnav era preşedintele: nici Byrnes, nici altcineva din delegația americană, şi mai ales Churchill şi Stalin. Succesul de durată al alianței dintre Roosevelt, Churchill şi Stalin se afla într-un echilibru precar, depinzând de puternica relație personală stabilită între cei trei oameni de stat. În condițiile în care victoria era atât de aproape, devenea imperios necesar ca nimic să nu răstoarne cumva acel echilibru.

Din fericire, voiajul pe mare până în Malta i-a oferit lui FDR prilejul de a se odihni pe deplin. Întrucât vasul naviga[42] sub consemnul de tăcere radio, preşedintele nu era nevoit să reacționeze decât la mesajele extrem de urgente, la care răspundea prin intermediul unui sistem complex de nave-curier. În afară de timpul necesar pentru a citi materialele informative pe care Departamentul de Stat le pregătise pentru conferință, FDR era liber să se destindă la soare pe punte, să tragă un pui de somn în cabină şi să-şi organizeze

colecția de timbre, la care ținea mult. După ce ajungeau la Ialta, regula de patru ore impusă de Bruenn avea să fie suspendată pe durata conferinței. Era imposibil ca Roosevelt să lipsească de la vreuna dintre lungile sesiuni plenare ori de la dineurile oficiale, pline de toasturi şi discursuri, care inevitabil aveau să se întindă până târziu în noapte. Anna putea încerca să îl determine pe tatăl ei să se odihnească, pe cât posibil, dimineața şi după prânz, însă cu toți americanii cazați sub acelaşi acoperiş, avea să fie dificil să-i împiedice pe secretarul de stat Stettinius, pe Harry Hopkins sau pe alți americani să nu intre la FDR ca să schimbe o vorbă. Churchill ridica o cu totul altă problemă. În timpul călătoriei lor[43] pe *Quincy*, nu a contenit să îl bombardeze pe Roosevelt cu nenumărate telegrame. Unele se refereau la preocupări militare şi strategice importante, însă în cea mai mare parte erau lamentații despre călătoria la Ialta şi condițiile de cazare de acolo.

Dacă se putea spune că prim-ministrul era capabil să vlăguiască un om prin telegrame, în carne şi oase devenea de-a dreptul enervant. Churchill nu a contenit să insiste pentru programarea unor întrevederi private cu FDR, însă Anna nu putea îngădui aşa ceva. Nu ar fi fost o exagerare să spună că, presat de Churchill, preşedintele ar fi putut efectiv să moară de extenuare sau de apoplexie. În ciuda alianței lor, Roosevelt avea motive de îngrijorare mult mai mari decât sentimentele rănite ale lui Churchill. Cu bruma de energie care îi mai rămasese, principalul lui obiectiv la Ialta era să dea întâietate intereselor americane. Putea reuşi acest lucru doar prin cooperare, nu doar cu britanicii, a căror putere globală scăzuse considerabil pe parcursul războiului, ci şi cu sovieticii.

În primul rând, Roosevelt era hotărât să salveze viața ostaşilor americani, îndeosebi în Pacific. Deşi strategia militară americană de a înainta din insulă în insulă – cu

atacuri asupra unor insule mici şi slab apărate din Pacific, dar care erau bine poziționate pentru a servi drept baze aeriene la jumătatea distanței în ocean şi pentru a susține un eventual atac asupra arhipelagului japonez – se dovedise până atunci un succes, nici chiar cu recentele victorii din insulele Mariane şi Filipine generalii armatei nu se încumetau[44] să ia în calcul, cu deplină încredere, lansarea unei invazii de amploare a Japoniei propriu-zise, cel puțin timp de un an de atunci înainte. Mai mult chiar, era posibil ca luptele în insulele arhipelagului japonez să se transforme într-un război de uzură. Aveau credința că Aliații vor câştiga în cele din urmă, însă dacă arma-minune încă netestată dădea greş, costul victoriei putea să se ridice la un milion de morți în rândul americanilor, pe parcursul a cel puțin optsprezece luni de război. Dacă FDR reuşea să-i atragă pe sovietici în lupta contra Japoniei şi astfel să grăbească sfârşitul ostilităților, avea să salveze de la moarte sute de mii de soldați americani.

Al doilea obiectiv al lui Roosevelt era strategic şi oarecum personal. Puterea Uniunii Sovietice crescuse exponențial sub conducerea lui Stalin; URSS nu mai putea fi percepută drept un tărâm îndepărtat şi misterios la marginea Europei. Era de acum necesar ca sovieticii să se integreze în ordinea mondială. În mintea lui Roosevelt, acest lucru se putea realiza asigurând participarea lor într-o fraternitate globală unită prin angajamentul de a păstra pacea în lume. Woodrow Wilson, pe care FDR îl admirase enorm, încercase să formeze o asemenea fraternitate: Liga Națiunilor. Ca secretar adjunct al Marinei în administrația Wilson[45], Roosevelt participase la Conferința de Pace din 1919 de la Paris şi văzuse nemijlocit jongleriile politice şi aranjamentele care pecetluiseră, în ultimă instanță, eşecul ligii. Or, Roosevelt era decis să reuşească acolo unde Wilson dăduse greş. În viziunea lui despre o organizație mondială a păcii,

care să unească toate naţiunile, participarea sovieticilor era esenţială. Deşi Roosevelt vedea în Churchill un vechi prieten şi partener, Stalin era persoana pe care preşedintele considera că trebuia să o vrăjească la Ialta. Era convins că, punând în joc puterea lui de persuasiune, Stalin putea fi înduplecat.

Anna îl plăcea pe Winston Churchill destul de mult. Îl cunoscuse când acesta venise la Washington în mai 1943; pe atunci, se aflase şi ea la Washington ca să-l conducă pe soţul ei, care pleca la război. Churchill i s-a părut a fi un personaj spiritual, versat în arta conversaţiei, incontestabil foarte inteligent, dar şi un excentric, rotofei şi comic, care, prizând mari cantităţi de tutun, strănuta enorm, „zgâlţâind practic casa[46] din temelii". Totuşi, una era să te simţi bine în compania lui ca persoană şi să apreciezi pozitiv valoarea pe care o aducea în parteneriatul din timpul războiului, şi cu totul altceva să îmbrăţişezi concepţia lui demodată şi imperialistă despre lume. Aşa cum îi spunea Eleanor Annei într-o scrisoare, după numai o lună de când americanii intraseră în război ca urmare a atacului de la Pearl Harbour: „Îmi place domnul Churchill[47], e simpatic & sensibil & foarte uman, însă nu vreau ca el să scrie pacea sau să o aplice".

4

2 FEBRUARIE 1945

Averell Harriman călătorise peste 3 200 de kilometri de la Moscova până în Malta şi era pregătit să îl informeze pe Roosevelt asupra tuturor chestiunilor legate de relaţiile sovieto-polone, pretenţiile sovieticilor pentru reparaţii de război şi costul intervenţiei lui Stalin în războiul cu Japonia. După ce servise aproape un an şi jumătate ca ambasador în Uniunea Sovietică, înţelegea poate mai bine decât oricare american mecanismele interne ale regimului sovietic. Şi totuşi, când a fost anunţat dejunul[1], iar preşedintele şi prim-ministrul s-au îndreptat spre apartamentul lui FDR de pe *Quincy*, urmaţi de Anna, Sarah, Ed Stettinius, Anthony Eden, Jimmy Byrnes şi amiralul flotei William Leahy, el, Averell Harriman, nu a fost invitat. În mod limpede, intenţia nu era de a avea un dejun de lucru.

De ceva timp, Harriman[2] continua să fie blamat pentru că acceptase ca noua conferinţă să se desfăşoare într-un asemenea loc îndepărtat şi neospitalier – şi pentru ca lucrurile să pară şi mai supărătoare, îşi mai scrântise şi glezna pe terenul stâncos din Malta. În realitate, odată ce Roosevelt anunţase că era de acord cu o întâlnire în Marea Neagră, Harriman nu prea a mai avut cum să intervină. Aşa cum îi povestea lui Sarah Churchill, după ce puţin lipsise să o calce cu maşina când gonea să întâmpine avionul lui Stettinius la baza RAF din Luqa în urmă cu două zile: „Păi, ca variante aveam locul acela[3] sau alte două şi mai oribile”. Pentru acest om, care avusese o viaţă fermecată parcă de când se născuse, conferinţa începea sub auspicii nefavorabile.

Mai chipeş decât mulţi dintre celebrii actori de cinema care frecventau staţiunea sa de schi, în calitate de moştenitor al uneia dintre cele mai bogate familii din SUA, care făcuse avere prin propriile puteri, Harriman nu

întâmpinase niciodată vreun obstacol – în afaceri, în sport sau chiar sub forma vreunui lanț muntos real –, pe care să nu-l fi putut depăşi prin tenacitate, ingeniozitate, un personal auxiliar desăvârşit şi investiții solide. Crescuse[4] într-o vilă pe vârful unui munte, cu vedere spre valea râului Hudson. În vastul parc împădurit de sub casă, cei trei urşi bruni, pe care tatăl său îi capturase în expediția științifică din Alaska, trăiau ca animale ocrotite în cuşti spațioase; exista acolo şi un grajd plin cu zeci de cai pentru polo, lângă temelia unui funicular. Acest mecanism transporta la înălțime orice – alimente, automobile, cai –, de la poalele muntelui până la casa din vârf. De la Union Pacific Railroad, diverse linii maritime internaționale, companii miniere, revista *Newsweek* sau compania lui bancară Brown Brothers Harriman, Harriman obținuse succese în aproape orice afacere s-ar fi lansat. Şi în privința momentelor de loisir manifesta aceeaşi concentrare şi impetuozitate. Respingând rundele de golf, care consumau mult timp, şi preferând viteza şi dinamismul jocului de polo călare, devenise unul dintre cei mai buni jucători din țară; echipa lui i-a învins pe jucătorii argentinieni de talie mondială, în Cupa Americilor din 1928. Era absolut firesc, aşadar, ca în cele din urmă să îşi îndrepte atenția şi spre administrația guvernamentală. Ca agent executiv în cadrul programului Lend-Lease inițiat de Roosevelt şi-a folosit energia neobosită şi priceperea în afaceri la Londra, unde a supervizat distribuirea a peste 30 de miliarde de dolari[5], sub formă de ajutoare, în Imperiul Britanic.

Din nefericire, după cum demonstraseră ultimele câteva luni, a lucra cu Guvernul Sovietic nu semăna nicidecum cu relațiile de afaceri precedente, nici chiar cu investițiile pe care le făcuse în Uniunea Sovietică după Primul Război Mondial, când majoritatea antreprenorilor preferaseră să piardă bani decât să facă afaceri într-o țară condusă dintr-

odată de bolşevici. Exista o zicală, pe care Harriman şi personalul său o foloseau la ambasada americană din Moscova: „a face comerţ cu ruşii[6] e ca şi cum ai cumpăra acelaşi cal de două ori”. Pe parcursul ultimelor şase luni, Harriman încercase din răsputeri să îl convingă pe Roosevelt să îşi schimbe modul de abordare în negocierile cu sovieticii, însă Roosevelt se împotrivise. Dacă afrontul de a nu-l invita la dejun în Malta putea fi considerat un indiciu, era limpede că preşedintele nu intenţiona să îşi reconsidere punctul de vedere.

Dejunul s-a încheiat, însă Roosevelt tot nu l-a chemat la el pe Harriman. În loc să se fi aşezat[7] la discuţii cu consilierii săi sau cu delegaţia britanică, aşa cum intenţionase Churchill atunci când sugerase întâlnirea din Malta, Roosevelt şi fiica lui au plecat într-un tur al Maltei, programat să dureze un ceas şi jumătate, împreună cu guvernatorul general al insulei şi familia acestuia. Anna a invitat-o pe Sarah[8] Churchill să vină cu ei. Vizitarea insulei era un gest de amabilitate faţă de localnici, numai că timpul îi presa teribil: contingentele de oficialităţi americane şi britanice urmau să plece la Ialta în acea seară, or deocamdată cele două delegaţii nu purtaseră nicio discuţie esenţială despre conferinţă. În timp ce Roosevelt a plecat după-amiaza cu automobilul în turul insulei, Churchill s-a întors pe nava lui ca să tragă un pui de somn. Prin urmare, Harriman ar fi putut la fel de bine să fi rămas la Ialta cu Kathy, dacă aici tot nu avea posibilitatea să îşi exercite cumva influenţa.

Nu era prima oară în timpul războiului, când Harriman simţea că FDR nu reuşise să abordeze frontal o problemă. La începutul conflictului armat, Harriman a considerat că Roosevelt nu înţelegea cu adevărat amploarea ameninţării naziste, mai precis sub forma marinei militare germane, Kriegsmarine, despre care Harriman credea că avea

capacitatea de a scoate brutal din război Marea Britanie. Lend-Lease era un plan strălucit, însă în sine nu era suficient. Americanii puteau ei mult şi bine să trimită alimente şi echipamente militare de-a curmezişul Atlanticului, însă dacă submarinele germane ajungeau să le scufunde convoaiele, britanicii riscau să rămână fără nimic. Or, dacă poporul pierea de foame, guvernul ar fi fost nevoit să capituleze în fața lui Hitler. În primăvara anului 1941, Roosevelt ştia că opinia publică americană nu susținea o declarație de război împotriva Germaniei, însă Harriman era nemulțumit că preşedintele „nu voia să orienteze[9] opinia publică sau să forțeze nota". Ambasadorul se temea că preşedintele alesese din nou să minimalizeze importanța unui pericol grav pentru interesele americanilor şi ale Aliaților, vădind astfel o înțelegere naivă față de adevărata putere şi ambiție a conducerii sovietice.

Era comod să uiți că Uniunea Sovietică fusese în cârdăşie cu naziştii timp de un an şi jumătate, la începutul războiului. Averell Harriman îşi preluase abia de curând postul de agent executiv în cadrul programului Lend-Lease, ca trimis special al lui Roosevelt la Londra, când naziştii au invadat Uniunea Sovietică, în iunie 1941. Încălcând pactul de neagresiune germano-sovietic, semnat de Ribbentrop-Molotov în 1939, naziştii i-au împins pe sovietici în alianța cu Marea Britanie. Deşi americanii îi priveau cu o ostilitate similară atât pe comunişti, cât şi pe nazişti, existau totuşi avantaje incontestabile în această alianță. În condițiile în care Armata Roşie lupta alături de britanici, era foarte posibil ca americanii nici să nu mai fie nevoiți să intre în război. Roosevelt a oferit URSS un miliard de dolari ca ajutoare prin programul Lend-Lease. Averell a susținut din toată inima decizia lui Roosevelt, considerând că alianța cu sovieticii constituia un demers pozitiv atât pentru britanici, cât şi pentru americani, rămaşi încă neutri. Avea o

perspectivă practică asupra întregii situații, privind cu indiferență convingerile sovieticilor referitoare la societate, industrie şi economie. Tot ce conta era că se împotriveau lui Hitler. „Vorbind pe şleau[10], oricât de mult ar costa ca să ținem departe de țărmurile noastre acest război, prețul în sine va rămâne întotdeauna mic”, explica el. (E posibil ca interesul personal să fi jucat un rol important în afirmarea acestei opinii: în iulie 1941[11], Harriman deținea încă 560 000 de dolari sub formă de titluri de stat sovietice de la contractele de mangan lichidate în 1928.)

Pe de altă parte, încă de la început, Kathleen, pe atunci în vârstă de doar douăzeci şi trei de ani, nu fusese la fel de convinsă ca tatăl ei că o alianță cu Stalin ar merita în ultimă instanță prețul plătit. Ca reporter în Londra, Kathy îşi formase rapid o viziune diferită de perspectiva tatălui ei. Deşi, în majoritatea cazurilor, International News Service îi repartiza articole cu titluri dulcege şi încrezătoare, cum ar fi „Girl’s Cheery Song[12] Helped Londoners Forget Their Woes” („Cântecul vesel al fetei i-a ajutat pe londonezi să uite de nenorociri”) sau „Girl Reporter Finds[13] Women Hang Out Laundry as Usual” – („Reportera a aflat că femeile îşi întind rufele afară ca de obicei”), şeful ei a început treptat să îi dea subiecte legate de război, mai întâi din cele pentru care reporterii cu vechime nu aveau timp şi nici interes să le aprofundeze. Printre acestea, erau conferințele de presă cu conducători din guverne europene exilate, din țări cum erau Cehoslovacia, Iugoslavia şi Polonia; prim-miniştrii şi regii de acolo fugiseră la Londra, când naziştii le invadaseră țara. Exact cu trei ani în urmă[14], când era studentă la Bennington College, Kathy întocmise o lucrare despre atitudinea tot mai ostilă a Germaniei naziste față de Cehoslovacia. Iar apoi ajunsese să scrie un articol de presă despre rezultatele tragice ale unei situații politice, pe care înainte o analizase dintr-o perspectivă pur teoretică. La aceste conferințe de

presă, chestiunea care stârnea inevitabil o mare îngrijorare nu era neapărat agresiunea nazistă, ci mai degrabă noua alianță a Marii Britanii cu Uniunea Sovietică. Exilaților le displăcea susținerea subită a lui Stalin în Marea Britanie şi în Statele Unite.

Nici Kathy, şi nici tatăl ei nu puneau mare preț pe odihnă. În apartamentul lor din Dorchester Hotel, tatăl şi fiica obişnuiau să stea de vorbă până noaptea târziu, analizand situația internațională. Uneori, conversațiile lor se transformau în dezbateri salutare. „De când mă tot învârt[15] în anturajul guvernelor libere", îi scria Kathy surorii ei, „am descoperit un sentiment foarte diferit vizavi de Stalin. (Diferit în raport cu opiniile lui Averell.) Oamenii aceia nu au încredere în el, se tem de el şi consideră că se pricepe de minune să îi păcălească pe americani şi britanici." Liderii polonezi aflați în exil erau deosebit de vehemenți, susținând că Stalin va căuta orice prilej pentru a pune mâna pe Polonia şi a instala acolo un regim de facto sovietic. Kathy îi credea. Însă abia la sfârşitul verii 1944, avea să-şi dea seama şi Averell că fiica lui, Kathy, avusese dreptate să le dea crezare.

În octombrie 1943[16], Roosevelt l-a numit pe Harriman ambasador în Uniunea Sovietică. Deşi polonezii avertizau continuu că Stalin nu era omul în care să te poți încrede, Harriman rămânea cu convingerea că obiectivele sovieticilor se aliniau cu cele ale Occidentului. Din punct de vedere logic, dorința străveche a sovieticilor de a avea relații de prietenie cu țările vecine nu era lipsită de sens, mai ales în condițiile de vulnerabilitate la granița lor vestică, unde se bătuseră cu Polonia încă de pe vremea Ecaterinei a II-a, şi unde fuseseră atacați de forțe armate cotropitoare, începând cu Napoleon în 1812 şi până la Wehrmacht în 1941. Însă Harriman nu credea că Stalin ar putea merge până acolo, încât să impună guverne comuniste marionetă în țări ca

Polonia, sau să le ocupe cu totul. Avea credința că Statele Unite trebuiau să fie pregătite să adopte o poziție fermă, dacă sovieticii se comportau necorespunzător, altminteri pentru americani exista riscul de „a avea necazuri în viitor”[17]. Totuşi, asemenea multor occidentali, inclusiv Churchill şi Roosevelt, credea şi el în forța unor relații personale puternice cu conducătorii sovietici. Harriman era om de afaceri, iar oamenilor le plăcea să facă afaceri cu oameni pe care îi simpatizau. Oare acest lucru nu se aplica la fel de bine şi politicienilor sovietici, şi nu doar industriaşilor şi finanțiştilor americani?!

Timp de aproape un an, Harriman a perseverat în această ipoteză, până când o situație mai crudă a devenit realitate. Ceea ce Kathy aflase în Londra de la conductorii polonezi exilați s-a adeverit în august 1944.

Pe tot parcursul războiului, polonezii menținuseră o rețea de rezistență activă, mai ales în Varşovia ocupată de inamic, unde purtau lupte de gherilă contra naziştilor, în ciuda şanselor adesea potrivnice. Pentru scurt timp în vara anului 1944, condițiile au înclinat în favoarea polonezilor. Trupele naziste din Varşovia erau mai slabe, iar Armata Roşie se apropia cu repeziciune. Polonezii ştiau că nu ar putea să îi izgonească pe nazişti din Polonia cu totul, fără ajutorul sovieticilor, însă în acelaşi timp îşi dădeau seama că Uniunea Sovietică ar înghiți cu nesaț Polonia, dacă ar avea şansa să pună cizma pe teritoriul țării, mai ales în situația de atunci, când americanii şi britanicii erau prinşi în vâltoarea unor bătălii care făceau ravagii în Europa occidentală şi în Mediterana. Dacă rezistența poloneză ar putea să cucerească Varşovia, până la venirea Armatei Roşii, ar avea atunci posibilitatea să prezinte în fața Aliaților occidentali argumentul irefutabil că polonezii constituiau o forță formidabilă, vrednică de a avea un stat independent în lume, şi nu un popor de care să te poți dispensa, lăsându-l

în mâinile sovieticilor, în momentul în care se eliberase de sub jugul nazist. Revolta din Varşovia a început în 1 august 1944. Inițial, planul a părut promițător. Rezistența poloneză a cucerit partea centrală a Varşoviei, însă alimentele şi munițiile au scăzut rapid. Luptătorii se aşteptau ca Armata Roşie să sosească de la o zi la alta, aducând provizii şi întăriri. Dar sovieticii, aflați acum la doar câțiva kilometri de Varşovia, de cealaltă parte a fluviului Vistula, s-au oprit brusc. Fără muniții, polonezii au devenit ținte sigure pentru nazişti. Revolta lor curajoasă s-a transformat într-un măcel în masă. Peste 200 000 de polonezi, majoritatea civili, au fost ucişi, iar oraşul a fost distrus aproape complet.

Harriman a fost şocat, când a descoperit că Armata Roşie stătea, pur şi simplu, şi privea de pe malurile Vistulei cum naziştii nimiceau rezistența poloneză. Neputând să priceapă[18] de ce sovieticii ar putea accepta să îi lase pe nazişti să recapete supremația în Varşovia, Harriman a făcut presiuni asupra Guvernului Sovietic, pentru a le îngădui avioanelor americane şi britanice să folosească aerodromurile sovietice, cu scopul de a reaproviziona rezistența poloneză. Stalin a refuzat. În ciuda insistențelor personale, nu a putut fi înduplecat în niciun fel. Harriman a început să-şi dea seama că Occidentul gafase lamentabil. Se înşelaseră toți în privința omului pe care îl porecliseră în glumă „Unchiul Joe”. Churchill l-a sfidat pe Stalin şi a ordonat avioanelor RAF să paraşuteze cât mai multe provizii. Totodată, Harriman încerca febril să îl convingă pe Roosevelt, care pe atunci era în campanie electorală pentru a fi reales, că era imperios necesar ca americanii să adopte o poziție dură față de Stalin înainte ca sovieticii să apuce să mărşăluiască nestăviliți prin toată Europa de Răsărit. Însă Roosevelt şi Departamentul de Stat aveau alte priorități. Îi preocupa mai degrabă ideea că o asemenea intervenție ar periclita viitoarea cooperare americano-sovietică, atât pe

plan militar, cât şi în privința participării sovieticilor la o organizație internațională a păcii. Reprezentanți din partea celor trei națiuni aliate urmau să se întrunească pentru a discuta despre această organizație, la Dumbarton Oaks, în Washington, D.C., în 21 august. Roosevelt nu concepea niciun fel de abatere de la aceste planuri. Deşi tragică, soarta mişcării de rezistență din Varşovia nu însemna decât alte pierderi de vieți omeneşti în timpul războiului.

Aşa cum îi spunea Kathy surorii ei într-o scrisoare, era o „perioadă foarte păcătoasă”[19] pentru tatăl lor. Până la mijlocul lunii august, neliniştea provocată de situația din Polonia îşi lăsase puternic amprenta asupra lui. Înalt, cu o constituție de sportiv, Averell a slăbit alarmant de mult, ajungând să cântărească doar 73 de kilograme[20] şi s-a îmbolnăvit de ulcer la stomac. Kathy era tot mai îngrijorată din cauza sănătății lui. Dar, lăsând deoparte grijile lui Kathy, Averell a continuat să pledeze pentru ideile lui, discutând toată noaptea cu delegații lui Stalin, uneori şi până la 6:30 dimineața. În timp ce aştepta în fiecare seară inevitabilul apel telefonic de la Kremlin, Averell simțea nevoia să mai uite de gândurile care îl frământau. Singura soluție pentru asta era să joace câteva partide de bezique. Kathy stătea cu el[21] şi jucau levată după levată. De obicei, Averell o bătea cu uşurință. Pe parcursul a şapte luni, în 1944, Kathy pierduse la joc 100 000 puncte în total. Dintr-odată, la sfârşitul verii din acel an, Kathy a început să câştige. Şi a izbutit să iasă învingătoare atât de des, încât au ajuns aproape la egalitate de puncte, însă ea ştia că aceste victorii aveau de-a face prea puțin cu abilitatea ei: lui Averell îi stătea mintea la altceva.

Ambasadorul avea nevoie cu disperare de ajutor. Nu se putea lupta de unul singur cu sovieticii în problema Poloniei. Harriman a apelat la Harry Hopkins, îndemnându-l insistent să îl facă pe preşedinte să înțeleagă gravitatea

situației, nu doar pentru Polonia, ci şi pentru Statele Unite. „Pare să se cristalizeze planul[22] de a ne forța pe noi şi pe britanici să acceptăm toate tacticile sovietice, susținute prin puterea şi prestigiul Armatei Roşii... Atitudinea lor generală arată că este obligația noastră să ajutăm Rusia şi să acceptăm strategiile ei, din cauză că ea a câştigat războiul pentru noi. Sunt convins că putem devia această orientare, dar numai dacă schimbăm din punct de vedere material politica noastră față de Guvernul Sovietic... (Sovieticii) au luat greşit atitudinea noastră generoasă față de ei drept un semn de slăbiciune... Dacă nu vom adopta măsuri vizavi de actuala situație politică, există toate indiciile că Uniunea Sovietică va deveni un opresor mondial.”

Harriman a cerut permisiunea de a veni la Washington, pentru a-l informa personal pe Roosevelt. Solicitarea lui a fost respinsă. În acest timp, naziştii continuau să nimicească Varşovia. În septembrie, Stalin a acceptat în cele din urmă să îi ajute pe polonezi, însă deja era prea târziu. O pătrime din populația oraşului[23] murise.

Dacă Revolta din Varşovia a modificat fundamental concepția lui Harriman asupra sovieticilor, totodată efectul a fost şi de a crea animozități între ambasador şi preşedintele care îl numise la post. Deşi Harriman şi Roosevelt erau reprezentanții de frunte a două dintre familiile de elită din New York, cei doi nu avuseseră întotdeauna o relație armonioasă. De fapt, între familiile Harriman şi Roosevelt existaseră ciocniri cu multă vreme înainte ca FDR sau Averell să fi devenit personalități publice. La începutul anilor 1900[24], tatăl lui Averell şi vărul lui FDR, Teddy Roosevelt, ajunseseră la o crâncenă rivalitate politică în statul New York, ceea ce l-a făcut pe Teddy Roosevelt să lanseze o investigație antitrust privind participațiile lui E.H. Harriman la exploatările feroviare. Şi chiar dacă Averell Harriman se alăturase admnistrației FDR în programele economice New

Deal, îmboldit fiind de un sentiment de îndatorire cetăţenească moştenit de la liberalul său tată, iniţial nu a crezut cu adevărat în acele principii progresiste. Anterior republican, trecuse de partea democraţilor, cumva şi din pragmatism. Însă a fost nevoie de un imbold ferm din partea surorii lui, Mary Harriman Rumsey, fondatoare a Junior League şi preşedintă desemnată de Roosevelt la Consumer Advisory Board, pentru ca Harriman să participe activ la programul New Deal. La vremea respectivă, ziarele îl luaseră peste picior, poreclindu-l „milionarul îmblânzit”[25] al administraţiei de stat şi, în ciuda unei aparente incompatibilităţi, se împrietenise sincer cu Harry Hopkins care, de la condiţia de asistent social sărac din Vestul Mijlociu, urcase pe scara ierarhică şi ajunsese cel mai apropiat consilier al lui Roosevelt. Hopkins a fost cel care îl convinsese pe FDR să îl numească pe Harriman trimis special la Londra în cadrul programului Lend-Lease, la sfârşitul anului 1940.

Însă, pe un plan mai profund, problema dintre Harriman şi Roosevelt era legată de putere şi control. Averea lui Averell Harriman depăşea considerabil ca mărime averea lui FDR. Or o asemenea avuţie aducea cu sine atât puterea de cumpărare, cât şi un anumit grad de independenţă politică. Spre deosebire de ceilalţi membri din anturajul apropiat al lui FDR, care depindeau de preşedinte pentru poziţia şi prestigiul de care beneficiau, Harriman nu avea nevoie să fie în proximitatea lui FDR pentru a dobândi influenţă şi nici nu conta pe fondurile de la guvern. Nu încasa niciun salariu ca trimis special pentru programul Lend-Lease la Londra şi plătea din banii lui o mare parte dintre recepţiile oferite de ambasada americană de la Moscova pentru oficialii sovietici. Prin urmare, lui Roosevelt îi lipseau instrumentele necesare pentru a-l ţine în frâu pe Harriman, în afară de unul. FDR putea să-l controleze, acordându-i sau refuzându-i accesul

la anumite evenimente. Înainte de întâlnirea cu Churchill, pentru Carta Atlanticului, în 1941[26], Harriman a trebuit să îi solicite preşedintelui, în repetate rânduri, permisiunea de a participa, până ca în final FDR să fie de acord să îl ia şi pe el. Tot la fel, FDR a refuzat să îl însărcineze pe Harriman să reprezinte interesele SUA la Conferința de la Moscova în 1942, forțându-l pe Harriman să apeleze la Churchill ca să îi trimită lui Roosevelt un mesaj, solicitând prezența lui Harriman la reuniune. Ceea ce Churchill a şi făcut foarte bucuros. În cele din urmă, FDR s-a lăsat înduplecat.

Deşi cei doi nu au fost niciodată într-un conflict fățiş, relațiile dintre Roosevelt şi Harriman au ajuns într-un punct dificil în octombrie 1944 – Varşovia fiind deja transformată în mormane de moloz şi ruine –, când lui Harriman i s-a permis în cele din urmă să se întoarcă la Washington, pentru a-l informa pe Roosevelt despre Europa de Est. În timpul primei lor întâlniri, Harriman a constatat repede că eforturile lui erau zădărnicite. Era aproape imposibil[27] să poată discuta cu preşedintele singur. Harriman avea deja experiența nelipsitei coterii din jurul lui FDR, însă acum o nouă persoană părea să fi devenit pilonul principal: Anna nu se îndepărta niciodată de lângă tatăl ei. Personal, Harriman nu avea nicio nemulțumire în privința Annei, numai că prezența ei a provocat într-adevăr complicații. Harriman străbătuse peste opt mii de kilometri ca să îl poată informa pe preşedinte despre situația disperată din Varşovia şi să îl pună la curent cu evoluția din Pacific. Însă la prima lor întâlnire nu a putut să dezvăluie complet toate informațiile, întrucât nu ştia dacă Anna avea autorizația să audă rapoarte strict secrete. Pe urmă, în timpul unei alte întâlniri, Johnny, fiul Annei, intrase în cameră cu câinele lui, un labrador retriever. Preşedintele se oprise din discuție, ca să schimbe câteva cuvinte cu băiatul, aşa că raportul lui

Harriman trebuise să mai aştepte, până când Johnny îşi văzuse de drum mai departe, ieşind în grădină.

Când, în sfârşit, Harriman a avut posibilitatea să-i descrie amănunţit lui Roosevelt evoluţia alarmantă a lucrurilor, s-a văzut din păcate dezamăgit de reacţia lui FDR. „Invariabil, preşedintele[28] manifestă prea puţin interes faţă de chestiunile est-europene, preocupat doar ca acestea să nu afecteze sentimentele opiniei publice din America”, nota Harriman în minutele lui, remarcând că FDR „nici nu avea idee cât de hotărâţi erau ruşii să rezolve aşa cum le convenea lor problemele de interes vital pentru ei”, îndeosebi Polonia. În urmă cu zece luni, la Conferinţa de la Teheran, când se luase în discuţie situaţia acestei ţări asediate de inamic, Roosevelt glumise grosolan: „Nu-mi pasă[29] nici cât negru sub unghie de Polonia… Treziţi-mă când o să vorbim despre Germania”, înainte de a se preface că aţipeşte. Sincer vorbind, îi spusese el lui Harriman în mai 1944, nu-i „păsa nicidecum dacă[30] ţările vecine cu Rusia deveneau comuniste”, întrucât chestiunea era prea puţin relevantă pentru opinia publică din SUA.

Dar poate şi mai îngrijorător chiar era faptul că FDR rămânea convins că Stalin avea să se plieze voinţei americanilor, prin persuasiune personală, exact cum cândva şi Harriman avusese naivitatea să creadă. Roosevelt îi spusese anterior lui Churchill: „Ca să fiu brutal de sincer[31]… eu cred că îl pot manevra personal pe Stalin, mai bine decât oricine din Foreign Office-ul vostru sau Departamentul de Stat de la noi. Stalin are o ură neîmpăcată pe toţi demnitarii voştri. Cred că mă place mai mult pe mine, şi sper să facă la fel în continuare”. După atât de multe negocieri eşuate în timpul Revoltei din Varşovia, Harriman învăţase dureroasa lecţie că nu puteai să te bizui pe franchețea şi aşa-zisa prietenie a partenerilor tăi. Harriman nu se încumeta să meargă până acolo încât să-şi exprime cu tărie opiniile,

ştiind că ar risca astfel să şi-l facă duşman pe Roosevelt. Văzuse cum Gil Winant, ambasadorul Statelor Unite în Regatul Unit al Marii Britanii, procedase aşa, când pledase cu înfocare pentru Guvernul Polonez aflat în exil la Londra. Drept urmare, desigur, Winant a fost lăsat pe dinafară la conferința care urma. Harriman se bucura să poată fi în miezul geopoliticii şi avea năzuințe politice care treceau dincolo de situația de a lucra ca ambasador în administrația Roosevelt. Cu toate acestea, când a revenit la Moscova, la sfârşitul lunii noiembrie 1944, era complet descurajat şi dezamăgit. „Nu cred[32] că l-am convins pe preşedinte de importanța unei linii politice ferme şi precaute în tratarea aspectelor politice din diferitele țări est-europene, atunci când se va pune problema”, conchidea el în raportul său.

Când Averell a lăsat-o pe Kathy la Ialta şi a plecat în Malta, viziunea lui sumbră nu se schimbase. Deşi granițele postbelice şi guvernarea Poloniei urmau să fie un subiect de discuție major la Ialta, Harriman, asemenea lui Churchill, se temea şi el că era deja prea târziu poate. Americanii rataseră prilejul să-i înfrunte cu adevărat pe sovietici în problema Poloniei, pe toată durata ultimei jumătăți a anului 1944, iar acum Armata Roşie controla teritoriul polonez până la fluviul Oder, la numai câțiva kilometri de granița cu Germania. Indiferent de ceea ce ar susține Aliații occidentali la conferință, se părea că intențiile sovieticilor în privința Poloniei erau, cum l-a avertizat Harriman pe noul secretar de stat, Edward Stettinius, „practic un *fait accompli*”[33]. Nici măcar faimosul şarm al lui Roosevelt nu mai putea schimba asta.

* * *

Când Roosevelt s-a întors din plimbarea pe insulă la ora 4:30, Harriman a aflat în sfârşit că era nevoie de serviciile lui – doar că nu preşedintele era persoana care solicita

prezența lui. Imediat ce a revenit la bordul navei *Quincy*, FDR a intrat imediat într-un briefing pe probleme militare cu şefii statelor-majore reunite. Membrul familiei Roosevelt care avea nevoie de ajutorul lui Harriman era Anna. FDR îi dăduse[34] şaptesprezece dolari ca să cumpere cadouri, pe care să le ducă acasă personalului de la Casa Albă, întrucât de la Ialta nu aveau ce suveniruri să procure. Acum, existau două probleme. Prima, şaptesprezece dolari nu erau nicidecum de ajuns. A doua, magazinele urmau să se închidă peste nici o jumătate de oră. Ambasadorului, stoic în mod normal, i s-a făcut milă de Anna. FDR nu voia sfatul lui. Prin urmare, nu îi rămânea nimic mai bun de făcut decât să îi fie de ajutor fiicei acestuia.

Averell Harriman era unul dintre cei mai bogați şi puternici oameni din lume, expert în nenumărate domenii de afaceri şi de stat. Iar întâmplarea făcea să şi cunoască un amănunt specific despre ceea ce se putea cumpăra în Malta: dantela malteză, renumită în toată lumea, era exact cadoul adecvat. Întrucât Averell nu umbla niciodată cu un portofel la el, o rugase deja[35] pe soția unui oficial local să îi procure nişte dantelă. Cu mărinimie, i-a spus Annei că putea să aleagă ce dorea din dantela pregătită pentru el. N-aveau decât să meargă împreună acasă la acea persoană şi să vadă ce îi plăcea. Anna a acceptat imediat, aşa că ambasadorul şi fiica preşedintelui au pornit împreună să examineze mormane de dantelă.

2-3 FEBRUARIE 1945

La scurt timp după ora 11 seara, Sarah, Anna şi taţii lor au sosit la aerodromul RAF de la Luqa, în Malta. Soseau în acelaşi timp la aeroport nenumărate alte automobile oficiale, din care se revărsau pe macadam delegaţi britanici şi americani, îndreptându-se spre avioanele lor York şi C-54 Skymaster, în lumina unicului reflector[1] care străpungea bezna camuflajului nocturn. „Ruşilor li se spusese[2] că venim fiecare cu câte 35 de oameni", comentase Sarah, scriindu-i mamei ei cu o zi înainte. „Efectivul total numără acum 535 suflete!" Unii erau deja la post în Rusia sau călătoriseră acolo pe mare, însă majoritatea delegaţilor stăteau acum pe aerodrom. Mii de bagaje[3] şi provizii erau încărcate în avioane: valize personale marcate cu etichete albe, bagaje de mână cu etichete de piele şi cutii conţinând documente secrete, purtând etichete specifice galbene cu benzi negre. Roosevelt şi grupul lui priveau forfota generală, în timp ce bagajele lor erau transportate spre avionul care era pregătit pentru ei. În picioare lângă preşedinte era secretarul de stat, Edward Stettinius, în vârstă de patruzeci şi patru de ani, cu nelipsita lui pălărie Homburg[4] acoperindu-i părul albit prematur, care contrasta puternic cu sprâncenele lui groase şi negre. Preşedintele glumea cu Stettinius, spunând că delegaţia occidentală combinată era atât de mare, încât putea să li se pară ruşilor ca „o mică invazie"[5].

Sarah Churchill ştia cum arăta o invazie. Îşi petrecuse toamna anului 1942 la baza RAF de la Medmenham, pregătind Operaţiunea Torţa, invazia Aliaţilor în Africa de Nord. Ca ofiţer de aviaţie în divizia de recunoaştere aeriană, Sarah şi camarazii ei analişti ai informaţiilor strategice

lucrau zi şi noapte, examinând minuţios fotografiile aeriene primite de la piloţi, cu şantiere navale, linii feroviare, mişcări de trupe şi fabrici ale germanilor şi italienilor – toate constituindu-se în informaţii vitale pentru pregătirea operaţiunilor militare ale Aliaţilor, invazii navale, atacuri terestre şi bombardamente strategice. Pregătirea şi instruirea erau extrem de dificile pentru bărbaţi şi femei deopotrivă. Trebuiau să studieze[6] fotografii făcute de la peste 3 000 de metri deasupra pământului şi să discearnă, bunăoară, dacă un câmp cu iarbă fusese călcat de trupe în mişcare sau de animale la păscut. Au învăţat să facă deosebirea între diferitele tipuri de ambarcaţiuni navale, doar după umbrele pe care le proiectau, şi cum să suprapună imagini pentru a crea trei dimensiuni, cum să folosească rigle de calcul complicate şi cum să calculeze logaritmi.

Pentru Sarah, Operaţiunea Torţa constituia una dintre izbânzile experienţei ei de război – dar nu din cauza invaziei propriu-zise. În timpul unei permisii dintr-un weekend în noiembrie, Sarah se dusese cu o motocicletă militară la Chequers, reşedinţa rurală a premierilor britanici, situată la nord de Londra. Când a ajuns, a intrat imediat să îl vadă pe tatăl ei, care se îmbrăca pentru cină. În timp ce îşi peria meticulos cele câteva fire de păr pe care le mai avea pe ţeasta altminteri pleşuvă, s-a întors conspirativ spre Sarah şi i-a spus: „Chiar în acest moment[7], strecurându-se pe furiş prin strâmtoarea Gibraltar la adăpostul întunericului, trec cinci sute patruzeci şi două de vase, pentru debarcările în Africa de Nord”.

Rar se întâmpla ca Sarah să cunoască vreun subiect militar mai bine decât Winston, însă de data aceasta, aşa era. „Două sute patruzeci şi trei”, l-a corectat ea, neputând să se abţină.

„Dar de unde ştii?” a ripostat el.

În ultimele trei luni, Sarah cercetase amănunțit diverse imagini ale regiunii. Analizase locațiile unde aveau să ancoreze vasele şi cunoştea cu exactitate cât de mare era flota care urma să debarce în lungul coastelor algeriene şi marocane franceze.

Impresionat, tatăl ei a vrut să afle de ce nu-i spusese şi lui la ce lucrase în tot acel răstimp. Sarah a replicat: „Ştiam că anumite informații țin de securitate”. În loc să se facă „foc şi pară” la o asemenea aparentă impertinență, Winston a râs pe înfundate. Mai târziu în acea seară, s-a apucat să îşi delecteze oaspeții cu această întâmplare. Ba i-a povestit chiar şi lui Eleanor Roosevelt, care era în Anglia, vizitând femeile britanice angajate în munca de război. Amuzată, aceasta la rândul ei a relatat întâmplarea în fața ziariştilor americani.

După câteva zile, Sarah s-a trezit convocată la Ministerul Aerului. Oficialii de acolo au acuzat-o de încălcarea regulilor de securitate, prin divulgarea detaliilor unei invazii majore a Aliaților. „Cine i-a povestit doamnei Roosevelt această întâmplare?” au insistat ei.

Sarah nu a putut decât să răspundă: „Tatăl meu”.

Superiorii ei au fost deopotrivă frustrați şi amuzați. Ministerul Aerului nu mai putea face nimic în această situație.

În seara aceasta însă, nu prea mai rămânea loc pentru umor. Când Winston şi Sarah[8] şi-au luat la revedere temporar de la delegații lor din Biroul de Externe, fiind conduşi apoi spre aeronavele aferente, nici prim-ministrul, şi nici ministrul de Externe nu primiseră încă vreo informație concretă despre soarta colegilor şi prietenilor lor, care se prăbuşiseră cu un avion York în Marea Mediterană. Negreşit, această tragedie stârnea un sentiment de îngrijorare în privința zborului ce urma, care, obiectiv vorbind, era mult mai periculos decât deplasarea din Anglia

în Malta. Avioanele de transport erau nepresurizate, ceea ce însemna că cele două delegații aveau să zboare spre Crimeea la joasă altitudine – nu mai sus de aproximativ 1 800 de metri[9] –, aflându-se astfel în bătaia proiectilelor trase de unitățile antiaeriene naziste, care rămăseseră pe insulele din Marea Egee. Exista, de asemenea, riscul real de a cădea sub focurile antiaeriene turceşti[10]. Tehnic vorbind, fiind încă neutri, turcii nu intenționau să tragă în avioanele Aliaților, însă atacaseră din greşeală un avion britanic, care transporta din Malta în Crimeea o parte din echipa pregătitoare a conferinței; în urma atacului, coada aeronavei a rămas ciuruită de proiectile. Avionul lui Roosevelt şi cel al lui Churchill[11] aveau să zboare fiecare înconjurat de câte şase P-38 pentru protecție, însă pentru celelalte douăsprezece aeronave singurul mijloc de apărare era să zboare la adăpostul întunericului. Era absolut necesar ca fiecare avion să decoleze conform graficului stabilit cu exactitate. Odată ce avioanele ajungeau în Crimeea, puteau apărea noi complicații. Se ştia deja că o ceață groasă[12] avea să persiste deasupra aerodromului Saki pe aproape toată durata zilei, lăsând doar o fereastră îngustă de timp, în care avioanele cu VIP-uri la bordul lor să poată ateriza în siguranță. Pistele de aterizare sovietice[13] nu dispuneau de dotarea tehnologică necesară unui pilot pentru a ateriza folosind doar instrumentele, în condiții de slabă vizibilitate.

Oricât de primejdios se anunța zborul, Anna Roosevelt a răsuflat uşurată la gândul că pornea în călătorie, atunci când s-a îmbarcat la bordul avionului lor C-54 – poreclit *Vaca sacră* – prima aeronavă construită la comandă pentru preşedintele Statelor Unite. Îi plăcea să fie ca un fel de proverbial Vineri pentru tatăl ei, numai că el nu-i uşura deloc sarcina. Ultimele opt ceasuri le petrecuse într-o stare de frenezie. Tatăl ei credea pesemne că Anna putea să-i citească gândurile. După turul prin Malta[14] şi posibilul

dezastru cu suvenirurile, pe care îl evitase grație lui Harriman, FDR îi ceruse Annei să facă pregătirile necesare pentru dineu. Nu îi spusese pe cine dorea să invite, nici măcar câte persoane aveau să participe, şi, întrucât el plecase deja la briefingul pe probleme militare, tot ce i-a mai rămas Annei de făcut a fost să recurgă la o deducție logică, pornind de la informațiile pe care le avea. Apoi, a alergat „frenetic”[15] de colo-colo, ca să împartă invitațiile. Între timp, se frământa şi pentru starea de sănătate a tatălui ei, după efortul acelei zile lungi şi extenuante – mai ales cu dineul care îi aştepta. După briefingul cu şefii de stat-major, a crezut că FDR avea să poată în sfârşit să aibă câteva clipe de odihnă, însă Stettinius şi Eden s-au strecurat în camera lui la o şuetă înainte de dineu, profitând de un moment de neatenție din partea ei. Pe urmă, a apărut ca din senin un musafir neanunțat: Randolph Churchill, fiul prim-ministrului. În niciun caz Churchill nu îl chemase la conferință. Randolph, care era staționat în Iugoslavia, venise în Malta în drum spre Italia unde voia să-şi facă un tratament dentar[16], iar întâmplarea a făcut să coincidă cu vizita tatălui său. Aflând că Randolph „îl agasa pe tatăl lui”[17], Anna a încercat să îl țină deoparte. I-a invitat pe Randolph şi pe Sarah la un pahar de băutură în cabina sa, urzind totodată în mintea ei cea mai diplomatică modalitate de a se descotorosi de el înainte de dineu. În fond, Sarah fusese invitată în mod explicit, pe când Randolph nu. („Ne-a vizitat Randolph”[18], i-a raportat Sarah criptic mamei ei, ştiind perfect cât de rău îl putea enerva fratele ei pe Winston. „Îți voi povesti despre asta într-o altă scrisoare.”) Randolph şi-a dat seama repede că încercau să scape de el; din fericire, fără să facă vreo scenă, s-a scuzat că trebuia să plece, invocând o „întâlnire presantă”[19] pe *Sirius*.

Dineul a venit în sfârşit[20] şi a trecut, iar exact când Anna credea că are câteva minute libere ca să îşi arunce lucrurile

în valizele şi genţile potrivite, înainte de plecarea la aeroport, un Harry Hopkins nervos – fiindcă tocmai trăsese o ceartă cu Anthony Eden – a apărut în camera ei, căutând ceva de băut. Fără niciun chef, Anna a desfăcut cutia pe care terminase în sfârşit să o împacheteze şi i-a oferit un strop din whiskyul scoţian pe care îl adusese cu ea. Profitând însă de momentul când ea se întorsese cu spatele, Hopkins a ieşit pe uşă cu sticla de băutură. Nu s-a supărat prea mult că rămăsese fără whisky. Dar sticla era pusă într-o cutie specială, pe care soţul ei o avusese cu el când luptase în Mediterana; păstrând acea cutie, Anna avea sentimentul că o părticică din el era lângă ea. Hopkins o privase de acel suvenir, fără niciun scrupul.

* * *

La 11:30 seara[21], motoarele avioanelor programate să decoleze primele s-au pus în funcţiune huruind. Zgomotul[22] era asurzitor. Au decolat la intervale de câte zece minute, înălţându-se în noapte, cu dâre de flăcări albăstrui în urma lor. Unul câte unul în următoarele patru ore, avioanele au dispărut pe cerul întunecat, până când au mai rămas doar două aeronave şi avioanele de vânătoare care le escortau. La orele 3:30 din noapte[23], şi-a luat zborul *Vaca sacră*, urmată după câteva minute de Skymasterul prim-ministrului.

Spre supărarea doctorului Bruenn şi a lui Mike Reilley, şeful unităţii de la Secret Service alocată preşedintelui, Roosevelt a refuzat să folosească o centură de siguranţă în timp ce dormea pe patul său pe durata zborului. Îngrijorat la gândul că preşedintele ar fi putut să se rostogolească din pat şi să se rănească, dacă avionul frâna subit la decolare, doctorul Bruenn s-a furişat lângă cuşeta lui FDR şi s-a lungit pe jos, alături. Tânărul medic credea că reuşise să se strecoare înăuntru, fără ca Roosevelt să-şi dea seama că avea un coleg de cabină nepoftit. Doctorul se înşela. FDR i-a

spus mai târziu, clipind complice din ochi şi zâmbind: „Noroc că[24] te-am recunoscut când ai intrat”.

* * *

La 8:30 dimineața, ora locală, avioanele au început să străpungă prin plafonul de nori aflat la joasă altitudine, aterizând la Saki cu o coregrafie perfectă. Sovieticii[25] montaseră lângă pistă corturi pline cu gustări şi răcoritoare, o splendidă fanfară a Armatei Roşii stătea pregătită să se lanseze în acordurile triumfale ale muzicii marțiale de ceremonie, iar un lung şir de automobile negre blindate Packard de la Lend-Lease şi limuzine ruseşti ZiS asemănătoare unor coşciuge aşteptau să îi ducă pe delegați la Ialta, după ce aceştia aveau să fie sărbătoriți cum se cuvenea.

Judecând după aterizarea cinematografică a avioanelor şi acel corn al abundenței care se revărsase ca prin farmec în stepa stearpă, s-ar fi zis că delegații aterizaseră pe un platou de filmare. Dar când au ieşit din avioanele lor, au păşit nu pe tărâmul de tehnicolor al vrăjitorului din Oz, ci în acel Kansas cu tonuri de sepia, de unde venea Dorothy. Dispăruseră fără urmă clădirile din piatră roz scăldate în soarele Maltei şi apele de azur ale mării. De la macadamul pistei până la câmpurile acoperite de zăpadă ce se aşterneau spre zările îndepărtate şi mohorâte, terenul era plat, monoton şi tern. Robert Hopkins, fiul lui Harry Hopkins, în vârstă de douăzeci şi doi de ani, fotograf în US Army Signal Corps, însoțea delegația americană ca principal fotograf. Adusese cu el[26] câteva prețioase role de film color, însă a folosi mai mult de o rolă la Saki ar fi fost o risipă. Roşul-aprins din cele trei drapele ale Aliaților, fluturând pe catargele lor în lungul aerodromului, constituia singurul contrast la diversele nuanțe de cenuşiu, care dominau peisajul.

Harriman, Stettinius, Hopkins, Eden şi generalul George Marshall au fost printre primii sosiți la ALBATROSS[27], numele de cod pe care americanii îl atribuiseră ireverențios aeroportului Saki, cu un spațiu de rulaj periculos de scurt. Pista de aterizare[28] era doar un drum din lespezi de beton ciuruit de proiectile, pe care sovieticii le nivelaseră cum se putuse mai bine. Şi totul era acoperit cu un strat de gheață. Stettinius spunea că era ca şi cum ai fi aterizat pe o „pardoseală de gresie"[29] alunecoasă. Printr-un miracol, nu s-a produs nicio nenorocire. Generalul Aleksei Antonov[30] din Armata Roşie sosise prompt ca să îl salute pe generalul Marshall. Când Marshall a coborât din avion, Antonov l-a poftit să guste din copiosul mic-dejun oferit sub corturi. Intrând în pavilionul înțesat de bunătăți[31], modestul general din Pennsylvania a fost încântat, când a văzut un pahar plin cu ceea ce părea a fi suc de fructe. Uitându-se mai atent, Marshall, un abstinent convins, a constatat că se înşelase. Paharul era plin ochi cu coniac din Crimeea. Imperturbabil ca întotdeauna, Marshall s-a îndepărtat imediat de la digestivul dulce şi nociv. Fără nici măcar o privire în urmă, s-a întors spre oamenii lui, mormăind: „Haideți să mergem"[32]. Au plecat imediat la Ialta, împreună cu Hopkins, care se îmbolnăvise de-a binelea în timpul zborului. Stettinius, Eden şi Harriman au fost lăsați să aştepte în frig şi umezeală sosirea preşedintelui şi a prim-ministrului. Dintre ei, doar Harriman, îmbrăcat cu o manta de aviație din piele, căptuşită cu blană şi lungă până la gambe, făcută pe comandă, avea un aer dezinvolt şi părea cât de cât pregătit pentru această schimbare de climă şi vreme. Ceilalți au trebuit[33] să se mulțumească cu pahare aburinde de ceai rusesc îndulcit, pentru a para frigul năprasnic, care li se strecura până la oase prin paltoanele de stofă.

* * *

La ora douăsprezece şi zece minute, *Vaca sacră* a luat contact cu pământul la Saki şi s-a oprit pe partea laterală a aerodromului. În vreme ce FDR se pregătea să debarce, Anna a ieşit repede[34] din avion, la timp pentru a vedea cum Skymasterul lui Churchill se ivea dintre nori. Mulţimea s-a adunat acolo în timp ce avionul premierului se îndrepta spre locul de oprire. În scurtă vreme uşa fuzelajului[35] s-a deschis şi Churchill şi-a făcut apariţia, îmbrăcat într-o manta militară, cu o şapcă de ofiţer pe cap, având un zâmbet poznaş pe faţă şi un trabuc de douăzeci de centimetri strâns între dinţi. A salutat scurt mulţimea prezentă acolo, după care, cu precauţie, a început să coboare cu paşi legănaţi pe scara avionului. Sarah l-a urmat şi ea peste câteva momente şi i s-a alăturat Annei, pe partea laterală a careului. Sarah era din nou în uniformă şi nici nu s-ar fi zis că zburase toată noaptea cu avionul, în timp ce Anna părea să se fi adaptat spiritului rusesc, renunţând la mantoul ei de tweed şi îmbrăcându-se cu o haină de blană. Ministrul de Externe sovietic, Viacelsav Molotov, venise să-i întâmpine pe distinşii vizitatori şi acum îl saluta pe premier. Molotov, cu mutra lui de mops, era îmbrăcat complet în negru, de la paltonul la două rânduri până la *uşanka* de pe cap, o căciulă rusească tradiţională, cu clape pentru urechi legate pe creştet, ceea ce îi accentua imaginea de „cap ca o ghiulea”[36], cum îl descria Churchill. Negreşit Molotov, care în tinereţea lui bolşevică îşi alesese acel nume ce însemna „ciocan”, nu ar fi apreciat deloc această zeflemea. Churchill ştia că, în ciuda căciulii hazlii, ministrul de Externe sovietic era un om necruţător şi calculat, cu ochi pătrunzători şi un „zâmbet de iarnă siberiană”[37]. Dând mâna cu Churchill, Molotov i-a explicat prin interpretul său Vladimir Pavlov, un ins arţăgos şi gălbejit, că Stalin nu sosise încă[38] în Crimeea. Până atunci, Molotov avea să îl reprezinte pe secretarul general.

Împreună, Churchill şi Molotov au rămas afară aşteptând ca Roosevelt să coboare din avion. În mod normal, FDR era cărat pe braţe la coborârea pe trepte dintr-un avion, însă tehnicienii care se ocupaseră de dotarea *Vacii sacre,* instalaseră un ascensor, care îl cobora pe preşedinte aşezat pe scaunul cu rotile, din măruntaiele fuzelajului până la sol. Acolo, un Jeep decapotabil, unul dintre miile de vehicule americane pe care Harriman negociase să fie trimise în URSS conform programului Lend-Lease, îl aştepta pe preşedinte. Sovieticii[39], prevenitori, reamenajaseră vehiculul, astfel încât scaunul să îl plaseze pe Roosevelt la aceeaşi înălţime cu cei care păşeau pe lângă el. Toţi cei de faţă, de la Churchill şi Molotov până la ostaşii Armatei Roşii au urmărit cum Mike Reilly l-a săltat pe FDR din scaunul cu rotile şi l-a aşezat în Jeep. A fost unul dintre rarele momente când Roosevelt, întotdeauna grijuliu cu imaginea sa publică, nu a mai avut de ales decât să îşi afişeze vulnerabilitatea fizică. În acea clipă, Churchill nu a putut să nu-l compătimească în sinea lui. Iluzia puterii a pălit pentru o fracţiune de timp, dezvăluindu-l pe Roosevelt aşa cum era în realitate, o „figură tragică"[40], considera sentimental Churchill. Sovieticii acoperiseră scaunul din Jeepul lui Roosevelt cu un covor kazah[41] care îl făcea să arate ca un maharajah venerabil în timp ce vehiculul se mişca înainte, cu Churchill şi Molotov păşind alături, pentru a trece în revistă trupele. (Doctorul lui Churchill[42], lordul Moran, a descris scena nu la fel de caritabil, asemuindu-l pe preşedinte cu bătrâna regină Victoria într-un faeton, cu prim-ministrul în rolul unui servitor umil, târându-se în urmă.)

În timp ce Roosevelt, Churchill şi Molotov[43] priveau cum soldaţii sovietici, cu mănuşi albe şi cizme înalte până la genunchi, călcau apăsat prin băltoacele cu apă unsuroasă, fiecare la unison purtându-şi pe umăr reglementar puşca

militară cu baioneta fixată la țeavă, Sarah şi Anna urmăreau de la distanță toată această scenă. Fanfara Armatei Roşii a început să cânte imnul național al Uniunii Sovietice. Melodia i se părea Annei[43] ciudat de melancolică, deşi acordurile triste ale muzicii păreau potrivite cu acest loc. Aşa cum a remarcat Sarah, stăteau cu toții acolo în mijlocul „unui vast şi impresionant spațiu deschis[45] şi gol într-o pustietate acoperită cu zăpadă”. Clădirile[46], care cândva existaseră în împrejurimi, fuseseră distruse de război.

În timp ce Sarah scruta zările aride, Anna şi-a scos aparatul de fotografiat. Îl adusese cu gândul de a prinde pe peliculă câteva amintiri, pe care să le împărtăşească împreună cu soțul ei la întoarcere. A observat prezența unui grup[47] de fotografi sovietici oficiali, alături de o echipă de filmare. Prin vizorul aparatului de fotografiat, a prins fugitiv chipul tatălui ei, ceea ce i-a provocat o nouă îngrijorare. Acasă, FDR şi presa americană aveau un fel de acord tacit. Ziarele se abțineau să publice imagini în care scaunul lui cu rotile ar fi putut fi vizibil. Mulți americani nici nu îşi dădeau seama că Roosevelt nu putea să îşi mai folosească picioarele. Era puțin probabil ca fotografii sovieticii să fie la fel de îndatoritori în această privință.

Dar nu doar dizabilitatea lui Roosevelt era un motiv de îngrijorare pentru ea. Churchill părea amuzat[48] de această trecere în revistă a trupelor, în timp ce Molotov privea încruntat spectacolul, cumva iritat de faptul că trebuia să asiste la o nouă paradă militară pe o vreme atât de neprielnică. În contrast cu ei, tatăl Annei părea doar pe jumătate prezent, ca şi cum ar fi fost adăugat şi lipit în tablou dintr-o scenă complet diferită. Anna ştia că ziua lungă[49] şi obositoare pentru Roosevelt în Malta, urmată de zborul cu avionul noaptea când dormise puțin, îl vlăguiseră mai mult decât de obicei, însă deosebirea dintre prim-ministru şi tatăl ei era frapantă. Deşi cu peste şapte ani mai

tânăr decât Churchill, Roosevelt arăta mai bătrân: avea pomeții supți[50], iar ridurile din jurul gurii şi de pe obraji semănau cu nişte brazde adânci. Era îmbrăcat cu uzuala lui pelerină militară elegantă, fabricată de Brooks Brothers, însă în loc să îi confere un aer de iahtman şic, veşmântul părea să-l înghită cu totul, făcându-l să arate mai sfrijit decât era. Exact cum remarcase şi Byrnes pe vapor în drum spre Malta, preşedintele rămânea cu gura căscată timp îndelungat, uneori holbându-se în depărtare, livid la față. Obiectivul aparatului de fotografiat poate fi incredibil de necruțător cu un om bolnav. Însă Anna nu mai putea face nimic. Fotografii sovietici continuau să pozeze cadru după cadru.

* * *

Procesiunea de automobile Packard şi limuzine ZiS şerpuind prin stepa Crimeii spre Ialta abia pornise la drum, însă Sarah intuia deja că începutul nu părea de bun augur[51]. Coloana de maşini se târa anevoios, cu doar treizeci de kilometri pe oră, pe drumurile ciuruite de iarnă şi război, prin hârtoape şi zloată[52], zgâlțâindu-i pe pasageri din toate mădularele. În acest ritm, ultimii o sută treizeci de kilometri până la Ialta aveau să dureze aproape la fel de mult ca zborul de o mie nouă sute şaizeci de kilometri din Malta.

Crimeea s-a aflat mereu la răscrucea conflictelor şi intereselor. Începând din Antichitate, sciții şi cimerienii[8], grecii, persanii, venețienii, genovezii şi Hanatul Crimeii, un stat feudal tătar, vasal al Imperiului Otoman, stăpâniseră Crimeea până când, în 1783, ruşii au anexat hanatul în timpul domniei împărătesei Ecaterina cea Mare. Fiecare colonizator lăsase în Crimeea vestigii ale culturii sale; iar

---

[8] Sau *taúrosciții*, de la denumirea greacă a peninsulei, *Tauris* sau *Tauricda*. (*N. tr.*)

regiunea era un amestec de influențe mediteraneene, maure şi ruseşti. Numele unor oraşe, ca Sevastopol, bunăoară, proveneau din limba greacă, în timp ce denumirea cascadei Uchan-Su, pe coasta sudică, era de origine tătară, însemnând „apă zburătoare”. Natura[53] se arăta nespus de diversă. Sudul, renumit pentru vegetația bogată, stațiunile de la malul mării şi temperaturile subtropicale, amintea de sudul Franței, însă asemănarea Crimeii cu zonele mediteraneene se pierdea rapid, pe măsură ce călătoreai spre interiorul peninsulei. În spatele plajelor, se înălțau dintr-odată munții Crimeii, ca nişte valuri împietrite avântându-se spre cer din adâncurile Mării Negre. La nord de munți, piscurile amețitoare cedau locul treptat şesurilor stepei. Vara, stepa era ca o preerie, plină cu flori şi ierburi luxuriante, însă iarna, alternanța de geruri şi dezghețuri arunca o negură groasă peste acele întinderi mohorâte. Stepa se aşternea la nord, pe o distanță de aproape o sută şaizeci de kilometri, până în oblastul Herson, unde exista o frontieră naturală între Crimeea şi părțile centrale ale Ucrainei formată de Sivaş, o serie de lagune bogate în sare, poreclite „Marea Putredă”, din cauza miasmei fetide emanând din apele lor puțin adânci. Din cauza microalgelor, Sivaşul a căpătat o nuanță de roşu profund, ca şi cum sângele vărsat de mii de ostaşi timp de peste două vecuri de războaie purtate pe peninsulă s-ar fi acumulat pe veci în lagune. Crimeea a fost unul dintre ținuturile cele mai prețuite ale Rusiei şi, ulterior, ale Uniunii Sovietice, însă întotdeauna a rămas cumva deoparte față de Maica Rusia. Istmul Perekop, o fâşie de pământ de aproximativ şase kilometri între Sivaşul purpuriu la est şi Marea Neagră la vest, era tot ceea ce lega Crimeea de partea continentală.

După ceea ce a părut „o veşnicie”[54], Winston s-a întors morocănos spre Sarah şi a întrebat-o cam cât credea ea că trecuse de când plecaseră.

„Aproximativ un ceas”, a răspuns ea.
„Dumnezeule”, a mormăit el tăios în barbă, „încă cinci ore dintr-astea.”
Sarah ştia că nu era nicidecum vina lui Averell Harriman dacă Ialta fusese locul ales pentru conferinţă, însă, pe măsură ce înaintau prin stepa golaşă, începea să le dea dreptate celor care criticau această alegere. „Zău aşa[55]! Averil (*sic*) trebuie că e nebun” dacă a putut să-l forţeze pe Roosevelt să îndure o asemenea deplasare cu maşina. În timp ce automobilul lor se târa greoi pe drum, lordul Moran, care călătorea împreună cu Winston şi Sarah, a remarcat că toţi acei kilometri nesfârşiţi de stepă îngheţată şi pâcloasă îi aminteau de priveliştea obsedantă a podişurilor[56] acoperite cu zăpadă din partea de nord a Angliei. Era o comparaţie adecvată. Şi, poate, amintindu-şi la rândul ei de romanul *La răscruce de vânturi*, de Emily Brontë, Sarah nota şi ea la repezeală, într-o scrisoare adresată mamei ei, că ţinuturile acelea nemărginite erau „sumbre ca[57] un suflet copleşit de disperare”.
Cândva aceste meleaguri părăginite fuseseră presărate cu cooperative agricole. În timp ce mergeau cu maşina spre sud, Sarah şi Anna nu ştiau că distrugerile săvârşite de nazişti în Crimeea mascau doar brutalitatea măsurilor pe care sovieticii le impuseseră acolo propriului lor popor. Cooperativele agricole de producţie, arse şi devastate, pe care Stalin le organizase ca reacţie la penuria de grâne din 1928, nu erau nicidecum vestigiile unei prosperităţi agrare distruse de război, ci ale unei foamete dirijate de stat. Între 1928 şi 1940, colectivizarea forţată impusă de sovietici a dus la moartea a milioane de ţăranii. Nicăieri[58] numărul deceselor nu a fost mai mare decât în Ucraina, unde foametea a deghizat un alt obiectiv – Holodomor –, genocidul etnicilor ucraineni înfăptuit de către sovietici. Iar în oraşul Simferopol, aproape depopulat, naziştii le oferiseră

sovieticilor condițiile de care aveau nevoie pentru a elimina o altă minoritate etnică socotită ostilă statului. Sovieticii doreau să aibă acces nerestricționat spre Dardanele şi Turcia, însă în calea lor stăteau tătarii musulmani din Crimeea, cu care turcii împărtăşeau legături etnice şi religioase. Stalin l-a însărcinat pe necruțătorul său şef al NKVD, Lavrenti Beria, acelaşi om care acum răspundea de pregătirile de la Ialta, să îi îndepărteze pe tătari. Beria i-a acuzat pe aceştia de colaboraționism cu naziştii şi, pe durata a trei zile în mai 1944, a încărcat aproape 200 000 de tătari în vagoane pentru vite şi i-a deportat cu forța în Uzbekistan, unde mulți au pierit.

Acum, gospodăriile lor zăceau părăsite. Din aproape toate construcțiile[59] rămăseseră doar nişte ruine arse, alături de resturile carbonizate ale unor trenuri, tancuri şi alte materiale de război, ca şi cum generalul Sherman[9] ar fi înviat din morți, pornind într-un marş nimicitor spre mare, în celălalt capăt al lumii. Singurii oameni pe care călătorii i-au văzut, în timp ce se deplasau cu maşinile spre sud, au fost soldații sovietici, mulți dintre ei femei şi adolescente, care stăteau în poziție de drepți în lungul drumului, la fiecare câteva sute de metri. S-ar fi zis că o întreagă divizie de infanterie fusese dislocată special pentru a păzi drumul, deşi prezența acestor ostaşi măcinați de griji nu avea aproape nimic protocolar. Puțini dintre ei purtau puşti. Mai frapante decât genul lor[60] sau decât lipsa armamentului erau chipurile lor. Soldații fuseseră recrutați din rândul numeroaselor grupuri etnice care formau Uniunea Sovietică – ruşi, ucraineni, beloruşi, georgieni, armeni, azeri, uzbeci, kazahi, ceceni şi alții. Fiecare soldat, înfofolit într-o pufoaică

---

[9] William Tecumseh Sherman (1820-1891), general în armata unionistă, criticat pentru aplicarea politicii pământului pârjolit împotriva Statelor Confederate ale Americii. (*N. tr.*)

lungă vătuită, nu era decât o copie anonimă a soldatului precedent, o rotiță identică în angrenajul statului. Chipurile lor trădau însă individualitatea fiecăruia.

* * *

Abia când coloana de maşini a ajuns la Simferopol au apărut şi primele semne de viață umană, deşi scenele sugerau mai degrabă nişte imagini în alb-şi-negru din jurnalele de actualități decât prezența unor oameni în carne şi oase. Simferopol a fost cândva un oraş prosper, sub Ecaterina cea Mare, însă în 1945 a-l descrie drept oraş ar fi fost o apreciere mult prea generoasă. Puținele clădiri[61] care rămăseseră intacte nu aveau căldură sau electricitate, iar locatarii nu prea păreau să aparțină lumii moderne. Hainele lor erau terne. „Nici cenuşii, nici maro[62] – ci pur şi simplu mohorâte", a remarcat Anna de la fereastra automobilului Packard, în care călătorea împreună cu tatăl ei şi cu agentul de la Serviciile Secrete, Mike Reilly. Femeile aveau nişte fuste voluminoase, ca un fel de saci informi, iar copiii – se vedea limpede că purtau de câțiva ani aceleaşi haine, care le rămăseseră mici. Pantalonii erau prea scurți, iar fustele nu le mai veneau bine, expunându-le gleznele şi gambele frigului de-afară. La început, Anna a crezut că arătau surprinzător de sănătoşi, ținând seama de circumstanțe, însă privind mai atent, le-a văzut fețele. Şi-a dat seama că acei copii, dar mai ales mamele lor, păreau toți teribil de îmbătrâniți. Femeile aveau pielea zbârcită şi spinarea mereu curbată din cauza greutăților pe care le cărau.

După ce convoiul de vehicule a ieşit din Simferopol şi a început să urce în munți, americanii au tras pe marginea drumului, pentru scurt timp, ca să mănânce sandviciurile pe care le aduseseră de pe *Quincy*. Britanicii, însă, au perseverat înainte. Harriman îi asigurase[63] că la doar patruzeci şi cinci de minute distanță se afla o casă de

odihnă, aşa că toți abia aşteptau să ajungă acolo – mai cu seamă Sarah, care trecea prin experiența neplăcută de a şti că era una din doar cele două femei prezente. „Casa de odihnă”[64], îi scria Sarah amuzată mamei ei, era „extrem de necesară pentru motive mai presante, decât doar repausul.” Însă cele patruzeci şi cinci de minute au trecut şi casa tot nu a apărut. Sandviciurile cu şuncă stătute şi câteva înghițituri de coniac i-au mai potolit foamea, însă mergeau cu maşina de aproape patru ceasuri, iar „chemarea naturii” devenea din ce în ce mai urgentă cu fiecare minut care trecea. La un moment dat, se gândea cu disperare să găsească nişte tufişuri pe marginea drumului: „Am scrutat zările – maşini în față – fotografii de la presă în spate!! Era clar că n-avea niciun rost să mai caut!”, i-a povestit ea lui Clementine. Într-un final, când Sarah „pierduse aproape orice speranță”, s-au oprit. Din fericire, ajunseseră la casa mult promisă.

Sarah şi Winston se aşteptau să poposească doar câteva minute, cât să poată merge la toaletă, însă se părea că amfitrionii lor sovietici aveau alte planuri. Molotov le-o luase înainte şi ajunsese deja la casa de odihnă, unde stătea acum zâmbind cu gura până la urechi, lângă o masă „gemând de mâncare[65] şi vinuri”. La fel ca mâncarea etalată din belşug sub corturile de la Saki, şi aici era pregătit un adevărat festin ce distona flagrant cu sinistrele imagini de trai la limita subzistenței, pe care vizitatorii occidentali le observaseră în ultimele patru ore. Gazde foarte primitoare ca de obicei, Molotov, adjunctul său Andrei Vîşinski şi ambasadorul sovietic în Marea Britanie, Fiodor Gusev, i-au poftit să ia loc. Era limpede că masa fusese aşternută pentru cei trei demnitari sovietici, prim-ministrul britanic, preşedintele american şi cele două fiice, care ar fi urmat să savureze un dejun privat somptuos. Sovieticii anticipaseră tot ce ar fi putut să le trebuiască oaspeților lor. Construiseră

chiar[66] şi o rampă, acoperită cu covoare, la uşa de la intrare, astfel încât accesul pentru Roosevelt să fie simplu şi comod.

Dar peste câteva minute, când a ajuns[67], Roosevelt era preocupat doar de gândul că în fața lor se aşternea o călătorie de câteva ore încă, în cea mai mare parte pe drumuri de munte periculoase. În aceste condiții, nu aveau să ajungă la Ialta decât pe înserate. Era extenuat şi abia aştepta să se pună din nou în mişcare. Distrugerile înfiorătoare pe care le observase de la geamul automobilul Packard îl indispuseseră profund. În timp ce mergeau cu maşina, se întorsese spre Anna şi îi spusese că voia „să-i facă pe nemți să plătească ochi pentru ochi[68], ba chiar mai mult decât atât".

Anna însă dorea cu disperare să coboare din maşină, fie numai şi pentru câteva momente. Confruntându-se cu aceeaşi problemă ca Sarah, l-a „implorat"[69] pe tatăl ei să „o lase să se oprească" doar câteva clipe, pentru alte scopuri decât dejunul. Nu a avut cum să o refuze. Însă, din moment ce ea era cea care cobora din maşină, tot ei îi revenea obligația de a-l „pregăti pe Molotov pentru refuzul" lui FDR.

Când a intrat în casa de odihnă, Anna a descoperit cu „groază"[70] abundența de delicatese adunate pe masă: „votcă, vinuri, caviar, peşte, pâine, unt – şi, cine ştie ce avea să mai urmeze". Pe FDR nu-l interesaseră niciodată[71] delicatesele ruseşti sățioase; îşi adusese propriii bucătari la Conferința de la Teheran, ca să poată mânca bucatele lui preferate. Harriman aranjase din nou cu Molotov ca FDR să îşi aducă la Ialta mâncarea cu el, împreună cu personalul său culinar filipinez care îl servea de multă vreme, însă acum nu era doar o chestiune de preferințe gastronomice. Dr. Bruenn îl pusese pe FDR la un regim alimentar foarte sever, pentru a-i scădea tensiunea arterială periculos de mare. Mâncărurile grele, sărate, ca acelea care înțesau masa, precum şi alcoolul în cantități mari erau interzise în mod expres. Anna

ştia că[72] tatăl ei avusese tensiunea foarte ridicată în seara precedentă. Chiar şi nişte mici abateri de la dieta lui strictă puteau fi foarte primejdioase pentru sănătatea lui. Şi chiar dacă, din politeţe, FDR ar fi vrut să se oprească pentru dejunul oferit, în niciun caz nu ar fi putut mânca din caviarul, peştele afumat şi preparatele din carne aşezate pe masă.

Anna şi-a petrecut următoarele[73] câteva minute alergând de colo-colo între tatăl ei, care stătea în maşină, şi Molotov, care era în casă, în încercarea de a declina invitaţia la dejun, într-un mod cât mai politicos cu putinţă. Nu ştia limba rusă pentru a-şi explica argumentele, aşa că a trebuit să apeleze la Pavlov, interpretul sovietic, pentru ajutor. În cele din urmă, după câteva minute deja penibile, Anna a izbutit să îl împace pe Molotov, fără să fi stârnit vreun incident internaţional. Pe urmă, a sărit înapoi în maşină, iar americanii şi-au continuat călătoria spre Ialta, lăsându-i pe Churchill şi Sarah să se ospăteze împreună cu ministrul de Externe sovietic. „Pişicherul ăla bătrîn”[74], cum îl poreclise Anna, într-un mod cam grosolan, pe Churchill în jurnalul ei, „s-a înghesuit să accepte – aşa că i-am lăsat pe toţi să se înfrupte!”

Familia Roosevelt şi-a continuat drumul spre munţi, ceea ce a însemnat că Anna nu a avut cum să vadă mâhnirea şi nemulţumirea întipărite pe chipurile sovieticilor, şi nici nu a putut observa situaţia jenantă în care plecarea lor îi plasase pe britanici. La fel ca FDR, şi Churchill mâncase deja de prânz în maşină şi voia să străbată drumurile muntoase la lumina zilei, însă ar fi fost necuviincios din partea liderilor occidentali să plece amândoi, fără să onoreze ospitalitatea sovieticilor, ceea ce ar fi fost totodată profund jignitor pentru Molotov şi echipa lui. Străduindu-se din răsputeri[75] să îşi ascundă lipsa poftei de mâncare, Sarah şi Winston au început să guste din bunătăţile festinului. Abia atunci

Molotov, Vîşinski şi Gusev s-au luminat la faţă şi toată dezamăgirea lor dinainte s-a risipit.

Cu un asemenea dejun delicios, cei doi Churchill au regretat imediat că mâncaseră deja sandviciurile acelea cu şuncă în automobil. Nu la fel de repede[76], însă, aveau să uite plecarea în pripă a americanilor, când luminile din spate ale maşinilor păliseră treptat în depărtare, făcându-se nevăzute spre sud-est, în apusul de soare, cu Roosevelt în postura unui erou din westernurile americane. La fel, nici sovieticii nu aveau să uite acest lucru. Cândva, britanicii şi americanii acţionaseră ca un tot unitar şi sincronizat; cele două părţi se completau reciproc perfect, în declaraţii şi fapte. În ultima vreme însă, s-ar fi zis că se crease o ruptură în această unitate aparentă, recenta întâlnire de la dejun nefiind decât o confirmare în plus a acestei realităţi. Sovieticii aveau să fie extrem de fericiţi să poată exploata acea ruptură în zilele următoare.

6

3 FEBRUARIE 1945

La ora şase[1], roţile automobilelor cu delegaţii americani s-au auzit, în sfârşit, scrâşnind pe pietrişul de pe alee. Kathleen stătea la intrarea în Palatul Livadia, pregătită să-i întâmpine. Maşina lui Roosevelt s-a ivit din întuneric şi a

oprit în fața palatului, care își păstra încă eleganța maiestuoasă de odinioară, în ciuda funinginei și a murdăriei pe care recruții salahori nu putuseră să le curețe. Cu lumina farurilor revărsată în jurul ei, Kathy era asemenea castelanei unui măreț conac, gata să-și primească oaspeții. Nimeni nu îi dăduse în mod explicit vreo autoritate în acest sens, dar cu toate acestea nimeni nu se îndoia de rostul ei acolo. Nu avea niciun titlu oficial, cum însă tatăl ei se deplasa în mașina ce venea imediat după automobilul prezidențial, Kathy era, deocamdată, cel mai important cetățean american prezent în palatul țarului.

Când Roosevelt a ieșit din mașină și a intrat în palat, Kathy l-a văzut pentru prima oară în viața ei. Pe ceilalți mari conducători ai Aliaților îi cunoscuse deja. Pe Stalin îl întâlnise prima oară[2] la un spectacol de balet în Moscova în octombrie 1944, iar pe cei doi Churchill îi socotea de multă vreme printre cei mai dragi prieteni ai ei. Kathy fusese chiar[3] prezentată reginei la o conferință de presă, după două săptămâni de când sosise la Londra, în 1941. Și totuși, pe Roosevelt nu-l văzuse niciodată. Ce ironie[4], se gândea Kathy, ca Rusia să fie locul unde să-l întâlnească prima oară pe președintele țării ei. Între timp, un *maître d'hôtel* adus de la luxosul Hotel Metropol din Moscova se agita febril în jurul lui, ploconindu-se exagerat și adresându-i-se la tot pasul cu „Excelența Voastră"[5], ca și cum nu ar fi existat pentru el plăcere mai mare decât să se ocupe de orice ar fi avut nevoie FDR.

Delegații continuau să se dea jos din vehiculele lor, iar Kathy îi conducea în grandiosul hol de primire. În cămine ardea focul[6], spre marea încântare a călătorilor, după frigul îndurat pe drum. În dreapta se afla sala de bal albă, unde urmau să aibă loc sesiunile plenare ale conferinței. În stânga, erau camerele rezervate lui Roosevelt, în ceea ce fuseseră cândva biroul și sufrageria personală a țarului,

aceste încăperi fiind mai accesibile scaunului cu rotile decât dormitorul oficial al țarului, aflat la etaj. Deşi țarul avea dormitorul său imperial, legenda spunea că dormea mereu într-o altă cameră a palatului în fiecare noapte, pentru a-i induce în eroare pe cei care ar fi încercat să-l ucidă în somn.

În timp ce aştepta sosirea delegaților, Kathy începuse o lungă scrisoare plină cu noutăți, adresată celei mai bune prietene a ei, Pamela Churchill, pentru a o ține la curent cu toate bârfele şi peripețiile, la fel cum obişnuia să îi scrie mereu lui Pam de la reşedința ambasadei din Moscova. Sora lui Kathy, Mary, era persoana cu care ea purta cea mai numeroasă corespondență, însă se simțea foarte în largul ei când îi scria lui Pam. Nora prim-ministrului înțelegea întotdeauna perfect chestiunile politice şi personalitățile la care Kathy se referea în relatările ei din Rusia. Pam îi cunoştea personal pe aproape toți membrii importanți ai delegației britanice şi, respectiv, americane. Ea şi Kathy erau, de fapt, două dintre puținele tinere acceptate în acest cerc de elită, fiind frecvent invitate la dineuri şi alte reuniuni la care participau lideri din perioada războiului, atât în Londra, cât şi la Chartwell. Sarah era şi ea printre tinerele invitate, numai că ea îşi petrecea aproape tot timpul la baza RAF de la Medmenham. Pam, deşi nu era fizic prezentă la Ialta, era acolo în spirit. Mai târziu, după ce conferința se va fi încheiat, Kathy putea alege dintre numeroşii participanți omul pe care să-l convingă să îi transmită[7] Pamelei scrisoarea acasă la Londra.

Aşa cum îi scrisese şi lui Pam, persoana pe care Kathy ardea de nerăbdare să o vadă, după preşedinte, era Anna, care tocmai intrase după tatăl ei în palat. Anna şi soțul ei John veniseră odată la Sun Valley, deşi atunci Kathy se mutase deja la Londra, astfel încât nu avusese ocazia să o întâlnească pe Anna. Poate era chiar mai bine că ele două nu făcuseră cunoştință cu acel prilej, întrucât vizita soților

Boettiger la Sun Valley nu i-ar fi făcut poate o primă impresie prea favorabilă atunci. În timp ce era la vânătoare[8] împreună cu Ernest Hemingway la celebra stațiune, John Boettiger reuşise cumva să-l împuşte din greşeală în picior pe unul dintre câinii lui Averell. Averell o văzuse pe Anna în timpul ultimei lui călătorii la Washington şi o asigurase pe Kathy că fiica preşedintelui era „o «dulceață» ca să citez exact”[9], cum îi povestea Kathy lui Pam. „O să te țin la curent când o voi întâlni.”

În timp ce nou-veniții se dezghețau, Kathy s-a dus spre Anna. Dezinvoltă şi familiară ca întotdeauna, Kathy i-a urat bun-venit la Livadia mamei care avea acasă trei copii. Undeva în lateral, *maître* continua să facă plecăciuni în fața preşedintelui. Privind amândouă această scenă amuzantă, Kathy şi Anna au chicotit complice. *Maître*, i-a povestit Kathy fiicei preşedintelui, „aşternuse şi strânsese”[10] masa din sufragerie de vreo „3 sau 4 ori pe zi în ultima săptămână... experimentând diferite aranjamente şi efecte cu paharele şi vesela”, pentru a fi sigur că totul era perfect. De asemenea, sovieticii atârnaseră şi reatârnaseră în mod repetat pe pereți diverse tablouri menite să creeze o ambianță propice pentru oaspeții lor americani, încât Kathy ajunsese „să se întrebe dacă aveau vreodată să se decidă în vreun fel!”.

Înainte ca familia Roosevelt să sosească la Livadia, Kathy era stăpâna incontestabilă a palatului, însă la doar câteva minute de la sosirea Annei, dinamica s-a schimbat brusc. Anna nici nu-şi scosese bine mantoul, că se şi apucase să dea o puzderie de instrucțiuni. Nevăzând niciun motiv de a schimba tabietul lui FDR de a bea un cocteil înainte de cină (deşi contravenea recomandărilor medicului), Anna a trimis un agent de la Serviciile Secrete[11] să vadă dacă exista nişte gin şi a întrebat-o pe Kathy unde puteau găsi nişte gheață. Kathy i-a spus că „ar fi trebuit să fie un *Frigidaire*[12] pitit pe

undeva”. Pe urmă, Anna a scos un carnet şi un creion, apucându-se să întocmească lista cu nume pentru cină. Deşi nu ştia nimic despre Livadia, despre muncitorii sovietici sau despre eforturile intense pe care aceştia le făcuseră de dragul musafirilor, Anna a eliberat-o pe Kathy de toate îndatoririle şi s-a impus în rolul fiicei de rang mai mare.

În timp ce Anna se ocupa de băuturi, repartizarea în camere la care Kathy muncise meticulos le era comunicată oaspeților. Necunoscând, din fericire, în ce stare de decrepitudine găsiseră Harriman şi fiica sa Palatul Livadia în urmă doar cu câteva zile, Roosevelt părea încântat[13] de camerele pe care le primise. Doar Robert Hopkins, fiul fotograf al lui Harry Hopkins, inclus inopinat în delegație, a îndrăznit să se plângă de locul pe care Kathy i-l găsise în ultimul moment, în odăile rezervate soldaților, la mansardă. „Cam grosolan”[14] din partea lui, se gândea Kathy. Între timp, Averell venise lângă Anna şi Kathy. Întorcându-se spre Anna, i-a spus că singura „cazare” de care el nu era întru totul mulțumit era a ei – de parcă el personal ar fi făcut toate aranjamentele. Camera ei era la primul nivel, lângă apartamentul tatălui ei, însă cel mai bine putea fi descrisă drept o „chilie”[15] de fapt. Dacă prefera, i-a zis el, putea să stea în aceeaşi odaie cu Kathy. Camera era mai spațioasă aici, însă mai departe de FDR. Preferând intimitatea şi apropierea de tatăl ei, în detrimentul spațiului, Anna a ales „chilia”, deşi avea să trebuiască să împartă baia cu Kathy. Odăița ei era într-adevăr spartană, având doar un pat şubred de fier cu o saltea prăpădită, „cu câțiva centimetri mai scurtă” decât somiera, dar măcar avea camera ei. Era mai mult decât putea pretinde oricare dintre colonei.

În timp ce delegații se instalau, Anna „a trimis fuga pe cineva”[16] în căutarea aleşilor pe care îi invitase la un dineu privat cu preşedintele, în ceea ce fusese cândva sala de

biliard. Kathy şi Averell fuseseră selecționați[17], la fel şi secretarul de stat, Edward Stettinius. Anna inclusese, de asemenea, şi câțiva dintre cei mai apropiați prieteni ai preşedintelui – lealul Pa Watson şi şeful statului-major al lui FDR, amiralul Leahy, primul ofițer de marină înaintat vreodată la un grad militar de cinci stele – pentru a conferi dineului atmosfera relaxată a unei reuniuni de familie. Harry Hopkins nu se număra printre ei. Era încă bolnav şi țintuit la pat. Sovieticii pregătiseră un dineu[18] sofisticat: cocteiluri, vin alb, vin roşu, şampanie, caviar, peşte afumat, cartofi, diverse mâncăruri din carne şi vânat, două feluri de desert şi lichior pentru desert. De fiecare dată când vreun mesean refuza să guste dintr-un fel de mâncare, *maître* arăta de parcă ar fi încasat o lovitură fatală. FDR, mâncând din bucatele pregătite de bucătarii personali, a fost jovial pe toată durata dineului, însă se simțea extenuat şi nu avea chef să mai zăbovească după masă. Imediat ce dineul s-a încheiat, s-a dus direct la culcare.

* * *

Masa fusese strânsă deja şi toți se retrăseseră în odăile lor, dar munca lui Averell Harriman abia începea. Deşi nici nu apucase să-şi desfacă bagajele, trebuia deja să plece, lăsând-o din nou pe Kathy la Livadia. Avea de rezolvat două chestiuni înainte să se culce. Ieşind din palat, a pornit prin noapte spre Vila Koreiz, ca să confirme agenda de lucru pentru ziua următoare.

Exact înainte de miezul nopții, a ajuns la vilă, reşedința de altădată a asasinului lui Rasputin. Îl adusese cu el pe[19] Chip Bohlen, unul dintre singurii trei oficiali de la Departamentul de Stat şi unicul expert în problemele sovietice din delegația americană. În ciuda competenței lui profesionale, Bohlen, în vârstă de patruzeci de ani, nu fusese chemat la conferință pentru inegalabilele lui cunoştințe. Era prezent acolo pentru

a servi drept interpret al lui Roosevelt. Cei doi[20] au aşteptat răbdători ca sovieticii să le verifice documentele de identitate şi acreditare în trei puncte de control diferite, în afara vilei, dintre care unul era păzit de câini.

La zece minute după miezul nopţii[21], Harriman şi Bohlen au fost primiţi în sfârşit în vilă. Molotov îi aştepta acolo, împreună cu propriul său interpret, Vladimir Pavlov. Întâlnirile lui Harriman la miezul nopţii cu Molotov erau deja uzuale acum. Când Harriman sosise la Moscova ca ambasador, în octombrie 1943, ministrul de Externe sovietic îl întâmpinase cu un salut ciudat, spunând că sovieticii auziseră că Harriman „era un om foarte dur[22] în relaţiile cu ceilalţi”. În momentul în care Harriman a obiectat, afirmând că el venise ca prieten, Molotov a replicat că observaţia lui se voia, de fapt, un compliment. De atunci, între cei doi demnitari se păstrase o relaţie circumspectă bazată pe respect reciproc.

După un scurt schimb de amabilităţi[23] şi confirmarea faptului că preşedintele era mulţumit de condiţiile de cazare, Harriman a trecut la problemele arzătoare ce trebuiau stabilite. Roosevelt, l-a informat ambasadorul pe ministrul de Externe, dorea să înceapă conferinţa cu o discuţie despre chestiunile militare. Armatele aliate se apropiau rapid de Berlin dinspre fronturile lor de luptă respective, iar şefii de stat-major ai celor trei naţiuni trebuiau neapărat să se coordoneze, existând altminteri pericolul ca din greşeală să se măcelărească reciproc.

Hotărât ca întotdeauna să nu accepte din prima propunerea americanilor, Molotov a argumentat că Stalin dorea să discute întâi despre situaţia Germaniei.

Cele două subiecte, a subliniat Harriman, erau în esenţă unul şi acelaşi. Ca un compromis, a propus să se discute întâi despre coordonarea militară în Germania, urmând apoi

o conversație despre chestiunile politice germane. Molotov a fost de acord.

Odată stabilite aceste chestiuni, Harriman a transmis din partea lui Roosevelt invitația ca Stalin şi Molotov să participe la un dineu împreună cu preşedintele şi echipa lui, la Palatul Livadia a doua zi seara, după prima sesiune plenară. Erau invitați şi britanicii, desigur. Molotov a răspuns că nu se îndoia că Stalin avea să fie „încântat”[24] să participe, însă că avea să confirme planurile în dimineața următoare.

Harriman mai avea un ultim mesaj, pe care să i-l transmită lui Molotov din partea lui Roosevelt. Stabilirea agendei de lucru şi formularea unei invitații la dineu nu comportau nicidecum vreun aspect controversabil, buna înțelegere în această privință fiind în beneficiul celor trei delegații; însă această ultimă rugăminte era diferită. FDR refuzase să se întâlnească în particular cu Churchill în Malta, de teamă că Stalin ar fi putut socoti că cei doi puneau la cale ceva fără ştiința lui. Churchill s-ar fi înfuriat, dacă ar fi ştiut că Roosevelt îl trimisese acum pe Harriman cu o asemenea propunere. Voia Stalin să vină la Palatul Livadia cu o oră înainte de prima sesiune plenară, pentru o vizită particulară la Roosevelt? Întâlnirea ar urma să fie „pur personală”[25], însă Roosevelt i-ar fi deosebit de recunoscător pentru asta.

Molotov a răspuns că „ştia ce gândea Mareşalul”[26]. Era sigur că Stalin ar fi bucuros să poată avea o întâlnire particulară privată cu Roosevelt. Era un lucru pe care şi Stalin îl dorea. Stalin urma să vină în vizită la preşedinte la ora 4 după-amiază.

Plecând de la Molotov, Harriman şi-a continuat drumul cu maşina pe coasta cufundată în beznă, până la Palatul Voronțov, pentru a doua întâlnire din acea noapte. Mai devreme în acea seară[27], prim-ministrul trimisese vorbă la

Livadia, prin secretarul său particular, interesându-se de planul pentru ziua următoare. Britanicii tot nu ştiau deocamdată ce anume intenţiona preşedintele să discute în prima zi a întâlnirii. Bohlen răspunsese[28], spunând că detaliile nu erau încă puse la punct şi că avea să telefoneze dimineaţa, pentru a transmite toate detaliile logistice. Harriman avea ocazia acum să îi comunice personal premierului nişte informaţii generale despre prima sesiune plenară, însă vizita lui în miez de noapte la premier nu era întru totul legată de treburile politice. Mai degrabă, venise acum acolo ca la un vechi prieten.

Britanicii n-au ajuns la Palatul Voronţov, decât abia când americanii se aşezaseră deja la masă. Molotov[29], Vîşinski şi Gusev îi reţinuseră un ceas şi jumătate la dejun, unde se ospătaseră şi închinaseră paharul, aşa că atunci când îşi începuseră ei călătoria prin munţi, soarele cobora la asfinţit. În tot restul drumului, prim-ministrul i-a recitat lui Sarah din *Don Juan* al lordului Byron, în timp ce automobilul lor se târa prin întuneric, prin dreptul soldaţilor înşiraţi şi acum pe marginea drumului, unde farurile din faţă ale maşinilor le luminau figurile anonime. Deşi era beznă de-a binelea când Churchill a sosit la Voronţov, lumina care se revărsa de la ferestre era suficientă pentru a putea desluşi conturile vilei, care era străjuită de lei grandioşi cioplţi din piatră albă. Arhitectura era bizară. Era ca şi cum o moschee[30] înghiţise un *chalet* elveţian, care mistuise deja un conac scoţian baronial. Ciudăţeniile continuau înăuntru. Spre deosebire de situaţia de la Livadia, nemţii lăsaseră aici aproape intacte decoraţiunile proprietarului original, iar pe pereţi, de o parte şi de cealaltă a şemineului din sufragerie, atârnau portrete uriaşe[31] ale unor chipuri familiare. Contele Semion Voronţov, un ambasador rus în Marea Britanie în secolul al XVIII-lea, avea o fiică măritată cu George Herbert,

al 11-lea conte de Pembroke. Portretele familiei Herbert l-au făcut pe prim-ministru să se simtă în mod straniu ca acasă.

În timp ce Kathleen Harriman supraveghease pregătirile sovieticilor atât pentru sălile de conferință, cât şi pentru încăperile personale rezervate americanilor la Livadia, consilierul militar şef al lui Churchill, Pug Ismay, o trimisese pe asistenta lui, Joan Bright, să se ocupe de detaliile cazării britanicilor. Joan Bright nu urma să locuiască la Palatul Voronțov pe timpul conferinței, însă rămăsese acolo suficient timp în acea seară, înainte de a dispărea în culise, pentru a le arăta înalților delegați camerele pregătite pentru ei. Când l-a condus pe Churchill în apartamentul său, acesta nu a fost prea mulțumit de ceea ce a găsit. „Dar unde stă Sarah?”[32] a întrebat el. „Am spus că vreau ca Sarah să doarmă în apartamentul meu”. Ținea să o ştie teafără şi nevătămată lângă el, într-o cameră alăturată. Domnişoara Bright i-a explicat că era conştientă de solicitarea lui, însă că îi era imposibil să o împlinească. Singurul loc din apartament unde putea fi pus patul lui Sarah era în vestibulul din fața uşii care se deschidea spre dormitorul prim-ministrului, unde ea, dacă dormea acolo, s-ar fi aflat direct sub privirile infanteriştilor din marina regală şi ale soldaților ruşi, care stăteau de strajă la uşa lui Churchill. Domnişoara Bright o plasase, în schimb, pe Sarah într-o cameră de pe coridor. Churchill se enervase deja de-a binelea, aşa că aghiotantul său naval, comandorul Tommy Thompson, i-a spus domnişoarei Bright să dispară de-acolo şi s-a dus să o găsească pe Sarah, înainte ca prim-ministrul să nu-şi piardă cumpătul de tot.

Deşi se făcuse târziu, Churchill era perfect treaz când ambasadorul a sosit la Voronțov. În anii petrecuți de Harriman la Londra se întâmplase frecvent să fie chemat în Downing Street seara târziu, la o partidă de cărți şi la discuții despre necazurile omenirii. Churchill i-a spus lui

Harriman[33] că, deşi nu se cuvenea din partea lui, ca prim-ministru, să joace cărți cu colegii lui britanici, era absolut în regulă pentru Harriman, ca trimis diplomatic al lui Roosevelt, să joace cărți cu prim-ministrul. Harriman se gândea că adevăratul motiv pentru care Churchill se simțea bine în prezența lui, îi scria el nevestei sale, era faptul că „eu sunt tăios la vorbă[34] şi sincer în orice subiect – chiar dacă el nu recunoaşte că îi place stimulul unor idei diferite". Nu acelaşi lucru, după cum descoperise Harriman de când ocupa funcția de ambasador, se putea spune despre Roosevelt.

În seara aceasta, Harriman l-a găsit pe prim-ministru închis între patru pereți cu consiliul său personal: Sarah, Anthony Eden şi lordul Moran. Lui Churchill îi trecuse enervarea de mai devreme, însă în locul ei apăruse o dispoziție sufletească mai sumbră. Britanicii primiseră în sfârşit un raport complet[35] despre ce se întâmplase cu avionul de transport care se prăbuşise în Marea Mediterană. Din cauza unei erori de navigație şi a vremii nefavorabile, echipajul pierduse contactul radio cu Malta. Când vremea s-a înrăutățit, nu au mai avut niciun reper de orientare. După ce ceasuri întregi s-au învârtit în jurul zonei unde credeau ei că trebuia să se afle mica insulă, au constatat că rămâneau fără combustibil. În cele din urmă, au identificat un mic punct de uscat. Crezând că acolo era Malta, au încercat din nou să ia legătura prin radio, însă nu prindeau decât paraziți audio. Punctul de uscat pe care îl găsiseră nu era Malta, ci Lampedusa, o insulă italiană stâncoasă, la o distanță de peste o sută şaizeci kilometri. Pilotul a zărit un golfuleț şi a încercat o aterizare disperată. În mod remarcabil, a izbutit să aducă avionul cu bine jos pe apă, însă fiind întuneric, nu a putut vedea că imediat sub suprafața apei zăcea epava unei nave. În timp ce avionul aluneca înainte pe apă, s-a izbit de masa de fier scufundată.

Epava a sfâşiat fuzelajul avionului prin partea de dedesubt. Cabina s-a umplut instantaneu cu apă; în afară de patru persoane, s-au înecat toţi pasagerii aflaţi la bord şi membrii echipajului, inclusiv trei experţi de la Foreign Office[36], care cunoşteau materialele pregătite pentru conferinţă până la cele mai mici amănunte.

Dar, în scurt timp, amărăciunea provocată de moartea atâtor oameni a cedat locul frustrării care mocnea în sufletul lui Churchill, din cauza zilei aproape complet irosite la Malta. Era convins că şeful lui Harriman subestima grav complexitatea problemelor aflate în joc, precum şi timpul necesar pentru a negocia cu sovieticii. Ideea că le-ar fi posibil, ca în cinci-şase zile, să rezolve nişte chestiuni atât de complicate ca împărţirea Germaniei, plata despăgubirilor de război, structura organizaţiei internaţionale de pace, dorită de Roosevelt, participarea sovieticilor în războiul din Pacific şi alegerile libere din Europa de Est era o pură absurditate. Dintre toate chestiunile ce urmau să fie dezbătute, nimic nu îl contraria mai rău pe Churchill decât aroganţa americanilor privind viitorul Poloniei şi ceea ce reprezenta independenţa acelei naţiuni. „Nu putem accepta[37] ca Polonia să devină un simplu stat-marionetă al Rusiei, unde oamenii care nu sunt de acord cu Stalin să fie lichidaţi”, tuna şi fulgera el. „Americanii nu au habar de problema poloneză. La Malta, le-am pomenit despre independenţa Poloniei şi am fost întâmpinat cu replica tăioasă: «Dar cu siguranţă nu asta contează acum»„. Dacă era adevărat, era doar fiindcă era deja prea târziu. Iar dacă Aliaţii occidentali nu izbuteau să asigure independenţa Poloniei, Churchill era cel care urma să îi privească în ochi pe conducătorii polonezi exilaţi la Londra şi să le spună că nu mai aveau un stat suveran, şi asta în timp ce americanii dădeau bir cu fugiţii înapoi la Washington. Mai rău chiar, Churchill îşi dădea seama că din cauza poziţiei şubrezite a

Marii Britanii pe scena mondială, el nu avea nicio putere de a-i constrânge pe sovietici să facă ceea ce era corect, fără a beneficia din plin de susținerea lui Roosevelt.

Când s-a întors la Livadia peste o jumătate de oră, pus pe gânduri de vizita la premierul britanic, care nu se mai arătase la fel de exuberant ca de obicei, Harriman a simțit nevoia să stea de vorbă cu confidenta lui de încredere, persoana pe care se putea bizui întotdeauna că îi înțelegea cele mai profunde îngrijorări.

În timpul Revoltei din Varşovia, Averell obişnuia să o cheme pe Kathy la o partidă de bezique, noaptea târziu. Şirul automat al levatelor care îşi urmau cursul şi conversația dezinvoltă cu fiica lui erau ca o descătuşare psihică pentru el. Acum nu jucau cărți, ci doar vorbeau, istoviți amândoi. Discutând cu Kathy între patru ochi pentru prima oară de când se întorsese din Malta, Averell i-a descris vizita la Palatul Voronțov, care îl tulburase profund. Churchill era într-o stare sufletească de profundă descurajare[38], i-a povestit el. În cei mai simpli termeni, FDR se afla în „cea mai favorabilă poziție cu putință"[39] la această conferință, o triumfătoare reuniune a minților. În schimb, Churchill se afla evident în „cea mai nefavorabilă poziție cu putință". Soarta Poloniei apăsa pe umerii lui, la fel şi pe umerii lui Averell; tot aşa şi ştirea despre prăbuşirea avionului şi moartea tinerilor străluciți de la Foreign Office. Pierderile suferite au fost o grea lovitură pentru echipa britanicilor. Dincolo de excepționala pricepere profesională în domeniul politicii externe, prim-ministrul şi membrii delegației lui pierduseră, de asemenea, nişte prieteni dragi. Printre victime se afla Sargent H.J. Battley, îndrăgitul bodyguard[40] al lui Anthony Eden; domnişoara Patricia Sullivan, secretară a subsecretarului permanent pentru Afaceri Externe şi delegat la conferință, Alexander Cadogan; diplomatul Peter Loxley, a cărui soție născuse un făt mort[41]

exact în ziua precedentă; şi colonelul Barney Charlesworth, aghiotantul lui Alan Brooke[42]. Ultimele cuvinte adresate de Brooke lui Charlesworth, când plecase de la RAF Northolt, fuseseră: „Ne vedem în[43] Malta”. Acum, cuvintele acelea îi reveneau obsedant în minte. Era încă un început de rău augur pentru această săptămână la Ialta.

Ziua care începuse pentru Averell în urmă cu vreo treizeci şi şase de ore se încheiase în cele din urmă. În sfârşit, a putut să se ducă şi el la culcare.

* * *

Exact cum Kathy era omul la care Averell apela pentru a-şi despovăra sufletul, şi Kathy la rândul ei avea nevoie de o persoană căreia să i se confeseze, iar pentru ea acea persoană era Pamela Churchill. De la primele ei întâlniri cu Pam, Kathy a spus despre ea că era „una dintre cele mai deştepte fete[44] pe care le-am cunoscut vreodată”. Împreună, cele două tinere sfidaseră camuflajul nocturn la Londra, în căutare de muzică şi dans. Asistaseră la momente cruciale din istoria războiului cu prilejul dineurilor oferite de prim-ministru. De asemenea, se împrieteniseră cu mulți oameni, dar şi pierduseră nenumărați prieteni, în special piloți[45] staționați în apropierea Londrei, care nu s-au mai întors niciodată acasă. Prin intermediul scrisorilor, Kathy împărtăşea cu Pam cleveteli amuzante şi observații spirituale despre viața ruşilor, dar şi îngrijorări legate de provocările pe care ea şi Averell le înfruntaseră în Uniunea Sovietică, de când îşi luaseră la revedere de la Londra. Ori de câte ori Averell se întorcea de la conferințe ale Aliaților sau de la ciondăneli în noapte cu Molotov la Kremlin, Kathy îi scria Pamelei despre frământările pe care le împărtăşea cu tatăl ei. Cea mai în măsură să înțeleagă asemenea lucruri era Pam, care auzea multe nelinişti asemănătoare de la socrul ei şi cercul lui interior. Deşi scrisoarea lui Kathy,

începută la Ialta cu cinci zile în urmă, era asezonată cu butade despre camerele nicidecum ideale oferite oaspeţilor la Livadia, inclusiv lipsa instalaţiilor sanitare în interior, nonşalanţa ei era pavăza din spatele căreia putea scrie despre tragedia şi distrugerile războiului, folosind punctul de vedere privilegiat pe care i-l oferea şederea ei în Rusia. Acum, scria sumbru: „În faza aceasta[46], toţi ţin pumnii strânşi şi speră ca totul să iasă bine".

Mai exista un motiv pentru care Kathy îi scria Pamelei. Pe măsură ce se apropia întâlnirea de la Ialta, toată energia se concentra pe urmările războiului şi modul cum acestea vor afecta statele implicate. În acelaşi timp, Kathy ştia prea bine că revederea tatălui ei cu familia Churchill la Ialta îl forţase să se gândească la viitor în termeni foarte personali. Dacă victoria Aliaţilor la El Alamein în Egipt, în 1942, marcase, cum se exprimase Churchill, „sfârşitul începutului"[47], când Aliaţii întorseseră cursul războiului împotriva naziştilor, iarna anului 1945 semăna cu începutul sfârşitului. În sfârşit, conflictul se apropia de final, iar lucrul acesta îl forţa pe Averell să ia în considerare faptul că, imediat ce războiul se încheia, el va trebui să facă o alegere dificilă, care avea să îi afecteze nu doar pe el şi pe Kathy, ci şi pe Pamela.

* * *

Era aproape imposibil să nu te laşi furat de atmosfera ameţitoare a nopţilor londoneze în 1941. Deşi sacii de nisip, dărâmăturile şi uniformele terne dădeau oraşului un aspect mohorât în timpul zilei, noaptea, în mijlocul primejdiilor şi al distrugerilor, Londra avea un misterios farmec romantic. Fascinată, Kathleen avea senzaţia că trăia parcă într-o versiune de război a filmului *Fantasia* de Walt Disney[49]. Clădirile izbitor de albe ale Londrei străluceau în lumina difuză de la farurile taxiurilor negre abia vizibile, care continuau să străbată oraşul, sfidând ameninţarea

bombardamentelor germane. Taximetriştii transportau tineri temerari la cluburi subterane şi la hoteluri şic, cum erau Dorchester, Ritz şi Savoy, unde unele dintre cele mai faimoase formații de jazz din acea vreme cântau noaptea. La Hotelul Dorchester, considerat cea mai sigură clădire din Londra, oaspeții americani care locuiau în Anglia, cum era Averell Harriman, trăiau regeşte. Aici, uitau de raționalizarea alimentelor, care li se părea un fel de plăsmuire a imaginației. Americanii erau, de asemenea, extrem de populari. Într-o zi, Kathy a întâlnit un tânăr soldat pe Fleet Street. „Abia aştept[49] să ajung înapoi şi să le povestesc că am cunoscut o americancă", i-a zis el. Aşa cum remarcase Averell într-o scrisoare adresată soției lui, Marie, „dacă n-ar fi primit[50] o educație spartană (la care nu am avut niciun merit), [Kathy] ar ajunge o răsfățată nesuferită". Britanicii aveau o recunoştință extraordinară față de americanii care veniseră să stea cu ei, în timp ce Statele Unite rămâneau neutre – în special americanii cum era Kathy, care venise în Marea Britanie prin propria-i voință. După cum îi spusese Roosevelt[51] lui Averell, Kathy era una dintre cele doar două americance, cărora el le acordase permisiunea specială de a trăi în Anglia în acea primăvară. Soția ambasadorului Winant era cealaltă, însă spre deosebire de Kathy, ea nu a rămas acolo.

Pentru mulți oameni, formațiile de jazz, hotelurile elegante, laudele, admirația şi pericolul permanent din jurul lor ar fi conferit un plus de senzațional unor experiențe de viață memorabile, însă pentru cei doi Harriman, prietenia cu familia Churchill conta mai presus de orice. Winston Churchill îl inclusese imediat pe Averell Harriman în cercul său intim, invitându-l la şedințele cabinetului de război – un acces fără precedent pentru un străin – şi la reuniunile de weekend de la reşedința sa rurală la Chequers. Când Kathy a sosit în mai 1941, a fost invitată şi ea imediat în weekend.

„E cumva ca un şoc[52] să întâlneşti o persoană pe care ai văzut-o uneori caricariturizată”, i-a scris ea lui Mary după ce l-a cunoscut pe prim-ministru. Era mai scund decât se aşteptase ea şi „cu mult mai puţin gras”, însă părea şi mai impresionant chiar decât îşi imaginase: „Îmi închipuisem un om teribil de puternic, oarecum înfricoşător poate – or, el e cu totul altfel – foarte afabil – are un zâmbet minunat şi nu e deloc greu să vorbeşti cu el”. După cum a constatat Kathy, Churchill părea să i se adreseze separat fiecărui compatriot al său. Într-o zi, Kathy a cunoscut un pilot încercat în lupte, care era în RAF de peste un an şi jumătate. Doborâse unsprezece avioane inamice şi, la rândul lui, fusese doborât şi el cu avionul de patru ori. Din escadrila lui iniţială, nu mai rămăseseră acum decât el şi încă un pilot. În vârstă de numai douăzeci şi opt de ani, era convins că avea să moară în curând, însă era împăcat sufleteşte cu ideea morţii. „Mi-a arătat[53] un lucru pe care îl poartă mereu la el, ca să se înveselească, atunci când simte că nu mai poate continua”, i-a povestit Kathy surorii ei. „Discursul lui Churchill despre RAF – «Nicicând în istoria lumii nu au fost în număr atât de mare cei care să datoreze atât de mult unui număr atât de mic de oameni».”

Căldura sufletească pe care Kathy o simţea pentru premier s-a extins rapid asupra întregii familii. Kathy o admira pe graţioasa şi discreta Clementine, soţia premierului, pe care i-o descria surorii ei drept „o doamnă foarte dulce[54] – toată viaţa şi-a dedicat-o soţului ei – şi ştie să rămână în umbră cu foarte multă eleganţă. Toţi din familie se uită la el ca la un Zeu, ea e lăsată cumva pe dinafară, iar când cineva îi dă un pic de atenţie o vezi că se bucură nespus”. „Să nu-ţi închipui însă că ar fi cumva o persoană ştearsă şi sfioasă, în genul doamnei Winant”, sublinia Kathy. „Nicidecum. Are personalitate şi ştie ce vrea.” Kathy s-a împrietenit cu cele trei fiice Churchill, în special cu Sarah şi Mary, care erau

mai apropiate de ea ca vârstă. Kathy considera că Sarah era „teribil de drăguță”[55], deşi pe Vic, soțul lui Sarah, nu-l prea agrea. Cu toate că Sarah i se părea[56] surprinzător de bună ca actriță, Kathy i-a mărturisit surorii ei că, în opinia sa, Sarah nu avea o căsnicie prea fericită şi că „a urca pe scenă[57] (este pentru ea) singurul mod de a nu-şi pierde mințile”. Când Kathy îi trimitea lui Mouche[58] liste cu haine şi alte lucruri necesare, pe care nu le putea procura la Londra, adesea o ruga pe fosta ei guvernantă să pună în pachet cantități suplimentare de ojă de unghii, ciorapi de mătase, farduri şi accesorii pentru fetele Churchill. Mama vitregă a lui Kathy, Marie, a trimis de asemenea un „geamantan plin cu prăzi”[59] pentru Kathy şi noile ei prietene. Dar din toată familia Churchill, cea mai bună prietenă a lui Kathy era exuberanta Pamela, soția lui Randolph şi nora lui Winston şi a lui Clementine.

Pamela era cu doi ani mai mică decât Kathy, aşa că Averell le făcuse cunoştință imediat, sperând ca ele să se împrietenească. Nu după mult timp, Kathy includea în scrisorile adresate surorii ei remarci entuziaste despre Pamela, pe care o lăuda, spunând că era „o fată cu capul pe umeri şi foarte drăguță”[60]. S-ar fi zis că Pamela cunoştea toate persoanele care contau în societate. Însă Kathy o compătimea pe noua ei prietenă. În ciuda atitudinii ei dezinvolte şi glumețe, Pamela avea probleme serioase. Nu era un secret pentru nimeni faptul că Randolph o înşela şi că acumulase datorii considerabile la jocurile de noroc. Acum, plecase în misiune militară, lăsând-o pe ea să se zbată cu plata datoriilor, ocupându-se totodată şi de creşterea bebeluşului lor, micuțul Winston.

* * *

Trăind de atâta vreme în Anglia, în mijlocul sferei de putere şi al societății mondene britanice, cei doi Harriman

au început să se desprindă din vechile legături oscilând între cele două țărmuri ale Atlanticului. Cu timpul, au constatat că le era mai greu să se identifice cu prietenii de acasă. În august 1941, Kathy a primit o scrisoare de la Mary, care îi transmitea opinia prietenilor lor din New York, cum că Statele Unite ar intra în război doar pentru a-i salva pe britanici. „Poate ai auzit deja[61] părerea lui Averell pe tema asta – o repetă mereu”, a replicat Kathy. „Când vor înțelege odată că la mijloc e pielea *lor* pe care trebuie s-o salveze, şi nu pielea englezilor?!” Folosind persoana a treia plural, se referea la americani – ca şi cum considera că ea şi tatăl ei nu mai erau membri ai acelui grup.

Prietenia dintre familiile Harriman şi Churchill s-a adâncit în vara şi toamna anului 1941. Familia Churchill a oferit chiar un dineu în onoarea lui Kathy, la împlinirea vârstei de douăzeci şi patru de ani: duminică, 7 decembrie 1941. Clementine a crezut din greşeală[62] că ziua lui Kathy era pe 6 decembrie, aşa că petrecerea a avut loc la Chequers cu o zi mai devreme; însă Kathy şi Averell erau încă acolo şi a doua zi, duminică, cinând *en famille* cu Churchill şi ambasadorul Winant, care venise şi el în weekend, când subit s-a aflat ştirea că japonezii atacaseră Pearl Harbor. Kathy l-a văzut pe premier „țopăind de zor”[63] în halatul lui din mătase imprimat cu dragoni, în timp ce tatăl ei stătea în picioare lângă[64] şemineu, cu un aer sumbru, dar totodată răsuflând uşurat. Marea Britanie nu putea rezista la nesfârşit împotriva naziştilor, iar Armata Roşie părea pe punctul de a ceda, în timp ce armata lui Hitler înainta amenințător spre Est, în direcția Moscovei. Averell considera de multă vreme[65] că intrarea americanilor în război era inevitabilă şi, chiar dacă însemna că viitorul imediat avea să fie sinistru, rămânea speranța că puterile Axei – Germania, Italia şi Japonia – vor fi până la urmă înfrânte. Neîndoielnic, atacul din Hawaii fusese înspăimântător, însă Harriman ştia că,

dacă Statele Unite nu intrau în război, numărul morților și al distrugerilor putea fi mult mai mare în toată lumea. „Mă întreb”[66], reflecta Kathy, dezvăluindu-i lui Mouche o sumbră percepție a acestei realități, „dacă a existat vreodată vreun eveniment care să mă facă mai fericită?”

Era normal ca între Churchilli și cei doi Harriman să se cimenteze o strânsă prietenie, din moment ce trecuseră împreună prin asemenea experiențe remarcabile, însă în felul acesta se complica totodată și rolul lui Averell ca intermediar între Downing Street și Casa Albă. Deși, oficial vorbind, se afla la Londra pentru a reprezenta interesele americanilor, Averell a constatat că, uneori, prioritățile lui profesionale deveneau un pic cam tulburi. De exemplu, în vara anului 1941, Churchill i-a cerut lui Harriman să fie împuternicitul său personal într-o călătorie prin Orientul Mijlociu pentru evaluarea nevoilor de aprovizionare. Kathy nu știa să-l fi văzut vreodată pe tatăl ei „mai entuziasmat[67] de vreun lucru”. Teoretic, evaluarea cerințelor de aprovizionare se încadra în mandatul lui Harriman din cadrul programului Lend-Lease, însă în situația de față urma să călătorească în calitate de reprezentant al lui Churchill, și nu al lui Roosevelt. Randolph Churchill, care se afla la cartierul general al armatei britanice din Cairo, era ghidul lui Harriman. „Am fost[68] nemaipomenit de impresionat de Harriman și înțeleg perfect considerația pe care i-o porți”, îi scria Randolph tatălui lui. „A devenit categoric americanul meu preferat.” De asemenea, Randolph a mai făcut o observație cumva îndrăzneață: „E limpede că se consideră mai degrabă omul tău, decât al lui R.”, scria el pe un ton conspirativ. „Sper sincer că îl vei ține lângă tine, fiindcă mie mi se pare că e omul cel mai obiectiv și subtil dintre toți cei care sunt în jurul tău.” Deși Harriman nu declarase niciodată explicit că s-ar fi simțit mai legat de Churchill decât de Roosevelt, relațiile dintre familiile

Harriman şi Churchill se încâlciseră de o manieră incredibilă – pe plan profesional, social şi, chiar, amoros.

* * *

La scurt timp după ce Kathleen a sosit la Londra, Averell a fost nevoit să plece din oraş în interes de afaceri. Întrucât Kathy nu era obişnuită cu bombardamentele nocturne, pe care londonezii ajunseseră să le considere ceva de rutină, Averell îşi făcea griji[69] la gândul că o lăsa singură. Fiind adesea plecat, s-a gândit că lui Kathy i-ar plăcea poate să aibă o prietenă în apartamentul ei, care să-i țină companie. Pamela locuia la ultimul etaj în hotelul Dorchester, cel mai periculos etaj, însă era singura cameră pe care şi-o putea permite. Dacă Pamela se muta în apartamentul închiriat de Harriman, ar fi fost mai în siguranță şi totodată putea să aibă grijă de Kathy în timpul raidurilor aeriene. Averell s-a oferit, de asemenea, să închirieze o casă la țară, în Surrey, unde cele două tinere puteau să-şi petreacă weekendul. Pamela putea chiar să-l lase pe micuțul Winston acolo, cu o dădacă, în timpul săptămânii, pentru a-l feri de orice risc. Lui Kathy i s-a părut un gest frumos. Ştiind că o persoană ca Pamela avea grijă de ea, Kathy se simțea „păzită ca ochii din cap”[70].

Nu a trecut însă mult timp, şi Kathy a aflat că intențiile tatălui ei nu erau întru totul altruiste. Şi nici noua ei prietenă apropiată nu era chiar aşa cum părea. Averell o întâlnise prima oară[71] pe Pamela la un dejun la Chequers, după două săptămâni de la sosirea lui în Anglia. Fără să fie o frumusețe clasică, Pamela, cu fața ei rotundă şi părul roşu, radia viață şi senzualitate. Randolph Churchill îi ceruse mâna, de la prima lor întâlnire romantică, şi se căsătoriseră după numai trei săptămâni, în octombrie 1939. Fiul lor s-a născut peste un an. Orice tânără britanică ar fi dat orice să fie în locul Pamelei, însă ea aspira la mai mult

decât la rolul de soție şi mamă a următoarelor generații ale dinastiei Churchill. Asemenea strămoaşei ei din secolul al XIX-lea, Jane Digby, faimoasă pentru şirul de amanți, trecând de la aristocrați englezi la regi bavarezi şi greci până la un şeic sirian, Pamela se considera o curtezană irezistibilă. Avea extraordinarul talent[72] de a face pe oricine i-ar fi ieşit în cale – îndeosebi bărbați – să se simtă drept cea mai fascinantă persoană cu putință. Iar Averell Harriman nu era o excepție în acest sens.

Deşi Averell avea patruzeci şi nouă de ani, iar Pamela – douăzeci şi unu, între ei a existat o atracție fulgerătoare. Brunet, bronzat, suplu şi cu o alură sportivă, Averell era un bărbat chipeş. Era totodată şi cel mai bogat american din Londra. Fără să fie vreodată ostentativ în mod voit, vorbea puțin şi hotărât; această reținere verbală îi conferea un aer nonşalant, care nu făcea decât să-i sporească şarmul. Avea permanent o alură gravă, iar zâmbetul lui luminos[73] părea cu atât mai încântător, când binevoia să îl ofere. De asemenea, s-ar fi zis că avea succes în orice ar fi întreprins, de la tranzacții de afaceri, implicând milioane de dolari, până la partide de crochet[74]. Pur şi simplu, era „cel mai frumos”[75] bărbat pe care Pamela îl văzuse vreodată.

La scurt timp după[76] prima lor întâlnire, Averell şi Pamela s-au regăsit ca invitați la un dineu la Dorchester, oferit în onoarea lui Adele, lady Cavendish, femeia pe care Kathy avea să o insulte ulterior în rubrica ei din *Newsweek*. După un festin somptuos, dispoziția tuturor s-a schimbat brusc; în jurul lor, s-au dezlănțuit bombardamentele celui mai cumplit raid aerian al Blitz-ului de până atunci. Toată Londra era în flăcări. Era ca o variantă infernală a firmelor strălucitoare ale teatrelor newyorkeze de pe 42nd Avenue şi Broadway, proiectând lumini fulgerătoare pe cerul nopții şi creând artificial un fel de luminozitate diurnă atât de intensă, încât ai fi putut citi cu uşurință orice carte afară.

De la ora 9 seara până în zori, bombardamentele aeriene nu au contenit în centrul Londrei: de la St. Paul's Cathedral până la Parlament şi la National Gallery. Pe Oxford Street, incendiile au făcut ravagii în elegantul restaurant Palm Court din magazinul universal Selfridges. Fiind în pericol în camera ei de la ultimul etaj al hotelului, Pamela s-a adăpostit în apartamentul lui Harriman de la al treilea etaj. Asemenea atâtor cupluri, pe care soarta le-a reunit în atmosfera năprasnică a Blitz-ului londonez, cei doi au stat toată noaptea îmbrăţişaţi. A doua zi, Averell i-a trimis o scrisoare soţiei lui, Marie, la New York, în care descria cum bombele cădeau peste Londra. „Inutil să-ţi mai spun"[77], scria el cu o nonşalanţă ambiguă, „că am dormit cu intermitenţe."

Peste o lună, când Kathy a sosit la Londra, aventura amoroasă dintre Averell şi Pamela era ferm statornicită şi, pentru mulţi, nu mai constituia un secret. Prietenul lui Churchill[78], lordul Beaverbrook, magnatul de presă britanic-canadian, care era pe atunci ministrul aprovizionării în Marea Britanie, ştia de cucerirea Pamelei şi a profitat de acest lucru. A achitat datoriile lui Randolph. Drept mulţumire, Pamela îi transmitea informaţii despre conversaţiile ei cu Harriman, o sursă de observaţii pătrunzătoare privind atitudinea americanilor faţă de război. Sarah şi Diana Churchill[79] ştiau despre relaţia dintre ei, la fel şi soţul Dianei, Duncan Sandys, însă Randolph nu aflase nimic. După ce îl însoţise pe Harriman prin Orientul Mijlociu, îi scria soţiei sale: „Mi s-a părut[80] un om absolut fermecător... Mi-a vorbit minunat despre tine & mi-e teamă că am un rival important".

Era totuşi neclar dacă Winston şi Clementine cunoşteau exact cât de departe mersese prietenia Pamelei cu Harriman. Doar o dată s-a întâmplat ca prim-ministrul să dea de înţeles vag că ar fi bănuit ceva. „Ştii, se spun[81] o mulţime de lucruri despre Averell în legătură cu tine", i-a zis el Pamelei.

Ea a ripostat, zicând că lumea nu avea altceva mai bun de făcut decât să clevetească, la care Churchill a răspuns: „Perfect de acord”, şi cu asta subiectul s-a închis.

În condiţiile în care atâţia oameni şuşoteau despre Averell şi Pamela, nu a fost decât o chestiune de timp până ca, într-un final, Kathy să afle şi ea despre aventura lor. Nu i-a spus Pamelei niciodată cum descoperise, de fapt, totul, însă într-o zi, când cele două tinere erau singure, i-a zis în faţă Pamelei: „Ştii[82], eu nu sunt chiar o proastă”. Pamela a încercat să facă pe nevinovata, însă Kathy nu s-a dat bătută. Deşi Kathy pricepuse toată situaţia, a decis să nu spună nimănui. Privea totul cu un fel de detaşare pragmatică, asemenea unui bun negociator – o abilitate pe care negreşit o moştenise de la Averell. Da, Averell îşi înşela nevasta, însă Marie era mama vitregă a lui Kathy, cu care aceasta avea relaţii amicale, dar nu apropiate. De asemenea, despre Marie se zvonea că existau mai mulţi bărbaţi în viaţa ei, inclusiv agentul literar Mark Hanna[83] şi pianistul de jazz Eddy Duchin[84]. În principiu, dacă Kathy dezvăluia relaţia amoroasă dintre ei ar fi însemnat să dăuneze reputaţiei tatălui ei. De asemenea, era vorba şi de propriul ei interes. Când Kathy se mutase iniţial la Londra, nu a fost clar dacă Guvernul American avea să-i permită să rămână acolo permanent. Întrucât Statele Unite păstrau încă neutralitatea, era mult mai înţelept ca la Londra să existe doar personalul absolut esenţial, pentru a reduce cât mai mult posibilele pierderi de vieţi omeneşti. Într-adevăr, Kathy lucra acolo legal ca jurnalist, însă, dacă situaţia din Londra devenea mai primejdioasă, putea fi trimisă acasă. Prietenii ei credeau că plecase în Anglia „din spirit de aventură”[85] şi ca să se distreze, ceea ce însemna că avea să părăsească Londra imediat ce noutatea necunoscutului îşi pierdea farmecul. Însă, aşa cum îi spusese lui Mouche, Kathy nu avea nicidecum intenţia[86] de a proceda astfel. Atâta vreme

cât Averell avea un post la Londra, Kathy era hotărâtă să rămână lângă el. Pentru ca nu cumva să fie trimisă pachet la New York sau la Sun Valley, a trebuit să devină indispensabilă pentru tatăl ei. Acoperindu-i relația amoroasă era o bună modalitate de a face asta. I-a spus Pamelei: „A trebuit să decid dacă să plec acasă sau dacă rămân ca să îl protejez pe tatăl meu, şi m-am gândit că era important să rămân şi să-l protejez”. Kathy a acceptat realitatea relației dintre tatăl ei şi Pamela, şi-a înăbuşit orice sentiment stânjenitor sau mustrări de conştiință privind această situație şi şi-a văzut de treabă.

În primăvara anului 1942, cei doi Harriman s-au mutat de la hotelul Dorchester într-un apartament din imediata apropiere a ambasadei americane din Grosvenor Square. Pamela s-a mutat cu ei. Pentru o vreme, aranjamentul a funcționat convenabil pentru fiecare, însă în vara aceea, Randolph s-a întors la Londra într-o permisie. Trioul a luat repede măsuri pentru a acoperi urmele Pamelei. În efortul[88] de a păstra armonia, Sarah Churchill s-a mutat temporar în apartamentul lui Harriman şi a lăsat liber apartamentul ei din Londra pentru Pamela şi Randolph, pe durata permisiei lui. Dar zvonurile despre[89] relația specială a Pamelei cu Averell ajunseseră până la urmă şi la urechile lui Randolph în Africa de Nord. Era furios pe ea şi pe Averell, pe care îl crezuse prieten. Pentru un timp, Randolph şi Pamela au încercat să păstreze aparențele unui cuplu fericit, pentru a nu-l pune într-o situație jenantă pe premier în ochii opiniei publice. Apoi, Randolph s-a întors la post în armată, lăsând în mod convenabil problema divorțului pentru viitor. Peste câteva luni, Averell a fost convocat la Washington, unde FDR l-a informat că urma să fie numit ambasador la Moscova. Eschivându-se ca de obicei când venea vorba de tranşarea unor probleme sentimentale dificile, Averell i-a scris de la Washington lui Kathy şi a rugat-o să medieze ea

despărțirea lui de Pamela. „Ajut-o pe Pam[90] să depăşească momentul – biata de ea”, i-a spus el lui Kathy. „E greu pentru ea. Spune-i că am credința că va face ce trebuie, dacă îşi urmează instinctul.” A instruit-o pe Kathy să ardă scrisoarea sau să o țină undeva sub cheie. În octombrie 1943, tatăl şi fiica Harriman s-au mutat la Moscova, dar nu înainte ca Averell să îi dea Pamelei actele de proprietate de la Fordul lui[91] şi de la un nou apartament în Grosvenor Square. De asemenea, a aranjat discret ca Pamela să primească o alocație anuală extrem de generoasă, în valoare de 3 000 de lire sterline[92], pentru o perioadă de timp nedefinită. Kathy era la curent cu[93] această dispoziție – dacă nu în detaliu, oricum în principiu.

Între timp, se pare că, în insațiabila ei dorință de a beneficia de atenții intime, Pamela a întreținut relații cu o serie de amanți influenți şi bogați; cu unii, începuse să aibă o aventură chiar dinainte ca Averell să pună capăt relației lor. Avea un apetit special pentru americani – care oricum soseau la Londra în număr mare –, deşi nu a pregetat să cocheteze şi cu nişte britanici. Pe răbojul ei cu amanți figurau Jock Whitney, care era însurat cu Betsey Cushing, fosta soție a lui James Roosevelt, şi care îi luase locul lui Harriman, devenind cel mai bogat american din Londra; cumnatul lui Whitney şi fondatorul CBS, Bill Paley; Edward R. Murrow, crainic şi jurnalist radiofonic la CBS; generalul de divizie Frederick Anderson, unul dintre cei mai importanți ofițeri din forțele aeriene ale armatei SUA; şi şeful RAF, mareşalul sir Charles „Peter” Portal, care era îndrăgostit lulea de ea.

În mod surprinzător, în ciuda întregii situații, Pamela şi Kathy au reuşit să rămână prietene şi au corespondat cu regularitate, trimițându-şi sute de pagini[94] de scrisori între Londra şi Moscova. Se mai întâmpla ca Averell să adauge vreun post-scriptum la scrisorile lui Kathy, însă uneori

Averell şi Pamela îşi scriau direct. Chiar şi cu atâția iubiți la activ, Pamela i-a rămas cumva devotată lui Averell. De altfel, nici stoicul ambasador nu a putut s-o uite.

Acum, după aproape un an şi jumătate de când se despărțiseră, Averell tot se mai gândea la Pamela, deşi era din ce în ce mai preocupat şi îngrijorat de intențiile lui Stalin în privința Europei de Est, dar şi de naivitatea lui Roosevelt în relația lui cu dictatorul sovietic. Nu doar întâlnirea cu Sarah şi Winston l-au făcut pe Averell să îşi amintească de Pamela, ci şi prezența altor doi iubiți ai Pamelei, Fred Anderson şi Peter Portal, care veniseră la Ialta ca membrii ai grupului de militari.

Kathy ştia perfect că sentimentele tatălui ei pentru cea mai bună prietenă a ei erau neschimbate. Nu a făcut aproape niciodată vreo referire la relația lor amoroasă în scrisorile ei către Pamela, arareori dacă făcea vreo aluzie, însă la sfârşitul primei părți a scrisorii ei din Ialta a povestit despre o altă conversație nocturnă pe care o avusese cu tatăl ei, cu scurt timp înainte de a pleca în Crimeea. Ca de obicei, la acele ore târzii din noapte, Averell era cel mai dispus să vorbească despre complicațiile vieții lui sentimentale, pe care îndeobşte prefera să le înăbuşe. „Într-o seară, Ave[95] şi cu mine am stat până târziu noaptea & am discutat ore în şir despre tine & el & Marie”, i-a scris ea Pamelei. „Mai mult sau puțin, gândea cu voce tare & inutil să spun că nu a ajuns la nicio concluzie. Pur şi simplu, nu e în stare să ia o decizie atâta timp cât războiul continuă & viața e atât de bulversată.” Dar aventura de dragoste a tatălui ei, aparent un flirt ca mii de alte relații de acest fel, nu era nici pe departe încheiată.

7

3 FEBRUARIE 1945

Târziu în noapte, în timp ce Averell Harriman era prins în întrevederi particulare undeva în afara Livadiei, în palat se auzeau paşi răsunând cu ecou[1] pe parchetul lustruit al unui lung coridor: era Anna Roosevelt. Lăsându-l pe tatăl ei să doarmă, aceasta se ducea acum să îi facă o vizită vechiului ei prieten şi sfătuitor, Harry Hopkins.

Anna nu îl îndrăgise niciodată prea mult pe Hopkins, însă acum în mod special era supărată pe el. După dineu, Edward Stettinius venise la Anna. Stettinius luase iniţiativa[2] de a se duce în camera unde consilierul special al preşedintelui zăcea bolnav, pentru a se consulta cu el în privinţa pregătirilor pentru a doua zi. Nimeni nu cunoştea mai bine decât Hopkins strategiile preşedintelui – nici măcar secretarul de stat sau însuşi preşedintele. În timp ce cei doi bărbaţi stăteau de vorbă, Stettinius remarcase sticla de whisky a Annei în camera lui Hopkins şi o recuperase. Acum, i-o adusese înapoi – cu conţinutul cumva împuţinat.

Lăsând deoparte problema sticlei de whisky, Stettinius i-a mărturisit Annei că era îngrijorat din cauza lui Hopkins[3]. Harry nu se simţea bine deloc. Trecuseră douăzeci şi patru de ore de când se îmbolnăvise, dar nu vădea niciun semn de însănătoşire. Nici whisky-ul nu avusese vreun efect. Dacă Hopkins nu-şi revenea cât de cât până a doua zi dimineaţa însemna că nu avea să fie în stare să participe la sesiunile conferinţei. Or lucrul acesta ridica mari probleme. Roosevelt adusese la Ialta foarte puţini experţi de la Departamentul de Stat – doar H. Freeman Matthews de la Divizia pentru

Afaceri Europene; asistentul special al lui Stettinius, Wilder Foote; şi Alger Hiss, relativ necunoscut, dar deja o stea în ascensiune –, care să se poată ocupa de chestiunile legate de organizaţia internaţională pentru pace. Hiss fusese inclus recent în delegaţie, fiind selectat după ce FDR refuzase să îl ia pe Jimmy Dunn, adjunct pentru afaceri privind Europa şi Orientul Îndepărtat, la Departamentul de Stat. Roosevelt nu fusese niciodată prea încântat de Departamentul de Stat, cea mai conservatoare agenţie guvernamentală de la Washington. Dunn, în mod special, îl scotea din sărite, mai mult chiar decât „fetele bătâne"[4], „slugile" şi „fătălăii", cum îi numea Hopkins, nelipsiţi din Departamentul de Stat. Dunn, unul dintre cei mai buni specialişti în relaţiile externe cu Europa şi Japonia, era deosebit de sceptic în privinţa intenţiilor Kremlinului. „Nu vreau să-l iau[5] pe Jimmy Dunn", a insistat Roosevelt, adresându-i-se lui Stettinius. „E-n stare să strice totul."

Nefiind secretar de stat decât de două luni, Stettinius avea mare nevoie de ajutor. Hiss, tânăr şi cu un şarm tipic american, arăta ca o combinaţie între Frank Sinatra şi un profesor chipeş cu papion la gât. Absolvise dreptul la Harvard Law School şi fusese secretar al lui Oliver Wendell Holmes Jr. la Curtea Supremă de Justiţie; de asemenea, lucrase cu ginerele preşedintelui Woodrow Wilson. Stettinius vedea în el o prezenţă puternică în cadrul delegaţiei. Însă niciunul dintre aceşti oameni nu îl putea influenţa pe preşedinte la fel ca Hopkins, şi niciunul nu s-ar fi priceput să îl readucă pe FDR pe linia unor argumente productive în faţa sovieticilor, atunci când convingerea lui nestăvilită în propriile-i puteri carismatice ca principal instrument al politicii externe risca să-l inducă în eroare. Aşa că acum, deşi nu mai dormise ca lumea[6] de două zile, Anna, care socotea că Hopkins era ca un fel de „primadonă"[7], păşea

hotărâtă pe coridor spre camera lui, pentru a se lămuri singură în privința sănătății lui.

* * *

Chiar şi în lumina mohorâtă şi difuză a serii în Palatul Livadia, oricine l-ar fi văzut pe Harry Hopkins şi-ar fi dat seama că Stettinius nu exagerase deloc. Zborul de noapte cu avionul, urmat de lungul drum cu maşina nu priiseră nimănui, însă pe niciun membru al delegației această călătorie nu îl afectase atât de rău ca pe Hopkins. Diagnosticat cu cancer la stomac în 1939 şi ulterior operat pentru a i se îndepărta trei sferturi din stomac, consilierul special al preşedintelui avea de multă vreme mari probleme cu digestia. Neputând să asimileze alimentele şi să absoarbă în mod adecvat substanțele nutritive, Hopkins suferea frecvent de diaree, în special după ce ingera mâncăruri grele şi bea alcool. Hopkins plecase din SUA încă din 21 ianuarie, trimis de Roosevelt cu diferite misiuni. Întâi, zburase cu avionul la Londra, pentru o întrevedere cu prim-ministrul, apoi îşi continuase călătoria la Paris şi Roma pentru alte întâlniri cu liderul Franței Libere, Charles de Gaulle, şi cu papa. În cele din urmă, avusese o reuniune oficială cu colegii săi în Malta. În drum spre Crimeea, îl lovise o criză păcătoasă a bolii lui. Când delegația americană a aterizat la Saki, starea lui Hopkins era atât de disperată încât, scutindu-l de chinurile de a rămâne pe loc până sosea şi preşedintele, Stettinius a preferat să-l trimită[8] înainte la Palatul Livadia.

Un ziarist spusese la un moment despre Hopkins că arăta „ca un cal nemâncat[9] la capătul unei zile grele”, însă de data asta părea şi mai vlăguit şi livid sub plapuma din pat. Poreclit „Sfrijitul”[10] de către colegii lui de la Grinnell College, Hopkins fusese întotdeauna uscățiv. În ultima vreme însă, devenise aproape scheletic. Pielea îi atârna pe obraji[11] şi sub

bărbie, iar firele de păr şaten i se împuţinaseră vizibil pe creştet. Pierduse atât de mult în greutate, încât ochii păreau ciudat de mari pentru faţa lui, şi înota practic în pijamaua lui în dungi[12], chiar şi peste stratul gros al lenjeriei de corp pe care o purta. Faptul că mai trăia încă dezminţea previziunile medicilor. După ce fusese diagnosticat cu cancer, aceştia îi mai dăduseră de trăit doar câteva săptămâni, însă cu transfuzii de plasmă, cu vizite regulate la Clinica Mayo şi prin eforturi de voinţă, reuşise să rămână în viaţă încă cinci ani. Dacă arăta ca un cal de povară gata să se prăbuşească din picioare, era poate tocmai fiindcă mintea îl împingea înainte într-un ritm uluitor. Pe toată durata războiului, Hopkins alergase pretutindeni pentru Roosevelt, călătorind la Londra, Moscova, Paris şi Roma. Atâta vreme cât războiul continua, Hopkins era prea ocupat, pur şi simplu, ca să-şi permită să moară. Însă cu două zile înainte de a pleca din Washington în ianuarie, s-a confruntat făţiş cu realitatea faptului că era foarte posibil să moară în această călătorie. A compus o scrisoare pentru fiica lui în vârstă de doisprezece ani, Diana, în care îi spunea că, în eventualitate în care s-ar fi întâmplat ceva rău cu el, Eleanor Roosevelt urma să fie tutorele ei şi să aibă grijă ca Diana „să primească o educaţie bună[13] şi... nişte bani”. De asemenea, i-a dat fiicei sale o copie a testamentului său, deşi nu avea prea multe bunuri de valoare pe care să i le lase moştenire.

Când Anna a ajuns în camera lui Hopkins, l-a găsit măcinat de gânduri şi griji[14]. Avusese tot timpul să reflecteze în ultimele patruzeci şi opt de ore zăcând în pat şi nu era deloc mulţumit de cum ieşise totul. La Londra[15], stătuse câteva zile cu Churchill, încercând să domolească orice posibile îndoieli ale premierului în privinţa robusteţii relaţiilor anglo-americane, după tot acel du-te-vino încordat între Londra şi Washington pentru pregătirea conferinţei. Se

părea însă că eforturile lui Hopkins fuseseră zadarnice. Refuzând să se întâlnească cu Churchill altfel decât într-un cadru larg şi oficial, preşedintele ştersese bunăvoinţa pe care Hopkins fusese trimis să o recâştige şi subminase totodată credibilitatea vechiului său consilier în intervalul unei singure zile. O vizită din partea lui Hopkins era cândva indiciul unui sincer angajament din partea lui Roosevelt. Îl trimisese pe Hopkins la Londra să se întâlnească cu Winston Churchill, după atacul de la Pearl Harbour. La acea vreme, Hopkins funcţionase ca o extensie a preşedintelui însuşi. Ce valoare mai avea acum cuvântul lui?

Timp de aproape un deceniu şi jumătate, Roosevelt şi Hopkins fuseseră nedespărţiţi. Formau o pereche neverosimilă: Roosevelt din nobilimea New Yorkului, iar Hopkins un nimeni din Iowa. Mulţi membri ai elitei din Washington[16] erau suspicioşi în privinţa lui Hopkins, care izbutise cumva să îl vrăjească pe preşedinte, la fel cum Rasputin o fermecase pe ţarina Alexandra. Şi totuşi, în ciuda tuturor deosebirilor dintre ei, pe cei doi bărbaţi îi unea aceeaşi viziune legată de o Americă progresistă după ravagiile Marii Crize. Relaţia dintre ei data din 1931, când Roosevelt era guvernator al New Yorkului, iar Hopkins făcea parte din consiliul agenţiei Temporary Emergency Relief Administration, patronată de FDR. Hopkins l-a urmat pe Roosevelt la Washington, având diferite responsabilităţi ca administrator-cheie în cadrul New Deal şi, în cele din urmă, ca secretar al comerţului în administraţia FDR. După ce Barbara, a doua soţie a lui Hopkins, a murit de cancer la sân în 1937, cei doi bărbaţi[17] de stat s-au apropiat şi mai mult. După moartea Barbarei, Hopkins a rămas să o crească singur pe fiica lui de cinci ani şi să îi întreţină financiar pe cei trei fii ai săi – în vârstă de douăzeci şi trei, şaisprezece şi doisprezece ani – din prima lui căsătorie, care se încheiase printr-un divorţ. Când Hopkins s-a retras din funcţia de

secretar al comerţului pentru a deveni consilierul special al lui FDR în 1940, Roosevelt l-a invitat să se mute la Casa Albă cu micuţa Diana. Cu bone care să se ocupe de fiica lui şi neavând o nevastă care să-i ţină de urât, consilierul special era mereu prezent şi devotat aproape întru totul lui FDR. Aproape în fiecare seară, cei doi puteau fi găsiţi în biroul lui Roosevelt, prinşi în conversaţii intense.

Tensiuni au început să apară[18] în 1942, când Hopkins a cunoscut-o pe Louise Macy, o fascinantă editoare de la *Harper's Bazaar*, la o reuniune organizată acasă la Marie şi Averell Harriman. S-au îndrăgostit fulgerător şi s-au căsătorit în luna iulie a acelui an, în cadrul unei mici ceremonii la Casa Albă. FDR l-a îndemnat pe Hopkins să locuiască în continuare la Casa Albă, împreună cu noua soţie şi cu fiica lui, însă, prea fericit acum în căsnicie, Hopkins nu mai avea aceeaşi disponibilitate pentru prietenia cu şeful lui. Roosevelt a început să se simtă neglijat de vechiul lui prieten, al cărui devotament total i se păruse ceva de la sine înţeles. Şi în prietenia lui Hopkins cu Eleanor Roosevelt au intervenit motive de încordare. Eleanor nu făcea niciun secret din faptul că o desconsidera pe Louise, care avea ceea ce Eleanor socotea a fi nişte preocupări excesiv de materialiste. Casa Albă a devenit în scurt timp un mediu neprimitor pentru noua doamnă Hopkins.

Prin decembrie 1943[19] , viaţa sub acelaşi acoperiş devenise atât de incomodă, încât familia Hopkins a decis să se mute într-o casă pe N Street în Georgetown. Pe parcursul următorului an, Hopkins a continuat să lucreze pentru FDR în calitate de consilier special, însă cei doi s-au îndepărtat tot mai mult unul de celălalt. Parţial, acest lucru a fost şi rezultatul sorţii potrivnice. Spre deosebire de bucuria pe care Hopkins o trăise în anul precedent, când s-a însurat cu Louise, acum, prima jumătate a anului 1944 a fost

sfâşietoare pentru el. Fiul său cel mai mic, Stephen, a murit în luptele din Pacific. În acelaşi timp, sănătatea lui Hopkins s-a deteriorat fulgerător. A fost atât de bolnav[20], încât primele şase luni ale anului a stat în convalescenţă. A fost internat întâi la spitalul naval, apoi s-a dus în însoritul Miami, pe urmă la Clinica Mayo – unde a mai suferit o intervenţie chirurgicală – şi, în final, la White Sulphur Springs în West Virginia.

Consecinţa neintenţionată, însă inevitabilă a acelor şase luni de absenţă de la Casa Albă a fost pierderea experienţelor comune care cimentează o prietenie. După ce fusese martor al evenimentelor decisive din ultimul deceniu alături de preşedinte, Hopkins nu s-a aflat la Washington în acel iunie pentru a sărbători victoria Aliaţilor în Roma sau pentru a se ruga împreună cu Roosevelt în ajunul debarcării în Normandia. Deşi Roosevelt nu a vrut nicidecum intenţionat să lezeze prietenia lor, alţii – amiralul Leahy; Jimmy Byrnes, director al Agenţiei pentru mobilizarea de război; şi secretarul Trezoreriei, Henry Morgenthau – începuseră să îi ia locul. Atenţia lui Roosevelt începuse, de asemenea, să pivoteze spre Est, unde avea convingerea că nişte relaţii amicale cu Uniunea Sovietică aflată în ascensiune puteau înflori în viitoarea ordine mondială postbelică, în timp ce influenţa Imperiului Britanic era în declin. Însă Hopkins era sceptic. Exista posibilitatea ca relaţiile cu sovieticii să nu fie atât de cordiale, pe cât se aştepta Roosevelt. De asemenea, el continua să aibă un mare respect faţă de Churchill. Chiar dacă Marea Britanie nu mai era o superputere cum fusese cândva, alianţa anglo-americană rămânea un atu inestimabil.

Pe vapor[21] în drum spre Malta, FDR îl vorbise de rău pe Hopkins în prezenţa Annei. L-a criticat pentru că îşi luase libertatea de a discuta cu nişte ziarişti despre conferinţa la care se spunea că aveau să participe cei trei lideri ai

Aliaților. Hopkins promisese că avea să nu dezvăluie nimic pe această temă, în cazul în care ar fi fost întrebat. O relatare de la Roma îl cita spunând că, deşi el „a fost cândva un adept neclintit[22] al politicii «să-câştigăm-întâi-războiul»... acum era convins că problemele păcii nu puteau fi amânate până la încheierea războiului”. Şi nici decizia lui Hopkins de a transmite replica mâhnită a lui Churchill, potrivit căruia şi dacă „am fi căutat zece ani[23], tot n-am fi putut găsi un loc mai oribil pe lume decât Ialta”, nu îl făcuse mai simpatic în ochii şefului său.

* * *

Poate a fost spre binele tuturor, dacă Hopkins s-a simțit prea vlăguit pentru a participa la dineul lui FDR în acea primă seară la Ialta, fiindcă Hopkins nu avea niciun chef să fie cordial. Acum, cu Anna stând în picioare lângă patul lui, s-a lansat într-un şir de lamentații. „FDR *trebuie* să se vadă[24] cu Churchill dimineață”, insista el. Chiar dacă Roosevelt evitase orice fel de dialog semnificativ cu prim-ministrul în Malta, acum era absolut „imperios” ca Roosevelt şi Churchill să facă nişte „pre-aranjamente”, înainte de orice întâlnire cu Stalin în ziua următoare. Altminteri, atât britanicii, cât şi americanii riscau să dea de bucluc.

Hopkins era încă una dintre cele mai puternice voci de la Washington, însă Anna nu se lăsa prea uşor intimidată. Nu era din fire o persoană sigură de sine; era un comportament pe care trebuise să îl deprindă. Când Anna era mică, s-a aflat adesea în centrul luptelor pentru putere între mama şi bunica ei, Sara Delano Roosevelt. Eleanor nu se pliase prea uşor cerințelor rolului de mamă, iar Sara obişnuia să o critice pentru felul cum îşi creştea copiii, mergând chiar până într-acolo, încât să-i spună lui James, fratele Annei: „Mama voastră doar[25] v-a născut, eu sunt mai mult o mamă pentru voi decât e ea”. Ulterior, când Eleanor a devenit

activă în politică, Sara a încercat[26] să provoace gelozii, amintindu-i mereu Annei că mama ei îşi petrecea mai mult timp cu politicienii decât cu ea. Abia la vârsta de şaisprezece ani, Anna a ajuns să-şi dea seama că trebuia să învețe să îşi impună punctul de vedere; altminteri, risca să rămână pentru totodeauna „mingea de fotbal” a bunicii ei[27]. Acum, Anna şi-a folosit siguranța de sine pentru a-i riposta lui Hopkins. Mai mult agasată decât ofensată de tirada lui Hopkins, a repetat cuvintele pe care tatăl ei le tot rostise în ultima lună pentru a-l amâna pe Churchill. Nu credea şi el, l-a întrebat ea pe Hopkins, că o asemenea întâlnire „ar stârni cumva[28] neîncrederea în rândul fraților noştri ruşi”?

Hopkins nici n-a vrut să audă. A respins argumentul ei, fără să se gândească o clipă.

În cazul acela, a sugerat ea, nu voia Hopkins să stea el de vorbă cu Ed Stettinius[29] şi cu omologul lui britanic, Anthony Eden? Împreună, puteau ajunge toți trei la o strategie, pe care să le-o comunice apoi lui Roosevelt şi lui Churchill. Nu se putea să nu găsească o soluție mulțumitoare, totuşi.

Hopkins şi-a exprimat categoric dezacordul. O discuție între miniştrii de Externe nu ar fi adecvată. Cei doi conducători de guvern trebuiau efectiv să se întâlnească.

Anna nu avea de gând să recunoască de ce ea îl ajuta cu atâta devotament pe tatăl ei să evite întâlnirea cu premierul. Şi, chiar dacă i s-ar fi destănuit lui Hopkins, aşa grav bolnav cum era şi încă fidel cu îndârjire convingerilor sale, consilierul special al preşedintelui nu ar fi avut prea multă înțelegere pentru ideea că Churchill era prea obositor.

Refuzul Annei de a-i comunica lui FDR argumentele lui Hopkins izvora nu numai din dorința de a menaja sănătatea tatălui ei ori din vreo ranchiună meschină legată de o sticlă de whisky. Leahy, Byrnes şi Morgenthau, bunăoară, nu erau singurii oamenii care râvneau să îi ia locul lui Hopkins în postura de cel mai apropiat confident al lui FDR. Anna era

un candidat-surpriză pentru această funcție. În timp ce Hopkins se muta[30] într-o nouă locuință în Georgetown, în 21 decembrie 1943, Anna şi copiii ei tocmai sosiseră de la Seattle la reşedința din Hyde Park a familiei Roosevelt, pentru un sejur de patru săptămâni. Pe toată durata vacanței de Crăciun, Anna l-a copleşit pe tatăl ei cu toată atenția şi solicitudinea posibilă, încercând să umple golul lăsat de plecarea lui Hopkins. Roosevelt era încântat să aibă mereu în preajmă pe cineva, care să nu-şi dorească decât să stea cu el, să vorbească cu el şi să aibă grijă de tot ce ar fi avut el nevoie. I-a propus Annei să îşi prelungească şederea. A trecut o lună şi Anna a mai rămas acolo. Iar când preşedintele s-a mutat înapoi la Casa Albă, Anna s-a dus şi ea cu el, instalându-se în Lincoln Bedroom, apartamentul care fusese atâta vreme domeniul privat al lui Hopkins. Ironia sorții făcuse ca lucrurile să capete acum o turnură neaşteptată. După ce FDR se îmbolnăvise de poliomielită, când Anna avea cincisprezece ani, principalul lui strateg politic din acea vreme, Louis Howe[31], se mutase în casa lui Franklin şi a lui Eleanor, în Manhattan. Au decis să îi dea lui Howe camera Annei, pe care au expediat-o într-un mic dormitor dosnic, la etajul patru, rezervat anterior oaspeților neimportanți sau servitorilor. Howe era mort de aproape zece ani acum, însă Anna îşi lua în sfârşit revanşa. Prea de multe ori se întâmplase să fie dată la o parte de diverşi politicieni din anturajul tatălui ei. În martie, era deja limpede că Anna nu avea să se mai întoarcă la Seattle.

În tot acel an, influența Annei la Casa Albă şi asupra tatălui ei a crescut constant, în timp ce Hopkins era din ce în ce mai marginalizat. Când s-a întors la lucru, după convalescență, relația dintre Anna şi Hopkins a devenit tot mai încordată. Lui Hopkins, i se părea că Anna[32] era excesiv de protectoare cu tatăl ei. La rândul ei, Anna[33] remarca imediat când pe FDR îl enerva ceva la Hopkins şi, de

asemenea, susținea cu asprime că diareea era o suferință pe care şi-o provoca singur, întrucât nu avea deloc grijă de sănătatea lui. Era suspicioasă totodată şi în privința lealității lui Hopkins față de FDR. Hopkins ajunsese să fie foarte apropiat de Churchill, cu care se împrietenise sincer, cu prilejul vizitelor la Londra în timpul războiului, iar profunzimea acelei legături o punea pe gânduri. De asemenea, presupunea că Harry Hopkins intenționase să îl „părăsească" pe FDR[34] şi să candideze la preşedinție în 1940.

În timp ce americanii se pregăteau să plece la Ialta, a devenit absolut limpede, nu doar pentru cei din preajma lui Roosevelt, ci şi pentru publicul larg, cât de rapid se consolidase poziția Annei pe plan ierarhic, în detrimentul lui Hopkins. Exact înainte de a patra inaugurare prezidențială a lui FDR, controversatul ziarist şi comentator radiofonic Drew Pearson, care frecvent publica relatări jenante despre elita din Washington în rubrica sa „Caruselul Washington", preluată de ziarele din toată țara, scria că „persoana cea mai apropiată[35] de preşedinte, aflat acum în pragul celui de-al patrulea mandat al său, nu mai este Harry Hopkins..., ci atrăgătoarea şi energica sa fiică, Anna Boettiger... (Aceasta) a ajuns să fie nu doar asistenta tatălui ei, ci şi confidenta, prietena şi consiliera lui. Din ce în ce mai multe întâlniri personale, din ce în ce mai multe rapoarte private legate de aspecte politice importante trec acum prin mâinile Annei. Uneori, în timpul vreunei conversații în biroul său de lucru, se întâmplă ca preşedintele să ridice receptorul şi să o sune pe fiica lui în altă încăpere... ca să o întrebe despre situația vreunei probleme sau a alteia". Hopkins obişnuia să fie prima persoană la care Roosevelt apela din reflex. Acum, omul care timp de un deceniu se bucurase de un acces nelimitat în preajma lui FDR trebuia să treacă prin filtrul Annei, ca să se poată vedea cu cel mai bun prieten al lui.

Şubrezit atât din punct de vedere fizic, cât şi pe plan politic, lui Hopkins i se făcuse lehamite. Frustrarea lui se îndrepta parțial asupra Annei, care nu comenta niciodată discernământul discutabil manifestat de tatăl ei în tratativele cu omologii săi aliați. Însă Anna era doar un substitut asupra căruia să-şi verse nervii provocați de FDR, care se folosea de lipsa de experiență politică a fiicei lui, pentru a se feri de conversațiile vitale, însă dificile pe care prefera să le evite. Hopkins considera că era de datoria lui Roosevelt, ca preşedinte al Statelor Unite, să poarte acele conversații.

Dacă nu ar fi fost atât de bolnav (şi posibil un pic turmentat), Hopkins şi-ar fi ținut poate gura, însă aşa s-a răstit urât la Anna. „FDR", i-a spus el[36] pe un ton rece şi sarcastic, „a vrut slujba asta... Acum, că-i convine sau nu, e musai să-şi facă treaba".

Dacă sperase să o convingă pe Anna să transmită mai departe argumentele lui, Hopkins a ales, probabil, cea mai proastă abordare cu putință, punând la îndoială devotamentul lui Roosevelt față de misiunea funcției lui. Remarcile lui erau de-a dreptul „jignitoare"[37], în opinia Annei. Tot ce putea ea să facă era „să discute dimineață despre asta cu FDR", i-a zis ea lui Hopkins. Apoi, i-a spus noapte bună şi l-a lăsat să-şi calmeze suferințele dormind.

* * *

Singură apoi, în cămăruța ei, Anna a reflectat la dialogul tăios dinainte. Atât Stettinius, cât şi Howard Bruenn, cardiologul lui Roosevelt, îi spuseseră că Hopkins era cu adevărat bolnav. Lucrul acesta era evident, desigur. Dar poate că maladiile lui nu erau doar de natură fizică. „În niciun caz, nu mi s-a părut[38] că îi mergea mintea sau că gândea rațional", a consemnat ea în jurnalul ei. „Sau poate",

a conchis ea subversiv, „e doar faptul că nu mi-am dat seama niciodată cât de probritanic e Harry, de fapt.”

* * *

S-au stins şi ultimele lumini în Palatul Livadia, iar americanii s-au cufundat în somnul de care aveau atâta nevoie, însă o telegramă rămăsese fără răspuns. Era de la ambasadorul lor la Londra, Gil Winant. De la o distanță de peste trei mii de kilometri, omul acesta, care nu fusese lăsat să participe la conferință, se străduia din răsputeri să pledeze pentru un popor care, de asemenea, fusese împins la o parte. Deşi viitorul Poloniei ca națiune independentă era una dintre chestiunile esențiale cu care se confruntau Aliații la Ialta, niciun reprezentant din partea Poloniei nu fusese invitat la conferință. Winant avea toată înțelegerea pentru guvernul polonez legitim aflat în exil la Londra, colaborând îndelung cu reprezentanții acestuia pe durata ultimilor patru ani. La ora 9:30 în acea dimineață, a expediat o telegramă urgentă la Ialta, din partea premierului polonez, Tomasz Arciszewski:

„Domnule Preşedinte”[39], scria Arciszewski. „În acest moment, soarta multor națiuni se află în mâinile dumneavoastră şi ale Prim-Ministrului Churchill. Întreaga lume speră ca aceste discuții importante... să conducă la stabilirea fundamentului necesar pentru o pace viitoare, o pace care să aducă popoarelor libertatea de conştiință şi exprimare, eliberându-le de frică şi lipsuri. Am credința că aceste libertăți esențiale vor fi acordate şi națiunii noastre, care a luptat neabătut pentru înfăptuirea lor, alături de măreţele democrații americană şi britanică.”

Polonezii luptaseră cu vitejie împotriva naziştilor de când inamicul le invadase țara în septembrie 1939, însă nu doar naziştii voiau să priveze Polonia de dreptul de a exista ca stat independent. În timp ce Armata Roşie înainta spre vest

către Berlin, Arciszewski aflase din surse sigure că aşa-zişii eliberatori îi arestau şi îi deportau pe membrii mişcării poloneze de rezistență, care se împotriveau încercărilor sovieticilor de a-i subjuga pe polonezi. Pactul de neagresiune Molotov-Ribbentrop dintre nazişti şi sovietici fusese de multă vreme încălcat, însă Polonia părea un fel de realitate alternativă, unde pactul dintre inamici era încă în vigoare. Dacă americanii şi britanicii nu izbuteau să garanteze suveranitatea Poloniei acum, declarația inițială de război făcută de Marea Britanie Germaniei hitleriste, precum şi sacrificiul soldaților polonezi, care luptaseră neclintit contra naziştilor, vor fi fost în zadar.

Polonezii aveau multe motive să fie mândri: piloții lor luptaseră alături de RAF în Bătălia Angliei, iar fără ei Marea Britanie ar fi putut fi învinsă de nazişti; soldații lor au atacat eroic liniile de apărare germane în victoria de la Monte Cassino; prin contribuția inestimabilă a matematicienilor lor s-a putut sparge ceea ce se credea a fi un cod nazist inexpugnabil; luptătorii din mişcarea de rezistență au rămas în Polonia, iar spiritul lor nu a şovăit nicio clipă în fața unei execuții aproape sigure. Viitorul Poloniei ca stat independent atârna acum în balanță. Conducătorilor ei nu le mai rămânea decât să implore ca țara lor să nu fie dată uitării.

PARTEA A II-A

Ca şi cum... Conferința nu ar fi cu mult mai importantă decât orice altceva.

8

4 FEBRUARIE 1945

Când Churchill tatăl şi fiica au ajuns la Palatul Voronţov, Sarah şi-a dat seama că era un edificiu ce se potrivea perfect cu gusturile unui aristocrat excentric, însă abia a doua zi dimineaţă a putut sesiza pe deplin toată acea harababură de stiluri arhitecturale. Era ca şi cum două[1] clădiri complet diferite – un conac nobiliar scoţian şi moscheea Jama Masjid din Delhi – ar fi fost încărcate pe nişte camioane, care se ciocniseră unul de celălalt cu mare viteză. Totuşi, în partea din spate, de pe latura în stil islamic a casei se deschidea o privelişte impresionantă. O verandă spaţioasă continua cu nişte trepte largi din piatră, de unde coborai o pantă acoperită de tufăriş, până la o terasă mai joasă; având dedesubt, departe, valurile mării ce se spărgeau la ţărm.

Deşi era limpede că planul ciudat al casei şi împrejurimile muntoase fuseseră alese pentru a-i epata pe vizitatori, Sarah simţea că ceva nu era în regulă cu peisajul din jur. „Există privelişti[2] şi văi, e-adevărat", îi scria ea acasă mamei ei, „însă întregul tablou seamănă cumva cu o femeie care are toate atributele frumuseţii, însă niciun pic de farmec – nicio putere să impresioneze pe cineva." Culmile muntoase profilate în zare şi stâncile precare i se păreau „apăsătoare şi ameninţătoare", chiar şi în razele soarelui din acea zi caldă de iarnă. „Totul este prea mare... mă simt înghiţită cu totul", i-a spus ea lui Clementine. „Nu-mi place deloc!!"

Sarah nu era prima persoană care simţea ceva ostil în frumuseţea coastei de la Marea Neagră. Anton Cehov, care

locuise la un moment dat la Ialta în urmă cu aproape jumătate de veac, scria în *Doamna cu cățelul* că Ialta fusese asociată din vechime cu legende despre „cuceriri ușoare[3]... aventuri vremelnice cu o femeie necunoscută, pe care nici nu știai cum o cheamă”. Și totuși, acele legături clandestine și pasiuni secrete nu erau decât un miraj, mascând aerul de angoasă intangibilă, care învăluia grădinile de pe coastă. „Orașul cu chiparoșii lui era adormit, mort”, scria autorul cu o detașare mistică. „Iar de jos răzbătea vuietul monoton și surd al mării, parcă amintind pacea și somnul veșnic ce-i așteaptă pe oameni.” Poate că neliniștea palpabilă resimțită de Cehov – și acum de Sarah – emana chiar din Marea Neagră, care, pe lângă faptul că era plină cu mine, era în general lipsită de viață, din cauza nămolului negru sulfuros care acoperea adâncul apei.

* * *

În timp ce Sarah contempla forțele deconcertante care se întrepătrundeau la Voronțov, Kathleen și Anna se confruntau cu inconveniente mai concrete, ca de pildă, gărzile sovietice înarmate, care le puneau întrebări în grădinile Palatului Livadia. În zilele dinaintea conferinței, echipa de recunoaștere trimisă la fața locului de marina americană pregătise un „Buletin de informare generală” în atenția tuturor delegaților americani care veneau la Ialta. În primul rând și cel mai important, echipa de recunoaștere le reamintea tuturor: „Pe durata șederii voastre[4] în Uniunea Sovietică sunteți oaspeți ai guvernului sovietic”. Odată fixată această premisă, documentul continua cu o serie de elemente utile, cum erau rata de schimb pentru ruble, unde se putea găsi incineratorul pentru distrugerea documentelor cu conținut special și unde se putea cumpăra bere – disponibilă doar când cantina era deschisă, între ora douăsprezece și două la prânz, iar pe urmă din nou între

ora cinci şi şapte după-amiaza. Extrem de important, documentul îi sfătuia pe delegați la ce să se aştepte din partea organelor de securitate sovietice. Aveau să fie plasate numeroase santinele înarmate pe tot cuprinsul complexului „Palatul Livadia”. Nu conta funcția sau gradul pe care îl aveai, şi nici urgența problemei de rezolvat – în nicio situație, americanii nu trebuiau să „încerce să treacă cu forța de gărzi”, dacă acestea le cereau să prezinte *documentî, proposk* sau *bumaghi*. Aveau obligația să le arate imediat actele cerute, ştiut fiind că soldații primiseră „ordine stricte”. (Nota de informare nu preciza care erau acele „ordine stricte”.) De asemenea, americanii nu aveau voie să le ofere santinelelor țigări, bomboane sau cadouri – nici măcar din amabilitate – ori să încerce să le facă fotografii. Nerespectarea acestor instrucțiuni putea fi „extrem de dăunătoare”, şi asta nu în ultimul rând pentru bieții soldați, care ar urma negreşit să fie pedepsiți prin „sancțiuni extreme”.

Kathy nu avea nicio intenție să verifice în practică aceste avertizări, în timp ce se plimba pe terenul din jurul Palatului împreună cu Anna şi doctorul Bruenn (unul dintre puținii participanți la conferință care avea sub patruzeci de ani). Cum până la prima sesiune plenară a conferinței mai rămâneau doar câteva ore, sus la palat FDR îşi convocase[5] în sfârşit consilierii în Camera Soarelui pentru o discuție prealabilă. În timp ce preşedintele se consulta cu Harriman, şefii militari, Stettinius şi cei doi adjuncți ai secretarului de stat, Freeman Matthews şi Alger Hiss, în privința celor câtorva subiecte care aveau să fie luate în discuție cel mai probabil în următoarele zile, Kathy, Anna şi Bruenn ştiau că nu era nevoie de prezența lor acolo. Profitând de această oră liberă, ieşiseră în grădină să facă un pic de mişcare. Dar planul lor fusese zădărnicit. Santinele înarmate[6] îi opreau aproape la fiecare zece metri, cerând să vadă actele lor de

identitate. De fiecare dată, cei trei arătau cartea verde de identitate americană[7] şi permisul alb sovietic, în timp ce Kathy le explica în rusă, cu mult calm, că ei făceau doar o plimbare de dimineață. Avusese de gând să-şi conducă musafirii până pe malul apei, ca să le arate plaja cu pietriş negricios, însă gărzile i-au informat că aşa ceva era imposibil. Unul dintre soldați[8] a susținut că era din cauza minelor, care încă mai erau aduse de apă pe plajă din când în când, deşi părea o scuză anemică; satul Ialta le era, de asemenea, interzis fără vreun motiv real. Cei trei americani erau practic captivi – într-un loc frumos, spațios, la aer curat, dar oricum captivi. Bine măcar că aveau multe de văzut pe terenul din jurul palatului, inclusiv scara lui Rasputin, care ducea sus la budoarul țarinei, ceea ce Kathy a avut grijă să le arate celor doi. Delegația americană[9] nu scăpa ocazia de a-l tachina mereu pe actualul ocupant al acelei încăperi, amiralul King. Şi cum amiralul flotei avea cam tot atâta personalitate ca o „țestoasă-aligator”[10], cu siguranță că nu gusta mai deloc asemenea glume.

Deşi cele două americance luaseră cina împreună în seara precedentă, această plimbare prin grădină era prima lor ocazie de a se putea cunoaşte, de fapt. Kathy era bucuroasă că Anna venise la Ialta. Nu s-ar fi cuvenit ca fiica unui simplu ambasador să facă pe amfitrioana alături de fiica prim-ministrului, indiferent cât de mult şi-ar fi dorit Averell să o includă în cercul lor. Dar fiindcă Anna făcea parte din delegație, Kathy a avut şi ea permisiunea „să vină & să stea[11] la spectacol”. Până acum, nu fusese dezamăgită de spectacol şi nici de actori, dar mai ales nu de cel care juca rolul principal. Aşa extenuat cum era, Roosevelt se înviorase în fața unei mese de admiratori în timpul dineului. Kathy i-a scris surorii ei că FDR era „absolut şarmant[12] – un om cu care nu era greu să faci conversație, înzestrat cu mult simț al umorului”. Anna, negreşit, avea dezinvoltura tatălui ei în

societate. Kathy considera că Anna, mamă a trei copii, era „nemaipomenit de amuzantă”. Era o mare uşurare pentru Kathy să poată avea o prietenă lângă ea, mai ales o persoană care să vorbească limba ei şi care să nu fie nici fiica adolescentă imatură a vreunui ambasador străin, sau însoțitoarea plătită a vreunui reporter american. Kathy o îndrăgise aproape imediat pe Anna, când aceasta îi povestise cum Randolph Churchill[13] apăruse inopinat în Malta, o ştire pe care Kathy nu a pregetat să i-o comunice lui Pam în scrisoarea ei.

* * *

Kathy nu ştia, totuşi, că Anna nu avea aceleaşi sentimente afectuoase pentru noua ei prietenă. Se cunoşteau de nici optsprezece ore, însă Anna îşi formase deja o opinie fermă despre fiica ambasadorului, care o conducea acum prin împrejurimile palatului, şi i se părea că era o persoană echilibrată şi rațională. „Îmi place Kathleen[14], dar nu la fel de mult cum îmi place Sarah”, i-a scris Anna soțului ei. „Prima e prea stăpână pe sine şi, după părerea mea, îi lipseşte căldura sufletească.”

Era un comentariu cam aspru după atât de puțin timp de când se văzuseră prima oară, spunând poate mai degrabă ceva despre nesiguranța Annei decât despre caracterul lui Kathy. Obiectiv vorbind, aveai toate motivele să o invidiezi pe această tânără strălucită, frumoasă şi capabilă, gata să îi înfrunte pe soldații sovietici înarmați. Familia Roosevelt reprezenta aristocrația istorică a Americii, însă familia Harriman întruchipa cutezanța semeață a americanului din secolul al XX-lea, o trăsătură de caracter care de trei generații îi călcase pe nervi pe cei din clanul Roosevelt. Asemenea tatălui şi bunicului ei, Kathy era incontestabil o persoană independentă şi directă, care părea să reuşească în orice ar fi întreprins. La scurt timp după ce sosise la

Moscova, Kathy decisese să concureze la Campionatul de slalom de la Moscova[15]. La un moment dat, în trecut, fusese propusă în echipa națională de schi a SUA pentru Olimpiada de Iarnă din 1940, care în ultimă instanță a fost anulată din cauza războiului; dar, în afară de câteva coborâri uşoare pe Dealurile Lenin, Kathy nu mai purtase o pereche de schiuri de când plecase de la Londra în 1941. Nu îşi luase cu ea echipamentul necesar, nici măcar haine potrivite pentru aşa ceva. Îmbrăcată într-un tricou împrumutat de la US Navy, suficient de larg încât să intre în el un bărbat în toată firea, şi cu nişte pantaloni de schi pe care i-a prins cu ace ca să nu cadă de pe ea, Kathy ieşise pe locul trei într-o competiție cu câteva dintre cele mai bune schioare ale Uniunii Sovietice – multe dintre ele înrolate în Armata Roşie.

Spre deosebire de ea, Anna se luptase cu lipsa încrederii de sine încă din adolescență, o trăsătură de caracter pe care o împărtăşea cu mama ei. Anna a simțit că[16] trebuia să obțină aprobarea lui Eleanor, înainte de a se muta la Casa Albă în primăvara precedentă, astfel încât mama ei să nu aibă senzația că era dată la o parte. Dar, mai important chiar, spre deosebire de Kathy, Anna era o persoană din exteriorul sistemului. Deşi era mai mare cu unsprezece ani şi, în plus, fiica preşedintelui, Anna era novice în lumea politicii. Aproape toți membrii importanți ai celor trei delegații aliate o cunoşteau deja pe Kathy şi o admirau, grație timpului petrecut împreună la Londra şi Moscova. Pentru ei, era firesc să o trateze cu respect, ea fiind persoana de gen feminin cu rolul cel mai important la conferință, o onoare care, conform protocolului, ar fi trebuit să-i revină Annei. Nu era nimeni rău intenționat procedând astfel, însă pentru Anna era prima oară, dacă nu şi unica probabil, când avea ocazia să fie pe primul loc. Îşi aşteptase rândul cu atâta răbdare, întotdeauna rămânând mai în

spate, după fraţii, mama şi bunica ei, plus o lungă listă de consilieri politici. Şi totuşi, după ce aşteptase atâta timp să primească recunoaşterea după care tânjea din partea familiei, de la cercul interior al tatălui ei şi, mai ales, de la FDR însuşi, apăruse acum o altă tânără, a cărei stea strălucea mai intens decât a ei.

A fost cumva o consolare pentru ea să afle o bârfă utilă despre Kathy de la o sursă neaşteptată – Harry Hopkins. Înainte de a intra să vadă cum se simţea FDR în acea dimineaţă, Anna se dusese din nou în camera lui Hopkins. Se simţea un pic jenată de felul cum se despărţise de el în seara precedentă şi considera că era de datoria ei să împace lucrurile. În mod evident, Hopkins era de părere că Anna încerca „prea mult să-l salveze pe FDR”[17]. Acum, vrând să-i arate că, de fapt, ea nu se amesteca în probleme care nu erau de competenţa ei, a decis să „«împingă» procesul de împăciuire în (acea) direcţie”.

Din fericire, Hopkins se mai calmase şi părea „să reacţioneze frumos”[18] la eforturile ei de a detensiona atmosfera. Ştiind că era în avantajul lui să o aibă drept aliat, şi nu adversar, a adus şi el o ofrandă de pace sub forma unor cleveteli pe seama frumoasei şi talentatei domnişoare Harriman. „Mi-a spus Harry[19] că ea şi F. Jr. (fratele mai mic al Annei, Franklin Delano Roosevelt Jr.) au avut o idilă aprinsă acum un an şi jumătate sau doi ani”, i-a scris ea lui John. Cu un păr blond-închis şi bogat, plus un zâmbet extraordinar, Franklin Jr. era negreşit cel mai chipeş dintre cei patru fraţi Roosevelt (şi singurul care avea un fel de bărbie). Era, de asemenea, însurat cu moştenitoarea Ethel du Pont. Harry i-a povestit Annei că scurta aventură dintre Kathy şi Frank, în aburi de alcool, avusese loc când el trecuse prin Londra într-o misiune navală, în perioada când cei doi Harriman locuiau acolo, probabil prin iunie 1942[20]. Relaţia lor amoroasă nu fusese doar o simplă poveste

colportată. Harry ştia că aşa se întâmplase, din moment ce „el a fost cel care a făcut[21] pe mesagerul cu scrisori între ei!”. În fine, poate că această Kathy nu era chiar aşa de corectă şi sinceră cum voia să se creadă despre ea.

* * *

În timp ce îşi conducea musafirii prin grădină, Kathy nu bănuia nimic despre sentimentele pe care Anna le avea față de ea. Şi chiar dacă ar fi intuit că Anna nu o plăcea prea mult, probabil că nu i-ar fi păsat. Când era la Londra, o colegă din redacția INS, Inez Robb, ajunsese să o urască pe Kathy, deşi nu o întâlnise decât de două ori. Inez îşi băgase în cap că tot timpul Kathy încerca să-i fure subiectele, aşa că a încercat în repetate rânduri să aranjeze să fie dată afară. În ciuda calomniilor lui Inez, Kathy a rămas imperturbabilă. „Cred că femeile[22] sunt geloase pe mine”, îi scria ea surorii ei, „dar mie asta mi se pare o mare prostie.”

9

4 FEBRUARIE 1945

Molotov îi mințise pe Churchill şi Roosevelt la aeroportul Saki, când le-a spus că Stalin nu era deocamdată în Crimeea. În realitate, secretarul general sovietic sosise deja de la Moscova cu trenul blindat[1] şi se instalase în siguranță la Vila Koreiz. Edificiului i se aduseseră recent unele

îmbunătățiri. Sub privirea vigilentă a lui Lavrenti Beria[2], muncitorii construiseră un adăpost antiaerian, ca un buncăr cu un plafon din beton gros de doi metri, menit să reziste la detonarea directă a unei cantități de cinci sute kilograme de explozibili. Din Vila Koreiz, Stalin monitorizase cu atenție sosirea Aliaților, prin intermediul informațiilor telefonice primite constant de la Molotov. De asemenea, plasase[3] câțiva medici incongnito la Saki; sarcina lor era să îl observe pe FDR de pe tuşă şi să raporteze dacă zvonurile despre înrăutățirea sănătății acestuia erau credibile. Medicii au confirmat informațiile.

În acea după-amiază, după ce vizitatorii avuseseră timp să doarmă o noapte şi să se instaleze în reşedințele lor, Stalin, care nu se arătase până atunci, a decis în final să intre în scenă, începându-şi spectacolul printr-o vizită la Palatul Voronțov, pentru a-i ura bun-venit prim-ministrului. Britanicii îl aşteptau pe Stalin la ora trei. Socotind că[4] mai avea la dispoziție câteva minute, Sarah a dat o fugă în camera ei ca să se aranjeze un pic, însă, vrând parcă să îi descumpănească pe occidentali, Stalin a sosit mai devreme, când delegația britanică nici nu apucase măcar să se adune în hol, în formație completă, pentru a-l întâmpina. Sarah a ratat complet momentul sosirii. Iar Winston a ajuns acolo în ultima clipă.

Venind să-l vadă pe Churchill, Stalin făcea în primul rând o vizită de curtoazie, secretarul general procedând pur şi simplu ca orice gazdă politicoasă. În mod oficial, i-a salutat pe britanici, spunându-le că erau bineveniți în Crimeea. În timpul vizitei, Churchill i-a arătat lui Stalin „Camera Hărților”, la care ținea enorm, acela fiind centrul dinamic de unde urmărea mişcările trupelor pe frontul de luptă. „Camera Hărților” în forma ei originală făcea parte din Cabinetul de Război, un buncăr secret plasat la adâncime sub clădirea Trezoreriei în Whitehall, unde era ferit de

explozia bombelor naziste. Personalul lui Churchill crease o Cameră a Hărților portabilă, pe care prim-ministrul să o ia cu el când pleca în călătorie, astfel încât să poată urmări în continuare înaintarea armatelor aliate. În timp ce Churchill se lăuda cu hărțile lui, cei doi oameni de stat au purtat „o discuție agreabilă”[5] despre situația generală a problemelor militare în Germania, unde puterea Wehrmachtului se prăbuşea rapid, însă s-au abținut să intre în detalii sau să abordeze subiecte mai politice. După o jumătate de ceas, Stalin şi-a luat la revedere şi şi-a văzut de drum mai departe spre a doua întâlnire, mai importantă.

* * *

Deşi organizată sub pretextul unei vizite de curtoazie, întâlnirea pe care Harriman o stabilise cu Molotov, între Roosevelt şi Stalin, la Palatul Livadia la ora patru după-amiaza, a avut un ton foarte diferit. Stalin a venit la întâlnire cu[6] ministrul său de Externe, Viaceslav Molotov, şi cu interpretul lui, Vladimir Pavlov, însă Roosevelt a optat să nu-i aducă nici pe Harriman şi nici pe secretarul său de stat, chemându-l doar pe Chip Bohlen, ca traducător. Aşa cum îi spusese şi lui Churchill, Roosevelt era convins că avea o relație personală puternică cu Stalin, iar din acest motiv nu voia ca vreun oficial de la Departamentul de Stat să îl încurce cumva.

La fel ca Churchill, Roosevelt avea de discutat cu Stalin câteva chestiuni militare de ordin general, însă a preferat să păstreze acele probleme pentru şedința de la ora cinci, la care urmau să participe şi şefii statelor-majore reunite. În schimb, Roosevelt voia să folosească această întrevedere privată cu conducătorul sovietic pentru a aborda o agendă diferită. În timp ce Churchill privea deja înainte la lumea postbelică şi îşi imagina demoni ieşind din Uniunea Sovietică, Roosevelt nu uitase că Aliații occidentali şi

sovieticii rămâneau uniți, întrucât se confruntau cu un inamic comun. Cu gândul la acest inamic, voia să îi reamintească, aşadar, lui Stalin de forțele care continuau să-i țină uniți pe americani şi sovietici. Mărturisirea pe care Roosevelt i-o făcuse Annei venind cu maşina spre Ialta, când îi spusese că distrugerile pe care le vedea acum în Crimeea îl făceau să fie mai dornic de răzbunare decât oricând împotriva germanilor, a fost un fel de repetiție pentru ceea ce voia să-i spună lui Stalin. A repetat acele cuvinte aproape întocmai, exprimându-şi apoi speranța că Stalin avea să „propună din nou un toast pentru execuția a 50 000 de ofițeri din armata germană", referindu-se la o remarcă făcută de Stalin la Teheran, în legătură cu executarea a 50 000 de ofițeri superiori din Înaltul Comandament german. Churchill obiectase, cu vehemență, la ideea unei asemenea vărsări de sânge, indiferent cât de malefici erau acei criminali de război. La momentul respectiv, Stalin a susținut că era doar o glumă, însă Churchill nu a fost niciodată „convins pe deplin[8] că fuseseră numai nişte vorbe în vânt şi că în spatele lor nu pândea, de fapt, pericolul unei intenții reale".

După ce a definit cu emfază inamicul comun, într-un mod care i-a amintit subtil lui Stalin de opoziția lui Churchill, Roosevelt a dezvăluit apoi că urma să comită „o nedelicatețe"[9], pe care prefera să n-o rostească în prezența prim-ministrului. Britanicii, i-a spus Roosevelt lui Stalin, „erau un popor ciudat, care voia să-şi păstreze prăjitura, dar să şi mănânce din ea". De doi ani, tot încercaseră să-i convingă pe americani să colaboreze pentru „a face (artificial) din Franța un stat puternic" servind drept pavăză împotriva unei viitoare agresiuni germane. După ce războiul se încheia şi americanii plecau acasă, britanicii aveau să preia din nou „controlul politic" asupra Franței. Una dintre modalitățile prin care britanicii căutau să facă acest lucru, a

sugerat Roosevelt, era prin stabilirea, în Germania postbelică, a unei zone de ocupaţie administrative pentru francezi, pe care britanicii ar ajunge rapid să o domine. Ştiut fiind că Franţa contribuise atât de puţin la efortul de a-i înfrânge pe nazişti pe frontul de luptă, după ce armata sa se prăbuşise rapid în 1940, Roosevelt nu era sigur că francezii meritau, de fapt, o astfel de zonă de ocupaţie. Singurul motiv de a le da o asemenea zonă, a glumit el, era „din gentileţe".

Stalin a fost de acord că subiectul unei zone controlate de francezi în Germania postbelică necesita o analiză atentă, însă nu a mers mai departe cu ideea. Fiind aproape ora cinci, cei doi conducători şi-au încheiat conversaţia pe acea notă. Deşi nu ajunseseră la niciun acord concret, Roosevelt realizase ceea ce voia. Îi oferise lui Stalin un semnal important: americanii nu intenţionau să meargă umăr la umăr cu britanicii de data asta. Americanii şi sovieticii puteau negocia fără ei.

* * *

Exact înainte de ora cinci, la Palatul Livadia au început să sosească delegaţii celor trei naţiuni, pentru prima sesiune plenară. Aceasta avea să fie prima din cele opt şedinţe tripartite la care urmau să participe liderii Aliaţilor şi consilierii lor în următoarele opt zile. Soldaţi sovietici înarmaţi[10] cu mitraliere erau postaţi acum pe acoperişul Palatului Livadia, iar drumurile din apropiere erau închise pentru toată lumea exceptând delegaţii care veneau de la Palatul Voronţov şi Vila Koreiz. Stalin a sosit cu Molotov[11], fiind înconjurat ca de obicei de gărzile lui în uniforme cu nasturi de alamă. În scurt timp, la uşa principală au apărut generali şi amirali din cele trei delegaţii, trecând ţanţoş pe lângă doi palmieri trişti în ghivecele lor, şi au păşit apoi în holul somptuos, unde s-au alăturat omologilor lor politici în

vederea discuțiilor inaugurale despre situația pe plan militar în Europa. Era pentru prima oară, după Conferința de la Teheran, când şefii statelor-majore reunite ale celor trei națiuni aliate se întruneau în şedință. Acum, după eliberarea frontului din Ardeni în nord-vestul Franței şi în Belgia, forțele americane şi britanice sub comanda unică a lui Dwight D. Eisenhower îşi reluaseră ofensiva, înaintând rapid spre Berlin, venind din vest; doar cu câteva zile înainte, sovieticii trecuseră fluviul Oder la circa şaizeci de kilometri est de capitala Germaniei. Deşi erau de discutat multe aspecte politice spinoase despre sfârşitul războiului în Europa şi evoluția situației din Pacific, toți au fost de acord că, în primul rând şi înainte de toate, era absolut necesar ca şefii armatelor aliate să stabilească o strategie unitară pentru a evita haosul, atunci când trupele lor aveau să se apropie simultan de Berlin.

Când Sarah a sosit[12] la Livadia cu Winston, Anna, în scurta ei de blană, era postată la uşa din față, fiind prima care să-i întâmpine. Acționând ca reprezentantă a tatălui ei, care aştepta înăuntru în scaunul cu rotile, Anna a salutat-o pe Sarah, care a sărit prima din maşină. Apoi, Anna i-a strâns viguros mâna prim-ministrului, exact cum ar fi făcut tatăl ei. De asemenea, a dat mâna cu Anthony Eden, care a sosit imediat după cei doi Churchill. Grupul britanicilor era mic în comparație cu grupul sovieticilor şi, respectiv, al americanilor, unde cei doi lideri erau flancați de echipele omniprezente şi impunătoare ale forțelor de securitate. Spre deosebire de ei, Churchill[13] nu avea gardă de corp – doar doi bărbați în civil, care s-au topit în fundal. Când toată lumea a intrat în hol, Anna a poftit-o pe Sarah să stea cu ea şi cu Robert Hopkins, printre numeroşii fotografi care imortalizau pe rolfilm istorica reuniune. Doi britanici[14], şaisprezece americani şi peste treizeci de fotografi sovietici se împingeau unii în alții şi fotografiau declanşând permanent blițurile,

încercând care mai de care să îi prindă în poză pe liderii Aliaților. Anna a făcut şi ea câteva fotografii[15], ca să i le arate lui John. Alături, Kathy[16] şi secretarul de stat Stettinius schimbau amabilități.

După ce hainele şi pălăriile celor veniți de afară au fost luate la garderobă, iar fotografii şi-au făcut şi ei meseria imortalizând momentul, delegații erau de acum gata să intre în sala de bal. Înainte de a păşi înăuntru, Winston a venit la Sarah, care se uita la el cu sprâncenele arcuite într-o expresie de speranță şi îngrijorare simultană, şi a strâns-o uşor de braț[17], cu un aer încrezător. Pe urmă, delegații au intrat unii după ceilalți în sala de bal, strălucitor de albă, cu o enormă masă rotundă şi scaune aduse acolo special pentru acea ocazie. Fotografii au mai pozat câteva cadre finale, iar apoi enormele uşi duble s-au închis în urma lor. Conferința începuse în mod oficial.

* * *

În spatele uşilor închise, douăzeci şi opt de bărbați şi-au ocupat locurile în jurul mesei. Interpretul lui Roosevelt, Chip Bohlen, deşi îmbrăcat frumos într-un costum gri şi o cămaşă albă scrobită, era pregătit pentru versiunea de maraton a profesiei lui. Bohlen şi omologii lui, britanicul Arthur Birse şi rusul Vladimir Pavlov, erau numiți nu întâmplător interpreți, şi nu translatori[18]. Dacă traducerea era o ştiință, interpretariatul era o artă. Interpretul trebuia să fie deopotrivă poliglot şi actor; profesia de interpret implica mult mai mult decât a transpune cuvintele dintr-o limbă în cealaltă. Interpretul avea menirea să tălmăcească intenția, să prindă tonul şi inflexiunea vocilor pe care le reprezenta, accentuând anumite cuvinte, reducând ponderea altora. Interpretul trebuia să înțeleagă intuitiv când şeful lui făcea o pauză ca să-şi adune gândurile sau când căuta un anumit termen pentru a se face mai clar

înțeles, ori când încerca deliberat să deruteze sau să tragă de timp. Astăzi însă, pentru Bohlen avea să fie mai degrabă un biatlon, decât un maraton. Harry Hopkins complicase semnificativ misiunea interpretului, atribuindu-i o sarcină suplimentară. Hopkins, care făcuse din nou un efort de voință ca să se ridice din pat şi să ajungă la şedință, îşi amintise, oarecum alarmat, că adesea FDR nu păstra[19] nicio consemnare în scris de la reuniunile de o importanță vitală. Prin urmare, Bohlen nu trebuia să facă doar muncă de interpretariat; Hopkins a insistat ca Bohlen să ia notițe pentru raportul oficial al conferinței, în timp ce traducea din engleză în rusă.

Pregătindu-se acum să facă două lucruri deodată, ceea ce necesita rapiditate şi precizie, Bohlen s-a aşezat, cu hârtiile şi creioanele lui, imediat în stânga lui FDR. Totuşi, nu acolo ar fi trebuie să se aşeze, ci exact în spatele lui Roosevelt, poziția uzuală pentru interpreți. Probabil că Bohlen nu se gândise că, procedând astfel, îl lăsase pe Averell Harriman fără un loc la masă. În timp ce Bohlen îşi aranja[20] hârtiile, ambasadorul şi-a tras un scaun din colțul sălii, ținându-şi cealaltă mână nonşalant în buzunarul costumului său la două rânduri, ca şi când ar fi vrut să spună că nu-i păsa. A pus scaunul pe şirul de scaune din spate, care formau un cerc exterior, în timp ce ceilalți ambasadori, britanicul Archie Clark-Kerr şi sovieticul Fiodor Gusev, aveau locuri la masă. („Ghinion pentru A”[21], avea să noteze sarcastic Peter Portal despre rivalul lui, în scrisoarea-fluviu, de aproape treizeci de pagini, la care tot scria de când plecase din Londra, pentru a o trimite Pamelei Churchill.)

Stalin l-a rugat pe Roosevelt să deschidă conferința, la fel cum făcuse şi la Teheran. FDR a dat curs invitației bucuros. A început prin a exprima dorința ca „discuțiile să se desfăşoare[22] neprotocolar, astfel încât fiecare să îşi poată formula opiniile sincer şi neîngrădit”. Când Roosevelt a

terminat de vorbit, Bohlen a transpus cuvintele lui în rusă. Pentru claritatea mesajului, traducerea la conferință avea să fie consecutivă, şi nu simultană, deşi în felul acesta totul dura de două ori mai mult. În atmosfera de bună-credință şi optimism insuflat de mesajul lui FDR, lucrările oficiale au început cu analiza generalului Antonov privind victoriile semnificative repurtate de Armata Roşie pe Frontul de Est. La rândul său, generalul George Marshall, şeful statului-major al Armatei SUA, a rezumat activitatea pe Frontul de Vest, estimând că forțele anglo-americane combinate aveau să treacă Rinul la scurt timp după data de 1 martie. Stalin a fost mulțumit de rapoarte, iar Churchill a apreciat că atmosfera era „deosebit de cordială"[23], chiar dacă amiralul Cunningham[24], Prim Lord al Amiralității în Marea Britanie, a fost un pic ofuscat de faptul că Marshall îşi permisese să furnizeze şi raportul privind armata britanică. Pe parcursul următoarelor trei[25] ore, cei trei interpreți au tradus frenetic, în timp ce comandanții armatelor reunite şi conducătorii de guvern discutau aspectele tehnice şi strategice ale cuceririi Berlinului. Urma ca personalul lor militar să pună la punct detaliile specifice ale planurilor coordonate, în cadrul întâlnirii lor de a doua zi.

Pe parcursul discuțiilor, Stalin a vorbit puțin, intervenind doar cu scurte întrebări sau aducând dovezi privind forța armatei sovietice, ca de pildă, diverse statistici ce demonstrau supremația artileriei. Exact înainte de încheierea şedinței, Stalin a indicat că avea ceva de spus, îndemnându-l pe Pavlov să înceapă procesul de transpunere a gândurilor secretarului general în limba engleză. Era dificil să fii interpretul lui Stalin. În primul rând, Stalin vorbea ruseşte[26] cu un pronunțat accent gruzin, ceea ce, cum remarca Arthur Birse, interpretul lui Churchill, era echivalentul unui scoțian neaoş vorbind englezeşte. Stalin nu avea răbdare şi, adesea, se răstea la interpreții lui pe

motiv că nu traduceau suficient de repede. Din fericire, Pavlov era un om stoic, chiar şi în faţa umilinţelor, însă acum Stalin s-a stăpânit, atunci când a dat glas unei remarci cruciale. Ofensiva de iarnă a Armatei Roşii pe Frontul de Est, a spus el, nu era rezultatul vreunei înţelegeri pe care puterile Aliate s-o fi făcut la Teheran. Mai degrabă, era un gest de bună-credinţă din partea sovieticilor şi de devotament faţă de alianţa lor. Stalin i-a asigurat pe omologii lui că, făcând o asemenea afirmaţie, voia pur şi simplu să „sublinieze abnegaţia[27] conducătorilor sovietici, care nu doar îşi îndeplineau obligaţiile formale, ci mergeau mai departe chiar, acţionând conform datoriei morale faţă de Aliaţii lor”.

Întorcându-se spre Stalin, Churchill a răspuns aparent prietenos, dar cu un înţeles ascuns, bizuindu-se pe Birse să îl prindă în traducere: „Motivul pentru care[28] britanicii şi americanii nu au avut nicio tentativă de a se tocmi cu mareşalul Stalin”, pentru lansarea unei ofensive iarna în Est, a afirmat el, „era încrederea pe care o aveau în el personal şi în poporul rus”, ştiind „că se puteau bizui pe ei că vor face ceea ce se cuvenea.”

Bohlen nota cât mai fidel totul, păstrându-şi însă pentru sine opiniile personale. Deşi venise la Ialta în calitate de interpret al lui Roosevelt, Bohlen era în realitate unul dintre cei mai mari specialişti în problemele Uniunii Sovietice – puţini la număr, de altfel, în cadrul Departamentului de Stat –, iar în anii 1930 lucrase la ambasada americană din Moscova. Bohlen avea contacte numeroase printre ruşii de rând şi în guvern, înţelegând limba şi cultura rusă mai bine decât oricine altcineva din administraţia de la Washington. Nu era nicidecum convins că la orizont s-ar fi profilat deja „o epocă a bunăvoinţei”[29] între popoare, cum spera Roosevelt. Desigur, Armata Roşie avusese cel mai mult de suferit din cauza agresiunii naziste pe Frontul de Est timp de aproape

trei ani, până ca britanicii şi americanii să fi deschis un al doilea front în Franța. Sacrificiile sovieticilor nu erau totuşi nicidecum altruiste. Atâta timp cât faptul de a acționa în conformitate cu ceea ce susținea el că ar fi o „datorie morală” față de Aliații săi servea obiectivelor sale, Stalin avea să facă acest lucru, însă în clipa în care nu mai convenea intereselor lui, acesta nu avea să ezite să-şi urmeze propria cale.

În seara precedentă, Bohlen primise o telegramă formulată tăios de la colegul şi prietenul lui de peste un deceniu, George Kennan, adjunctul principal al lui Averell Harriman la Moscova. „Cunosc bine[30] realitățile acestui război şi... ştiu că efortul de război al Rusiei a fost magistral şi eficient şi că, într-o anumită măsură, aceasta trebuie recompensată în detrimentul altor țări din Europa Centrală şi Răsăriteană”, şi-a început Kennan mesajul. Apoi, a adăugat un îndemn la prudență: „Deşi era evident că realitățile de după război prindeau deja formă pe parcursul desfăşurării războiului, noi am refuzat cu perseverență... să fixăm o limită pentru expansiunea ruşilor”. În opinia lui, orice încercare de a negocia cu sovieticii asupra teritoriului deja ocupat de Armata Roşie era întru totul zadarnică, iar Armata Roşie înainta tot mai departe spre nord şi spre vest, cu fiecare nouă zi. Era mai bine dacă americanii ar împărți Europa în sfere de influență acum, cruțând astfel timpul şi energia tuturor. Aşa cum afirma Kennan, orice negociere privind teritoriul ocupat era, „pur şi simplu, ca şi cum ai fi încercat[31]... să mai încui uşa grajdului, după ce calul fusese deja furat”.

Teoretic, Bohlen nu avea altă opinie nici el. Era puțin probabil ca sovieticii să le facă vreo concesie importantă Aliaților lor occidentali, indiferent ce ar fi crezut preşedintele, în mod optimist[32], dar naiv, despre relația lui personală cu Stalin. Dar, susținea Bohlen[33], întrucât

Roosevelt era conducătorul celei mai puternice democrații din lume, lui îi revenea şi obligația să încerce.

* * *

Acum, când delegații principali se izolaseră în spatele uşilor duble, în hol se aşternuse o linişte tot mai stânjenitoare. Din când în când[34], câte un funcționar rus sau vreun subaltern de la British Foreign Office intra în sala de bal, păşind silențios, ca să mai strângă din pahare sau să aducă ceai proaspăt în căni. Intrau şi ieşeau de-acolo atât de discret şi cuviincios, de parcă ar fi încercat să nu-i deranjeze pe cei care se adunaseră să privegheze vreun muribund în agonie, care avea să-şi dea duhul curând în spatele uşilor acelei săli de bal.

În timp ce tații lor discutau chestiuni importante, Sarah şi Kathleen erau libere să se relaxeze, ştiind că nu avea să fie nevoie de ele până după dineul ce urma să aibă loc la încheierea sesiunii plenare, târziu, în acea seară. Şi cum cele două prietene nu se mai văzuseră din toamna anului 1943, aşteptau amândouă cu nerăbdare propriul lor dineu din acea seară – „petrecerea copiilor”[35], cum o poreclise Kathy –, împreună cu Anna şi câțiva vechi amici din Londra, printre care şi generalul Fred Anderson, unul dintre foştii amorezi ai Pamelei, care nu fusese inclus pe listă pentru dineul oficial din acea zi. Cineva din[36] echipa de pregătire a conferinței reuşise chiar să improvizeze o sală de cinema pentru ei la etajul al doilea.

Între timp, Anna continua să resimtă inconvenientele de a fi aghiotantul de încredere al tatălui ei. Celelalte două femei mai tinere savurau un mic respiro, însă Anna „stătea ca pe ace”[37]. FDR era amfitrionul dineului oficial oferit în acea seară pentru omologii săi britanic şi sovietic. Din nou, nu binevoise să-i dea o listă cu persoanele pe care dorea să le invite, iar acum, când era vorba şi de sovietici, Anna trebuia

să fie deosebit de atentă să nu lezeze vreun delegat, lăsându-l pe dinafară. Ar fi putut să o roage pe Kathy să o ajute. Aceasta cunoştea din experienţă toate complicaţiile dineurilor festive cu diplomaţi sovietici, însă Anna intenţiona să se descurce pe cont propriu, deşi era depăşită de situaţie.

Înainte de sesiunea plenară[38], Averell Harriman observase că Anna se frământa din cauza invitaţiilor la dineu. A liniştit-o, spunându-i că era perfect normal ca la reuniuni de acest fel, invitaţiile la dineu să fie făcute spontan şi neprotocolar. Din nou, s-a oferit să o ajute, astfel încât să nu trebuiască să-l mai deranjeze cu întrebări pe FDR. I-a promis că în timpul unei pauze a conferinţei avea să pună la punct toate detaliile, urmând ca pe urmă să-i dea ei lista cu nume. Într-un final, după aproape trei ceasuri şi jumătate de discuţii – cam pe la ora când dineul era programat să înceapă –, ambasadorul a apărut din spatele uşilor duble cu lista făgăduită. I-a mai dat Annei câteva sfaturi privind amplasarea mesenilor, după care a lăsat-o cu aghiotantul lui FDR, locotenentul Rigdon, să stabilească ortografierea corectă a numelui fiecărei persoane, pentru cartonaşele cu aşezarea la masă.

Exact când Anna termina de completat acele cartonase, uşile duble ale sălii de bal s-au deschis larg, iar participanţii la şedinţă s-au revărsat în hol. Dezbaterile din acea zi luaseră sfârşit. Delegaţii roiau de colo-colo, făceau conversaţie; unii s-au dus în camerele lor, ca să se aranjeze pentru dineu. Dar, exact în acel moment, doctorul Bruenn a apărut subit lângă Anna, cu un mesaj urgent: Anna trebuia să se ducă imediat în camera lui Jimmy Byrnes. Bruenn tocmai scăpase de-acolo, însă sărmanii Pa Watson, Steve Early, dr. McIntire şi contraamiralul Wilson Brown erau încă sechestraţi în cameră. Byrnes „făcuse o criză de nervi”[40] şi refuza să participe la dineul oferit de FDR. Ţinând seama de

întrebările iscoditoare despre sănătatea lui FDR, în timpul voiajului lor pe *Quincy*, şi de situaţia actuală, s-ar fi zis că omul acesta îşi pusese în gând să o tortureze pe Anna pe parcursul şederii lor la Ialta.

„«O criză de nervi»[41] era puţin spus!” s-a gândit Anna, când a ajuns în camera lui Byrnes. „Flăcări de furie îi ieşeau pe ochi!” Byrnes era un om învăţat să exercite puterea. Fost senator din Carolina de Sud, iar pentru un scurt interval judecător la Curtea Supremă, Byrnes fusese numit director la Agenţia guvernamentală pentru mobilizarea de război, un organism înfiinţat de FDR în 1943, cu rolul de a coordona activitatea tuturor celorlalte agenţii guvernamentale în problemele referitoare la război. Funcţia aceasta îi conferea lui Byrnes puteri însemnate în cadrul administraţiei de la Washington. Mulţi se raportau la el ca la un fel „preşedinte-adjunct”. Obişnuit să fie inclus în toate şedinţele referitoare la război, la cele mai înalte niveluri, în acea după-amiază se trezise lăsat pe dinafară şi exclus de la prima sesiune plenară a conferinţei. FDR considera că Stalin putea vorbi cu franchețe despre chestiunile militare, dacă numărul participanţilor civili era cât mai mic posibil, aşa că a decis să nu-l invite pe Byrnes. Până la urmă, lui FDR i s-a făcut milă de el şi i-a zis să vină la sala de bal la ora şase, însă, aşa cum a dedus Anna, după ce „fusese lăsat să aştepte degeaba[42] în faţa uşilor timp de 45 de minute... şi nu l-a băgat nimeni în seamă”, Byrnes a plecat de-acolo îmbufnat, supărat şi jignit, revoltat că Harry Hopkins, şi el un consilier civil, fusese admis la şedinţă. Ca răzbunare pentru orgoliul lui rănit, acum refuza categoric să vină la dineul lui Roosevelt. Ba ameninţa chiar[43] să plece de tot de la conferinţă.

Deşi, în mod oficial, Byrnes se afla la Ialta ca să reprezinte Agenţia pentru mobilizarea de război, FDR îl invitase pe vechiul lui prieten pentru ca, prin prezenţa sa, să aducă un

plus de greutate la această conferinţă. Byrnes, cu câteva smocuri de păr cărunt, privirea tristă sub pleoapele grele şi mutra lui de câine bătut, era aliatul lui Roosevelt de multă vreme şi se potrivea în rolul demnitarului vârstnic şi experimentat, de parcă ar fi descins direct din contingentul unei agenţii de impresariat artistic. Invitaţia era, de asemenea, un fel de premiu de consolare pentru Byrnes, pe care FDR îl trecuse cu vederea ca posibil vicepreşedinte atunci când l-a înlocuit pe Henry Wallace cu Harry Truman pe listele din 1944. Ţinând seama de faptul că Byrnes nu prea avea cum să contribuie semnificativ pe moment în cadrul conferinţei, Anna găsea că hachiţele lui erau absolut ridicole. Detesta acest gen de comportament penibil din partea unor linguşitori, care se luptau să intre în graţiile tatălui ei – izbucnirea lui Byrnes era al doilea episod de acest fel din acea zi. La prânz, Anna organizase[44] pentru tatăl ei un dejun mai restrâns, cu doar cinci persoane, care să nu-l bată la cap pe preşedinte; dar amiralul Leahy dăduse buzna neinvitat şi se inserase jenant în dejunul lor liniştit *en famille*, stricându-i ei toate planurile. Anna i-a făcut loc repede la masă, însă Leahy nu s-a sfiit să arate că se simţea jignit pentru faptul că nu fusese invitat de la bun început. Exasperată, Anna nota în jurnalul ei, în acea după-amiază, că „trebuia să aibă mare grijă şi să menajeze sentimentele anumitor persoane”[45] pe viitor. Principalii delegaţi la conferinţă ajunseseră să se facă remarcaţi prin ambiţia, talentul şi forţa personalităţii lor, iar mulţi deveniseră obsedaţi de propria lor importanţă. Byrnes era un exemplu primordial în acest sens. La fel ca Harry Hopkins în mare parte, se gândea Anna, Byrnes era şi el „o adevărată primadonă”[46].

Timp de peste douăzeci de minute, Anna şi Byrnes s-au certat, Anna insistând ca el să vină la dineul lui FDR, iar Byrnes refuzând. Auzind gălăgie, Averell a venit şi el să ofere

o susținere, însă Byrnes nu voia să capituleze. Totul s-a transformat într-o „gâlceavă”[47] generală. De câteva ori, Anna a fost tentată să strige: „În fond, cui crezi că îi pasă, mă rog, dacă tu vii sau nu la dineu!?”, însă s-a forțat să-şi păstreze cumpătul. Ştia că FDR dorea ca Byrnes să fie acolo.

Într-un final, Anna a mai făcut o ultimă şi complet absurdă tentativă. FDR ura cifra treisprezece. Dacă Byrnes refuza să meargă însemna să rămână la masă cu cifra fatală. Roosevelt ar putea avea „zece crize”, şi totul doar din vina lui Byrnes.

Indiferent de motiv, cert era că argumentul acesta l-a dat gata. Byrnes a cedat în cele din urmă şi a pornit spre sufrageria unde avea loc dineul. Anna, eliberată temporar de îndatoririle ei, s-a dus să se întâlnească cu Sarah, Kathy şi câțiva dintre generalii care aveau sub patruzeci de ani, pe care Kathy îi „racolase”[48], printre care Anderson[49] şi colegul lui din US Army Air Corps Laurence Kuter – „şic şi arătos”[50], cum îl descrisese Kathy. Anna ratase cea mai mare parte a „petrecerii copiilor”, însă măcar a ajuns la timp pentru film.

* * *

Mai târziu în acea seară, Anna s-a dus să-l vadă pe tatăl ei înainte ca acesta să adoarmă. Dineul avusese un succes extraordinar. Bucătarii lui pregătiseră[51] un meniu cu pui, legume şi macaroane[52] pentru a contrabalansa caviarul şi sturionul servit la masă, iar toți au părut nespus de mulțumiți de acea seară. Byrnes, mai ales, ținuse un „toast foarte frumos!”[53].

Încântată, dar un pic surprinsă, Anna nu a divulgat nimic[54] despre istericalele lui Byrnes de mai devreme şi i-a urat noapte bună tatălui ei. Aşa cum făcuse de atâtea ori, Anna muşamaliza orice neplăceri care riscau să îl supere. Din fericire, Roosevelt nu avea habar de ceea ce se petrecea, pe la spatele lui, între cei mai apropiați confidenți ai săi –

deşi, bine adusă din condei, întâmplarea cu Byrnes putea fi o povestioară amuzantă la un moment dat, în viitor, se gândea Anna.

10

5 FEBRUARIE 1945

„Dacă ai fi[1] un spectator pe coridoarele cu dormitoare de-aici, la ora 7:30 dimineața”, îi scria Sarah mamei ei, „ai vedea trei feldmareşali stând la coadă... la o toaletă ! Şi sunt unii feldmareşali care nu pot face într-o găleată!” Băile în Palatul Vorонțov nu erau mai numeroase decât la Livadia; doar patru băi[2] trebuiau să le ajungă tuturor delegaților britanici. Şi numai una dintre ele avea o toaletă cu apă curentă, iar aceea îi era rezervată în exclusivitate prim-ministrului.

În fiecare dimineață, şefii de stat-major încercau să îşi păstreze demnitatea, trimițându-şi aghiotanții să le țină rândul la coadă, aceasta formându-se din ce în ce mai devreme de la o zi la alta. Totuşi, mareşalul Forței Aeriene Regale, sir Peter Portal, avea propria metodă de a-şi asigura o baie. Numele de botez al lui Portal era Charles Frederick Algernon, însă la un moment dat se alesese cu porecla „Peter”, care îi rămăsese. Motociclist pasionat, transformat în pilot în Primul Război Mondial, avea un simț al umorului

ireverențios. Când simțea[3] că cineva stătea de prea mult timp în baie, începea să țopăie în sus şi în jos încercând să vadă prin geamul de deasupra uşii, pentru a stabili identitatea personajului agasant dinăuntru şi să îl strige pe nume, ca să iasă afară. Nu trecea mult, şi apărea jenat unul dintre feldmareşali, încheindu-se în pripă la halat şi retrăgându-se spăsit în odaia lui. Dacă nici metoda asta nu avea efect, Portal nu se sfia să forțeze zăvorul[4] şi să dea buzna înăuntru.

După ce vizitase Palatul Voronțov în timpul pregătirilor pentru delegația britanică, Kathy reflectase[5] la ceea ce văzuse acolo, scriindu-i Pamelei că, dacă situația cu băile devenea de-a dreptul disperată, bărbații ar fi putut foarte bine să se scalde în cuva masivă pentru răcit şampania, care era încăpătoare cât o cadă de baie. „Tati e un dulce[6] şi insistă să folosesc baia lui”, i-a scris Sarah mamei ei, însă pe ansamblu „problema spălatului” era „sinistră”. La fel, şi situația ploşnițelor. Winston se trezea[7] dimineața pişcat tot de ploşnițe pe picioare. La Palatul Livadia[8], pentru a aduce un pic de ordine în haosul general, fiecare delegat a fost repartizat la una dintre cele nouă băi, iar afară se amenajaseră latrine temporare; şi tot nu era suficient pentru o delegație de peste o sută de oameni cazați în palat sau în una dintre clădirile exterioare. Chiuvete, toalete şi căzi se aflau în camere diferite. Drept urmare, vedeai diplomați respectabili şi ofițeri superiori care, din principiu, refuzau să folosească plosca sau oala de noapte, purtând discuții inopinate dimineața devreme pe coridoare, în timp ce aşteptau la cozi interminabile ca să le vină rândul. Intimitatea persoanei părea o noțiune necunoscută menajerelor rusoaice. Spre stupoarea multor generali luați prin surprindere, cameristele intrau[10] şi ieşeau nestingherite, în timp ce omul făcea baie în cadă.

S-ar fi zis că funcţiile de bază ale vieţii omeneşti nu puteau fi realizate fără riscuri la Ialta. Până şi apa de băut reprezenta un hazard. Delegaţilor li s-a oferit să bea apă de la robinet sau apă minerală. Deşi li se spusese că nu era periculos să bea[11] apă de la robinet, delegaţii rămâneau sceptici. Apa minerală părea alegerea mai inteligentă – până când au aflat că aceasta conţinea sulfat de magneziu[12], un laxativ natural. Având în vedere penuria de toalete, lucrul acesta i-a pus pe gânduri. În cele din urmă, s-au decis să înfrunte pericolele cunoscute ale apei minerale decât bacteriile şi paraziţii colcăind, poate, în apa de la robinet.

Oriunde s-ar fi întors, delegaţii descopereau opulenţă şi primitivitate într-o juxtapunere flagrantă. Cei care supravieţuiau trecerii prin furcile caudine ale mersului la baie dimineaţa erau recompensaţi cu un mic dejun constând din două meniuri consecutive, de un aspect îndoielnic şi servit de ospătari de la luxoasele Hoteluri Metropol şi Naţional din Moscova. Întâi, venea meniul rusesc[13]: mezeluri, brânză de capră şi prăjituri cu smântână, care avea consistenţa unei brânze de vaci. După aceea, se servea ceea ce ruşii considerau a fi un mic-dejun american, cu cereale Wheatena şi Cream of Wheat – preparate ingenios cu unt topit şi usturoi. Unii delegaţi erau mai aventuroşi la masă. Amiralul Leahy nu se număra printre ei. Când a apărut lângă el un ospătar „care nu vorbea nicio limbă cunoscută”[14], Leahy a început să gesticuleze frenetic şi să se răstească în gura mare – de parcă astfel ar fi putut depăşi bariera lingvistică –, spunând că el nu voia decât un ou, pâine prăjită şi cafea. Peste cincisprezece minute, ospătarul s-a întors cu o tavă, pe care avea caviar, şuncă, peşte afumat şi votcă. „Pentru numele lui Dumnezeu”, a răcnit Leahy în pragul apoplexiei, „să vină cineva care vorbeşte englezeşte!” Cu prânzul era un pic mai bine. Dintre cele trei sau patru feluri de mâncare, două erau invariabil caviar

servit cu pâine neagră rusească şi o varietate sau alta de supă de varză.

Anna, Kathleen şi Sarah luau dejunul, în general, cu taţii lor, într-o atmosferă de obicei mai liniştită şi intimă. Prânzul pentru Churchill era mai degrabă un fel de „brunch”[15], cum numeau americanii acea combinaţie de mic-dejun şi dejun. La Ialta, el şi Sarah stăteau treji până după ora două noaptea, întrucât geanta diplomatică cu documente urgente de pe Downing Street nu sosea de la Londra înainte de miezul nopţii. Drept urmare, Winston se scula târziu şi nu lua prima masă decât la 11:30, aceasta fiind şi singura lui gustare până la dineul din seara respectivă, deoarece în rest lucra toată după-amiaza înainte de sesiunea plenară.

Dejunurile cu FDR semănau mai mult cu nişte petreceri. „Comparând aceste mese[16] cu cele de la Chequers”, îi spunea Kathy Pamelei, „nici că s-ar fi putut să fie mai diferite.” În timpul dineurilor la Chequers, pe care Kathy şi le amintea atât de limpede, veştile sumbre despre război dominau toate celelalte subiecte de conversaţie, iar prim-ministrul perora la nesfârşit pe acea temă. Dimpotrivă, „Preş. este absolut fermecător, discutând cu dezinvoltură orice subiect – Războiul este arareori menţionat, doar eventual sub o latură mai lejeră – discuţiile de la conferinţă sunt abordate în treacăt – însă în principal e vorba despre politică, prieteni, şi toţi debitează istorioare amuzante”. La dejunurile lui FDR participau şi uzualii lui „paraziţi”, cum îi numea Kathy, printre care erau şeful democraţilor newyorkezi şi consilierul politic al lui FDR – Ed Flynn (venit, se părea, la conferinţă ca într-o „călătorie de agrement”); Pa Watson (cu adevărat amabil, dar şi el la Ialta în mare parte ca să-i ţină companie preşedintelui); amiralul Leahy şi secretarul de presă, Steve Early, care lui Kathy i se părea „foarte plin de sine & gomos”. Cum îi spunea Kathy lui Pam, „e nostim să-i urmăreşti cum fac pe curtenii”.

Odată cu venirea lui Churchill, Roosevelt şi a „curtenilor” lor, a fost ca şi cum regalitatea se întorsese din nou la Ialta; servitorii ruşi erau numai ochi şi urechi, pentru a le satisface orice capriciu. În 1867, scriitorul Mark Twain îl vizitase pe ţarul Aleksandr al II-lea la Ialta, în timpul unei călătorii în jurul lumii, împreună cu un grup de americani. După ce a vizitat Rusia, Twain a conchis: „Rusul pune suflet[17] în gesturile lui de politeţe, în vorbele şi alura lui, ceea ce te face să crezi în sinceritatea lui”. Se părea că şi după şaptezeci şi opt de ani de la vizita lui Twain, incluzând două războaie şi o revoluţie, situaţia nu se schimbase prea mult. Atât de impresionante erau dovezile de ospitalitate ale ruşilor, încât uneori te şi speriai parcă un pic. Odată, mâncând la masă nişte caviar, cum se întâmpla adesea să li se ofere, Sarah a remarcat pe un ton dezinvolt, fără să se adreseze nimănui în mod special, că nişte lămâie ar merge foarte bine cu caviarul. A doua zi[18], un lămâi s-a materializat subit în oranjerie. Într-un alt caz, Peter Portal admira[19] un acvariu mare de sticlă în sera Palatului Voronţov. Înăuntru, erau diverse plante vii, însă niciun peşte, a remarcat el amuzat, de faţă cu companionii lui. La scurt timp după aceea, nişte caraşi aurii puteau fi văzuţi înotând zglobii în acel acvariu. Cineva îi auzise pe Sarah şi Portal, fără ştirea lor. Cine şi cum, era greu de spus.

Extrem de jenantă a fost propunerea sovieticilor de a le oferi nişte „încălzitoare de pat”[20] oaspeţilor lor occidentali. Iniţial, a părut un gest plin de solicitudine, până când cineva şi-a dat seama că gazdele nu se refereau la nişte buiote, pături electrice sau chiar la acele cutii de tablă perforată, pline cu pietre fierbinţi, cum se foloseau pe timpuri. Nu, încălzitoarele de pat erau nişte rusoaice tinere, la dispoziţia delegaţilor, pe care le puteau folosi după bunul lor plac. Când Anna a aflat acest lucru, nici nu s-a mirat prea mult, având în vedere ceea ce ştia deja despre statutul

inferior al femeii în societatea sovietică. Însă a deranjat-o oricum. Din fericire, se părea că nimeni nu a dat curs ofertei.

* * *

Şedinţele din 5 februarie au început într-o atmosferă pozitivă – după câteva confuzii inevitabile. În timp ce toate sesiunile plenare de după-amiază urmau să aibă loc la Palatul Livadia, consfătuirile militare zilnice şi şedinţele miniştrilor de Externe erau stabilite să se desfăşoare, prin rotaţie, la cele trei reşedinţe ale Aliaţilor. La amiază, şefii de stat-major britanici au sosit la Vila Koreiz, pentru a continua discuţiile plenare din ziua precedentă, împreună cu omologii lor americani şi sovietici. Dar când au ajuns cu vehiculele în faţa porţilor, santinelele NKVD au refuzat să-i lase să treacă de curtea grajdurilor. Peter Portal, feldmareşalul sir Alan Brooke, amiralul Andrew Cunningham, feldmareşalul Harold Alexander şi generalul Hastings „Pug" Ismay se numărau, după Churchill, printre cele mai recunoscute figuri şi nume din perioada războiului, dar NKVD părea să nu aibă habar cine erau aceste personalităţi. După „multe convorbiri telefonice"[21], problema s-a rezolvat şi gărzile le-au făcut semn că puteau intra. Între timp, americanii au avut şi ei parte de încurcătura lor. Au sosit la şedinţă[22] cu o jumătate de oră întârziere, întrucât, din greşeală, s-au dus întâi la Palatul Voronţov. Într-un final, şefii de stat-major[23] s-au apucat de lucru şi au avut o şedinţă productivă de trei ceasuri despre coordonarea armatelor la sol, în aer şi pe mare.

Atmosfera cordială a continuat[24] şi la şedinţa de la unu şi jumătate cu cei trei miniştri de Externe şi ambasadorii lor, aceasta fiind prima dintre viitoarele întruniri zilnice ale principalilor experţi în politică externă, alături de personalul lor. După scurt timp, Averell Harriman a întrerupt lucrările,

pentru a face un anunț. Tocmai primise informația că trupele generalului Douglas MacArthur îi înfrânseseră pe japonezi la Manila. Era o lovitură decisivă dată inamicului, marcând neîndoielnic sfârşitul celor trei ani de ocupație a Filipinelor de către Japonia. Aşa cum era tradiția la ruşi, participanții la şedință au trebuit să închine paharul în cinstea triumfului armat, înainte ca discuțiile să poată fi reluate.

Oricât de amiabilă părea atmosfera de lucru, Harriman ştia că spiritul euforic de cooperare, animat de victoria repurtată, nu putea să dureze. Strategia de negociere a sovieticilor[25] urma un tipic bine definit, cu care el era îndeaproape familiarizat. La început, sovieticii obişnuiau să fie cordiali, îndatoritori şi cooperanți la maximum, mai ales în privința unor chestiuni care nu erau prioritare. În a doua fază, starea de spirit avea să se schimbe radical. Acesta era momentul când se încăpățânau să nu cedeze în privința unor probleme la care țineau profund. Vorbeau răstit, pe un ton brutal şi chiar ostil, refuzând să abdice de la vreun punct de vedere special, în timp ce subliniau mereu cât de înțelegători fuseseră ei până atunci. Dar, spre sfârşitul discuțiilor, reveneau la o amabilitate jovială şi, înainte de despărțire, la ofereau oaspeților un banchet festiv, plin de toasturi preamărind spiritul de cooperare şi trăinicia alianței. Sovieticii deveniseră maeştri la această tactică de negociere, pe care o puteau adapta după necesități. Demonstraseră acest lucru la Teheran. Cu siguranță, aveau să o facă din nou.

* * *

Înainte de a pleca de la Palatul Voronțov la sesiunea plenară de la Livadia din acea după-amiază, Winston şi Sarah au făcut o plimbare[26] până la terasa de mai jos, ca să poată admira de-acolo mai bine priveliştea mării sub soarele

de iarnă. Era frumos afară, iar razele soarelui pe terasă păreau atât de calde, încât Sarah a putut renunța la mantou. Începea să-i pară rău că își folosise prețioasele cupoane de îmbrăcăminte, pentru a-și cumpăra lenjerie groasă, pe care să o poarte sub uniformă. Temperatura de aici era plăcută, în comparație cu frigul și veșnica dârdâială[27] în umezeala rece și ceața care învăluia baza RAF de la Medmenham, de unde Sarah se alesese cu niște degerături dureroase la picioare[28]. În plimbarea lor[29], s-au întâlnit cu trei ofițeri britanici de frunte, din armata terestră și RAF – Alan Brooke, Harold Alexander și Peter Portal –, care tocmai se întorseseră de la ședința șefilor statelor-majore reunite, care avusese loc la Vila Koreiz. Cei trei militari au decis să meargă cu ei la plimbare.

În timp ce priveau în jos spre mare, înșirați pe marginea terasei, cei cinci au observat o scenă ciudată. În apele cenușii și uleioase[30] de dedesubt avea loc un măcel. Un banc de pești[31], exact în dreptul lor, era atacat pe două fronturi: un grup impresionant de delfini îi ataca din largul mării, în timp ce un stol de sute de pescăruși îi ataca din văzduh. Pentru viețățile de pradă, era un adevărat festin.

Sarah urmărea masacrul, așteptându-se ca peștii să se risipească înot ca să scape cu viață. Însă, în timp ce carnajul continua, peștii se strângeau tot mai mult laolaltă. Neîncetat, delfinii atacau ca niște submarine hărțuind un convoi de vapoare, iar formația de pescăruși, învârtindu-se deasupra, cobora vertiginos în picaje ucigașe. Totuși, peștii se îngrămădeau tot mai compact, apărarea prin unitate fiind unica lor protecție. Erau dispuși să se sacrifice în număr mare pentru a ocroti bancul de pești ca întreg.

Masacrul a continuat neabătut; apetitul delfinilor și pescărușilor părea nepotolit. Sarah se holba la această scenă, cu groază și fascinație totodată. Spre stupoarea ei, comandanții militari nu împărtășeau perplexitatea ei în fața

acestui spectacol. Portal visa cu ochii deschişi[32], imaginându-şi cât de minunat ar fi fost să navigheze pe mare într-o zi atât de frumoasă, iar Brooke, care era[33] vicepreşedinte al Societăţii Regale pentru protecţia păsărilor, admira pescăruşii, alături de raţele, cufundarii şi cormoranii care li se alăturaseră în atac.

Sarah s-a întors spre Brooke, scuturându-l din reveria lui. „Nu se poate”, a exclamat ea[34], peştii „au făcut o prostie că nu s-au împrăştiat.”

Brooke a respins imediat ideea. „Nicidecum”[35], a spus el. „E mult mai bine să rămână împreună.”

Auzind remarca lui Brooke, Winston nu a pregetat să intervină. El era întru totul de acord cu Sarah. Ar fi fost mult mai bine pentru fiecare peşte să intre în ofensivă pentru a-şi salva propria viaţă, decât să lase grupul să îi decidă soarta, tratându-l ca pe o cantitate neglijabilă, ca şi cum viaţa unuia nu ar fi valorat mai mult decât cea a vecinului lui. Brooke, „flegmatic şi insensibil ca de obicei”[36] – l-a ironizat Churchill – se lăsase dominat de prejudecăţile lui, din cauza afinităţii cu speciile aviare.

În scurt timp, Sarah şi Winston au pornit înapoi spre palat, ca să se suie în maşina care urma să-i ducă la Livadia, lăsându-l pe Brooke să-şi admire păsările, însă Sarah nu-şi putea scoate din minte acea scenă tulburătoare.

Mai devreme, se uitase la liniile din palmă pentru a ghici viitorul. Poate că acum i se dăduse un indiciu adevărat. Scindarea ideologică tot mai mare privind soarta Europei – posibilitatea ca Europa să fie modelată conform viziunii sovieticilor pentru o acţiune colectivă, ori conform dorinţei Occidentului pentru autodeterminare – se oglindise pregnant în acel sumbru tablou ecologic.

* * *

La ora 4 după-amiaza, douăzeci şi trei de bărbaţi s-au instalat în jurul mesei de conferinţă, care părea să plutească aidoma unui atol în sala de bal din Palatul Livadia. Buşteni de mesteacăn ardeau[37] în şemineul de piatră, încălzind cât se putea un spaţiu altminteri gol, dur şi rece, nu cu mult mai primitor, probabil, decât ar fi fost un mausoleu. Din nou, Harry Hopkins se forţase să se dea jos din pat ca să vină la şedinţă. Iar, de data asta, Harriman a avut grijă să-şi obţină locul cuvenit la masă.

În ultimele câteva zile, Franklin Roosevelt vădise o vlăguire alarmantă, însă astăzi arăta cu mult mai bine[38]. Avea mintea ageră şi perspicace, în obraji îi revenise culoarea, iar faţa părea însufleţită de uzuala lui vigoare. Această zi avea să fie crucială pentru Roosevelt, o zi care putea da tonul pentru restul conferinţei. Ziua precedentă fusese consacrată chestiunilor militare. Acum, era timpul să fie sondate cu precauţie marile probleme geopolitice care se aflau în faţa lor. La fel cum făcuse şi la prima sesiune plenară, Roosevelt a deschis discuţiile.

Era tentant, a început el, să poarte o discuţie în termeni mai largi, care să se refere la cele patru zări ale lumii, însă astăzi urmau „să se limiteze”[39] exclusiv la „viitorul tratament aplicat Germaniei”. Era subiectul pe care îl antamase cu Stalin în ziua precedentă, în conversaţia lor privată. Roosevelt i-a dat apoi lui Stalin o hartă a Germaniei, întocmită de Comisia europeană consultativă. Pe hartă, Germania apărea divizată în trei zone: o zonă americană în sud, o zonă britanică în vest şi o zonă sovietică în est. În centrul zonei sovietice, Berlinul era încercuit cu o linie groasă. Cei trei Aliaţi urmau să administreze Berlinul în comun.

Stalin l-a oprit[40] aproape imediat. Roosevelt presupusese probabil că amândoi aveau aceleaşi intenţii, după discuţia privată din ziua precedentă, însă Stalin nu proceda decât

conform planurilor sale. A întors conversația într-o direcție diferită. Nu era suficient să se împartă Germania în zone de ocupație, a insistat Stalin. După războiul trecut, învingătorii au crezut că reconstruiseră Germania, însă era limpede că se înşelaseră. De data aceasta, era nevoie ca Germania să fie dezmembrată complet, astfel încât să nu se mai poată ridica niciodată în acțiuni violente.

Chestiunea dezmembrării se pusese prima oară la Teheran, iar la momentul respectiv Roosevelt socotise că ideea merita să fie explorată, însă nu aceasta era calea pe care dorea să păşească la această şedință. În loc să adopte o poziție fermă în privința spargerii Germaniei în câteva state mai mici, Roosevelt a ocolit subiectul printr-o tactică diversionistă, călăuzind conversația înapoi în ape mai calme. A început să depene amintiri[41] despre Germania, aşa cum o ținea el minte din călătoriile prin Europa ca tânăr student în urmă cu peste patruzeci de ani, când el şi preceptorul lui îşi petrecuseră multe zile frumoase cutreierând Germania pe biciclete. Pe atunci, Germania era complet diferită. Nu exista niciun Reich, ci un fel de confederație liberă formată din provincii având propriile lor guverne locale. În timp ce Roosevelt devenea tot mai poetic[42], sovieticii se uitau la el cu indiferență, ca şi cum ar fi aşteptat ca o rudă un pic senilă să îşi revină dintr-o reverie colaterală. Churchill se juca cu trabucul lui, în timp ce Eden privea undeva în gol. Nimeni nu ar fi putut spune cu certitudine dacă Roosevelt efectua acum o prestidigitație diplomatică abilă sau era cu mintea dusă.

Aşa cum Roosevelt ştia prea bine, Churchill avea mari rezerve în privința dezmembrării. Americanii nu aveau să simtă efectele imediate ale problemelor din Europa continentală în perioada de după război, însă Marea Britanie – da. La Teheran, Churchill acceptase să ia în considerare fărâmițarea Germaniei în câteva state mai mici,

însă echilibrul de putere se schimbase de atunci. Europa avea nevoie de o contrapondere la influența crescândă a Uniunii Sovietice. Or o Germanie unită şi refăcută după război ar putea avea acest rol în ultimă instanță. Dar Churchill păstra pentru sine această opinie. În schimb, a declarat: „Pentru a reglementa soarta[43] unui popor de optzeci milioane de oameni... era nevoie să reflectezi mai mult de optzeci de minute”. El nu putea în niciun caz să accepte divizarea Germaniei în două, trei, patru, cinci sau mai multe state separate, fără a studia comprehensiv istoria locală, cultura şi economia de pe cuprinsul Germaniei. Era necesar să numească o comisie specială, care să analizeze pe îndelete această problemă. În afară de asta, dacă Aliații făceau cunoscut faptul că intenționau să dezmembreze statul inamic după capitularea necondiționată a acestuia, era posibil ca nemții să continue luptele, pentru mult timp încă după ce bătălia va fi fost inevitabil pierdută.

Deşi la început Stalin a părut dornic să forțeze nota pentru dezmembrarea Germaniei, acum a făcut un pas înapoi. Dar asta făcea parte din jongleriile sovietice în baletul subtil al negocierilor, minimalizând ceea ce era important şi amplificând ceea ce era neînsemnat, pentru a ascunde intențiile reale. Şubrezirea Germaniei era cu adevărat vitală pentru siguranța Uniunii Sovietice în viitor, însă existau şi alți vecini mai aproape de granițele sovietice, care prezentau chiar şi mai mult interes pentru planurile lui Stalin. Dacă se arăta acum dispus să negocieze cu bună-credință o chestiune ce *părea* a fi o prioritate pentru regimul sovietic, ulterior reciproca era obligatoriu valabilă pentru Churchill şi Roosevelt deopotrivă. Şi în felul acesta el putea obține cele mai importante concesii. Stalin i-a spus lui Churchill că el „înțelegea întru totul[44] dificultățile prim-ministrului de a elabora un plan detaliat”, însă pentru el ar fi acceptabil dacă ar putea conveni toți „în principiu că

Germania trebuia să fie dezmembrată”. Miniştrii de Externe ar putea numi o comisie care să studieze problema, aşa cum o descria Churchill. Între timp, el s-ar mulţumi cu simpla adăugare a unei clauze privind dezmembrarea, la condiţiile finale de capitulare a Germaniei. Roosevelt şi Churchill au fost de acord.

După un debut nu prea reuşit al discuţiilor din acea zi, Roosevelt a simţit acum că era propice să preia din nou controlul. A întors conversaţia înapoi la zonele de ocupaţie. Ce aveau să facă în privinţa francezilor? Roosevelt nu se prea dădea în vânt după francezi, mai ales când venea vorba despre conducătorul lor. Generalul de Gaulle i se părea un individ pompos şi agasant, aşa că avusese grijă să nu fie invitat la conferinţă. De Gaulle era furios[45] că fusese exclus, lucru pe care nu se sinchisise să îl ascundă faţă de Harry Hopkins, atunci când consilierul special al preşedintelui se oprise să îl viziteze în drum spre Malta. Roosevelt nu dorea să-i dea Franţei o zonă de ocupaţie, deşi nici nu se opunea întru totul acestei idei. Îl preocupa însă o problemă mai amplă. Dacă Franţei i se oferea o asemenea zonă, cu siguranţă de Gaulle avea să insiste şi pentru un loc în Comisia Aliată de Control care urma să supravegheze administrarea reconstrucţiei Germaniei – iar FDR nu voia ca de Gaulle să aibă vreun amestec aici. Însă chestiunea Franţei avea implicaţii mai largi şi era totodată unul dintre motivele pentru care Roosevelt încercase să abordeze subiectul cu Stalin, în particular, în ziua precedentă. Reacţia conducătorului sovietic putea foarte bine să fie un indiciu al disponibilităţii lui de a coopera în privinţa chestiunilor care rămâneau prioritare pentru Roosevelt: organizaţia mondială a păcii şi intrarea sovieticilor în războiul din Pacific.

Stalin însă[46] se opunea ferm ideii de a le acorda francezilor o zonă, le-a spus el colegilor lui. Faţă de francezi nu simţea

decât antipatie. În opinia lui, francezii erau slabi. Nu contribuiseră aproape cu nimic la efortul de război; prăbuşirea statului, aproape peste noapte, în 1940, le permisese nemţilor să îşi conserve resursele, astfel încât să poată întoarce frontul şi să atace Uniunea Sovietică în 1941. Stalin nu uitase asta. De asemenea, era îngrijorat de posibilitatea ca, dându-le francezilor o zonă, să apară şi alte state mai mici, precum Belgia şi Olanda, care să pretindă că aveau dreptul şi ele la o zonă.

Însă Franța nu era pentru Stalin o chestiune la fel de importantă cum era pentru Churchill. La fel ca Roosevelt, personal, Churchill nu îl avea deloc la inimă pe de Gaulle, pe care îl considera arogant şi „flegmatic”[47]. De Gaulle se străduise vizibil să fie nepoliticos cu Churchill, pentru a demonstra astfel poporului francez că el nu era „marioneta britanicilor”[48], în ciuda faptului că Guvernul Britanic îi oferise protecție în exil. Însă convingerea lui Churchill că o Franță robustă, cel mai vechi adversar al Germaniei, trebuia să joace un rol esențial atât în administrarea unui nou stat german, cât şi în menținerea balanței de putere înclinată spre vest, a fost întărită în momentul în care, pe neaşteptate, în plină şedință, FDR[4] le-a comunicat că opinia publică din SUA nu va sprijini menținerea trupelor americane în Europa mai mult de doi ani după sfârşitul războiului.

Churchill şi Stalin au început să se ciondănească dacă să i se dea Franței o zonă în administrare şi un loc în Comisia Aliată de Control asupra Germaniei, iar Churchill s-a dovedit un adversar formidabil, pe când Stalin nu s-a împotrivit prea decisiv. Înainte ca discuția să evolueze mai mult, Harry Hopkins s-a aplecat spre Roosevelt şi i-a strecurat un bilețel. „Promite o zonă”[50] pentru francezi, notase el la repezeală. „Amână decizia privind Comisia de Control.” Roosevelt a făcut cum i-a sugerat Hopkins.

Churchill şi Stalin au fost de acord[51] ca miniştrii lor de Externe să continue analizarea problemei într-o şedinţă separată.

Pe când cei trei conducători ai puterilor aliate schimbau puncte de vedere despre Franţa, Ivan Maiski, comisarul adjunct pentru Afaceri Externe al Uniunii Sovietice, stătuse tăcut la masă, aşteptând să-i vină rândul. Prezenţa lui Maiski nu era ceva neobişnuit. Spre deosebire de Molotov, el nu vorbea prea des în numele lui Stalin la şedinţe şi nu făcea muncă de interpretariat pentru acesta, decât arareori, însă fusese la sesiunea plenară din ziua precedentă şi era o figură cunoscută pentru mulţi dintre oficialii aflaţi acum în jurul mesei. Între anii 1932 şi 1943, trăise la Londra în calitate de ambasador al URSS în Regatul Unit. Vorbea engleza aproape perfect şi stabilise o relaţie socială şi profesională strânsă[52] cu Churchill şi Eden, în anii când optimismul privind o cooperare anglo-sovietică căpătase elan la Londra. Avându-l ca mesager pe aparent docilul Maiski, o cerere controversabilă putea fi, eventual, mai bine primită.

Aşa cum Maiski le-a remintit[53] tuturor, sovieticii suferiseră mai multe distrugeri de pe urma nemţilor decât oricine altcineva, or trebuia făcut ceva pentru a compensa acest lucru. Era just, de aceea, a afirmat el, atât în numele corectitudinii, cât şi pentru siguranţa europeană viitoare, ca industria grea a Germaniei să fie transferată în cea mai mare parte spre Uniunea Sovietică. Prin plăţi în natură sub formă de utilaje industriale şi alte bunuri materiale ce urmau să fie stabilite, Uniunea Sovietică era îndreptăţită la nu mai puţin de 10 miliarde de dolari din partea ţării răspunzătoare pentru acest război.

Aşezat de cealaltă parte a mesei, Averell Harriman a fost luat pe nepregătite. Harriman susţinuse de multă vreme[54] că era imperios necesar ca Aliaţii să evite orice angajament

privind valoarea despăgubirilor de război. Sovieticii ar interpreta orice disponibilitate de a lua în considerare o asemenea cifră, drept o bază pentru negocierile viitoare, iar Maiski solicita acum o sumă exorbitantă. Această cifră exagerat de mare venea peste ceea ce Molotov ceruse deja în urmă cu o lună. Ministrul de Externe sovietic ceruse, adresându-i-se lui Harriman, un împrumut postbelic de la Statele Unite, în valoare de 6 miliarde de dolari[55], sumă ce ar fi urmat să fie rambursată pe parcursul a treizeci de ani, cu o dobândă anuală de 2 la sută, care acoperea comenzile de echipamente industriale şi materiale de construcţie cumpărate din SUA cu o reducere de 20 la sută. Harriman ignorase sugestia, considerând că izvora din totala nepricepere a lui Molotov în materie de practici comerciale normale, însă îl îngrijora felul cum ministrul de Externe plasase problema. Aşa cum îi explicase Molotov, sovieticii socoteau că nişte credite postbelice generoase erau cruciale pentru succesul relaţiilor viitoare dintre cele două ţări.

Despăgubirile zdrobitoare impuse Germaniei după Primul Război Mondial conduseseră nu doar la o inflaţie nestăvilită în Germania, ci distruseseră şi aproape întreaga economie internaţională, provocând totodată un val de resentimente care au împins omenirea vertiginos spre un nou război. Sub acest aspect, Roosevelt şi Churchill erau fireşte de acord, neavând nevoie de niciun îndemn din partea lui Harriman. Dornici să evite o nouă prăbuşire globală, cei doi demnitari tratau cu prudenţă ideea despăgubirilor de război impuse Germaniei. Măsurile economice punitive nu erau soluţia. Din istorie, învăţaseră că o economie germană relansată ar fi în beneficiul tuturor în ultimă instanţă. Au recunoscut prompt că, într-adevăr, sovieticii suferiseră mai multe distrugeri fizice de pe urma naziştilor decât oricine altcineva, însă pretenţiile aliatului lor ar ruina cu siguranţă economia germană şi, posibil, economia pe plan european. Cine ar mai

rămâne atunci să suporte povara de a hrăni optzeci milioane[56] de nemți suferind de foamete?

„Calului, ca să tragă la căruță”[57], a remarcat Churchill, adresându-i această remarcă lui Stalin, „trebuie măcar să-i dai nişte fân.”

„Mâncare ar fi[58] pentru nemți”, a replicat Stalin, „însă trebuie avut grijă ca nu cumva calul să se întoarcă şi să te lovească cu copita, când nu eşti atent.”

Roosevelt era un maestru al manipulărilor politice, însă Churchill era şi el un oponent la fel de abil şi de experimentat. Din întrevederile lui cu Churchill la Londra, Maiski ştia că acesta putea fi un actor strălucit. Discursurile lui erau presărate cu sentimente înălțătoare despre păstrarea prieteniei dintre Aliați după război, Churchill susținând în fața lui Maiski că Marea Britanie „nu avea să precupețească niciun efort[59] pentru a ajuta Rusia să-şi vindece rănile, cât mai rapid cu putință”. De generații întregi, ramura Spencer a familiei Spencer-Churchill era renumită pentru capacitățile ei creative şi artistice şi se părea că prim-ministrul moştenise această genă de la strămoşii lui. Asemenea unui actor celebru pe o scenă de teatru în Covent Garden, Churchill era capabil, când voia, să lăcrimeze sincer şi să se piardă în „neaşteptate efuziuni sentimentale”, care „îl învăluiau copleşitor, aşa cum inspirația învăluie copleşitor spiritul unui poet”. (Cu o asemenea vocație teatrală prezentă dintotdeauna în familia ei, nici nu era de mirare că Sarah se îndreptase spre actorie, ca profesie de predilecție.) Dar promisiunile făcute în vâltoarea pasiunilor erau adesea acelea pe care Churchill ştia că nu avea să le respecte niciodată. Deşi britanicii vorbeau despre intenția de a face tot ce le stătea în putere pentru a ajuta Uniunea Sovietică să se refacă după război, Churchill rămânea de neclintit în convingerea că Aliații nu trebuiau să facă niciun fel de angajament în privința cifrelor

pe care le propusese Maiski. În schimb, a propus[60] ca miniştrii de Externe să formeze un comitet, care să se ocupe de problema despăgubirilor de război. Din nou, Stalin a acceptat fără nicio tragere de inimă.

* * *

Kathleen, Sarah şi Anna stăteau în picioare în holul din fața sălii de bal, aşteptând ca sesiunea plenară să se încheie, în vederea cinei. Cu promptitudine la ora 8 seara, uşile s-au deschis şi oamenii au ieşit ordonat afară, indicând parcă astfel că tratativele se derulau cu folos şi fără incidente – toți cu excepția lui Stalin. Kathy l-a văzut pe secretarul general sovietic „ieşind din sală în fugă”[61]. Pe parcursul reuniunii de patru ceasuri, se băuseră multe căni de ceai şi carafe cu apă şi, chiar dacă pseudonimul lui Stalin însemna „Omul-de-Oțel”, nici el nu putea ignora „chemarea naturii”. Cineva l-a îndrumat spre o toaletă, însă Stalin a ieşit imediat de-acolo: nu exista niciun closet înăuntru, doar o chiuvetă. Mai exista o toaletă în apropiere, însă era deja ocupată de Churchill. Unul dintre secretarii de la ambasada americană, care venise cu cei doi Harriman de la Moscova, a sesizat problema şi, cu discreție, l-a condus pe Stalin pe un coridor lung până la următoarea baie.

Dintr-odată, s-a produs o mare agitație în fața sălii de bal. În vânzoleala de la o toaletă la alta, cele două gărzi NKVD ale lui Stalin îl scăpaseră cumva de sub supraveghere pe cel pe care trebuiau să-l păzească asemenea ochilor din cap. Toată existența lor li s-a perindat probabil fulgerător prin minte. Vai şi amar de oamenii care îl pierdeau aşa pe Iosif Stalin. „În haosul creat, toți alergau de colo-colo şuşotind”, îşi amintea Kathy amuzată, în scrisoarea ei către Pamela. Cuprinşi de panică, oamenii lui Stalin alergau disperați asemenea bezmeticilor dintr-un film al fraților Marx. „Cred

că în sinea lor se temeau că americanii făcuseră prostia să-l răpească poate sau ceva de felul ăsta”, povestea ea.

Peste câteva minute, Stalin a reapărut. Ordinea s-a restabilit rapid, punând capăt acestui scurt şi absurd episod. Sovieticii şi britanicii au ieşit afară, îndreptându-se spre automobilele care aşteptau în fața Palatului Livadia. Toți s-au întors la „bârlogurile” lor[62], cum îi plăcea lui Sarah să le numească, unde urmau să ia cina.

11

5 FEBRUARIE 1945

Judecând după înfățişarea lui fizică, Iosif Stalin nu părea prea potrivit în rolul unui conducător de stat, mai ales un conducător aflat la cârma unei națiuni de 170 de milioane de suflete. Măsurând în înălțime doar un metru şaizeci şi şapte centimetri, Stalin era mai puțin impozant în carne şi oase decât părea în fotografii. Ca să îl facă să pară mai mare decât în realitate, fotografii îl pozau de mai jos, dintr-un unghi avantajos. Era o iluzie optică ingenioasă. Aşa cum a remarcat Harry Hopkins când l-a întâlnit pe Stalin prima oară în 1941, în realitate, dictatorul sovietic era de felul lui „scund şi îndesat[1], prototipul ideal al jucătorului atacant din fotbalul american”. Era îmbrăcat simplu, cu o uniformă de mareşal cenuşie, fără niciun ornament, în afară de medalia

de aur în formă de stea de pe piept, desemnându-l drept Erou al Uniunii Sovietice. Avea brațul stâng mai scurt decât brațul drept; mâna i se atrofiase în urma unei răni din copilărie. După ce l-a întâlnit prima oară la Moscova, Kathleen Harriman nota că Stalin avea „fața ciupită de vărsat[2] , ochii oarecum galbeni şi nişte dinți oribili” din cauză că fuma pipă. Mustața ciudată, „pleoştită şi groasă”, era „ciuntită în părți ca să acopere dantura aceasta oribilă”. Nu a impresionat-o nici atitudinea lui. „Dădea mâna molatec... Uneori se uita în ochii tăi, alteori nu”, observa Kathy. Ținea minte cum Averell îi povestise ceea ce îi spusese tatăl lui când el era copil: „Să nu ai încredere niciodată într-un om care nu-ți strânge mâna ferm şi care nu se uită în ochii tăi”.

Văzut în carne şi oase, era mai uşor să ți-l imaginezi pe Stalin nu ca pe acel dictator nemilos, care orchestrase uciderea a milioane de compatrioți de-ai săi între anii 1936 şi 1938 în timpul Marii Epurări, ci mai degrabă ca pe un simplu gruzin, care, asemenea omologilor săi aliați, era şi el tatăl unei fiice. Stalin avea patru copii: Iakov, singurul lui copil din prima căsătorie, care murise însă în circumstanțe îndoielnice ca prizonier de război în 1943; Konstantin, un fiu nelegitim, pe care nu l-a recunoscut niciodată; Vasili, colonel în forțele aeriene sovietice; şi, în sfârşit, copilul cel mai mic ca vârstă – singura lui fiică, Svetlana. Svetlana avea nouăsprezece ani, locuia la Moscova cu soțul ei, Grigori Morozov, şi era însărcinată cu primul lor copil.

Spre deosebire de Churchill, Roosevelt şi Harriman, Stalin nu discuta niciodată cu fiica lui despre viața lui politică şi nu a luat în calcul ideea de a o aduce pe Svetlana la Ialta. O încurajase să învețe engleza, ceea ce ar fi putut fi un avantaj pentru el la o conferință internațională, întrucât el nu ştia mai mult de câteva expresii în engleză, printre care „you said it”[3], cum prinsese din westernurile americane[4] care îi

plăceau, însă arareori o lăsa să stea de vorbă cu străinii. Svetlana rămânea cumva un mister pentru lumea exterioară. Kathy nu a întâlnit-o niciodată pe Svetlana, în timpul şederii ei la Moscova. De fapt, Winston Churchill era unul dintre puţinii occidentali care dăduse ochii cu ea. Stalin i-a făcut cunoştinţă prim-ministrului cu Svetlana, la vila sa, în timpul călătoriei lui Churchill la Moscova în 1942. În seara aceea, când Stalin a prezentat-o pe Svetlana, „cu o licărire în ochi”[5], Churchill s-a gândit că, făcându-le cunoştinţă, voise cumva să spună: „Vezi, până şi noi, bolşevicii, avem o viaţă de familie”. La fel ca Sarah Churchill, Svetlana era o fată roşcată la păr şi drăguţă. Churchill îşi amintea că Svetlana îl sărutase pe tatăl ei, cu un „aer cuminte”, dar „sfios”. A stat lângă el în timp ce Stalin şi prim-ministrul au făcut conversaţie, însă nu a avut voie să rămână la cină. În timpul scurtului lor dialog – Svetlana a înţeles tot ce spunea Churchill, însă era mult prea fâstâcită ca să-i poată răspunde –, Churchill i-a povestit Svetlanei despre fiica lui, roşcată şi ea, care lucra în RAF. Lucrul acesta o impresionase probabil pe Svetlana, fiindcă la un moment dat după întâlnire, a trimis pentru Sarah o broşă[6] în dar. (Sarah intenţionase să ia broşa la Ialta şi să o poarte ca un gest pentru unitatea Aliaţilor, însă în graba de a-şi face bagajele, o uitase acasă. A rugat-o de aceea pe sora ei Diana să i-o trimită cu geanta diplomatică, prin intermediul curierului de noapte de la Downing Street.)

Mama Svetlanei, Nadejda Allilueva, cea de-a doua soţie a lui Stalin, a murit când Svetlana avea doar şase ani. Svetlana ştia în copilărie că moartea mamei ei era consecinţa unei apendicite sau a unei operaţii chirurgicale nereuşite. Adevărul era mult mai sumbru: Nadejda se sinucisese[7], împuşcându-se în inimă cu un revolver Mauser. Svetlana nu a aflat de suicidul mamei ei până la vârsta de şaisprezece ani. Cu timpul, a ajuns să înţeleagă că tatăl ei,

prin cruzimea şi brutalitatea lui, atât în viața personală, cât şi în viața politică, o împinsese pe mama ei la depresie şi, în ultimă instanță, la gestul disperat de a-şi pune capăt zilelor. În scurt timp, şi Svetlana a început să aibă necazuri cu tatăl ei. Când avea şaisprezece ani, s-a îndrăgostit de Aleksi Kapler, un celebru scenarist evreu rus, cu douăzeci de ani mai în vârstă decât ea. Tatăl ei nu a fost de acord cu relația lor şi l-a condamnat pe Kapler la zece ani de detenție într-un gulag din Siberia. Svetlana a fost distrusă sufleteşte. Când avea şaptesprezece ani şi era studentă la Universitatea din Moscova, Svetlana s-a răzvrătit, măritându-se cu colegul ei de grupă, Grigori Morozov. La fel ca Aleksei Kapler, Morozov era evreu. Din nou, tatăl ei s-a împotrivit căsătoriei. A refuzat să-l cunoască[8] pe ginerele său.

Arareori, se întâmpla ca Stalin să-i dea atenție fiicei lui, iar dacă făcea acest lucru se purta urât cu ea şi cei dragi ei. Şi totuşi, cumva a izbutit să-i bage în cap Svetlanei că toate nenorocirile de care avea ea parte erau din vina ei. A făcut-o să creadă că era o „fiică rea”[9]. Svetlana se simțea mai degrabă ca „o străină, decât o fiică”. Prinsă în păienjenişul lui de iluzii, minciuni şi răutăți, Svetlana a ajuns să-l scuze pe tatăl ei, considerându-l un „spirit singuratic” şi blamându-se pe sine că nu era capabilă să-i arate dragostea ei.

* * *

Chiar dacă Stalin nu îşi adusese la Ialta niciunul dintre copii, nu acelaşi lucru se putea spune despre unul dintre principalii lui adjuncți. Lavrenti Beria, şeful NKVD-ului şi omul din spatele transformării Ialtei într-un loc adecvat pentru reuniunea unor oameni de stat –, dar şi autorul măsurilor crude de deportare a 200 000 de tătari din Crimeea, pe care NKVD-ul i-a acuzat de colaboraționism cu

naziştii –, îl adusese pe fiul său Sergo la conferinţă. Deja îl antrena pe Sergo în „afacerea de familie”.

Stalin le spusese lui Roosevelt şi lui Churchill că el nu putea părăsi Uniunea Sovietică, deoarece medicii se temeau că ar fi prea riscant pentru sănătatea lui, însă adevăratul motiv era că, asemenea ţarilor dinaintea lui, Stalin era paranoic în privinţa securităţii. Arareori, părăsea Moscova şi niciodată fără o reţea masivă de securitate. Însă Stalin nu a apelat pentru protecţie la omniprezenta şi aparent atotputernica Armată Roşie. Nelipsită de nicăieri şi autoritară cum lăsa impresia, Armata Roşie nu avea atâta putere cât le plăcea generalilor ei să-şi imagineze. Aşa cum Kathy îşi dăduse seama după nici un an de când sosise la Moscova, armata avea tendinţa să manifeste o „atitudine rece şi plină de invidie faţă de NKVD”[10]. Dar, i-a explicat Kathy surorii ei, NKVD-ul „reprezintă adevărata putere aici”.

Conceput iniţial pentru a efectua munca standard de poliţie şi a supraveghea administrarea închisorilor şi a gulagurilor sovietice, NKVD-ul s-a transformat într-o forţă de elită exercitând teroarea, sub conducerea lui Stalin. Agenţia a devenit poliţie secretă şi pluton de execuţie şi asasinări. Făcea astfel încât aşa-zişii duşmani ai poporului, indiferent că era vorba de disidenţi politici sau de întregi minorităţi etnice, să fie lichidaţi, dispărând fără urmă. În timpul războiului, unele unităţi specializate au fost trimise pe linia frontului, însă majoritatea agenţilor se concentrau asupra securităţii interne. Protejarea lui Iosif Stalin era principala prioritate a NKVD-ului.

Agenţia instalase[11] patru regimente la Ialta, plus încă o mie două sute de agenţi, un detaşament de 120 de agenţi pe motociclete, precum şi cincizeci de gărzi de corp pentru a proteja numeroasele VIP-uri din rândul Aliaţilor. Tot acest efectiv, au decis ei, nu era de ajuns, aşa că au mai fost trimişi încă şase sute agenţi speciali şi soldaţi ca să

supravegheze zona. Două rânduri de patrule înconjurau Vila Koreiz, Palatul Livadia şi Palatul Voronţov pe timpul zilei. După lăsarea întunericului, se mai adăuga o linie de patrule.

Spre deosebire de alte oficialităţi, precum Molotov, Vîşinski şi Maiski, care se aflau printre cele mai marcante figuri publice ale aparatului birocratic sovietic, Stalin îl ţinea pe Beria în umbră. Beria rămânea în culise, nearătându-se la conferinţă. Dacă diplomaţii occidentali ar fi zărit un individ de patruzeci şi cinci de ani dând târcoale pe lângă Palatul Livadia, nici n-ar fi ştiut că acesta era şeful NKVD. La prima vedere, Beria trecea neobservat. La fel cum Stalin nu arăta deloc a dictator, tot aşa şi înfăţişarea fizică, în cazul lui Beria, nu trăda nicidecum setea lui de putere şi pasiunea pentru violenţă. Era scund, gras şi pleşuv, cu un ten pământiu. Purta un mic pince-nez, cu lentile rotunde, bine fixat pe nas, ceea ce îi conferea o alură de intelectual liniştit, şi nicidecum de unealtă a morţii şi distrugerii. Puterea lui emana nu din statura fizică, ci din conduita lui. La fel ca Stalin provenea dintr-o familie săracă din Georgia. În copilărie, dorise să se facă arhitect, însă mrejele puterii l-au atras irezistibil spre CEKA, prima întruchipare a poliţiei secrete sovietice. Acolo, a căpătat renumele de strălucit organizator şi manager, fiind cunoscut, de asemenea, şi pentru cruzimea lui sadică. Aşa cum îl descria Svetlana, „Beria era un formidabil specimen modern[12] al curteanului dibaci, întruparea perfidiei, a linguşirii şi a ipocriziei orientale, care reuşise să-l îmbrobodească până şi pe tatăl meu, un om pe care îndeobşte era dificil să-l păcăleşti". Unul dintre subalternii lui Beria[13] credea că acesta nu ar fi şovăit să-şi omoare chiar şi cel mai bun prieten. Când a venit la cârma NKVD-ului în 1938, Beria şi-a folosit abilităţile de organizator şi, totodată, predispoziţia spre brutalitate pentru a rezolva diverse sarcini, de la

supravegherea transformării unor uzine cu profil industrial în unități de producție pentru material de război, până la deportări (şi ucideri) ale „duşmanilor de clasă”[14] şi ale unor grupuri de minorități etnice, cum erau tătarii, cecenii, inguşii, calmucii şi turcii meshetieni. Sub conducerea lui Beria, agenții NKVD-ului țineau sub control şi Armata Roşie, însoțind trupele şi arestând sau împuşcând orice disidenți sau dezertori.

Pe lângă setea de putere politică, Beria era robul dorințelor carnale. În biroul său[15], păstra orice i-ar fi putut satisface libidoul, de la jucării sexuale până la pornografie, lenjerie de mătase şi instrumente de tortură. Beria siluia femeile cu furia unui maniac sexual. Colegii încercau să țină socoteala tuturor femeilor pe care le forțase să se culce cu el. După unele numărători, erau treizeci şi nouă. După altele, cifra se apropia de o sută. Nimeni nu ştia exact. Unele dintre ele veniseră ca să-l implore pentru eliberarea unor persoane dragi, întemnițate de NKVD. Pe altele însă, le răpea pur şi simplu de pe stradă, forțându-le să se suie în automobilul său blindat marca Packard. Femeile, care scăpau fără să fie omorâte, arestate sau internate în vreun lagăr de muncă, după ce îşi satisfăcuse poftele cu ele, erau trimise acasă cu un buchet de flori, un aşa-zis gest galant de o batjocură grotescă.

Asemenea tatălui său, Sergo Beria, în vârstă de douăzeci de ani, rămânea ascuns în spatele uşilor închise la Ialta. Într-o odaie neştiută, şedea ceasuri la rând, ascultând fiecare cuvânt al lui Franklin Roosevelt. Sergo Beria făcea parte din echipa pentru interceptarea comunicațiilor, pe care sovieticii o puseseră la punct, folosind-o întâi la Teheran, iar acum din nou la Ialta. Spre deosebire de tatăl lui, Sergo nu avea vicii cunoscute; dimpotrivă, era un student cuminte la o academie militară din Leningrad, fiind pasionat totodată de electronică. Stalin îl cunoscuse[16] pe

tânărul Beria de când acesta era copil şi îl rugase personal[17] să se alăture grupului pentru securitate la Teheran, dându-i misiunea crucială de a asculta din culise convorbirile lui Roosevelt. Datorită modului excepţional în care se achitase de sarcina lui la Teheran, Sergo Beria a fost cooptat şi în delegaţia pentru Ialta. Dacă Lavrenti Beria vorbea doar gruzina şi rusa, Sergo vorbea în plus engleza şi germana. Şi era cu mult mai atrăgător decât tatăl lui. Unele fiice[18] ale celor mai puternici demnitari din cercul interior al Kremlinului, inclusiv Svetlana, visau la poveşti de iubire cu el.

Deşi americanii şi britanicii se aşteptau ca sovieticii să planteze microfoane ascunse în clădiri şi, de aceea, încă de la sosire au căutat peste tot orice posibile dispozitive de interceptare, multe dintre microfoanele sovietice nu conţineau metale, aşa că instrumentele de depistare folosite nu le-au putut sesiza. Pe lângă microfoane ascunse în interiorul clădirilor, sovieticii aveau şi microfoane direcţionale[19], care funcţionau pe o rază de 150 până la 200 de metri în aer liber. Neîndoielnic, delegaţii străini aveau să se îngrămădească în grădini pentru conversaţii private, aşa că sovieticii plantaseră microfoane şi acolo. Îl orientau pe FDR direct spre dispozitivele lor de ascultare din grădinile de la Livadia, prin curăţarea intenţionată a anumitor alei, pe care să se poată deplasa uşor în scaunul cu rotile, asigurându-se astfel că puteau urmări fiecare mişcare a lui. Din centrele lor de interceptare[20], „urechile indiscrete” transcriau apoi conversaţiile şi i le pasau generalului Antonov, care la rândul său le rezuma pentru Stalin, oferindu-i astfel informaţii detaliate despre ideile omologilor săi occidentali, înainte de fiecare şedinţă.

Meseria de a asculta din culise conversaţiile altora nu era nicidecum spectaculară. Sovieticii îi hrăneau pe Sergo şi pe colegii lui, mulţi dintre aceştia fiind femei[21], din „firimiturile”

rămase[22] de la ospețele zilnice ale echipei de securitate americane şi, respectiv, britanice. Multe dintre informațiile interceptate de Sergo şi colegii lui erau fleacuri banale, ca de pildă, remarcile inofensive despre lămâi şi caraşii aurii, însă câteva dintre conversațiile auzite au fost mult mai substanțiale. Pentru asemenea informații merita să ai o astfel de profesie. Cu căştile prinse peste urechi, Sergo a început să asculte ce spunea FDR, de îndată ce acesta a aterizat la Saki, deşi se afla la o sută treizeci kilometri depărtare. Prin puternicele microfoane direcționale[23] a ascultat discuția de circumstanță a celor doi lideri occidentali pe aerodrom. Sergo a notat plin de sine că Roosevelt refuza să aibă o conversație semnificativă cu Churchill. Observând reverența şi deferența, pe care nelipsita suită a lui FDR le manifestau față de acesta, tânărul Beria a ajuns să îl privească oarecum cu respect pe preşedintele american, admirând perspicacitatea lui în treburile politice. Nu se deosebea prea mult de respectul pe care Molotov ajunsese să îl aibă față de pragmaticul Harriman. În privința lui Churchill, Sergo nu dădea dovadă de curtoazie. L-a asemuit pe prim-ministrul britanic cu un „pudel (patetic) dând iute din coadă”[24]. Sergo auzea cum FDR făcea remarci batjocoritoare despre Churchill şi britanici. Un antiimperialist înfocat, Roosevelt menționa, mai ales, că el era în favoarea inevitabilei destrămări a Imperiului Britanic[25] după război. Comentariile de această natură îl îndreptățeau pe Sergo să creadă că Roosevelt ştia, probabil, că vorbele lui erau interceptate şi, de aceea făcea asemenea afirmații, tocmai pentru a le semnala sovieticilor dorința lui fierbinte de a făuri o relație trainică de colaborare după război. Indiferent dacă remarcile lui FDR făceau parte dintr-o abilă strategie politică ori decurgeau dintr-o simplă neglijență, cert era că Sergo le auzea clar şi răspicat.

* * *

Deşi la suprafaţă unele eforturi făcute de NKVD – cum era interceptarea conversaţiilor – păreau excesive, ba chiar ridicole, punând în evidenţă o paranoia naţională în materie de securitate, ameninţarea pe care agenţii lui Lavrenti Beria o exercitau asupra celor care cădeau în ghearele lor era înspăimântător de reală. Dintre cele trei fiice care i-au însoţit pe taţii lor la Ialta, doar Kathleen putea aprecia cât de periculoase erau forţele NKVD-ului. Când Kathy i-a scris surorii ei că NKVD-ul reprezenta adevărata putere în Uniunea Sovietică, ea întrezărise deja unele dintre aspectele concrete ale acestei realităţi. Însă anvergura acelei puteri era atât de şocantă, încât multă vreme nu a putut înţelege pe deplin tot adevărul.

În ianuarie 1944, Kathy şi Averell erau deja de trei luni la Moscova, când pe biroul ambasadorului au apărut nişte informaţii tulburătoare. Sovieticii, după ce într-un final îi împinseseră pe nazişti spre vest, dincolo de regiunea Smolensk, care se afla la 400 de kilometri vest de Moscova, trimiseseră o comisie de investigaţie pentru a evalua atrocităţile de război comise de nemţi în acea zonă. Acolo, au descoperit rămăşiţele unei barbarii groteşti: gropi comune pline cu cadavrele a mii de soldaţi polonezi. Naziştii, care ocupaseră teritoriul începând cu anul 1941, executaseră sistematic, se părea, un număr mare de polonezi la sfârşitul verii 1941 şi îi îngropaseră pe ceea ce fusese cândva un loc de picnic în pădurea Katyn, pe Dealul Caprei, la douăzeci de kilometri de Smolensk.

Însă naziştii susţineau că ei erau cei care găsiseră exact aceleaşi rămăşiţe pământeşti cu un an înainte. Potrivit relatării lor, în primăvara anului 1943, când nemţii se luptau cu sovieticii pe Frontul de Est, cei dintâi dăduseră întâmplător peste o zonă dubioasă în pădurea Katyn: o suprafaţă de teren cu pini tineri plantaţi deasupra unei gropi comune, conţinând cadavrele unor ofiţeri polonezi daţi

dispăruţi din 1940. Naziştii au profitat de situaţie, pentru a semăna discordie între Aliaţi. Au anunţat ce descoperiseră, punând pe seama sovieticilor responsabilitatea pentru acele atrocităţi, în speranţa că britanicii şi americanii i-ar pedepsi pe partenerii lor de la Răsărit. Sovieticii au negat învinuirile naziştilor şi au răsturnat acuzaţiile, afirmând că naziştii îi omorâseră probabil pe polonezi, în timp ce înaintau cu armatele în Uniunea Sovietică. Hotărâţi să îşi dovedească nevinovăţia, sovieticii s-au oferit să îi conducă la locul faptei pe ziariştii străini acreditaţi la Moscova şi să le arate dovezile. Jurnaliştii puteau trage singuri concluziile – însă negreşit aveau să constate că varianta sovietică era cea adevărată.

Deşi invitaţia sovieticilor era în mod explicit pentru ziarişti, ambasadorul Harriman voia ca un om din anturajul lui să observe lucrurile şi să îi raporteze la întoarcere. Dacă cerea permisiunea[26] ca un doctor american sau un ofiţer medical să meargă la faţa locului şi să verifice pe cont propriu informaţiile, cu siguranţă că solicitarea lui ar fi fost respinsă. Avea nevoie de o persoană de încredere, pe care sovieticii să nu o poată respinge. S-a gândit atunci la fiica lui în vârstă de douăzeci şi şase de ani.

Fiind fiica unui ambasador aliat şi, totodată, o persoană bine văzută în comunitatea diplomatică de la Moscova, era greu să i se refuze lui Kathy un loc în grupul de presă. Ca fost corespondent de război, văzuse o sumedenie de răniţi şi mutilaţi în spitalele londoneze, încât să poată fi acum imună cumva în faţa unor masacre. S-ar afla, de asemenea, într-o companie familiară alături de ceilalţi şaptesprezece jurnalişti occidentali[27] reprezentând felurite ţări, de la Statele Unite şi Marea Britanie până la Spania, Cehoslovacia şi chiar Polonia – cu toate că ea avea să fie singura femeie de-acolo. Harriman le-a trimis un mesaj sovieticilor, cerându-le să o includă în delegaţie, împreună cu unul dintre secretarii de

la ambasadă, John Melby, care urma să o însoţească. Solicitarea lui a fost acceptată.

Kathy a preluat cu entuziasm această misiune importantă. De când venise la Moscova, nu-şi văzuse capul de treabă. Jucând rolul de diplomat, amfitrion, ofiţer de presă şi interpret, Kathy trudise neobosit în acele prime trei luni, suplinind şi preluând atribuţii neacoperite din cauza lipsei de personal la ambasadă[28], unde erau aşteptaţi să sosească noi funcţionari de la Office of War Information (OWI)[10] şi de la Departamentul de Stat. Munca pe care o făcea era îndeobşte anostă, motiv pentru care ardea de nerăbdare să poată vedea ce se afla dincolo de inelul rutier care înconjura Moscova. Acum, avea şansa de a face ceva important şi de a vedea Rusia aşa cum era în realitate, în afara umbrei Kremlinului.

Trenul în care se aflau Kathy, John Melby şi corespondenţii străini a ieşit lent din Moscova. Smolensk se afla la o distanţă de doar 400 de kilometri, însă lor le-a luat peste optsprezece ore[29] pentru a ajunge la destinaţie, din cauza avariilor la calea ferată, ceea ce făcea ca puţinele şine pe care se putea circula să fie foarte solicitate. Aveau prioritate garniturile de tren pentru aprovizionarea frontului, aşa că trenul în care se găsea Kathy staţiona ceasuri întregi pe linii laterale sau în gări bombardate, aşteptând să treacă toate convoaiele. Cum în ianuarie zilele erau scurte în această parte a lumii, grupul lui Kathy a călătorit mai mult pe întuneric şi nu a văzut mai nimic din locurile pe unde trecea.

În cele din urmă, jurnaliştii au ajuns la Smolensk, unde i-a întâmpinat o scenă de coşmar. Distrugerile de aici făceau ca Londra devastată de atacurile aeriene în perioada Blitz-

---

[10] Biroul de informaţii de război. (*N.tr.*)

ului să semene cu o cameră de copil, unde un năpârstoc ar fi făcut ravagii printre jucării. Dintre cele opt mii de clădiri[30] care existaseră anterior în acest mic oraş rusesc, se mai păstrau doar trei sute. „În comparație cu oraşele englezeşti bombardate”[31], le scria Kathy lui Mary şi Pamelei, „Smolensk lăsa impresia că era complet mort şi părăsit.” Doar o şesime din populația de dinainte de război rămăsese în oraşul nimicit. Oamenii trăiau la limita subzistenței, de la o zi la alta, adăpostindu-se în beciurile caselor transformate în ruine. Singurele semne de viață veneau de la coşurile de sobă ce ieşeau afară prin ferestrele de la parter, de unde fumul se împrăştia pe străzi.

La Smolensk, Kathy şi jurnaliştii au fost întâmpinați de ghidul lor[32], purtând o titulatură care până şi germanilor li s-ar fi părut lungă: „Secretarul Comisiei speciale pentru stabilirea şi investigarea circumstanțelor împuşcării de către cotropitorii fasciştii germani a ofițerilor polonezi luați prizonieri”. După un tur al Smolenskului, ghidul i-a pus pe observatorii străini să se suie în maşini; au mers aşa cam o jumătate de oră spre Frontul de Vest, apoi au intrat într-o pădurice de pini plantați recent[33]. Principalul „show”[34] al sovieticilor era pe punctul de a începe.

Când jurnaliştii au ieşit din maşini, i-a izbit un miros oribil. În loc de aroma proaspătă a pădurii de pini iarna, o miasmă de cadavre în descompunere[35] umplea aerul. Sovieticii deschiseseră[36] şapte gropi comune şi exhumaseră deja peste şapte sute de trupuri neînsuflețite. Oficialii sovietici i-au spus lui Kathy că existau, probabil, până la cincisprezece mii de cadavre îngropate în pământul înghețat.

Averell crezuse, probabil, că fiica lui avea să fie pregătită pentru asemenea scene macabre, întrucât relatase şi scrisese articole cu titluri de genul: „Chirurgia plastică face minuni[37] pentru piloții RAF care au suferit arsuri”. În acest articol, Kathy descrisese piloți – mutilați de arsuri

înfiorătoare, atunci când avioanele lor se prăbuşiseră sub tirul inamicului – cu care stătuse de vorbă. „Anul trecut în septembrie, stăteam la soare pe o plajă din Long Beach”, scria Kathy. „Un radio portabil difuza relatări din Anglia. Voci aflate la mare distanță povesteau despre piloți ale căror avioane au fost doborâte în flăcări, în misiuni de apărare a țării lor... În America, nu s-a aflat mai mult.” În Anglia, Kathy îi întâlnise pe acei eroi supraviețuitori. Pentru a nu ofensa însă sensibilitățile delicate ale cititorilor ei, a dat o turnură optimistă articolului şi a subliniat că „era speranță în ochii aceia” care te priveau de pe chipuri schilodite. Surorii ei i-a scris, totuşi, întregul adevăr despre acei bărbați complet desfigurați sau cu degetele arse şi chircite, încât ajunseseră să stea lipite complet – asta dacă mai aveau încă vreun deget. „Nu e uşor să vorbeşti[38] cu un tânăr de cel mult 21 ani, rămas fără urechi, fără pleoape şi aproape fără nas”, i-a povestit ea lui Mary. „Nu-l poți lăsa să observe ce simți tu.”

Harriman avusese şi el partea lui de experiențe dureroase când era tânăr – mult mai tânăr, de fapt, decât Kathy acum. Când fusese în călătorie[39] cu tatăl său în Japonia, la vârsta de treisprezece ani, după Războiul Ruso-Japonez, a fost la un pas de a fi prins într-un protest stradal violent. Sub privirile lui, cetățeni japonezi furioşi aruncau cu pietre în doi asociați americani ai tatălui său. Atacatorii socoteau că Teddy Roosevelt, care arbitrase tratatul de pace dintre Rusia şi Japonia, îi defavorizase pe japonezi şi le aplicase un tratament nedrept. În timpul aceleiaşi vizite, Averell a văzut cum o mulțime înrăită a dat foc şi a lăsat să ardă până la temelii locuința unui ministru din Guvernul Japonez, care făcea parte, din câte se părea, din echipa de purta negocierile de pace. Omul abia a reuşit să scape, sărind peste gardul din spate.

Însă Averell era un om cu simțul afacerilor. Lui îi trebuia un martor respectabil şi de nădejde, iar Kathy, atât colegă, cât şi fiică, era persoana în care el avea cea mai mare încredere. Ideea de a o trimite pe Kathy în această misiune mai implica încă un beneficiu. Fiind fiica ambasadorului, avea un aer de autoritate, astfel încât tot ce raporta ea avea să fie respectat. Kathy nu era însă un reprezentant oficial al Guvernului American şi, practic, nu vorbea în numele acestuia. În cazul în care raportul ei ar fi conținut date ce riscau să pericliteze bunele relații cu sovieticii – un obiectiv primordial al preşedintelui –, Harriman şi administrația Roosevelt puteau susține plauzibil contrariul, împiedicând astfel orice prejudiciu.

Indiferent ce fusese în mintea lui Averell trimițându-şi fiica acolo, cert era că aceasta a fost martora unor grozăvii greu de închipuit. Kathy stătea în picioare pe marginea gropilor pe care sovieticii le săpaseră în solul portocaliu nisipos. Gropile comune aveau fiecare aproximativ şapte metri pătrați şi unu şi jumătate până la trei metri în adâncime. Privind în jos, a observat că unele dintre cadavre erau aranjate în rânduri ordonate[41], în şase până la opt straturi de cadavre, asemenea stivelor cu lemne de foc, în timp ce alte trupuri zăceau în grămezi. Cadavrele erau în „diferite faze[42] de descompunere” şi indubitabil[43] decedaseră de mult timp deja.

Ghidul lor i-a condus apoi pe Kathy[44], John Melby şi corespondenții străini în nişte corturi încălzite, unde unsprezece echipe de doctori efectuau câte 160 autopsii pe zi. Sute de cadavre erau întinse pe mese. Fiecare doctor căuta[45] să aibă privilegiul de a-i arăta fiicei ambasadorului ceea ce descoperise, aşa încât Kathy a ajuns să asiste la mai multe disecții decât oricare dintre ceilalți membri ai grupului. Una dintre „demonstrații” i s-a întipărit cu precădere în minte. Doctorul, aşa cum li l-a descris ea lui

Mary şi Pamelei, „arăta ca un bucătar-şef[46] cu o tichie albă pe cap, cu şorț alb şi mănuşi de cauciuc. Cu mare încântare, ne-a arătat un creier polonez tăiat felii – aşezat cu grijă pe o farfurie, cu scopul de a fi inspectat”. Cadavrele erau bine conservate, le-a explicat medicul. Culoarea gri-albăstrui[47] a uniformelor lor era încă vizibilă, la fel cum era şi vulturul imperial polonez pe nasturii de alamă. Chiar şi la o temperatură geroasă[48], ținând seama de ritmul de descompunere în condițiile existente în pădurea Katyn, culoarea muşchilor şi cantitatea de păr rămas pe cadavre indicau faptul că acestea nu aveau cum să se fi aflat în pământ de mai mult de doi ani. Prin urmare, au conchis doctorii, nu era posibil ca sovieticii să-i fi ucis pe aceşti polonezi în urmă cu aproape patru ani, cum pretindeau naziştii. Apoi, doctorii au subliniat modul în care polonezii fuseseră executați. La baza fiecărui craniu exista o gaură de glonț. Arsurile de la praful de puşcă indicau că împuşcătura se produsese de la mică distanță. În unele cranii, exista o a doua gaură de glonț, sus pe frunte.

În continuare, ghidul le-a prezentat dovezi adunate din buzunarele cadavrelor. Înainte de a-i îngropa, au explicat sovieticii, nemții îi deposedaseră pe polonezi de obiectele de valoare şi lucrurile personale, însă au omis unele scrisori şi chitanțe[49]. Acestea erau datate cel mai devreme din iunie 1940, dar nu mai târziu de iunie 1941.

În sfârşit, occidentalii[50] au fost conduşi într-o vilă din apropiere, pentru a asculta mărturiile unor martori. În încăpere era zăpuşeală; asupra martorilor erau proiectate lumini orbitoare, în vederea filmărilor ce urmau să aibă loc în timpul audierilor. Kathy şi corespondenții străini au ascultat cinci depoziții, inclusiv depoziția unei fete, care fusese silită să lucreze ca slujnică în această vilă, pe vremea când nemții ocupau casa. Fata susținea că în diferite ocazii auzise un şir de împuşcături răsunând din pădurea aflată în

apropiere. Un alt martor şi-a amintit de conversaţia pe care o avusese cu un ofiţer Gestapo. „Polonezii sunt oameni nocivi[51] şi inferiori”, i-ar fi spus ofiţerul; „prin urmare, populaţia poloneză nu poate servi decât ca îngrăşământ în pământ, pentru ca germanii să aibă astfel mai mult Leibensraum” (*Lebensraum,* spaţiu vital).

În opinia lui Kathy, declaraţiile martorilor păreau „formulate prea coerent, de parcă ar fi fost învăţate pe de rost”[52]. Când jurnaliştii au încercat să le pună şi ei întrebări, sovieticii au permis fără tragere de inimă, însă martorii „au devenit ezitanţi şi s-au bâlbâit, până când Comisia le-a dat drumul să plece”. La miezul nopţii, sentimentul de „aşa-zisă cordialitate” dintre comisie şi jurnalişti „a dispărut”, iar sovieticii „au anunţat brusc” că trenul spre Moscova urma să plece exact peste un ceas. Musafirii au fost expediaţi rapid înapoi la gară şi urcaţi în tren.

Pe drumul de întoarcere la Moscova, Kathy a analizat dovezile pro şi contra afirmaţiilor făcute de sovietici, care susţineau că naziştii ar fi comis acele atrocităţi. Cât despre informaţiile furnizate de autopsii, Kathy nu se putea pronunţa, din moment ce nu avea niciun fel de pregătire în domeniul medicinei. Prin urmare, nu avea cum să verifice[53] concluziile doctorilor, însă se simţea obligată să accepte cuvântul lor ca venind din partea unor oameni de ştiinţă obiectivi.

Era ciudat[54] că polonezii fuseseră îngropaţi în mantale groase şi indispensabili lungi, dacă fuseseră executaţi vara, în plus sovieticii găsiseră asupra cadavrelor scrisori datând tocmai din vara anului 1941. Era posibil şi ca acestea să fi fost adăugate acolo intenţionat, numai că, după cum miroseau[55], păreau să fi stat îngropate multă vreme împreună cu cadavrele. Şi, pe urmă, mai era şi modul în care polonezii fuseseră executaţi: în mod sistematic, printr-o singură împuşcătură în ceafă. Metoda aceasta reflecta o

eficiență pe care, la acea vreme, Kathy o considera „tipic germană”[56]. Abia în vara următoare, în august 1944, când un grup de corespondenți de presă occidentali s-au întors la Moscova şi au relatat despre atrocitățile de război văzute la Majdanek, un lagăr de exterminare pe care sovieticii îl descoperiseră şi îl eliberaseră lângă Lublin, Kathy avea să afle că nemții folosiseră metode de execuție în masă mult mai sinistre.

Când Kathy a ajuns înapoi la Spaso House, Averell i-a cerut[58] să scrie un raport despre ceea ce observase la fața locului şi ce concluzii putea trage din acele observații. „Se poate constata[59] că dovezile prezentate de ruşi sunt incomplete sub câteva aspecte, că sunt prost asamblate şi că totul a fost un spectacol organizat special pentru corespondenții străini, fără să fi avut ocazia de a efectua alte investigații sau verificări independente”, scria ea. „Mărturiile furnizate de Comisie şi martori au fost detaliate meticulos, însă erau neconvingătoare conform standardelor americane. Se aştepta de la noi să acceptăm veridicitatea afirmațiilor formulate de oficialii sovietici de rang înalt, doar fiindcă ei spuneau că erau adevărate. „Cu toate acestea”, raționa ea, „opinia mea este că polonezii au fost ucişi de către germani. Cea mai convingătoare dovadă în susținerea acestei idei a fost maniera metodică în care au avut loc execuțiile.” Averell nu a comentat constatările ei, sau interpretarea pe care ea le-a dat-o. Informațiile susțineau ceea ce şi el părea dornic să creadă că era adevărat. Venise la Moscova doar de trei luni şi era hotărât să făurească o relație de colaborare cu sovieticii, aşa cum dorea Roosevelt. A transmis raportul[60] întocmit de Kathy, la Washington, direct secretarului de stat. Observațiile şi rezumatul făcut de Kathy au fost păstrate împreună cu celelalte documente oficiale ale Departamentului de Stat.

* * *

Exista însă o singură problemă. Kathy se înşelase. Cu scepticismul tipic jurnaliştilor, Kathy devenise suspicioasă în legătură cu regimul sovietic încă din primele zile ale războiului, cu mult înainte ca tatăl ei şi colegii acestuia să fi adoptat aceeaşi atitudine. Dar, asemenea multor altora înaintea ei, se lăsase şi ea amăgită de minciunile lui Stalin. Kathy nu a spus niciodată când a înțeles cu certitudine că fusese indusă în eroare. Abia opt ani mai târziu, într-o audiere în Congresul american, Kathy avea să recunoască public că ajunsese la o concluzie eronată în acea zi în pădure.

Naziştii au săvârşit nenumărate crime împotriva umanității, de la eutanasierea celor „incurabili” până la uciderea a milioane de evrei, însă masacrul din pădurea Katyn nu a fost o crimă comisă de ei. În septembrie 1939, Uniunea Sovietică şi Germania, pe atunci aliate în baza pactului de neagresiune Molotov-Ribbentrop, invadaseră Polonia şi o împărțiseră între ei. Armata Roşie a luat prizonieri mii de polonezi, inclusiv soldați, intelectuali şi aristocrați – altfel spus, orice persoană care ar fi avut mijloacele şi dorința de a se împotrivi activ puterii sovietice. Cu atât de mulți „duşmani ai statului” în ghearele lor, liderii sovieticii şi-au dat seama că aveau o ocazie unică. Puteau începe lichidarea clasei conducătoare poloneze, înlesnind astfel stăpânirea țării după încheierea războiului. Stalin a apelat la NKVD. I-a ordonat lui Beria[61] să-şi trimită agenții pentru a executa 21 857 de ofițeri polonezi, conducători politici şi alți membri ai elitei educate. Trei agenți NKVD[62] s-au pus pe treabă, fiecare omorând câte 250 de oameni pe noapte, având grijă să împuşte pe fiecare în ceafă cu un pistol Walther german, ca să creeze un țap ispăşitor pentru crime. Uciderile au lichidat corpul de ofițeri polonezi: jumătate dintre aceştia zăceau putrezind în gropi comune. Dar un secret de asemenea proporții nu putea rămâne

multă vreme ascuns. În scurt timp, au început să circule zvonuri, potrivit cărora jumătate din corpul de ofițeri polonezi dispăruseră fără urmă. Sovietici au oferit vagi explicații: aceşti ofițeri „lucrau în construcții”[63] lângă Smolensk sau „fuseseră trimişi în estul Siberiei, însă ulterior dispăruseră şi se presupunea că trecuseră granița în Manciuria”.

Imediat ce Armata Roşie a eliberat regiunea Smolensk în toamna anului 1943, izgonindu-i pe nazişti, sovieticii s-au apucat în grabă să ascundă ceea ce făcuseră. Au redeschis mormintele şi au măsluit dovezile, îndepărtând scrisorile datate între 1939-1940 şi înlocuindu-le cu scrisori şi chitanțe din 1941, ca probe incontestabile că doar naziştii ar fi putut săvârşi omorurile. În ciuda presupuselor dovezi, guvernul polonez exilat la Londra a rămas sceptic. Când polonezii din Londra au cerut o anchetă independentă a Crucii Roşii, sovieticii au rupt relațiile, numind solicitarea lor o „parodie de anchetă”[64] şi blamându-i pe polonezi că erau în cârdăşie cu nemții.

Lăsând deoparte argumentările sovieticilor, britanicii şi americanii primiseră deja o sumedenie de dovezi din care reieşea că aliatul lor mințea – şi asta dinainte chiar ca Averell să-şi fi trimis fiica pentru a constata la fața locului atrocitățile săvârşite în pădurea Katyn. Concluziile lui Kathy au contribuit la consolidarea unei minciuni, pe care Aliații aleseseră să o creadă. Aliații occidentali aveau nevoie cu disperare[65] ca sovieticii să continue să absoarbă greul agresiunii germane pe Frontul de Est, până când armata britanică şi, respectiv, americană aveau să fie suficient de pregătite pentru a-şi lansa propria ofensivă împotriva naziştilor pe Frontul de Vest. Occidentul se confrunta cu o dilemă morală de proporții titanice. Să evite cu orice preț răcirea relațiilor cu Stalin, atâta timp cât contribuția lui militară era indispensabilă pentru a lupta împotriva

naziştilor? Sau să respecte principiile morale ale democrației occidentale, punând astfel în pericol această cooperare?

Cu multe reticențe şi păreri de rău, Guvernul Britanic şi cel American au optat să nu contrazică afirmațiile sovieticilor. Cei care colaborau direct cu polonezii din Londra au simțit extrem de acut cruda ipocrizie a acestei decizii. Aşa cum Owen O'Malley, ambasadorul britanic pe lângă Guvernul Polon în exil, îi scria lui Anthony Eden: „Vrând-nevrând, noi am folosit, de fapt[66], bunul nume al Angliei, la fel cum asasinii au folosit păduricea de pini pentru a acoperi un masacru", în numele „uriaşei importanțe de a păstra aparența unității Aliaților şi a eroicei rezistențe a Rusiei împotriva Germaniei". Oricât de sfâşietoare sufleteşte era această decizie, Churchill şi Roosevelt au considerat că nu aveau de ales decât să asigure o bună alianță pe viitor cu sovieticii, aceasta fiind vitală pentru câştigarea războiului. Indiferent cât de mult detestau britanicii şi americanii atrocitățile săvârşite de sovietici, înfrângerea naziştilor rămânea esențială. Aşa cum conchisese Churchill adresându-i-se lui Roosevelt: „Ce altă speranță[66] decât aceasta mai poate exista pentru omenirea torturată?"

12

6 FEBRUARIE 1945

Anna s-a trezit la ora 8 dimineaţa şi a pornit pe coridoarele lungi, străjuite de soldaţi sovietici şi marinari americani, până la camera de baie, pe care o folosea în comun cu Kathy Harriman. În a treia zi oficială a conferinţei, Anna îşi formase deja un tipic. Întâi, făcea rapid „o baie o-dată-la-două-zile”[1], urmată de cafea, suc de portocale şi un ou fiert tare. (Îl convinsese pe unul dintre filipinezii de la popotă să îi aducă micul-dejun în cameră, astfel încât să poată evita caviarul.) După aceea, dădea o raită pe la Hopkins, Harriman şi secretarul de presă Steve Early, ca să culeagă ştiri sosite peste noapte, planuri pentru agenda zilei şi orice alte informaţii ar fi putut spicui despre următoarele şedinţe colaterale între miniştrii de Externe. „Separând grâul de neghină”[2], îl punea la curent pe tatăl ei asupra chestiunilor pe care ea considera că el trebuia să le ştie şi, astfel, micşora numărul vizitatorilor pe care el ar fi trebuit să îi suporte în camera lui în fiecare dimineaţă. Dar nu se rezuma totul doar la treburi politice. Tatăl şi fiica aveau amândoi un ascuţit simţ al umorului. În particular, Anna se pricepea de minune[3] să-i imite pe alţii – în special pe indivizii pompoşi –, maimuţărindu-le expresiile, accentul şi gesturile caracteristice. Era un talent pe care îl moştenise de la FDR, care nu se sfia să parodieze pe unul sau altul, dar numai atunci când putea face acest lucru în mod discret. Anna ştia, de asemenea, că tatălui ei îi plăcea nespus de mult să stea la taifas, aşa că Anna avea grijă să-i stârnească mereu curiozitatea cu „diverse bârfe[4]... care puteau să se dovedească amuzante sau interesante pentru el” şi, astfel, să-i însenineze începutul fiecărei zile.

Dimineţile la Ialta nu erau niciodată perioade de relaxare, însă pentru Anna, astăzi nu rămânea niciun moment de răgaz pentru a-şi savura pe îndelete micul-dejun. Ziua care

începea se profila a fi un punct de răscruce pentru Aliați. Cei Trei Mari aveau să discute, în sfârşit, despre formarea unei organizații menite să unească statele lumii într-o comunitate globală pentru menținerea păcii – proiectul căruia FDR i se dedicase cu înfocare. Însă urma să se dezbată totodată şi chestiunea suveranității Poloniei, acesta fiind motivul pentru care Marea Britanie declarase război Germaniei în septembrie 1939. Acum, după patru ani şi jumătate, îngrijorările din 1939 păreau mai presante decât oricând. Polonia rămânea o placă turnantă: în funcție de modul în care Aliații tratau această chestiune, lumea putea să se îndrepte spre un viitor paşnic, ori dimpotrivă puteau urma ani de noi conflicte.

Oricât de mult şi-ar fi dorit Anna să rămână cu tatăl ei într-o zi de o asemenea însemnătate, era nevoită să îl lase pe preşedinte în grija doctorilor McIntire şi Bruenn. „Cele trei mici”[5] puteri, cum ajunseseră să fie desemnate cele trei fiice, aranjaseră să viziteze un oraş istoric la malul Mării Negre, iar Anna nu avea de gând să rateze excursia.

Anna „a lucrat ca nebuna[6] toată dimineața”, alergând de colo-colo ca să adune informații, împărțind sarcini, ascultând opinia tatălui ei despre ziua ce urma, scriindu-i mementouri[7], pe care să i le lase pe pernă şi dând dispoziții pentru dejunul lui cu Churchill din acea după-amiază. Aceasta avea să fie prima întâlnire privată a celor doi lideri de când sosiseră la Ialta. Hopkins şi Byrnes aveau să fie cu ei, împreună cu sir Alexander Cadogan, pe partea britanică. Harriman avea să participe[8], de asemenea, astfel încât să se poată ocupa, la nevoie, de orice detaliu de ultim moment (pentru a menaja eventuale susceptibilități şi orgolii rănite). În cele din urmă, la 10:30 Anna a putut să se întâlnească cu Kathy şi Sarah. Cele trei fiice şi agentul lor din serviciile secrete, Guy Spaman, s-au suit într-o maşină, cu un şofer sovietic. Înfofolite în paltoane – Sarah, din nou, în uniforma

ei WAAF[9] la două rânduri, Anna într-un mantou confortabil din tweed, iar Kathy într-un mantou din stofă de lână cu un guler de blană elegant –, fiindcă era frig afară, au pornit în călătoria lor de trei ceasuri pe coasta sudică a peninsulei Crimeea spre oraşul Sevastopol.

* * *

Deşi, socotind în linie dreaptă, până la Sevastopol erau mai puţin de optzeci de kilometri, traseul rutier până la destinaţie comporta câteva dintre drumurile stricate şi curbele în ac de păr, pe care le înduraseră venind la Ialta: „efectiv foarte întortocheat”[10], cum i-a povestit Sarah mamei ei. Săpat prin culmile şi depresiunile naturale ale unor munţi împăduriţi şi stâncoşi, drumul era atât de spectaculos, încât Kathy a păstrat o fotografie de-acolo pentru albumul ei de amintiri. În acea unică imagine[11], a putut număra nu mai puţin de cincisprezece serpentine şerpuind printre munţii din faţă. Pe drum, au trecut pe lângă Poarta Baydar, unde zăceau ruginite sute de tancuri germane[12]. Sovieticii le distruseseră în timpul ofensivei naziste în Crimeea, în primăvara precedentă. În multe tancuri se mai aflau trupurile unor soldaţi germani morţi, întrucât sovieticii nu aveau timpul necesar, şi nici mâna de lucru disponibilă pentru a scoate cadavrele de-acolo.

După ce parcurseseră două treimi din traseu, şoferul a greşit drumul. Neîntâlnind niciun trecător care să îi îndrume prin munţii pustii, în scurt timp s-au rătăcit. În cele din urmă, au ajuns într-un orăşel situat mai departe de şoseaua principală. Chiar şi pentru nişte vizitatori străini, această localitate aproape năruită avea ceva familiar parcă. Iniţial, nu şi-au dat seama care era motivul acelei impresii, însă pe urmă au aflat că nimeriseră din întâmplare într-un loc, pe care orice şcolar britanic îl ştia din cărţi. Însuşi numele localităţii avea o rezonanţă legendară: Balaklava.

„Presupun”[13], i-a scris Kathy Pamelei despre această aventură neprevăzută, „că nu e nevoie să îţi verific cunoştinţele de istorie a Marii Britanii.” Cuibărită într-o vale îngustă şi lungă printre dealuri cu pante abrupte, Balaklava era locul unde se desfăşurase una dintre cele mai faimoase bătălii ale armatei britanice, poate a doua doar ca renume după victoria lui Wellington asupra lui Napoleon la Waterloo în 1815. Dar, dacă bătălia de la Waterloo a rămas imortalizată datorită triumfului răsunător, Balaklava purta în memoria timpului linţoliul unei înfrângeri, în care pieriseră vitejii şi bravii armatei.

Cursese mult sânge al unor soldaţi veniţi de departe pe pământul Crimeii. Marile imperii ale Europei purtaseră războaie în peninsula Crimeea, întâi în secolul al XIX-lea şi, apoi, în secolul XX, fiecare căznindu-se cu disperare să încline balanţa puterii în favoarea sa. Deşi Rusia avea teritoriile, resursele şi populaţia necesară pentru a deveni o mare putere, îi lipsea ceea ce făcuse din Marea Britanie cel mai mare imperiu din lume: ieşirea la mare. Prinsă între gheţurile nordului, deşertul şi munţii din sud, şi forţa marinei de război japoneze în est, singura ieşire a Rusiei spre Mediterana şi Atlantic era Marea Neagră – cheia extinderii puterii Rusiei dincolo de graniţele ei. Apărarea Crimeii şi a porturilor ei în apele calde ale mării fusese de o importanţă strategică vitală pentru ruşi în ultimii peste o sută de ani. Iar obiectivul inamicului lor vizase întotdeauna să-i priveze de ieşirea la mare, pe care o doreau atât de mult.

Războiul Crimeii – rămas memorabil şi pentru munca de pionierat a lui Florence Nightingale în domeniul medicinei de front şi apariţia corespondenţilor de război şi a fotografilor pe câmpul de luptă – s-a purtat între forţele armate britanice, franceze şi otomane reunite împotriva ruşilor, între anii 1853 şi 1856. Pe măsură ce Rusia devenea

mai vastă şi mai puternică, Marea Britanie şi Franța au căutat să stăvilească dezvoltarea imperiului în ascensiune şi să păstreze un echilibru de putere pe plan internațional. Timp de doi ani şi jumătate, au atacat marginea de vest a Imperiului Rus, purtând unele dintre cele mai încordate bătălii în peninsula Crimeea.

Războiul Crimeii a rămas întipărit în memoria culturală britanică, din cauza unui dezastru care s-a produs în dimineața zilei de 25 octombrie 1854, când 670 de cavalerişti britanici au atacat o baterie rusească într-o vale. În vacarmul şi învălmăşeala generală, ordinul comandantului britanic de a apăra tunurile otomanilor în retragere a fost interpretat greşit drept instrucțiunea de a lansa un atac frontal direct împotriva bateriei de artilerie a ruşilor. A fost un gest sinucigaş. În timp ce Brigada de Cavalerie Uşoară ataca năvălnic prin valea deschisă, artileria rusească i-a secerat pe soldați ca pe nişte spice de grâu. Peste 40 la sută din cavaleriştii brigăzii au fost ucişi sau răniți în asaltul nesăbuit, înainte de a începe retragerea forțată. Bătalia s-a încheiat în mai puțin de douăzeci de minute. Deşi comandanții nu şi-au mai recăpătat niciodată onoarea, cavaleriştii au devenit eroi naționali în Marea Britanie când Alfred, lord Tennyson, poetul laureat, a glorificat în versuri memorabile bravura cavaleriei în fața unei morți aproape sigure. Poemul lui Tennyson a avut răsunet în toată lumea, iar soldații Brigăzii de Cavalerie Uşoară au ajuns figuri aproape legendare:

Înainte, Brigadă Uşoară!
Să nu fi fost niciunul îngrozit?
Ştiau ei oare toți ostaşii
C-amarnic se-nşelase cineva!
De datoria lor nu-i să mai riposteze,
De datoria lor nu-i să mai socotească,

De datoria lor e doar să execute şi să moară!
În valea Morţii
Cei şase sute au intrat.

Asemenea multor băieţi educaţi la celebra Harrow School din Londra şi la Royal Military Academy din Sandhurst, Winston Churchill citise[14] poemul lui Tennyson, „Şarja brigăzii de cavalerie uşoară”, în copilărie. Fără nicio îndoială, aceşti eroi ai imperiului îl inspiraseră în propriile lui fapte de vitejie – adesea imprudente – pe câmpul de luptă din Cuba, India, Sudan şi, cel mai celebru, în Africa de Sud, unde evadase dintr-un lagăr de prizonieri de război capturaţi de buri, traversase ţara, scăpând de vânătoarea de oameni pusă pe urmele lui şi îşi recăpătase libertatea.

Poate că versurile lui Tennyson îi reveniseră în minte fiicei lui, în timp ce privea peisajul Balaklavei alături de tovarăşele ei americane. Deşi „Valea Morţii” nu arăta acum altfel decât alte câmpuri răvăşite de război de pe tot cuprinsul Crimeii, sintagma servea drept un memento mori al tuturor vieţilor omeneşti irosite cu nesăbuinţă de-a lungul conflictelor armate seculare. De jur împrejur, erau semne ale celui mai recent carnaj. Urme de bombe, ca nişte cratere[15] săpate în pământ. Tunuri germane antitanc[16], întruchiparea modernă a obuzierelor, care fuseseră montate pe roţi pentru a arunca un baraj de proiectile împotriva liniei de atac sovietice, zăceau acum curbate şi încovoiate ca nişte table la fier vechi. Un mormânt fusese săpat[17] lângă un avion prăbuşit. Exista chiar şi scheletul unei victime din ultimul conflict armat în Crimeea, care fusese dezgropat în luptele recente.

În timp ce femeile analizau aceste vestigii ale războiului, şoferul a aflat cum putea ieşi de-acolo. În scurt timp, a ajuns înapoi la drumul principal, de unde au pornit pe

ultimul tronson al călătoriei lor la Sevastopol, lăsând în urmă fantomele de la Balaklava.

* * *

Într-un golf pe țărmul sud-vestic al Crimeii se formase un estuar, acolo unde fluviul se vărsa în mare, creând un port natural. Acolo era situat orașul Sevastopol. Acesta servise drept port strategic crucial pentru marina de război rusească, încă din timpul domniei Ecaterinei a II-a. Mândria acelor locuri fusese cândva o măreață fortăreață, construită de conducătorul militar și omul de stat Grigori Potemkin. Dar, când Sarah, Kathy și Anna au coborât din mașină în centrul Sevastopolului, nu au găsit mai nimic din viața frenetică și forfota specifică unui port. Oriunde ar fi privit, vedeau mormane de dărâmături.

La fel ca Balaklava, Sevastopol fusese cotropit în timpul Războiului Crimeii. În iarna anului 1854, un tânăr ofițer de artilerie, în vârstă de douăzeci și șase de ani, pe nume Lev Tolstoi, fusese prins în încleștarea luptelor de la asediul Sevastopolului; ulterior, a transformat amintirile acelor momente într-o serie de povestiri situate în acest oraș, care „părea să fi trecut[18] prin toate vicisitudinile și lipsurile posibile”. Se părea că nimic nu se schimbase în ultimii nouăzeci de ani. De data aceasta, Germania și aliații ei dăduseră prima lovitură orașului-port în timpul asediului de la Sevastopol în 1941 și 1942, în cadrul Operațiunii Barbarossa, masiva invazie nazistă a Uniunii Sovietice, care a ajuns până în împrejurimile Moscovei. A doua lovitură a venit de la Armata Roșie, când sovieticii i-au izgonit din Sevastopol pe inamicii lor, în aprilie și mai 1944.

Un comandant de marină sovietic, originar din Sevastopol, aștepta pregătit să le conducă pe cele trei fiice într-un tur al orașului. Ideea de a le oferi distinșilor oaspeți un ghid de rang considerabil era o practică a rușilor, care data din

vremea imperiului țarist. În timpul călătoriilor lui prin Rusia în 1839, marchizul de Custine, un aristocrat francez, nota: „Vrei să vezi[19] raritățile unui palat, ei îți dau un şambelan, cu care urmează să admiri tot ce admiră el. Vrei să inspectezi o tabără militară – te însoțeşte un ofițer, adesea general, ...o fortăreață, un guvernator, în persoană, ți-o arată sau mai degrabă o ascunde politicos de ochii tăi... Nu-ți refuză nimic, însă te însoțesc pretutindeni; politețea devine pretextul de a te ține sub supraveghere”.

Chiar dacă acest comandant de marină a vrut poate să le arate musafirilor oraşul său într-o lumină cât mai avantajoasă, nici el nu a putut masca faptul că acel port grandios odinioară nu mai era nicidecum un exemplu al civilizației ruse. Practic, toate clădirile fuseseră distruse în lupte. Kathy i-a scris Pamelei că din miile de clădiri ale Sevastopolului, doar şase mai aveau încă un acoperiş[20]. Şi nu doar clădirile fuseseră nimicite şi transformate în ruine. „Statuile fuseseră decapitate[21]”, scria sumbru Kathy. „Ca nişte ținte de tir.”

După ce văzuse, în timpul călătoriei cu trenul la Ialta, nenumărate oraşe fantomatice asemenea Sevastopolului, inclusiv zeci de sate rase de pe fața pământului, Kathy privea situația din Sevastopol cu o oarecare detaşare, însă Anna era cumva şocată. Poate că, atunci când îi scria soțului ei – „Germanii n-au lăsat efectiv[22] decât şase clădiri întregi în tot oraşul” –, nu făcea decât să repete cuvintele lui Kathy. În afara zilei cât stătuse în Malta, unde reconstrucția era deja destul de avansată, tot ce ştia Anna despre grozăviile războiului înainte de a veni în Crimeea provenea din jurnalele de actualități filmate şi din fotografii. „Dragul meu”, îi povestea ea lui John, „am văzut mai mult de jumătate din peninsula Crimeea, iar dacă nu aş fi văzut toate astea, nu aş fi putut niciodată să cred că o asemenea distrugere gratuită poate fi posibilă. Nimic nu a fost cruțat,

nici chiar casele țăranilor şi şoproanele aflate în cătune izolate, departe de drumurile bătute de trupe." Annei distrugerile i se păreau malefice!

Deşi Sarah trăise nemijlocit ororile bombardamentelor asupra Londrei în timpul Blitz-ului şi văzuse frecvent imagini cu localități năruite atunci când analiza, la baza RAF de la Medmenham, fotografiile făcute în misiunile de recunoaştere aeriană, distrugerile din Sevastopol şi pierderile de vieți omeneşti de aici au afectat-o profund. În virtutea experienței lor profesionale, Kathy ca jurnalist şi Anna ca editor căpătaseră, probabil, capacitatea de a nu se implica emoțional atunci când relatau lucruri tragice. (Exact cum Peter Portal îi scrisese la un moment dat lui Kathy despre remarcabila ei atitudine stoică față de realitățile crude ale războiului: „Presupun că jurnalismul[23] este un antrenament excelent pentru asemenea situații macabre".) Sau poate să fi fost doar faptul că Sarah era, de felul ei, mai expresivă decât tovarăşele sale. În timp ce scrisorile lui Kathy şi ale Annei conțineau detalii de cronicar despre amploarea dezastrelor, observațiile lirice ale lui Sarah reflectau o implicare emoțională. Descrierile despre Sevastopol, pe care Sarah le-a trimis mamei ei, aminteau neîndoielnic de scrierile tatălui ei, cu faimoasa lor elocvență şi subtilă percepere a sentimentelor omeneşti.

Sarah a fost frapată de distrugerile materiale, dar şi de atitudinea ciudat de optimistă a localnicilor. Ghidul, îi scria Sarah lui Clementine, „ne-a condus prin oraş[24] şi ne-a arătat totul, de parcă nici nu ar fi existat ruine pretutindeni ! «Aceasta» – spunea el cu mândrie – «este o frumoasă biserică». Ne uitam la nişte ziduri sfărâmate şi încuviințam din cap. «Oh, da», spunea el, «Sevastopolul este un oras frumos»... Noi contemplam amuțite o suprafață devastată – un teren pârjolit cu arbori rupți şi găuri de obuze". După ce le-a arătat, rând pe rând, case, monumente, biserici şi

parcuri, toate distruse, comandantul de marină s-a oprit şi a întrebat-o pe Sarah: „Vă place Sevastopolul?” Sarah a rămas tăcută câteva clipe. Ce putea să spună?! El a interpretat ezitarea ei drept nemulțumire şi critică; a părut foarte descurajat. Sperând să-l liniştească, Sarah nu a pregetat să spună că îi plăcea oraşul într-adevăr foarte mult, însă era tristă din cauza devastărilor, pe care războiul le lăsase în urmă. „Dar, într-un fel, am greşit spunându-i asta”, i-a povestit ea lui Clementine. „El vedea Sevastopolul aşa cum vezi o persoană pe care o iubeşti cu adevărat, aşa cum continui să o vezi, în ciuda oricărei cumplite tragedii fizice, neschimbată – intactă.”

Oricât de mult a înduioşat-o dragostea nestrămutată care îi lega pe localnici de ruinele oraşului lor, Sarah simțea că i se rupea inima nu atât de mult pentru cei care îşi pierduseră locuințele şi mijloacele de trai, cât mai ales pentru un alt grup de oameni, care erau tratați cu prea puțină compasiune. Spre sfârşitul turului lor prin oraş, Sarah a observat „un şir de oameni într-o stare deplorabilă”[25] – nişte prizonieri de război români. Pe toată durata campaniei din Crimeea, Armata a Treia şi a Patra română[26] luptase alături de aliații lor germani împotriva sovieticilor pentru ocuparea şi controlul Sevastopolului. Când sovieticii au recucerit oraşul-port în 1944, românii au suferit aproape la fel de multe pierderi de vieți omeneşti ca germanii: douăzeci şi şase de mii dintre soldații lor au fost ucişi, răniți sau dați dispăruți. Prizonierii de război au avut norocul să scape cu viață, deşi în scurt timp, probabil, unii dintre ei aveau să-şi dorească mai bine să fi murit. Sovieticii i-au organizat în detaşamente de muncă. Aşa cum Kathy observase în zilele dinaintea sosirii delegației americane la Ialta, unii dintre aceşti prizonieri de război fuseseră trimişi la Palatul Livadia ca să curețe grădinile[27] de dărâmăturile rămase în urma naziştilor.

Grupul acesta din Sevastopol, însă, era condamnat să execute sarcina epuizantă de a reface oraşul la a cărui nimicire îşi aduseseră contribuţia. Kathy îi urmărea din priviri cum se mişcau, stradă de stradă, clădire de clădire, curăţând ruinele şi molozul „piatră cu piatră”[28]. Sarah a observat iniţial cum prizonierii, livizi şi vlăguiţi, stăteau la rând pentru nişte raţii de mâncare anemice scoase dintr-o găleată pusă pe o căruţă trasă de un cal costeliv. Lăturile din găleată nu păreau nicidecum comestibile. Se vedea limpede că oamenii aceştia erau lihniţi de foame. Sarah ştia ce însemna să fii sub asediu şi era perfect conştientă de vastitatea pierderilor provocate de război, şi asta atât din conversaţiile cu tatăl ei, cât şi prin munca ei, însă imaginile cu fabrici şi liniile de transport bombardate, captate din cer, de la o altitudine de 3 000 de metri, nu se puteau compara cu a vedea nemijlocit consecinţele a cinci ani de război la sol. „Am văzut asemenea[29] cozi de oameni disperaţi în filme”, îi scria ea mamei ei, „dar în realitate e prea cumplit”. În compasiunea ei faţă de inamic, Sarah semăna mult cu tatăl ei. Spre sfârşitul lungului şi înfiorătorului Război al Burilor, Winston Churchill, în vârstă de doar douăzeci şi cinci de ani, scria în *Morning Post*: „Soluţia înţeleaptă şi corectă[30] este să îi învingi definitiv pe toţi cei care se împotrivesc, fie şi până la ultimul om, însă să te arăţi iertător şi chiar prietenos cu cei care vor să capituleze... Aceasta este cea mai scurtă cale spre „pacea care face onoare”. În mod evident, sovieticii nu împărtăşeau această viziune.

Amărăciunea lui Sarah din cauza suferinţelor acestor prizonieri de război era atât de evidentă, încât Kathy i-a povestit despre asta şi Pamelei. „Cred că Sarah a fost[31] oripilată de starea lor deplorabilă”, scria ea. Ceea ce nu însemna că fiica lui Harriman era lipsită de compasiune, numai că ea asistase la scene de acest fel de multe ori înainte. După cum povestea Kathy, relatând pe un ton

oarecum superior, românii păreau chiar să îşi îndeplinească „alene” corvoada epuizantă, ca şi cum şi-ar fi manifestat astfel rezistența pasivă față de duşman, muncind cât mai încet cu putință. În afară de asta, adăuga Kathy, „nu se putea spune că arătau cel mai jalnic cu putință”. Amintirea celor văzute în pădurea Katyn în urmă cu un an persista în sufletul ei. Dar în timp ce Kathy învățase să fie obiectivă, lui Sarah nu-i stătea în fire să fie nepărtinitoare.

Remarcile lui Kathy adresate Pamelei cu privire la Sarah oglindeau opinia pe care cele două femei o aveau în general despre prietena şi, respectiv, cumnata lor. De-a lungul anilor, ajunseseră să înțeleagă că Sarah era o persoană extraordinar de sensibilă – o trăsătură de caracter moştenită de la Winston – şi profund loială. Atât Kathy, cât şi Pamela putuseră constata nemijlocit altruismul şi mărinimia ei sufletească. Lăsând deoparte orice sentimente ar fi avut în legătură cu relația Pamelei cu Averell Harriman, Sarah renunțase la apartamentul ei[32] de dragul Pamelei şi se mutase temporar la Harriman, pentru a salva căsnicia cumnatei ei şi reputația tuturor celor implicați în aventura ei amoroasă, atunci când Randolph a venit acasă din Africa de Nord. Randolph era o persoană dificilă şi dezagreabilă adesea, însă Sarah ținea mult la fratele ei, chiar şi după ce la un moment dat acesta a plesnit-o peste față[33], când ea a vrut să-l potolească, fiindcă vocifera beat la un dineu în Londra cu tatăl lor şi şefii de stat-major. Însă Kathy şi Pamela ştiau că iubirea şi optimismul, de care dădea dovadă Sarah, nu erau întotdeauna răsplătite la fel, chiar şi de către cei care pretindeau că o iubeau cel mai mult.

* * *

Poate tocmai fiindcă semăna atât de mult cu tatăl ei, Sarah dorea cu atâta fervoare să îşi facă un nume şi să aibă o viață separat de el. În tinerețe, dorința fierbinte din

sufletul lui Winston era să poată ieşi în evidenţă. Şi-a urmărit neabătut această năzuinţă pe câmpul de luptă, înfruntând orice pericol în bătălii pe tot cuprinsul Imperiului, atât ca soldat, cât şi în calitate de corespondent de război. Asumarea atâtor riscuri a dat roade: Winston s-a încununat de faima unui erou naţional la vârsta de douăzeci şi cinci de ani, după ce a evadat spectaculos dintr-un lagăr de prizonieri de război în Africa de Sud. În ciuda dragostei pe care Sarah i-o purta tatălui ei, o parte din fiinţa ei îşi dorea să se elibereze din existenţa confortabilă în care se născuse şi să se realizeze în viaţă pe cont propriu.

Asemenea tatălui ei, Sarah era inteligentă, capabilă şi elocventă. Sarah mai degrabă, şi nu fratele ei Randolph ar fi trebuit să îi urmeze firesc lui Winston în politică. Însă în anii 1930, ideea ca o femeie de familie bună să aibă o carieră era aproape inimaginabilă. Existau câteva excepţii. În 1919, Nancy Astor, americancă prin naştere, a devenit prima femeie parlamentar în Anglia, când a preluat locul soţului ei, şi chiar dacă de atunci alte douăzeci de femei i-au urmat exemplul, lucrul acesta rămânea în continuare un concept aproape revoluţionar. De asemenea, femeile ca Sarah nu erau nicidecum încurajate să obţină diplome universitare, care să le permită să profeseze în domenii cum erau diplomaţia, medicina sau dreptul. De fapt, când Sarah a privit la lumea din jurul ei, doar o singură cale părea să-i fie deschisă: teatrul.

Pentru o persoană sfioasă în copilărie, teatrul nu părea să fie cea mai firească opţiune, însă, la vârsta de şaptesprezece ani, când a absolvit la Paris cursurile unui pension de bune maniere pentru tinerele aristocrate, Sarah a ştiut în sufletul ei că „lumea debutantelor[34] în înalta societate... nu era îndeajuns pentru mine”. Cunoştea o tânără, pe care familia o lăsase să ia lecţii de dans la o prestigioasă şcoală de balet.

Bunicul fetei[35] i-a convins pe Winston şi Clementine să-i dea voie lui Sarah să frecventeze şi ea cursurile de dans.

Odată, când avea unsprezece ani[36], Sarah se juca de-a baba-oarba cu verii ei într-o vale, mai jos de casa familială, la Chartwell. Conacul era amplasat pe vârful colinei, iar pajiştea netedă, cu iarba tunsă îngrijit, era despărțită de câmpurile în pantă de mai departe printr-un zid de piatră; de pe coama zidului până jos, pe iarba de dedesubt, erau între trei până la şase metri, în funcție de locul de unde ai fi sărit. Când a venit rândul lui Sarah ca, legată la ochi, să-i caute pe ceilalți, a ajuns bâjbâind la zidul de piatră, de unde i-a auzit pe verii ei pe câmpul din cealaltă parte. Ar fi putut să meargă în lungul zidului până la capătul acestuia, unde panta era mai lină şi să alerge fără riscuri după ei, însă s-a gândit că între timp copiii ar fi fugit de-acolo. În schimb, Sarah a luat o decizie impulsivă. Făcând un mare „salt à la Nijinski”[37] s-a aruncat orbeşte de pe zid şi a aterizat pe câmpul de dedesubt. Distanța până la sol era echivalentă cu înălțimea unei clădiri cu un etaj. S-a lovit, dar nu prea grav. Încercând să amortizeze căderea, şi-a vătămat muşchii de la umeri. Însă ar fi putut foarte uşor să-şi rupă vreun picior – sau chiar mai rău. În ciuda acestei experiențe, Sarah nu şi-a pierdut niciodată instinctul curajos, chiar nesăbuit de a se arunca orbeşte cu capul înainte în necunoscut, o trăsătură de caracter pe care o moştenea de la Winston. Dorea cu disperare să îşi făurească propriul loc în lume. Imediat ce teatrul şi dansul şi-au întredeschis cumva porțile pentru ea, Sarah s-a năpustit înainte, fără să pregete, indiferent de ceea ce putea să o aştepte de cealaltă parte a pragului decisiv.

Din nou, a aterizat neplăcut, dar nu fiindcă nu ar fi avut talent. Pentru primul spectacol în care a jucat, ziarele i-au făcut cronici strălucite. Winston nu a descurajat-o în năzuințele ei. În schimb, Sarah a înfruntat critici aspre de la

cele două persoane, care ar fi trebuit să o sprijine necondiționat: mama ei şi soțul ei.

Pentru Clementine Churchill nu a fost uşor să îşi joace rolul de mamă. A avut o copilărie agitată şi e posibil să fi suferit de depresie post-partum după naşterea copiilor ei. Îşi susținea cu devotament soțul, însă postura de a fi soție şi mamă în acelaşi timp o extenua, aşa că frecvent îşi părăsea familia câteva săptămâni la rând, ca să se odihnească şi să îşi revină după „excesiva epuizare pshică”[38] prin care trecuse. Imediat ce s-a putut ridica din pat după naşterea primului ei copil, Diana, l-a lăsat pe soțul ei[39] să aibă grijă de pruncul nou-născut, împreună cu doica. Deşi Winston era mult timp plecat, ocupându-se de îndatoririle lui publice, în realitate era mult mai atent cu copiii lui decât marea majoritate a taților în situația lui, mergând chiar până acolo încât să le facă baie copiilor[40]. Între timp, desele absențe ale lui Clementine erau resimțite dureros de copiii ei, în special de Sarah. Cât timp Sarah a fost la şcoală în Kent, a suferit teribil de dorul mamei ei pe care o ruga să o viziteze acolo, numărând zilele până când avea să se întoarcă acasă şi scriindu-i: „Oh, mami scumpă[41], mi-e atât de dor să te văd” sau „Mi-aş dori la nebunie[42] să vii aici... te rog, vino, mi-ar plăcea mult mai mult decât orice bucurie de la şcoală”. Dar aproape întotdeauna era dezamăgită.

Sarah o adora pe mama ei, însă Clementine avea dificultăți să o înțeleagă pe fiica ei încăpățânată. Când a venit vorba despre cariera lui Sarah, Clementine nu a ezitat să îşi exprime convingerea că Sarah nu avea niciun fel de „talent sau măcar aptitudine”[43] pentru teatru.

La scurt timp după ce a ajuns la teatru, Sarah s-a îndrăgostit de starul din spectacolul ei, Vic Oliver. Acest carismatic actor şi muzicant, evreu austriac, era cu optsprezece ani mai mare decât Sarah şi divorțat – posibil de două ori. Sarah nu găsise încă bărbatul pe care să-l poată

iubi. Când îi compara pe tinerii din cercul ei social cu tatăl ei, i se păreau teribil de anoşti. O perioadă de timp, se întâlnise cu Dick Sheepshanks, un tânăr cu studii la Eton şi Cambridge, care era corespondent de presă la Reuters şi avea concepţii radicale, oarecum de stânga. Idila lor nu a durat, iar Sheepshanks a plecat până la urmă în Spania să scrie despre Războiul Civil, unde a fost ucis[44], când un obuz a lovit maşina în care se afla împreună cu un alt ziarist britanic, Kim Philby (ulterior dat în vileag ca spion sovietic). Philby a supravieţuit cumva atacului. Dar dacă a fi radical în cazul lui Sheepshanks însemna cel mult să ridice din sprâncene când avea ceva de obiectat, Oliver în schimb era complet diferit. Când Sarah şi-a anunţat familia exact înainte de Crăciun în 1935 că voia să se mărite cu el, toţi au fost alarmaţi. Însă Clementine nu a fost îndeajuns de alarmată, încât să-şi contramandeze vacanţa la schi în Alpi. A plecat şi l-a lăsat pe Winston să rezolve criza de unul singur. „Aici nu fac nimic pentru[45] a evita acest dezastru", îi scria Clementine lui Winston din Austria, „însă simt că Sarah va da mai multă atenţie opiniilor tale & timpului & efortului de a te ocupa de ea & de problemele ei."

Winston s-a străduit din răsputeri să o convingă pe Sarah să renunţe, argumentând că în eventualitatea unui conflict cu Germania, ea s-ar trezi „măritată cu duşmanul"[46], doar dacă Oliver nu ar renunţa la cetăţenia austriacă. Dar Sarah, care în familie era poreclită „Catârul", putea fi exact la fel de încăpăţânată ca tatăl ei. Pentru prima oară, se împotrivea cu adevărat voinţei lui. A fugit cu Vic Oliver la New York, unde s-au căsătorit.

Cei doi s-au întors la Londra şi au continuat să joace pe scenă împreună, însă fericirea pentru Sarah a fost trecătoare. În loc să fi susţinut ambiţiile soţiei lui, Vic critica[47] performanţele ei de actriţă, pretinzând că voia de fapt să o ajute. În scurt timp, şi-a găsit o nouă protejată, o

actriță adolescentă pe nume Phyllis Luckett[48], pe care a sugerat să o adopte, astfel încât fata să poată folosi numele lui Oliver, ca să o ajute în carieră. Nu era limpede dacă Vic şi Phyllis aveau de fapt o aventură, însă trădarea emoțională era suficient de evidentă, oricum.

* * *

Într-o după-amiază din aprilie 1940, când se afla în turneu cu un spectacol la Bath, Sarah s-a dus la cinematograf, căutând să mai uite de probleme. Înainte să înceapă filmul, a rulat jurnalul de actualități, unde a văzut chipul tatălui ei care se uita insistent la ea de pe ecran. În ultimii câțiva ani, Churchill continuase să avertizeze opinia publică britanică în privința pericolului tot mai mare al unei agresiuni germane. La început, nimeni nu voise să-l asculte, categorisindu-l drept alarmist. Acum, poporul britanic vedea că el fusese unul dintre puținii oameni care avuseseră prevederea şi curajul de a vorbi pe față şi sincer despre amenințarea armată de dincolo de Canalul Mânecii. Un val de emoție a copleşit-o în acel moment. „Freamătul şi entuziasmul[49] care au cuprins sala de cinema... m-au făcut să mă simt nemaipomenit de mândră că sunt fiica ta”, îi scria Sarah. „Mi-am dat seama subit”, mărturisea ea, „că, de fapt, eu nu ți-am spus niciodată, din timiditate şi nepriceperea de a găsi cuvintele potrivite – cât de mult te iubesc şi cât de mult mă voi strădui să fac ca această carieră pe care am ales-o – îndurerându-i cumva pe cei dragi mie şi, cu atât mai mult, pe mine însămi – să onoreze numele tău – într-o bună zi.” Exact peste o lună, în 10 mai 1940, tatăl ei preaiubit avea să devină prim-ministru.

Deşi Sarah încercase de multă vreme să-şi croiască propriul drum în viață, identitatea pe care începuse s-o dobândească separat de familia ei a dispărut aproape peste noapte. Oamenii pe stradă[50] se năpusteau să-i strângă

mâna, emoționați că puteau s-o salute pe fiica celui care urma să salveze Marea Britanie de pericolul invaziei inamicului. Pentru un timp, a perseverat să joace pe scena teatrului, însă indiferent ce făcea, nimeni nu o mai vedea în ea pe Sarah Oliver, o actriță cât de cât de succes. Acum, ea era şi avea să fie întotdeauna Sarah Churchill, fiica lui Winston Churchill. Nu dorise să respingă lumea tatălui ei; dimpotrivă, lumea tatălui ei fusese mereu închisă pentru ea. Însă, dintr-odată, s-a văzut proiectată în mijlocul acelei lumi. Deocamdată, teatrul putea să mai aştepte. Din nou, Sarah a luat o decizie impulsivă, însă de data asta a fost o decizie bună: a hotărât să se înroleze în armată.

Activitatea ei ca ofițer WAAF în cadrul RAF la Medmenham i-a dat sentimentul că avea un rost şi o menire, oferindu-i prilejul de a se evidenția. După primele ei şase luni ca ofițer de aviație în WAAF, Winston s-a oferit să o ajute să se transfere la cartierul general al Comandamentului de bombardiere RAF, pe un post mai prestigios şi mult râvnit, însă Sarah a refuzat cu modestie. Pentru prima oară, Sarah se simțea prețuită cu adevărat. „Mi-au dat posibilitatea[51] să înțeleg la Medmenham că încep să le fiu de folos”, a explicat ea. „Ştii cât de fericită mă simt când văd că te interesează ceea ce fac”, i-a spus ea, ca şi cum nu ar fi fost normal ca el să fie mândru de munca ei din simplul motiv că era fiica lui.

Dar bineînțeles că era mândru de ea. Plesnea de mândrie. O lăudase de față cu Eleanor Roosevelt în timpul Operațiunii Torța, când Sarah ştiuse detaliile invaziei din nordul Africii mai bine decât el; şi o lăudase, de asemenea, pe sora ei mai mică, Mary, care se înrolase în Auxiliary Territorial Service şi coordona intervențiile tunurilor antiaeriene din Hyde Park. „Surorile tale au ales[52] cea mai aspră cale cu putință”, îi scria Winston lui Randolph aflat în Africa de Nord. „Noi le considerăm nişte adevărate eroine.”

Dar înainte să poată depăşi cu adevărat dezamăgirile în dragoste şi în teatru, Sarah trebuia să redescopere acea mândrie în ea însăşi. „Trebuie să recunosc”[53], le scria ea celor de-acasă, „că poți fi ridicol de mândru de uniforma ta şi de tot ce întruchipează ea... Era ca şi cum, lent şi dureros”, Sarah descoperea că „începea să respire din nou”.

Totuşi, din când în când, sufletul ei se acoperea din nou de norii tristeții. Muzica difuzată pe undele radiofonice reflecta sentimentele dinlăuntrul ei. La suprafață, marea formație de jazz a lui Glenn Miller şi Benny Goodman insufla veselie şi optimism, însă armoniile erau clădite pe o tensiune a corzilor minore, care nu se risipea decât prin multiple cadențe şi ritmuri melodice. Din cauza funcției tatălui ei, Sarah şi Vic nu puteau divorța, fără să nu provoace un scandal public, aşa că ocazional erau nevoiți să apară împreună în societate. La scurt timp după ce a cunoscut-o pe Sarah, Kathy îi spusese surorii ei într-o scrisoare că, deşi Sarah părea „îngrozitor de nefericită[54]... e suficient de tare, încât să rămână cu Vic de dragul tatălui ei”. Din când în când[55], Vic o suna pe Sarah la Medmenham, tulburând micul univers de confort sufletesc pe care ea şi-l făurise. În acele momente, Sarah încerca să-şi ascundă amărăciunea din suflet, însă uneori lacrimile i se prelingeau pe obraji picurând pe hârtia sugativă de pe birou şi o dădeau de gol.

„Deşi cred[56] la fel ca mulți dintre noi că nu e prea fericită uneori”, le scria Pamela celor doi Harriman despre cumnata ei, „Sarah e genul de persoană care nu se dă bătută cu uşurință & este convinsă că lucrurile se vor îndrepta în final.” Spre deosebire de atâția tineri – inclusiv Pamela, care a înflorit parcă în timpul războiului, trăind fiecare zi ca şi când ar fi fost ultima –, pe Sarah nu părea să o deranjeze să aştepte răbdătoare ca lucrurile în care credea să se adeverească până la urmă.” Într-un rar moment de

introspecție, Pamela a conchis: „Cred că ar trebui să învăț de la ea”.

Războiul îi oferise lui Sarah o împlinire în muncă şi o legătură mai profundă cu tatăl ei; însă ceva îi lipsea încă. Atunci l-a cunoscut pe Gil Winant. La fel ca familia Harriman, ambasadorul american în Marea Britanie era şi el un musafir frecvent la Chequers şi un membru apropiat al anturajului lui Churchill în timpul războiului. Winant, de două ori guvernator republican al statului New Hampshire, îi urmase lui Joseph Kennedy ca ambasador la Londra în 1941. Kennedy fusese un apărător înfocat al unei politici de împăciuire cu naziştii şi părea să nu-i pese decât de cei celebri şi bogați, însă Winant, care cândva fusese profesor la o şcoală, era antiteza lui Kennedy.

Spre deosebire de sclipitorul Harriman, Winant, în vârstă de cincizeci şi doi de ani nu era prea chipeş. Era un om cald şi fermecător, însă un aer de melancolie părea să plutească în jurul lui, ceea ce o făcuse pe Kathy Harriman să remarce pe un ton malițios că Winant ar putea fi mai fericit „doar dacă ar găsi[57] vreo cauză căreia să i se jertfească”. Kathy nu avea de unde să ştie însă că Winant purta şi el povara unor necazuri personale. Soția sa, Constance, părăsise Londra şi se întorsese acasă în New Hampshire, iar căsnicia lor se destrămase. Mai târziu, a aflat că fiul său, John Gilbert Winant Jr., fusese capturat de nazişti, când avionul său B-17 fusese doborât la sol. Naziştii îl întemnițaseră[58] în notoriul Castel Colditz, un lagăr nazist de maximă securitate pentru prizonierii de război foarte importanți.

Poate exact acest sentiment reciproc de melancolie şi vulnerabilitate i-a atras unul spre celălalt pe Sarah Churchill şi Gil Winant. Acesta era mai în vârstă chiar decât Vic Oliver, însă făcea parte din lumea politică, unde Sarah se simțea în largul ei. În scurt timp, o idilă secretă s-a înfiripat între ei. Deşi anterior, Winston fusese părintele care

o povăţuise în chestiunile sentimentale, acum, Sarah nu putea să vorbească cu el despre Winant. Ambasadorul reprezenta legătura lui oficială cu Roosevelt, iar dacă ea i s-ar fi destăinuit acum, l-ar fi pus într-o poziţie jenantă. La fel ca în cazul relaţiei dintre Pamela Churchill şi Averell Harriman, la care Winston făcuse aluzie o singură dată, însă despre care nu discutase niciodată pe faţă, legătura lui Sarah cu Winant a devenit „povestea de dragoste[58] pe care tatăl meu o intuia, însă despre care noi nu vorbeam".

În schimb, Sarah s-a întors spre mama ei. Pe Clementine o interesaseră prea puţin idilele amoroase ale lui Sarah în trecut şi bârfise degeaba[60] despre Vic Oliver cu prietenii, printre care dramaturgul Noël Coward, foarte îndrăgit în societatea mondenă a timpului. Însă, odată cu trecerea anilor, când Sarah nu mai era atât de tânără, Clementine a ajuns să comunice cu fiica ei aşa cum nu fusese capabilă să o facă până atunci. Gata întotdeauna să ierte şi să uite, Sarah a descoperit în mama ei o prietenă iubitoare şi apropiată. A contat şi faptul că Clementine îl admira enorm pe Winant.

„Cochetezi[61] cu ambasadorul meu?" i-a scris Sarah în glumă lui Clementine, de la Ialta, ca şi cum ştia că Clementine avea să-i arate lui Winant scrisoarea ei. „Dacă da – fă o pauză un moment şi transmite-i dragostea mea, te rog."

În timp ce Sarah şi Winston erau plecaţi la Ialta, Winant a vizitat-o de două ori pe Clementine. Când a venit în vizită a doua oară, a dus-o cu maşina la o fermă din apropiere, unde au făcut o plimbare lungă. Clementine a profitat de faptul că erau doar ei doi, pentru a-l întreba care erau intenţiile lui faţă de fiica ei. O idilă în vremuri de război putea fi trecătoare, însă ea trebuia să protejeze reputaţia şi sentimentele lui Sarah. Subtil, s-a interesat de „treburile (lui) personale"[62].

„Se va rezolva totul perfect”[63], a asigurat-o el. Imediat ce războiul se încheia, el şi soția lui urmau să divorțeze.

Ulterior, Clementine i-a scris fiicei ei mai mici, Mary, despre conversația ei cu Winant. „Sarah nu ştie[64] că el mi-a spus”, i-a zis ea lui Mary. „Simt că se va întâmpla. Exceptând diferența mare de vârstă, sunt absolut potriviți unul pentru celălalt.” Nimic nu putea fi cert în timpul unui război, însă Clementine şi-a permis să fie optimistă, deşi precaută totodată în privința fericirii viitoare a fiicei sale. Nici Sarah, nici Winant nu aveau să fie liberi până când războiul nu se termina, dar de data asta, cu un om care aparținea lumii politice din care Sarah făcea parte şi care înțelegea şi prețuia poziția ei în această lume, era posibil ca Sarah să îşi găsească un partener de viață, care să o iubească aşa cum merita ea. Între timp, după cum Pamela observase cu atâta perspicacitate, Sarah prefera să aştepte şi să spere că situația se va îmbunătăți, la fel cum spera că le va fi mai bine pe viitor oamenilor care pătimiseră cumplit din cauza războiului, fie ei aliați sau inamici. Nu arareori, cu profunda ei sensibilitate, Sarah risca să sufere mari dezamăgiri, însă aşa era ea din fire şi nu putea fi altfel.

Sub acest aspect, se asemăna cu comandantul de marină sovietic, care le-a condus prin Sevastopol în acea zi pe Sarah şi pe celelalte două fiice de demnitari: amândoi aveau capacitatea de a privi cu speranță la ceea ce a fost cândva şi ar putea fi din nou. Ținând seama de situația actuală din Sevastopol, ai fi avut toate motivele să plângi după trecut, fără vreo speranță pentru viitor, însă comandantul de marină nu voia să vadă lucrurile aşa. Înainte ca cele trei femei să plece din Sevastopol, ghidul lor a privit în jur, la oraş, şi i-a spus molcom lui Sarah: „Vom reconstrui oraşul nostru[65] – în cinci ani – veți vedea. Vreți să veniți atunci înapoi la Sevastopol, Sevastopolul meu, ca să vă conduc din nou prin oraş?” Iar Sarah i-a promis că vor veni.

* * *

După alte trei ore de mers cu maşina prin întuneric pe drumuri de munte, unde uneori treceau la doar câțiva centimetri pe lângă nişte stânci ameţitoare, cele trei fiice au ajuns înapoi la Ialta, aproape la ora şapte seara, rebegite de frig şi istovite. Anna şi Kathy s-au întors la Livadia, unde au lăsat repede în urmă mizeria şi suferințele pe care le văzuseră în acea zi. Sarah însă a rămas trează până târziu, compunând o lungă scrisoare pentru mama ei, vrând parcă astfel să îşi despovăreze sufletul de grozăviile văzute la Sevastopol şi de imaginile cu prizonierii de război români lihniți de foame.

Experiența zguduitoare i-a readus în minte conversația pe care o avusese cu tatăl ei în seara precedentă. Când s-a dus să-i spună noapte bună lui Winston, după ce acesta terminase de analizat documentele de pe Downing Street, primite prin curier diplomatic, l-a găsit pe tatăl ei cufundat în gânduri. Poate că dezbaterile din acea zi despre tratamentul postbelic al Germaniei îi redeşteptaseră în minte urmările războiului trecut. Sau poate că îl apăsau greu toate ororile ultimilor cinci ani. Exact înainte să adoarmă, Winston i-a mărturisit: „Nu cred[66] să fi existat vreun moment în istorie în care agonia omenirii să fie atât de intensă şi răspândită. În seara asta, soarele coboară la asfințit peste mai multe suferințe decât au fost oricând înainte în lume”.

Neizbutind să redea prin cuvinte toate emoțiile din sufletul ei, Sarah i-a scris mamei ei cu o concizie neobişnuită pentru ea. Ceea ce simțea nevoia să exprime nu putea fi decât implicat în ceea ce lăsa nespus: „Am văzut o parte din suferință în aceste câteva zile în Rusia”.

13

6-7 FEBRUARIE 1945

A doua zi, Kathy s-a aşezat afară, cocoţată pe o lespede de piatră rece, cu o hârtie şi un stilou pe genunchi. Chiparoşii din jur o izolau cumva de orice priviri indiscrete, permiţându-i să se concentreze la un nou episod din scrisoarea pe care i-o adresa Pamelei. Generalul Fred Anderson[1] din Forţele Aeriene armate ale SUA, prieten cu Kathy şi unul dintre amorezii Pamelei, menţionase că era posibil să plece din Ialta în ziua următoare şi că i-ar face cu plăcere serviciul de a-i duce corespondenţa, astfel încât Kathy să poată ocoli cenzura. „Sunt afară în grădină[2] – la soare – aşezată pe o fântână. Este singurul loc unde nu bate vântul. Nu e prea comod, însă soarele e prea minunat ca să-l ratez”, îi povestea ei prietenei ei. După lunga iarnă în Moscova, Kathy era sătulă de întuneric. „Ave & Ed (Stettinius) au terminat cu sovieticii & după-amiaza asta, presupun, se vor întâlni din nou cu băieţii mari (Churchill, Roosevelt şi Stalin)”, scria ea.

Lui Kathy nu i se întâmpla prea des să nu prea aibă ce să-i scrie Pamelei. De când se întorsese de la Sevastopol, aproape că nici nu apucase să discute cu tatăl ei despre mersul conferinţei. Roosevelt continua să nu se consulte cu Averell în problemele de strategie cu sovieticii, însă ambasadorului nu-i era greu să se facă util sub alte aspecte. Întâlnirile zilnice dimineaţa cu Ed Stettinius şi miniştrii de Externe, dejunurile cu Churchill şi Roosevelt, sesiunile plenare de după-amiază, conversaţiile de rigoare, după sesiunile plenare, în tabăra americană şi ajutorul personal pe care i-l oferea fiicei preşedintelui – toate astea făceau ca

Averell să fie unul dintre cei mai ocupați membri ai delegațiilor aliate. În seara precedentă, după ce tinerele se întorseseră de la Sevastopol, Roosevelt îl trimisese pe Averell într-o nouă misiune, după cină, la delegațiile vecine, iar Kathy nici nu apucase să discute despre asta cu el. Din ceea ce putea ea să-şi dea seama, „s-au lansat[3] în problemele politice”, i-a spus ea Pamelei. „Din câte deduc eu, până acum fiecare persoană şi-a formulat cazul – însă marele efort de a armoniza diferențele de opinie abia începe.”

Kathy, poate, nu divulga tot ce ştia, din rațiuni de securitate, însă chiar şi în această descriere vagă a evenimentelor vedea lucrurile aproape corect. Primele două zile de discuții, în spatele uşilor închise în sala de bal a Palatului Livadia, stârniseră cumva dispute, fără să se ajungă însă la litigii. Coordonarea militară pentru marşul asupra Berlinului era, desigur, obligatorie, iar reconstrucția Germaniei şi despăgubirile de război datorate comportau aspecte spinoase necesitând soluții complexe, însă aceste chestiuni erau tangibile şi negociabile prin specificul lor. Asupra acestor probleme aveau să existe dezbateri şi tratative, iar în ultimă instanță, un compromis.

Totuşi, abia în 6 februarie, când Kathy, Sarah şi Anna erau plecate la Sevastopol, cei trei conducători aliați şi consilierii lor se apucaseră să avanseze anevoios pe tărâmul chestiunilor existențiale – discutând nu despre cum să încheie eficient un război, ci despre cum să garanteze o pace trainică.

* * *

Franklin Roosevelt nu era atât de naiv încât să creadă că perioadele de pace în lume ar fi altfel decât trecătoare. Omenirea luptase în două războaie mondiale, în mai puțin de jumătate de secol. Dar acum, Aliații, considera el, aveau o unică oportunitate de a garanta o pace mai lungă decât

oricare alta în istoria modernă, îndeosebi în Europa. Aşa cum a declarat cu fervoare, la începutul discuţiilor în 6 februarie, „toate naţiunile[4] lumii împărtăşeau aceeaşi dorinţă de a elimina posibilitatea unui război pentru măcar cincizeci de ani... Cincizeci de ani de pace”, a insistat el, „erau un lucru fezabil şi posibil”.

Pentru FDR, seminţele păcii la care năzuia el erau sădite în moştenirea Ligii Naţiunilor a preşedintelui Woodrow Wilson, formată după Primul Război Mondial. Dar această organizaţie fusese sortită să eşueze din cauza inepţiei birocratice şi a baricadării americanilor în izolaţionism. Acele seminţe rămâneau latente şi, protejate prin condiţii adecvate, puteau din nou să crească şi să dea roade. O organizaţie durabilă a naţiunilor devotate reciproc unele altora şi împreună păcii mondiale ar însemna încununarea politicii externe a lui FDR. Pentru el, lucrul acesta înlocuia toate celelalte probleme postbelice; sub auspiciile unui asemenea organism internaţional, toate conflictele puteau fi mediate şi soluţionate în mod paşnic.

La începutul toamnei anului 1944, conducători din Statele Unite, Marea Britanie, Uniunea Sovietică şi China se întruniseră la Washingotn, D.C., pe domeniul Dumbarton Oaks, pentru a stabili planurile preliminare. Această organizaţie mondială urma să fie formată iniţial din semnatarii Declaraţiei Naţiunilor Unite – acele ţări aliate care declaraseră oficial război Germaniei în ianuarie 1942. În cadrul acestei organizaţii, atât ţările mici, cât şi cele mari urmau să aibă un vot în adunare, însă pacea avea să depindă de conducerea celor patru mari puteri reprezentate la Dumbarton Oaks. Acestea urmau să fie membrii permanenţi ai Consiliului de Securitate. La Dumbarton Oaks, cele patru naţiuni conveniseră în principiu să formeze o astfel de organizaţie, însă le mai rămânea să ajungă la un consens asupra mijloacelor prin care membrii Consiliului de

Securitate puteau vota pentru a regla disputele ce ar conduce la violențe sau la război – şi, mai ales, disputele care apăreau între marile puteri. Roosevelt credea că, pentru a garanta pacea, deciziile Consiliului de Securitate trebuiau să fie unanime, dând astfel oricărui membru dreptul de veto asupra celorlalți. De asemenea, credea că structura de vot trebuia să fie decisă la Ialta. Era absolut necesar să se obțină angajamentul deplin al Aliaților, înainte ca războiul să se încheie; altminteri, exista riscul repetării eşecului Ligii Națiunilor. După război, apatia şi izolaționismul puteau înlocui rapid spiritul cooperării internaționale.

Churchill nu era împotriva acestei organizații pentru pace, însă credea mult mai puțin în ea decât Roosevelt. Un astfel de organism ar fi reuşit, poate, să medieze eventualele neînțelegeri dintre țările mai mici, însă el nu credea că ar putea, în ultimă instanță, „să elimine disputele[5] dintre statele puternice”. „Aceasta ar rămâne funcția diplomației”, i-a ripostat el lui Roosevelt. Mai mult chiar, după cum afirma el, era îngrijorat că, în ochii națiunilor mai mici, ar putea părea că „cele Trei Mari Puteri încercau să conducă lumea”, şi nu să protejeze generațiile viitoare de riscul „repetării ororilor acestui război”.

Chiar şi în după-amiaza zilei de 6 februarie, Stalin tot nu era pregătit să formuleze o opinie fermă pe acest subiect. Deşi primise o copie a propunerii americane în decembrie, pretindea că nu avusese încă ocazia să studieze documentul. În mintea lui, exista însă o altă chestiune, mai presantă decât detaliile procedurii de votare. Atâta timp cât Stalin, Roosevelt şi Churchill rămâneau în fruntea țărilor lor, Stalin era convins că nu va exista niciun război între cele trei mari puteri. Însă, peste zece ani, era posibil ca niciunul dintre cei lideri să nu mai fie. Şi atunci, cum să garantezi pacea pe o perioadă de cincizeci de ani între aceste trei națiuni?!

Unitatea celor trei națiuni era, desigur, „unul dintre țelurile noastre primordiale”[6], a răspuns Roosevelt. „În cazul în care ar apărea divergențe între Marile Puteri, ceea ce este posibil, acest lucru ar ajunge la cunoștința întregii lumi, indiferent de procedura de votare adoptată... Discuțiile ample și amiabile în Consiliu nu ar promova nicidecum dezbinarea, ci dimpotrivă, ar servi pentru a demonstra încrederea, pe care Marile Puteri le au unele în altele.”

Vrând parcă să-și ilustreze argumentul, Roosevelt a propus o nouă temă de discuție, și anume cel de-al doilea punct pe agenda de lucru a zilei de 6 februarie. Părea o strategie îndrăzneață, întrucât acest subiect era poate cea mai controversată chestiune pe care cei trei conducători urmau să o dezbată. Era o temă pe care o evitaseră în sala de conferințe până acum, însă era însăși problema care declanșase inițial declarațiile de război în Europa, în 1939: soarta Poloniei.

Prin geografia ei, Polonia era condamnată la o existență precară. Identitatea națională poloneză se dezvoltase pe câmpiile mănoase dintre fluviile Oder și Vistula, însă națiunea poloneză fusese sfârtecată între doi dușmani înveterați timp de cinci veacuri. Statul polonez, sub numeroasele lui încarnări democratice și monarhice, fusese permanent împins ba la est, ba la vest între Rusia și Germania – întâi, sub forma unor ducate învecinate, apoi sub forma unor regate, iar în final sub forma unor imperii – fiecare ciugulind rapace din hotarele Poloniei. De câteva ori, acești vecini ostili înghițiseră Polonia cu totul. După războaiele napoleoniene, oamenii de stat europeni întruniți în Congresul de la Viena reclădiseră Polonia și îi dăduseră o nouă viață națională, însă vecinii ei nu au pregetat să o înghită din nou. Din 1918 până în 1939, polonezii au arborat cu mândrie drapelul celei de-a Doua Republici Poloneze, însă în 23 august 1939 Germania și Uniunea

Sovietică au invadat Polonia şi au împărţit-o din nou, conform clauzelor pactului de neutralitate încheiat între *Reichsminister* Joachim von Ribbentrop şi personajul cu faţa împietrită, fumând ţigară de la ţigară[7], care şedea acum în dreapta lui Stalin[8], Viaceslav Molotov.

Dezbaterea asupra viitorului Poloniei comporta două aspecte. Primul, după atâtea schimbări de hotare pe parcursul istoriei ei, care era, de fapt, teritoriul pentru care Polonia putea pretinde suveranitatea şi unde trebuiau fixate acum graniţele statului? La Conferinţa de la Teheran, în 1943, cei trei conducători aliaţi conveniseră provizoriu ca Linia Curzon, graniţa estică propusă de fostul ministru de Externe britanic, lordul Curzon, în timpul Primului Război Mondial, să traseze conturul graniţei de est a Poloniei cu Uniunea Sovietică. Atât Roosevelt, cât şi Churchill sperau ca Stalin să fie de acord cu o mică deviere de la această linie, ca un „gest de magnanimitate”[9], astfel încât oraşul Lvov (Lwow în poloneză, Lemberg în germană), majoritar polonez, aflat pe teritoriul revendicat de sovietici pentru Ucraina, să poată rămâne în Polonia, însă aceasta era o speranţă iluzorie. Cu Linia Curzon ca nouă graniţă, Uniunea Sovietică putea absorbi însemnate cedări teritoriale de la ceea ce, între cele două războaie mondiale, a fost a Doua Republică Poloneză. În schimb, Aliaţii au propus ca Polonia să fie răsplătită cu noi teritorii din ceea ce fusese Germania răsăriteană, posibil ajungând chiar până la fluviile Oder şi Neisse, deşi asta ar fi însemnat dislocări masive de etnici germani şi o ostilitate continuă între polonezi şi germani de-a lungul acestei graniţe.

Oricât de esenţiale erau aceste graniţe, o altă problemă le-a luat locul ca importanţă. O ţară, pentru a prospera, are nevoie de suveranitate. Începând din 1940, guvernul legitim al Poloniei, recunoscut de Marea Britanie şi Statele Unite, rămăsese în exil la Londra. Sfârşitul războiului avea să

însemne sfârşitul luptelor, pentru majoritatea europenilor, însă pentru polonezi problemele aveau să continue. Speranţele înfiripate cândva, în 1944, odată cu Revolta de la Varşovia împotriva ocupaţiei germane, fuseseră spulberate; acum, ameninţarea venită din partea vecinilor răsăriteni ai polonezilor devenise o sumbră realitate. Armata Roşie îi înlocuise pe nazişti, iar în urma lor a apărut un nou guvern format din simpatizanţi comunişti, susţinuţi şi controlaţi de către URSS. Stalin voia acum ca Aliaţii săi să recunoască legitimitatea acestui guvern, cu sediul în oraşul Lublin. Telegrama de la prim-ministrul polonez, trimisă de Winant, avertizase explicit asupra acestei posibilităţi. Dar telegrama[10] zăcea încă fără răspuns. Până acum la Ialta o citiseră doar reprezentanţii Departamentului de Stat, Freeman Matthews şi Alger Hiss, iar ei deciseseră că nu era cazul să se dea un răspuns, atâta vreme cât discuţiile privind Polonia erau în curs de desfăşurare. Cu toată această lipsă de reacţie, Roosevelt şi Churchill refuzaseră categoric să recunoască guvernul de la Lublin, de când acesta se formase. Marea Britanie declarase război pentru a garanta suveranitatea Poloniei. Împreună, cei doi aliaţi occidentali declaraseră solemn că toate popoarele aveau dreptul la autodeterminare, or a recunoaşte guvernul de la Lublin ar fi fost o ipocrizie. Acest lucru le-ar da sovieticilor mână liberă în privinţa sorţii duşmanului lor de secole şi ar ridiculiza ideea autodeterminării popoarelor.

Din nou, Roosevelt s-a poziţionat ca mediator între britanici şi sovietici. Când venea vorba de Polonia, americanii aveau[11] avantajul distanţei, care putea fi de folos, probabil, în rezolvarea divergenţelor dintre europeni. Puteau începe conversaţia acum pornind de la un punct asupra căruia, în principiu, conveniseră cu toţii: Linia Curzon putea demarca adecvat graniţa răsăriteană a Poloniei.

Churchill însă nu voia să înceapă de acolo. O discuție lungă despre frontiere ar eluda problema esențială, iar nebulozitatea prelungită întreținută de Roosevelt sub acest aspect devenise inadmisibilă. Prim-ministrul a decis să intre direct în miezul problemei. Într-adevăr, britanicii susțineau Linia Curzon ca frontieră răsăriteană; ei fuseseră cei care o stabiliseră primii. „Totuşi”, a declarat Churchill[12] pe un ton emfatic, „mă interesează mult mai mult chestiunea independenței şi a libertății suverane a Poloniei decât orice linii de frontieră... Pentru acest motiv am intrat noi în război împotriva Germaniei – pentru ca Polonia să fie liberă şi suverană... Niciodată nu m-aş putea opri la vreo soluție care nu ar face din Polonia un stat liber şi independent.” Asta nu însemna că el nutrea vreo ostilitate față de sovietici, a subliniat el. Era doar o chestiune de principiu. Poporul Poloniei trebuia să aibă capacitatea de a-şi alege propriul guvern, prin alegeri libere şi necontrolate. Trebuia instituit un guvern provizoriu, alcătuit din oameni care să reprezinte legitim voința poporului polonez. Polonia, a afirmat el, „trebuie să fie stăpână în propria-i casă[13] şi doamnă a sufletului ei”.

Churchill considera sincer că a apăra suveranitatea Poloniei era o chestiune de onoare, însă poziția lui avea şi o conotație strategică. Sovieticilor nu trebuia să li se permită să controleze întreaga Europă Răsăriteană.

În timp ce asculta argumentele omologilor săi în această a treia sesiune plenară, Stalin mâzgălea liniştit[14] pe hârtia din fața lui. De altfel, era renumit pentru obiceiul de a grifona distrat mici desene, lucru pe care îl ştia, bunăoară, şi Kathy Harriman, care nu stătuse niciodată cu el la o masă de conferințe. După cum îi povestise Averell[15], dacă discuțiile se derulau în favoarea lui, Stalin surâdea şi desena figuri inofensive cu creionul lui roşu, dar dacă se enerva, mâzgăliturile lui căpătau un aspect ostil, cu lupi sau vulpi

care umpleau hârtia. În după-amiaza zilei de 6 februarie, Stalin grifona mai viguros[16] decât de obicei.

Stalin îl lăsa îndeobşte să vorbească pe Molotov, care se oprea din fumat exact cât era nevoie ca să formuleze reacția automat şi obligatoriu inflexibilă a sovieticilor asupra unui subiect sau altul, însă acum liderul sovietic s-a întrerupt din mâzgăliturile lui, s-a ridicat în picioare şi a început să îşi exprime opinia. „Prim-ministrul[17] a spus că pentru Marea Britanie problema Poloniei este o chestiune de onoare", a început el, cu Pavlov traducând. „Pentru Rusia nu este doar o chestiune de onoare, ci şi de securitate... De-a lungul istoriei, Polonia a fost întotdeauna un coridor de atac asupra Rusiei... În ultimii treizeci de ani, duşmanul nostru german a trecut de două ori prin acest coridor. Şi asta fiindcă Polonia era slabă. Este în interesul ruşilor, dar şi al Poloniei, ca Polonia să fie puternică şi solidă... Nu este doar o chestiune de onoare, ci şi de viață şi moarte pentru statul sovietic." În timp ce vorbea, Stalin se foia încolo şi încoace[18] în spatele scaunului său, ca şi cum aşa ar fi subliniat mai bine ce voia să explice.

A continuat. „Toți spun[19] că sunt un dictator, însă am suficient simț democratic încât să nu instalez un guvern polonez fără polonezi." Dar polonezii din Londra erau nerezonabili, susținea Stalin. Au declarat în mod public că omologii lor din Lublin erau nişte „bandiți" şi „trădători". Cum ar putea aceste două grupări să se pună vreodată de acord?

Debitul verbal al acestui gruzin vârstnic, reticent în public de obicei, era ceva inedit pentru această conferință, şi s-ar fi zis că nu avea de gând să se oprească prea curând. Minutele treceau, Pavlov traducea cuvântarea lui Stalin. Harry Hopkins s-a uitat la ceas. S-a aplecat în față şi i-a strecurat un bilețel lui FDR. „Domnule Preşedinte[20], ce-ar fi să isprăvim pe ziua de azi după ce termină Stalin – şi să

spunem că vom relua discuția mâine. E 7:15.” Era limpede că dezbaterile luaseră o turnură negativă, ceea ce însemna că era preferabil ca toți participanții să reia subiectul a doua zi, când spiritele se mai calmau.

Dar Stalin nu terminase. Mai avea o nemulțumire la adresa polonezilor din Londra. „Ca militar[21], pretind de la o țară eliberată de către Armata Roşie să nu poarte un război civil în spatele frontului”, a continuat el. „Oamenilor din Armata Roşie le este indiferent ce fel de guvern există acolo, atâta timp cât acesta va menține ordinea şi nu va trage în ei pe la spate.” Guvernul de la Lublin a păstrat ordinea relativ bine. Nu acelaşi lucru s-ar putea însă spune despre polonezii din Londra, „care susțin că sunt agenții forțelor de rezistență din ilegalitate... Mult rău vine de la aceste forțe... Au ucis 212 dintre soldații noştri. Au atacat bazele noastre de aprovizionare, ca să obțină armament. I-am arestat pe unii dintre ei, iar, dacă vor continua să tulburea liniştea în spatele frontului nostru, îi vom împuşca aşa cum cere legea marțială... Noi dorim să avem linişte în spatele frontului. Vom susține acel guvern care asigură pacea în spatele frontului nostru... Nu aş putea face altfel”.

Înainte ca Stalin să mai spună ceva, Roosevelt a intervenit rapid şi a sugerat ca discuțiile să se încheie pentru acea zi.

Dornic însă să aibă ultimul cuvânt, Churchill a decis că mai avea ceva de spus, înainte să se retragă cu toții. „Țin să subliniez[22] că atât guvernul britanic, cât şi guvernul sovietic au surse de informare diferite despre Polonia şi află date diferite”, a afirmat el. Un timp, britanicii avuseseră agenți în Polonia, de la care primeau raportări despre comportamentul înspăimântător al soldaților Armatei Roşii, care se îmbătau, jefuiau[23] – şi negreşit siluiau – în timp ce traversau țara spre vest. Churchill şi Roosevelt nu puteau uita nici informațiile, pe care le primiseră despre masacrul din pădurea Katyn, însă pe care optaseră să le lase

deoparte, în numele menținerii alianței. „Poate că ne înşelăm[24], dar eu consider că guvernul de la Lublin nu reprezintă nici măcar o treime din poporul polonez", a declarat Churchill. „Mă tem de efectul asupra întregii chestiuni poloneze. Oricine atacă Armata Roşie trebuie să fie pedepsit, însă nu pot să admit că guvernul de la Lublin ar avea vreun drept de a reprezenta națiunea poloneză." Când a terminat de vorbit, un aer de ostilitate s-a făcut simțit în sală, asemenea unei descărcări de electricitate statică.

Hârşâituri de scaune pe podea şi uzualul murmur de voci s-au făcut auzite, în timp ce domnii se pregăteau să părăsească masa de conferințe, însă preşedintele american a vrut să mai facă o remarcă, posibil în speranța de a plasa discuțiile din acea zi într-un context mai larg şi de a se retrage într-o notă mai senină. „Polonia"[25], a observat Roosevelt, „a fost o sursă de tulburări, timp de peste cinci sute de ani."

„Cu atât mai mult"[26], a intervenit şi Churchill, „noi trebuie să facem tot ce putem ca să punem capăt acestor tulburări."

* * *

Spre sfârşitul serii, Roosevelt se simțea din ce în ce mai nemulțumit de rezultatele discuției din acea zi. După cină, în timp ce Anna citea[27] corespondența pe care o primise de la soțul şi copiii ei, Roosevelt l-a însărcinat pe Chip Bohlen[28] să compună o scrisoare din partea lui, adresată generalisimului sovietic. Spera ca, invocând relația pe care o făurise cu Stalin în ultimii trei ani şi jumătate, să-l convingă pe dictatorul sovietic să se învoiască la un compromis. FDR l-a trimis apoi pe Harriman[29] să refacă traseul parcurs în seara zilei de 3 februarie, pentru a duce scrisoarea lui, întâi la Palatul Voronțov, unde Harriman le-a arătat lui Churchill şi Anthony Eden proiectul de scrisoare. Britanicii au fost de acord, în mare parte, cu tonul şi conținutul mesajului, însă

lui Eden i s-a părut că scrisoarea „nu era suficient de formală”[30] şi a sugerat nişte modificări[31]. Harriman s-a întors, pe urmă, la Livadia cu scrisoarea editată. Roosevelt a acceptat toate sugestiile lui Eden şi a expediat de urgență scrisoarea destinată lui Stalin. „Dragul meu Mareşal Stalin”[32], începea versiunea finală:

> „Am reflectat îndelung la şedința noastră din această după-amiază şi vreau să vă împărtăşesc, cu toată sinceritatea, ce gânduri mă preocupă. În ceea ce priveşte Guvernul Polonez, mă îngrijorează nespus faptul că cele trei mari puteri nu au o comuniune de idei... Consider că ne plasăm cu toții într-o lumină defavorabilă în lume, dacă voi recunoaşteți un guvern, iar noi şi britanicii recunoaştem un altul la Londra. Am convingerea că această stare de lucruri nu trebuie să continue şi că, dacă va continua, nu va face decât să determine popoarele noastre să creadă că ar exista o ruptură între noi, ceea ce nu este cazul. Eu sunt ferm hotărât să nu existe nicio ruptură între noi şi Uniunea Sovietică. Cu siguranță, se va găsi o modalitate de a aplana diferendele noastre.”

Propunea, apoi, o soluție: să fie invitați la Ialta câțiva reprezentanți ai guvernului de la Lublin, precum şi doi sau trei lideri polonezi respectabili din interiorul țării, inclusiv cei din biserică şi mediul academic, pentru a servi drept mediatori între guvernul polonez de la Lublin şi cel de la Londra. Dacă aceştia ajungeau la un acord privind componența unui guvern provizoriu extins şi reprezentativ, care să nu fie „ostil” intereselor sovietice, Statele Unite şi Marea Britanie ar lua în considerare „transferarea recunoaşterii legitimității în favoarea noului guvern interimar”, care ar urma să răspundă de supravegherea alegerilor în Polonia. „Ştiu că lucrul acesta”, încheia el, „corespunde şi dorinței voastre de a vedea o nouă Polonie liberă si democratică ivindu-se din zbuciumul acestui război.”

Exact ca în prima seară la Ialta, când Roosevelt îl trimisese pe Harriman la Vila Koreiz, pentru a stabili agenda de lucru a primei zile şi întâlnirea privată dintre FDR şi Stalin, şi acum ambasadorul american a pornit în periplul său nocturn, în numele unei strategii în care credea prea puțin, dar pe care nu avea putința să o schimbe. Scrisoarea lui Roosevelt era un apel atât la prietenia care, în convingerea lui, se formase între Statele Unite şi Uniunea Sovietică, dar şi la prietenia care se formase la un nivel personal între el însuşi şi Stalin. Harriman credea de multă vreme[33] în forța relațiilor personale – nu fiindcă acestea ar putea determina deznodământul unor probleme geopolitice, ci mai degrabă deoarece aveau puterea de a le influența. Relația personală dintre Churchill şi Roosevelt avusese neîndoielnic acest efect asupra „relației speciale" dintre Marea Britanie şi Statele Unite. Totuşi, aşa cum opinase la începutul acelei săptămâni adjunctul lui Harriman la Moscova, George Kennan, când i s-a cerut să raporteze despre profilul personal al delegaților sovietici, „dacă un oficial sovietic[34] face ceva sau spune ceva din respect pentru o relație personală, nu înseamnă că acelaşi lucru l-ar face sau l-ar spune în exercitarea directă a îndatoririlor lui oficiale, fiindcă acest lucru ar fi considerat echivalent cu a acționa în interesele unui stat străin". Chiar dacă lui Stalin i-ar fi plăcut poate foarte mult să păstreze buna sa relație cu Roosevelt, Harriman ştia că pentru Stalin prietenia cu statele vecine avea să primeze întotdeauna asupra prieteniilor personale, şi asta fără nicio îndoială. Când venea vorba de Polonia şi polonezi, Harriman ştia că Stalin „voia să-i domine[35], pentru a fi sigur că aceştia nu vor mai servi niciodată drept cale de acces pentru o agresiune germană împotriva Rusiei". De aceea, apelul lui Roosevelt avea să fie complet ineficient în tentativa de a modera comportamentul pe care Stalin îl va adopta pentru a forța statul vecin să se

supună ordinelor sale. Niciun fel de argument, „în afară de a porni un război”, nu putea schimba acest lucru.

* * *

În după-amiaza care a urmat acestei agitate diplomații în miez de noapte, în timp ce Kathy stătea pe marginea fântânii în grădina Palatului Livadia şi îi scria Pamelei, Sarah Churchill se plimba în jurul Palatului Voronțov. Pe terasă[36], fotografii erau prezenți în forță. Cele trei delegații[37] tocmai fuseseră de acord să dea împreună o declarație de presă, simultan în fiecare țară, la ora 4:30 Eastern War Time (EWT)[11], prin care anunțau desfăşurarea conferinței şi explicau obiectivele ei. Echipele de filmare care însoțiseră delegațiile intraseră imediat în acțiune pentru a fixa pe peliculă imagini cu participanții filmați la reşedințele lor, precum şi cu împrejurimile, toate urmând să fie incluse într-un jurnal de actualități, difuzat după comunicatul de presă. Acum, când informațiile erau pe punctul de a fi date publicității, nu mai avea rost ca Sarah să treacă drept bolnavă în ochii colegilor ei de la baza RAF din Medmenham. Îi scrisese mamei ei, rugând-o să pună pe cineva să telefoneze prietenei ei de la baza aeriană, care o „acoperise” până atunci, ca să-i spună că nu mai era nevoie „să stea pe metereze”[38].

Pe terasă, Sarah a dat peste[39] şeful RAF, Peter Portal. Acesta rămăsese la reşedință pentru o întâlnire cu şeful de stat-major al lui Churchill, generalul Pug Ismay, şi reprezentantul US Army Air Force, generalul Laurence Kuter, în timp ce restul conducătorilor militari britanici, conduşi de zelosul istoric amator[40] Alan Brooke, plecaseră la

---

[11] Fus orar „de război”, adoptat convențional de Senatul SUA în februarie 1942, echivalent cu ora de pe Coasta de Est (EDT/ Eastern Daylight Time). (*N. tr.*)

Balaklava, înarmați cu hărți, busole şi cărți de istorie militară. Sarah se bucura întotdeauna să-l vadă pe Portal. O cunoştință spusese la un moment dat despre Portal că era „un tip dur[41] şi necruțător”, însă Portal manifesta totodată o „personalitate extraordinară” şi un simț al umorului ce putea fi simultan „comic şi malițios”, cum se putea vedea din imensa satisfacție pe care o avea când îi lua peste picior pe cei care ocupau baia prea mult timp. Provenea dintr-o veche şi distinsă familie britanică, despre care se spunea că ar fi avut origini franceze hughenote – cel puțin, aşa îşi explicau unii nasul lui mare, care nu se prea potrivea cu trăsăturile lui altminteri chipeşe. Absolvent al Colegiului Christ Church, Oxford, se afla la conducerea RAF încă din 1940, iar în 1942 fusese decorat cu cel mai înalt titlu al Ordinului Băii de către regele George, unul dintre cele mai importante ordine cavalereşti britanice. Portal era o prezență nelipsită din delegațiile lui Churchill la conferințele de război şi fusese, la fel ca Sarah, la Teheran. El şi Sarah se cunoşteau de asemenea din cercurile mondene londoneze; Portal apărea cu regularitate în cercul profesional al tatălui ei şi în anturajul de adoratori înfocați ai Pamelei. Dincolo de devotamentul său față de RAF, lui Portal îi plăceau şi artele, ceea ce Sarah aprecia în mod deosebit la el; odată, îl invitase[42] cu ea la un concert în Londra.

Deşi Sarah se simțea bine împreună cu Kathy şi Anna, care i se păreau „foarte drăguțe şi amabile”[43], după cum îi scrisese mamei ei, compania unui compatriot, mai ales unul ca Portal, îi aducea cumva un plus de familiaritate şi naturalețe. Chiar dacă avea cincizeci şi doi de ani şi, practic vorbind, era comandantul ei, din moment ce WAAF se afla sub jurisdicția RAF, Portal era un companion încântător, plin de bârfe amuzante, fiind pentru ea „amicul”[44] cel mai bun pe care îl avea la conferință. Când s-au oprit să vorbească, echipele de la jurnalele de actualități[45] i-au filmat

frenetic, iar Portal a glumit spunând că în curând vor fi amândoi vedete pe ecranele cinematografelor din Londra. Conversația s-a îndreptat apoi spre subiectul atracțiilor locale. Nici el, nici ea nu văzuseră încă renumita cascadă Uchan-Su cu o înălțime de 98 de metri, despre care Kathy scrisese în broşura ei de prezentare a Crimeii. Au decis ca, în eventualitatea în care Winston nu i-ar cere lui Sarah să meargă cu el la Livadia în acea după-amiază, să găsească un Jeep cu şofer, care să-i ducă să vadă cascada. Şi-au spus la revedere, iar Sarah şi-a continuat plimbarea, coborând pe treptele late de piatră – flancate de lei sculptați, pe partea de „moschee" a Palatului Voronțov –, care duceau jos la mare.

Sarah nu văzuse încă țărmul de aproape, aşa că a profitat de un moment de acalmie, pentru a scăpa de delegați şi de echipele de filmare, ca să exploreze malul apei. Soarele strălucea, dar marea era de un „albastru violent şi intens[46], înspicat cu alb". În tot lungul țărmului, apa „se învolbura în valuri ce se spărgeau vuind pe bolovanii uriaşi, care tiveau parcă plaja". În toată această plimbare solitară, Sarah a avut un sentiment apăsător. Ştia că făcea parte din îndatoririle ei, ca aghiotant al tatălui ei, să fie şi cronicarul familiei[47] pentru evenimentele de la Ialta – în special referitor la detaliile personale din spatele protocolului şi al împrejurărilor oficiale. Membrii familiei Churchill erau perfect conştienți de locul lor în istorie. Tatăl lui Sarah avea să scrie negreşit o istorie a acestui război, exact cum făcuse şi după războiul precedent. Ofertele de la edituri[48] începuseră să curgă încă din 28 septembrie 1939 – exact după patru săptămâni de la începerea războiului. Chiar şi Clementine avea câteva idei literare, pe care voia să le materializeze după război. Adesea, punea să fie dactilografiate scrisorile de la copiii ei, ca să se mândrească cu ele în familie şi printre prieteni; Clementine considera că

scrisorile de la Sarah, cu precădere, erau „fermecătoare şi fascinante”[49]. Prin calitatea lor, îi spunea ea lui Winston, puteau „rivaliza cu orice scrisori din literatura epistolară de excepție”. În timp ce clasa aceste scrisori pentru arhivele familiei, Clementine constata că savura enorm corespondența de război de la Sarah şi sora ei, Mary, atât de mult chiar, încât se gândea ca într-o bună zi, poate, să includă toate aceste epistole într-un volum intitulat „Scrisori de la fiicele mele”[50].

Acum însă, Sarah avea o criză de conştiință[51] legată de una dintre aceste scrisori, aceea pe care i-o scrisese mamei ei în ziua sosirii la Ialta. Fusese nesăbuit de indiscretă. Descriindu-i pe americani când au ajuns la Ialta, spusese că Roosevelt era ori bolnav, ori că îi întorcea spatele tatălui ei dinadins; că noul secretar de stat nu părea nicidecum prea sclipitor; că preşedintele părea să-l țină la distanță pe confidentul lui dintotdeauna – Harry Hopkins, ceea ce nu se mai întâmplase; şi că Gil Winant era singurul american în care puteai să ai încredere. Britanicii nu pierduseră niciodată vreun[52] curier la niciuna dintre conferințele din timpul războiului, însă ferească Dumnezeu, dacă se întâmpla ceva cu avionul care ducea înapoi geanta diplomatică la Londra, scrisoarea ei risca să cadă în mâini neprietenoase. Ar fi fost ceva profund jenant pentru tatăl ei, întrucât opiniile defavorabile ale lui Sarah despre cel mai apropiat aliat al Marii Britanii ar fi putut trece drept opiniile prim-ministrului. În această fază a conferinței, un astfel de pas greşit putea pune în pericol tot ceea ce tatăl ei muncise să realizeze până atunci.

Sarah îi trimisese la repezeală un bilet disperat mamei ei, sperând să îl primească înainte de a fi apucat să le arate şi altora scrisoarea de la ea. „Draga mea”, scria Sarah[53], „m-am gândit mai bine şi am avut mustrări de conştiință, şi ştii cum sunt la mine mustrările de conştiință! *Te rog* frumos să

ştergi din ultima mea scrisoare toată acea pagină despre personalităţile de aici. Este extrem de important ca impresiile mele să nu treacă mai departe de tine.” Clementine era desigur suficient de abilă încât să nu vehiculeze informaţii susceptibile să provoace neplăceri, însă Sarah tot se frământa. „Îmi dau seama că tu ştii asta, însă consider că a fost *foarte* greşit din partea mea – şi nechibzuit să scriu aşa ceva în această fază.”

Când s-a întors de la plimbare, Sarah a aflat că tatăl ei dorea ca ea să-l însoţească la Livadia în acea după-amiază. Fusese fără ea, când fusese plecată la Sevastopol în ziua precedentă, şi întrucât Stalin părea să jubileze în suspansul pe care îl crea, făcând parcă să stea timpul în loc – nu venise niciun răspuns la scrisoarea lui Roosevelt –, în această zi în mod special Winston avea nevoie de prezenţa liniştitoare a lui Sarah. Nu era nevoie să discute despre povara care îl apăsa pe suflet. Cu experienţa căpătată în activitatea ei de ofiţer WAAF şi graţie capacităţii de a înţelege intuitiv ce gândea tatăl ei, Sarah nu avea nevoie să ştie explicit ce se întâmpla. Tatăl ei o luase la conferinţă datorită acestor calităţi.

L-a căutat pe Portal[54] şi i-a spus că excursia lor la cascadă rămânea pe altă dată. La ora 3:30, Sarah şi Winston s-au suit în Packardul lor şi au pornit la drumul de treizeci de minute cu maşina până la reşedinţa delegaţiei americane, unde urma să aibă loc a doua rundă de discuţii despre organizaţia de pace a lui Roosevelt şi soarta polonezilor. O briză rece[55] sufla dinspre est, însă soarele de după-amiază strălucea acum din plin, străduindu-se să dea „tot ce avea mai bun pentru scenă”[56], ca şi cum ar fi vrut să încurajeze o stare de spirit pozitivă. Dar poate că se căznea prea mult, căci razele soarelui se reflectau atât de sclipitor în undele mării, încât Sarah trebuia să-şi ferească privirile, clipind des.

Winston şedea tăcut holbându-se afară pe geam şi privind „apatic” în jur. După o vreme, s-a întors spre Sarah şi, dregându-şi glasul, a spus: „Riviera lui Hades !”[57] Asta rezuma perfect situația, se gândea Sarah.

* * *

Kathy era aproape gata să încheie lunga ei scrisoare din 7 februarie, astfel încât Fred Anderson să i-o poate duce Pamelei la Londra. Însă după cină în acea seară, s-a trezit cu nişte ştiri concrete de la conferință – o adevărată întorsătură de evenimente –, pe care voia să le adauge în scrisoare. „Ce mare bucurie a fost”[58], i-a povestit Kathy prietenei ei. În acea după-amiază se produsese un salt înainte. După conferința din acea vară la Washington, luni întregi de corespondență şi două zile de dezbateri la Ialta, în cele din urmă, relata Kathy, „l-au convins pe U(nchiul) J(oe) cu Dumbarton Oaks”.

Un factor esențial care împiedicase acordul asupra organizației de pace, propusă de Roosevelt, era insistența lui Stalin şi a lui Molotov ca sovieticii să primească câte un vot în Adunarea Generală pentru fiecare dintre cele şaisprezece republici din componența Uniunii Sovietice. După tratativele din acea după-amiază, Molotov cu mărinimie a coborât numărul la două sau trei voturi. Ucraina şi Belarus se jertfiseră atât de mult în război, a spus el. Neîndoielnic, „era absolut corect”[59] ca aceste două republici sovietice să fie acceptate ca membre fondatoare, beneficiind de propriul vot fiecare. În fond, națiunile din Commonwealth-ul britanic, ca de pildă Canada, urmau să aibă voturi separate, iar Churchill făcea presiuni ca India, care rămânea o colonie britanică, să aibă şi ea un vot. Imediat ce britanicii şi americanii au indicat că ar fi dispuşi eventual să fie de acord, Stalin a acceptat structura de votare propusă de

americani pentru Consiliul de Securitate al organizației de pace.

Încântat de succesul lui cu Stalin, FDR a fost într-o dispoziție excelentă la cină. Amiralul Leahy a declarat că acordul era un triumf pentru şeful lui. Până şi Jimmy Byrnes, care, nota Kathy, avea obiceiul să zumzăie „plictisitor şi la nesfârşit”[60], nu a putut să le strice cheful. „Ferească Dumnezeu să ai de-a face cu politicienii americani”, a glumit sarcastic Kathy, referindu-se la Byrnes, în scrisoarea ei către Pamela.

Cu această victorie în mână, Edward Stettinius şi asistentul lui, Alger Hiss, au fost lăsați să se ocupe de fericita misiune de a alege o dată şi un loc pentru întrunirea inaugurală a noii organizații, cândva mai târziu în acea primăvară. Preşedintele s-a retras în scurt timp ca să meargă la culcare, însă mulți dintre americani au vrut să continue petrecerea. Nu exista niciun bar la Livadia, iar la cantină se închisese acum[61]. Din fericire, mulți delegați veniseră cu provizii proprii. Kathy a invitat câțiva prieteni apropiați, ca de pildă, pe Fred Anderson, să bea un pahar în camera ei şi să stea de vorbă relaxați, însă s-a dus repede vestea că la Kathy era locul de adunare. Până să se dumirească, o „gloată s-a strâns”[62] acolo, transformând dormitorul ei într-o tavernă până noaptea târziu.

Kathy nu putea să ignore faptul că succesele americanilor la masa tratativelor până acum se datorau în mare parte eforturilor lui Averell. Kathy pusese la punct un „sistem de spionaj”[63] printre prietenii ei din delegația britanică şi, respectiv, americană la Ialta, care să-i raporteze – în măsura în care aveau permisiunea să divulge informații clasificate – ce se petrecea în spatele uşilor închise. Agenții ei erau fericiți să poată ridica în slăvi realizările ambasadorului, în fața fermecătoarei şi atrăgătoarei lui fiice. „Ave acolo înăuntru punctează cu succes aşa cum poți prea bine să-ți

imaginezi & rapoartele deocamdată sunt foarte favorabile", se fălea ea în scrisoarea către Pamela.

A fi mândră de tatăl ei era un sentiment relativ nou pentru Kathy. În adolescență şi după aceea, ştiuse perfect că era un bărbat bogat, chipeş şi înzestrat, însă abia după ce a venit şi ea la Londra şi-a dat seama că tatăl ei avea calități cu mult mai importante. „Am venit doar aseară[64] – însă deja încep să simt cum este Ave de fapt", îi scrisese Kathy surorii ei, după prima noapte petrecută în capitala britanică răvăşită de Blitz, în urmă cu patru ani. „(Averell) pare să întruchipeze un prototip de siguranță, de care oamenii se pot agăța & în care se pot bizui & toți au mare încredere în el... Toți îl iubesc." Roosevelt îl trimisese pe Averell la Londra ca „agent executiv" în cadrul programului Lend-Lease, un rol însemnat, chiar dacă nu prea bine definit, care însă părea să îl definească şi după ce titlul său oficial s-a schimbat în ambasador. Însă lucrurile erau diferite în Rusia. Sovieticii puteau fi inflexibili, iar adesea Kathy îl văzuse pe Averell întorcându-se târziu la Spaso House, dezamăgit că eforturile lui de a ajunge la un acord se dovediseră zadarnice. Trecuse destul de mult timp de când Averell nu se mai bucura de influența pe care o exercitase la Londra. După o lungă iarnă rusească, Kathy îndrăznea să spere că Averell era din nou în măsură să facă acest lucru.

* * *

Poate că iscoadele lui Kathy nu erau prea dibace, ori poate că îşi înfrumusețau dinadins relatările despre performanțele lui Averell la masa tratativelor, în speranța de a intra în grațiile fiicei ambasadorului. Ori, poate, Kathy vedea în tatăl ei doar ceea ce voia să vadă, aşa cum făcea şi Anna în privința tatălui ei. Indiferent de motiv, cert era că, la Londra, Pamela Churchill avea să primească în scurt timp un raport uimitor de diferit de la Peter Portal, care îi scrisese Pamelei

în seara precedentă: „Îmi pare rău[65] să-ți spun că opinia generală printre oamenii noştri aici este că A nu prea are succes cu ruşii şi că lucrul acesta îl nelinişteşte. Categoric, pare îmbătrânit față de cum era când l-am văzut ultima oară. Este, negreşit, o muncă oribilă, 90% frustrare & 10% dezamăgire. Îmi pare foarte rău pentru el”. Dacă mareşalul britanic al forțelor aeriene simțea cu adevărat compasiune pentru rivalul lui care aspira la grațiile Pamelei rămânea la latitudinea doamnei să interpreteze, însă lui Portal un lucru îi era clar. Harriman o fi fost el, poate, unul dintre cei mai subtili oameni de afaceri din lumea occidentală, însă ca reprezentant al americanilor la Moscova nici nu se putea compara cu Stalin, atunci când acest om atotputernic îşi punea în cap să obțină ce voia.

Lucrul acesta nu era nicidecum din vina lui Averell Harriman, care făcea un joc în care, practic, pierdea garantat. Oricât de abil ar fi fost el ca om de afaceri, oricât de dibaci s-ar fi comportat la masa de joc, întotdeauna pornea cu un dezavantaj clar. Şi asta din cauză că Stalin exploata o sursă primară de sagacitate şi clarviziune, care le lipsea britanicilor şi americanilor: spioni adevărați.

Timp de aproape un deceniu, sovieticii continuaseră să se infiltreze în serviciile de securitate ale Marii Britanii – MI5 şi MI6 – şi în Foreign Office. Printre cei mai notabili agenți ai lor erau cei Cinci de la Cambridge – Kim Philby, Donald Maclean, Guy Burgess, Anthony Blunt şi John Cairncross – un grup de gentlemeni-spioni bogați, talentați şi devotați ideologic, recrutați de la Cambridge University. Pe măsură ce au promovat treptat în rândurile spionajului britanic, cei Cinci de la Cambridge au transmis mii de documente[66] la Moscova, inclusiv cele descriind poziția Marii Britanii[67] în privința Poloniei. Maclean, care a fost trimis la ambasada britanică de la Washington, a furnizat una dintre cele mai mari lovituri de spionaj pentru sovietici – informații secrete

cruciale despre Proiectul Manhattan, proiectul anglo-american pentru crearea primei bombe atomice, o operațiune atât de secretă, încât nici chiar vicepreşedintele american Truman nu a ştiut nimic. Între timp, serviciul de informații externe al Marii Britanii, MI6, avea un mare total de zero spioni[68] în Uniunea Sovietică. Foreign Office renunțase la orice acțiune de acest fel. A-ți spiona aliatul era un lucru care nu se făcea între națiunile civilizate.

La Washington, sovieticii au derulat operațiuni similare, identificând şi recrutând protagonişti din agențiile guvernamentale, care simpatizau cu comuniştii. Eforturile lor s-au dovedit şi mai fructuoase decât anticipaseră ei atunci când unul dintre agenții lor americani de la Departamentul de Stat a obținut pe neaşteptate o invitație pentru a face parte din delegația lui Roosevelt la Ialta: Alger Hiss.

Foarte asemănător celor Cinci de la Cambridge, acest bărbat de patruzeci de ani, zvelt, elegant, cu alură dezinvoltă şi un CV impecabil nu arăta nicidecum a trădător de țară. Şi totuşi, Hiss – cu numele de cod „Ales” – lucrase în secret pentru spionajul militar sovietic (GRU) cel puțin încă din 1936, anul în care intrase la Departamentul de Stat. Cei de aici nu puteau spune că nu fuseseră avertizați. Aproape cu şase ani în urmă[69], în 1939, un autor de la revista *Time*, pe nume Whittaker Chambers, un fost agent sovietic american care se rupsese ferm de comunism şi lucra activ împotriva sovieticilor, i se adresase unui înalt oficial de la Departamentul de Stat, Adolph Berle, pentru a-l preveni că Hiss nu era nicidecum ceea ce părea a fi. Chambers l-a informat pe Berle că în urmă mulți ani Hiss fusese membru al unei organizații comuniste clandestine şi că lucrase ca agent sovietic. Chambers ştia acest lucru cu absolută certitudine – din moment ce el fusese, de fapt, mentorul lui Hiss.

Dar fie din neglijență, fie pentru că se îndoia de veridicitatea informației, Berle a omis să transmită mesajul mai departe. Hiss a continuat să fie promovat în funcții tot mai importante în cadrul Departamentului de Stat, aterizând în ultimă instanță în postul de adjunct al secretarului de stat. Folosindu-se de autorizația sa de securitate, Hiss a copiat şi a trimis nenumărate documente la Moscova; pe măsură ce accesul său la informațiile confidențiale s-a lărgit, a crescut şi valoarea sa pentru sovietici. Fiind plasat, grație funcției, în preajma unor demnitari ca Stettinius, care comunica nemijlocit cu Roosevelt, Hiss era totodată într-o poziție ideală pentru a acționa şi ca agent de influență sub acoperire. Prin comentarii şi sugestii subtile şi totuşi eficiente, Hiss putea dirija discuțiile şi deciziile în direcții care să-i favorizeze pe sovietici. (Negreşit, sovieticii ar fi fost şi mai încântați, dacă ar fi ştiut că Harry Hopkins concepuse[70] un plan de urgență în eventualitatea decesului lui FDR. Hopkins ar fi putut atunci să candideze la preşedinție în 1944, iar dacă ar fi câştigat, ar fi optat să îl numească pe Alger Hiss în funcția de secretar de stat.) La Ialta, Hiss se întâlnea în mod regulat cu Stettinius, pregătindu-l pentru discuțiile despre organizația mondială a păcii şi participând la aproape toate sesiunile plenare, precum şi la dejunurile de lucru ale miniştrilor de Externe. Aşezat cuminte la spatele lui Roosevelt în sesiunile plenare, Hiss îşi lua propriile notițe[71] de la toate conversațiile care aveau loc. Acestea urmau să fie incluse în rapoartele oficiale americane despre Conferința de la Ialta, împreună cu însemnările făcute de Chip Bohlen.

Când a sosit la Ialta, Hiss[72] lucra doar pentru GRU, însă pe parcursul conferinței a fost remarcat de către una dintre cele mai puternice agenții din Uniunea Sovietică, Comisariatul Poporului pentru Securitatea Statului (Narodnîi Komitet Gosudarstvennoi Bezopasnosti), cunoscut

mai bine sub acronimul NKGB. Deşi denumirile lor erau foarte asemănătoare, NKGB era o entitate complet separată de NKVD-ul lui Beria. NKVD se ocupa de securitatea internă, în timp ce NKGB culegea informații de spionaj şi contraspionaj, atât în țară cât şi în străinătate. Includerea lui Hiss în anturajul lui Roosevelt la Ialta a plasat la un nivel superior dosarul lui de cadre şi a atras atenția NKGB-ului asupra faptului că Hiss era un personaj care merita să fie cultivat. Sovieticii doreau informații din interior despre organizația mondială a păcii, propusă de Roosevelt. Hiss era exact omul potrivit pentru a le furniza.

* * *

Spionajul poate îmbrăca diverse forme, iar la Ialta, fiecare participant era supravegheat îndeaproape tot timpul. Chiar dacă britanicii nu aveau poate spioni activi în Uniunea Sovietică, nu erau nici complet lipsiți de iscoade. De când sosiseră la Ialta, medicul lui Churchill, lordul Moran, îl studiase cu atenție pe Franklin Roosevelt de câte ori avusese ocazia şi îşi făcuse însemnări în jurnalul său. Zvonurile despre sănătatea şubredă a lui Roosevelt se răspândiseră în Marea Britanie, deşi era dificil să pui un diagnostic doar în baza fotografiilor selectate judicios şi concepute cu grijă, care erau publicate în ziare. Uneori[73], ca în seara realegerii sale, în noiembrie 1944, atunci când era de aşteptat ca FDR să fie absolut extenuat, fotografiile au înfățişat un om viguros – plin de o energie robustă şi apt să conducă națiunea pe durata unui al patrulea mandat. Părea atât de însuflețit încât colegul Annei de la *Seattle Post-Intelligencer*, renumitul reporter sportiv Royal Brougham, a dat o telegramă ca să spună că, în mod evident, „campionul[74] nu şi-a pierdut antrenamentul”. Alteori[75], ca de pildă, în ziua inaugurării celui de-al patrulea mandat

prezidențial, s-ar fi zis că preşedintele era la un pas de moarte.

Pe lângă funcția de doctor al lui Churchill, Moran era şi preşedinte al Royal College of Physicians. În ziua dinaintea[76] plecării din Anglia spre Ialta, Moran primise o scrisoare de la prietenul şi omologul său american, dr. Roger Lee, din Boston, preşedinte al American Medical Association şi fost preşedinte al American College of Physicians. Lee i-a dezvăluit lui Moran ceea ce auzise despre sănătatea lui Roosevelt: preşedintele a fost diagnosticat cu insuficiență cardiacă congestivă în primăvara precedentă. Era dificil de spus cât de mult progresase boala, judecând doar după cum arăta pacientul, întrucât starea lui generală putea fluctua semnificativ de la o zi la alta. Însă simptomele descrise de Lee indicau că boala de inimă a lui Roosevelt ajunsese într-un stadiu avansat.

Din perspectiva profesională a unui doctor, FDR părea în mod clar „un om foarte bolnav”[77], nota Moran în jurnalul lui. „Prezintă toate simptomele[78] îngroşării arterelor cerebrale, într-un stadiu avansat, aşa că eu îi mai dau de trăit doar câteva luni”, a scris Moran în acea seară. Pentru o persoană cu pregătire medicală, lucrul acesta ar fi fost sesizabil imediat, însă în opinia doctorului britanic, înrăutățirea sănătății lui FDR era atât de evidentă, încât chiar şi un profan ar fi observat-o. Şi totuşi, nimeni din cercul interior al lui Roosevelt nu părea să admită ceea ce Moran considera că era absolut evident.

Îl surprindea însă cel mai mult reacția Annei. „Fiica lui nu crede că e într-adevăr bolnav, iar medicul lui îi susține punctul de vedere”, scria el. „Dar oamenii se prefac că nu văd ceea ce nu vor să vadă, iar americanilor prezenți aici nu le vine să creadă că preşedintele lor e un om sfârşit.”

14

8 FEBRUARIE 1945

Anna se străduise din răsputeri, îi scria ea lui John, „folosindu-şi toată ingeniozitatea[1] şi tactul” de care era capabilă pentru a rămâne la curent cu evoluţia lucrărilor din şedinţele plenare şi pentru „a împiedica persoanele netrebuincioase să pătrundă” în apartamentul tatălui ei, dar şi pentru „a le conduce pe cele trebuincioase înăuntru când era nevoie”. Dar indiferent cât de multe bileţele îi lăsa lui FDR, reamintindu-i să se odihnească, să mănânce doar alimentele recomandate, sau să nu se extenueze cu probleme de care se puteau ocupa şi alţii, niciodată nu era îndeajuns. Nu putea scurta şedinţele epuizante din sala de bal şi nici nu putea să-l convingă pe tatăl ei să nu se întâlnească cu Stalin înainte de întrunirea celor trei grupuri ale Aliaţilor pentru conferinţa din acea după-amiază; Anna nu ştia mai nimic despre detaliile acelei sesiuni. Se părea însă că FDR îşi consumase toată vigoarea pe care o căpătase din victoria privind organizaţia păcii mondiale, în seara precedentă. În după-amiaza zilei de 8 februarie, când s-a întors în apartamentul lui la capătul a cinci ore de şedinţă neîntreruptă, era pământiu şi tras la faţă. Starea sănătăţii lui se înrăutăţea mai rapid chiar decât şi-ar fi putut imagina Anna, dar ziua de lucru pentru el nu se încheiase încă. În seara aceea, Stalin găzduia un mare banchet la Vila Koreiz, unde fuseseră invitate şi cele trei fiice.

În camera preşedintelui, dr. Bruenn îşi examina pacientul. Era îngrijorat de paloarea lui Roosevelt. La fel ca Anna, nici Bruenn nu cunoştea mai nimic despre ceea ce se discutase

în acea după-amiază, însă putea să-şi dea seama că această zi fusese „deosebit de dificilă”[2] şi „tulburătoare emoţional”. Roosevelt era „în mod evident extrem de istovit”. Pacientul, consemna Bruenn în notiţele lui, „a primit în permanenţă vizite de când s-a trezit de dimineaţă până la dejun... nu avut nici măcar timp să-şi facă odihna de după masă”. În timp ce Bruenn a continuat să-l examineze, Roosevelt i-a mărturisit că, în urma conferinţei din acea după-amiază, era „îngrijorat şi supărat din cauza mersului discuţiilor”, şi anume în privinţa Poloniei.

Discuţiile despre Polonia din ultimele două zile de şedinţe fuseseră extrem de deconcertante. Întâi a fost reacţia lui Stalin la scrisoarea lui Roosevelt din seara de 6 februarie – sau mai degrabă, lipsa unei reacţii. Când cei trei lideri au sosit la sesiunea plenară în după-amiaza zilei de 7 februarie, Stalin a pretins că tocmai primise scrisoarea lui FDR. Nu avea mare lucru de spus pe această temă, doar că „se străduise să ia legătura[3] prin telefon cu polonezii din Lublin”, însă aflase că aceştia erau plecaţi din Lublin cu alte treburi. Cât despre ceilalţi lideri polonezi, despre care FDR sugerase să fie cooptaţi în negocierile de la Ialta, Stalin nu avea habar unde îi putea găsi, întrucât nu ştia adresele lor. Lui Averell Harriman i s-a părut „cea mai neconvingătoare scuză cu putinţă”[4], însă înainte să o poată cineva contesta, Molotov schimbase prompt subiectul, ca să anunţe sprijinul sovieticilor pentru organizaţia mondială a păcii şi faptul că se mulţumeau cu doar două sau trei voturi în plus. Era un artificiu flagrant, însă nici chiar Harriman nu putea nega faptul că sovieticii „îşi aleseseră strălucit momentul” intervenţiei.

La şedinţa din această după-amiază – 8 februarie – bătălia pentru alegeri libere în Polonia continuase. Nedezminţindu-se, Churchill a făcut câteva aserţiuni sentenţioase, declarând că ajunseseră în „punctul crucial[5] al acestei

mărețe conferințe”, reiterându-și convingerea că eventuala neputință de a atinge un consens privind Polonia „ar fi interpretată pretutindeni în lume drept un semn de ruptură între Guvernul Sovietic, pe de o parte, și Guvernul SUA și, respectiv, britanic pe de altă parte. O asemenea nereușită, a insistat el, „ar categorisi conferința drept un eșec”. Stalin apoi a reacționat și el cu cabotinismul său propriu. Roosevelt nu mai suporta asemenea manifestări teatrale.

Polonia era cel de-al doilea subiect greu pe care Roosevelt îl abordase în acea zi. Își petrecuse deja[6] o jumătate de ceas, înaintea sesiunii plenare, discutând cu Stalin, Molotov și Harriman despre războiul din Pacific. Britanicii nu au fost chemați la întrunire. Pentru americani era esențial să poată pleca de la Ialta cu un acord garantând că sovieticii urmau să declare război Japoniei. Conflictul din Pacific risca să se transforme într-un război de uzură. Doar o victorie totală a Aliaților ar putea determina Japonia să capituleze, iar dacă Proiectul Manhattan se dovedea un eșec, victoria asupra Japoniei ar necesita un număr covârșitor de forțe umane. Chiar și cu recentul succes al generalului MacArthur în Filipine, pe care Averell Harriman îl anunțase la ședința miniștrilor de Externe la începutul acelei săptămâni, conducerea SUA rămânea convinsă că, fără intervenția sovieticilor, costul victoriei în Pacific ar însemna probabil alte optsprezece luni[7] de război și sute de mii de vieți pierdute din rândul americanilor. În acea după-amiază, Roosevelt a acceptat[8] cerințele sovieticilor în schimbul promisiunii lor de a intra în război contra Japoniei. După ce Germania avea să fie înfrântă, au convenit Roosevelt și Stalin, sovieticii urmau să declare război Japoniei în schimbul accesului la porturile cu ape calde și la liniile feroviare din Manciuria, dar și al retrocedării insulelor Kurile și Sahalin în favoarea Uniunii Sovietice; sovieticii susțineau că japonezii confiscaseră de la ei acele insule în

timpul Războiului Ruso-Japonez din 1905. Roosevelt a consimțit fără să se consulte cu conducătorul Chinei, Chiang Kai-Shek, în ciuda impactului direct pe care acordul l-ar fi avut asupra Chinei. Temându-se de posibile scurgeri de informații, preşedintele a decis să îi informeze pe chinezi la o dată ulterioară.

Iar dacă lupta cu Stalin şi, apoi, cu Churchill nu a fost de ajuns pentru a-l secătui pe Roosevelt de puțina vigoare rămasă, a mai trebuit să pătimească şi din cauza conflictelor intestine din tabăra lui. Printre aceste neplăceri se număra şi o telegramă formulată tăios, de la Gil Winant, pe tema situației Germaniei după război, care avea în preambul: „Întrucât dumneavoastră şi[9] Secretarul Stettinius şi domnul Hopkins ați decis să mă excludeți de la conferință –". Nici nu era de mirare, aşadar, că Roosevelt părea cu mult mai bătrân decât cei şaizeci şi trei de ani pe care îi avea.

Bruenn îl asculta acum la plămâni[10] pe preşedinte. Respirația era clară şi fluidă. Pulsul era normal, cu optzeci şi patru de bătăi pe minut. Dar când a verificat tensiunea arterială a lui Roosevelt, Bruenn şi-a dat seama că se întâmpla ceva foarte grav.

În romanul său *Fii şi îndrăgostiți*, publicat în 1913, D.H. Lawrence descrie o scenă cu o femeie aflată pe patul de moarte şi fiul ei care o veghează. Când sfârşitul mamei e aproape, fiul pune degetele pe pielea pământie de pe încheietura mâinii ei ca să-i ia pulsul. „Se auzea o bătaie puternică şi una slabă", scria Lawrence, „ca un sunet şi ecoul lui. Asta simboliza probabil sfârşitul." Acest sunet şi ecoul lui era exact ceea ce auzea Bruenn. „Tensiunea arterială pentru prima oară[11] indica *pulsus alternans*", a notat Bruenn pe graficul de sănătate al preşedintelui. Nu i-a spus nimic pacientului.

Inima preşedintelui bătea într-un ritm regulat, însă fiecare a doua contracție era mai slabă decât precedenta, din cauza

acumulării de lichid în inimă, pe partea stângă, şi a funcţionării tot mai reduse a muşchiului inimii. Bruenn ştia că *pulsus alternans* putea fi temporar şi, cu toate că nu putea fi tratat medicamentos sau chirurgical, inima putea să revină de la sine la pulsul ei normal. Totuşi, făcând legătura cu diagnosticul de insuficienţă cardiacă pe partea stângă a inimii, formulat cu luni în urmă, Bruenn ştia totodată că acest lucru putea fi dovada înrăutăţirii bolii preşedintelui. Aşa cum D.H. Lawrence descrisese sumbru acele momente de agonie, în romanul său, situaţia de acum putea fi un indiciu grăitor că sfârşitul era aproape.

Anna trăsese şi ea o spaimă la un moment dat din cauza sănătăţii tatălui ei. În august 1944, îl însoţise într-o scurtă călătorie pe Coasta de Vest, unde Roosevelt a ţinut un discurs adresat miilor de muncitori din şantierul naval de la Brementon, statul Washington. Aflat pe puntea vasului USS *Cummings*, de unde se adresa mulţimii[12], Roosevelt simţise la un moment dat o durere cumplită în piept şi umeri. La început, au crezut că avea un atac de cord, însă Bruenn şi-a dat seama imediat că era prima oară, de luni de zile, când Roosevelt ţinea o cuvântare în timp ce purta la picioare protezele metalice grele şi se sprijinea cu antebraţele pe podium. Iar toate astea se întâmplau pe o navă care se legăna. Nu a fost infarct, ci o criză de angină pectorală ce declanşase durerea acută în piept. Rezultatul normal al unei electrocardiograme a confirmat diagnosticul lui. În septembrie 1944, Roosevelt a mai avut o nouă criză de acest fel, în timp ce urmărea un film despre Woodrow Wilson, după cină, într-o seară la Conferinţa de la Quebec, împreună cu Churchill şi prim-ministrul canadian, Mackenzie King. Anna nu era cu tatăl ei atunci, însă Bruenn era prezent. Filmul îl prezenta pe Wilson îmbarcându-se într-un turneu prin ţară, în încercarea zadarnică de a obţine susţinere pentru Liga Naţiunilor, şi revenind înfrânt la Casa

Albă. La scurt timp după aceea, Wilson a suferit un atac cerebral. „Dumnezeule, nu vreau[13] să pățesc şi eu aşa ceva!” a exclamat Roosevelt, iar presiunea lui arterială a urcat vertiginos la 240/130[14]. Din fericire, până a doua zi valorile tensiunii au revenit la normal.

De data asta totuşi era altceva, confirmând ceea ce Anna ajunsese să înțeleagă abia în ziua precedentă. Cu luni în urmă, când Bruenn încălcase regula fixată de amiralul Ross McIntire, medicul lui Roosevelt de la Casa Albă, şi îi dezvăluise Annei secretul despre boala de inimă de care suferea FDR, Bruenn nu-i dăduse Annei informații complete. La Ialta, i-a divulgat în sfârşit totul. „Am aflat de la Bruenn[17] (care nu mă lasă să-i spun lui Ross că ştiu) că treaba asta cu «ticăitoarea» este cu mult mai gravă decât m-am gândit eu vreodată”, i-a destăinuit acum Anna lui John. „Marea dificultate în gestionarea situației aici este că nu putem, desigur, să spunem nimănui.” Nu putea să le povestească nimic lui Kathy sau lui Sarah, întrucât cu siguranță acestea le-ar fi spus taților lor. Şi aşa, faptul că îi scria despre asta soțului ei era un risc suficient de mare. A încercat indirect să deghizeze identitatea tatălui ei prin inițialele OM – de la Old Man sau Oscar Mann, numele de cod pe care ea şi John îl foloseau pentru FDR –, numai că orice minte cât de cât ageră putea să-şi dea seama la cine se referea. Oricum, era o povară prea grea doar pentru umerii Annei. „Mai bine să rupi şi să distrugi paragraful ăsta”, a adăugat ea imediat în paranteză.

Cu o mică parte din ființa ei, Anna nu putea să nu simtă că agravarea stării lui FDR era parțial şi din vina lui. Îi părea bine că Anna îl ferea de indivizi ca Hopkins şi Churchill, atunci când nu avea chef să se vadă cu ei, dar în loc să se odihnească, se distra perorând în fața unei mulțimi. „Se montează teribil[16], pare să-i placă efectiv, însă vrea să aibă prea multă lume în jur, iar pe urmă nu poate să

se culce suficient de devreme” îi scria Anna furioasă lui John. Uneori, Annei îi venea greu[17], în asemenea momente, să creadă că tatăl ei era cu adevărat bolnav.

Singurul lucru pe care Anna şi Bruenn puteau să-l facă, în speranţa de a ameliora pulsul lui FDR, era să-l convingă să se odihnească. A lipsi de la dineul lui Stalin, din acea seară, nu era însă posibil. Absenţa lui FDR ar fi fost interpretată ca un afront la adresa lui Stalin şi totodată ar fi confirmat suspiciunile sovieticilor despre problemele lui de sănătate. Dar, lucrul cel mai important, Roosevelt credea încă ferm în puterea relaţiei lui personale cu Stalin, care putea fi cel mai bine cultivată prin interacţiuni sociale neconvenţionale, fără amestecul birocraţilor din Departamentul de Stat. FDR rămânea convins că acesta era atuul lui cel mai puternic şi, poate, singura modalitate de a-i determina pe sovietici să accepte şi să susţină comunitatea internaţională postbelică. Acest dineu oferea o oportunitate ce nu putea fi ratată.

Poate că entuziasmul de a se afla în centrul atenţiei în acea seară avea să fie suficient pentru a-i da preşedintelui forţa necesară de a rezista cu bine până la capăt, însă acolo, între pereţii Vilei Koreiz toţi oamenii lui Stalin aveau să fie cu ochii aţintiţi asupra lui. Avea noroc că acel *pulsus alternans* nu era vizibil din exterior. Într-adevăr, Roosevelt era mai palid decât de obicei şi, neîndoielnic, părea extenuat, însă în această fază a conferinţei la fel se putea spune despre toţi ceilalţi. Unii participanţi[18], în special dintre delegaţii britanici, speraseră să nu fie invitaţi la banchetul lui Stalin. Se săturaseră de toasturile excesive, de porţiile uriaşe cu caviar şi nu-şi mai doreau decât să apuce să doarmă un pic. Adjunctul lui Anthony Eden, Alexander Cadogan, era recunoscător în mod special pentru faptul că cele trei fiice fuseseră invitate acolo în acea seară. La masa festivă[19] nu era loc decât pentru treizeci de persoane, iar cu

Sarah, Kathy şi Anna ocupând trei locuri deja, însemna că Alexander Cadogan rămânea pe dinafară. Pentru FDR, nu exista însă nicio scăpare.

La ora opt şi jumătate[20], ofiţerii din serviciile secrete americane l-au ajutat pe Roosevelt să se urce în maşină. Anna, înfofolită în haina ei de blană, s-a strecurat înăuntru lângă el. În timp ce se pregăteau de plecare, s-a dat semnalul de închidere a drumului[21] între Palatul Livadia şi Vila Koreiz, pentru orice vehicul, în afară de automobilul preşedintelui şi maşinile celor din echipa lui: Ed Stettinius, amiralul Leahy[22], Jimmy Byrnes, Harriman tatăl şi fiica, Chip Bohlen şi Ed Flynn. Împreună, americanii au străbătut pe întuneric drumul de coastă până la fosta vilă a ucigaşului lui Rasputin, unde îi aşteptau Ursul Rus şi un festin cu douăzeci de feluri de bucate[23].

În tot restul serii, Anna a zâmbit, a închinat paharul de câte ori a fost nevoie şi a pretins că nu era nicio problemă, exact cum făcuse la dineurile de la Casa Albă în anul care trecuse. Aşa cum Anna putuse să constate, a păstra secretele tatălui ei era preţul plătit pentru a fi în apropierea lui, chiar şi atunci când asta însemna să păstreze secretele nu numai faţă de colegii, consilierii, aliaţii şi posibilii lui adversari, ci şi faţă de persoanele care ţineau cel mai mult la el.

Anna nu-şi dădea seama dacă tatăl ei se temea pentru sănătatea lui sau dacă fusese încordat din cauza dineului. Dacă totuşi reţinuse într-adevăr ceva din consultul medical făcut de Bruenn, oricum nu pomenise nimic în acest sens. Anna ştia prea bine că tatăl ei nu discuta, decât arareori, despre ce simţea cu adevărat în sinea lui[24], nici cu ea, şi nici cu nimeni altcineva, de fapt. Seara aceasta nu făcea nicio excepţie de la regulă. La fel cum, în numele securităţii, îşi împărţea documentele între secretarii lui, astfel încât niciunul să nu poată înţelege pe deplin tot ce se întâmpla în

Biroul Oval, tot aşa îşi compartimenta şi părţile propriei fiinţe pe care le arăta celorlalţi, astfel încât nimeni să nu vadă întreaga lui persoană. Faţă de public, îşi ascundea paralizia, arareori permiţând să fie fotografiat într-un scaun cu rotile. O mare parte din ţară nici nu ştia măcar că era paralizat. Faţă de Churchill, ascundea conversaţiile lui private cu Stalin. Refuzând să-i întrebe pe Bruenn sau McIntire despre starea sănătăţii lui, se ascundea chiar şi faţă de sine însuşi. „Nu cunoaşte pe nimeni[25] şi nimeni nu-l cunoaşte”, îi mărturisise Anna prietenului ei, procurorul-general adjunct, generalul Norman Littell, în vara anului 1944. „Nici măcar familia lui nu ştie nimic despre el.” Trăind la Casa Albă în acel an, Anna înţelesese pe deplin acest lucru. Cu cât încerca să se apropie mai mult de el, cu atât începea să înţeleagă mai bine cât de mult din el însuşi ţinea el ascuns de foarte multă vreme.

* * *

La vârsta de şapte ani a Annei, o femeie de douăzeci şi doi de ani, pe nume Lucy Mercer, a venit să lucreze pentru Eleanor, atunci când familia locuia în Washington pe durata mandatului lui Franklin ca secretar adjunct al Marinei. Lucy provenea dintr-o familie de aristocraţi scăpătaţi. Părinţii ei, înstăriţi cândva, îşi pierduseră averea în crahul financiar al Panicii din 1893, iar acum Lucy, ajunsă la maturitate, trebuia să-şi găsească un loc de muncă adecvat unei tinere necăsătorite de familie bună. Eleanor a angajat-o pe Lucy ca secretară personală.

Anna nu cunoştea nimic despre trecutul lui Lucy. Ştia doar că era o tânără care „şedea la birou[26] şi scria pe cărţi de vizită”. În copilărie, Anna se ferea instinctiv de femeile care veneau să lucreze la ei în casă, ca de pildă, bone şi guvernante. Asemenea lui Clementine Churchill, şi Eleanor avea rezerve[27] în privinţa aptitudinilor ei de mamă şi, în

general, îşi lăsa copiii în grija unor bone, inclusiv una care era „dependentă de sticlă”[28] şi îi pedepsea ades. Scorpia asta îl încuiase odată pe James[29], cel mai mare dintre băieții Roosevelt, într-o debara, unde îl lăsase ore în şir, se părea. Ca reacție, Anna şi James s-au răzvrătit. Aruncau pe fereastră pungi de hârtie pline cu apă[30] în capul trecătorilor, de la etajul trei al casei lor din Washington şi aprindeau bombițe urât mirositoare în sufragerie, înainte ca musafirii să sosească la dineurile organizate de părinții lor. Lucy, însă, nu se ocupa de educația, îngrijirea sau disciplinarea Annei sau a fraților ei. Ea nu a încuiat pe nimeni vreodată într-o debara şi nici nu a tras-o de păr, cu răutate, pe Anna, în timp ce o pieptăna înainte ca prietenele bunicii ei să vină la ceai. În schimb, stând cuminte la birou şi ocupându-se de hârtiile ei, Lucy iradia ceva ce nu întâlneai în casa familiei Roosevelt: căldură sufletească şi prietenie[31].

Anna ținea minte[32] ceva anume despre Lucy. Într-o zi, Lucy o salutase pe Anna, spunându-i „bună dimineața”, nu ca şi cum s-ar fi adresat unei copile neastâmpărate şi poznaşe, ci aşa cum o tânără salută pe o altă tânără. De atunci, Anna a admirat-o pe Lucy Mercer.

Pe urmă, într-o bună zi, Lucy a dispărut. Nimeni nu a spus de ce, iar Anna nu a mai auzit nimic despre ea timp de câțiva ani.

* * *

Aşa cum a aflat Anna mai târziu, nu a fost singura persoană care să fi descoperit ceva de admirat la Lucy Mercer. În vara când Anna avea optsprezece ani, s-a dus să stea la verişoara mamei ei, Susie Parish, în Newport, Rhode Island, pentru Săptămâna Tenisului[33]. Era una dintre nenumăratele obligații mondene cu care Anna se confrunta ca debutantă în înalta societate şi îi era groază de fiecare minut al acestor apariții mondene. La fel ca Sarah

Churchill, Anna nu se simțea bine în rolul de debutantă în societate. Era stingheră şi sfioasă. Nu o interesau toaletele elegante, dansurile sau întâlnirile cu tineri adecvați statutului ei în prezența unei însoțitoare onorabile. Simțea că era *forțată*[34] să-şi facă debutul şi era furioasă pe bunica şi părinții ei, care o împingeau de la spate. Franklin şi Eleanor erau remarcabil de moderni în concepțiile lor sociale şi politice, numai că modernismul lor nu se aplica şi la ceea ce aşteptau de la fiica lor. Inconsecvența mamei ei, în mod special, o surprindea pe Anna. Eleanor critica în permanență regulile prosteşti şi persoanele anoste care alcătuiau această parte a societății, dar totuşi o introducea pe fiica ei în acelaşi sistem, pe care pretindea că îl disprețuia.

Frământările Annei legate de rolul ei de debutantă în lumea mondenă au fost înlocuite repede de alte sentimente mult mai dureroase. Verişoara Susie era o bârfitoare teribilă. Într-o bună zi, Susie s-a apucat să-i povestească Annei despre „un lucru îngrozitor”[35], care se petrecuse în urmă cu câțiva ani. Când era secretar adjunct al Marinei, Franklin avusese „o aventură” cu o „altă femeie”[36]. „Au fost „foarte multe cleveteli”[37] despre aventura lui în acea vreme, iar lumea se aştepta ca această femeie să fugă cu Franklin, însă „slavă Domnului că nu se întâmplase nimic”. „Nimic” însemna „divorț”. Susie susținea că până şi Anna o cunoştea pe acea femeie: era Lucy Mercer.

Dintr-odată, anumite lucruri neplăcute care o nedumeriseră pe Anna de ceva vreme au început să capete sens, ca de pildă, motivul pentru care Franklin a început[38] să stea din ce în ce mai puțin cu familia la Campobello, când era secretar adjunct la Marină. Sau de ce părinții ei, între care existase cândva o mare iubire romantică, sau oricum care fuseseră legați printr-o afecțiune reciprocă sinceră, subit păreau reci[39] unul cu celălalt. Sau de ce

mama ei se hotărâse brusc să îşi construiască o vilă personală în pădure, la o distanță de aproape doi kilometri de casa familială. Anna nu ştia ce să facă. Oricum, nu putea divulga nimănui cumplita povară pe care Susie Parish i-o aruncase pe umeri. Nici măcar pentru a verifica dacă era adevărat.

Anna a ținut ascuns în ea acest nefericit secret luni întregi după aceea, dar într-o zi, când era singură cu Eleanor acasă, aceasta a clacat nervos în fața fiicei ei. Ceea ce Susie Parish îi povestise Annei era adevărat. Aşa cum i-a explicat acum Eleanor[40], după ce Lucy a încetat să mai lucreze pentru ea, în 1917, s-a înrolat în divizia pentru femei a Marinei, unde în scurt timp a ajuns să lucreze în biroul lui Franklin. Dacă fusese o coincidență sau intenționat, Eleanor n-a comentat, însă fără ca ea să bănuiască ceva, de aproape un an Franklin şi Lucy avuseseră o aventură. Eleanor a aflat abia în 1918, când a descoperit un pachet cu scrisori de dragoste de la Lucy pentru Franklin, în timp ce desfăcea geamantanul acestuia la întoarcerea dintr-o călătorie în Europa. Furioasă şi umilită, Eleanor i-a propus lui Franklin să divorțeze, însă un divorț ar fi distrus cariera lui politică. În schimb, Franklin a jurat să nu se mai vadă niciodată cu Lucy.

În adolescență, Anna fusese mereu supărată pe mama ei, întâi fiindcă o trimisese la şcoală în Manhattan, iar apoi, pentru că o pusese cu tot dinadinsul să îşi facă debutul în societatea mondenă. Acum, ostilitatea de atunci s-a risipit imediat. Pentru prima oară, Anna era cu adevărat *furioasă* – *furioasă* pe Tata[41], pentru suferința pe care i-o provocase mamei ei. Considera că trebuia să aleagă de partea cui să fie[42]. Deşi ea şi Eleanor nu fuseseră niciodată apropiate, Anna simțea o solidaritate naturală cu mama ei ca femeie. În subconştientul ei, a încolțit o teamă obsedantă. Dacă o femeie ca mama ei fusese înşelată în căsnicie, se gândea

Anna cu spaimă, însemna că într-o bună zi acelaşi lucru „ar putea foarte uşor[43] să mi se întâmple şi mie”.

Deşi Franklin îi promisese lui Eleanor să o scoată pe Lucy din viaţa lui, nu s-a ţinut de cuvânt. În 1920, Lucy s-a măritat cu Winthrop Rutherfurd, un văduv bogat cu şase copii, însă Franklin şi Lucy au continuat să îşi scrie din când în când. Franklin a aranjat chiar, cu discreţie, ca Lucy să participe la prima lui inaugurare prezidenţială, în 1933. Mai târziu, după ce Winthrop Rutherfurd a suferit un atac cerebral, în 1941, Roosevelt a făcut uz de influenţa lui ca să-l ajute pe soţul lui Lucy să fie tratat la Walter Reed Army Medical Center din Washington, D.C. Trei ani mai târziu, în martie 1944, Rutherfurd a murit, lăsînd-o văduvă pe Lucy la vârsta de cincizeci şi trei de ani.

Într-o seară, cam după trei luni de la moartea lui Rutherfurd, Franklin i-a pus Annei o întrebare. Era la începutul verii, după doar câteva luni de când Anna se mutase înapoi la Casa Albă. Eleanor plecase pentru aproape[44] patru săptămâni în Hyde Park, lăsând-o pe Anna să îndeplinească oficiile de primă doamnă, pe durata absenţei ei. Ar deranja-o cumva pe Anna, a întrebat FDR, dacă el „ar invita la cină[45] o prietenă foarte apropiată”? Era ceva neobişnuit să întrebe aşa ceva. Ca preşedinte, putea invita pe oricine, dacă aşa voia el, indiferent dacă acum ea juca rolul de amfitrioană. Dar Anna a ghicit imediat cine era probabil acest misterios musafir la cină. Şi totodată, de ce tatăl ei o întrebase dacă o deranja. De fapt, nu avea nevoie de permisiunea, ci mai degrabă de binecuvântarea ei. Oaspetele avut în vedere era Lucy.

De peste douăzeci de ani, amintirea despre cele întâmplate cu Lucy plutise ca o umbră deasupra familiei. Acum, Anna se vedea nevoită să se confrunte cu o amintire dureroasă, înăbuşită în sufletul ei de atâta vreme. În mintea ei, a revăzut-o ca aievea pe mama ei distrusă sufleteşte din cauza

acelei aventuri; la fel, i-a revenit în gând şi furia pe care o simţise atunci faţă de tatăl ei. Acesta o punea acum pe Anna într-o poziţie absolut nedreaptă. În esenţă, întrebând-o dacă avea să ascundă de mama ei o vizită din partea lui Lucy, tatăl ei îi cerea de fapt să menajeze un părinte în detrimentul celuilalt. Putea s-o fi invitat pe Lucy într-o seară când Anna nu era prezentă la Casa Albă, dar poate că în subconştientul lui avea nevoie de o persoană cu care să împartă povara vinovăţiei pe care o simţea, fiindcă abuzase de încrederea soţiei lui. Şi totuşi, era atât de grav bolnav, din păcate. Era cumplit să fii nevoit să iei în pripă o asemenea decizie[46].

Anna a încercat să privească situaţia fără patimă, lăsând deoparte orice aspect personal şi emoţional, aşa cum procedase întotdeauna când apăreau necazuri între cei pe care îi îndrăgea. Anna ştia că viaţa într-o căsnicie era departe de a fi perfectă. Putea fi urâtă şi complicată. Primul ei mariaj, cu Curtis Dall, confirmase acest lucru, nu în ultimul rând atunci când, în timpul unui scandal, el aruncase spre ea cu un cuţit de bucătărie[47], care nimerise pe perete exact deasupra capului Annei. Fraţii ei divorţaseră de trei ori, iar ea începuse o aventură cu John Boettiger înainte de a fi divorţat de Curtis. Şi, oricât de mult îl adora pe John şi îşi dorea cu încrâncenare ca mariajul lor[48] să fie reuşit, ştia că John era bântuit de gânduri negre, pe care ea nu ştia cum să i le alunge. Anxietatea şi deprimarea lui din perioada când a fost concentrat erau o manifestare a stării pe care o avea, însă semnele începuseră să se observe cu mult înainte. În loc să înfrunte direct aceste probleme, Anna a mers mai departe, de parcă n-ar fi fost nimic în neregulă.

A-l critica pe tatăl ei sub pretextul caracterului sacru al căsniciei ar fi fost o ipocrizie. Mai mult chiar, părinţii ei aveau peste şaizeci de ani, o vârstă când nimeni, şi cu atât mai puţin copiii lor, nu mai aveau dreptul să spună: „Nu

trebuie să faci asta”[49] sau „Nu trebuie să te vezi cu această persoană”. A conchis că „viața personală a acestor oameni” nu era „treaba” ei, ca şi cum „aceşti oameni” nu ar fi avut nicio legătură cu ea.

Dar oricât de analitic ar fi privit Anna situația, problema *era* emoțională şi profund personală. Tatăl ei era pe moarte, iar ea era dispusă să facă orice, pentru a-i da liniştea şi confortul necesar ca să înfrunte inevitabilul. Privindu-l, Anna se gândea în sinea ei: „Iată un om care[50] niciodată nu s-a mişcat fără să fie înconjurat de oameni”. Un om care nu putea să se mai mişte prin forțe proprii. Toată viața de adult fusese trăită în slujba țării lui, confruntându-se cu cele mai teribile decizii, zi după zi, la cârma unei națiuni în vreme de război: Viețile cui aveau să fie cruțate? Câți soldați erau oameni de sacrificiu? Cât valora viața civililor inamici, în comparație cu viața unui soldat aliat? Nu a avut niciodată o clipă de răgaz în care să nu se confrunte cu aceste decizii cumplite şi cu interesele rivale ale celor care îl înconjurau, fiecare urmărind să promoveze un anumit plan. Franklin era infirm şi Lucy era văduvă. Întâlnirile dintre ei aveau să constea cel mult, probabil, din rememorarea fericirii de odinioară, în contextul unei conversații relaxate şi vesele, timp de câteva ceasuri. Iar dacă astfel FDR putea avea parte de câteva momente de bucurie în această lume lipsită de bucurii, cum să-l priveze Anna de aşa ceva?

Prin urmare, a fost de acord să facă pregătirile necesare. Dineul a fost stabilit[51] pentru seara zilei de 8 iulie, după ce FDR încheia cele trei zile de convorbiri cu liderul francez Charles de Gaulle la Casa Albă. Anna urma să aranjeze ca Lucy să intre prin Poarta de Sud-Vest, lângă Executive Office Building, şi nu pe uşa din față. Majordomul de încredere al preşedintelui, Alonzo Fields, avea să servească la dineu. Lista oaspeților, care adesea era făcută publică, avea să rămână privată. Eleanor nu trebuia să afle vreodată.

Anna a ajuns să-şi dea seama[52] că nu avea motive să se simtă vinovată.

La ora 6:30[53], în seara zilei de 8 iulie 1944, un automobil negru a oprit discret la o casă cu patru etaje de pe Q Street, situată exact peste Rock Creek, privind din Georgetown. Un bărbat şedea înăuntru. O doamnă elegantă cu părul şaten-deschis şi ochi albaştri a ieşit din casă şi s-a suit în vehicul. Apoi, maşina a pornit spre sud-est pe străzile din Washington, unde a trecut printr-o poartă pe 17th Street NW şi a străbătut aleea lungă în jurul peluzei sudice a Casei Albe până la uşa de sub South Portico.

Anna şi soţul ei, John, aşteptau în biroul lui FDR, când uşa s-a deschis şi preşedintele a intrat pe scaunul lui cu rotile. Lucy Mercer Rutherfurd era lângă el. Anna nu o mai văzuse pe Lucy de când avea unsprezece ani. Franklin îi scrisese odată lui Lucy despre fiica lui. „Anna este un om minunat şi drag”[54], a spus el. „Mi-aş dori aşa de mult să o cunoşti.” Acum, Franklin i-a prezentat-o din nou Annei pe femeia care îi provocase mamei ei atâta suferinţă.

Orice temeri ar fi existat, poate, în sufletul Annei în legătură cu această întâlnire, s-au risipit toate imediat. Lucy era exact la fel de atrăgătoare, afectuoasă şi sclipitoare, cum şi-o amintea ea. Era „prietenoasă”, dar totuşi „maiestuoasă”[55], cu „o demnitate şi o prestanţă înnăscută, care impuneau respect”. Când au intrat în sala dineului, verişoarele lui FDR, Daisy Suckley şi Polly Delano, două doamne nemăritate, la vreo cincizeci şi ceva de ani, care erau întotdeauna o companie plăcută şi ştiau să fie discrete, au venit şi ele. Conversaţia a fost „lejeră şi veselă”, în timp ce majordomul le-a servit la masă. Nimic nu a fost inoportun la acest eveniment.

În ciuda celor întâmplate cu mulţi ani în urmă, Anna şi-a dat seama repede că îi era „recunoscătoare”[56] lui Lucy. Pentru Franklin, aceasta însemna amintiri dragi din vremuri

mai fericite: zile de vară navigând pe fluviul Potomac şi o perioadă înainte de Marea Depresiune, înainte de război şi, poate cel mai important, înainte de poliomielită. Lucy era „liniştită şi neostentativă”, ascultând atentă povestirile lui Roosevelt, nepretinzând niciun fel de atenţie pentru ea. Spre deosebire de aproape toţi cei din lumea lui FDR, Lucy nu voia nimic de la Franklin. Căuta doar să dea. Sub acest aspect, semăna mult cu Anna. Ceea ce putea Lucy să dea erau câteva ore preţioase, libere de presiunea necurmată a preşedinţiei. Cu toate calităţile admirabile ale lui Eleanor, Anna şi-a dat seama că, din păcate, mama ei „nu era capabilă[57] să-i ofere aşa ceva”.

Eleanor nu era odihnitoare ca persoană. Se părea că, în opinia ei, odihna era un fel de răsfăţ, chiar şi cele treizeci de minute înainte de cină, când Franklin organiza, seară de seară, „Ora copiilor”, făcând pe barmanul şi pregătind pahare cu cocteiluri (cu mult vermut) pentru prietenii lui. Eleanor venea şi ea câteva minute la sfârşit, ca să bea un singur cocteil, pe care îl „înghiţea dintr-o sorbitură”[58]. Anna îşi amintea de o seară în mod special. Mama ei venise în cameră, decisă să discute nişte treburi. Anna nu mai ţinea minte despre ce fusese vorba – „blocase definitiv” din memorie acea informaţie. Eleanor se aşezase vizavi de soţul ei cu un teanc de hârtii şi spusese: „Uite, Franklin, vreau să discut cu tine despre asta”. Instinctiv, Anna s-a gândit: „Oh Doamne, (tata) *o să explodeze*”. Ca la comandă parcă, FDR a izbucnit nervos. A luat toată stiva aceea de documente şi le-a aruncat spre Anna, răstindu-se: „Fato, ocupă-te tu de astea mâine”. Erau atâtea hârtii acolo, Anna a simţit că „se desface parcă podeaua sub ea”. Cu o stăpânire de sine incredibilă, Eleanor s-a ridicat în picioare, s-a oprit o fracţiune de secundă, a spus „îmi pare rău” şi s-a dus să vorbească cu altcineva. Franklin şi-a luat paharul cu băutură şi a început să povestească ceva. Nimeni nu a mai

zis nimic despre incident, însă tensiunea a plutit în atmosferă toată seara.

Pe toată durata acelei veri şi toamne, Franklin a continuat să se vadă în secret cu Lucy. Uneori, venea ea la Casa Albă, la masă, unde ori Anna, ori verişoarele lui Franklin, Daisy şi Polly, erau întotdeauna prezente. Sau, discret, el o lua de la casa surorii ei de pe Q Street şi mergeau la o plimbare relaxantă cu maşina. A dus-o chiar într-o excursie de o zi la vila prezidențială de la Camp David, poreclită de FDR „Shangri-La”. Deşi cei de la Secret Service aveau un nume conspirativ – „Mrs. Johnson”[59] – pentru Lucy, Anna nu considera că aceste întâlniri erau „clandestine”[60]. De fapt, a ajuns să le considere oportune şi să le aprecieze. Anna şi tatăl ei nu discutau niciodată despre legătura lui cu Lucy ca despre o „relație”, ci doar ca despre o „prietenie”. Veghind la binele acestei legături, Anna s-a apropiat şi mai mult de tatăl ei, singurul om pe care îl iubea mai presus de toți ceilalți. Ca păstrătoare a secretelor lui, Anna se făcuse indispensabilă.

Când Franklin şi Anna au plecat la Ialta, Lucy devenise incontestabil o prezență stabilă în viața lor. În prima zi a voiajului lor pe mare, Anna şedea singură cu tatăl ei pe puntea vasului USS *Quincy*, care naviga atunci în lungul coastei Virginiei. În acest răstimp, Roosevelt i-a povestit Annei despre nenumăratele specii de păsări care puteau fi întâlnite de-a lungul țărmului. Dintr-odată, s-a întrerupt din această discuție şi, cu dezinvoltură, a zis: „Uite, acolo[61] e locul unde a crescut Lucy”, de parcă ar fi fost cel mai natural lucru din lume. În 30 ianuarie, ziua de naştere a lui FDR, acesta a primit o surpriză specială[62], când stewardul navei i-a adus tava cu micul-dejun. Era un cadou de la Lucy şi Daisy, verişoara lui FDR. Acestea bătuseră toate magazinele, firav aprovizionate din păcate, din Washington, D.C., în căutarea unui dar de ziua lui şi adunaseră un

pachet plin de fleacuri de tot felul: şervete de masă din pânză[63] pentru Warm Springs, piepteni de buzunar[64], un termometru de cameră şi o brichetă şmecheră care nu se stingea la vânt. Era un amestec ciudat de obiecte, însă Franklin a fost încântat. I-a spus Annei că uitase complet de ziua lui, „până nu a sosit acest pachet”[65].

De la Eleanor[66], în schimb, Franklin nu a primit o felicitare de ziua lui, ci o misivă despre dificultățile cu care se confrunta fostul lui vicepreşedinte, Henry Wallace, pentru a primi confirmarea Senatului ca secretar al comerțului, aşa cum îl nominalizase FDR. Era singurul mesaj pe care îl primise de la Eleanor, de când plecaseră din Washington.

După ce au ajuns la Ialta, au trecut zilele, una după alta, fără ca alte mesaje să mai sosească de la Eleanor. „N-am primit niciun rând[67] de la ea de când am plecat, iar (FDR) n-a menționat că ar fi avut vreo veste de la ea”, îi scria Anna lui John în 7 februarie. Şi nici nu era vreo problemă legată de poştă. Anna primise scrisori de la John[68] şi de la copiii ei mai mari din prima căsătorie, Ellie şi Curtis, care învățau la o şcoală cu internat în San Francisco şi, respectiv, Lake Geneva, Wisconsin. Ba primise chiar şi un mesaj de la Johnny, băiețelul ei de cinci ani, care se distra pe cinste jucându-se de-a ortografia şi citind cu tati cărți despre uriaşi şi vrăjitoare. O ruga el frumos, i-a transmis Johnny prin taică-său, să-i trimită şi lui o scrisoare „cu poze hazlii[69] în ea”!

Când Franklin şi Anna au plecat la dineul lui Stalin în 8 februarie, cu FDR chinuit de acel *pulsus alternans*, tot nu primiseră nicio veste de la Eleanor. E „o situație foarte tristă”[70], i-a spus Anna lui John. „Singurele dăți când mi-a pomenit de ea în această călătorie au fost ca să se plângă de atitudinea ei față de lucrurile pe care el le făcea şi oamenii pe care el îi îndrăgea.” Franklin şi Eleanor erau la peste opt mii de kilometri depărtare unul de celălalt, dar Anna tot se

trezea făcând pe arbitrul între ei. Îi spunea lui John: „Doamne, ce norocoasă am fost să pot vedea toate astea – dar cât de FERICITĂ voi fi să te pot îmbrățișa și să mă strângi tare la pieptul tău până mi se taie respirația”.

Poate că gândindu-se la relația complicată a părinților ei, Anna a simțit imboldul să își încheie scrisoarea pe un ton sentimental. Era hotărâtă să facă astfel încât căsnicia ei să fie trainică și reușită, în ciuda neliniștilor pe care le simțea din cauza stării lui John. „Treaba asta cu despărțirea este o mare tâmpenie, iubitule”, scria ea, umplând scrisoarea cu preaplinul dragostei ei, fiindcă dorea cu disperare o motivație pentru el și ea, deopotrivă. Din nou, însă, Anna prelua povara de a-i susține pe cei dragi. „Tânjesc nespus să fiu în SUA, în toate nopțile și zilele noastre, în toate trăirile, activitățile și distracțiile noastre. După toți acești ani, pe tine TE DORESC mai presus de toate și mai mult decât orice pe lumea aceasta – și în aceea ce va veni, dacă voi putea aranja asta.”

15

8 FEBRUARIE 1945

În timp ce mergea cu mașina la Vila Koreiz pentru dineul lui Stalin, Kathleen se simțea „groaznic de jenată”[1]. Fusese invitată la banchet împreună cu Anna și Sarah, însă nu își

dăduse seama decât prea târziu, că invitația ei venise în detrimentul altora. Prin participarea lui Kathy, unul dintre şefii de stat-major, fie generalul Marshall ori amiralul King, aveau să rămână pe dinafară. Chiar dacă, în sinea ei, Kathy nu prea punea preț pe deferența față de ierarhia politică şi socială, totuşi pur şi simplu nu era corect ca ea să fie prezentă la banchet, în timp ce conducătorii armatei şi ai marinei lipseau de la eveniment. Kathy ştia câte „resentimente şi orgolii rănite" se năşteau în sufletul „persoanelor omise de la reuniunile mondene", mai mult chiar decât de la „cele oficiale". Se dusese imediat la Anna şi îi spusese: „Pentru numele lui Dumnezeu", te rog „modifică lista şi scoate-mă pe mine de-acolo". Averell a încercat şi el să intervină, însă Anna a refuzat să facă vreo schimbare. FDR dorea ca dineul să fie o „petrecere de familie". Printre cei zece meseni alocați lui, îl inclusese şi pe Ed Flynn, influentul politician democrat din New York şi unul dintre cei mai apropiați consilieri ai săi. Flynn nu avea niciun amestec în problemele oficiale şi fusese inclus convențional în anturajul lui Roosevelt, pentru a servi drept reprezentant catolic la discuțiile de după conferința de la Moscova legate de problema religiei în Uniunea Sovietică. Se părea totuşi că se afla la Ialta în primul rând pentru a servi drept companion favorit al lui FDR. Până acum, îşi petrecuse timpul făcându-şi de lucru în camera pe care o împărțea[2] cu doctorul Bruenn, unde bea ceai[3] turnat dintr-un samovar imens, sau stând aşezat[4] pe terasa Palatului Livadia, de unde contempla marea. Cu Flynn şi Kathy[5] incluşi amândoi pe listă, Marshall şi King rămâneau pe dinafară.

Asemenea lui Kathy, şi Averell se simțea stânjenit din cauza acestor aranjamente. Oricât de neplăcut afectați erau de această chestiune, Marshall şi King nu au spus nimic, însă situația avea să pară[6] foarte ciudată dacă britanicii şi sovieticii îşi aduceau comandanții militari, aşa cum cu

siguranță avea să fie. În timp ce automobilul lor şerpuia pe drumul de coastă întunecat, Averell s-a întors spre Kathy şi i-a zis că, dacă tot venea la dineu, „ar face bine măcar[7] să țină un discurs pe ruseşte”. Anna şi Sarah oricum nu ar fi în stare să țină un toast ca lumea în rusă, aşa că „prețul” pentru „biletul ei la banchet”[8] avea să fie un toast în numele celor trei fiice.

Lui Kathy i s-a făcut „inima cât un purice”[9]. Chiar şi „un toast în engleză ar fi fost destul de greu de ținut”. Dar un toast în limba rusă – de față cu Stalin, Molotov, ambasadorii sovietici şi şefii de stat-major ai Armatei Roşii – este cu atât mai „înspăimântător”. Însă oricât de stresantă era această perspectivă, a trebuit să recunoască, în timp ce maşina oprea în fața Vilei Koreiz, că „ideea era bună”.

Deşi Averell se aventurase până la Vila Koreiz de câteva ori în acea săptămână, pentru Kathy aceasta era prima vizita la reşedința lui Stalin. La fel ca Livadia, Vila Koreiz fusese proiectată de arhitectul Nikolai Krasov. Era construită din piatră cenuşie într-un stil arhitectural italienesc, cu aripi de clădire rectangulare; liniile severe erau îndulcite prin terase arcuite şi ferestre care se deschideau spre un parc cu vegetație luxuriantă. Această clădire era mai mică şi mai intimă decât Palatul Livadia, fiind mai degrabă potrivită pentru o petrecere de weekend, decât pentru un summit internațional.

Odată ce intrai înăuntru, devenea evident de ce banchetul fusese limitat la treizeci de persoane. Kathy a observat că lunga masă dreptunghiulară[11] din sufrageria de protocol era aproape la fel de mare ca încăperea propriu-zisă, lăsând loc doar pentru două plante tropicale în ghivece şi un şemineu din marmură ca decor. Masa fusese aşternută pentru câte paisprezece locuri pe fiecare latură şi câte un loc în fiecare capăt. Întrucât la banchetele politice sovietice nu participau

în mod uzual tinere, Kathy era curioasă[12] să vadă unde aveau să fie plasate la masă cele Trei Micuțe.

Pe măsură ce oaspeții se adunau la banchet, Kathy s-a lămurit că, într-adevăr, celelalte delegații își aduseseră șefii militari. Britanicii erau reprezentați printr-un efectiv complet al ofițerilor de stat-major: șeful Statului-Major General Imperial, feldmareșalul sir Alan Brooke; mareșalul Forței Aeriene Regale, sir Peter Portal; amiralul flotei, sir Andrew Cunningham; aghiotantul militar principal al lui Churchill, generalul Hastings „Pug" Ismay; și feldmareșalul sir Harold Alexander. Tot la fel, amiralul Nikolai Kuznețov, generalul Aleksei Antonov și mareșalul Serghei Hudiakov, ai Marinei, Armatei și, respectiv, Aviației sovietice, erau prezenți și ei la dineu. Britanicii și sovieticii erau nedumeriți de ce[13] amiralul Leahy era singurul membru al forțelor militare americane prezent acolo, și asta doar în capacitatea sa de șef de stat-major particular al lui FDR. Dacă ar fi putut ea să aleagă, Kathy l-ar fi ales pe generalul Marshall în locul amiralului Leahy. Marshall devenise repede unul dintre participanții ei preferați la conferință, întrucât se pricepea să spună cele mai bune[14] povestiri de război. În același timp, Leahy ajunsese să-i displacă în mod categoric. Kathy îl auzise întâmplător pe Leahy expunându-și opinia despre francezi în ziua precedentă. „Dumnezeule, dar îi urăște[15] pe francezi", îi scrisese ea Pamelei. „Are stofă de partizan al lozincii «lăsați America în pace»„, nota ea, „ceea ce în mintea mea nu e prea departe de izolaționism... N-am cum să fiu de acord cu el."

Averell a lăsat-o pe Kathy să îl caute pe Peter Portal, care pleca[16] la Londra peste două zile și promisese să ducă în țară o scrisoare de la Averell pentru Pamela. Deși era rivalul lui Averell în această chestiune sentimentală, Portal se gândea probabil că Averell urma să mai rămână la Moscova o perioadă de timp și că, astfel, nu prea putea să-i facă lui

concurenţă – iar aducerea scrisorii i-ar oferi lui Portal pretextul de a se vedea imediat cu Pamela la Londra. Problema era că Averell nu îşi compusese încă scrisoarea. I-a spus lui Portal că avea să scrie ceva după dineu, ca să poată avea gata scrisoarea a doua zi dimineaţă. Cum însă era puţin probabil ca banchetul să se termine înainte de miezul nopţii, Portal se îndoia foarte mult că se va întâmpla asta.

Kathy privea în jurul ei prin sală. Pe lângă Churchill, Stalin şi Roosevelt, comandanţii militari, cei trei miniştri de Externe, cei trei interpreţi, plus Sarah, Anna şi Ed Flynn, ceilalţi oaspeţi erau Jimmy Byrnes (acum aparent calm şi stăpânit); ambasadorul britanic în Uniunea Sovietică, Archie Clark-Kerr; omologul lui sovietic, Fiodor Gusev; şi Andrei Gromîko, ambasadorul sovietic în Statele Unite. Adjuncţii lui Molotov, Ivan Maiski şi Andrei Vîşinski, erau şi ei de faţă. Harry Hopkins se retrăsese din nou în patul lui şi nu avea să vină la dineu.

Kathy îi cunoştea sau oricum îi recunoştea pe toţi oaspeţii, în afară de un singur om, care rămăsese în marginea sălii. Acesta era şeful NKVD-ului, Lavrenti Beria, până acum, pentru occidentali, doar un nume fără chip. Stalin îl scosese în sfârşit din umbra culiselor.

Simpla prezenţă a lui Beria era suficientă pentru a face pe orice cetăţean sovietic să se înfioare şi să pună la îndoială tot ce rostise vreodată sau orice cunoştinţă cu care se întâlnise vreodată, de teamă ca nu cumva ceva din trecut să fie răstălmăcit şi interpretat drept trădare. Chiar şi cei mai puternici colegi ai lui Beria din Politburo simţeau această ameninţare. Nikita Hruşciov, pe atunci prim-secretar al Partidului Comunist din Ucraina, comenta că, ori de câte ori Beria apărea la Moscova, „viaţa lui Stalin[17] şi a grupului care se formase în jurul lui căpăta un specific complet diferit". Chiar şi Stalin i-a spus la un moment dat lui Hruşciov că

„invariabil Beria introduce un fel de frică sau competiție legată de cine va bea cel mai mult”. La o reuniune precum acest banchet de la Ialta, efectele destabilizatoare ale alcoolului puteau acționa în avantajul lui Stalin.

Kathy îi cunoştea bine pe unii dintre subalternii lui Beria. În timpul primei ierni petrecute la Moscova, Kathy îi trimisese o scrisoare lui Clementine Churchill despre adaptarea la viața din Uniunea Sovietică. După cum îi povestea ea doamnei Churchill, „uneori duminicile[18] mergem toți la schi... «Toți», adică noi doi plus cei patru flăcăi NKVD din preajma lui Averell. Unul îşi pune schiuri şi încearcă zadarnic să se țină după Averell, iar ceilalți se postează în puncte strategice pe deal”. Lui Kathy îi plăcea să-i numească „îngerii” lui Ave[19], fiindcă veşnic păreau să zboare în jurul lui, deşi, cum îi spunea ea soției premierului, „nu pot să-mi dau seama[20] dacă sunt acolo ca să-l protejeze pe Averell, sau ca să-i protejeze pe alții de Averell. În orice caz, sunt extrem de utili ca să care diverse lucruri... nu uită niciodată, se pare, de chibrituri!” Deşi dezinvoltă, ca de obicei, în comentariile ei, Kathy ştia că, de fapt, cu NKVD-ul nu era de glumit.

Pe Kathy, o intriga apariția subită a lui Beria. Uitându-se la el acum pentru prima oară, a observat că era „mic şi gras[21], cu nişte lentile groase care îi dădeau un aer sinistru”, şi totuşi, ceva în înfățişarea lui îl făcea simultan să pară „de-a dreptul cordial”. Pentru Kathy, prezența lui Beria era deconcertantă, dar nu de temut – în fond, ea se afla într-o poziție protejată.

Nu putea să-i facă rău în mod direct. Cu toate acestea, ştia că Beria era într-adevăr „cel mai înfricoşător om” pe care îl întâlnise vreodată. Beria părea să se hrănească din spaima pe care, aproape fără excepție, o inocula oamenilor, iar această frică plăsmuită automat îi permitea lui, şi prin extensie lui Stalin şi regimului sovietic, să controleze indivizi

şi să subjuge poporul. Când venea vorba de manipularea occidentalilor, tacticile trebuiau să fie mai subtile. NKVD-ul nu îi putea ameninţa făţiş pe Churchill, Roosevelt sau Harriman prin arestări, denunţuri sau procese şi condamnări bazate pe probe puţine sau zero, cum era tratamentul lor standard faţă de duşmanii politici din interiorul Uniunii Sovietice. Dar existau alte căi de a exercita presiuni asupra unor oameni cu un asemenea statut internaţional.

Fără ştirea lui Kathy, în urmă cu câteva săptămâni, în ianuarie, Averell avusese o întâlnire ciudată cu unul dintre adjuncţii lui Beria, Pavel Sudoplatov[22], pe care îl cunoscuse la o şedinţă la Ministerul Afacerilor Externe. Sudoplatov a fost prezentat drept Pavel Matveev de la Consiliul de Miniştri, care se presupunea că supraveghea organizarea conferinţei. După această şedinţă, Sudoplatov l-a invitat pe Harriman la dejun la un restaurant gruzin din Moscova, pentru a continua conversaţia lor despre pregătirile pentru Ialta. În timpul acestei întâlniri, Sudoplatov spera să îl determine pe Harriman să discute despre poziţia americanilor în privinţa chestiunilor mai delicate ale conferinţei, cum era îndeosebi Polonia. NKVD-ul a înregistrat conversaţia cu scopul de a analiza, pentru Stalin, profilul psihologic al lui Harriman, însă reacţiile lui Harriman nu au dezvăluit mare lucru.

Frustrat, Sudoplatov a recurs la o tactică străveche, pentru a-şi persuada ţinta să colaboreze. Cu multă politeţe, agentul NKVD i-a sugerat lui Harriman „să privească mai atent[23] la aventurile fiicei lui în Moscova, fiindcă relaţiile ei cu anumiţi tineri ruşi ar putea să îi provoace necazuri". Harriman însă, care dedusese deja că „Matveev" era agent NKVD, a ignorat aluziile la faptul că fiica lui s-ar fi combinat cu nişte crai nepotriviţi. Kathy avea multe cunoştinţe în rândul ruşilor întâlniţi la schi sau la balet, însă relaţiile cu

ei erau pur platonice. Îi plăcea să glumească despre aceşti indivizi în scrisorile adresate surorii ei, spunând despre unul sau altul dintre membrii mai simpatici ai aparatului de stat sovietic, că era iubitul ei rus sau ceva asemănător, însă asta era doar o farsă. Ieşirile mondene aprobate, cu tineri ruşi, reprezentau pentru Kathy ocazii bune de a-şi ameliora cunoştinţele de limbă rusă. Sudoplatov a ţinut să-i sublinieze lui Harriman că avertizările lui în privinţa lui Kathy erau „foarte prieteneşti”[24]. În niciun caz nu era vreo „ameninţare de şantaj”. Harriman era „extrem de respectat” de către Stalin, a insistat el. „Scopul” acelor remarci era să-i arate că familia Harriman se plasa „dincolo de orice provocări din partea noastră” şi că nu trebuiau să aibă reţineri în a discuta „orice chestiuni delicate, atât de ordin personal, cât şi diplomatic”. Imperturbabil, Harriman l-a refuzat şi s-a interesat dacă aveau să existe cantităţi adecvate de votcă şi caviar pentru delegaţi la Ialta, continuând astfel mascarada cum că Sudoplatov era cel care se ocupa de asemenea aranjamente. La sfârşitul întâlnirii, Sudoplatov i-a dat lui Harriman un serviciu de ceai, cadou din partea guvernului, şi şi-a luat tălpăşiţa, fără să fi reuşit să-şi atingă obiectivele.

Deşi Beria şi NKVD-ul nu izbutiseră să-l intimideze pe Harriman, se găseau întotdeauna noi ţinte de urmărit şi o varietate de căi de a le prinde în capcană. Beria s-a îndreptat acum spre o persoană aflată convenabil la câţiva paşi de el şi care făcea conversaţie cu nişte delegaţi.

Asemenea lui Kathy şi Annei, Sarah sosise cu tatăl ei la Vila Koreiz cu câteva minute înainte de ora 9 seara. Ca întotdeauna, era foarte şic în uniforma ei albastră, cu cravata dreaptă pe piept, cu nasturii sclipitori. Încălcând un pic regulamentul privind purtarea uniformei, Sarah îşi prinsese la rever broşa[25] pe care Svetlana, fiica lui Stalin, i-o trimisese în dar. Nu încăpea vreo îndoială că această minoră

infracțiune nu ar fi fost iertată, fiind de fapt un gest amical în favoarea alianței britanico-sovietice.

Kathy avusese poate rețineri în privința participării la această petrecere, însă Sarah nu avea asemenea scrupule. La dineurile oferite de tatăl ei, Sarah fusese înconjurată de la o vârstă fragedă de oameni aflați în poziții înalte, bogați şi puternici, inclusiv legendarul diplomat, ofițer şi expert britanic în Orientul Mijlociu – T.E. Lawrence, sau starul filmului mut, Charlie Chaplin. Sarah participase deja la festinuri similare la Conferința de la Teheran. Dacă banchetul lui Stalin urma să fie pe jumătate la fel de impresionant ca dineurile pe care tatăl ei şi FDR le oferiseră acolo, atunci invitația de aici nu era de refuzat.

În timp ce aştepta ca dineul să fie anunțat, Sarah, în picioare, stătea de vorbă cu „foarte prietenosul" Ivan[26] Maiski, pe care îl cunoştea din perioada când acesta fusese ambasador al URSS în Marea Britanie, în primii ani ai războiului. Dintr-odată, grupul lor de doi a mai căpătat un membru, când un bărbat a apărut lângă ea. Era cam de înălțimea ei, purta pince-nez şi avea dinții galbeni[27]; fără să fie înfricoşător din punct de vedere fizic, prezența lui a aruncat imediat un văl sumbru peste conversația lor. Sarah şi-a dat seama repede că acesta era Beria, şeful OGPU, vechiul acronim sub care era cunoscută poliția secretă, înainte de a fi rebotezată NKVD.

În timp ce conferința se desfăşura în sesiune plenară în acea după-amiază, Sarah, împreună cu aghiotantul naval al tatălui ei, comandorul Tommy Thompson, şi un om trimis de sovietici ca ghid şi interpret, se duseseră cu maşina să viziteze casa lui Anton Cehov, exact cum făcuse şi Kathy Harriman, când aştepta sosirea tuturor la Ialta. Când Sarah şi Thompson au ajuns la „Vila albă", aşa cum era cunoscută această „instituție culturală întreținută de stat"[28], au găsit o clădire destul de dărăpănată, cu o grădină lăsată în

paragină. În casă locuia Maria Cehova, sora celebrului scriitor. Aşa cum descoperise Kathy în timpul vizitei, bătrâna doamnă părea îngrijorată şi speriată, când vorbea în prezența interpretului şi supraveghetorului rus. Sarah ştia că franceza fusese limba elitei ruse înainte de Revoluție, iar ea însăşi vorbea excelent franțuzeşte din moment ce studiase la Paris, într-un pension pentru tinere de familie bună. De aceea, a încercat să comunice direct cu Cehova în acea limbă, pe care interpretul, din fericire, nu o înțelegea. Totuşi, când frica s-a înrădăcinat adânc în om, obiceiurile formate pentru autoconservare nu sunt uşor de ignorat. Chiar şi vorbind franțuzeşte, Cehova a rămas timorată şi a refuzat să spună lucruri importante, de față cu acel interpret, fiindcă nu se ştia niciodată.

Reticența Mariei Cehova era un exemplu grăitor al fricii pe care Beria şi trupele de sub comanda lui o inoculau în inimile ruşilor – chiar şi în cazul surorii respectate a unuia dintre cei mai celebri fii ai Rusiei. Acum, şeful serviciul secret al lui Stalin stătea lângă Sarah, în picioare, aşteptând ca ea să spună ceva. Dar ce-ar fi putut ea să spună, de fapt? Nu aveau absolut nimic în comun, iar el oricum nu era genul de om care să poată sta de vorbă amical. Sarah şi-a scormonit mintea, sperând să găsească ceva banal de spus, pentru a umple acea tăcere penibilă. Şi-a amintit atunci că delegații britanicii dibuiseră nişte ghiduri de conversație în rusă[29]. De câteva zile, Peter Portal le studia cu atenție la ora mesei, iar Sarah prinsese şi ea câteva cuvinte utile. În lipsa altor idei de conversație, a început cu lucrurile practice. Şi-a luat o alură de actor, a ignorat emoțiile şi, cu ajutorul lui Maiski, i-a recitat lui Beria primele câteva cuvinte ruseşti, care i-au venit în minte.

Primele câteva expresii – lucruri simple ca „da”, „nu”[30], „vă rog”, „mulțumesc”, „intră”, „nu-ți fă griji” sau „ceai şi cafea” – nu au stârnit nicio reacție deosebită din partea lui Beria.

Dar când a ajuns la ultima propoziție, şi-a dat seama că, atunci când ai de-a face cu Beria, chiar şi ceva prozaic poate crea necazuri. Ultimul enunț al lui Sarah a fost: „Îmi puteți da, vă rog, o sticlă cu apă fierbinte[31]?” (cu siguranță, o întrebare utilă în Marea Britanie sau în Uniunea Sovietică, în februarie).

Deşi ea a vorbit pe un ton glumeț, aceste cuvinte inofensive au declanşat ceva în Beria, care instantaneu s-a transformat dintr-un individ rotofei cu mutră de intelectual, într-un agresor care folosea zeflemeaua cu tentă sexuală pentru a-şi atinge scopurile politice. Măsurând-o din priviri pe Sarah, de la părul roşcat, la silueta ei zveltă şi picioarele fine după anii de dans, s-a uitat lasciv la ea prin ochelarii lui rotunzi şi a spus, în timp ce Maiski traducea: „Nu pot să cred[32] că îți trebuie aşa ceva! Eu aş zice că e suficientă văpaie în tine!!”

Până ca Sarah să poată formula o replică la această remarcă lubrică, a fost anunțat începutul dineului. Spre deosebire de multe dintre femeile ghinioniste pe care Beria punea ochii, Sarah a fost salvată de la alte interacțiuni. Mai mult contrariată decât speriată de bizara întâlnire dinainte, Sarah a testat efectul replicii ei cu sticla-cu-apă-fierbinte pe Andrei Vîşinski, omul cu „ochi scânteietori”[33], atunci când s-a aşezat pe scaunul de lângă el, în capătul mesei. Probabil că Sarah şi-a rostit întrebarea cu „multă convingere”, din moment ce Vîşinski nu a luat-o drept o glumă, ci a răspuns „cu toată seriozitatea şi nicidecum surprins, «De ce? Eşti bolnavă?»„ Sarah a trebuit să recurgă la mimică şi pantomimă ca să-l facă să înțeleagă că ea doar glumise. Evident, pentru acest om, despre care Sarah nu ştia că era procurorul de stat din spatele proceselor trucate înscenate de Stalin în Marea Epurare din anii 1930, omul care condamnase la moarte cincizeci de critici şi oponenți ai lui Stalin, umorul britanic nu avea traducere.

În acelaşi timp, o altă conversație inutilă avea loc sotto-voce în cealaltă parte a camerei. Jimmy Byrnes, cu talentul lui de a provoca scandal exact când un dineu tripartit era pe punctul să înceapă, s-a apropiat încetişor de preşedinte. Byrnes i-a spus cu tupeu lui Roosevelt că, după părerea lui, Aliații occidentali făcuseră o „gravă greşeală”[34] în acea după-amiază, susținând solicitarea lui Stalin pentru două voturi suplimentare pentru republicile sovietice în noua organizație a păcii.

Roosevelt nu avea niciun chef să audă ce avea de spus Byrnes, mai ales nu la o reuniune mondenă. L-a trimis la plimbare pe fostul judecător de la Curtea Supremă, spunându-i că el „nu a ridicat nicio obiecție”[35] la solicitarea lui Stalin, întrucât „nu voia să pună în pericol întreaga propunere pentru o organizație privind securitatea mondială”, după ce sovieticii acceptaseră în sfârşit să o susțină. Byrnes era bine-venit să ia prânzul cu el şi Churchill în ziua următoare. Puteau astfel discuta îngrijorările lui Byrnes, însă „din păcate era prea târziu probabil să se mai modifice ceva”. Asta a fost tot ce a avut Roosevelt de spus pe acea temă. Byrnes a fost trimis să se aşeze la locul lui pe cealaltă latură a lungii mese.

Oaspeții s-au instalat la locurile lor, unde îi aştepta o listă cu felurile de mâncare de la dineu. Din nou, meniul era copios, cu intenția de a-i epata pe meseni, oferindu-le tot ce era mai bun în bucătăria locală: icre roşii, hering[36], *balîc* – un fel de batog de nisetru, friptură rece de porc, brânzeturi, piftie de rață, somon în sos de şampanie, chefal, scrumbie prăjită, kebab de miel, file de vițel, pilaf de prepeliță, potârniche albă, două preparate diferite din carne de pui, conopidă pane, fructe şi cafea. În semn de prețuire a originii gruzine a lui Stalin, s-au servit la desert *sugiucuri*, un fel de suluri ca nişte lumânări, făcute din nuci, ciocolată şi stafide înşirate pe sfoară şi, înmuiate într-un amestec de must fiert,

cu făină şi pastă de fructe, şi atârnate apoi la uscat. Stalin şedea la mijlocul mesei[37] lungi, flancat de Roosevelt în dreapta şi de Churchill în stânga, avându-i pe cei trei miniştri de Externe exact în faţă, pe cealaltă latură a mesei. Sarah era aşezată mai încolo, în rând cu tatăl ei; Anna era în aceeaşi poziţie, dar pe partea lui FDR. Sovieticii o plasaseră pe Kathy vizavi de Sarah şi între Chip Bohlen şi generalul Antonov, de la Armata Roşie. Averell Harriman era cu două scaune mai departe de Antonov, lângă feldmareşalul sir Alan Brooke.

Imediat ce toţi s-au aşezat pe scaune, paharele au fost umplute cu votcă şi vin. Molotov, servind drept[38] maestru de ceremonii, a dat semnalul începerii discursurilor. Stalin s-a ridicat în picioare şi a deschis festivităţile cu un toast în onoarea gentlemanului aşezat în stânga lui.

„Propun un toast pentru[39] conducătorul Imperiului Britanic, cel mai curajos dintre toţi prim-miniştrii din lume... care, atunci când toată Europa era pe punctul de a ceda în faţa lui Hitler, a spus că Marea Britanie va rezista şi va lupta singură împotriva Germaniei, chiar şi fără aliaţi... Să bem în sănătatea lui! Oameni ca el se nasc o dată la o sută de ani!”

Deşi nu obişnuia să se uite în ochii cuiva[40], mai mult de o fracţiune de secundă, cuvintele lui Stalin păreau sincere. În general, conducătorul sovietic i se părea lui Sarah „o figură înfricoşătoare[41]... cu nişte ochi de urs”, în care lumina se reflecta cu o intensitate asemănătoare „razelor unui soare rece oglindite în ape întunecate”. Dar Stalin avea, de asemenea, „un grandios simţ al umorului[42], la fel de formidabil şi ager” ca al tatălui ei. În seara aceea, părea să fie „într-o formă extraordinară”[43].

În opinia lui Sarah, tonul lui era „prietenos şi vesel”, iar largheţea autentică, de care părea să dea dovadă, era impresionantă.

Apoi, Churchill s-a ridicat în picioare pentru a răspunde începutului generos făcut de Stalin: „Nu este nicio exagerare[44] sau vreun compliment pompos când spun că noi considerăm viața mareşalului Stalin nespus de prețioasă pentru speranțele şi inimile noastre. (Negreşit, bodyguardul deghizat stângace în chelner îmbrăcat jerpelit[45], care stătea postat direct în spatele lui Stalin, a fost de acord.) Au existat mulți cuceritori[46] în istorie, însă doar câțiva dintre ei au fost şi oameni de stat, iar cei mai mulți dintre ei au prăpădit roadele victoriei în învolburările care au urmat războaielor lor... Păşesc în această lume cu mai mult curaj şi speranță, ştiind că mă bucur de prietenia şi afecțiunea acestui mare om”.

Când Churchill a terminat de vorbit, diplomații s-au ridicat de la locurile lor şi, ocolind masa[47], au venit să ciocnească paharele cu el, susținând astfel toastul. Era un semn de respect şi omagiu, însă a fost un coşmar pentru bieții chelneri, care încercau să distribuie primele feluri de mâncare, între toasturi, înainte ca bucatele să se răcească. Între timp, Ed Flynn, un alcoolic în faza de restabilire[48], a refuzat băutura şi s-a făcut util inaugurând un răboj pentru numeroasele toasturi şi bucate ale banchetului[49].

După aceea, Stalin s-a întors spre dreapta şi a ținut un toast pentru preşedintele Roosevelt. Aşa cum fusese şi în cazul lui Churchill, decizia lui Stalin de a intra în război a fost uşor de luat, a afirmat el. Marea Britanie şi Uniunea Sovietică „s-au luptat pentru însăşi existența lor”[50]. Dar, în opinia lui Stalin, Roosevelt merita laude deosebite. „Deşi țara lui nu era nemijlocit în pericol”, Roosevelt „fusese principalul făuritor al instrumentelor care conduseseră la mobilizarea omenirii împotriva lui Hitler.” Programul Lend-Lease, a declarat Stalin, era „una dintre cele mai remarcabile şi vitale realizări ale Preşedintelui... pentru menținerea Aliaților pe câmpul de luptă împotriva lui Hitler”.

Ridicând paharul, preşedintele, aşezat pe scaunul său, a indicat că dorea să îi răspundă lui Stalin. Douăzeci şi nouă de perechi de ochi s-au întors în direcţia lui, printre care şi privirea fiicei lui. Existase o perioadă de timp[51] în urmă cu câteva luni, după sperietura trasă din cauza sănătăţii lui FDR la Bremerton, Washington, în timpul campaniei electorale din 1944 împotriva lui Thomas Dewey, care era cu douăzeci de ani mai tânăr decât el, când Anna se îndoise că tatăl ei ar mai putea ţine un discurs animat de forţa şi entuziasmul de care fusese capabil odinioară. Sam Rosenman, redactorul discursurilor lui, o asigurase că totul avea să fie bine. Şi, într-adevăr, aşa era. În seara aceea, FDR nu ţinea un discurs propriu-zis, însă tonul şi atitudinea lui erau extrem de importante.

„Atmosfera la acest dineu”[52] era ca „în familie”, a început el. Exact asta simţea el în legătură cu „relaţiile care existau între cele trei ţări ale noastre”.

Ascultând cu atenţie de pe cealaltă latură a mesei, Kathy se gândea că era poate „un pic cam prea de tot”[53] să spui despre sovietici şi delegaţii occidentali că erau ca o „familie fericită”, însă sentimentele preşedintelui păreau sincere.

În continuare, Roosevelt a subliniat că lumea se schimbase semnificativ în ultimii trei ani şi că „schimbări şi mai mari chiar”[54] aveau să vină curând. Fiecare în felul său, cei trei conducători aliaţi lucrau „pentru interesele popoarelor lor... În urmă cu cincizeci de ani, existau vaste zone ale lumii unde popoarele aveau prea puţine oportunităţi şi niciun fel de speranţă, însă de atunci se înfăptuiseră multe”. Rămâneau totuşi „zone imense unde oamenii (au) prea puţine oportunităţi şi speranţe”. Era obiectivul celor trei bărbaţi de stat, aşezaţi împreună, „să ofere fiecărei fiinţe umane – bărbat, femeie, copil – de pe acest pământ posibilitatea unui trai sigur şi bun”.

Peter Portal, asemenea lui Kathy, nu era nicidecum convins; în sinea lui, considera că cuvintele lui Roosevelt erau toate nişte „baliverne sentimentale[55] fără nicio sclipire de har autentic”. Însă, în timp ce preşedintele vorbea, nimeni nu sesizase ceva cu adevărat nepotrivit. De la locul ei, în dreapta tatălui ei, ceva mai încolo, Anna răsufla desigur uşurată. Nu fusese cel mai elocvent discurs din cariera lui FDR, însă o scosese la capăt, chiar şi mergând până acolo încât să reafirme că el intenţiona negreşit să ia parte la viitorul care îi aştepta, indiferent ce se zvonea despre sănătatea lui; va conduce în timp de pace, aşa cum a condus şi în anii de război.

Banchetul îşi urma cursul, chelnerii aduceau bucate după bucate, paharele erau reumplute în mod repetat şi toasturile continuau. Flynn adăuga linii pe răbojul lui. Molotov a închinat paharul[56] în cinstea forţelor armate ale Marii Britanii, spre marea satisfacţie a lui Churchill. Stalin a rămas în aceeaşi formă jovială şi chiar s-a apucat să-l tachineze pe Fiodor Gusev, ambasadorul sovietic în Marea Britanie, spunându-i că era „un tip melancolic”[57]. Kathy a văzut cum Gusev s-a chinuit „să se ridice în picioare” şi să ţină un toast şi el, dar fără tragere de inimă.

Doi meseni se distrau şi mai puţin chiar decât Gusev. De cealaltă parte a generalului Antonov, feldmareşalul sir Alan Brooke „se plictisea din ce în ce mai mult”[58] şi era tot mai iritat din cauza mâncării. Până să ajungă la el, fiecare fel de mâncare se răcea deja. Brooke nu ţinuse, din capul locului, să participe la banchet, iar mesenii de lângă el nu erau capabili să-l facă să se simtă bine. A consemnat ulterior în jurnalul lui: „În dreapta, îl aveam pe generalul Antonof care vorbeşte doar un pic franţuzeşte, însă nu îndeajuns încât să poţi purta o conversaţie fluentă cu el. În stânga, îl aveam pe (Averell) Harriman, pe care nu pot să-l sufăr şi care mă agasează enorm”. Nici amiralul Leahy nu era în cea mai

bună formă. Îl mâncau de viu[59] nişte tânţari şi cine ştie ce altceva poate, pe sub masă. Doctorii McIntire şi Bruenn[60] nu se gândiseră să îi vaccineze contra febrei tifoide pe americanii care urmau să plece la Ialta decât atunci când era prea târziu pentru ca injecţia să fie eficace. Cu siguranţă că Leahy îi înjura în sinea lui pe doctori, în timp ce îl pişcau de glezne diverse insecte, rugându-se în gând să nu se molipsească de vreo boală de la ele.

În colţul opus al mesei, Anna fusese relativ tăcută. Beria, aşezat vizavi, îşi fixase atenţia asupra ei. Anna vedea în el „un ins extrem de sinistru”[61], cu buze groase şi ochi bulbucaţi, care părea decis să aibă grijă ca paharul ei să fie mereu plin. În scurt timp, Anna şi-a dat seama că şeful NKVD-ului încerca să o „cherchelească”.

Au urmat toasturi după toasturi, iar Anna dădea pe gât pahar după pahar, ţinând pasul la băutură cu bărbaţii, în timp ce Beria nu o scăpa din ochi. În apropiere, amiralul Leahy[62] se alarma tot mai mult, văzând cum Anna continua să bea. Anna se amuza de disconfortul vizibil al amiralului, fiindcă ştia că îngrijorarea lui era întru totul inutilă. Ea avea situaţia sub control. Deşi nici Leahy, şi nici Beria nu îşi dădeau seama, profitând de neatenţia celorlalţi, Anna îşi reumplea paharul cu sifon, şi nu cu votcă.

E posibil ca Roosevelt să fi observat şi el că Anna bea mult sau că Leahy era îngrijorat – oricum, ceva îi atrăsese privirile spre capătul mesei unde şedea Anna. Cam pe la jumătatea banchetului, şi-a dat seama că o figură nefamiliară se afla acum printre membrii familiei lui aliate fericite. Întorcându-se spre Stalin, a întrebat: „Cine e tipul cu pince-nez[63], vizavi de ambasadorul Gromîko?”

„Ah, acela. E Himmler al nostru”, a replicat Stalin prin interpretul său, cu mai mult decât o nuanţă de maliţiozitate amuzată[64] atunci când s-a referit la şeful SS al lui Hitler. „E Beria.”

Era mult adevăr în acea comparaţie. Unul dintre contemporanii lui Beria a remarcat că, într-adevăr, cei doi indivizi necruţători arătau chiar şi la fel, purtând nişte ochelari fără rame[65] identici. Beria a auzit remarca lui Stalin, dar nu a spus nimic. Doar a rânjit, dezgolindu-şi dinţii galbeni.

Aerul dezinvolt cu care conducătorul sovietic îl asemuise pe Beria cu Himmler l-a descumpănit vizibil pe Roosevelt. Şi, negreşit, s-ar fi supărat şi mai rău, dacă şi-ar fi dat seama că Himmlerul sovietic o studia intens pe fiica lui.

Auzind remarca lui Stalin despre Beria, o idee i-a încolţit în minte ambasadorului britanic în Uniunea Sovietică, sir Archibald Clark-Kerr, care avea o înclinaţie spre umorul lasciv. Clark-Kerr era aşezat lângă Beria, iar pe durata dineului cei doi au purtat o discuţie bizară şi vulgară despre viaţa sexuală a peştilor[66]. Cam afumat după nenumăratele toasturi, ambasadorul britanic s-a ridicat clătinându-se pe picioare şi a propus un toast personal.

Întrucât stătuse mult timp împreună cu Clark-Kerr prin cercurile diplomatice de la Moscova, Kathy Harriman putea prezice cu o oarecare aproximaţie cam ce avea să scoată pe gură ambasadorul britanic, care „întotdeauna părea să dea o tentă[67] obscenă toasturilor lui”. Cuvintele rostite acum nu aveau să facă excepţie de la regulă. Clark-Kerr a închinat un pahar pentru Beria, salutându-l drept „omul care se ocupă de «trupurile» noastre”.

Churchill s-a ridicat imediat. Chiar dacă nu cunoştea pe deplin crimele din trecut ale lui Beria, prim-ministrul era suficient de informat, încât să-şi dea seama că era o glumă complet nepotrivită. S-a dus cu paşi mari până în cealaltă parte a mesei, la ambasador, şi, în loc să ciocnească aprobator paharul cu Clark-Kerr, a mişcat dojenitor din deget la el, în faţa tuturor, mormăind: „Ai grijă, ai grijă”.[68]

Era mai mult decât evident pentru Kathy şi toţi ceilalţi din sală că Churchill îi spunea, de fapt, să tacă din gură.

Înainte ca participanţii la banchet să resimtă mai profund influenţa băuturii, Churchill a decis că mai avea ceva de spus. Uneori, locvacitatea lui friza divagaţia verbală, mai ales că avea obiceiul să îl lase pe interpret să piardă şirul în mod periculos. Însă nimeni nu se pricepea mai bine decât premierul să redea demnitate unei situaţii. Pentru a contracara efectele votcii asupra adunării, Churchill s-a apucat să vorbească din nou, de data aceasta pe un ton mai sumbru, pentru eventualitatea în care cineva ar fi uitat scopul reuniunii lor.

„Trebuie să spun”[69], a început el, „că niciodată în acest război nu am simţit responsabilitatea apăsând atât de greu asupra mea, nici chiar în ceasurile cele mai întunecate, ca acum în timpul acestei Conferinţe... Suntem pe coama unui deal şi înaintea noastră se aşterne panorama unui ţinut vast. Nu trebuie să subestimăm dificultăţile. În trecut, s-a întâmplat ca naţiuni sau camarazi de arme să ajungă să se înstrăineze în cinci sau zece ani de război. Astfel, milioane de truditori au urmat un cerc vicios, căzând în abis, iar apoi prin sacrificiile lor ridicându-se singuri din nou. Avem acum şansa de a evita erorile generaţiilor precedente şi de a făuri o pace sigură... A-ţi apăra ţara este un gest glorios, însă există cuceriri mai mărețe în faţa noastră... Speranţa mea este în ilustrul Preşedinte al Statelor Unite şi în Mareşalul Stalin, în care voi găsi campionii păcii, care după ce vor zdrobi duşmanul ne vor conduce mai departe în misiunea noastră împotriva sărăciei, confuziei, haosului şi a oprimării... Altminteri, oceanele de sânge vărsat vor fi fost zadarnice şi revoltătoare. Propun un toast pentru soarele nestins al unei păci biruitoare”, a conchis el cu o înfloritură retorică.

Kathy îl urmărise pe Stalin în timpul discursurilor. Toată seara, Stalin afişase o satisfacţie plină de calm, „zâmbind ca

un bătrân inofensiv”[70], ceea ce ea „nu crezuse niciodată cu putință”. Stalin a fost primul care a vrut să răspundă cuvintelor rostite de prim-ministru. Oaspeții erau obişnuiți cu verbozitatea lui Churchill şi nu se mai mirau când îl auzeau vorbind, însă şi remarcile lui Stalin fuseseră elocvente şi fermecătoare în acea seară. Nici Churchill chiar nu îşi dăduse seama până atunci că Stalin „putea fi atât de expansiv”.[71]

La început, Stalin a spus că le vorbea acum ca un „flecar bătrân”[72]. „De-asta şi vorbesc atât de mult”[73], a zis el. „Dar vreau să beau pentru alianța noastră, care nu trebuie să îşi piardă caracterul de intimitate, de liberă exprimare a opiniilor. Nu cunosc în istoria diplomației o asemenea alianță strânsă a trei Mari Puteri ca aceasta, când aliații au avut oportunitatea să îşi exprime cu atâta franchețe punctele de vedere. Ştiu că unele cercuri vor considera că această remarcă este naivă.”

Până acum, sentimentele lui fuseseră la fel de binevoitoare ca zâmbetul lui. Acum, Stalin a continuat, alegându-şi cuvintele cu grijă, în timp ce Pavlov traducea cu o precizie de mare profesionist: „Într-o alianță, aliații nu trebuie să se înşele unii pe alții. Poate ideea vă pare naivă? Diplomații experimentați ar putea spune: «De ce să nu-mi înşel aliatul?» Însă eu, naiv cum sunt, cred că e cel mai bine să nu-mi înşel aliatul, chiar dacă el e un prost. Poate că alianța noastră este atât de fermă, tocmai fiindcă noi nu ne înşelăm între noi; sau e cumva din cauză că nu e uşor să ne înşelăm unii pe alții? Propun un toast pentru trăinicia alianței noastre, Alianța celor Trei Puteri. Fie ca alianța noastră să rămână puternică şi stabilă; şi fie ca noi să fim cât mai oneşti cu putință”.

Poate că acum Stalin părea inofensiv, poate că zâmbetul lui era autentic, poate că sentimentele lui erau sincere, însă cu toate acestea ilustra perfect expresia pe care Churchill o

folosise pentru a descrie Uniunea Sovietică într-o emisiune de la radio BBC în 1939: „O şaradă înfăşurată într-un mister în interiorul unei enigme”. În funcție de ceea ce auditoriul lui dorea să creadă, în funcție de ceea ce oamenii sperau să vadă în sufletul acestei persoane căreia, inevitabil, îi încredințaseră viitorul păcii în Europa şi în lume – vorbele lui puteau fi un mesaj de speranță, sau dimpotrivă, un cuvânt de avertizare. Un angajament sincer pentru cooperare ori o amenințare atât de elocventă şi subtilă, încât, prin comparație bunăoară, tentativa inabilă urzită de Beria şi Sudoplatov de a-l şantaja pe Harriman părea o treabă de ageamii. Roosevelt şi Churchill îşi doreau enorm să creadă că Stalin era un om în care puteau avea încredere şi că duplicitatea sau imprevizibilitatea sovietică erau din vina unei puteri sovietice superioare şi invizibile, un Politburo căruia şi Stalin îi era îndatorat – însă nimeni din Occident nu putea şti cu certitudine acest lucru. Orice înțelegeri se făceau la această conferință erau în ultimă instanță un act de credință oarbă, la fel cum fusese de la bun început alianța cu Stalin. Jimmy Byrnes a destrămat în scurt timp vraja enigmei, cu un toast închinat „omului de rând[74] de pretutindeni”, însă Stalin îşi plasase provocarea în fața partenerilor săi şi în văzul tuturor; de-acum, n-aveau decât să o interpreteze cum li se părea potrivit şi să reacționeze cum optau ei.

Chelnerii au continuat să aducă platouri cu delicatese ruseşti; inevitabil, mâncarea se răcise; paharele se goleau şi se umpleau la loc, iarăşi şi iarăşi. Unul câte unul, musafirii au început să se simtă îmbuibați. Unii se apucaseră să îşi răstoarne votca din pahar[75] în ghivecele cu ferigi. Când a fost adus la masă purcelul de lapte[76], Sarah şi vecinul ei, Vîşinski, erau atât de sătui, încât n-au mai fost în stare decât să plimbe mâncarea prin farfurie, din politețe. Clipind complice din ochi, au făcut şi ei ca Anna, înlocuind votca

din pahar cu apă minerală. Nimeni nu părea să fi sesizat mişcarea, mai ales că, momentan, s-ar fi zis că lumea uitase de prezența lui Sarah şi a celorlalte două femei. Dar, la al treilea fel de mâncare cu carne[77], Stalin s-a ridicat în picioare din nou ca să facă o declarație curtenitoare la adresa doamnelor. Vrând parcă să risipească orice dubii că el nu ar fi un om de onoare civilizat (omul care se purtase urât cu propria-i fiică, ținând-o departe de el până când prezența ei a început să-i fie utilă, omul care a refuzat să îl cunoască pe soțul ei), Stalin a ridicat acum paharul în cinstea „doamnelor”[78] care, prin grațioasa lor prezență, făceau mai frumoasă acea seară, pentru toți.

Fiecare dintre cele trei fiice venise la Ialta ştiind că avea să fie martoră la scrierea istoriei. Nu existau alte trei femei în istoria recentă, care să fi beneficiat de un asemenea loc la masă alături de cei mai puternici conducători din lume la un summit internațional major. Acum, Stalin a ocolit masa[79] şi a ciocnit paharul cu fiecare dintre cele trei femei pe rând, adresându-li-se pe nume şi recunoscându-le meritul de a fi acolo.

Fie nedându-şi seama că reacția cuviincioasă ar fi fost să se ridice la rândul lor şi să propună un toast drept mulțumire, fie fiind poate prea emoționate ca să facă față momentului, Anna şi Sarah au rămas ancorate pe scaun, însă Kathy a înțeles că venise timpul să îşi aducă prinosul pentru invitația la banchet. Averell fusese relativ tăcut în timpul dineului, însă îi convenea perfect s-o lase pe Kathy să vorbească pentru amândoi. La acea masă, era şi el doar unul dintre ceilalți douăzeci şi patru de indivizi în slujba şefilor lor. Totuşi, fiica lui care vorbea limba rusă putea să îl ajute să îşi reafirme în mod subtil o parte din autoritatea şi independența pe care le pierduse constant în ultimele şase luni. Deşi Kathy avea să țină un toast în numele femeilor prezente la banchet, totodată toastul ei urma să fie şi în

numele familiei Harriman – care, dacă nu egală ca prestanță cu familia Roosevelt şi familia Churchill, se plasa oricum pe un plan mai înalt decât oricare dintre ceilalți civili din compania lor. Cum era de aşteptat, Averell s-a aplecat acum spre ea şi i-a şoptit „să se ridice”[80].

În scurtele intervale pe parcursul dineului când Chip Bohlen nu traducea sau nu lua notițe, Kathy se consultase cu el în privința câtorva probleme gramaticale din limba rusă. Aşezat lângă ea, de cealaltă parte, generalul Antonov vădise „mult interes”[81] față de ceea ce intenționa ea să spună şi îi oferise nişte sugestii. Bizuindu-se pe cunoştințele ei de limbă rusă şi pe ajutorul comesenilor ei, Kathy era încrezătoare că găsise soluția potrivită de a-şi formula mesajul. „Iisuse”, se gândea ea[82]. Era încă timorată. Dar, având-u-i pe Bohlen şi Antonov în dreapta şi în stânga ei, şi pe Averell cu doar două scaune mai încolo, Kathy simțea că „ambele părți lucrau”[83] pentru ea, ceea ce i-a dat curaj să se ridice şi să vorbească.

„Răspunzând din partea celor trei doamne[84] prezente”, a spus Kathy în ruseşte, voia să propună „un toast pentru cei care... au muncit atât de asiduu în Crimeea pentru confortul nostru.” Kathy văzuse nemijlocit munca lor. Lăsând deoparte politica, sacrificiile pe care le făcuseră sovieticii pentru a asigura până şi cele mai vitale necesități la Ialta erau uluitoare. „După ce văzuse distrugerile produse de germani aici”, a spus Kathy, ea „îşi dădea seama pe deplin cât de multe se înfăptuiseră acum.”

Kathy a fost concisă în remarcile ei. Din cauza emoțiilor, nici nu ar fi putut vorbi prea mult timp. Însă cuvintele ei au fost cordiale, personale şi nu fățiş politice, exact cum era potrivit pentru rolul ei la conferință. Referindu-se la germani, reafirmase temeinicia legăturii care îi unea pe Aliați prin menționarea faptelor săvârşite de duşmanul lor comun. Era o dovadă de diplomație simplă, dar eficace.

Anna nu a comentat nimic despre femeia care vorbea acum şi în numele ei, însă Sarah s-a gândit că, de data asta, Kathy „se întrecuse pe sine”[85].

Kathy Harriman nu făcea parte oficial din corpul diplomatic, însă la vârsta ei de douăzeci şi şapte de ani avusese acces în cercul interior al nomenclaturii sovietice mai mult decât oricare americancă. Iar acum se adresase dictatorului sovietic şi celor mai apropiaţi acoliţi ai săi – indubitabil, unii dintre cei mai înfricoşători oameni din istorie –, în limba lor, potrivit uzanţelor lor, la una dintre cele mai importante reuniuni din timpul războiului, când un viitor paşnic atârna încă în balanţă. Dintre cele patruzeci şi cinci de toasturi[86] pe care Ed Flynn le-a numărat în acea seară, Chip Bohlen[87], în raportul oficial al americanilor, a consemnat doar opt discursuri. Şase alocuţiuni fuseseră rostite de Churchill, Stalin şi FDR. Al şaptelea a fost toastul lui Jimmy Byrnes, dedicat omului de rând. Iar ultimul toast pe care Bohen l-a inclus în raport era cel rostit de Kathy.

* * *

Când farfuriile de la ultimul fel de mâncare au fost strânse de pe masă – al douăzecilea din meniu[88], după numărătoarea lui Flynn – era aproape ora unu noaptea. Stalin a mai închinat paharul încă o dată, adresându-le mulţumiri oamenilor care „au muncit în timp ce[89] noi ne distram”. A oferit un toast pentru Chip Bohlen, Arthur Brise şi Vladimir Pavlov: interpreţii. Cei trei s-au consultat rapid şi l-au nominalizat pe interpretul american pentru a răspunde în numele lor împreună.

Îndrăzneţ după mai multe pahare de votcă, Bohlen s-a ridicat în picioare şi a făcut o proclamaţie temerară: „Interpreţi din toate ţările[90], uniţi-vă! Nu aveţi nimic de pierdut, decât pe şefii voştri”. Toţi din sală au amuţit câteva clipe, uluiţi că Bohlen îndrăznise să glumească pe seama

Manifestului comunist. Apoi, Stalin a izbucnit în râs, dând semnalul astfel că era în regulă ca toți ceilalți să râdă şi ei, a ocolit masa şi a venit să ciocnească paharul cu tânărul curajos, lăudându-l cu entuziasm pe Bohlen pentru „spiritul” lui.

Ca să rotunjească gluma, Churchill a propus o versiune alternativă: „Interpreți din toate țările[91], uniți-vă! Nu aveți nimic de pierdut, decât audiența voastră!”

Cu această notă festivă, petrecerea s-a încheiat. Toți s-au întors la vilele lor şi s-au dus la culcare, plăcut amețiți de vin şi votcă. Multe chestiuni rămâneau nerezolvate – rolul Franței în administrarea Germaniei, despăgubirile de război şi, desigur, Polonia – însă banchetul contribuise la depăşirea blocajului din ultimele zile, dându-le participanților speranța că familia Aliaților va putea într-un final să îşi armonizeze opiniile. Nici chiar prezența deconcertantă a lui Beria nu izbutise să umbrească atmosfera jovială. Când au ajuns în intimitatea apartamentului (înțesat de microfoane ascunse, şi nu numai) lui Roosevelt, FDR i-a spus glumind Annei că şeful NKVD îi reamintise de figura unor „«mari afacerişti»[92], pe care îi cunoştea în SUA!”. (Avea să rămână un mister dacă, pentru Sergo Beria, care intercepta conversațiile lui FDR, această remarcă despre tatăl lui fusese un compliment sau nu.)

La o distanță de aproximativ cincisprezece kilometri, la Palatul Voronțov, Churchill părea un om fericit, când Sarah i-a urat noapte bună. În acea seară, poate pentru prima oară de când era la conferință tatăl ei privise cu speranță[93] parcă spre viitor. Din Camera Hărților, aflată alături, unul dintre secretarii de pe Downing Street ar fi putut jura că îl auzise pe prim-ministru intonând „The Glory Song”[94].

16

9-10 FEBRUARIE 1945

„Cum vrei[1] să aranjezi asta, Robert?” a întrebat preşedintele. Robert Hopkins, în vârstă de douăzeci şi trei de ani, fiul lui Harry Hopkins şi fotograful oficial al americanilor la Ialta, a încadrat scena din faţa lui prin obiectivul aparatului de fotografiat Speed Graphic, în care încărcase unul dintre preţioasele lui filme color.

„În primul rând, domnule Preşedinte[2], aş vrea ca domnul Stettinius să stea în picioare în spatele dumneavoastră, cu domnul Molotov în spatele Mareşalului Stalin şi domnul Eden în spatele Prim-Ministrului Churchill. Pe urmă, aş vrea ca ceilalţi care au participat la dezbateri să se apropie şi ei, astfel încât să fie incluşi în mărturiile fotografice ale conferinţei.”

Hopkins se căznea să-i strângă laolaltă pe demnitarii şi comandanţii militari de rang înalt ai celor trei naţiuni, încercând să-i aranjeze în diverse combinaţii adecvate pentru fotografiile oficiale ale conferinţei. Trei covoare orientale mari[3] fuseseră aşternute în faţa unei fântâni decorative în centrul curţii italieneşti de la Palatul Livadia, unde Churchill, Roosevelt şi Stalin şedeau pe un şir de scaune, aşteptând să se posteze şi ceilalţi în spatele lor. Churchill era în stânga, cu o expresie angelică pe faţă, îmbrăcat în mantaua lui şi cu o căciulă de blană. Roosevelt şedea lângă el în mijloc, fumând o ţigaretă, cu o pelerină militară elegantă pe umeri; ridat la faţă, părea şi mai istovit în lumina neguroasă a după-amiezii. Stalin şedea lângă

preşedinte, cu mâinile împreunate în poală, părând cam izolat fără interpretul lui lângă el.

Stettinius, Molotov şi Eden au făcut după cum i-a rugat Hopkins, însă alţii au continuat să se foiască în fundal, nesinchisindu-se de instrucţiunile tânărului fotograf, şi nu au făcut niciun efort să iasă din cadrul fixat pentru fotografie. De la balconul etajului doi, aparatele de filmat ale americanilor au prins pe peliculă haosul din curte. Delegaţii se comportau ca un grup de şcolari neascultători, chemaţi afară pentru fotografia cu toată clasa. Nimeni nu asculta cu suficientă atenţie instrucţiunile, încât să se ducă de la bun început acolo unde i se spusese. Erau atât de mulţi oameni care aşteptau să fie fotografiaţi, încât se revărsaseră pe cele opt alei, care se ramificau ca nişte raze din centrul curţii.

După multă vânzoleală[4], Hopkins şi fotografii sovietici Samari Gurari şi Boris Kosarev şi-au realizat fotografiile cu cei Trei Mari, împreună cu miniştrii lor de Externe, prinzându-i în cadru şi pe interpretul american Chip Bohlen, pe ministrul Transporturilor din cabinetul britanic lordul Leathers, pe Averell Harriman şi pe diplomatul britanic Alexander Cadogan. Apoi, comandanţii militari de rang înalt[5] s-au înşirat în spatele şefilor lor, pentru a poza în faţa aparatului de fotografiat. De pe scaunul lui, Roosevelt a făcut efortul să glumească cu comandanţii, însă feldmareşalul Brooke era prost dispus. Şedinţa asta fotografică se dovedea a fi „o treabă extrem de dezorganizată[6], unde nimeni nu se ocupă să plaseze oamenii la locurile lor pentru diferitele grupuri de politicieni şi militari", a bombănit el. Aşa se irosise o jumătate de ceas pe puţin.

Până acum, această a şasea zi a conferinţei fusese complet dezorganizată şi agasantă. Cu doar două zile rămase la dispoziţie pentru a decide nişte probleme cruciale, îndeosebi viitorul Poloniei, nimeni nu îşi putea permite comunicări

defectuoase şi întârzieri. Întâi, Roosevelt întârziase mai mult de o jumătate de oră[7] la prima lui întâlnire din acea zi cu Churchill şi şefii statelor-majore reunite britanice şi americane. Roosevelt arăta groaznic. Peter Portal, neavând habar de starea sănătății lui FDR, a presupus că lucrul acesta era rezultatul unei mahmureli de la banchetul lui Stalin din seara precedentă. Pe urmă, Roosevelt, Churchill[8], Harriman, amiralul Leahy şi cele trei fiice s-au aşezat la masa de prânz. Jimmy Brynes a apărut şi el imediat ca să continue discuția inutilă, pe care o începuse cu Roosevelt în seara anterioară, despre organizația pentru pace. Tot ce a putut să obțină a fost un acord general din partea lui Churchill[9] în privința faptului că Marea Britanie era dispusă să dea Statelor Unite tot atâtea voturi cât avea şi Imperiul Britanic, în cazul în care colonii ca India ar urma să fie primite ca membri independenți.

Se părea că Averell Harriman era singura persoană care, după dineul lui Stalin, se comporta la fel de normal şi era în aceeaşi formă excelentă ca de obicei. Peter Portal s-a mirat[10] când ambasadorul, sosind la Palatul Livadia pentru întâlnirea cu FDR, i-a înmânat o scrisoare, pe care acesta să i-o ducă Pamelei. Portal presupusese că, după ce se întorseseră acasă de la banchet la ora unu noaptea, Harriman nu mai reuşise să scrie decât cel mult câteva rânduri la iuțeală, sau chiar nimic. În schimb, Harriman i-a dat un plic gros plin cu multe pagini. Probabil că stătuse treaz toată noaptea ca să scrie atât de mult.

În timp ce majoritatea fotografilor stăteau cu obiectivele aparatelor de fotografiat ațintite asupra oamenilor din curte, echipele de filmare ale Army Signal Corps au fost trimise prin Palatul Livadia şi în împrejurimi ca să prindă pe peliculă imagini de umplutură la calupurile de ştiri de la conferință, pentru a fi difuzate în cinematografele din Statele Unite. Una dintre echipe[11] le-a surprins pe Anna, Kathy şi

Sarah sporovăind în timp ce se plimbau pe veranda din jurul curții. Era o zi friguroasă, cu soarele ascuns în spatele norilor. Anna renunțase la mantoul de tweed şi îşi pusese haina de blană. Kathy şi Sarah dârdâiau de frig, cu paltoanele pe umeri şi brațele încrucişate strâns peste piept. Un alt cameraman a prins un prim-plan cu Kathy şi Anna, pentru publicul american. Dându-şi seama că era filmată, Anna s-a aplecat spre Kathy, ca şi cum ar fi vrut să-i împărtăşească o remarcă spirituală. Kathy a zâmbit larg, cu naturalețe, dezinvoltură şi şarm.

Kathy avea toate motivele să zâmbească. Scăpase acum de responsabilitățile pentru conferință şi îl reprezentase pe tatăl ei cu aplomb, iar ea însăşi făcuse o impresie bună. Însă zâmbetele Annei pentru obiectivul camerei în acea după-amiază erau o fațadă. În sinea ei, spumega de furie. Era nervoasă pe toți şi pe toate, începând cu secretarul de presă Steve Early şi şedința lui foto. Anna avusese o părere proastă despre Early dinainte de Ialta chiar, iar ultima săptămână nu făcuse decât să îi confirme opiniile. „Steve este un organizator jalnic”[12], se lamenta Anna într-o scrisoare către John. „Le spune altora să aranjeze diverse lucruri, iar apoi uită să verifice, iar planurile lui se duc de râpă.” Inițial, Early programase fotografiile oficiale pentru a doua zi a conferinței, însă uitase să îi informeze pe comandanții militari. Drept urmare, niciunul nu se prezentase la ora stabilită, făcându-i pe toți să-şi piardă timpul degeaba.

Anna avea motive să fie nervoasă pe Steve Early, însă faptul că îi căşunase pe secretarul de presă nu avea legătură neapărat cu incompetența lui cât cu faptul că acum, în această a şasea zi a conferinței, simțea cu disperare că era marginalizată. „Aud o sumedenie[13] de bârfe şi noutăți, desigur, însă nimic în detaliu”, i-a povestit ea lui John. Nu erau doar sesiunile plenare unde Anna nu avea

voie să participe. „Au loc întâlniri «laterale» în fiecare zi, pe lângă şedinţele regulate de la Conf – şi, fir-ar să fie, eu n-am acces la nimic, decât la «firimituri» în materie de informaţii!” În general, Churchill şi Harriman le dădeau informaţii fiicelor lor, atât cât se putea, ţinându-le la curent cu evoluţiile politice la Ialta şi altundeva, în conversaţiile lor tată-fiică seara târziu. Spre deosebire de ei, Roosevelt era mult mai puţin comunicativ. Anna trebuia să lupte ca să fie la curent cu evenimentele. Se străduia din răsputeri să preîntâmpine diverse calamităţi care puteau pune în pericol sănătatea tatălui ei, însă lipsa lui de comunicare îi îngreuna şi mai mult eforturile. Îşi vărsa exasperarea pe clica de adepţi ai lui FDR, care ei îi stăteau veşnic în cale şi care i se păreau complet inutili: „Majoritatea indivizilor pe care OM i-a adus lângă el nu fac decât să stea pe fundurile lor şi să joace rummy... Ross (McIntire) îşi iese din minţi, fiindcă nu are nimic de făcut decât... să se frământe din cauza unor lucruri despre care ţi-am mai scris”, îi scria Anna lui John, referindu-se criptic la insuficienţa cardiacă de care suferea FDR. Nici cei care stăteau cu preşedintele la masa tratativelor nu erau mai breji: „Singurul tip ca lumea, pe partea noastră, şi destul de deştept e Jimmy (Byrnes). Însă el nu îi este leal 100% Şefului. Harry (Hopkins) s-a tâmpit de tot din cauza bolii lui; nu mai gândeşte normal când se simte rău; şi de aceea nu se poate conta pe el”.

Toată starea aceasta de iritare a Annei era alimentată şi de faptul că tocmai aflase de la John[14] că băieţelul ei de cinci ani, Johnny, fusese bolnav de gripă câteva zile şi făcuse febră. John nu îi spusese iniţial, fiindcă nu a vrut s-o supere. Bine măcar că FDR[15] primise, în sfârşit, o scrisoare de la Eleanor, aşa că deocamdată Anna nu trebuia să se mai frământe şi din cauza căsniciei părinţilor ei.

* * *

În acea după-amiază, după ce fuseseră făcute toate fotografiile, poate că singura persoană care avea mai multe motive să se frământe decât Anna era fotograful sovietic, Samari Gurari. Şi asta fiindcă din greşeală desfăcuse aparatul de fotografiat înainte de a trage rola de film, expunând-o astfel la lumină. S-a dus valvârtej în camera obscură, unde, timp de zece minute cât a durat developarea filmului, a simțit că toată viața lui „atârna de[16] un fir de păr”. El era singurul fotograf de la presa sovietică prezent la şedința foto oficială, iar dacă distrusese cumva toate fotografiile pe care le făcuse pentru documentele oficiale sovietice, era un om terminat. La capătul celor mai lungi zece minute din viața lui, a simțit că lațul slăbeşte. Din imaginile developate, Stalin, Roosevelt şi Churchill se uitau la el acum. Filmul voalat începea după alte două cadre.

* * *

Şedința foto s-a încheiat cu puțin timp înainte de ora 4 după-amiază. Sarah a plecat[17] cu Peter Portal în excursia lor plănuită de mult la cascada Uchan-su, lăsându-le pe cele două americance cu scrisorile şi plimbările lor, în timp ce oamenii de stat şi delegații s-au sechestrat din nou în sala de bal.

Churchill simțea presiunea timpului. Atmosfera triumfătoare din seara precedentă se risipise. De la debutul conferinței, Roosevelt avusese convingerea că nu le va lua mai mult de cinci sau şase zile pentru a ajunge la un acord asupra diverselor probleme pe care urmau să le abordeze. Şase zile trecuseră deja, iar FDR tot nu avea vreo intenție să rămână mai târziu de duminică, ceea ce era peste două zile.

Pe tot parcursul săptămânii lor la Ialta, britanicii şi americanii susținuseră consecvent că guvernul provizoriu polonez nu putea fi o versiune modificată a guvernului de la Lublin. Dimpotrivă, trebuia să fie un guvern nou şi în mod

explicit descris ca atare în comunicatul oficial conținând acordurile lor. Aliații occidentali doreau să fie perfect clar că ei nu vor accepta guvernul de la Lublin. Sovieticii însă se dovedeau inflexibili, continuând să susțină că guvernul de la Lublin, favorabil sovieticilor, era ceea ce dorea poporul polonez. De asemenea, Stalin şi Molotov combăteau vehement cererea lui Roosevelt şi Churchill ca ambasadorii şi jurnaliştii britanici şi americani să aibă permisiunea de a participa ca observatori la procesul electoral din Polonia, pentru a garanta că alegerile aveau să fie cu adevărat libere şi neîngrădite.

După ce Stettinius a prezentat grupului raportul discuțiilor dintre miniştri de Externe privind chestiunea poloneză, în acea dimineață, fără a aduce prea multe noutăți, Churchill a cerut să se ia o pauză. Aveau nevoie de timp mai mult pentru a rezolva această situație complexă, care urma să afecteze viețile a peste douăzeci şi cinci milioane de oameni. Când Roosevelt a sugerat ca delegațiile să facă o pauză de o jumătate de oră pentru a discuta separat pozițiile lor înainte de a se întruni din nou, Churchill l-a oprit. „Eu mă refer la mai mult[18] de atât", a insistat el, subliniind că „ar fi mai bine să avem[19] câteva zile decât să aducem imediat corabia în port". „Bineînțeles, puteți[20] să plecați toți şi să mă lăsați pe mine în locul încântător", a zis el. Apoi, trecând de la metaforele navale la cele terestre, a continuat: „Nu e bine[21] să punem piciorul în scara şeii şi să țâşnim la galop". Era intransigent în această problemă, nu doar fiindcă însemna o chestiune de mândrie pentru Marea Britanie, care intrase în război fiindcă fusese încălcată suveranitatea Poloniei. Polonia era ca un test pentru restul Europei Răsăritene. Dacă britanicii şi americanii nu reuşeau să oprească eforturile sovieticilor de a pune mâna pe Guvernul Polonez şi de a submina autoderminarea Poloniei, atunci cu siguranță sovieticii

aveau să facă acelaşi lucru în fiecare ţară din Europa de Est, unde Armata Roşie pusese piciorul. Sovieticii nu erau eliberatori. Nu făceau decât să ia locul naziştilor ca putere de ocupaţie. Renunţând la orice figuri de stil, Churchill şi-a formulat răspicat opinia: „Acestea sunt unele dintre[22] cele mai importante zile din câte vom avea parte să trăim".

Roosevelt însă refuza în continuare să accepte ca relaţia lui cu sovieticii să devină antagonistă. De aceea, a încercat din nou să risipească tensiunea indusă de retorica lui Churchill. „Constat că acum[23] este în mare parte vorba de etimologie – de a găsi cuvintele potrivite", a spus el. „Suntem mai aproape decât am fost vreodată înainte... Vreau ca aceste alegeri în Polonia să fie primele alegeri incontestabile." Apoi, glumind, a spus că alegerile din Polonia trebuiau să fie deasupra oricăror suspiciuni, la fel ca „soţia lui Cezar. Eu n-o cunosc", a făcut el haz, „dar se spune că era pură".

„S-a spus asta[24] despre ea", a ripostat sumbru Stalin, „dar în realitate avea şi ea păcatele ei."

Când uşile sălii de bal s-au deschis din nou peste patru ore, participanţii la şedinţă nu prea aveau cu ce să se laude, în ciuda eforturilor lor. În continuare, nu exista niciun acord în privinţa Poloniei. Churchill nu îi convinsese pe colegii săi americani de necesitatea de a rămâne acolo mai mult timp, pentru a lămuri lucrurile aşa cum se cuvenea. Timpul lucra acum în defavoarea lor. După o pauză[25] pentru cină, cei trei miniştri de Externe, plus Harriman, Alexander Cadogan de la British Foreign Office, adjunctul lui Molotov – Andrei Vîşinski, ambasadorii sovietici Fiodor Gusev şi Andrei Gromîko, plus interpreţii lor s-au întrunit din nou pentru o şedinţă târziu în noapte, cu scopul de a vedea dacă nu puteau face nişte progrese înainte de răsăritul soarelui, însă câteva ore în plus nu puteau acoperi nicidecum cele câteva zile în plus pe care Churchill nu reuşise să le obţină. Târziu,

în acea seară, Anthony Eden scria în jurnalul său: „Am descoperit că ruşii[26] nu erau pregătiți nici măcar să ia în considerare proiectul nostru, aşa că i-am lăsat cu ale lor, le-am spus câte ceva despre opinia britanicilor, am zis că prefer să mă duc înapoi fără niciun text decât să fiu parte la ceea ce voiau ei”. Roosevelt sperase ca această conferință să reprezinte mariajul dintre Aliații din Est şi cei din Vest, dar în schimb erau în pericol de a-i transforma în nişte Montague şi Capulet. Cât despre faptul că diferendele dintre sovietici şi Aliații occidentali ar fi doar o chestiune de cuvinte, Eden considera că FDR „se amăgea singur”. Puteau, eventual să schimbe câteva cuvinte şi să ajungă de formă la o aşa-zisă concordanță cu sovieticii, însă, la fel ca Averell Harriman, ministrul de Externe ştia că, în privința Poloniei, „intenția (sovieticilor) rămânea neschimbată”.

* * *

Trecuseră patru zile de când Sarah îşi petrecuse toată după-amiaza cu Kathleen şi Anna, în timp ce tații lor erau la consfătuire. Poate că în subconştient, distanțarea nedorită dintre britanici şi americani o făcea pe Sarah să se retragă printre ai ei, în loc să caute compania celorlalte două femei. Dar conducătorii militari plecaseră în această dimineață de sâmbătă, 10 februarie, printre ei fiind şi Portal (având asupra lui scrisoarea de la Harriman pentru Pamela), aşa că Sarah rămăsese fără prietenul ei. Rămăsese şi fără tatăl ei. Lui Winston îi plăcea să o ia cu el în maşină când se ducea la şedințele de la Livadia, însă în această după-amiază plecase supărat de la Palatul Voronțov, împreună cu Anthony Eden şi interpretul lui, maiorul Birse. Ar fi trebuit să se ducă la Livadia, pentru o întâlnire cu Roosevelt înainte de sesiunea plenară, dar în schimb a plecat valvârtej la Vila Koreiz, ca să încerce să lămurească lucrurile cu Stalin în privința Poloniei. Cele trei puteri nu puteau ajunge la nicio

concluzie, dacă sovieticii continuau să tot mute linia de sosire, cu veşnicele lor modificări[27] şi noi propuneri pentru formularea textului referitor la Guvernul Polonez interimar şi alegerile ulterioare. Deosebit de îngrijorătoare erau tentativele sovieticilor de a tăia din document clauza privind accesul ambasadorilor Aliaţilor pentru a supraveghea desfăşurarea procesului electoral. Cum altminteri ar mai fi putut Churchill şi Roosevelt să primească informaţii corecte despre legitimitatea alegerilor? Pentru operativitate, americanii indicaseră că erau dispuşi să facă un pas şi să renunţe la problema formulării textului atâta timp cât se înţelegea în principiu că ambasadorii vor fi primiţi ca observatori. Pentru Churchill însă, acest lucru era inacceptabil. Aşa că s-a dus să-l înfrunte pe Stalin în această „problemă extrem de neplăcută"[28], uitând complet de întâlnirea cu FDR.

Prin urmare, în timp ce Winston continua să poarte bătălia pentru Polonia, Sarah s-a dus să le caute pe Anna şi Kathy. Cele trei fiice nu aveau să rămână cele mai bune prietene după sejurul la Ialta, însă Sarah se simţea suficient de bine în compania lor, încât să-şi mai petreacă o ultimă după-amiază cu ele, mai ales că mai aveau de făcut o expediţie finală înainte de a-şi lua rămas-bun de la Crimeea. Pe parcursul şederii aici, cele trei fiice exploraseră oraşul Sevastopol şi grădinile din jurul vilelor lor; de asemenea, făcuseră separat excursii la cascada din apropiere şi la casa lui Cehov, însă nu apucaseră să vadă oraşul Ialta sau să întâlnească oameni care trăiau acolo. Kathy şi Anna încercaseră să meargă pe jos la Ialta la începutul săptămânii, însă fuseseră oprite de santinelele sovietice care păzeau Palatul Livadia. Astăzi, primiseră în sfârşit permisiunea de a se aventura până în satul care se afla imediat dincolo de Livadia, cu condiţia să le însoţească un soldat al Armatei Roşii[29]. Când a plecat de la Ialta, Portal

glumise spunând că era ca şi cum ar fi fost puşi „sub protecție” judiciară[30]. Nu regreta defel că plecând scăpa de escortele oficiale.

Sarah s-a întâlnit cu Anna şi Kathy la cartierul general american. Anna purta din nou[31] mantoul ei simplu din tweed, poşeta pe braț, pe cap pălăria de pe *Quincy* şi mănuşi în mână, părând gata să se avânte înainte, asemenea mamei ei. Kathy îşi prinsese o pălărioară pe părul ei şaten ondulat şi îşi pusese haina de blană. Dacă Sarah nu ar fi fost în uniformă militară, ai fi putut crede că erau trei prietene pregătindu-se să iasă la dejun într-un restaurant monden din Londra sau New York. Când plecau, s-au oprit să-i salute pe Robert Hopkins şi pe unul dintre cameramanii de la Army Signal Corps, care filma materiale pentru documentare. Având pornit aparatul de filmat[32], le-a prins pe peliculă exact când ieşeau pe uşă. Anna era în mijloc, cu Kathy lângă ea în stânga şi Sarah stând un pic deoparte în dreapta. Considerând că operatorul filmase suficient, Sarah a vrut să plece. Când s-a întors, Robert a scos aparatul de fotografiat. Îi fotografiase pe tații lor, cu stafful militar şi civil în diverse combinații, în ziua precedentă, însă cu cele trei tinere nu făcuse nicio poză. Anna a întins mâna spre Sarah şi a tras-o înapoi în grup. Robert a îndreptat[33] aparatul de fotografiat spre cele trei fiice şi a apăsat pe declanşator.

La fel ca Sarah, Anna şi Kathy, Robert era şi el dornic să vadă şi să fotografieze Ialta, aşa că a decis să meargă cu ele în expediția lor din acea după-amiază. Au pornit pe jos spre oraş, cu soldatul sovietic înarmat mergând la douăzeci de paşi în urma lor[34]. În timp ce coborau pe drumul în pantă, a fost uşor să vadă crâmpeie din Ialta de pe timpuri, când fusese o încântătoare stațiune maritimă. Cu promenade elegante la malul mării[35], podgorii bogate pe costişele din apropiere şi brize subtropicale în lunile de vară, Robert putea înțelege de ce fusese atât de populară în vremea

Romanovilor şi a tovarăşilor sovietici deopotrivă. Dar acum, la fel ca Sevastopolul, era un loc plin de ruine şi dărâmături, o jalnică amintire a gloriei de odinioară. Ialta nu era atât de năruită ca Sevastopolul, unde doar câteva case mai rămăseseră întregi printre numărul sfâşietor de mare de cruci ortodoxe[36] care fuseseră înfipte în gropile lăsate de bombe, pentru a marca mormintele victimelor civile. Dar şi Ialta suferise mari distrugeri. Pe drum, vizitatorii au trecut pe lângă nenumărate case ruinate. Anna a observat că familii întregi se îngrămădeau acum în câte o singură încăpere pentru a supraviețui; lipseau bucăți mari de ziduri şi acoperiş, pe unde umezeala şi frigul puteau să se strecoare înăuntru. Deşi arareori ningea la Ialta, vremea era de multe ori geroasă, cu temperaturi care coborau şi sub zero grade.

Ceva mai încolo pe stradă, un panou mare de afişaj era prins în cuie pe zidul unei colibe de lemn. Robert le-a făcut o poză[37] Annei şi lui Kathy, care se opriseră să studieze afişul; acesta, şi-a dat el seama pe urmă, era în întregime pictat de mână[38]. În Statele Unite, Coco-Cola şi Kellogg produceau pe scară industrială panouri publicitare pentru şosele, promovându-şi băuturile răcoritoate şi cerealele pentru micul-dejun, de aproape jumătate de secol; însă aici se părea că nicio tipografie nu dispunea de utilajele necesare pentru a realiza postere de mari dimensiuni. Pe partea stângă[39] a panoului de afişaj era o caricatură împotriva fascismului din Spania. Sovieticii îl disprețuiau pe generalul Francisco Franco împreună cu Falanga lui spaniolă care trimisese aproape cincizeci de mii de voluntari infanterişti ca să lupte împotriva Uniunii Sovietice. Caricatura îl arăta pe Franco stând în vârful unui turn format din Mussolini, Hitler şi împăratul Hirohito al Japoniei, cocoțați unul în spinarea celuilalt. Conducătorii inamici îl ridicau astfel pe Franco până sus la fereastra pe

care scria „Conferința de Pace”, cu speranța să se poată strecura şi el înăuntru.

Nu era deloc surprinzător să întâlneşti exemple de propagandă antifascistă în această parte a lumii, însă ceea ce se vedea în partea dreaptă a panoului era mai îngrijorător. Caricatura înfățişa trei capitalişti latifundiari polonezi. Doi erau graşi şi mustăcioşi, în timp ce al treilea era îmbrăcat în costum cu cravată, ca în Occident. Acesta îl întruchipa probabil pe preşedintele în exil al Poloniei, Wladyslaw Raczkiewicz, desenat din profil, cu un nas mare coroiat, vrând să sugereze originea lui evreiască. Lângă el, cei doi grăsani reacționau la reforma agricolă promovată de guvernul de la Lublin susținut de sovietici, care urmărea redistribuirea terenurilor private ale bogătaşilor sub forma unor colhozuri sau cooperative agricole de producție. „Domnilor, ne pierdem[40] pământul de sub picioare!” exclama speriat unul dintre moşieri. Dar asta era exact ce voiau sovieticii. În locul capitaliştilor odioşi, clasa țărănimii poloneze – adevărata voce a poporului polonez, cum era ea socotită – avea să controleze pământul agricol în armonie cu frații lor țărani de la Răsărit, din Uniunea Sovietică. În ultima săptămână, tații acestor trei femei se străduiseră să îngrădească influența Guvernului Polonez susținut de sovietici, însă fără prea mult succes.

Pentru Sarah, această imersiune în cultura rusească locală era deopotrivă fascinantă şi deconcertantă. Era o țară cu o armată de treizeci şi cinci milioane de oameni, o țară care putea mobiliza forțe umane şi armament pentru o ofensivă masivă spre Germania pe Frontul de Est, şi care în câteva zile putea transforma o vilă devastată de război într-un palat împărătesc, pentru a satisface capriciile unui singur om. Şi totuşi, familii întregi care trăiseră cândva înconjurate de splendorile unei ambianțe mediteraneene erau nevoite acum să viețuiască la limita subzistenței în

dărâmături. „Nici în vis[41] nu m-aş gândi vreodată să îmi formez o opinie bizuindu-mă pe aceste câteva zile în asemenea circumstanțe extraordinare”, îi scria mai târziu Sarah mamei ei, „însă inevitabil ți se formează o impresie puternică – şi în niciun fel, tot ce vezi nu poate avea sens.”

Sentimentul de dezorientare s-a accentuat pentru Sarah atunci când s-au întâlnit cu un grup de copii[42] care se jucau pe stradă. Unul dintre ei nu putea fi mai mare de patru ani. Copiii erau îmbrăcați gros şi păreau sănătoşi, uitându-se respectuoşi şi curioşi la cei patru vizitatori. Anna avea la ea o tabletă de ciocolată Hershey's. Atrasă de prezența băiețelului de patru ani, care îi amintea de fiul ei Johnny, foarte apropiat ca vârstă, a scos ciocolata şi i-a oferit-o copilului. Brusc, soldatul Armatei Roşii care se ținea după ei s-a postat în fața băiatului, cu puşca şi baioneta foarte la vedere. A smuls ciocolata din mânuța băiatului şi a insistat ca Anna să o ia înapoi. S-a răstit la copii să o şteargă de-acolo, după care s-a întors spre Anna şi s-a rățoit la ea. Kathy a tradus cuvintele, însă era absolut limpede ce vrusese el să spună: „Nu e nevoie[43] să ne hrăniți nouă copiii”. Kathy ştia prea bine[44], din proprie experiență, când încercase să le ofere câte ceva unor copii la Moscova, că aceştia nu aveau voie să ia mâncare de la un occidental, atunci când era de față vreun soldat. Sovieticii erau mândri. Erau capabili să le poarte de grijă copiilor lor, fără ajutorul din milă al unor străini. Copiii au luat-o la fugă şi au dispărut.

Cei patru s-au oprit apoi pentru scurt timp[45] la sediul unui ziar local, de unde Anna a luat câteva foi de propagandă[46], pe care voia să le adauge la colecția ei de amintiri de la conferință. Unul dintre afişe, făcând aluzie la fabulele lui Esop, înfățişa un soldat al Armatei Roşii împuşcând o broască germană, care încercase să se umfle pe sine până la mărimea unui bou; un alt afiş prezenta o caricatură a lui

Adolf Hitler care era zdrobit într-o menghină învârtită de mâini sovietice, britanice şi americane; în fine, un al treilea afiş arăta o fiară germană grotescă străpunsă de trei baionete aliate. FDR îi spusese[47] că asemenea suveniruri aveau să fie valoroase într-o bună zi.

Apoi, s-au gândit că era timpul să pornească înapoi. Aveau o oră de mers pe jos până la Palatul Livadia, iar soarele începea deja să apună. Dar exact când se pregăteau să plece, Sarah şi cei trei companioni ai ei au ajuns în fața unui bisericuțe ortodoxe. Înăuntru începea slujba[48]. Câteva clipe, au pregetat dacă să intre sau nu în biserică. Cu timiditate, s-au decis să arunce o privire. Când s-au uitat în biserică, au rămas surprinşi. Robert le spusese că, din câte ştia el, „religia fusese înăbuşită[49] în Uniunea Sovietică”. Însă biserica aceasta gemea de lume.

Societatea sovietică avea o atitudine nefavorabilă față de religie. Biserica Ortodoxă Rusă era considerată un simbol al erei țariste, care trebuia eradicat, iar Uniunea Sovietică era în mod oficial ateistă. Pentru sovietici, credința în stat a înlocuit credința în Dumnezeu, însă în timpul războiului, au fost nevoiți să renunțe la războiul lor împotriva religiei, în favoarea necesităților mai ample ale războiului împotriva naziştilor. Religia putea să ralieze oamenii şi să le ofere confort şi alinare, aşa cum guvernul nu putea. Preoților li s-a dat voie să se întoarcă din închisori şi lagăre de muncă pentru a propovădui în fața enoriaşilor lor de pe tot cuprinsul Uniunii Sovietice. Imediat ce au deschis bisericile, poporul, care fusese nevoit să renunțe la religie, a dat buzna înăuntru. Kathy îi scrisese[50] surorii ei că fusese odată la slujba de Înviere într-o biserică pe stil vechi din Moscova. Era atât de aglomerat înăuntru, încât nu putea nici măcar să ridice brațele de pe lângă corp. Marea aceea de enoriaşi se unduia parcă, iar de câteva ori unii oameni s-au prăbuşit pe jos sau au leşinat; exista riscul să fie călcați în picioare.

Kathy nu a putut să se concentreze tot timpul la slujba religioasă, fiindcă era mereu împinsă de ceilalți şi trebuia să se ferească de lumânările aprinse ale celor din jur, temându-se să nu-i ia foc hainele.

Privind în interiorul acestei bisericuțe din Crimeea, Sarah a observat „o puzderie de lumânărele aprinse[51] răzbind prin întunecimea din jur". Chipurile oamenilor, pictate parcă în maniera lui Caravaggio, păreau iluminate pe un fundal negru. În comparație cu vremea de-afară, în biserică era cald şi bine. Mirosea a tămâie, se auzea un cor. Sarah nu putea să-i vadă pe cântăreți din locul unde stătea, însă biserica răsuna de glasuri robuste bărbăteşti[52] înălțate în cânturi. Nu existau instrumente muzicale care să-i acompanieze, nu existau strane, scaune sau bănci. Enoraşii erau[53] fie foarte bătrâni, fie foarte tineri – bunici lăsați să aibă grijă de copii, în lipsa părinților plecați să lupte în război. Robert a remarcat ulterior că, atunci când a venit momentul să se roage, enoriaşii „au îngenuncheat[54], pur şi simplu, pe pardoseala de piatră netedă".

Nimeni nu ştia dacă Stalin avea să îngăduie slujbele religioase şi după război, sau dacă zilele Bisericii Ortodoxe Ruse erau deja numărate. Într-un sens, această bisericuță se confrunta cu o incertitudine similară în privința viitorului ca şi cele trei tinere care stăteau acum la intrarea lăcaşului de cult şi urmăreau slujba religioasă. Toți cei de-aici, de la Sarah, Anna şi Kathy, până la copiii din biserică care se rugau ca părinții lor să se întoarcă acasă, aşteptau cu nerăbdare sfârşitul războiului şi acordurile de pace, pe care Conferința de la Ialta avea rostul să le pregătească. După aproape cinci ani de jertfe, pierderi de vieți omeneşti şi suferințe pentru soldați şi civili deopotrivă, omenirea tânjea să vadă revenirea la normalitate. Dar oare starea de normalitate dinaintea războiului era lumea în care mai voiau – sau mai puteau – să se întoarcă?!

Fiecare nouă zi la Ialta în care cele trei delegații nu ajungeau la un acord era o zi care se încheia cu supărări pentru tații lor, dar pentru cele trei fiice era o şansă de a amâna inevitabilul şi de a rămâne lângă tații lor. În Crimeea, timpul stătea în loc. Era un tărâm prins de secole în vârtejul unui ciclu de pace şi războaie, unde progresul părea iluzoriu. „Aceste călătorii[55] sunt atemporale pentru mine”, i-a scris mai târziu Sarah mamei ei. „Uau!” Tabloul din fața lor era tragic şi optimist în acelaşi timp. „Mi-aş dori să pot[56] descrie cât de frumos a fost”, povestea Sarah, „cât de mult a însemnat dintr-odată totul. Aici, atmosfera benefică din biserică dădea aripi imaginației. Afară, totul era rece, cenuşiu şi distrus. Aici găseai căldura şi ocrotirea de veacuri. Aici era un sanctuar unde oricine putea veni să îşi spună bucuriile sau tristețile... Am înțeles atunci că, dacă aş trăi în această țară cenuşie, aici aş veni ca să îmi aflu scăparea.”

* * *

Când cele trei fiice şi Robert Hopkins s-au întors la Palatul Livadia, au avut parte de o surpriză. Uşile sălii de bal s-au deschis, iar pe fețele participanților la şedință nu se citea frustrarea sau dezamăgirea, ci mai degrabă încrederea sinceră în viitor şi un sentiment de uşurare sufletească. În timp ce fiicele fuseseră la biserică, se părea că şi tații lor trăiseră o revelație divină.

Toate cele trei delegații sosiseră la Ialta în urmă cu o săptămână, intenționând să adopte rezoluții privind viitorul şi, în ciuda discordiei din ultimele trei zile, obiectivul lor rămăsese neschimbat. Impasul nu putea, pur şi simplu, să mai continue, din rațiuni practice şi simbolice totodată. Poate că banchetul festiv din seara precedentă reafirmase crezul în alianța lor, sau poate că delegații erau, pur şi simplu, epuizați. Indiferent de motiv, în acea după-amiază,

se părea că cele trei grupuri îşi reamintiseră în sfârşit de ce veniseră la Ialta. În cele din urmă, ajunseseră la o înţelegere. Fiecare dintre cei trei conducători de stat putea pleca de-acolo cu sentimentul unei victorii în Europa.

Sesiunea plenară din acea după-amiază a arătat ce însemna compromisul în diplomaţie. Spre marea mulţumire a lui Churchill, FDR a renunţat să se mai opună la participarea francezilor în Comisia de Control pentru Germania postbelică, ca o contrapondere la prezenţa Estului. Stalin a fost satisfăcut că discuţiile despre despăgubiri aveau să continue la Moscova, cu cifra de 20 miliarde dolari ca bază pentru discuţiile iniţiale. Jumătate din sumă era pentru Uniunea Sovietică. Stalin putea să îi mulţumească lui Harry Hopkins pentru acea concesie. În timpul dezbaterilor, Hopkins îi pasase un bileţel lui FDR, spunând: „Ruşii au cedat[57] atât de mult la această conferinţă, încât nu cred că trebuie să îi abandonăm. Britanicii n-au decât să nu fie de acord – şi să continue să nu fie de acord şi la Moscova”. (Churchill cu siguranţă[58] nu a fost de acord şi a cerut să se consemneze că el încă avea obiecţii în privinţa numirii unei cifre. Dar, depăşit numeric, nu-i mai rămânea decât să obiecteze.) Iar FDR reuşise în sfârşit să îi pună de acord pe cei doi parteneri ai lui în privinţa unui text, pe care să îl poată accepta toţi referitor la viitorul Poloniei. Linia Curzon avea să servească drept noua graniţă de est, cu nişte abateri de cinci până la opt kilometri în favoarea Poloniei. Noul Guvern Polonez urma să decidă singur în privinţa graniţei de vest, după capitularea Germaniei.

Lucrul cel mai important, după şase sesiuni plenare şi numeroase şedinţe ale miniştrilor de Externe, cele trei puteri căzuseră de acord asupra textului care statua existenţa noului Guvern Polonez. Fiind în criză de timp, în acea după-amiază, cele trei delegaţii stabiliseră în sfârşit următoarea

formulare: „Guvernul provizoriu[59] care funcționează acum în Polonia trebuie, prin urmare, să fie reorganizat pentru a avea o bază democratică mai largă, cu includerea liderilor democratici din Polonia propriu-zisă şi a polonezilor din străinătate”. Peste obiecțiile sovieticilor, britanicii şi americanii au reuşit să păstreze textul referitor la Harriman, Clark-Kerr şi Molotov care aveau să facă parte dintr-o comisie pentru a supraveghea formarea guvernului provizoriu şi viitoarele „alegeri libere şi neîngrădite”, care urmau să se țină „cât mai curând cu putință” şi la care puteau participa „toate partidele democratice şi antinaziste”. După ce se forma un guvern provizoriu „reorganizat”, Marea Britanie şi Statele Unite urmau să recunoască acest nou organ ca guvern legitim în Polonia şi să facă schimb de ambasadori cu el, punând astfel capăt recunoaşterii acordate Guvernului Polonez exilat la Londra. Pe ansamblu, era o formulare mai slabă decât speraseră Roosevelt şi, mai ales, Churchill; forța textului rezida în promisiunea unor alegeri libere în viitor, şi nu în acel guvern interimar de largă reprezentativitate. Se bizuiau considerabil pe dorința lui Stalin de a-şi respecta angajamentul şi de-a nu se amesteca în procesul electoral din Polonia. Textul însă semnala că sovieticii erau dispuşi să participe la structurile postbelice internaționale.

Totuşi, în entuziasmul efervescent creat de reuşita compromisului lor politic, demnitarii occidentali ar fi putut avea înțelepciunea de a ține seama de cuvintele unui înaintaş celebru, mai ales în lumina vizitei, pe care fiicele lor o făcuseră la o biserică ortodoxă, în acea după-amiază. Aşa cum nota aristocratul şi călătorul francez marchizul de Custine, după ce vizitase o biserică catolică la Sankt-Petersburg în 1839: „În Rusia, toleranța[60] nu are nicio garanție, nici în opinia publică şi nici în constituția statului: la fel ca orice altceva aici reprezintă o favoare conferită de

un singur om; iar acel om poate foarte bine să retragă mâine ceea ce a binevoit să acorde azi”.

17

10-11 FEBRUARIE 1945

Roosevelt se hotărâse: pleca în acea după-amiază, imediat ce se semna comunicatul final al conferinței. Când acceptase inițial să vină la Ialta, intenționase ca lucrările conferinței să nu dureze mai mult de cinci sau şase zile. Trecuseră deja opt zile, iar el avea treburi presante altundeva. FDR urma să plece cu avionul de la Saki până la Deversoir, în Egipt, iar de acolo să meargă cu maşina până la USS *Quincy*, care îl aştepta la Marele Lac Amar al Egiptului. Acolo, urma să se întâlnească cu regele Farouk al Egiptului, împăratul Haile Selassie al Etiopiei şi Ibd Saud al Arabiei Saudite, țară bogată în țiței, cu care spera să stabilească legături mai trainice.

* * *

Roosevelt anunțase oarecum inopinat în ziua precedentă, la încheierea sesiunii plenare, că urma să plece a doua zi, duminică, 11 februarie, la ora trei. În timpul dineului privat, pe care Churchill îl oferea la Palatul Voronțov, pentru cei trei conducători de stat, miniştrii de Externe şi interpreții lor, ca urmare a succesului înregistrat la sesiunea plenară,

preşedintele le-a spus colegilor săi că el considera important să se finalizeze comunicatul în mod consensual, rezumând problematica de la Ialta. „Dacă ne întâlnim[1] la ora unsprezece mâine”, a propus el, „putem termina până la prânz.” Era o sarcină colosală, ţinând seama că raportul urma să facă publice problemele discutate şi acordurile stabilite la Conferinţa de la Ialta, ceea ce includea totul, de la textul general despre înfrângerea Germaniei şi propunerile privind despăgubirile de război până la anunţul privind prima Conferinţă a Naţiunilor Unite – organizaţia lui Roosevelt pentru pace – la San Francisco în 25 aprilie 1945, şi până la deciziile controversate despre soarta Poloniei. Textul avea să cuprindă, de asemenea, „Declaraţia cu privire la Europa eliberată”, reafirmând angajamentul lor faţă de principiile Cartei Atlanticului, şi anume: popoarele şi naţiunile din întreaga lume vor avea dreptul la autodeterminare. Documentul totuşi nu avea să facă public acordul dintre Roosevelt şi Stalin privind intrarea sovieticilor în războiul din Pacific; acesta rămânea un secret păstrat cu stricteţe.

De data aceasta, Churchill şi Stalin au făcut front comun împotriva lui Roosevelt. Nuanţele[2] din formularea textului comunicatului erau mult prea importante pentru a fi expediate în pripă, insistau ei. Toate acordurile lor de la conferinţă deveneau astfel publice şi aveau să fie analizate minuţios pe întreg mapamondul. Chiar dacă ei conveniseră asupra problemelor în termeni generali, formularea precisă a anumitor secţiuni necesita o atenţie meticuloasă, fără a mai menţiona şi timpul suplimentar necesar pentru traducere. A fixa un termen-limită artificial, la ora 3 după-amiază, a doua zi, părea nejudicios, mai ales în lumina acestui dineu la Palatul Voronţov, a insistat Stalin. Acesta a propus[3] să se întrerupă dineul şi, mai bine, să se apuce cu toţii din nou de lucru. Comitetul tripartit de elaborare a

proiectului de comunicat muncea deja de zor şi, neavând de ales, va continua să lucreze toată noaptea.

Ca un compromis, cei trei demnitari ar fi putut să transforme dineul de la Palatul Voronţov într-o cină de lucru, din moment ce micul grup prezent – conducătorii, miniştrii lor de Externe şi interpreţii – aveau cu toţii acces la cele mai mari secrete de stat. Pentru seara finală a Conferinţei de la Ialta, cele trei fiice aveau şi ele dineul lor, într-o altă sală a Palatului Voronţov. Însă Roosevelt era deja cu mintea la cinci mii de kilometri depărtare de Ialta. Când s-au instalat la masă[4], unde au fost serviţi cu sturion în aspic, morun şi capră sălbatică, FDR a început să monologheze, cu un optimism exagerat, pe tema posibilităţii de a trece peste diferende, prin dorinţa de a-ţi cunoaşte adversarul. Când era el tânăr, le-a povestit FDR lui Churchill şi lui Stalin, „exista în Statele Unite o organizaţie numită[5] Ku Klux Klan, care îi ura pe catolici şi pe evrei". Dintr-un motiv necunoscut, a decis să omită grupul care reprezenta ţinta principală a urii acestui grup: afro-americanii. În timpul unei vizite „într-un orăşel din Sud", participase la un eveniment, în calitate de „oaspete al preşedintelui Camerei de Comerţ locale". La eveniment, s-a trezit aşezat lângă „un italian de o parte şi un evreu de cealaltă parte". L-a „întrebat pe preşedintele Camerei de Comerţ dacă aceştia erau membri ai Ku Klux Klan, la care preşedintele i-a răspuns că da, erau, însă că erau consideraţi în regulă, din moment ce îi cunoştea aici toată comunitatea". Iată, a remarcat Roosevelt cu satisfacţie, „o bună ilustrare a faptului că e teribil de greu să ai prejudecăţi – rasiale, religioase sau de altă natură –, atunci când cunoşti bine nişte oameni". Churchill nu a spus nimic ca reacţie la această istorioară deplasată şi lipsită de sensibilitate, la fel nici vreunul dintre miniştrii de Externe. Stalin era posibil să nu fi înţeles prea bine ce era cu acel Ku

Klux Klan, ca să poată sesiza pe deplin naivitatea deliberată a remarcilor lui Roosevelt. S-a mulțumit să spună, „da, foarte adevărat”[6], după care s-a întors spre Churchill ca să discute despre politica britanică şi alegerile generale care se apropiau.

Mai târziu, când dineul era în toi[7] şi toată lumea trecuse deja la bucatele bucătăriei britanice, cu friptură de curcan, prepeliță, potârniche şi mazăre verde (prima legumă din meniu), Stalin l-a întrebat pe Roosevelt dacă „intenționa să-i facă[8] vreo concesie lui Ibn Saud”, încercând astfel subtil să verifice dacă americanii urmăreau într-adevăr să încheie cu saudiții vreun acord postbelic referitor la petrol. Roosevelt a zâmbit, replicând că el avea în minte doar „o concesie”[9], şi anume să-i dea (lui Ibn Saud) pe cei şase milioane de evrei din Statele Unite”, după care a încercat să-l atragă pe Stalin într-o conversație despre sionism. Această remarcă dură, aruncată cu antisemitismul nonşalant specific elitelor, a reprezentat singurul moment din timpul conferinței când poporul evreu, cu milioane de oameni ucişi în genocidul nazist, despre care FDR şi ceilalți conducători aveau deja deplină cunoştință, fusese menționat.

Stalin l-a făcut însă pe Roosevelt să revină la conversația despre conferință şi l-a presat din nou să rămână mai mult timp la Ialta. Într-un final, Roosevelt[10] s-a mai înduplecat, dar nu de tot. Era dispus să stea câteva ore în plus după 3 după-amiaza, a doua zi, dar doar dacă avea să fie absolut necesar.

Între timp, în una dintre încăperile mai mici ale Palatului Voronțov, cele trei fiice purtau şi ele conversația lor. În timpul plimbării din acea după-amiază, fuseseră prietene, explorând împreună locurile vizitate. Dar, odată ce au revenit pe terenul conferinței, şi-au reluat rolul de asistente pe lângă tații lor. Fiind la curent cu faptul că tații lor ajunseseră la nişte compromisuri diplomatice cu sovieticii în

acea după-amiază, s-au concentrat şi ele în mod firesc asupra sfârşitului conferinţei; conversaţia lor la dineu evolua în paralel cu conversaţia taţilor lor.

Reluând ca un ecou cuvintele pe care FDR le folosise mai devreme în acea seară, Anna le-a informat pe celelalte două tinere cu care cina că urmau să plece a doua zi. „Preşedintele”[11], a spus ea, are „întâlniri de la care nu poate lipsi.”

Sarah s-a înfuriat. Încă de când Roosevelt îi spusese lui Winston într-o telegramă că, în opinia lui, conferinţa nu avea să ţină mai mult de cinci sau şase zile, tatăl ei se temuse că omologul său american nu avea discernământul necesar pentru a sesiza gravitatea problemelor care îi aşteptau şi că va încerca să îşi ia tălpăşiţa cât mai repede cu putinţă – şi culmea, asta ca să aibă întâlniri într-o regiune a lumii care se afla de atâta vreme în sfera de influenţă britanică. Acum, se părea că temerile lui erau întru totul îndreptăţite.

„Ca şi cum”, i-a trântit-o Sarah[12], „Conferinţa nu este cu mult mai importantă decât orice altceva.”

* * *

Când delegaţii s-au întrunit pentru ultima sesiune plenară a conferinţei, în 11 februarie, în aer plutea un optimism rezervat. Niciuna dintre părţi nu pleca acasă cu toate obiectivele atinse, însă mulţi participanţi erau dispuşi să creadă că, de fapt, compromisurile la care se ajunsese pe parcursul acestei săptămâni la Ialta vesteau revitalizarea dorinţei de cooperare între cei trei Aliaţi. Unii, ca Harry Hopkins, aveau speranţe şi mai mari chiar. Hopkins, care iniţial se certase cu Anna, nemulţumit de faptul că tatăl ei ignora necesitatea unei coordonări anglo-americane – şi care slăbise opt kilograme[13] pe timpul şederii lor la Ialta –, renunţase la scepticismul său din primele zile şi considera

acum că această conferință avea să marcheze zorii unei noi ere în diplomație. Zăcând bolnav în pat, Hopkins a declarat că ruşii „demonstraseră că[14] vor asculta de glasul rațiunii” şi că preşedintele era sigur că putea „trăi în pace” cu aliații săi din Est. Negreşit, Hopkins socotea că meritase să îşi sacrifice sănătatea. Chiar şi generalul George Marshall, îndeobşte rezervat, i-a spus lui Ed Stettinius că, în ciuda excesului de alcool şi a lipsei instalațiilor sanitare la interior, „pentru ceea ce am câştigat noi[15] aici... aş fi stat bucuros şi o lună întreagă”.

Sarah a venit cu maşina de la Voronțov la Livadia împreună cu tatăl ei, cu puțin timp înainte de amiază. Anna tocmai se întorsese[16] dintr-o plimbare cu Jeepul, împreună cu tatăl ei, pe terenul din jurul Palatului Livadia. Niciuna dintre ele nu a mai menționat schimbul de cuvinte pe care îl avuseseră la cină în seara precedentă. Pentru a opta şi ultima oară, delegații au intrat în sala de bal, iar uşile duble s-au închis în urma lor, lăsându-le din nou pe cele trei fiice afară.

Era prevăzut ca această ultimă întrunire să fie scurtă, nu mai mult de un ceas. Urma după aceea un dejun în camera de biliard a țarului, care servea drept sufragerie privată a lui FDR. Celor trei puteri le rămânea acum să se ocupe nu de un document, ci de două documente[17], la care comitetele de redactare munciseră cu sârg în cele şaisprezece ceasuri de la întâlnirea lor precedentă. Primul document era comunicatul public, care avea să fie difuzat simultan în Statele Unite, Marea Britanie şi Uniunea Sovietică în ziua următoare. Al doilea document era intitulat oficial „Protocolul lucrărilor Conferinței din Crimeea”, la care nu urmau să aibă acces decât înalții demnitari ai celor trei guverne aliate. Acest Protocol descria mai amănunțit unele teme din comunicat, ca de pildă, componența şi structura de votare a Organizației Națiunilor Unite, care nu aveau să

fie date publicităţii înainte de fi aduse la cunoştinţa celorlalţi membri ai Consiliului de Securitate, Franţa şi China. Protocolul cuprindea un paragraf ce trebuia adăugat la condiţiile de capitulare oficiale ale Germaniei, prevăzând „completa dezarmare, demilitarizare şi dezmembrare a Germaniei”. Aliaţii se temeau că această frază ar putea să-i determine pe nazişti să lupte mai crâncen, şi în zadar, dacă ar afla cât de aspru urmau să fie pedepsiţi după război. Documentul discuta, de asemenea, despăgubirile de război (precum şi obiecţia lui Churchill la cifra de 20 miliarde de dolari, ca bază de discuţie), o chestiune ce avea să fie preluată în curând de Comisia pentru stabilirea despăgubirilor. De asemenea, se referea pe scurt la alte câteva subiecte, care fuseseră lăsate în sarcina miniştrilor de Externe pentru discuţii viitoare, ca de pildă, condamnarea criminalilor de război şi problemele legate de relaţiile postbelice cu Balcanii, Iran şi Turcia.

Cei trei lideri au fost în mare parte mulţumiţi de textele propuse şi erau pregătiţi să semneze documentele la prânz, cu excepţia câtorva mici amendamente. Spre marea uşurare a tuturor, obiecţiile nesoluţionate ale lui Churchill în privinţa unor formulări din text s-au limitat considerabil, oprindu-se asupra utilizării excesive a cuvântului „joint”[18], cu sensul de „comun” sau „solidar”, folosit pentru a caracteriza acordurile tripartite. În mintea lui, cuvântul „joint” avea conotaţia de „halcă sau bucată de carne”, ca în „friptura de berbec duminica în familie”.

Mai era totuşi o ultimă reglementare care nu apărea în niciun document. Fusese discutată încă din vara anului 1944: un acord privind repatrierea prizonierilor de război. Mărşăluind spre Germania, Armata Roşie a întâlnit nenumărate lagăre cu prizonieri de război, unde nemţii îi ţineau închişi pe soldaţii şi piloţii americani şi britanici capturaţi. În scurt timp, sovieticii s-au trezit pe cap cu

şaizeci de mii de prizonieri de război occidentali[19]. Totodată, înaintând spre est, trupele americane şi britanice au eliberat prizonieri de război sovietici. Odată cu capitularea forţelor armate germane, Aliaţii occidentali şi-au dat seama că existau sute de mii de cetăţeni sovietici în rândul acestora, atât soldaţi ai Armatei Roşii capturaţi de nazişti, cât şi sovietici în uniforme germane luptând împotriva Armatei Roşii – unii de bunăvoie, alţii constrânşi. Sau alţii, precum deţinuţi din lagăre de muncă ori civili luaţi prizonieri în haosul care urmase după ce fuseseră nevoiţi să fugă abandonându-şi căminele. Stalin ceruse repatrierea tuturor cetăţenilor sovietici. Lucrul acesta însă, şi-a dat seama Churchill, risca să devină un fel de „complicaţie"[20] internaţională. Aliaţii occidentali se temeau că, dacă nu îi repatriau pe cetăţenii sovietici, sovieticii i-ar putea folosi pe prizonierii de război britanici şi americani ca monedă de schimb, tratându-i prost sau întârziind repatrierea lor. Dar problema era următoarea: mulţi cetăţeni sovietici rugau insistent să nu fie trimişi înapoi. Unii erau atât de disperaţi încât au vrut[21] să se sinucidă pentru a scăpa de repatriere. Pentru britanici şi americani, însă, propriii lor prizonieri de război rămâneau principala grijă. În dimineaţa de 11 februarie, cele trei puteri au căzut de acord pentru schimbul de prizonieri. Beria urma să supervizeze[22] pregătirile în partea sovietică. Anthony Eden a semnat pentru britanici, în timp ce generalul John Russell Deane de la misiunea militară SUA la Moscova a semnat pentru americani. Departamentul de Stat[23] nu voia nicio implicare politică.

Angajamentul britanicilor şi al americanilor de a proteja drepturile şi vieţile prizonierilor lor de război i-a forţat să aibă o abordare practică, atunci când s-au confruntat cu faptul că sovieticii nu vedeau prizonierii de război în aceeaşi lumină. În viziunea sovieticilor, cei care fuseseră capturaţi de inamic erau trădători de ţară; ar fi trebuit să lupte până

la moarte sau să se sinucidă decât să fi fost luați prizonieri. Fiul lui Stalin, Iakov, care fusese prins de nemți în iulie 1941, făcea parte din această categorie. Nu numai că Stalin nu l-a eliberat pe fiul lui, când a avut posibilitatea să îl ia înapoi printr-un schimb cu un feldmareşal german, ci, mai mult chiar, a băgat-o la închisoare pe soția lui Iakov[24], conform Ordinului Nr. 270, pentru fapta de trădare a soțului ei care chipurile dezertase, trecând la inamic. Aliații occidentali întrebaseră probabil de ce sute de mii de cetățeni sovietici aleseseră să îi ajute pe nemți şi să lupte împotriva Uniunii Sovietice. Mulți dintre ei erau cazaci sau proveneau din rândul altor minorități etnice, care fuseseră persecutate de regimul sovietic. Dacă se întorceau în Uniunea Sovietică, autoritățile de acolo ar folosi pretextul aşa-zisei activități trădătoare a cazacilor în război pentru a-i executa.

* * *

În urmă cu două zile, Sarah avusese senzația că vor sta la Ialta „o veşnicie"[25]. Acum „caruselul pornise din nou!". După calvarul drumului la Ialta şi zilele de stagnare în loc de progres, după disputele şi frustrările aparent fără sfârşit, subit totul se terminase, cât ai fi clipit din ochi. Până la sfârşitul dejunului, comunicatul fusese semnat, ultimele modificări la protocol fuseseră aprobate, urmând ca miniştrii de Externe să le introducă în text şi să le telegrafieze guvernelor respective. Când delegații s-au adunat în holul de marmură al Palatului Livadia, Sarah a observat că erau toți „foarte binedispuşi", mulțumiți de rezultatele muncii lor şi bucuroşi să se întoarcă în confortul căminelor lor.

Poate niciunul nu era mai nerăbdător să plece de la Ialta decât Anna; pentru prima oară de atâtea zile, părea sincer veselă[26]. Stând în picioare, sporovăia cu Ed Stettinius, cu haina de blană pe braț, gata parcă să sară în maşină,

imediat ce s-ar fi ivit prilejul. Însă evadarea avea să fie treptată. În ciuda insistenței lui FDR[27] de a pleca de la Ialta în acea după-amiază pentru întâlnirile urgente din Orientul Mijlociu, președintele decisese ca americanii să meargă întâi cu toții la Sevastopol și să își petreacă noaptea la bordul vasului USS *Catoctin*, ca să aducă mulțumiri staffului auxiliar pentru eforturile făcute și pentru a ridica moralul marinei, înainte de a se sui în avion spre Egipt, a doua zi la prima oră. Neconvenindu-i să fie exclus de la niște discuții care aveau impact asupra zonei istorice de influență a Marii Britanii, Churchill luase hotărârea să se vadă și el cu Ibn Saud, în drum spre Londra. Aranjase în pripă o întâlnire cu liderul saudit. După ce și ei aveau să stea pentru scurt timp pe nava lor logistică, HMS *Franconia*, la Sevastopol, britanicii aveau să meargă cu avionul la Atena, pentru o zi, iar apoi aveau să se întrunească din nou cu Roosevelt și echipa lui în Egipt, la Marele Lac Amar, care făcea legătura cu Mediterana și Marea Roșie, prin Canalul Suez. Abia atunci urma ca Winston și Sarah să își ia rămas-bun de la FDR și Anna.

„Nu văd cum[28] am putea ajunge acasă înainte de 26 februarie”, i-a spus Anna lui John. „Teamă mi-e că va fi mai degrabă pe 28.” Anna abia aștepta să ajungă înapoi, nu numai fiindcă era îngrijorată din cauza sănătății lui FDR. „Îmi este aproape imposibil să-i fac pe ceilalți să mă lase în pace, ca să pot scrie liniștită, fără să am pe careva zgâindu-se la ce scriu, peste umărul meu! Și, cum eu stau mereu cu OM, «careva» înseamnă veșnic vechea gașcă de la C(asa) A(albă).” Oricât ar fi încercat să se descotorosească de clica lui FDR, tot timpul pe drumul de întoarcere la Washington se găsea câte unul să tragă cu ochiul la ce scria ea. Anna nu considera că avea rost să-i scrie lui John despre acordurile de la Ialta, fiindcă până să ajungă scrisoarea la el, comunicatul va fi fost dat publicității deja de zile întregi.

„Am citit textul propus de ai noştri şi scris de Depart. de Stat. Şi e tipic pentru stilul celor de-acolo. În opinia mea, musteşte de prea multe generalităţi cu sclipici, însă Steve susţine cu tărie că, uau, ce grozav e textul!” Ca de obicei, îşi vărsa furia pe secretarul de presă Steve Early, fără să se fi gândit vreo clipă că „generalităţile cu sclipici” din comunicat, pe care le persifla ea, nu ar fi putut să fie aprobate decât de tatăl ei. „Scumpul meu”, încheia ea, „ştiu că i-am fost de ajutor lui OM şi, bineînţeles, toată experienţa asta a fost palpitantă şi nemaipomenită.”

Odată semnat şi comunicatul, nu mai rămânea decât schimbul de cadouri diplomatice[29] de rigoare în asemenea circumstanţe: ceasuri şi stilouri pentru oficialii sovietici şi stafful lor; şi zeci de kilograme de caviar, şampanie, votcă, fructe, lichior şi ţigarete ruseşti pentru britanici şi americani, ca să le care acasă la Londra şi Washington. Un cadou deosebit o aştepta pe Anna. Era din partea lui Averell Harriman. Diplomat ca întotdeauna, acesta lăsase deoparte iritarea pricinuită de tatăl ei şi îi oferea Annei un cadou simbolic, ales cu grijă. Fiind nevoit să acţioneze în baza planurilor neclare, pe care FDR i le trântise Annei în braţe în primele zile ale conferinţei, nu se prea putea lăuda cu realizările lui diplomatice de această dată, însă nu dădea vina pe fiica preşedintelui pentru asta. Harriman reuşise[30] să găsească o figurină micuţă reprezentând o femeie îmbrăcată într-o rochie tradiţională din Crimeea, ţinând un copil în braţe. S-a gândit că Anna putea să i-o dăruiască fiicei ei, Ellie. Figurina era lucrată stângaci, ca o bucată de lut modelată şi pictată de un copil, însă Anna a fost înduioşată atât de cadou în sine, cât şi de amabilitatea lui Averell faţă de ea pe tot parcursul conferinţei. Era unul dintre puţinii oameni care se gândiseră în acea săptămână să îi facă viaţa mai uşoară.

* * *

Averell şi Kathleen Harriman urmau să plece în acea după-amiază cu familia Roosevelt, pentru a-şi petrece noaptea la bordul navei *Catoctin*, înainte de a zbura cu avionul la Moscova a doua zi. Ed Stettinius şi echipa lui[31] de la Departamentul de Stat, inclusiv Freeman Matthews şi Wilder Foote, urmau să-l însoţească pe Harriman în continuare la Moscova, ca oaspeţi la Spaso House pentru următoarele două zile. În felul acesta, Stettinius şi Harriman aveau posibilitatea să discute cu Molotov şi ceilalţi şi alte aspecte ale relaţiei sovieto-americane, ca de pildă, comerţul şi concurenţa economică pe timp de pace. Din nou, Stettinius a decis să îl ia pe Alger Hiss, pentru a participa la aceste discuţii vitale. Ed Flynn, consilierul politic şi personajul nelipsit de lângă FDR, avea să meargă şi el cu ei la Moscova. Din câte îşi dădea seama Kathy, misiunea nedefinită a acestui irlandez catolic din New York era „să-i facă pe ruşi să se roage"[32].

Kathy sesizase perfect un spirit de cooperare puternic. „Toţi pleacă acasă[33] foarte fericiţi", scria ea, în încheierea scrisorii de şaisprezece pagini adresată surorii ei. „Se pare că pe ansamblu a fost o conferinţă reuşită – dar şi înfiorător de lungă." Scriindu-i Pamelei, mai spunea: „Poţi să-ţi imaginezi,[34] cât de entuziasmat e Ave – deşi Dumnezeu ştie ce necazuri îl aşteaptă în noua lui activitate de conciliator al Guvernului Polonez".

Era ca şi cum Kathy şi Averell ar fi făcut schimb de locuri de la începutul războiului. Iniţial, Kathy fusese sceptică în privinţa regimului lui Stalin şi a sincerităţii devotamentului sovieticilor faţă de cauza Aliaţilor, în timp ce Averell se arătase încrezător faţă de relaţia de colaborare incipientă dintre Est şi Vest. Acum, Kathy era optimistă, în timp ce Averell devenise sceptic. Faptul că Averell părea vesel se datora probabil perspectivei fericite de a pleca efectiv de la Ialta. Aşa cum îi spusese[35] în acea dimineaţă lui Chip

Bohlen, care lucra frenetic să traducă detaliile finale din protocol şi comunicat, pentru a fi aprobate de lideri, „vor apărea probleme”[36] destul de curând. Formularea din textul protocolului la conferinţă, promiţând un Guvern Polonez „reorganizat”, compus din polonezii de la Lublin şi un număr nespecificat de alţi reprezentanţi din interiorul Poloniei şi din străinătate, era „mult prea vagă şi generalizată”. Din experienţa colaborării lui cu Roosevelt, încă din perioada programului New Deal, Harriman ştia că Roosevelt nu era omul care să se tocmească pentru nişte cuvinte. Atâta timp cât putea obţine dintr-un text interpretarea dorită de el, lui FDR „nu-i prea păsa ce[37] interpretare puteau da alţii”. Harriman ştia însă că atunci când termenii folosiţi nu erau exacţi, sovieticii puteau manipula textul cum voiau ei – puteau bunăoară să adauge în guvernul provizoriu doar unul sau doi indivizi necomunişti, fără niciun fel de putere – şi să susţină, totuşi, cu seninătate că ei acţionau conform acordului. Amintindu-şi de un aforism, uzual în afaceri, despre pericolul de a cumpăra acelaşi cal de două ori, Harriman era resemnat la gândul că, în ceea ce privea situaţia Poloniei, acordul de la Ialta „nu stabilise nimic altceva[38] decât maşinăria de renegociere”. Bohlen i-a dat dreptate. Tot ceea ce se presupunea că ar fi fost rezolvat la conferinţă trebuia să fie reluat „de la capăt”.

Harriman şi Bohlen erau doi dintr-o mică minoritate de delegaţi americani, care se arătau preocupaţi de formularea şi termenii textului din acord referitor la Polonia. Un altul era şeful de stat-major al preşedintelui, amiralul Leahy. Leahy nu era specialist în Europa de Est, însă până şi el era sceptic în privinţa tratatului pe care Roosevelt şi Churchill îl negociaseră cu Stalin. Profitând de încrederea de care se bucura în cercul apropiaţilor lui FDR, Leahy a mers chiar până acolo încât să îşi exprime franc opinia în faţa lui

Roosevelt, spunându-i: „Domnule Preşedinte, chestia asta[39] este atât de elastică, încât ruşii pot trage de ea cât vor ei, de la Ialta până la Washington, fără practic să se rupă ceva”.

„Ştiu, Bill – ştiu şi eu asta”, a recunoscut Roosevelt. „Dar este tot ce pot face pentru Polonia deocamdată.”

Harriman era îngrijorat, de asemenea, şi în privinţa acordului pentru Pacific dintre Stalin şi preşedinte, în special referitor la influenţa sporită a sovieticilor în Manciuria. Secretarul de stat şi, mai ales, chinezii nu fuseseră încă informaţii despre acest lucru în ciuda faptului că privilegiile acordate sovieticilor în Pacific, în special porturile şi căile ferate din Manciuria, se aflau exact la graniţa Chinei. „Nu încape nicio îndoială”[40], îi transmisese preocupat Harriman lui Roosevelt, în urmă cu două luni, când abordase prima oară subiectul cu Stalin la Moscova, în numele lui FDR, „că influenţa sovietică în Manciuria va fi mare, ţinând seama de controlul asupra operaţiunilor feroviare şi probabilitatea ca trupele sovietice să protejeze căile ferate.” Acest acord era, în esenţă, o invitaţie adresată sovieticilor de a-şi extinde semnificativ prezenţa în Orient. Şi, la fel ca în cazul acordului referitor la Polonia, formularea paragrafului era alarmant de vagă şi echivocă. Ambasadorul făcuse naveta[41] două ore şi jumătate în după-amiaza precedentă, într-un du-te-vino cu maşina între Palatul Livadia şi Vila Koreiz, până ca Roosevelt şi Stalin să cadă la învoială asupra textului final. Când Harriman le-a arătat proiectul de tratat şefilor statelor-majore reunite – generalul Marshall, amiralul Leahy şi amiralul King –, pentru a avea punctul lor de vedere, ambasadorul spera ca aceştia să aibă vreo obiecţie, astfel încât să poată duce documentul înapoi lui Roosevelt şi să-l convingă să revină asupra textului. Dar comandaţii militari nu au avut de făcut niciun comentariu. Chiar dacă Leahy era poate de partea lui Harriman, când venea vorba de Polonia, sentimentele lui

privind acordul pentru Pacific erau complet diferite. Leahy a mers chiar până într-acolo, încât să-i spună lui Harriman că acordul pentru Pacific „face să nu fi bătut degeaba atâta drum”[42]. Şi, după cum Kathy îl auzise[43] întâmplător pe amiralul King declarând, şefii statelor-majore reunite considerau că intervenţia sovieticilor în războiul din Pacific va salva viaţa a două milioane de americani.

Roosevelt ştia perfect că nu voia să revină asupra deciziilor luate, iar îndoielile lui Harriman nu prezentau niciun interes pentru el, în timp ce se pregătea de plecare. În acea dimineaţă, preşedintele îi trimisese un mesaj lui Harriman. „Dragă domnule Ambasador[44], în aceste momente, nu intenţionez să vorbesc despre eforturile încununate de succes ale Conferinţei (de la Ialta), sau despre rolul jucat de dumneavoastră la această reuniune istorică”, începea nota preşedintelui. „Vreau însă să vorbesc despre rolul pe care dumneavoastră şi oamenii dumneavoastră l-aţi avut în pregătirea unui loc în care conferinţa să se poată desfăşura şi, totodată, despre eficienţa cu care aceste pregătiri au fost duse la bun sfârşit într-un timp atât de scurt... Cu toţii ne-am confruntat cu problema dificilă de a găsi o locaţie adecvată pentru conferinţă... Consider că nu am fi putut face o alegere mai inspirată... Sunt conştient, de asemenea, de imensul sprijin şi ajutor pe care ni l-a dat fiica dumneavoastră, Kathleen. Cu cele mai bune urări pentru voi toţi şi încrezător în ajutorul pe care veţi continua să-l daţi naţiunii, Franklin D. Roosevelt.”

Era un mesaj de mulţumire, însă putea fi interpretat totodată drept o distanţare. Recunoscând doar contribuţiile lui Harriman la aranjamentele logistice ale conferinţei şi trecând peste eforturile lui intense şi substanţiale depuse în numele obiectivelor diplomatice şi politice ale lui Roosevelt, atât la Ialta, cât şi în mandatul de aproape un an şi jumătate ca ambasador, Roosevelt arăta, de fapt, indirect

cât de puţin ajunseseră să mai conteze pentru el opiniile lui Harriman. Preşedintele construia viitorul aşa cum considera el de cuviinţă. Viziunea lui Harriman asupra lumii, în ceea ce privea relaţiile dintre Est şi Vest, nu reflecta acea imagine.

* * *

Făcând pneurile să scrâşnească pe pietrişul aleii, Packardul negru al lui Churchill a oprit în faţa porticului Palatului Livadia, înainte de a porni în ultima cursă înapoi la Palatul Voronţov. Apăruse acolo întreg efectivul[45] de fotografi, pentru a imortaliza pe peliculă plecarea premierului. Fuseseră anunţate deja forţele de securitate sovietice ca să închidă drumul dintre Livadia şi Voronţov pentru ultima oară, în timp ce de pe acoperişuri lunetiştii scrutau împrejurimile în căutarea unor eventuale pericole. Îmbrăcându-se cu mantaua, Churchill şi-a pus pe cap căciula de blană şi între buze un trabuc nou, după care a păşit pe covorul care fusese aşternut în faţa intrării palatului până la maşina care îl aştepta. Un ofiţer britanic a deschis portiera maşinii, salutându-l pe prim-ministru. Churchill i-a răspuns la salut, cu o expresie cumva între zâmbet şi grimasă, după care s-a oprit şi i-a făcut semn lui Sarah să vină şi ea. Sarah a ieşit din clădire, venind în fugă până la maşină, unde, ferindu-şi capul, s-a urcat pe locul oferit de tatăl ei, care în glumă a împins-o cu palma înăuntru. Pe urmă, Churchill s-a întors, a mai salutat o dată şi s-a suit în maşină lângă ea. Unul dintre aghiotanţii lui a închis portiera în urma lui, iar automobilul a pornit pe alee, lăsând în spate Palatul Livadia.

Pe drumul de înapoiere[46] spre Voronţov, o stare de agitaţie a pus stăpânire pe Churchill. Britanicii plănuiseră să rămână peste noapte la Palatul Voronţov şi să plece la Sevastopol a doua zi dimineaţă, în bună ordine, dar pe

măsură ce înaintau pe drum, Sarah a observat cum pe tatăl ei îl copleşea un val de singurătate, dublat poate şi de o brumă de stinghereală. FDR şi Stalin plecau de la Ialta în acea după-amiază. Churchill avea să rămână părăsit acolo.

„Noi de ce să mai stăm[47] aici?!" a exclamat el, uitându-se insistent la Sarah. „De ce să nu plecăm şi noi astă-seară – eu nu văd niciun motiv de a mai rămâne aici vreo clipă în plus – gata, plecăm!"

Imediat ce au ajuns la Voronţov, a sărit afară din maşină şi s-a dus valvârtej direct în biroul lui improvizat, ca o rafală de vânt gata să împrăştie pe jos stivele de hârtii frumos ordonate. „Treaba voastră ce faceţi", şi-a anunţat el personalul, „dar eu unul am şters-o de-aici! Plec peste 50 de minute!" Sarah a venit şi ea înăuntru, la timp pentru a-i vedea pe toţi holbându-se la el „amuţiţi de uimire". Şocul a durat doar un moment, după care „s-au mobilizat şi s-au apucat de treabă", împachetând cutiile cu documente şi maşini de scris portabile, dând fuga apoi să-şi strângă lucrurile personale, în timp ce Churchill umbla de colo-colo, căutându-şi aghiotantul şi valetul. „Unde-i Tommy?[48] Sawyers!" striga el, „Sawyers! Unde e toată lumea?" Între timp, Sarah a observat că în hol apăruse un maldăr de cufere şi de mari şi misterioase pachete hârtie[49]. Alte cadouri de la ruşi şi altă bătaie de cap la împachetat pentru personalul asaltat de treburi.

„Fireşte"[50], i-a povestit Sarah mamei ei, descriindu-i ulterior scena, „păi, în 50 de minute am avut răgazul să ne tot răzgândim de vreo şase ori pe puţin!" Winston patrula încolo şi încoace, în timp ce personalul lui alerga ca să facă bagajele, şi lansa ca din puşcă plan după plan, contrazicându-se la fiecare pas. „O să stăm la noapte aici până la urmă şi plecăm mâine la prânz – O să zburăm – O să plecăm diseară şi o să mergem pe mare – O să mergem la Atena – Alexandria – Cairo – Constantinopol – Nu o să

mergem în niciunul dintre oraşele astea – O să stăm la bordul navei şi o să citim ziare!”

Pe măsură ce planurile acestea erau făcute, anulate, făcute şi anulate din nou, Sawyers, valetul lui Churchill, simţea că îşi pierde minţile. L-au podidit lacrimile, când s-a uitat în jur la geamantanele care zăceau parţial pline şi la lenjeria care venise înapoi spălată, dar jilavă, întrucât nu avusese timp să se usuce înainte de anunţul subit că urmau să plece. A luat o trusă de toaletă şi a pus-o într-un geamantan, apoi a scos-o de-acolo, nedumerit. Pe urmă, a aşternut frumos uniforma de Lord Warden of the Cinque Ports a lui Churchill, s-a răzgândit, a pus-o înapoi, şi a scos în schimb uniforma de la Royal Yacht Club. „De ce să mi se întâmple[51] mie aşa ceva!” a exclamat el de faţă cu Sarah, copleşit de trauma plecării subite şi dezorganizate.

Între timp, Winston se foia peste tot, intra în camere, „poznaş şi zglobiu[52] ca un şcolar care a terminat orele şi şi-a făcut temele”, ignorând stresul pe care îl provocase personalului său şi îndemnându-i pe toţi să se mişte mai repede: „Haideţi, haideţi!”

După o oră şi douăzeci de minute de când Churchill anunţase iminenta plecare, „o caravană de maşini”[53] a umplut aleea, „gemând sub geamantanele doldora de lucruri”, gata să traverseze munţii pe drumurile în serpentină până la Sevastopol. Existau totuşi câteva obiecte care nu mai ajunseseră în valize: trabucurile extra ale prim-ministrului[54], brichetele şi tabacherele de argint. Se părea că nişte membri mai agili ai personalului rus le şterpeliseră ca suveniruri.

La ora 5:30 a după-amiezii, s-a trântit şi ultima portieră, apoi caravana s-a întors cu spatele la Marea Neagră şi şi-a început lungul traseu prin munţi. Deşi era o realizare remarcabilă să fi reuşit să facă bagajele şi să plece în numai optzeci de minute, Sarah a aflat curând că ei erau, de fapt,

ultima delegație care pleca. Roosevelt, Harriman și restul grupului lor plecaseră deja cu o jumătate de oră în urmă, exact cum era prevăzut, în conformitate cu dispozițiile date de FDR. Americanii avuseseră doar un singur mic incident neplăcut. Automobilul în care se aflau[55] amiralul Leahy și doctorul Bruenn avea o scurgere de gaze și a început să se umple de fum înecăcios în habitaclu, forțându-i pe cei doi pasageri și pe șoferul lor să călătorească tot drumul până la Sevastopol, în frig și întuneric, cu geamurile de la mașină complet deschise. Între timp, Sarah a remarcat că „Stalin, ca un spiriduș[56], se făcuse nevăzut, pur și simplu". Sovieticii se dăduseră peste cap ca să-și transforme peste noapte țara pustiită, readucând cât de cât la gloria de odinioară palatul de vară dărăpănat al țarului, dar la doar câteva ceasuri de la semnarea comunicatului, „Ialta era abandonată de toți, cu excepția celor care trebuie să facă curat după o petrecere".

Cei lăsați să facă curat erau cei trei miniștri de Externe, interpreții lor și subalternii. La Palatul Livadia, au făcut ultimele retușuri la protocolul conferinței, au semnat documentul și l-au transmis acasă prin radio. Pentru americani, lucrul acesta a însemnat să-l trimită întâi la *Catoctin*, de unde radiofoniștii aveau să-l comunice prin radio la Washington. Când a fost transmisă și fraza finală, Freeman Matthews s-a întors spre Stettinius și a spus: „Domnule Ministru[57], ultimul nostru mesaj a fost trimis. Pot să închid legătura cu nava?"

„Da", a răspuns Stettinius. Matthews a întrerupt comunicația și, acestea fiind zise, Conferința de la Ialta a luat sfârșit în mod oficial.

În timp ce cei trei miniștri de Externe străbăteau grandiosul hol de intrare al Palatului Livadia în ecoul pașilor lor pe marmură, ceva i-a atras atenția lui Molotov. Era unul dintre lămâii[58] care fuseseră aduși la Ialta, după ce sovieticii interceptaseră diverse remarci ale occidentalilor, printre care

şi observaţia făcută de Sarah Churchill, care opinase că icrele negre şi cocteilurile ar avea un gust mai bun cu un pic de lămâie. Pomul era încă plin de lămâi. Era păcat ca fructele acelea preţioase să se irosească acolo. Molotov a sugerat ca Ed Stettinius şi Anthony Eden să îşi taie fiecare câte o creangă din pom şi să o ia acasă ca amintire, asemenea unei ramuri de măslin. Cineva a găsit un cuţit şi a tăiat o creangă pentru fiecare ministru de Externe. Întrucât mai existau crengi în pom, le-au tăiat şi pe acestea şi le-au distribuit celorlaţi membri ai delegaţiei Aliaţilor, până când în ghiveci n-a mai rămas decât trunchiul subţiratic, ca o lance înfiptă în pământ. Pe urmă, şi-au luat rămas-bun unii de la alţii, până la următoarea lor întâlnire la Londra, peste trei luni, şi au plecat cu lămâile lor cu tot, nedându-şi seama de ironia situaţiei.

* * *

Se înnoptase deja când Sarah şi Winston au ajuns la Sevastopol. Timp de trei ore, maşina lor şerpuise în lungul coastei şi peste munţii cenuşii şi indestructibili”[59], în amurg, prin trecători şi înconjurând poalele vârfurilor de calcar. „Răsuflu aşa de uşurat[60] că am scăpat de afurisenia asta”, a mormăit prim-ministrul spre Sarah şi lordul Moran în timp ce mergeau cu maşina – „afurisenia asta” însemnând comunicatul conferinţei. „E splendid să revenim la bucatele englezeşti, după purceii de lapte şi antreurile reci şi grase de la mesele lor.”

Când drumul s-a apropiat de punctul maxim ca altitudine, au oprit maşina şi s-au dat jos ca să arunce o privire. Sarah nu s-a uitat în jos, ci în sus. În faţa lor, ţâşnea în văzduh o stâncă abruptă, înaltă de o sută cincizeci de metri, „atât de semeaţă, încât părea[61] să se aplece cumva asupra lor, ca sprâncenele stufoase ale unui uriaş”. Odată ce au trecut munţii cu creste înalte, au coborât apoi prin pajiştile alpine

sau *iaila*, în ținutul tătarilor din Crimeea. Soldații Armatei Roşii erau din nou afară în forță, străjuind drumul la fiecare sută de metri şi salutând maşina prim-ministrului când trecea prin dreptul lor. Când s-au apropiat de Sevastopol, au trecut printr-un sat mititel. Deşi era întuneric[62], iar sătenii nu aveau cum să vadă bine maşina, au izbucnit în urale când Churchill a trecut pe-acolo. În cele din urmă, s-a ivit şi *Franconia*, luminile navei reflectându-se pe suprafața apei. Cândva un pachebot de lux al liniei maritime Cunard, vasul fusese transformat în navă militară de transport, dar chiar şi în noua sa formă utilitară, pachebotul de odinioară se profila ca o minune elegantă plăsmuită de imaginația lui H.G. Wells, dincolo de mormanele de moloz în care fusese transformat Sevastopolul. În apropiere, vasul *Catoctin* era ancorat la chei. La bord, Roosevelt[63] mânca un steak la cină, în timp ce câțiva din echipa lui[64], printre care Anna, Kathy şi Averell, plecaseră în oraş, unde fanfara Flotei Mării Negre organizase un concert pentru vizitatori. Programul cuprindea[65] un potpuriu de melodii: de la cântece marinăreşti până la melodii populare tradiționale ruseşti, solouri de acordeon şi „Dunărea albastră" de Strauss – ba chiar şi şlagărul american „Aceasta e armata, domnule Jones" de Irving Berlin. Concertul se ținea în teatrul din Sevastopol, una dintre primele clădiri renăscute din moloz şi cenuşă, după ce luptele încetaseră. Teatrul fusese reconstruit în doar două luni.

Sosind la Sevastopol mai târziu decât americanii, Sarah nu ținea să meargă la concert. Odată ce a pus piciorul pe *Franconia*, ar fi fost dificil să o convingi să mai plece din nou. După ultima săptămână în Crimeea, pe nava lor era „de-a dreptul uluitor de bine"[66]. Nu făcuse decât să se plimbe un pic pe punte, însă în acele „trei scurte minute" simțise că „lăsase în urmă o lume sinistră şi mohorâtă, păşind acum înapoi în civilizația benefică". Cu siguranță,

„nu se aştepta la aşa ceva”. Cabina ei – dacă se putea chiar numi cabină, părea somptuoasă ca un „apartament nupțial” – avea tot confortul de acasă şi mai mult chiar. Stewardesa a apărut curând cu un martini şi nişte sandviciuri cu pui pregătire de maestrul bucătar. Mai încolo pe coridor se afla un coafor. „Totul pare – nu ştiu cum să mă exprim, un pic ireal? Atât de aproape de Realitatea de afară”, îi povestea ea lui Clementine.

Vrând parcă să atenueze cumva contrastul şocant între lumea de-afară, cu un trai la limita subzistenței, şi luxul din interior, Winston zăbovise[67] pe punte. Stătea tăcut în picioare în aerul sărat al serii de februarie, privind peste balustradă la oraşul care se aşternea în fața lui. Sarah a venit lângă el şi a urmărit privirea lui spre Sevastopol. La lumina zilei, rămăşițele tragice ale oraşului o impresionaseră sfâşietor pe Sarah. I se rupsese sufletul, gândindu-se la familiile ale căror vieți fuseseră distruse, în unele cazuri pentru a doua oară în trei sau patru generații. Pe întuneric, însă, Sevastopol era o adevărată „revelație”[68]. Sarah era fascinată. „Mai ții minte că ți-am povestit despre distrugeri, despre faptul că nu mai rămăsese nicio casă în picioare sau întreagă, şi că nu puteai decât să te întrebi unde sau cum trăiau aceşti oameni?” i-a scris ea mai târziu mamei ei. „Eh, bine, noaptea descoperi răspunsul. Din aproape fiecare ruină, oriunde au mai rămas în picioare patru pereți ai vreunei camere, din spatele scândurilor care acoperă golurile, din beciuri, din mormane de pietre chiar, raze şi pete de lumină strălucesc şi clipesc. Este incredibil! Ei sunt incredibili!”

Luminile din Sevastopol i-au reamintit imediat lui Sarah de bisericuța din Ialta. În acele împrejurimi reci, întunecate şi distruse, supraviețuitorii din Ialta ieşiseră la lumină dintre dărâmături şi rămăseseră strâns uniți, micile aureole din flăcările lumânărilor legându-i unii de alții în strădania

lor de a mai apuca să trăiască o nouă zi, la fel ca londonezii în cele mai crâncene bombardamente din Blitz.

Sub ochii lui Sarah, tatăl ei îşi petrecuse săptămâni, luni şi ani în confruntarea cu sovieticii, încercând să creeze o punte peste abisul dintre socialism şi democraţie, pentru a putea învinge inamicul comun. În ciuda succesului aparent al conferinţei, era limpede că Uniunea Sovietică se îndepărta tot mai mult de Marea Britanie şi Statele Unite, chiar dacă armatele lor – şi graniţele lor – se apropiau mai mult.

Rupând tăcerea, Sarah l-a întrebat pe tatăl ei dacă era obosit.

„În mod ciudat[69], nu”, a răspuns el. „Cu toate acestea, am simţit povara responsabilităţii mai mult decât oricând înainte şi în inima mea este multă nelinişte.”

Cu toate ciocnirile politice din ultimele săptămâni şi luni, orele pe care Sarah le petrecuse cu Kathy şi Anna la Sevastopol şi la Ialta îi oferiseră posibilitatea să vadă o latură a Uniunii Sovietice, pe care tatăl ei nu o cunoştea. Ea văzuse oamenii din marginile cele mai sărace, cele mai năpăstuite ale unui vast imperiu. Oamenii aceştia nu aveau habar de geopolitică, alianţe sau strategii grandioase, nu aveau habar de doctrina marxist-leninistă sau de economia de piaţă capitalistă. Războiul îi lăsase fără nimic, însă ei tot erau mândri – mândri de oraşul lor, de comunitatea lor, de casele lor şi de copiii lor. Indiferent de ceea ce tatăl ei decisese împreună cu Roosevelt şi Stalin în palatele poleite de la Ialta, ori dacă la plecare se despărţiseră duşmani sau prieteni, oamenii aceştia îşi vor reclădi oraşul şi viaţa, exact cum făcuseră şi altădată.

Deşi avea toate motivele să dispere acum, în timp ce stătea lângă tatăl ei, contemplând în depărtare oraşul Sevastopol, după ce avusese parte de una dintre cele mai remarcabile, tulburătoare şi fascinante săptămâni din existenţa ei, Sarah găsea totuşi motive să privească încrezătoare la Uniunea

Sovietică şi să vadă speranța. Descriindu-i mamei ei scena, nota: „Nu are niciun rost să se spună *Ei* sunt deprinşi cu suferința. *Ei* sunt altfel clădiți decât noi. *Ei* nu aşteaptă prea multe. Şi-atunci, de ce sunt bisericile atât de pline? Bineînțeles că speră toți la mai mult. Bineînțeles că visează cu toții în bisericile lor întunecate”.

PARTEA A III-A

Toate astea, şi multe altele, vor fi cu mine pentru totdeauna.

18

12 APRILIE-27 IULIE 1945

„Ai fost cu adevărat[1] în mijlocul celei mai grandioase întâlniri din istorie”, îi scria John Boettiger Annei, când Roosevelt şi echipa lui se aflau în lunga lor călătorie de întoarcere acasă la Washington. Chiar dacă frații ei participaseră la mai multe conferințe decât ea, însoțindu-l pe FDR la reuniunea pentru Carta Atlanticului, împreună cu Churchill în 1941, şi la Conferința de la Teheran în 1943,

şi chiar dacă Anna suferise că fusese lăsată deoparte în cazul acelor evenimente, pentru ocazia aceasta, de a fi prezentă la Ialta, meritase să aştepte. „Toate celelalte întâlniri au fost floare la ureche în comparație cu aceasta, aşa că poți să le dai cu tifla fraților tăi”, jubila John. „Nu am cuvinte să exprim cât de emoționat sunt să ştiu că ai luat parte la această călătorie, şi ŞTIU cât de extraordinar de prețioasă eşti pentru OM. Sper doar să-şi dea şi el seama, de data asta.”

Indiferent dacă FDR a conştientizat sau nu cât de prețioasă fusese pentru el prezența Annei la Ialta, cert era că nu a spus nimic. A rămas detaşat şi enigmatic ca de obicei. Degeaba şi-ar fi dorit Anna să se bucure de razele soarelui şi de laudele tatălui ei, când şi-au începutul voiajul pe *Quincy*, fiindcă n-a fost aşa. Întâlnirile lui FDR de la Marele Lac Amar lăsaseră un gust amar. Călătoria începuse bine, exceptând bombănelile[2] lui Gil Winant, care, atunci când venise să se întâlnească în Egipt cu echipa preşedintelui, era încă supărat că nu fusese inclus în delegația pentru conferință. Abia când voiajul lor spre casă era în plină desfăşurare, s-a decis în sfârşit şi Roosevelt să îi răspundă prim-ministrului polonez. „Pot să vă asigur[3] că problemele Poloniei au fost tratate cu toată atenția şi înțelegerea cuvenite”, scria el laconic. „Sper să putem colabora cu toții armonios pentru a găsi soluția corectă în timp util.” Americanii au sosit la Marele Lac Amar în după-amiaza zilei de 12 februarie. În data de treisprezece, FDR a primit vizita primilor doi oaspeți, regele Farouk al Egiptului şi împăratul Haile Selassie al Etiopiei. A doua zi, a venit la bordul vasului *Quincy,* Ibn Saud cu o suită de patruzeci şi opt de oameni, printre care astrologul său, imamul şi cafegi-başa. Întrucât conducătorul saudit, mult încercat în bătălii şi războaie, s-ar fi simțit ofensat de prezența unui femei la o

asemenea reuniune, Anna a trebuit să părăsească nava şi să îşi petreacă ziua în Cairo.

FDR îşi punea mari speranţe în această întâlnire, ştiut fiind că sauditii puteau fi un aliat valoros în lumea postbelică – nu în ultimul rând datorită vastelor zăcăminte de ţiţei de care dispuneau. Numai că s-a văzut repede dezamăgit. Când a deschis discuţia despre o conlucrare cu saudiţii pentru a crea, în schimbul tehnologiei americane, o patrie a evreilor în Palestina pentru supravieţuitorii holocaustului, Ibn Saud l-a refuzat categoric: „Arabii preferă să[4] moară decât să cedeze din pământul lor evreilor". Nici măcar şarmul rooseveltian şi un avion C-47 nou-nouţ nu l-au putut face pe liderul arab să se răzgândească. Pentru prima oară în lungile săptămâni de tratative abile şi de diplomaţie, FDR a plecat cu mâinile goale. A doua zi după-amiază, Roosevelt şi Anna s-au revăzut cu Winston, Sarah şi Anthony Eden în Alexandria, la un dejun în familie, înainte de întâlnirea lui Churchill, de data asta, cu Ibn Saud. Randolph Churchill şi-a făcut din nou apariţia, deşi Sarah era negreşit[5] mult mai încântată să îl vadă pe Gil Winant. Anna a zâmbit afectat, remarcând că era limpede de ce ambasadorul ţinuse atât de mult să se vadă cu Sarah. Peste câteva ceasuri, americanii şi-au luat rămas-bun şi şi-au continuat voiajul spre casă.

În tot restul călătoriei, americanii s-au confruntat cu fel de fel de probleme, una mai rea decât alta. Roosevelt intenţionase să aibă o întrevedere cu Charles de Gaulle în Alger, însă liderul francez, furios că nu fusese invitat la Conferinţa de la Ialta, a refuzat întâlnirea. Un alt motiv de îngrijorare pentru Roosevelt era Pa Watson, omul care îi fusese de-atâta vreme prieten şi care îl susţinuse emoţional şi fizic când FDR trebuia să stea în picioare în public, fiindcă Watson era adesea cel care îl ajuta să se menţină în poziţie verticală. În prima seara în Egipt, Watson suferise un

atac de cord. Pe urmă, a intrat în comă. Dacă britanicii îşi aduseseră jertfa lor umană pe altarul zeilor războiului şi ai păcii în drum spre Ialta, era rândul americanilor acum să îşi aducă şi ei o jertfă în drum spre casă. Watson a murit la bordul navei peste opt zile. Avea şaizeci şi unu de ani, fiind cu doi ani mai tânăr decât Roosevelt.

Zguduit de decesul subit al lui Watson, Harry Hopkins a început să se simtă captiv pe navă. Starea sănătății lui se agravase şi mai mult, iar el se considera prea bolnav ca să poată continua voiajul pe mare până acasă. S-a hotărât să părăsească vasul *Quincy* la Alger şi să plece acasă cu avionul, de la Marrakesh, luându-i cu el pe fiul său şi pe Chip Bohlen. Ideea l-a iritat profund pe Roosevelt. Avea nevoie de ajutorul lui Hopkins pentru a întocmi alocuțiunea lui despre Conferință, pe care urma să o rostească în Congres, imediat după ce ajungea acasă. Numai că Hopkins nu voia să se răzgândească. Roosevelt l-a acuzat[6] pe vechiul său prieten că voia să plece, din cauză că se plictisise.

Din nou, Anna s-a dus la Hopkins ca să intervină. La fel ca înainte, l-a găsit zăcând în pat. Te rog, l-a implorat ea să mai rămână. Pur şi simplu, nu era corect să-l lase pe tatăl ei să îşi scrie singur discursul.

„Zău, Anna, crede-mă[7]... Sunt prea bolnav ca să mai şi lucrez. Pe cuvânt... Spune-i tatălui tău să-l cheme pe Sam Rosenman. E la Londra şi poate veni cu avionul la Alger, ca să redacteze discursul în timpul voiajului spre casă.” Anna a trebuit să se dea bătută.

„Hopkins nu se lasă înduplecat”, i-a raportat ea lui FDR.

„N-are decât să plece”, a ripostat el tăios.

În sinea ei, Anna clocotea de furie în numele tatălui ei. I-a povestit lui John. „M-am convins de-a binelea[8] acum că Harry H. e un tip destul de periculos.”

Când au ancorat la Alger, Hopkins a venit să-şi ia rămas-bun. Roosevelt era cufundat în hârtiile lui. A ridicat privirea

doar cât să întindă mâna şi să mormăie – „La revedere”[9]. Hopkins se ridicase de la o poziție umilă, ca asistent social, şi devenise unul dintre cei mai puternici oameni din America, în calitate de secretar al comerțului şi ca îndrumător de nădejde pentru două dintre cele mai ambițioase şi reuşite programe de guvernare din istorie – New Deal şi Lend-Lease. Roosevelt se bizuise pe Hopkins ştiind că avea să-l reprezinte perfect, atunci când Hopkins s-a întâlnit cu Churchill şi Stalin, peste mări şi țări, în cele mai negre zile ale războiului. Timp de cincisprezece ani, Hopkins, mai presus de toți ceilalți, a fost cel care preschimbase în realitate idealurile înalte ale preşedintelui. De un deceniu şi jumătate, îşi pusese viața şi sănătatea în slujba lui Roosevelt. Acum, părăsea corabia neceremonios, cu doar un salut anemic la despărțire. Nu avea să-l mai revadă pe Roosevelt niciodată.

Conform sugestiei lui Hopkins, Sam Rosenman, fost judecător şi un bun autor de discursuri pentru FDR, s-a alăturat echipei de pe *Quincy* la Alger, ca să îşi aducă contribuția la redactarea alocuțiunii adresate Congresului. Nu-l mai văzuse[10] pe preşedinte de o lună şi s-a speriat cât de schimbat era FDR acum. Preşedintele pierduse în greutate şi niciodată înainte nu păruse atât de extenuat. În următoarele câteva zile, Rosenman a încercat să întocmească o cuvântare despre o conferință la care nu luase parte şi despre care ştia prea puțin. Când a vrut să îl coopteze şi pe Roosevelt în redactarea textului, pe preşedinte nu l-a interesat ideea. În schimb, FDR şedea pe punte la soare, vlăguit de puteri, nemaifiind în stare decât să citească, să fumeze țigarete şi să privească în zare. În timp ce el jelea moartea prietenului său Watson, Anna lucra cu Rosenman[11], editând şi corectând cu sârg trei ciorne ale discursului, folosind un creion ascuțit pentru a interveni în

text, cum făcea odinioară când era redactor la *Seattle Post-Intelligencer.*

În sfârşit, la 10:15 dimineaţa, în 27 februarie, au ancorat la Newport News, Virginia, portul de unde porniseră în călătoria lor pe mare, în urmă cu treizeci şi cinci de zile. A doua zi dimineaţă, pe ploaie, l-au înmormântat pe Pa Watson la Arlington National Cemetery. În ziua următoare, Roosevelt şi-a ţinut discursul în faţa Congresului. Anna a văzut cum, pentru prima oară, tatăl ei a îngăduit să fie dus în scaunul cu rotile în Camera Reprezentanţilor. „Sper că mă veţi[12] ierta pentru neobişnuita postură de a sta jos în timpul prezentării a ceea ce doresc să vă spun”, s-a adresat el Congresului, „însă ştiu că veţi înţelege că este mult mai uşor pentru mine să nu trebuiască să car pe partea de jos a picioarelor aproape cinci kilograme de oţel; şi, de asemenea, din cauza faptului că tocmai am încheiat un voiaj de peste douăzeci şi două de mii de kilometri.” Secretarul Muncii, Frances Perkins, prima femeie numită vreodată în Cabinet, stătea pe rândul din faţă. În cele trei decenii[13] de când îl cunoştea pe Roosevelt, nu-l mai auzise niciodată referindu-se public la infirmitatea lui sau cerând îngăduinţă pentru situaţia lui. Totuşi, a vorbit clar şi răspicat din scaunul lui cu rotile, proslăvind virtuţile speranţei într-un viitor paşnic. Era ferm hotărât să participe la acel viitor.

Imediat după încheierea lucrărilor, presa americană a salutat Conferinţa de la Ialta drept o măreaţă realizare. *New York Times* scria că acordurile tripartite „justifică şi depăşesc[14] majoritatea speranţelor legate de această întâlnire profetică”, în timp ce *New York Herald Tribune* sublinia că această „Conferinţă a mai oferit încă o importantă dovadă a unităţii Aliaţilor, a forţei şi puterii lor de decizie”. *Washington Post* îl felicita pe Roosevelt personal, afirmând: „Preşedintele se cuvine a fi felicitat pentru contribuţia sa la această realizare atotcuprinzătoare”. Dar până la sfârşitul

săptămânii în care FDR se adresase Congresului, sentimentele opiniei publice față de acordurile de la Ialta au început să se schimbe. În 5 martie, revista *Times* a publicat un material ciudat, descris de revistă drept un „basm politic”[15]. Era scris de Whittaker Chambers de la *Time*, spionul comunist reformat ale cărui avertizări despre delegatul la conferință Alger Hiss fuseseră ignorate de către Departamentul de Stat în urmă cu şase ani. În acest articol, Clio, muza Istoriei, şi fantomele țarului Nicolae al II-lea şi ale membrilor familiei sale, care fuseseră ucişi, privesc în jos din podul Palatului Livadia la cei Trei Mari întruniți într-o consfătuire sub ei. Fantoma țarului Nicolae al II-lea ascultă cu încântare cuvintele lui Stalin: „Ce om de stat! Ce viziune! Ce putere!”, se entuziasmează fantoma. „Stalin i-a redat Rusiei măreția!” Această satiră, tipărită în una dintre cele mai prestigioase publicații din țară, reprezenta o critică acerbă a ceea ce Roosevelt spera că avea să fie una dintre cele mai minunate realizări din cariera lui.

Între timp, la Londra, reacția față de Conferință a fost negativă de la început. Sarah, care îşi reluase activitatea la baza RAF din Medmenham, în cadrul diviziei de recunoaştere aeriană, nu putea decât să asculte de la distanță cum tatăl ei se confrunta cu un val de critici dure din partea colegilor săi din Parlament. Când a rostit raportul despre conferință în Camera Comunelor, cerând un vot de încredere asupra rezoluțiilor de la Ialta, mulți membri respectabili au condamnat ceea ce ei considerau a fi o capitulare evidentă în fața sovieticilor, în special privind Polonia. După trei zile de dezbateri, Churchill a primit până la urmă votul de încredere, însă nu fără un protest scris în numele a douăzeci şi cinci de parlamentari, plus demisia unui membru din partidul său. Critici curgeau şi din ținuturile îndepărtate ale Imperiului Britanic. Deşi Churchill a încercat, în public, să prezinte Ialta drept un succes, s-a

arătat mai sincer atunci când i-a răspuns prim-ministrului din Noua Zeelandă, care fusese nemulțumit de situația Poloniei: „Noi nu suntem[16] în poziția de a obține exact soluția pe care ne-o dorim. Marea Britanie şi Commonwealth-ul britanic sunt mult mai slabe din punct de vedere militar decât Rusia sovietică, şi, în afară doar de un alt război general, nu au mijloacele de a-şi impune punctul de vedere. Noi nu putem avansa în ajutorarea Poloniei mai mult decât sunt dispuse sau pot fi convinse să avanseze Statele Unite”.

Pe măsură ce criticii acordurilor de la Ialta au început să-şi facă auzită vocea, Casa Albă s-a confruntat curând cu o altă problemă de relații publice. Presa îşi îndreptase atenția asupra unui personaj improbabil: Anna. De când venise la Casa Albă în urmă cu un an, Anna evitase deliberat să fie în lumina reflectoarelor. Pentru opinia publică, susținea că ea era la fel ca oricare altă fiică, soție şi mamă: o persoană particulară, fără niciun mandat oficial sau vreo ambiție politică. Totuşi, pornind de la articolul din ianuarie a lui Drew Pearson, „Caruselul din Washington”, şi până la fotografiile cu Anna aşezată lângă tatăl ei pe *Quincy*, care au apărut în presă după conferință, lumea a început să discute despre influența pe care fiica o avea probabil asupra preşedintelui. În timpul călătoriei de la Ialta spre casă, John îi trimisese Annei o scrisoare, prevenind-o asupra faptului că atât revista *Life*, cât şi Associated Press voiau să scrie despre ea. Acceptau cu bucurie cooperarea ei, dacă dorea să discute cu ei sau să scrie despre impresiile ei de la Ialta, însă dacă nu voia acest lucru, ei aveau să publice oricum materialele lor. Anna şi John au stabilit că lucrul cel mai bun pentru ea era „să aibă cât mai puțină publicitate[17] cu putință şi să nu colaboreze cu niciuna dintre acele publicații”. Însă atenția opiniei publice nu a mai putut să fie evitată în momentul în care *Life* a publicat un articol de opt

pagini despre ea, în aceeaşi zi când *Time* a publicat „Fantomele de pe acoperiş”. *Life* nu critica făţiş poziția sau influența ei la Casa Albă, însă textul arăta ca Anna nu era nicidecum un locatar pasiv. Autorul, John Chamberlain, se încumeta chiar să insinueze că Anna era răspunzătoare indirect pentru alegerea lui Truman ca vicepreşedinte. „De ochii lumii”[18], conchidea el, „e posibil ca (Anna) să continue să se comporte ca o persoană locuind la Casa Albă, într-un tranzit prelungit de la şi spre un job la un ziar. Însă, indiferent ce ar putea spune agenții de presă de la Casa Albă, nu e greu de ghicit că... fata lui Tati şi-a găsit munca pe măsură, dirijându-l pe Tati.”

Însă în următoarele săptămâni, Anna nu şi-a putut petrece timpul „dirijându-l pe Tati”. Când s-a întors de la Ialta, fiul ei Johnny[19] făcuse o gravă infecție glandulară şi era internat la Bethesda Naval Hospital, pentru tratament cu un nou medicament revoluționar – penicilină. Johnny era încă în spital în 29 martie, când FDR a plecat la Warm Springs pentru câteva săptămâni de recuperare. În fiecare seară, FDR[20] o suna pe Anna la telefon de la Warm Springs. Seara de 11 aprilie nu a fost nici ea o excepție. „Bună, fetițo”[21], i-a spus el. „Ce mai face Johnny?” Spre marea uşurare a Annei, fiul ei începea în sfârşit să se însănătoşească. Tatăl ei i-a povestit că plănuia să facă un grătar afară a doua zi. Părea relaxat, dezinvolt şi plin de viață. Singura problemă, spunea el, era că avea să mănânce prea mult, spre nemulțumirea şi grimasele doctorul Bruenn, însă el era decis „să savureze totul din plin!”[22]. Negreşit aşa va face, se gândea Anna, care ştia că Lucy era şi ea la Warm Springs. Doar o chemase chiar ea[23] pe Lucy acolo.

A doua zi după-amiază, nu trecuseră mai mult de douăzeci de minute de când Anna venise la Bethesda Naval Hospital ca să stea cu Johnny, când în salon a intrat directorul spitalului. „Doamnă Boettiger”[24], a rostit el grav,

„maşina mea vă aşteaptă ca să vă conducă la Casa Albă.” FDR suferise un colaps. Mergând cu maşina[25] pe Wisconsin Avenue, Annei i se învălmăşeau în minte tot felul de gânduri. Aşa i se întâmplase oare şi preşedintelui Woodrow Wilson, când a făcut acel atac cerebral care i-a fost fatal? Dacă, din cauza unei posibile debilităţi, tatăl ei nu mai putea să-şi îndeplinească atribuţiile de preşedinte? FDR se temuse întotdeauna să nu păţească aşa ceva. Când automobilul a oprit în faţa Casei Albe, Anna s-a dus valvârtej în salonul mamei ei. Eleanor purta[26] o rochie neagră.

Tatăl ei murise. Se stinsese din viaţă cu doar două săptămâni înainte de prima reuniune a Naţiunilor Unite, la San Francisco. Această organizaţie era cel mai mare motiv de mândrie pentru el, şi era decis să fie prezent acolo.

* * *

Era aproape două noaptea în data de 13 aprilie, când Kathy şi-a dat seama că în Spaso House suna telefonul. Tonalităţile stridente străpungeau momentul de veselie trecătoare, asemenea unui intrus care, fără să vrea, a nimerit în mijlocul unei reuniuni la care nu a fost invitat.

Ultimele zile fuseseră destul de încărcate. Cei doi Harriman se ocupaseră de confortul lui Clementine[27] Churchill, care izbutise să-şi învingă de data aceasta teama de a zbura cu avionul şi venise în Uniunea Sovietică într-un turneu al bunăvoinţei, în calitate de preşedinte al comitetului Crucii Roşie pentru ajutorarea Rusiei. Când ea a plecat la Leningrad, a venit în schimb la Moscova Josip Broz Tito[28], conducătorul Iugoslaviei, pentru o serie de întâlniri. Desigur, Averell şi Kathy fuseseră invitaţi la toate festivităţile de rigoare prilejuite de această vizită. Iar acum cei doi Harriman[29] găzduiau o petrecere de adio pentru colegul lor John Melby, secretar al ambasadei americane,

care o însoțise pe Kathy la Pădurea Katyn. Acesta era rechemat la Washington, unde urma să se ocupe de conferința Națiunilor Unite. Serbarea era dedicată despărțirii de un coleg agreat, însă era totodată şi un bun prilej de a se elibera de tensiunea acumulată în opt săptămâni dificile.

Luna de miere[30] după Ialta a fost de scurtă durată, i-a scris Kathy, de la Moscova, Pamelei, „mai scurtă de fapt decât şi cele mai pesimiste aşteptări". În cele două luni care trecuseră de la Ialta, bunăvoința dintre Est şi Vest se risipise aproape complet, chiar dacă de pe front nu veneau decât ştiri de succes. Spre sfârşitul lunii martie, forțele aliate lichidaseră toate trupele naziste de la vest de Rin şi începuseră să se reverse în landurile industriale germane, după ce îl învinseseră pe inamic la Remagen, cu două săptămâni înainte de grafic. Între timp, în Est, Armata Roşie înăbuşise o ultimă ofensivă germană disperată în Ungaria. Până şi situația din Pacific părea promițătoare. Puşcaşii marini ai SUA învinseseră la Iwo Jima, obținând o primă zonă de pregătire pentru invazia insulelor japoneze.

Dar, în Moscova, deşi păreau să existe toate motivele de bucurie pentru roadele eforturilor reunite ale celor trei puteri, Kathy observa cum aliații sovietici „galanți"[31] „se ticăloşeau tot mai mult", desconsiderând acordurile de la Ialta unul după altul. Era ca şi cum nu ar fi avut loc nicio conferință. Americanii ar fi putut să urmeze sfatul lui George Kennan şi să stea mai bine acasă. Kathy recunoştea față de Pamela, „Dumnezeu mi-e martor[32] că m-am lăsat amăgită de atmosfera de camaraderie, frăție de arme etc. de la Ialta, care a fost o mare păcăleală".

Complicațiile au început imediat după conferință. Ca un semn de rău augur pentru ceea ce avea să urmeze, boilerul de la Spaso House a explodat[33] în ziua în care cei doi Harriman s-au întors de la Ialta împreună cu secretarul de

stat. Mai târziu în acea săptămână, în 17 februarie[34], trei ofițeri americani care fuseseră prizonieri de război în nord-vestul Poloniei, au apărut la uşa din față a ambasadei americane pe bulevardul Novinski. Peste două zile[35], numărul ofițerilor americani crescuse la opt. Au început să apară „în ritmul de câțiva[36] pe zi”. Apoi, au venit soldații de rând. Au apărut atât de mulți prizonieri de război americani la ambasadă, încât Kathy şi personalul n-au avut de ales decât să transforme sala de biliard din Spaso House într-un dormitor comun, până când puteau aranja să îi trimită acasă pe acei oameni. Aceşti prizonieri de război fugeau nu numai de nazişti, ci şi de Armata Roşie. Fiecare om care apărea spunea o poveste similară despre brutalitatea aşa-zişilor eliberatori: despre cum rătăciseră prin[37] Polonia, căutând cu disperare nişte autorități americane care să-i ajute; despre cum fuseseră strânşi cu forța şi trimişi de către Armata Roşie la punctele de adunare pentru repatriere, care se aflau la sute de kilometri de locul unde erau eliberați prizonierii; despre cum furau soldații sovietici, sub amenințarea că îi împuşcă. Dacă nu ar fi întâlnit țărani polonezi buni la inimă, mulți prizonieri de război ar fi pierit de foame.

Imediat ce aceşti americani au pornit cu bine spre casă, sovieticii au început să agite spiritele în România vecină. Au pus la cale o demonstrație violentă pentru a forța demisia prim-ministrului român, Nicolae Rădescu, şi au instalat un nou guvern comunist, nesocotind complet Declarația privind Europa eliberată, pe care o semnaseră cu numai trei săptămâni în urmă la Ialta.

Şi, exact cum prezisese Kathy, noul Guvern Polonez se dovedea a fi un coşmar pentru Averell. Sovieticii nu „reorganizaseră” nicidecum guvernul de la Lublin. Nu numai că îl păstraseră ca nucleu al presupusului nou guvern, dar îi respinseseră şi pe toți liderii polonezi din Londra, precum

şi din mişcarea de rezistenţă din interiorul Poloniei, pe care britanicii şi americanii îi propuseseră drept candidaţi pentru Guvernul Unităţii Naţionale. „Guvernul de la Lublin[38] devine pe zi ce trece din ce în ce mai mult guvernul de la Varşovia şi conducătorul Poloniei”, avertiza Averell administraţia de la Washington, în 7 martie. Alegerile libere pe care Stalin promisese să le organizeze în termen de o lună nu se profilau la orizont. Spre sfârşitul lunii martie[39], au început să circule zvonuri că şaisprezece lideri ai mişcării ilegale poloneze, care fuseseră invitaţi la Moscova pentru a discuta despre noul guvern, dispăruseră fără urmă. Între timp, pe măsură ce tensiunea creştea între americani şi sovietici, funcţionarilor sovietici[40] de la ambasadă le-au fost anulate subit cartelele de raţii, fără niciun avertisment.

La Londra, Churchill se lupta cu realitatea crudă a erodării puterii Marii Britanii, în timp ce vedea cum autodeterminarea Poloniei în viitor devenea rapid un deziderat de domeniul trecutului. Neavând posibilitatea să-i forţeze pe sovietici să coopereze, prim-ministrul îl rugase insistent pe Roosevelt să intervină. „Ne confruntăm[41] cu un mare eşec şi o încălcare totală a ceea ce a fost stabilit la Ialta”, îi scria el lui FDR în 13 martie, la o lună după conferinţă. „Noi, britanicii, nu avem forţa necesară de a duce problema mai departe... Am atins limitele capacităţii noastre de a acţiona. În clipa în care Molotov va vedea că ne-a îndepărtat de la întregul proces al consultărilor cu polonezii pentru a forma un nou guvern, va şti că vom accepta orice.” Din nou, Churchill îşi îndrepta nemulţumirile mai degrabă împotriva lui Molotov decât împotriva lui Stalin, însă înţelegea acut că orice posibilitate de acţiune se anula rapid.

Dar când i-a transmis îngrijorările Aliaţilor occidentali lui Stalin, Roosevelt a minimalizat problema. De teama periclitării cooperării viitoare, preşedintele evita să îi acuze direct pe sovietici că încălcau în mod deliberat acordurile de

la Ialta. „Până acum s-a înregistrat[42] o lipsă de progres descurajantă în aplicarea... deciziilor politice, la care noi am ajuns la conferință”, îi scria el conducătorului sovietic în 1 aprilie, într-un mesaj adus de Harriman. „Sincer, sunt complet nedumerit şi nu pricep de ce trebuie să fie aşa.” Sovieticii au negat toate obiecțiile indirecte formulate de Roosevelt.

Harriman a ştiut că retorica slabă a preşedintelui avea să fie ineficientă. Urmărind cum România şi Polonia erau subjugate de sovietici şi ascultând cum prizonierii de război americani condamnau ticăloşiile Armatei Roşii, Harriman a înțeles că doar nişte măsuri punitive i-ar mai putea opri pe sovietici să înşface tot ce voiau. L-a prevenit pe FDR în 2 aprilie: „Dacă nu vom acționa[43]... guvernul sovietic va căpăta convingerea că ne poate forța să acceptăm orice decizie de-a lor... Se prea poate să ne alegem cu nişte repercusiuni temporare, însă dacă rămânem fermi, sunt sigur că aceasta este singura cale de a putea ajunge eventual la o bază rezonabilă de concesii şi compromisuri cu aceşti oameni... Îi vom determina să recunoască punctul nostru de vedere, doar dacă le vom arăta explicit că interesele lor vor avea de suferit”.

Relațiile dintre Est şi Vest au ajuns într-o situație de criză în acea săptămână, când Stalin a devenit paranoic, crezând că americanii încercau să negocieze o pace separată cu naziştii. Lucrul acesta era legat de nişte evenimente de la sfârşitul lunii februarie, când comandantul superior SS din nordul Italiei le-a dat de ştire americanilor că dorea să se predea. Americanii erau sceptici în privința legitimității acestei oferte, însă au fost de acord să poarte discuții preliminare la Berna, în Elveția, pentru a se lămuri ce voia de fapt comandantul rebel. Din cauza unor rapoarte de spionaj defectuoase, Stalin a înțeles greşit că naziştii se gândeau să capituleze pe tot Frontul de Vest, predându-se

americanilor. L-a acuzat pe Roosevelt că înşela încrederea sovieticilor. După o serie de schimburi tăioase cu mareşalul sovietic, care au dus la lămurirea lui Stalin, criza a fost din fericire soluţionată.

Din nou, FDR a făcut pe domnul şi le-a oferit sovieticilor un semn de prietenie. Devreme, în dimineaţa zilei de 12 aprilie la Moscova – exact după opt săptămâni de când cei doi Harriman se întorseseră de la Ialta –, ambasadorul a primit un mesaj de la preşedinte, pentru a-l transmite lui Stalin. Roosevelt îl expediase în jurul orei de cină, din Warm Springs, Georgia. Când Harriman a primit mesajul în biroul său din dormitor, şi-a dat seama că FDR voia cu orice preţ să facă uitat incidentul de la Berna. Exista totuşi un rând în mesajul către Stalin care i-a sărit în ochi. Roosevelt scrisese: „Nu trebuie, în nicio eventualitate[44], ca neîncrederea reciprocă şi neînţelegerile minore de acest tip să mai apară vreodată în viitor”.

Harriman nu era de acord cu această expresie. În loc să-i ducă mesajul direct lui Stalin, Harriman a telegrafiat înapoi, sugerând respectuos ca preşedintele să reconsidere epitetul „minor”. „Mărturisesc că”[45], a spus el, „mie neînţelegerile mi se par de natură majoră”.

Harriman nu a mai primit nicio veste de la Roosevelt până aproape de miezul nopţii; petrecerea în cinstea lui Melby era deja în toi, acordurile jazzului răsunau din patefonul Victrola. Roosevelt telegrafiase: „Nu vreau să[46] şterg cuvântul «minor», întrucât dorinţa mea este să consider că neînţelegerea de la Berna a fost un incident minor”. Ambasadorului nu-i mai rămânea nimic de spus. Urma să îi transmită lui Stalin mesajul, astfel încât conducătorul sovietic să-l poată citi de dimineaţă.

* * *

Când Kathy a auzit telefonul sunând la ora 2 noaptea, nu a dat prea multă importanță acestui lucru. Apelurile telefonice noaptea târziu nu erau ceva neobişnuit, având în vedere diferența de fus orar între Moscova şi Washington, dar şi obiceiul sovieticilor de a lucra până la ore foarte târzii. Dar, când Kathy s-a dus în încăperea alăturată şi a ridicat repede receptorul, de teamă că sunetul insistent al aparatului ar fi putut să strice atmosfera sărbătorească, a descoperit că la capătul firului nu era Casa Albă, nici Departamentul de Stat, şi nici chiar Kremlinul. De fapt, operatoarea[47] a informat-o că la telefon era o doamnă, pe care o cunoştea, de la Office of War Information din Washington. Era ciudat. OWI era asociat cu răspândirea propagandei antinaziste şi nu cu transmiterea de ştiri. Kathy a preluat apelul.

Era extrem de urgent, a spus femeia la telefon. Peste zgomotul de fond al petrecăreților şi al muzicii din Spaso House, Kathy a auzit-o spunând că tocmai se întâlnise cu cineva, care îi dăduse cumplita veste. Desigur, probabil că fuseseră deja sunați la ambasadă, însă pentru orice eventualitate, ea se hotărâse să telefoneze.

Kathy a amuțit de stupoare auzind în continuare cuvintele femeii. Era ultima ştire pe care fiica ambasadorului s-ar fi aşteptat să o audă la ora 2 noaptea, în toiul unei petreceri. „Iisuse”[48], şi-a spus ea în gând. Trebuia să îl găsească pe Averell şi să scape de toți de-acolo imediat. Era imposibil să poată atenua grozăvia veştii pe care Kathy trebuia să i-o dea: Franklin Roosevelt, omul care condusese Statele Unite pe durata a patru ani de război până la o victorie în Europa care era mai mult ca sigură, murise. Se stinsese din viață în acea după-amiază, cu mult înainte ca ultima lui telegramă să-i fi parvenit lui Averell.

În anumite privințe, era ca atunci când au aflat despre atacul de la Pearl Harbour. Veştile evenimentelor

cutremurătoare pentru omenire îi prindeau cumva târziu în noapte, în toiul unei sărbătoriri. Kathy nu ar fi trebuit, probabil, să fie surprinsă. La Ialta, Roosevelt era tras la față, pământiu şi vlăguit. Ştia că, în sinea lui, Averell[69] intuia că Roosevelt nu avea să mai trăiască pentru a apuca să-şi încheie mandatul, însă cu toate acestea nu putea să nu fie uluită de ceea ce aflase. Roosevelt fusese preşedinte de când ea avea cincisprezece ani, iar înainte de asta, fusese guvernator al New Yorkului, de când ea avea unsprezece ani. Omul acesta era un reper permanent, o prezență impunătoare. Fotografia lui o privea parcă intens de pe polița de marmură verde de deasupra căminului din Spaso House. Ce avea să se întâmple cu cei Trei Mari, se întreba ea. Fără Roosevelt, „sintagma aceea nu mai avea[50] prea mult sens”.

Când i-a scris Pamelei peste două zile, Kathy încă nu-şi revenise din şoc: „Cumva n-am crezut[51] probabil niciodată că omul de stat, care a pus în mişcare întregul nostru sistem şi mecanism, ar putea muri”. Dacă luna de miere de după Ialta trecuse deja, poate că moartea lui Roosevelt prevestea şi sfârşitul mariajului propriu-zis. „Nu se poate şti ce se va întâmpla, inclusiv cu planurile noastre”, îi spunea ea lui Pam.

* * *

La două zile după vestea şocantă din Warm Springs, familia Roosevelt a adus înapoi la Washington trupul neînsuflețit al lui FDR, cu trenul prezidențial. Eleanor decisese să nu se facă nicio autopsie, în ciuda faptului că Stalin făcuse cunoscut[52] de la Moscova, că în opinia lui se recomanda o autopsie, pentru eventualitatea în care preşedintele ar fi fost otrăvit. Roosevelt ceruse să fie înmormântat în Hyde Park, în grădina cu trandafiri de lângă casa lui, însă întâi trebuia ca națiunea să îşi ia la revedere

de la preşedinte. După procesiunea funebră pe străzile Washingtonului, de la Union Station până la Casa Albă, Eleanor a chemat-o pe Anna în camera ei. Imediat, Anna a observat „cât de împietrit[53] era chipul mamei ei, ca atunci când era furioasă”.

Lucy Mercer fusese la Warm Spring în ziua în care Franklin a murit, a spus Eleanor. Era adevărat că venise şi la Casa Albă? Era cumva Anna persoana care aranjase lucrul acesta? Nu avea niciun rost să nege; Eleanor ştia deja adevărul. Da, a spus Anna. Într-o seară, când era cu FDR şi scria nişte notițe, el o întrebase dacă ar deranja-o faptul că Lucy ar veni la cină. Aşa începuse totul. „Totul a fost absolut decent”, a insistat ea, trecând în defensivă. „Era întotdeauna lume în jur.” Dar nu conta niciun argument. Uitându-se la mama ei, Anna şi-a dat seama că o trădase. Se temea că Eleanor nu avea s-o ierte niciodată. Eleanor şi-a ascuns sentimentele sub o mască de indiferență şi răceală, iar cele două femei s-au dus înapoi la parter, unde serviciul divin pentru FDR era pe punctul de a începe. Anna primise[54] un card oranj cu alb, pe care era gravată o imagine a Casei Albe. În partea de jos a cardului erau subliniate cuvintele NETRANSFERABIL. Era un bilet pentru accesul la funeraliile tatălui ei.

* * *

În seara aceea, Anna, Eleanor şi Eliott Roosevelt, care izbutise să ajungă înapoi la Washington, venind din Anglia, s-au urcat în trenul prezidențial pentru a-l conduce pe Franklin acasă în Hyde Park. James făcea eforturi[55] să străbată valvârtej distanța de aproape paisprezece mii cinci sute kilometri din Manila, ca să fie prezent la funeralii, însă Franklin Jr. şi John nu puteau veni, fiind în misiune pe mare. Aceasta avea să fie ultima călătorie spre casă pentru Franklin Roosevelt şi restul familiei Roosevelt. Eleanor

promisese familiei Truman că aveau să elibereze Casa Albă până săptămâna următoare, iar Franklin donase guvernului domeniul din Hyde Park, pentru biblioteca lui prezidențială şi muzeu. Aceste locuri, pe care Anna le numise „acasă” până atunci, nu aveau să mai fie un cămin pentru ei.

Anna călătorise cu acest tren de nenumărate ori, pe tot cuprinsul țării, pentru a participa la campaniile lui FDR, pentru a auzi discursurile lui şi pentru a se întâlni cu oamenii obişnuiți pe care preşedintele îi reprezenta. Acum, pentru prima oară, tatăl ei nu avea să fie în ultimul vagon, *Ferdinand Magellan*, pe care Pullman Car Company îl construise special pentru el. Uşile blindate[56] ale vagonului erau prea înguste pentru dimensiunile sicriului. Se părea că, pentru această ultimă călătorie, compartimentul de lux al preşedintelui avea să rămână gol. Dar când Anna s-a uitat pe[57] lista de la serviciile secrete, cu repartizarea cuşetelor şi a compartimentelor de lux din tren, pentru a afla unde urma să doarmă, a rămas surprinsă. Cineva îi repartizase ei compartimentul de lux al tatălui ei. Anna avea să ocupe locul lui acolo pentru această călătorie finală.

În timp ce trenul masiv înainta spre nord către Hudson River Valley, Anna nu reuşea să adoarmă. Toată noaptea a stat în capul oaselor la picioarele patului tatălui ei, cu privirea ațintită afară pe geam. În lungul şinelor de cale ferată de la Washington la New York, oamenii salutau în poziție de drepți. Nu erau soldați, ca aceia pe care îi văzuse străjuind drumurile în Crimeea, ci simpli cetățeni americani. Copii, părinți şi bunici au fost prezenți de-a lungul căii ferate toată noaptea – la ora unsprezece, la ora două, chiar şi la ora patru dimineața – pentru a-i aduce un ultim omagiu preşedintelui Statelor Unite ale Americii.

* * *

Trei săptămâni mai târziu, Anna s-a întors la Seattle. În sfârşit, Johnny se însănătoşise, aşa că ea şi John deciseseră să revină în locul care le adusese cândva atât de multă fericire. De la înmormântarea tatălui ei, o frământase mereu gândul că mai avea de împlinit o ultimă îndatorire. A pus mâna pe telefon şi a cerut o convorbire interurbană în Aiken, Carolina de Sud. Cu Lucy. Deşi se simţea vinovată că o trădase pe mama ei, Anna ştia că Lucy, îndurerată şi ea, avea să aprecieze acest gest. Era ceea ce ar fi dorit şi tatăl ei. Şi, poate, era şi ceea ce Anna avea nevoie să facă.

Când Lucy a răspuns la telefon, cele două femei au ajuns în scurt timp să râdă şi să depene amintiri împreună. Anna simţea în sinea ei că făcea ceea ce se cuvenea, că relaţia dintre Lucy şi tatăl ei era „o prietenie importantă[58] pentru amândoi". Şi cu această convorbire, putea să îşi ia o povară de pe inimă şi să considere că era un capitol încheiat.

Dar peste câteva zile, Anna a primit o scrisoare de la Lucy. „Dragă Anna"[59], începea scrisoarea:

„Apelul tău telefonic de-acum câteva seri a însemnat enorm pentru mine. Nu mă aşteptam să mă bucur atât de mult tocmai acum să aud sunetul vreunei voci – & să aud râsul tău – a fost, dincolo de orice cuvinte, ceva extraordinar. Nu ţi-am mai scris până acum niciodată din foarte multe motive – însă tu ai fost permanent în gândurile mele & cu inima plină de dragoste şi sfâşiată de compasiune ţi-am urmărit mereu fiecare pas. Această lovitură a fost zdrobitoare pesemne pentru tine – pentru voi toţi –, dar ştiu că pentru tatăl tău tu ai însemnat mai mult decât oricine altcineva şi din cauza asta acum e mai greu de suportat. A fost desigur o nesfârşită mângâiere sufletească pentru tine faptul că *ai putut* să fii cu el atât de mult în acest ultim an. Cred că nu e secundă din zi în care să nu simţi un gol şi o pustietate, acolo unde a existat întotdeauna – în toată viaţa ta – forţa îndrăgitei lui prezenţe... Mă gândesc cu plăcere la cât de mândru era el de tine... Mi-a povestit atât de des & cu atâta căldură despre câtă bucurie & mângâiere i-a adus prezenţa ta în călătoria la Ialta. Spunea că ai fost atât de nemaipomenită & că a contat enorm că ai fost cu el acolo. Mi-a povestit despre farmecul & tactul tău – & despre cum *toţi* te iubeau.

> Mi-a povestit cât de competentă ai fost & cum nu uitai nimic & despre micile fițuici scrise la maşină pe care el le găsea prin cameră la începutul sau la sfârşitul zilei, reamintindu-i de toate lucrurile mici sau mari pe care trebuia să le facă. Sper că el ți-a spus şi *ție* toate acestea – deşi uneori oamenii le țin pentru sine. În orice caz, nu se putea să nu fi ştiut – cuvintele erau de prisos între voi."

Franklin nu îi vorbise niciodată Annei despre ceea ce simțea pentru ea. În sufletul ei, ştiuse că fusese un ajutor pentru el, că fusese neprețuită pentru el în ultimele lui săptămâni de viață. Citind acum aceste lucruri, în scrisoarea de la Lucy, era cumva ca şi cum tatăl ei vorbea cu ea pentru ultima oară, spunându-i în sfârşit tot ceea ce ea tânjise să audă de atâta timp.

„Lumea a pierdut pe unul dintre cei mai mari oameni care au trăit vreodată", conchidea Lucy. „Pentru mine – cel mai mare om de pe pământ. Impunător, el rămâne mai presus de toți... Acest adevăr trist şi ineluctabil este pentru tine cu atât mai covârşitor, deoarece şi dragostea pe care tu i-ai purtat-o a fost imensă. Nimeni nu te poate scuti de această suferință... Iartă-mă dacă îți scriu despre nişte lucruri pe care tu le ştii mult mai bine decât mine, & care sunt sacre, & nici n-ar trebui vreodată să fie atinse de o străină. Dar cumva nu mă pot considera astfel & simt din suflet că înțelegi. Primeşte complimentele mele pentru soțul tău – şi toată dragostea mea pentru tine, Anna dragă, fiindcă eşti copilul lui & fiindcă tu eşti *TU.*"

Dintre toate scrisorile pe care Anna le-a primit vreodată, aceasta poate a însemnat mai mult decât oricare alta. Avea s-o păstreze cu grijă pentru tot restul vieții ei.

* * *

După nouă luni de la acel apel telefonic în plină noapte la Spaso House, Kathy şi Averell au părăsit Moscova. Între timp, aşa cum presimțise Kathy, totul s-a schimbat. În după-amiaza care a urmat[60] decesului preşedintelui, Averell

a organizat o slujbă de comemorare pentru Roosevelt: a citit rugăciunea lui FDR pentru Ziua Z, alocuţiunea radiofonică pe care Anna îl ajutase să o compună. Steaguri roşii în doliu[61] erau arborate pretutindeni în oraş, în semn de respect pentru preşedintele defunct, un lucru la care Kathy nu se aşteptase. Averell plănuise să zboare cu avionul la Washington pentru a-l informa pe preşedinte despre situaţia din Uniunea Sovietică – luând-o în sfârşit şi pe Kathy într-o mult dorită vizită acasă. Moartea lui Roosevelt a schimbat aceste planuri. În 17 aprilie, Averell a plecat într-adevăr cu avionul la Washington, dar pentru a-l informa pe preşedintele Truman, pentru prima oară. A lăsat-o pe Kathy la ambasadă, contemplând un viitor nesigur – pentru omenire şi pentru Harriman deopotrivă – cu un nou preşedinte la cârma ţării.

Averell i-a promis preşedintelui Truman că va rămâne la post în Moscova pe toată durata războiului, însă foarte repede s-a văzut şi mai izolat chiar în noua administraţie. Dacă FDR accepta sfaturile lui Averell nu atât de des cum ar fi trebuit, noul secretar de stat, Jimmy Byrnes[62], în schimb, nu accepta practic niciun fel de sfat de la el. În timp ce Averell îşi continua misiunea ingrată, prietenii şi familia au început să se pregătească pentru a-i primi acasă pe el şi pe Kathy. „Când mă voi întoarce la[63] N.Y., nu cred că va ţine să mai locuiesc la 18E 68th”, i-a spus Kathy surorii ei, referindu-se la apartamentul familiei. „Prefer să fiu independentă.” Kathy nu fusese niciodată omul care să se agaţe de amintiri sau de trecut. Îşi dedicase fiecare zi din ultimii patru ani tatălui ei, o experienţă la care avea să se gândească mereu cu drag, însă lumea mergea înainte, iar Kathy era decisă să meargă şi ea tot înainte. Războiul modificase structura socială a Statelor Unite – niciodată până atunci nu existaseră atât de multe oportunităţi pentru

femeile necăsătorite. Următoarea aventură a lui Kathy era să trăiască pentru ea însăşi.

Dar Kathy a descoperit că trebuia să mai aştepte o vreme, pentru ca independenţa ei să poată deveni o realitate. Averell a fost de acord să mai rămână la Moscova câteva luni, pentru a înlesni tranziţia între administraţii; iar ea avea să rămână cu el, până îşi încheiau misiunea pe care o începuseră împreună. Apoi, exact după debutul noului an, Averell şi Kathy au putut să părăsească Moscova.

În ianuarie 1946, după aproape patru ani petrecuţi în străinătate, parteneriatul lor extraordinar a luat sfârşit. Harriman tatăl şi fiica au plecat cu avionul acasă, pe ruta Japonia, Coreea, China, San Francisco şi, într-un final, New York. Exact când începeau să se acomodeze cu noul tipar al existenţei lor, două cadouri foarte speciale, dar neobişnuite, au sosit de la Moscova. Stalin le trimisese[64] doi dintre caii de preţ ai Uniunii Sovietice: Fact, un armăsar pur sânge englezesc, pentru Averell, iar pentru Kathy, Boston, un cal rusesc de cavalerie, care luptase eroic împotriva naziştilor în Bătălia de la Stalingrad. Cadoul lui Stalin era excesiv de generos din punct de vedere material, dar, nedezminţindu-se, absolut enigmatic. Vrusese oare ca armăsarii să fie un semn de respect sincer? Sau reprezentau o gratificaţie pentru serviciile aduse, o recunoaştere a asistenţei pe care ei o acordaseră – uneori, fără tragere de inimă, alteori fără să-şi dea seama – pentru consolidarea poziţiei şi obiectivelor lui pe plan internaţional în lumea postbelică? Nu aveau să afle niciodată. Aşa cum Averell avea să declare mai târziu – „Pentru mine, Stalin[65] rămâne personajul cel mai impenetrabil şi contradictoriu pe care l-am cunoscut – şi las în seama istoriei judecata finală”.

După Moscova, Kathy a decis să înceapă o viaţă nouă şi să fie independentă. Arareori, se întâmpla să se gândească la perioada petrecută în Europa în timpul războiului, deşi, în

anii ce au urmat, ori de câte ori se întorcea acasă la Arden House[66], caii lui Stalin o aşteptau în grajdurile lor, alături de poneii pentru polo, aducându-i aminte de viaţa ei dinainte. Kathy şi Averell obşinuiau să plece călare pe caii lor, în plimbări pe câmp şi pe poteci prin pădure. Deşi nici tatăl, nici fiica nu erau genul de persoane care să se agaţe de trecut, cadoul lui Stalin avea să rămână un memento special al parteneriatului pe care îl descoperiseră şi al anilor de război extraordinari, pe care îi petrecuseră împreună.

* * *

În dimineaţa zilei de 17 aprilie 1945, razele soarelui străluceau prin ferestrele glorioasei catedrale construite de sir Christopher Wren – St. Paul's Cathedral. Deşi înnegrită de cenuşă şi funingine, cu altarul distrus de o bombă germană în timpul Blitz-ului, acest edificiu, mândria Londrei, supravieţuise. Cu siguranţă, era un miracol divin. Pe toată durata războiului, catedrala servise drept sursă de inspiraţie şi mângâiere pentru oamenii din Londra. Acum, când războiul în Europa aproape se încheiase, catedrala era plină până la refuz cu oameni îndoliaţi, veniţi să îşi ia rămas-bun de la marele prieten al Angliei, Franklin Roosevelt.

La Londra, Churchill primise vestea morţii lui FDR pe la miezul nopţii în 13 aprilie. A rămas prăvălit[67] în fotoliul lui tot restul nopţii. Se făcuse livid la faţă şi nu mai avea niciun fel de inflexiune sau expresivitate în voce. Intenţiona să se deplaseze[68] la Washington, la funeraliile lui Roosevelt. Însă în ultimul minut, deşi un avion aştepta pregătit de decolare, a decis să nu mai meargă. În condiţiile în care destui miniştri din cabinet se aflau deja în Statele Unite pentru conferinţa Naţiunilor Unite din 20 aprilie la San Francisco, iar în Marea Britanie voci din ce în ce mai vehemente cereau alegeri generale, îi era imposibil să plece din ţară pe fondul

acestor bulversări politice. Anthony Eden mergea în America la conferința de la San Francisco, aşa că avea să-l reprezinte pe prim-ministru în Statele Unite; Churchill urma să participe la slujba de comemorare a lui Roosevelt la Londra.

Printre demnitarii care s-au adunat împreună cu premierul în Catedrala St. Paul în acea dimineață, se aflau patru dintre monarhii exilați ai Europei – din Norvegia, Iugoslavia, Grecia şi Olanda –, precum şi doi dintre cei mai dragi prieteni ai lui Churchill din timpul războiului, ambasadorul Winant şi regele George al VI-lea. Regele venise împreună cu regina şi cu fiica lor de optsprezece ani, prințesa Elisabeta, pentru a-şi aduce omagiile lor. Asemenea tatălui ei[69], prințesa Elisabeta era în uniformă. Regele purta uniforma sa regală, simplă, dar maiestuoasă, de amiral al flotei, iar prințesa era în rochia oliv modestă de mecanic în Serviciile Teritoriale Auxiliare. Sarah Churchill, îmbrăcată în uniforma RAF albastră, şedea lângă tatăl ei. Clementine era încă în turneul bunăvoinței cu Crucea Roşie în Uniunea Sovietică, aşa că Winston o chemase din nou pe Sarah de la baza RAF de la Medmenham, ca să-i fie sprijin şi mângâiere: moartea lui Roosevelt însemna „o pierdere amarnică[70] pentru omenire”. Spre sfârşit, cei doi conducători avuseseră diferendele lor, însă pentru Winston Churchill, Franklin Roosevelt rămânea „cel mai mare prieten american pe care noi l-am avut vreodată”.

Când slujba comemorativă[71] s-a încheiat, ambasadorul Winant l-a escortat pe prim-ministru în lungul culoarului pardosit cu marmură neagră şi albă al naosului, până la uşă. Sarah venea în urma lor, cu degetele încleştate pe programul ceremoniei. Când au ieşit afară, tatăl ei s-a oprit, având în mână jobenul de mătase, care completa ținuta lui de doliu protocolară. Stând aşa în capul scărilor între două coloane grandioase, înnegrite de război, încadrându-i celebra statură, o rază de soare i-a luminat subit chipul. Şi

sub strălucirea soarelui, ceva a sclipit pe obrazul lui. Prim-ministrul plângea. După câteva clipe, şi-a recăpătat cumpătul, şi-a pus pălăria pe cap, şi-a luat la revedere de la cei care îl însoțeau şi a coborât brav scările, cu Sarah venind cu trei trepte în urma lui. Winston încheia războiul exact aşa cum îl începuse: în prima linie, şi singur.

* * *

În 1940, când Churchill demascase cu fermitate pericolul nazist, în timp ce colegii lui se gândeau să semneze un tratat de pace cu duşmanul lor de pe continent, britanicii s-au raliat în spatele lui, hotărâți să nu cedeze niciodată. Acum, cei care se îmbulziseră cândva să-l susțină îl părăseau, deşi bătălia era aproape câştigată. Mulți dintre colegii săi din Parlament îl blamaseră pentru deciziile geopolitice de la Ialta, însă Sarah ştia că nu evenimentele alarmante, care se desfăşurau la o mie şase sute de kilometri în est, erau motivul acestei abandonări. Cei mai mulți oameni nu priveau mai departe de ceea ce era în jurul lor. Unii nu priveau mai departe nici de propria lor casă – dacă se numărau printre norocoşii, care mai aveau încă unde să locuiască.

După aproape şase ani de război, britanicii erau extenuați. Din cauza raționalizărilor, sufereau permanent de frig şi foame, în timp ce bombardamentele nemților provocaseră o criză a locuințelor în toată țara. Sfârşitul războiului aducea cu sine teama de şomaj. Sarah sesiza aceste[72] îngrijorări în rândul colegilor ei, care nu ştiau ce putea însemna pacea în Europa pentru unitatea militară din care făceau parte. Urmau oare să fie transferați la posturi în Pacific, sau aveau să fie, pur şi simplu, lăsați la vatră? În armată, puteau conta pe o soldă sigură, un loc unde să doarmă şi trei mese îndestulătoare pe zi. După demobilizare, ce locuri de muncă aveau să existe pentru eroii întorşi de pe câmpul de luptă şi

pentru omologii lor neştiuţi, care purtaseră războiul pe frontul de acasă?

Sarah a revenit la baza RAF de la Medmenham, după slujba comemorativă de la Londra, iar în următoarele săptămâni a urmărit de la distanţă toată lupta tatălui ei. Pe măsură ce cererile pentru alegeri generale se făceau auzite tot mai tare, creştea şi sprijinul acordat partidului laburist, condus de Clement Attlee, şi idealurilor socialismului. În 23 mai, la două săptămâni după capitularea necondiţionată a naziştilor şi declararea victoriei în Europa, membrii liberali şi laburişti ai guvernului de coaliţie din timpul războiului au demisionat oficial, lăsând un ministeriat conservator interimar care să acopere vidul executiv, până când alegerile generale din 5 iulie aveau să instituie un nou guvern ales. Churchill şi-a început campania de o lună, în 4 iunie, cu un discurs incendiar, înfierând popularitatea crescândă a socialismului în Marea Britanie. Spera cu disperare să-i lămurească pe susţinătorii laburiştilor în privinţa pericolelor ce aveau să decurgă de pe urma a ceea ce părea a fi o formă umanitaristă şi bine intenţionată de guvernare socialistă. La Medmenham, Sarah asculta cu atenţie în acea seară vocea lui răsunând din aparatul de radio. Sub un regim socialist, avertiza el, tradiţia democratică britanică a libertăţii cuvântului avea să cedeze locul unui stat poliţienesc. După cum demonstrase istoria, un asemenea guvern avea să conducă inevitabil la un stat totalitarist, care nu putea decât „să recurgă la o formă de *Gestapo*”[73], pentru a-şi impune cu forţa programele şi a închide gura oponenţilor. Funcţionarii publici „nu vor mai fi funcţionari, şi nici publici”. Aceste enunţuri crunte erau alimentate de neliniştea tot mai mare pe care i-o stârneau lui Churchill evenimentele din Europa de Est.

În timp ce asculta, Sarah a observat că retorica tatălui ei era discordantă de data aceasta, ceea ce rar se mai

întâmplase. Spre deosebire de el, ea îşi petrecea zilele împreună cu oameni care vădeau un larg evantai de puncte de vedere, acolo unde îşi desfăşurau activitatea. Trebuia să vorbească şi el cu ei. Când s-a terminat discursul[74], l-a sunat la telefon pe tatăl ei. Dacă ea ar fi fost un adept al Partidului Laburist, discursul lui ar fi convins-o să îşi schimbe opinia? Din păcate, legătura telefonică era proastă, aşa că Winston nu a putut auzi răspunsul ei.

A doua zi dimineață, când s-a trezit, Sarah era încă nerăbdătoare să-i comunice impresiile ei despre discurs. Pe parcursul războiului, căpătase încredere în forțele ei, iar acum nu se mai sfia să-şi spună deschis punctul de vedere. „M-ai întrebat dacă[75] m-am simțit influențată?” şi-a început ea misiva. „Dacă aş fi fost de partea laburiştilor, mă îndoiesc că discursul tău m-ar fi convins să votez cu conservatorii.” Înțelegea temerile tatălui ei legate de socialism, în special după Ialta. Dar, chiar dacă discursul i-a încurajat poate pe unii să analizeze socialismul la modul abstract şi să accepte punctul lui de vedere, abstracțiile contau prea puțin pentru nişte oameni care se zbăteau să aibă ce să le dea de mâncare copiilor lor. „Cunoscuți de-ai mei, care sunt laburişti, nu votează cu Partidul Laburist pentru idealuri sau convingeri, ci pur şi simplu fiindcă viața a fost dură cu ei”, i-a explicat ea. „Aceştia consideră că doar votând cu laburiştii, lupta lor zilnică va putea deveni mai uşoară... Socialismul, aşa cum a fost practicat în război, nu a făcut rău nimănui, ci dimpotrivă foarte multor oameni le-a prins bine... Puținul lapte care se găsea era împărțit în mod egal, bogații n-au murit fiindcă rația lor de carne nu era mai mare decât a săracilor; şi nu încape nicio îndoială că această împărțire echitabilă a bunurilor şi sentimentul de sacrificiu spre binele tuturor au reprezentat unul dintre cele mai puternice legături, care ne-au unit atunci. Şi atunci de ce, spun ei, nu se poate ca acest sentiment de sacrificiu spre

binele tuturor să fie făcut să funcționeze la fel de eficient şi pe timp de pace.” Şi-a mai temperat cuvintele un pic. „Să nu crezi că sunt o rebelă!” a insistat ea. Nu devenea o socialistă. Înțelegea însă că el trebuia să aibă în vedere două baze de susținere laburistă. Cât despre intelectuali şi cei din mediul universitar, care îmbrățişaseră doctrina laburistă, ea se îndoia că el ar putea să-i facă să îşi schimbe opiniile. Dar a spus: „Mă îngrijorează acea mare parte a alegătorilor, care nu gândesc sau gândesc superficial, dar care, repet, sunt laburişti deoarece cred că, doar votând în acest fel, vor putea restrânge inegalitățile de şanse sau privilegiile sociale şi băneşti. Mă îndoiesc că oamenii aceştia gândesc mai profund de atât, şi nici nu cred că se amăgesc cu utopia vreunei lumi absolut egale. Însă vor mai mult, mult mai mult din tot ceea ce au avut până acum”. La fel ca oamenii din Ialta şi Sevastopol, britanicii aveau speranța că într-o bună zi viața lor va fi un pic mai uşoară şi va conta un pic mai mult.

Peste o săptămână, Sarah a primit un mesaj de la mama ei. „Tatăl tău mi-a arătat[76] excelenta scrisoare pe care i-ai trimis-o despre discursul lui de la radio”, scria Clementine. „L-a impresionat extraordinar... Este o analiză politică foarte judicioasă şi înțeleaptă.” Însă opinia publică se întorsese decisiv împotriva guvernului şi a omului care conduseseră țara în război până la victoria finală. Cu zece zile înainte de alegeri, Sarah l-a însoțit o zi pe tatăl ei în campania electorală. Ceea ce a văzut şi a auzit i-a frânt inima. Era „furioasă şi consternată[77] de violența şi duşmănia... atacurilor personale” împotriva tatălui ei, în special de la cei care făcuseră parte din guvernul de coaliție din timpul războiului. Pe măsură ce alegerile se apropiau, insultele lansate de un electorat obosit şi înfometat sporeau. În ultima zi a campaniei, o mulțime de douăzeci de mii de oameni l-a huiduit pe Winston pe Walthamstow Stadium.

În 5 iulie, poporul Marii Britanii a mers la urne, însă rezultatele alegerilor nu aveau să fie cunoscute decât peste trei săptămâni. Voturile de la distanță ale bărbaților şi femeilor din armată, din celălalt capăt al lumii, aveau să sosească abia după un timp. Churchill a plecat la Potsdam, o suburbie a Berlinului eliberat, unde urma să se întâlnească cu Stalin şi noul preşedinte american, Harry Truman. Era prevăzut ca această conferință să fie mai lungă – peste două săptămâni ca durată. Principalul obiectiv era să se stabilească măsuri concrete pentru administrarea Germaniei postbelice şi daunele penalizatoare ce trebuiau să îi fie impuse acesteia. De data aceasta, Winston i-a oferit fiicei lui mai mici, Mary, şansa de a fi asistenta lui. „Sper că întâlnirea va decurge bine[78] şi că Truman ți se va părea la fel de bun ca mesajele lui", i-a scris Sarah tatălui ei, când acesta se pregătea să plece. „Va fi straniu prima dată când voi trei veți sta jos împreună fără F.D.R."

Conferința de la Potsdam a fost ciudată, şi nu numai din cauza absenței lui FDR. După doar o săptămână, a fost întreruptă pentru o perioadă scurtă de timp, în 25 iulie, astfel încât Winston şi Mary să se poată întoarce în Marea Britanie, unde rezultatele alegerilor aveau să fie comunicate în ziua următoare. Prim-ministrul era încrezător că, în ciuda ostilității cu care se confruntase în ultimele săptămâni, scrutinul avea să reafirme dorința poporului ca el să conducă țara în continuare pe timp de pace, aşa cum condusese şi în timpul războiului. Spera să câştige alegerile, apoi să se întoarcă imediat la Potsdam, unde să se apuce de treabă din nou, fără nicio amânare.

În dimineața de 26 iulie, Sarah era la coafor. Îşi luase liber în acea zi pentru a fi împreună cu familia ei, când se comunica scorul scrutinului. I se părea un început amuzant de „banal"[79] pentru o zi atât de importantă, însă simțea nevoia să uite un pic de stresul aşteptării rezultatelor. În

timp ce coafeza îi aranja părul, auzea la radio un crainic vorbind despre alegeri. Era prematur pentru nişte prognoze semnificative. Dar, când Sarah a scos capul de sub casca zgomotoasă, tonul crainicului se schimbase deja. Primele numărători ale voturilor indicau „o victorie covârşitoare” a Partidului Laburist. Când a plecat de la coafor, Sarah s-a uitat în jurul ei la lumea de pe stradă. Începuse să se afle deja că laburiştii conduceau în preferinţele electoratului. Oamenii „păreau uluiţi, asemenea unor copii care au apăsat pe butonul de alarmă pentru incendii şi acum nu-şi pot crede ochilor cât de prompt au venit pompierii”.

Când a ajuns pe Downing Street 10, Sarah s-a dus direct în Camera Hărţilor. Acum, în locul hărţilor de război[80], pe pereţi apăruseră hărţi cu circumscripţiile electorale pentru Parlamentul britanic. Tatăl ei şedea în capul mesei, cu ceilalţi membri ai familiei Churchill adunaţi în jurul lui. Pe măsură ce fiecare rezultat era anunţat şi consemnat, el încuviinţa gânditor din cap, fără să facă vreun comentariu. Nu după mult timp, a fost limpede că se pornise deja „un mare val” laburist[81]. Încercând să accepte realitatea[82] unei înfrângeri zdrobitoare, Winston a început să facă glume, însă nimeni nu prea gusta acum umorul lui. În curând, s-a servit dejunul. Din fericire, bucătarul se gândise să pregătească bucate mai uşor de înghiţit decât rezultatele alegerilor.

După crâmpeie de conversaţie fără noimă, Clementine s-a încumetat să zică: „Winston, ştii cum se spune[83], s-ar putea ca tot răul să fie spre bine”.

El s-a uitat la ea şi a replicat: „Mda, sau viceversa, când binele se confundă cu răul”.

Mai târziu în acea seară, când înfrângerea era înscrisă ferm pe hărţile electorale de pe pereţi, iar demisia lui fusese înaintată regelui, premierul şi-a strâns familia – Clementine, Sarah, Mary, Randolph, Diana şi soţul ei, Duncan Sandys,

şi fratele mai mic al lui Winston, Jack – şi s-a apucat să visese cu ochii deschişi la întoarcerea acasă în îndrăgitul ținut Chartwell, cu farmecul pastoral şi idilic al locurilor. Poate, reflecta el, va fi posibil ca familia să rămână împreună tot timpul. Fiecare dintre copiii lui şi familiile lor ar putea avea o căsuță în vale, lângă conacul principal. Iar acel loc s-ar putea numi „Colonia de la Chartwell”[84].

În restul serii, au stat toți împreună, fiecare căznindu-se să se împace cu ideea acelei înfrângeri covârşitoare. Sarah şi Mary[85] se îmbrăcaseră cu toalete de seară elegante la dineu, pentru a insufla reuniunii o atmosferă mai veselă, însă toate podoabele etalate nu aveau cum să însenineze prea mult acele momente. Ca întotdeauna, Clementine[86] şi-a păstrat calmul cu demnitate. Diana era teribil de palidă, în timp ce Mary era vizibil marcată de dezamăgirea ce o cuprinsese. După mama lor, a spus Mary, Sarah era cea mai curajoasă. La Sarah, aerul acela de impasibilitate aristocratică s-a tulburat doar imperceptibil, în efortul ei de a-şi redobândi încrederea tipică într-un viitor mai bun. În loc să se lase copleşită de înfrângere, Sarah a început să viseze la paradisul bucolic al tatălui ei.

Deşi rezultatele scrutinului electoral erau devastatoare pentru tatăl ei, Sarah nu putea avea regrete când se gândea la ultimii cinci ani. Războiul fusese o tragedie zguduitoare, însă în mod straniu, ei îi adusese o anumită mulțumire, de care nu avusese parte niciodată în copilărie, mai ales în momente ca acestea, când stătea lângă părinții ei. „Adevărata fericire[87] a acestor ultimi ani”, îi scrisese ea lui Clementine la scurt timp după ce se întorsese de la Ialta, „a fost să vă cunosc cu adevărat pe amândoi, pe tine şi pe tata – v-am iubit întotdeauna, dar nu întotdeauna v-am şi cunoscut, iar această subită descoperire... este ca şi cum aş fi dat peste o mină de aur!” Pentru o fetiță care simțise mereu că era o „singuratică”, care era atât de timidă în fața

tatălui ei, încât nu se încumeta să vorbească în prezența lui şi prefera să îi scrie mesaje, fusese o descoperire neprețuită şi entuziasmantă, nu numai a tatălui ei, ci şi a ei înseşi.

În dimineața următoare, când a compus o scrisoare adresată lui Winston, n-a făcut-o fiindcă se temea să vorbească cu el. Ceea ce voia ea să spună era însă prea important pentru a îmbrăca doar forma efemeră a vorbirii directe. Dorea ca tatăl ei să vadă, să țină în mână foaia de hârtie cu rândurile aşternute de ea, pentru a-i explica tot ce însemnaseră pentru ea aceşti ultimi ani.

„Scumpul, scumpul, scumpul meu[88] tată”, începea ea. „Nu vei uita ce ai spus aseară – despre Colonia de la Chartwell, da? Promiți? Nu există pe lume tărâm mai frumos, şi vom avea loc suficient, vom lucra pământul, vom mulge vacile, vom hrăni găinile, iar tu vei avea un clopot enorm, din care să suni când vei vrea să ne vezi. Noi vom ieşi din căsuțele noastre... şi vom putea cu toții să petrecem seara împreună – oh, şi când ne vom fi distrat vreodată mai bine?!” Apoi, s-a întors la dezamăgirea amară a alegerilor. Deşi abandonarea conducătorului care călăuzise țara cu bine în anii războiului era şocantă, Sarah încă credea că poporul nu se îndreptase împotriva tatălui ei. Şi-a reiterat convingerea că oamenii îşi doreau, pur şi simplu, cu disperare să trăiască mai bine şi credeau că soluția pentru acea viață mai bună era schimbarea. „Indiferent ce bulversări s-au petrecut”, îl asigura ea, „eu ştiu că tu eşti la fel de respectat în sufletul lor, cum ai fost întotdeauna.” Faptul că putuse să fie lângă el în toți aceşti ani îi oferise lui Sarah cea mai mare bucurie cu putință, însă în aceste momente, Sarah nu se gândea la persoana ei. O preocupa doar binele tatălui ei. Mai presus de toți ceilalți, el avea să fie întotdeauna pe primul loc în inima ei.

„Ştii cum spuneai – «În război, fermitate – în pace, bunăvoință – în victorii, mărinimie – în înfrângeri, sfidare»,

tu m-ai învățat un lucru măreț aseară – în înfrângeri, umor!”, scria ea. „Celălalt lucru care mi-a umblat prin minte, a fost un crâmpei din rugăciunea mea preferată – «Să dai şi să nu socoteşti costul/ Să lupți şi să nu-ți pese de răni/Să trudeşti şi să nu cauți odihna/ Să munceşti şi să nu ceri vreo răsplată» – Ei bine, iată într-adevăr bilanțul tău de război.”

Aceste înfăptuiri erau, pentru Sarah, darul anilor de război petrecuți lângă tatăl ei. Războiul o preluase din cel mai de jos punct al vieții ei şi o dusese până pe culmile lumii, însă ceea ce conta pentru Sarah, mai mult decât banchetele somptuoase, mai mult decât călătoriile în colțuri îndepărtate ale pământului, mai mult decât informațiile privilegiate sau şansa de a-i cunoaşte pe conducătorii care vor rămâne în istorie – era relația pe care o făurise cu tatăl ei.

Sarah a încheiat scrisoarea; sentimentele pe care îşi dorise de atâta timp să i le comunice tatălui ei erau acum, în sfârşit, aşternute în clar, pentru el, nu cu o mână tremurândă pe un petic de hârtie, ci scrise cu îndrăzneală, cu încredere de sine. „Dumnezeu să te binecuvînteze[89], dragul meu. Primeşte toată dragostea mea... eşti extraordinar... Uau uau şi pentru totdeauna UAU!”

DUPĂ IALTA

„Acordul de la Ialta[1] a ajuns să fie un fel de legendă”, spunea comentatorul Chet Huntley în emisiunea de joi seara la ABC Radio, în 28 iunie 1951. „Uneori, Acordul de la Ialta este apărat. În majoritatea cazurilor, este criticat şi prezentat drept o gafă a diplomației americane.” Aceeaşi

afirmație s-ar fi putut aplica la fel de bine şi în cazul Marii Britanii. Imediat după eveniment, Conferința de la Ialta a fost considerată un apogeu al unității Aliaților în timpul războiului. La doar câțiva ani după aceea, Ialta părea să spună o poveste complet diferită. Nu era vârful unei cooperări, ci mai degrabă momentul când Aliații au oscilat între Războiul Mondial şi Războiul Rece. Peste decenii de atunci, privirea retrospectivă a făcut loc unor noi interpretări. Unii văd Ialta ca pe un al doilea München, o trădare în favoarea unui duşman de moarte; bucuriile unei păci pe termen scurt înecate în frica, războiul şi tragedia care au urmat. Alții văd în Ialta deznodământul predestinat şi inevitabil al unei lumi întinse între doi poli, unde deciziile unor indivizi nu au aproape niciun efect pentru a dejuca nişte forțe geopolitice ce acționează de secole.

Ialta a inspirat, de asemenea, o avalanşă de ipoteze contrare faptelor – întrebări de genul „Ce s-ar fi întâmplat dacă?”. Ce s-ar fi întâmplat dacă Roosevelt nu ar fi fost atât de bolnav? Ce s-ar fi întâmplat dacă ar fi murit în timpul celui de-al treilea mandat al său, iar Henry Wallace ar fi devenit preşedinte? Ce s-ar fi întâmplat dacă Aliații nu ar fi obținut nimic la Ialta? Ce s-ar fi întâmplat dacă Churchill şi Roosevelt l-ar fi amenințat pe Stalin cu un război? Oricât de palpitante ar părea, asemenea raționamente sunt neproductive. Aşa cum afirma Huntley în emisiunea lui radiofonică, Ialta „nu a fost o afacere izolată[2]. Într-o mare măsură, a fost produsul a ceea ce se întâmplase înainte”. Din cauză că Armata Roşie dobândise controlul în Europa de Est, Aliații occidentali nu prea mai aveau ce face pentru a-l forța pe Stalin să coopereze, în afară de a-l amenința cu un război, pe care să-l şi declare. Europa trecuse prin cinci ani de conflicte armate; nimeni nu avea chef să mai continue la fel. Poate că singurul mod în care Armata Roşie ar fi putut să fie împiedicată să strivească sub cizme țări din

Europa, ca Polonia, România şi Ungaria, era să deschidă un al doilea front în Franța, măcar cu doi ani mai devreme. Dar în 1942, soldații americani nu erau pregătiți pentru o asemenea invazie, şi nici industria americană nu era suficient de mobilizată pentru a echipa o forță comună de invazie britanică şi americană pe Frontul de Vest – în timp ce ar fi continuat să poarte un război împotriva Japoniei. De aici, decurge în mod necesar o nouă întrebare. Ce s-ar fi putut întâmpla, dacă atât Marea Britanie, cât şi Statele Unite s-ar fi mobilizat mai repede? Şi astfel, spirala ipotezelor contrare realității poate continua, într-un ciclu nesfârşit de întrebări fără răspuns.

Ce s-ar fi putut întâmpla are prea puțină importanță în lumina celor întâmplate efectiv.

În 6 august 1945, americanii au aruncat bomba atomică la Hiroshima. Peste două zile, Uniunea Sovietică a declarat război Japoniei. În ziua următoare, americanii au aruncat o a doua bombă, de data aceasta la Nagasaki. În 15 august, japonezii au capitulat. Odată ce ultimul duşman comun a fost învins, orice pretext de a continua un parteneriat între Est şi Vest s-a risipit repede. Atâta timp cât mai trăia Stalin, rămânea cumva speranța că Uniunea Sovietică ar putea fi convinsă să coopereze; după moartea lui, în 1953, acea iluzie a dispărut.

Averell Harriman avea să comenteze, privind în urmă, că el nu credea că Stalin a semnat acordurile de la Ialta cu intenția de a le nesocoti în doar câteva luni. Inițial, spunea Harriman, Stalin „a crezut greşit[3] că nu risca aproape nimic promițând alegeri libere” în locuri ca Polonia, „întrucât comuniştii erau suficient de populari pentru a putea câştiga”. În fond, Armata Roşie salvase şi eliberase Polonia. Însă Stalin a supraestimat grav popularitatea sovieticilor. Atunci când voința sovieticilor a întâmpinat rezistență, Stalin s-a apucat să încalce aproape fiecare clauză din

acordurile de la Ialta. În Polonia, nu au avut loc alegeri până în 1947, iar acelea nu fost nicidecum libere. Comuniştii şi-au consolidat puterea, iar Polonia a intrat categoric în ceea ce prezisese George Kennan că avea să fie sfera de influenţă sovietică. La fel s-a întâmplat şi cu Germania de Est, zona pe care sovieticii fuseseră însărcinaţi să o administreze în perioada de reconstrucţie postbelică. În ciuda garanţiilor din Declaraţia pentru Europa eliberată, Aliaţii occidentali sau organizaţia pentru pace propusă de Roosevelt nu puteau face aproape nimic pentru a asigura dreptul la autodeterminare al ţărilor din Europa Răsăriteană, care erau înghiţite de Uniunea Sovietică, una după alta. Şi nici sovieticii nu s-au oprit când s-au confruntat cu graniţele Europei. Influenţa sovietică s-a răspândit rapid în China şi în părţi din Vietnam şi Coreea.

În martie 1946, după doar un an de la Conferinţa de la Ialta şi urmând îndemnul preşedintelui Truman, Winston Churchill s-a adresat unei mulţimi la un mic colegiu din oraşul Fulton, în Missouri, statul natal al lui Truman. Acolo, Churchill a rostit una dintre cele mai durabile afirmaţii din discursurile sale: „De la Stettin[4] (*Szczecin*, în poloneză) la Marea Baltică, până la Trieste, la Marea Adriatică, o cortină de fier s-a coborât de-a curmezişul continentului european". Cincisprezece ani mai târziu, când Războiul Rece se instalase în lume, acea cortină s-a materializat în Berlin sub forma unui zid concret, împărţind oraşul în Berlinul de Est şi Berlinul de Vest.

Deşi acordurile de la Ialta s-au fărâmiţat repede, bunele intenţii din spatele lor ar fi putut să se păstreze mai trainic în memoria colectivă, dacă mai mulţi dintre principalii lor artizani ar fi rămas în viaţă pentru a le apăra. După nici cinci ani de la Ialta, trei participanţi americani principali muriseră: FDR în 1945, Harry Hopkins în 1946 şi Edward Stettinius în 1949. În schimb, moştenirea Ialtei a ajuns să

fie întinată prin acuzații de spionaj sovietic, când Alger Hiss, adjunctul lui Stettinius şi secretar general al primei adunări pentru organizarea Națiunilor Unite, a fost acuzat că era spion sovietic. În 1948, Whittaker Chambers, care trecuse prin multe la viața lui, l-a denunțat pe Alger Hiss în fața Comisiei Camerei Reprezentanților pentru Activități Neamericane. Însă termenul legal de chemare în judecată în cazul spionajului se prescrisese. La proces, Curtea Supremă nu l-a putut învinui pe Hiss decât în baza a două capete de acuzare de sperjur – jurământ fals în fața justiției. A fost condamnat la cinci ani de închisoare. Deşi susținătorii lui Hiss au continuat să insiste că era nevinovat, documente date publicității ulterior de către CIA au scos la iveală dovezi concludente că Hiss fusese într-adevăr spion sovietic, de la mijlocul anilor 1930 până după perioada Ialta. Deşi nu se cunoaşte dacă Hiss a făcut spionaj şi în timpul Conferinței de la Ialta, ideea că sovieticii avuseseră agenți implantați în delegația americană nu a făcut decât să discrediteze şi mai mult Conferința.

În Marea Britanie, o mare parte dintre reacțiile violente împotriva Ialtei au fost declanşate printr-o decizie care nu făcea parte, de fapt, din protocolul semnat de către cei trei conducători aliați: repatrierea a sute de mii de prizonieri de război sovietici şi est-europeni, precum şi a unor persoane strămutate – în unele cazuri cu forța –, care nu doreau să se mai întoarcă. Foarte mulți dintre aceştia au fost trimişi în gulaguri sau au fost ucişi. Prim-ministrul Margaret Thatcher a aprobat ridicarea unui monument comemorativ în amintirea lor. Ca o nouă dovadă a disensiunilor care au caracterizat moştenirea Ialtei, monumentul original a fost vandalizat şi distrus iremediabil. În 1986, a fost înlocuit cu un altul. Noul monument se află într-un mic parc, vizavi de Victoria and Albert Museum din Londra.

* * *

Pentru mulți, perioada postbelică şi Războiul Rece au consolidat Ialta ca un punct de cotitură în ciocnirea dintre națiuni, emisfere şi ideologii. Într-adevăr, nu este nicidecum o coincidență dacă regiunea Crimeii, care înconjoară Ialta propriu-zisă, continuă să fie un punct geopolitic incendiar în tensiunile dintre Rusia şi Occident. Începând din 2014, odată cu anexarea de către Putin a Crimeii, ostilitățile au izbucnit din nou. Națiunile Unite[5] au condamnat imediat această acțiune şi au adoptat multiple rezoluții, chiar şi recent, în decembrie 2019, cerând retragerea forțelor armate ruseşti.

Însă dincolo de geopolitică se află relațiile personale. Împletindu-se cu povestea despre sfârşitul unui război şi începutul altuia, găsim şi povestea despre trei seturi de tați şi fiice – tați şi fiice ale căror relații au fost puse la încercare şi s-au consolidat grație istoriei pe care au trăit-o împreună.

Asemenea multor femei, fiecare dintre cele trei fiice a descoperit că războiul i-a dat posibilitatea ca, pentru o scurtă perioadă de timp, să-şi folosească nişte calități care altminteri ar fi rămas nevalorificate, şi să îndeplinească roluri şi competențe care, altfel, nu le-ar fi fost accesibile – Sarah în WAAF, Kathleen ca jurnalist, iar Anna ca aghiotant la Casa Albă. Războiul le-a dat posibilitatea să călătorească în țări cu datini şi tradiții diferite de cele din țările lor. Ca agenți diplomatici, au putut să stea la masă alături de conducători ai lumii, într-o perioadă când diplomații femei erau mai mult o excepție. Deşi câteva femei lucraseră în ministerul de Externe american începând din anii 1920, abia în 1949, când preşedintele Truman a numit-o pe Helen Eugenie Moore Anderson ca şefă a misiunii diplomatice din Danemarca, s-a întâmplat ca o femeie să ocupe postul de ambasador. În Marea Britanie, progresul a fost chiar mai lent. Femeilor nu li s-a permis să intre în diplomație până în 1946, şi abia în 1976 s-a ajuns ca Marea Britanie să aibă

primul ambasador femeie[6] – Anna Warburton, şi, printr-o coincidenţă, tot în Danemarca.

Lui Sarah Churchill, Kathleen Harriman şi Anna Roosevelt, Ialta le-a oferit şansa să devină indispensabile pentru taţii lor, după a căror dragoste, recunoaştere şi stimă tânjeau mai presus de orice. Participarea la Conferinţa de la Ialta i-a dat lui Sarah ocazia de a deveni persoana care servea drept un fel de extensie a creierului lui Winston, de a fi fiinţa care „în tăcere ţinea pasul cu el”[7], care îi asigura certitudinea că exista lângă el întotdeauna un om care să-i înţeleagă fiecare gând sau emoţie. Încă din zilele copilăriei ei, când Sarah fusese calfă de zidar pe lângă Winston, învăţând să aşeze cărămizile şi să folosească firul de plumb, a fi asistenta tatălui ei era tot ce îşi dorise vreodată. Pentru Kathleen, a fost împlinirea prezicerii lui Averell, că într-o bună zi ei doi aveau să devină „cei mai buni[8] prieteni din lume”. Războiul le-a dat amândurora şansa de a avea un parteneriat mai semnificativ decât ar fi putut prezice vreodată. Pentru Anna, războiul a fost ultima şansă disperată de a-şi vedea împlinit visul de a putea fi aproape de tatăl ei şi de a fi acceptată de el, părintele drag de care fusese separată atâta vreme printr-o uşă închisă. Aşteptase aproape un sfert de veac ca să prindă visul care o ocolise de când era mică, iar pentru scurt timp, a reuşit acest lucru.

La câteva luni după război, când Winston depăna nostalgic amintiri, i-a oferit lui Sarah o cugetare înţeleaptă. „Dintr-o întreagă viaţă[9] de lungi şi variate experienţe, cea mai preţioasă experienţă pe care ţi-o pot transmite este să ştii cum să poţi păstra clipa.” Însă cu toată experienţa lui în această lume, nici Winston Churchill chiar, darămite fiica lui, nu a putut păstra clipa. La fel de iute cum se deschisese, fereastra oportunităţii din vremea războiului s-a şi închis. Lumea a mers mai departe, iar taţii şi fiicele au trebuit să meargă şi ei odată cu ea. Dar, legate parcă de

experiența trăită de ele în timpul războiului, viețile acestor trei fiice şi ale familiilor lor aveau să continue să se intersecteze în anii următori. Toate cele trei femei aveau să cunoască, de asemenea, durerea cicatricelor invizibile pe care războiul le lăsase în urmă, marcându-le pe fiecare dintre ele şi pe cei pe care îi iubeau.

* * *

Când s-a întors acasă la New York în 1946, Kathleen Harriman a decis categoric că, după viața de diplomat la Moscova, nu o mai interesa să continue o carieră în diplomație. Glumea cu sora ei că munca asta „implică prea mult[10] ceai şi fursecuri". În schimb, Kathy şi-a reluat activitatea de jurnalist la *Newsweek.* Între timp, Averell s-a întors pentru scurt timp la Londra, pentru a prelua postul de ambasador la plecarea lui Gil Winant, în aprilie 1946. De data aceasta, Kathy nu l-a mai însoțit. Şi a fost mai bine aşa. Averell a rămas la Londra doar cinci luni, revenind în SUA în octombrie, pentru a deveni secretarul comerțului în administrația Truman.

Pe durata acelei şederi în Londra, Averell nu a reluat relația cu Pamela Churchill. Circumstanțele neobişnuite care îi făcuseră să fie împreună erau acum de domeniul trecutului, iar Averell se împăcase cu soția lui, Marie. Printr-o coincidență, Pamela şi-a petrecut o bună parte din acest interval de timp în New York, unde nu a pregetat să o caute pe buna ei prietenă Kathy. Pamela i-a mărturisit lui Kathy că rămăsese fără bani. Ea şi Randolph divorțaseră oficial, iar ea trăgea mâța de coadă, căznindu-se să îl crească şi pe micuțul Winston. Kathy, care s-a înduioşat de soarta prietenei ei, uitase poate de alocația permanentă pe care Averell i-o stabilise Pamelei, sau a considerat eventual că era insuficientă pentru nevoile ei. Indiferent de motiv, cert a

fost că i-a oferit Pamelei salariul ei de la *Newsweek*[11]. Pamela a acceptat cu mare plăcere.

Poate că Pamela considerase că se cuvenea să răsplătească acest gest şi, socotindu-l un fel de comision de intermediar, i-a făcut cunoştinţă lui Kathy cu omul pe care aceasta avea să-l ia de bărbat. Într-o seară, când Pamela era[12] la New York, a ieşit în oraş cu Henry Mortimer, nepotul fondatorului companiei Standard Oil of California şi un descendent al lui John Jay, unul dintre „părinţii fondatori". S-au întâlnit la St. Regis Hotel. Pamela a adus-o pe Kathy, iar Henry l-a adus pe fratele lui mai mare, Stanley, care şi el îi făcuse curte Pamelei la un moment dat. Stanley divorţase recent de soţia lui, Babe Cushing, cu care avea doi copii, Stanley III şi Amanda[13]. Babe îl părăsise ca să se mărite cu unul dintre nenumăraţii foşti amorezi ai Pamelei, şeful CBS, Bill Paley. Majoritatea bărbaţilor cădeau victime farmecului Pamelei, însă Stanley s-a simţit atras în schimb de americanca brunetă şi zveltă. Stanley şi Kathy erau oarecum şi vecini. El crescuse în elegantul Tuxedo Park, New York, nu departe de Arden House, însă întâmplarea făcuse ca până atunci cei doi să nu se fi întâlnit niciodată. Stanley s-a îndrăgostit imediat de Kathy. După un an şi jumătate[14], au anunţat nunta. Printre cei care au primit o invitaţie la eveniment erau preşedintele Truman; fostul preşedinte Herbert Hoover; generalii Eisenhower, Marshall şi MacArthur; întreaga Curte Supremă; J. Edgar Hoover; Frances Perkins; premierul canadian Mackenzie King; numeroşi ambasadori străini şi miniştri; delegaţii la Ialta – amiralul Leahy, Chip Bohen şi Jimmy Byrnes; şi o sumedenie de prieteni britanici ai familiei Harriman, printre care Anthony Eden, Peter Portal, lordul Beaverbrook şi, fireşte, distinsul Winston S. Churchill. Dar nu şi Iosif Stalin.

În timp ce Kathy şi Stanley s-au consacrat vieţii de familie, Averell şi-a continuat cariera în guvern şi serviciul public. A

devenit coordonator al Planului Marshall, un ajutor financiar în valoare de 12 miliarde de dolari, instituit în 1948 pentru a stimula reconstrucția economică postbelică a țărilor din Europa de Vest; şi asistent special al preşedintelui. În 1952, a participat la prima rundă a alegerilor în calitate de candidat democrat la funcția de preşedinte al Statele Unite. Deşi tentativa lui de a deveni candidatul nominalizat al partidului său a fost nereuşită, a fost ales guvernator al New Yorkului, în 1954, învingând-l pe amorezul de odinioară al lui Kathy, Franklin D. Roosevelt Jr. În 1956, Averell din nou a dat greş în încercarea de a fi nominalizat, iar după aceea nu a mai participat niciodată la cursa electorală, însă a devenit unul dintre „înțelepții" Războiului Rece – consilier, ambasador itinerant şi veteran al politicii, în administrațiile Kennedy şi Johnson. A servit drept reprezentant personal al preşedintelui Johnson în timpul convorbirilor pentru pace în Vietnamul de Nord. În 1968, a fost numit preşedinte al Comisiei prezidențiale pentru respectarea drepturilor omului. Anna Roosevelt era vicepreşedinte. După Ialta, au rămas prieteni pe viață. În 1969, Averell Harriman a primit distincția „Presidential Medal of Freedom".

Respectându-şi cuvântul, Kathy a lăsat politica şi diplomația în seama tatălui ei. După ce s-a măritat, a evitat să fie în atenția opiniei publice. În schimb, s-a dedicat filantropiei (în special consiliului universității unde învățase, Bennington College), schiului, cailor ei dragi şi câinilor de vânătoare şi, mai ales, familiei ei – soțul ei, Stanley; fiii ei, David, Jay şi Averell (alintat Avie); şi copiii ei vitregi, Stanley şi Amanda. Avie susținea că[15] mama lor, o sportivă pasionată chiar şi la vârsta de peste optzeci de ani, era cea care îl învățase pe tatăl lor să tragă cu puşca.

Ca filantroapă[16], Kathy a fost membră în consiliul organizațiilor Visiting Nurse Service din New York şi

Foundation for Child Development. Cu excepția unor scurte perioade de campanie pentru Averell, Kathy nu a mai jucat niciodată rolul de principal partener al tatălui ei în afaceri sau politică, şi arareori s-a mai referit la experiențele ei din timpul războiului. Deşi mulți ar fi fost tentați să depene amintiri personale despre Churchill, Roosevelt şi Stalin, ea, asemenea atâtor persoane din generația ei, era modestă şi discretă în privința evenimentelor la care fusese martoră. Pur şi simplu, nu[17] s-a considerat niciodată deosebit de importantă. Reticența ei avea şi o latură practică. În timpul unui discurs despre Rusia rostit la un dineu pentru Bennington College în New York, în 1946, una dintre rarele ocazii când a vorbit în public despre război, a descris de ce era atât de rezervată în a discuta despre perioada pe care o trăise la Moscova. „Fiecare om are idei preconcepute”[18], a explicat ea. „Oamenii cu care fiecare dintre noi vorbeşte doresc invariabil să îşi confirme concepțiile lor – fie că acestea sunt adevărate sau false. Pentru unii, dacă eu nu zugrăvesc Rusia drept o țară de ticăloşi, ajung să fiu stigmatizată drept o comunistă. Alteori, dacă nu creez imaginea unei nobile experiențe – mă trezesc acuzată că îi discreditez pe ruşi.”

Sentimentele ei față de acest subiect au fost întărite în 1952, când a fost chemată să depună mărturie în fața Congresului, în timpul unei investigații efectuate de o comisie a Camerei privind masacrul din Pădurea Katyn. În ciuda unor mari presiuni[19] din partea membrilor Congresului de a recunoaşte că în mod intenționat ascunsese faptul că sovieticii îi uciseseră pe ofițerii polonezi, Kathy a rămas fermă. A declarat că raportase doar ceea ce văzuse şi putuse afla la momentul respectiv. A admis însă noile dovezi edificatoare, care demonstrau, fără niciun fel de îndoială, că sovieticii comiseseră atrocitățile. După audiere, n-a mai discutat niciodată această chestiune. Această

reţinere a lui Kathy era conformă cu tendința ei de a-şi compartimenta diferitele părţi ale existenței. A optat, pur şi simplu, să treacă cu vederea tot ce era nerelevant sau neplăcut în situația ei actuală şi să meargă mai departe. Atât de reținută era Kathy în privința perioadei extraordinare trăite alături de tatăl ei şi propriilor ei contribuţii, încât fiii ei nu ştiau mare lucru în afară de faptul că mama lor fusese la Londra şi Moscova în timpul războiului. În anumite momente, ce-i drept, mai prindeau câte un crâmpei din viața ei dinainte, ca atunci când venea să-i învelească pe băieți la culcare şi le ura *Spokoinoi noci*[20] – noapte bună, pe ruseşte. Abia după moartea ei în 2011, la vârsta de nouăzeci şi trei de ani, David a descoperit un prețios pachet cu scrisori[21], ascuns în spate într-o debara. Erau scrisorile pe care Kathy i le trimisese surorii ei în timpul războiului. Descoperirea acestor scrisori le-a dat fiilor ei posibilitatea să o aprecieze, într-un mod complet nou, pe fascinanta femeie care a fost mama lor.

Deşi de-a lungul vieții Kathy nu a avut o relație de prietenie apropiată cu Anna Roosevelt sau Sarah Churchill, în mod inevitabil familia Harriman şi familia Churchill aveau să rămână legate una de cealaltă printr-o singură persoană importantă: Pamela. În 1971, după treizeci de ani de când se întâlniseră prima oară, Averell şi Pamela s-au trezit împreună din nou la un dineu festiv acasă la editorul ziarului *Washington Post*, Kay Graham, în Washington D.C. Nu se mai văzuseră de mulți ani. Averell era văduv; soția lui, Marie, murise în anul precedent. Pamela era văduvă. După o serie de aventuri, se măritase din nou. Al doilea soţ, producătorul american de musicaluri Leland Hayward, tocmai murise. Deşi Pamela avea cincizeci şi unu de ani, iar Averell aproape optzeci, era ca şi cum timpul stătuse în loc pentru ei din acea seară profetică în Londra, cu bombele

căzând în jurul lor. Idila s-a reaprins, iar mai târziu în acel an s-au căsătorit.

Cea mai bună prietenă a lui Kathy din tinerețe era acum mama ei vitregă. Deşi relația dintre ele nu a devenit niciodată fățiş ostilă, lucrurile au luat o altă întorsătură între ele după ce Pamela s-a măritat cu tatăl lui Kathy. Pamela copilărise pe meleagurile rurale englezeşti, însă nu i-a convenit acum să se plieze preferinței familiei Harriman de a avea un trai simplu la țară şi de a se ocupa de sport la Arden. Mai important chiar, odată cu prezența constantă a Pamelei[22], lui Kathy îi era aproape imposibil să mai vorbească singură cu tatăl ei. Această nouă dinamică dintre cele două femei a fost ilustrată cel mai bine, poate, printr-o întâmplare la un Crăciun, când Averell şi Pamela au venit la dejun în casa din Arden a lui Kathy şi Stanley. Kathy aranja nişte gustări pe masă. Exact când a pus acolo o farfurie cu pateu, unul dintre nenumărații ei câini a apărut înăuntru. Adulmecând ceva delicios, a sărit cu labele pe masă şi a înhățat pateul. În aceeaşi clipă, Kathy s-a răsucit în loc, a înşfăcat câinele de greabăn şi i-a smuls dintre fălci mâncarea furată. Pe urmă, dintr-o singură mişcare, s-a ridicat în picioare, a pus pateul înapoi pe platou, s-a întors spre Pamela şi a zis: „Nu vrei un pic[23] din deliciosul nostru pateu franțuzesc?” De atunci înainte, ori de câte ori venea la masă acasă la Kathy, Pamela era circumspectă față de ceea i se oferea să mănânce.

În tot acest timp, Averell o adora pe Pamela. Îl făcea să se simtă tânăr, de parcă ar fi avut toată viața în față. Au trăit cincisprezece ani împreună, dar când Averell a murit în cele din urmă, la vârsta de nouăzeci şi patru de ani, nu a fost fără controverse. Ştiind că fiicele lui erau înstărite, a decis să îşi lase averea văduvei lui. Pe atunci, Pamela, care îşi luase cetățenia americană, era deja o forță în Partidul Democrat, unde avea un rol-cheie în strângerea de fonduri.

În 1993, preşedintele Clinton a numit-o ambasador în Franța. Însă Pamela nu îşi pierduse niciodată gustul pentru un trai pe picior mare, aşa că odată cu cheltuielile extravagante şi investițiile proaste, averea imensă moştenită de la Averell s-a risipit repede. Ca parte a patrimoniului familiei Harriman, Kathy şi sora ei Mary au dat-o în judecată pe Pamela pentru administrarea financiară defectuoasă, dar, în cele din urmă, au încheiat disputa amiabil. În februarie 1977, în timp ce înota în piscină la hotelul Ritz din Paris, Pamela a suferit o hemoragie cerebrală şi a murit. În testamentul ei, a făcut două prevederi notabile: promisese deja tabloul *Trandafiri* de Van Gogh, o capodoperă cu natură moartă, pe care Averell o achiziționase în timpul lunii de miere cu Marie în 1930, pentru National Gallery of Art din Washington D.C., iar acum testamentul confirma donația. Şi ceea ce mai rămânea din averea de la Harriman i-a revenit unicului ei copil, Winston S. Churchill II şi familiei acestuia.

* * *

Moartea subită a lui FDR şi tranziția la lumea postbelică au aruncat-o pe Anna pe un teren nefamiliar. Toată viața ei de adult, identitatea ei fusese definită prin influența covârşitoare a tatălui ei pe scena politică, la nivel național şi mondial. Ce reper îi rămânea acum? După ce s-au întors la Seattle[24], Anna şi John au sperat să îşi reia locurile de muncă la *Seattle Post-Intelligencer,* însă au descoperit repede că proprietarul ziarului, William Randolph Hearst, nu prea mai avea nevoie de ei. Înainte, fuseseră fiica şi ginerele preşedintelui. Acum, erau doar doi oameni obişnuiți, fără prea mult talent editorial şi fără experiență. Ziarul se putea lipsi de ei.

Anna şi John au decis să pornească o afacere pe cont propriu. Era exorbitant de scump să lansezi un ziar pornind

de la zero, aşa că au căutat să cumpere o publicaţie care exista deja. Au găsit un ziar săptămânal care se distribuia gratis, *Phoenix Shopping News*, în Arizona, şi cu sprijinul financiar din partea unor prieteni bogaţi şi influenţi din Partidul Democrat, l-au cumpărat şi l-au rebotezat *Arizona Times*. Aproape imediat au dat de dificultăţi. Întâi, lansaseră un ziar de orientare democrată într-un oraş de orientare republicană. Ziarul pe care îl cumpăraseră nu avea tipografie sau alte dotări, aşa că a fost nevoie să investească sume enorme pentru a le procura. La aceste probleme, s-a adăugat penuria generală de produse de hârtie[25] în Statele Unite. Au trecut luni întregi, dar tirajul ziarului nu a crescut aşa cum speraseră ei. Neputând să le înapoieze banii investitorilor, au făcut noi datorii.

Între timp, ceva nu era în regulă cu John. Nu se simţise bine încă de când fusese pe front în război. După moartea lui FDR, el, mai mult chiar decât Anna, se zbătuse să îşi facă un rost în viaţă. Deşi fusese un ziarist de succes în timpul Marii Depresiuni, John suferea de un complex de inferioritate[26] şi se îndoia de capacităţile lui. Se temea că oamenii îl preţuiau doar fiindcă le putea oferi un acces spre preşedinte. Acum, nu mai era ginerele valoros al unui om important. Annei i se rupea inima, văzându-l pe soţul ei, marea iubire a vieţii ei, cum se afunda tot mai mult într-o stare de deprimare. A devenit un străin pentru ea. Îl implora să se ducă la doctor, dar el refuza. Psihiatrii erau doar pentru „ţicniţi"[27], insista el. Pe măsură ce John devenea tot mai labil psihic, Anna a început să se teamă de el. I-a spus să plece o vreme[28], ca să îşi găsească liniştea sufletească. Cât a fost plecat, Anna a preluat îndatoririle de redactor şi editor al ziarului lor şi a încercat să-i ţină la distanţă pe creditori.

Negreşit, depresia lui John avea legătură cu ceea ce văzuse în timpul misiunii de război în nordul Africii şi în

Mediterana, precum şi cu pierderea subită de identitate după moartea lui Roosevelt. Însă, în momentele ei de mare sinceritate, Anna recunoştea că problemele lui John începuseră cu mult timp înainte. Anna îşi înăbuşise amintiri dureroase datând din primii ani de război. Aceste amintiri aveau de-a face cu fiica ei, Ellie, când locuiau pe Mercer Island, lângă Seattle. Aşa cum Ellie avea să-şi amintească mai târziu, John Boettiger obişnuia să vină „în camera mea[29] o dată sau de două ori pe săptămână, când aveam cincisprezece sau şaisprezece ani, în timp ce îmi făceam temele", iar Anna era la parter pregătind cina. „John punea mâinile pe piepţii bluzei mele şi începea să îmi frământe sânii", a explicat ea. Ellie „ştia că nu era bine, însă nu ştia ce să facă". Dacă ţipa, ar fi auzit-o agentul de la serviciile secrete de-afară, dar poate dacă tatăl ei vitreg ar fi mers mai departe, probabil că ar fi ţipat. În schimb, Ellie se ruga de el să plece, spunându-i că avea multe teme de făcut, iar în cele din urmă, după cinci sau zece minute, John pleca. În tot acest timp, Ellie se gândea cu teamă că mama ei ar suferi cumplit dacă ar afla, întrucât Anna îl iubea enorm pe John, aşa că ea nu i-a spus nimic. O mică parte din fiinţa ei îşi făcea griji, de asemenea, că dacă îi spunea Annei, „poate nici nu m-ar crede". De asemenea, Ellie nu ştia cum să pună de acord faptele tatălui ei vitreg cu dragostea pe care ea şi fraţii ei i-o purtau lui John, care era un tată mai bun pentru ea decât tatăl ei adevărat, Curtis Dall. „Chiar dacă se presupune că poate exista o mare iubire", avea să spună mai târziu Ellie, după o asemenea experienţă „rămâne loc şi pentru frică."

Însă în tot acest răstimp, Anna a ştiut. Nu i-a spus niciodată lui Ellie, însă în particular, îi pusese în faţă lui John adevărul despre acţiunile lui. Dar când a făcut asta, el i-a spus, pur şi simplu, că „încerca să o înveţe[30] (pe Ellie) despre sex". Anna nu ştia ce să facă. Încremenită de

stupoare, nu a făcut nimic. În scurt timp, Ellie a plecat la o şcoală cu internat în San Francisco – unde a învățat în perioada cât mama ei a fost plecată la Ialta – şi apoi la Reed College. Anna a crezut că problema se încheiase. Dar când Ellie venea acasă în Arizona în vacanțele şcolare îi era teamă. Aveau un intercom[31] în casă şi, noaptea, fără ca Ellie să ştie, Anna îl ruga pe fiul ei mai mare, Curtis, să lase aparatul pornit în camera lui, cerându-i să vină imediat şi să bată la uşa ei dacă auzea vreun zgomot dinspre dormitoare. Din fericire, John nu i-a mai făcut „avansuri" lui Ellie, cum prefera ea să le numească, însă fiica ei avea să păstreze amintirile acelei frici şi agresiuni pentru tot restul vieții.

În 1948, Ellie s-a măritat cu colegul ei de facultate de la Reed College, Van Seagraves, şi în scurt timp a ajuns să stea la casa ei. În seara dinainte ca Ellie să nască primul ei copil, în august 1949, Anna i-a destăinuit lui Ellie că ea ştia ce făcuse John. Ellie a ajuns să îşi dea seama că Anna „se temea de John[32] deoarece ştia că era", cum se exprima Ellie, „tulburat psihic şi uneori labil". În toată viața ei, Anna s-a văzut pusă în mod repetat în poziția de-a alege între oamenii cei mai apropiați pentru ea. La Ialta, a simțit că trebuia să-l protejeze pe tatăl ei, în detrimentul relației lui cu cel mai apropiat aliat al său, Winston Churchill, şi cel mai apropiat consilier, Harry Hopkins. În timpul aventurii cu Lucy Mercer, s-a trezit că păstra secretul unuia dintre părinți, dar că îl trăda pe celălalt părinte. Cu John şi Ellie, a luat decizia de a-l proteja pe soțul ei şi de a-şi salva căsnicia, în loc să treacă printr-un al doilea divorț şi să îşi dezrădăcineze copiii. Poate că văzând-o pe Ellie, acum când urma să devină mamă la rândul ei, Anna a regretat amarnic că nu fusese capabilă să-şi protejeze fiica, atunci când aceasta avusese atâta nevoie de ea ca mamă. În seara aceea, Ellie a înțeles în sfârşit poverile apăsătoare pe care Anna le purtase

în suflet. Deşi Ellie ar fi putut[33] rămâne în continuare marcată de mâhnire şi resentimente, faptul că reuşise să o înțeleagă pe mama ei, tocmai acum când ea însăşi era pe punctul de a deveni mamă, le-a făcut pe cele două femei să se apropie sufleteşte. În urmă cu cinci ani, când Anna se întorsese de la Ialta, îi dăduse lui Ellie micuța figurină de lut întruchipând o femeie cu un copil în brațe, pe care Averell Harriman i-o făcuse cadou la plecare. I-a trimis-o fiicei ei în dar, când aceasta a împlinit optsprezece ani. Când a primit figurina de lut, Ellie s-a gândit – „ce păpuşică drăgălaşă”[34]. După dezvăluirile Annei şi naşterea primului ei copil, figurina a căpătat probabil o nouă semnificație. Şi astăzi chiar[35], Ellie o păstrează pe polița de deasupra căminului, etalată la vedere ca o amintire de la mama ei.

În 1949, Anna şi John au divorțat. Ziarul a dat faliment. Anna s-a mutat cu Johnny la Los Angeles. Până atunci, Anna se împăcase deja cu mama ei, iar timp de un an au colaborat la o emisiune radiofonică, *Eleanor and Anna Roosevelt Program.* Pentru o vreme, Anna a editat, de asemenea, o revistă numită *The Woman*. În scurt timp, Anna a aflat că John se recăsătorise şi că lucra la o firmă de relații publice în New York, însă refuza în continuare să consulte un psihiatru. De Halloween, în 1950, John s-a sinucis, aruncându-se de la fereastra unui hotel din New York. Elliott, fratele Annei[36], a identificat cadavrul. Johnny, fiul Annei cu John, avea unsprezece ani.

În 1952, Anna s-a măritat cu James Halsted, un doctor care lucra la Administrația Veteranilor. S-au mutat înapoi la New York, unde Anna a început să lucreze în sfera relațiilor publice, pentru spitale şi centre medicale. În 1958, au pornit într-o nouă aventură şi s-au mutat pentru doi ani în Iran, unde, ca profesor invitat cu o bursă Fullbright, Jim s-a ocupat de înființarea unui spital. Când s-au întors în Statele Unite, Anna a început să se ocupe de acțiuni umanitare,

ducând mai departe opera tatălui şi a mamei ei, care devenise o forță în viața publică. După decesul lui FDR, Eleanor activase în calitate de delegat la Adunarea Generală a Națiunilor Unite şi de reprezentant al SUA în Comisia Națiunilor Unite pentru Drepturile Omului; a murit în 1962. În 1963, preşedintele Kennedy a numit-o pe Anna în Consiliul consultativ cetățenesc privind statutul femeii, iar aceasta călcând pe urmele mamei ei i s-a alăturat lui Averell Harriman în Comisia prezidențială pentru respectarea drepturilor omului. În aceste roluri, Anna nu mai trebuia să aleagă între sprijinul acordat tatălui ei sau mamei ei. Putea să celebreze viața şi realizările amândurora. Pentru tot restul vieții, Anna a rămas un cetățean al lumii, un avocat al prosperității omenirii şi un participant pasionat la discuțiile despre treburile globale, pe scară largă şi redusă deopotrivă.

Pentru Anna, pe lângă împlinirile pe plan profesional şi în căsnicia ei cu Jim Halsted, acele săptămâni semnificative din 1945 au fost mereu prezente în mintea ei. Din când în când, se trezea prinsă în mijlocul unor controverse privind ultimul an din viața lui FDR. Anna îl apăra întotdeauna pe tatăl ei, cu tot ceea ce făcuse el ca preşedinte, nu în ultimul rând privind Ialta. În timpul Războiului Rece, Conferința de la Ialta a devenit un fel de minge politică, o țintă uşoară pentru judecăți critice. Cei care doreau să se distanțeze de orice insinuare că ar sprijini comunismul acuzau administrația Roosevelt, pe motiv că ar fi manifestat o simpatie excesivă față de adversarul lor de la Răsărit. De exemplu, în 1951, senatorul republican Robert Taft, fiu al preşedintelui William Howard Taft şi o speranță prezidențială el însuşi, a început să răspândească asemenea idei despre Ialta în timp ce urmărea să obțină o nominalizare din partea republicanilor. Anna i-a scris imediat, pentru a corecta „inexactitățile, insinuările[37] şi jumătățile de adevăr privind Conferința de la Ialta”. Îi lua

apărarea astfel nu numai tatălui ei, ci şi lui Averell Harriman şi Harry Hopkins[38].

Mai era, de asemenea, şi subiectul sănătății tatălui ei. La fiecare câțiva ani, vreun aşa-zis expert medical se apuca să publice „materiale calomnioase”[39] oferind noi explicații pentru moartea lui Roosevelt. Deşi nu au ajuns chiar până la teorii conspirative despre o posibilă otrăvire, cum sugerase Stalin, l-au diagnosticat postum cu tot ce se putea, de la o serie de accidente vasculare până la o tumoare canceroasă la creier. Întrucât arhivele medicale despre FDR dispăruseră în mod misterios la scurt timp după moartea lui (unii suspectau că fuseseră sustrase de doctorul Ross McIntire), nu exista nicio modalitate de a pune capăt zvonurilor în mod decisiv. Până la urmă, Anna l-a încurajat pe doctorul Howard Bruenn să redacteze un raport final despre sănătatea lui FDR în ultimul lui an de viață, inclusiv despre cauza morții. În 1970, Bruenn a publicat articolul „Însemnări clinice despre boala şi moartea preşedintelui Franklin D. Roosevelt”, în *The Annals of Internal Medicine.* Suferind de o insuficiență cardiacă acută, FDR murise din cauza unei masive hemoragii cerebrale. Aşa cum afirma Bruenn în articol, el nu simțise în niciun moment că, în cazul lui Roosevelt, insuficiența cardiacă i-ar fi afectat facultățile mintale sau că l-ar fi împiedicat să îşi exercite funcția în deplinătatea capacităților sale. Anna a considerat că articolul lui Bruenn era „corect şi important”[40], şi era recunoscătoare că Bruenn lămurise în sfârşit lucrurile definitiv.

* * *

Chiar şi după mult timp de când tatăl ei nu mai trăia, Annei îi făcea plăcere să participe la discuții legate de lumea lui FDR. Când copiii ei[41] veneau în vizită la Hillsdale, New York, unde Anna şi Jim trăiau retraşi, îi aştepta întotdeauna

o masă în familie. În timp ce mâncarea era pe plită sau în cuptor, Anna zăbovea în pragul uşii, cu o ţigară în mână, la jumătatea drumului dintre bucătărie şi living, ca şi cum ar fi rămas aceeaşi tânără de altădată – dornică să ia parte la conversaţia despre politică şi afaceri internaţionale, dar totuşi mereu cumva pe margine.

În 1975, la treizeci de ani după Ialta, Anna a murit de cancer la gât, la vârsta de şaizeci şi nouă de ani. Ca încă un exemplu al împletirii perpetue a vieţilor acestor familii, după moartea ei, soţul ei, Jim, s-a însurat cu fiica lui Harry Hopkins, Diana. Cu puţin timp înainte să moară, Anna a vorbit în faţa unui auditoriu la Hunter College în New York City, împărtăşind câteva reflecţii despre viaţa ei şi părinţii ei. Era neclintită în adoraţia ei pentru FDR: „Când trăia tatăl meu[42], am avut pentru el cea mai mare admiraţie şi dragoste, vrând foarte mult să îi fiu pe plac şi să câştig aprobarea lui". Aşa cum susţinea fiul ei Johnny, fiecare dintre soţii Annei „a ştiut într-un fel[43] că, mai presus de toţi, exista un bărbat căruia ea îi închina devotamentul cel mai sincer şi cel mai puternic". Pentru Anna, timpul pe care şi-l petrecuse cu tatăl ei şi amintirile dragi despre el aveau să fie întotdeauna „marea răsplată a vieţii ei".

* * *

După şocul alegerilor din iulie 1945, Winston s-a luptat să facă faţă înfrângerii zdrobitoare. Ştia că trebuia să plece undeva departe. Feldmareşalul Harold Alexander avea o casă în Italia, pe malul lacului Como. I-a oferit-o lui Churchill pentru o vacanţă liniştită de o lună, în septembrie; fostul prim-ministru a acceptat cu încântare. Putea lăsa deoparte ziarele şi zilnicele cutii roşii, pline cu probleme de stat, luând în schimb pânze de tablouri şi pensule, pentru câteva săptămâni de tihnă, linişte şi pictură. Dar nu voia să fie singur în acea lună, în timp ce pornea pe un nou drum în

viață. Clementine era prea prinsă cu treburi ca să poată veni cu el; se ocupa de găsirea unui nou apartament în Londra şi de pregătirea domeniului Chartwell pentru întoarcerea lor. Din nou, contemplând un viitor incert, Winston s-a gândit la Sarah. Mai aveau de făcut împreună o ultimă călătorie.

Când Sarah a aflat că o alesese pe ea ca să meargă cu el, „din preaplinul lacrimilor, a izbucnit în plâns”[44]. Deşi era încă încadrată activ în WAAF şi avea să fie demobilizată abia mai târziu în acel an, nu avea prea mult de lucru acolo, aşa că ofițerul comandant i-a acordat o permisie pentru a-l însoți pe tatăl ei, „nu în calitate oficială de această dată, ci pur şi simplu ca fiică a lui”. În timp ce Winston picta, Sarah şedea lângă el sub soarele cald, reflectând tăcută la fericirea de a fi împreună. Spre sfârşitul vacanței lor, Winston i-a scris lui Clementine: „Sarah a fost o bucurie[45] pentru mine. Este atât de prevenitoare, delicată, amuzantă şi veselă. Sejurul aici ar fi fost catastrofal fără ea”. Cu Sarah lângă el, Winston începea să se adapteze unui nou ritm de viață. Într-o seară, când greierii cântau în aerul răcoros de-afară, Winston i-a spus lui Sarah: „Am avut o zi frumoasă”[46]. Sarah nici nu mai ținea minte de când nu-l mai auzise spunând aşa ceva.

Când, în cele din urmă, Sarah a fost demobilizată din WAAF, în decembrie 1945, a presupus că avea să revină pe scena teatrului, însă un apel telefonic a schimbat totul. Nu o atrăsese niciodată prea mult ideea de a juca în filme, dar un regizor italian, Mario Soldati, voia să îi dea rolul principal în filmul său *Daniele Cortis.* Inițial, lui Sarah nu i-a convenit să lucreze într-o fostă țară inamică, atât de repede după încheierea războiului, însă tatăl ei a încurajat-o să accepte oferta. „Face parte din[47] treaba învingătorului să îi ajute pe cei învinşi”, i-a zis el. Colaborarea dintre cinematografia italiană şi fiica premierului avea să reprezinte un fel de vindecare interculturală. Dar însemna, totodată, că avea să

fie departe de oamenii pe care îi iubea – familia ei, dar şi Gil Winant.

Căsătoria lui Sarah cu Vic Oliver a încetat în mod oficial în octombrie 1945. Când au venit actele de divorț, Sarah era acasă cu părinții ei. Tatăl ei i-a făcut semn să vină până la el, în celălalt colț al camerei, unde i-a şoptit la ureche: „Liberă!”[48] Însă Sarah simțea un nod în stomac, chinuită de gândul că de fapt nu era liberă. „Deocamdată, sunt mai mult sau mai puţin liberă, şi asta doar în detrimentul altcuiva”, i-a scris ea mai târziu lui Winston, din Italia. Apoi, a mai adăugat: „Se pare că întotdeauna trebuie să rănesc persoana care mă iubeşte”. Deşi Vic Oliver o înşelase pe Sarah, mințind-o atât ca actor, cât şi ca soț, Sarah simțea, pare-se, că destrămarea căsniciei lor era cumva din vina ei. De asemenea, perspectiva unei relații cu Gil Winant, acum, după război, o umplea de aprehensiune. La mijlocul anului 1944, Sarah începuse să sesizeze un vag motiv de îngrijorare în privința lui Winant. Pe atunci, fiul lui era încă prizonier la nemți, însă poate că Sarah a intuit ceva mai mult, atunci când îi scria lui Harry Hopkins: „Fie vorba între noi doi[49], eu nu cred că se simte prea bine... dar să nu spui că eu am zis asta”. Când Sarah a terminat de filmat *Daniele Cortis*, Winant a venit în Italia să se vadă cu ea. Renunțase la postul de ambasador şi se întorsese acasă în New Hampshire, ca să scrie o carte de memorii despre viața lui în anii de război. Dar, după existența trepidantă din timpul războiului, Winant se adapta mai greu la liniştea din vremea păcii. Despărțit de soție şi plin de datorii, când a sosit în Italia, Winant era profund deprimat şi dornic cu disperare să reînnoiască relația lui cu Sarah. Întrebată de mama ei într-o scrisoare când urma să vină acasă, Sarah a răspuns: „Gil are nevoie de mine enorm[50] – ca să îl ajut cu corectura la cartea lui – nu mai are putere să continue singur cu manuscrisul... E atât de bolnav şi disperat şi tracasat din

cauza cărții – încât trebuie mai întâi să-l ajut cumva”. Până să se gândească la posibilitatea continuării relației lor, cartea lui de memorii „nu trebuie să fie un eşec”, a decis ea. Winant nu era singura persoană care se chinuia să îşi scrie memoriile de război. Şi tatăl ei se lupta cu editorii în privința memoriilor lui: „Nu apleca urechea la prea mulți”[51], l-a îndemnat ea pe Winston. „Scrie această carte cum îți dictează ție inima.”

Sarah era dispusă să-l ajute pe Winant, sperând să-i ridice moralul, însă când venea vorba să se mărite cu el, ceea ce el dorea de multă vreme, nu putea să consimtă. Ieşise în lume, pe cont propriu, pentru prima oară în viață. Îl iubea negreşit, dar nu era pregătită să se recăsătorească. Winant a plecat acasă dezamăgit.

În 19 noiembrie 1947, Sarah se afla în St. Paul’s Cathedral, la o slujbă de comemorare, pentru a doua oară în decurs de doi ani. Londra deplângea moartea unui alt american îndrăgit: Winant. În urmă cu două săptămâni[52], exact în ziua când erau publicate memoriile lui, Winant se încuiase în fostul dormitor al fiului său, scosese un pistol şi se împuşcase. În timp ce orchestra Royal Air Force[53] cânta acordurile melodice sfâşietoare din „Variațiunile Enigma” de Edward Elgar, Sarah simțea că moartea lui Winant era din vina ei[54], că dacă ar fi acceptat să se mărite cu el, l-ar fi putut scăpa de depresie. Era o reflecție care nu făcea decât să-i întărească convingerea că ea nu putea decât să le aducă nefericire celor care o iubeau.

Cu timpul, Sarah a găsit din nou dragostea, de data aceasta în persoana fotografului monden britanic Antony Beauchamp. În 1951, au hotărât să se căsătorească, în timp ce se aflau în vacanță în SUA, la Cloister pe Sea Island, în Georgia. O vreme, Sarah a fost luată pe sus de elanul noii iubiri şi al succesului profesional. Ea şi Antony s-au mutat la Los Angeles, unde Sarah a dat lovitura cu un rol alături

de idolul ei din copilărie, legenda hollywoodiană şi maestrul de dans Fred Astaire, în filmul *Royal Wedding*. Singurul lucru care i-a lipsit pentru ca fericirea ei să fie deplină în acel an era că nu a putut să fie cu tatăl ei, pentru a sărbători revenirea lui în Downing Street 10, când a ajuns prim-ministru pentru a doua oară. Ar fi zburat în sus pe cele trei şiruri de trepte şi ar fi dat buzna în camera lui, exclamând, „Uau, Papa !”[55] şi s-ar fi ghemuit la picioarele lui. El s-ar fi luminat la faţă şi împreună ar fi sporovăit şi ar fi râs, exact cum făcuseră în timpul războiului.

Dar fericirea lui Sarah a fost doar trecătoare. În 1957, după doar şase ani de căsnicie, Beauchamp s-a sinucis cu o supradoză de somnifere. După moartea lui, Sarah a primit un mesaj de compasiune de la o persoană care îi înțelegea durerea: „Viața poate fi foarte dură[56] cu noi (inclusiv ziarele şi apendicele lor), însă, aşa cum te cunosc, ştiu că îi poți ține piept”, scria Anna Roosevelt.

Era o sumbră lovitură a sorții, reamintind că sacrificiile din timpul războiului continuau să aibă consecințe negative. Impactul războiului asupra sănătății mintale, pe atunci atât de puțin înțeles, i-a afectat pe mulți, inclusiv pe cele trei fiice, care s-au văzut unite prin această realitate tragică după război. Depresia şi suicidul i-au atins pe bărbații pe care îi iubeau. John Boettiger şi Antony Beauchamp erau grav afectați de experiențele lor din timpul războiului: Boettiger a fost ofițer în armată, trimis în misiune în nordul Africii şi în Mediterana, iar Beauchamp a fost fotograf de război, mandatat oficial[57], în Pacific. În 1969, soțul lui Kathy, Stanley Mortimer, avea să încerce, de asemenea, să se sinucidă prin împuşcare. Stanley suferise[58] ani de zile de tulburare bipolară. Experiențele din timpul războiului, când fusese comandant şi observator pe un avion de recunoaştere al marinei în Pacificul de Sud, în special după ce prietenul său cel mai bun a fost ucis, au jucat probabil un rol

important în înrăutăţirea bolii lui. Stanley suferea, de asemenea, din cauza unui Alzheimer apărut timpuriu, dar nediagnosticat corect, pe care e posibil ca tratamentul pentru depresie să-l fi exacerbat. Din fericire, Kathy l-a descoperit pe Stanley până nu a fost prea târziu şi i-a salvat viaţa. Stanley s-a însănătoşit, după care el şi Kathy au mai trăit treizeci de ani împreună, până la moartea lui în 1999.

După moartea lui Antony, viaţa lui Sarah a intrat într-o spirală infernală. A început să bea prea mult şi de două ori a fost arestată pentru stare de ebrietate în public şi comportament turbulent. În cele din urmă, s-a dus la tratament în Elveţia. Renunţând la actorie, a ales un trai liniştit în Spania. Acolo, când se aştepta cel mai puţin, a întâlnit dragostea vieţii ei, în persoana unui britanic expatriat, Henry Touchet-Jesson, al 23-lea baron Audley. La fel ca Sarah, Henry era roşcat la păr, avea patruzeci şi nouă de ani şi mai fusese însurat. Din păcate, suferise un accident vascular, în urmă căruia rămăsese parţial paralizat, neputând să mai scrie nimic decât numele lui. În ciuda sau din cauza imperfecţiunilor fiecăruia, s-au îndrăgostit profund. Când Henry a cerut-o de nevastă pe Sarah, i-a scris tatălui ei: „Simt că am atât de[59] puţin să-i ofer, dar totuşi, Domnule, o iubesc pe Sarah. O iubesc pentru frumuseţea ei, tristeţile ei şi bunătatea ei instinctivă. Dacă îmi va fi îngăduit să îi ofer tihnă, ardoare... orice i-ar putea aduce fericirea aşa cum o înţelege ea, atunci viaţa mea mi se va părea cu adevărat împlinită”.

După un an şi trei luni de mariaj binecuvântat, plin de dragoste şi fericire, blestemul a lovit din nou în viaţa lui Sarah. Henry a murit din cauza unei hemoragii cerebrale. Peste trei luni, sora ei, Diana, s-a sinucis. După lovitura zdrobitoare a acestor două tragedii, Sarah a început din nou să bea. A avut o scurtă idilă cu Lobo Nocho, un artist şi cântăreţ de jazz afro-american, dar s-a terminat repede.

Când, în 24 ianuarie 1965, preaiubitul ei tată a murit la vârsta de nouăzeci de ani, suferința ei a atins apogeul.

La moartea lui Winston, a fost ca şi cum o părticică din sufletul lui s-a cuibărit în sufletul ei, căci, în timp ce Sarah se chinuia să depăşească starea de amărăciune, s-a apucat să scrie. Asemenea tatălui ei, Sarah era deja o pictoriță talentată. Acum, s-a aruncat năvalnic în domeniul literaturii, literatură pentru care Winston câştigase Premiul Nobel în 1953. Dar dacă Winston scria despre istorie, inclusiv propriul lui loc în ea, scrierile lui Sarah explorau meandrele sufletului. Prima ei carte, *A Thread in the Tapestry*, o reflecție duioasă şi elegantă asupra vieții ei alături de tatăl ei a fost publicată în 1966. În anul următor, a publicat o carte de basme, urmată de două volume de poezii.

Sarah nu a avut niciodată copii, însă nepoții şi nepoatele ei o adorau. Pentru nepoata ei, Celia Sandys, Sarah era o „zână din poveşti”[60], care venea la ei cu cadouri fabuloase. I-a uluit pe copii când, jucând pe o scenă londoneză într-un spectacol cu *Peter Pan*, a zburat prin aer, prinsă de nişte sârme invizibile. Dar, cu timpul, au ajuns să înțeleagă frământările ei profunde. Sarah pierduse atât de mulți oameni, într-o succesiune rapidă – Winant, Beauchamp, Audley, sora ei şi, în final, tatăl ei –, încât n-a mai reuşit niciodată să-şi revină complet după aceste suferințe cumplite. Dar încerca încă să privească spre viitor. În 1981, Sarah a publicat un ultim volum, o carte de memorii personale, intitulată *Keep on Dancing – Dansează mai departe*, mantra vieții ei.

Sarah întruchipa atât de mult din personalitatea tatălui ei – inteligența lui, dinamismul lui, patosul lui şi sublima lui uşurință de a mânui cuvintele şi limbajul –, încât nu e imposibil să ne-o imaginăm, într-o epocă diferită, ca succesoarea lui în politică. Într-adevăr, ar fi putut fi fericită

într-o asemenea carieră, unde sentimentul unui țel înalt, aşa cum îl descoperise în timpul războiului, ar fi reuşit poate să o propulseze prin tragedie. Totuşi, în ciuda tragediilor, a luptelor personale şi a convingerii sfâşietoare că ea le aducea nenorocire celor care o iubeau, Sarah a fost, aşa cum afirmă nepoata ei, Celia, o ființă umană „talentată şi strălucită”[61], care era „absolut încântătoare” cu toți cei care au cunoscut-o. Aşa cum i-a spus mai tâziu o femeie surorii lui Sarah, Mary: „Deşi aceia dintre noi[62] care au lucrat cu Sarah şi au cunoscut-o vor simți negreşit că nenumăratele ei calități au fost insuficient recunoscute şi, poate, nu încurajate aşa cum s-ar fi cuvenit, veselia şi curajul ei în momente adesea dificile au fost o inspirație pentru noi toți.” Semăna mult cu ceea ce Pamela îi scrisese lui Kathy despre Sarah, cu mulți ani în urmă.

Dar nici chiar Sarah nu putea continua să danseze pentru totdeauna. Alcoolul şi-a spus cuvântul în cele din urmă. Spre sfârşitul vieții, Sarah era împăcată cu faptul că era pe moarte. Aşa cum i-a spus unei prietene, „nu mă deranjează că mor[63], fiindcă ştiu că tata mă aşteaptă”. Dintre toți oamenii extraordinari din viața ei, tatăl ei a fost întotdeauna steaua cea mai luminoasă. Neîndoielnic, pentru Winston, sentimentul era reciproc. Aşa cum avea să spună mai târziu nepoata lui Sarah, Celia, „sunt sigură că ea[64] a fost copilul preferat al bunicului meu”. Sarah Churchill a murit în 1982, la vârsta de şaizeci şi şapte de ani.

* * *

Pe măsură ce anii au trecut, iar moştenirea complicată a Conferinței de la Ialta a continuat să-şi manifeste consecințele, în timp ce relațiile dintre Est şi Vest cunoşteau continue fluctuații, puțini aveau să-şi mai aducă aminte că Kathleen Harriman, Anna Roosevelt şi Sarah Churchill fuseseră prezente la acest punct de răscruce dintre Războiul

Mondial şi Războiul Rece. Cei care îşi aminteau totuşi de ele le considerau pe cele trei fiice nu mai mult decât nişte ajutoare sau amfitrioane, prezidând „o petrecere într-o casă de la țară[65], unde musafirii s-au acomodat fără fasoane cu o înghesuială excesivă”, aşa cum scria, după peste patruzeci de ani de la Ialta, spionul Alger Hiss într-o carte de memorii menită să-l pună pe el într-o lumină favorabilă. Când istoricii aminteau de cele trei fiice, erau doar „material de umplutură”[66], cum spunea Anna – remarci nonşalante despre lipsa băilor sau invazia de ploşnițe –, pentru a aduce o notă de lejeritate în contextul unui episod complex şi chiar tragic din ultimele zile ale celui de-Al Doilea Război Mondial. Atunci când explorăm viețile acestor mari oameni ai istoriei şi imensa lor influență politică, e uşor să uităm că ei, aidoma multor altora, au fost şi tați. În ciuda – sau poate din cauza – cerințelor unei lumi aflate în război, relațiile acestor tați cu fiicele lor au fost extrem de semnificative pentru ei toți.

Deşi Ialta nu a reprezentat apogeul colaborării Aliaților, aşa cum mulți speraseră să fie, pentru trei tinere a fost unul dintre momentele culminante din viața lor. În timpurile recente, prezența pe scena mondială a copiilor unor conducători de stat aleşi – în special prezența fiicelor lor – a devenit mai banală, însă în epoca Ialtei, era ceva fără precedent. Lumea postbelică avea să le uite, însă ele nu aveau să uite niciodată şansa de a fi fost, pentru tații lor, partenere de nădejde, protectoare şi confidente, fie doar şi pentru o clipă din eternitate. Ca întotdeauna, Sarah a formulat lucrul acesta cel mai bine, cuvintele elocvente pe care i le-a scris tatălui ei după Conferința de la Teheran fiind perfect valabile şi în ceea ce priveşte sentimentele ei de la Ialta – ba poate cu atât mai mult chiar: „Dragul meu tată drag”[67], scria ea, „atâta timp cât voi trăi nu voi uita niciodată minunata, da, minunata noastră călătorie – peste ani, e

posibil ca toată ceremonia somptuoasă şi coloritul acelor grandioase evenimente să pălească sau să se estompeze – însă eu nu voi uita niciodată... Toate astea, şi multe altele, vor fi cu mine pentru totdeauna.”

Cuvinte de mulțumire

Marea bucurie de a scrie această carte a venit de la oamenii minunați care mi-au umplut viața. Această carte a început, cum se şi cuvenea, într-o librărie, la Chartwell Booksellers din Manhattan. „Singura librărie «Winston Churchill» din lume”, amplasată în holul clădirii unde am lucrat pe vremea când, din licențiată în istorie, mă transformasem în analist financiar. Proprietarul librăriei, Barry Singer, care mă primea cu plăcere, când îmi savuram ceaiul de după-amiază printre comorile lui, a avut amabilitatea de a-mi face cunoştință cu Lee Pollock, director executiv la International Churchill Society (ICS), cel mai prevenitor şi generos prieten şi specialist. Lee, la rândul său, mi-a făcut cunoştință cu dr. David Freeman, editor al jurnalului ICS, *Finest Hour.* David a fost cel care m-a rugat să scriu un articol despre documentele rămase de la Sarah Churchill, pe care familia Churchill le punea la dispoziția cercetătorilor pentru prima oară. „În cazul în care cauți un proiect pentru prima ta carte”, mi-a zis el, „acesta poate fi un filon pe care să-l ai in vedere.” Îți mulțumesc pentru sugestia şi încurajarea care mi-au dat imboldul de a porni pe această cale. Rămân pentru totdeauna recunoscătoare.

Mă consider nespus de norocoasă pentru sprijinul extraordinar de care m-am bucurat pe ambele maluri ale

Atlanticului, în special de la familiile taților şi fiicelor, care se află în centrul acestei narațiuni.

Mulțumesc familiei Churchill, în special lui Randolph Churchill, care m-a încurajat încă de la primele noastre conversații; Emmei Soames, care a avut amabilitatea de a-mi permite accesul la documentele mamei sale Mary, la Churchill Archive Centre, înainte ca acestea să poată fi consultate în mod public; lui Jennie Churchill, pentru interesul şi sprijinul ei nemărginit; şi Celiei Sandys pentru minunatele ei memorii. Multe mulțumiri, de asemenea, lui lady Williams, care prin frumoasele amintiri despre Winston şi Sarah, din perioada când a lucrat ca secretară a lui Churchill, i-a readus parcă la viață pentru mine; lui Hugo Vickers, care a avut amabilitatea de a-mi face cunoştință cu lady Avon, nepoată a lui Winston Churchill şi văduvă a lui Anthony Eden; şi neobositului Laurence Geller, preşedinte al International Churchill Society, pentru nețărmuritul entuziasm şi incredibilul sprijin acordat acestui proiect, şi nu numai atât.

Pe partea americană, doi remarcabili membri ai familiei Roosevelt – Ellie Seagraves şi John R. Boettiger, copiii Annei Roosevelt – m-au înduioşat până la lacrimi cu amintirile lor nespus de impresionante despre mama şi bunicul lor. Vă mulțumesc pentru timpul acordat, pentru cuvintele, fotografiile, încrederea, amabilitatea şi nesfârşita voastră gentilețe. De asemenea, adresez alese mulțumiri ambasadorului William vanden Heuvel.

Şi familiei Mortimer, mii de mulțumiri, în special lui David Mortimer şi Shelley Wanger, Avie şi Gigi Mortimer, Amanda Burden şi Kitty Ames. David Mortimer a făcut tot ce i-a stat în putință pentru a mă ajuta să apreciez la justa valoare personalitatea extraordinară a mamei şi a bunicului lui, pentru ca acest proiect să poată fi împlinit. Cuvintele nu pot exprima îndeajuns recunoştința mea pentru tot ceea ce ați

făcut ca să mă simt binevenită în viața voastră. Voi fi mereu recunoscătoare pentru prietenia voastră.

Istoricii nu ar putea da viață întâmplărilor de odinioară fără resursele din arhive şi fără ajutorul minunaților lor arhivişti. Țin să mulțumesc inegalabilului Allen Packwood şi echipei lui de la Churchill Archive Center din Churchill College, Cambridge; arhiviştilor de la Library of Congress, în special Patrick Kerwin; lui Patrich Fahy şi Dara Baker de la Franklin D. Roosevelt Library, precum şi National Parks Service, care mi-au oferit un tur de culise la Springwood, astfel încât să pot înțelege pe deplin copilăria Annei Roosevelt; şi lui James Cross pentru sprijinul său oportun privind James Byrnes Papers la Clemson. Mulțumesc deopotrivă Institutului Roosevelt, care prin bursele acordate le oferă tinerilor istorici posibilitatea de a merge efectiv mai departe.

Pe lângă bogăția de resurse a bibliotecilor universitare, am fost norocoasă să pot avea acces la fantasticul sistem de biblioteci de pe țărmul nordic al oraşului Chicago, îndeosebi bibliotecile publice din Glencoe, Winnetka şi Wilmette. Mulțumiri, de asemenea, Clubului Universității din Chicago şi lui George William Price.

Am avut norocul de a beneficia de cei mai buni mentori. Profesorul sir David Cannadine mi-a oferit sfaturi şi îndrumări extraordinar de pertinente atât la începutul, cât şi la sfârşitul acestui proces. Supravegherea şi călăuzirea oferite de profesorii Niall Ferguson şi David Reynolds, pe durata studiilor mele universitare, rămân neprețuite. Julian şi Emma Fellowes, cu care am avut bucuria de a purta atâtea conversații încântătoare şi pătrunzătoare despre istorie, opțiunile narative şi viață. Şi David Brooks, pentru timpul şi sfaturile cu generozitate oferite încă din vremea când eram o tânără absolventă plină de entuziasm, dar mai cu seamă pe durata perioadei de început a acestui proiect.

Mulţumiri prietenilor mei, care m-au primit în casa lor cu prilejul numeroaselor călătorii de documentare: Marissa Yu, Hardik Gupta, Filip Vurdelja, Ian Mok şi, în special, Caroline Costin şi Ted Wright. Mulţumiri, de asemenea, lui Phil Reed de la Cabinet War Rooms; Gioia Diliberto pentru cele mai bune sfaturi despre scriere; dr. Austin Culver pentru cunoştinţele sale de cardiologie; Zach Uttich de la BLVDier pentru competenţele sale vestimentare; Adriana Jurado pentru bunătatea ei; Candice Millard, Allison Pataki şi Monique Brinson Demery pentru ideile lor iniţiale; Ned şi Margaret Handy pentru prietenia afectuoasă şi conversaţiile lor minunate; dr. John Mather pentru entuziasmul său; prietenilor mei de la Harvard Law School, în special compatrioţii mei din Section One, care au fost alături de mine când am avut nevoie de o mână de ajutor şi care au ştiut să înveselească atmosfera; şi dragei mele prietene Caroline Healy McLendon, care mi-a fost alături din clasa întâi.

Mulţumiri speciale lui David şi Rachel Waimon, pentru feedbackul lor plin de solicitudine, inteligenţa sclipitoare şi prietenia lor – şi mai cu seamă lui Rachel, care m-a ajutat să descâlcesc subtilităţile limbii şi culturii ruse.

Şi lui Justice Anthony Kennedy, care m-a îndemnat să citesc scrisorile marchizului de Custine despre călătoria sa prin Rusia imperială în secolul al XIX-lea. Amintirile sale au avut un impact extraordinar asupra acestui proiect.

Mă bucur de marea şansă de a avea cea mai bună echipă editorială din lume: editorul meu, Deanne Urmy, una dintre cele mai prevenitoare, elegante şi perspicace persoane pe care le cunosc. Ea le-a înţeles pe aceste remarcabile fiice, din prima zi. Soarta a făcut să pot lucra cu ea la această carte. Şi mulţumiri din suflet tuturor celor de la Houghton Mifflin Harcourt, în special Jessica Vestuto şi Leah Petrakis pentru eforturile şi sprijinul lor neobosit, şi lui Bruce

Nichols. Aş vrea, de asemenea, să îi mulţumesc agentului meu, Michael V. Carlisle, care neabătut şi competent m-a călăuzit prin acest proces. Este un om înţelept, care a crezut în mine şi în această poveste, de la bun început. Îi mulţumesc, de asemenea, lui Michael Mungiello de la Inkwell Management, care a fost întotdeauna alături de mine când am avut nevoie de el. Mulţumiri lui Bruce Vinokour de la CAA, care a avut o viziune asupra acestui proiect încă din perioada de început şi al cărui feedback a fost inestimabil. Mulţumesc editorului meu londonez, Arabella Pike, şi agentului Natasha Fairweather pentru această strădanie transatlantică.

În sfârşit, şi cel mai important, mulţumiri familiei mele, care a trăit fiecare minut din *Fiicele Ialtei* alături de mine. Tatălui meu, care m-a susţinut şi m-a încurajat. Fratelui meu, Olivier, cel mai dezinvolt comunicator pe care îl cunosc, care mă ajută să pătrund în esenţa celor mai complicate subiecte. Surorii mele, Anna (Bunny), înzestrată cu o înţelepciune şi o claritate a minţii mai presus de vârsta ei, şi care cu o extraordinară perspicacitate editorială m-a ajutat enorm. Şi mamei mele, care mi-a insuflat o pasiune pentru lectură, limbă şi istorie, citindu-ne sute de cărţi în copilăria noastră. Graţie conversaţiilor cu tine mi-au venit atât de multe idei geniale. Eşti întotdeauna gata să stai de vorbă cu mine, zi şi noapte, indiferent de oră. Instinctele tale sunt întotdeauna perfecte, iar de la tine îmi vin sfaturie cele mai duioase, potrivite şi afectuoase. Fără tine, pur şi simplu, nu aş fi putut scrie această carte.

Abrevieri

Persoane

În continuare, se află abrevierile numelor unora dintre figurile principale ale cărții și ale persoanelor cu care au corespondat direct, așa cum sunt folosite în note. Pentru identitatea auctorială a surselor de arhivă primare, am abreviat numele respective în forma cea mai recognoscibilă pentru cititor. De exemplu, întrucât Sarah Churchill și Anna Roosevelt au fost măritate fiecare de trei ori, iar numele lor s-au schimbat în perioada cuprinsă între momentul în care se desfășoară acțiunea din carte și data înscrierii colecțiilor lor arhivistice, folosesc aici ca abreviere inițialele numelui pe care l-au purtat la naștere.

AER – Anna Eleanor Roosevelt
CSC – Clementine Spencer-Churchill
ER – Eleanor Roosevelt
FDR – Franklin Delano Roosevelt
JB – C. John Boettiger
KLH – Kathleen Lanier Harriman
MHF – Mary Harriman Fisk
PC – Pamela Churchill
SMHC – Sarah Millicent Hermione Churchill
WAH – W. Averell Harriman
WSC – Winston Spencer-Churchill

Arhive și colecții arhivistice

AIR – Air Ministry Papers
ARHP – Anna Roosevelt Halsted Papers, Franklin D. Roosevelt Presidential Library and Museum, Hyde Park, NY
AHP – W. Averell Harriman Papers, Library of Congress, Washington, D.C.
CAB – Cabinet Papers

CAC Churchill Archive Centre, Churchill College, Cambridge, Regatul Unit
CHAR – Chartwell Papers, Churchill Archives Centre, Churchill College, Cambridge, Regatul Unit
FDRL – Franklin D. Roosevelt Presidential Library and Museum, Hyde Park, NY
FO – Foreign Office Papers
FRUS – Foreign Relations of the United States
HLHP – Harry L. Hopkins Papers, Georgetown University, Booth Family Center for Special Collections, Washington, D.C.
IWM – Imperial War Museum, Londra, Regatul Unit
JBP – John Boettiger Papers, Franklin D. Roosevelt Presidential Library and Museum, Hyde Park, NY
LOC – Library of Congress, Washington, D.C.
MCHL – Papers of Lady Soames (Mary Churchill), Churchill Archives Centre, Churchill College, Cambridge, Regatul Unit
NARA – National Archives and Records Administration, Chevy Chase, MD
PHP – Pamela Digby Churchill Hayward Harriman Papers, Library of Congress, Washington, D.C.
SCHL – Papers of Sarah Churchill, Churchill Archives Centre, Churchill College, Cambridge, Regatul Unit
TNA – The National Archives din Kew, Regatul Unit

Note

Capitolul unu: 1 februarie 1945

1. Mobilierul: KLH către PC, 30 ianuarie 1945, LOC PHP B I-21; S. M. Plokhy, *Yalta: The Price of Peace*, Viking, New York, 2010, pp. 44-45; David B. Woolner, *The Last 100 Days: FDR at War and at*

Peace, Basic Books, New York, 2017, p. 67; Rick Atkinson, *The Guns at Last Light: The War in Western Europe, 1944-1945*, Picador, New York, 2013, p. 506.

2. cu 116 încăperi: Greg King, *The Court of the Last Tsar: Pomp, Power and Pageantry in the Reign of Nicholas II*, John Wiley and Sons, Hoboken, NJ, 2006, p.440.
3. vindea la bazar broderiile: Robert K. Massie, *Nicholas and Alexandra: The Classic Account of the Fall of the Romanov Dynasty*, Random House Trade Paperbacks, ed. retipărită, New York, 2000, pp. 177-78.
4. În sala albă de bal: Ibid.
5. Fuseseră amenajate paturi de campanie: Plokhy, *Yalta*, pp. 44-45. Funcționarii sovietici nu le spuseseră muncitorilor şi familiilor acestora unde urmau să-i ducă. I-au încărcat pur şi simplu în trenuri, ceea ce multora, negreşit, le-a băgat frica în oase. Abia după o zi de mers cu trenul, fotografului oficial al guvernului, Boris Kosarev, i s-a spus că se îndreptau spre Ialta. I s-a dat voie să îi trimită soției o telegramă, spunându-i: „Voi fi la Ialta până în februarie”, şi asta a fost tot. Corespondența autoarei cu Maria Kosareva, 2 ianuarie 2020.
6. Intenționaseră să vină cu avionul: KLH către MHF, 4 februarie 1945, Mortimer Papers, colecție privată, New York, NY.
7. o distanță de aproximativ 1 300 km: KLH către PC, 30 ianuarie 1945, LOC PHP B-I 21.
8. Fiecare gară: Ibid.
9. „Această distrugere inutilă”: KLH către Elsie Marshall, 1 februarie 1945, Mortimer Papers.
10. „Dumnezeule, țara asta”: KLH către MHF, 4 februarie 1945, Mortimer Papers.
11. La recomandarea medicilor: FRUS, Conferințele la Malta şi Ialta, WAH către FDR, 27 septembrie 1944, Document 6; Iosif Stalin către FDR, 29 octombrie 1944, Document 16.
12. Roosevelt i-a cerut discret: FRUS, Conferințele la Malta şi Ialta, WAH către FDR, 27 decembrie 1944, Document 32. În telegrama sa, Averell Harriman îl informa pe Roosevelt că îi spusese lui Molotov că „prim-ministrul fusese de acord să meargă oriunde veți decide dumneavoastră şi, prin urmare, am sugerat ca Mareşalul să nu comunice cu dl Churchill până ce dumneavoastră nu veți fi avut prilejul de a o face, după care am presupus că Mareşalul Stalin ar vrea să îi facă el o invitație. Am făcut asta dat fiindcă nu ştiu în ce măsură l-ați putut ține la curent pe prim-ministrul în

legătură cu ultimele modificări. Un sfat ar fi oportun sub acest aspect”.

13. După ce au evaluat: FRUS, Conferinţele la Malta şi Ialta, WAH către FDR, 14 decembrie 1944, Document 28; FDR către WSC, 23 decembrie 1944, Document 30.
14. era încă înțesată de mine: WSC către FDR, 5 noiembrie 1944, C-815, în Warren F. Kimball, ed., *Churchill and Roosevelt: The Complete Correspondence,* vol. III, Princeton University Press, Princeton, NJ, 1984, p. 380.
15. Cam de Anul Nou: FRUS, Conferinţele la Malta şi Ialta, FDR către WSC, 31 decembrie 1944, Document 36; WSC către FDR, 1 ianuarie 1945, Document 38.
16. aparținuse odinioară: AER Yalta Notes, „Note despre Crimeea”, 5, FDRL ARHP, Cutia 84. Prințul Felix Iusupov, despre care se presupune că ar fi pus la cale şi ar participat la uciderea lui Rasputin, a fost nevoit să fugă în exil în Franța, după Revoluția din 1917 din Rusia. Palatul Iusupov continuă să fie o sursă de intrigi locale. Din 1991 până în 2014, a aparținut preşedintelui Ucrainei. Este de remarcat că, atunci când în zonă au izbucnit ostilitățile dintre Rusia şi Ucraina, în toamna anului 2014, Consiliul de Miniştri al Crimeii i-a transferat preşedintelui rus, Vladimir Putin, această proprietate.
17. Lavrenti Beria: Plokhy, *Yalta*, pp. 44-45.
18. incluzând 835 de indivizi: Simon Sebag Montefiore, *Stalin: The Court of the Red Tsar* Alfred A. Knopf, New York, 2004, p. 480.
19. La trei zile după: R.P. Meiklejohn Itinerary, Crimea Conference Trip, 22 ianuarie-12 februarie 1945, LOC AHP B 176 F 08.
20. Puținii profesori de rusă: KHL către MHF, mijlocul lui octombrie 1943, Mortimer Papers.
21. interpreta tatălui ei: KLH către Elsie Marshall, 10 martie 1944; KLH către Elsie Marshall, 27 februarie 1945; Mortimer Papers.
22. „gaspadina Garriman”: KLH către PC, 16 noiembrie 1943, LOC PHB B I-21.
23. „ranch maritim în munți”: 1941 Sun Valley Promotional Pamphlet, FDRL JBP, Cutia 28, „Sun Valley”.
24. (Kathy) rămânea să îi țină locul: corespondență între WAH şi KLH, 19 ianuarie 1939; 29 ianuarie 1939; 5 februarie 1939, 10 ianuarie 1940; 17 decembrie 1940; LOC AHP B 05 F 03.
25. Kathy învățase la: „Foxcroft, 1930s”, prin bunăvoința Foxcroft School, Middleburg, VA.

26. Înainte ca tatăl ei să fi montat telescaunele: Jeff Cordes, „Schiul – un mod de viață pentru Kathleen Harriman Mortimer”, *Idaho Mountain Express,* 1 februarie 1989; fotografii cu KLH la Sun Valley, Mortimer Papers.
27. au început să o poreclească „Pufăilă”: Conversația autoarei cu David Mortimer, 12 decembrie 2017.
28. o mie cinci sute de vagoane feroviare: Plokhy, *Yalta,* pp. 44-45.
29. Până şi uniformele menajerelor: Andrew Roberts, *Masters and Commanders: How Four Titans Won the War in the West, 1941-1945*, Harper, New York, 2009, p. 546.
30. „pur şi simplu «rechiziționate»„: KLH către Elsie Marshall, 1 februarie 1945, Mortimer Papers.
31. Au pulverizat: „Raport privind activitățile Departamentului Medical la Conferința din Crimeea”, 18 februarie 1945, FDRL, Ross T. McIntire Papers, Cutia 4, „Crimea Conference”.
32. În trenul: KLH către MHF, 4 februarie 1945, Mortimer Papers.
33. „Întrucât acesta este domeniul ei”: WAH către FDR, 17 ianuarie 1945, LOC AHP B 176 F 07.
34. „ O voi lăsa”: WAH către FDR, 19 ianuarie 1945, LOC AHP B 176 F 07.
35. Roosevelt nu a obiectat: WAH către FDR, 17 ianuarie 1945, LOC AHP B 176 F 07.
36. nu, cum insista ea: KLH către MHF, 1 ianuarie 1942; KLH către MHF, 30 martie 1942, Mortimer Papers.
37. „Sper doar”: KHL către MHF, octombrie 1943, Mortimer Papers.
38. „How do do!”: KHL către MHF, 16 decembrie 1941, Mortimer Papers.
39. ca „secretară particulară”: Kathleen Harriman, „Adele Astaire, secretară particulară”, *Newsweek*, 31 mai 1943.
40. „purta încă funde prosteşti”: Ibid.
41. Newsweek publicase, de asemenea: KHL către Marie Harriman, 19 iulie 1943, LOC AHP B 06 F 10.
42. prietenă cu mama vitregă a lui Kathy: WAH către Marie Harriman, 17 aprilie 1941, LOC AHP B 03 F 01.
43. „javră ordinară”: KHL către Marie Harriman, 19 iulie 1943, LOC AHP B 06 F 10.
44. maître d’hôtel rus: AER Yalta Notes, 17, FDRL ARHP, Cutia 84.
45. „un pic de bonomie”: „Raport privind activitățile Departamentului Medical la Conferința din Crimeea”, 18 februarie 1945, FDRL, Ross T. McIntire Papers, Cutia 4, „Crimea Conference”.
46. ofițeri NKVD: Plokhy, *Yalta*, p. 45.

47. În camera: Norris Houghton, „Aşa a fost la Ialta: vedere în contraplonjeu”, *The New Yorker,* 23 mai 1953; fotografie cu apartamentul lui FDR din Palatul Livadia, în Edward R. Stettinius Jr., *Roosevelt and the Russians: The Yalta Conference,* Doubleday, New York, 1949, inserție față în față cu pagina 129.
48. se răzgândiseră: KHL către MHF, 4 februarie 1945, Mortimer Papers.
49. Kathy a arătat spre: Plokhy, *Yalta*, pp. 45-46.
50. Alături, un instalator: Ibid.
51. Doar nouă toalete: Atkinson, *The Guns at Last Light*, p. 509.
52. numai apartamentul lui Roosevelt: Rudy Abramson, *Spanning the Century: The Life of W. Averell Harriman, 1891-1986,* William Morrow, New York, 1996, p. 371.
53. şaisprezece colonei: Roberts, *Masters and Commanders*, p. 546.
54. Dormitoarele de la: W. Averell Harriman şi Elie Abel, *Special Envoy to Churchill and Stalin, 1941-1946,* Random House, New York, 1975, pp. 384, 393; Abramson, *Spanning the Century*, p. 371.
55. Peisajul îi reamintea lui Kathy: KLH către PC, 30 ianuarie 1945, LOC PHP B I-21.
56. În timpul iernii precedente: KLH către MHF, 19 iunie 1944, Mortimer Papers.
57. Împreună cu Eddie Page: AER Yalta Notes, 20, FDRL ARHP, Cutia 84.
58. În această scrisoare: WAH către KLH, 16 februarie 1936, Mortimer Papers.
59. „Cea mai bogată femeie din lume”: „Personalități”, *Hampton's Magazine*, ianuarie 1910, p. 125.
60. „cei mai buni prieteni din lume”: Ibid.
61. În 1899, când Averell: Harriman şi Abel, *Special Envoy*, 39-41. La un moment dat, Expediția Harriman a traversat prin Siberia. Aşa cum explica David Mortimer, nepotul lui Averell, acestuia îi plăcea să le spună cunoscuților săi că aceea a fost prima lui vizită în Rusia – o vizită făcută fără un paşaport.
62. o anume afinitate: Interviul autoarei cu Kitty Ames, 21 octombrie 2019.
63. „Cineva deschide uşa”: KLH către Harry Hopkins, Georgetown University, Booth Family Center for Special Collections, HLHP3, Cutia 4, Dosar 14.
64. Însă mutarea în: KHL către Elsie Marshall, 14 ianuarie 1943; 18 februarie 1943; 5 iulie 1943; Mortimer Papers.

65. „Sunt absolut încântat”: WAH către KLH, nedatat, 1943, Mortimer Papers.
66. „decuparea păpuşilor de hârtie”: KHL către MHF, 14 ianuarie 1944; 9 februarie 1944; Mortimer Papers. După un calvar birocratic de şase luni, Kathy a primit în sfârşit permisiunea de la sovietici de a publica o mică revistă intitulată *Amerika*, pe care a realizat-o împreună cu American Office of War Information, pentru a le oferi ruşilor obişnuiţi o imagine despre cultura şi viaţa americanilor. KLH către MHF, 24 decembrie 1943 şi 14 iunie 1944, Mortimer Papers. A se vedea, de asemenea, Abramson, *Spanning the Century,* pp. 360-61.
67. „o persoană fermecătoare şi vivace”: KLH către Elsie Marshall, 1 februarie 1945, Mortimer Papers.
68: „Nici localnicii care”: Ibid.
69. Când Kathy s-a mutat: KLH către MHF, octombrie, fără dată, 1943, Mortimer Papers.
70. „Credeam că, venind aici”: Ibid.
71. Se aşteptase ca: KHL către MHF, 26 octombrie 1943, Mortimer Papers.
72. Camioane Lend-Lease americane: KHL către MHF, 5 noiembrie 1943, Mortimer Papers.
73. tramvaiele erau atât de: KLH către MHF, 27 octombrie 1943, Mortimer Papers.
74. Toţi pietonii, cu excepţia cetăţenilor mai în vârstă: KLH către MHF, 5 noiembrie 1943, Mortimer Papers.
75. „prostituate sadea”: KHL către MHF, 24 decembrie 1943, Mortimer Papers.
76. Până la începutul secolului XX: „Samuel N. Harper”, Red Press: Radical Print Culture from St. Petersburg to Chicago, Exhibition, University of Chicago Special Collections Research Center, 2017, https://www.lib.uchicago.edu/collex/exhibits/red-press/samuel-n-harper/.
77. trebuise să împrumute: KLH, „Do the crows still roost in the Spasopeckovskaya trees?”
78. „prietenoşi şi sinceri”: KHL către CSC, 27 februarie 1944, CAC MCHL 5/1/106.
79. „nu mai puteau fi de folos”: George Kennan către Edward Stettinius, 2 februarie 1945, LOC AHP B 176 F 10.
80. o „femeie sportivă”: Kitty Lanier Harriman Pool către Elsie Marshall, 22 mai 1935, Mortimer Papers.

81. „statutul de celibatară”: KLH către Marie Harriman, 7 decembrie 1942, LOC AHP B 06 F 10.
82. avea fixate întâlniri: KLH către MHF, jumătatea lui iunie 1941, Mortimer Paper.
83. „Vei rămâne”: Ira Eaker către KLH, 10 iunie 1944, Mortimer Papers.
84. magazinele din Moscova ademeneau: KLH către MHF, 27 octombrie 1943, Mortimer Papers.
85. etalări de lux: KLH către MHF, 4 iunie 1944, Mortimer Papers.
86. nu existau geamuri: KLH către MHF, 9 iunie 1944; KLH, „Do the crows still roost in the Spasopeckovskaya trees?” Mortimer Papers.

Capitolul doi: 2 februarie 1945

1. crucişătoarele ancorate: Jurnal de actualităţi filmate, „Official Pictorial Record of the Yalta Conference”, ianuarie-februarie 1945, U.S. Army Signal Corps, http://www.criticalpast.com/video/65675033669_The-Yalta-Conference_Franklin-D-Roosevelt_Malta-Conference_Winston Churchill.
2. Ca analist al informaţiilor strategice culese în misiuni de recunoaştere aeriană: SMHC către CSC, 19 noiembrie 1943, CAC SCHL 1/1/7.
3. Nu era nici: SMHC către CSC, 4 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8; Anthony Eden, *The Memoirs of Anthony Eden, Earl of Avon: The Reckoning,* Houghton Mifflin, Boston, 1965, p. 592; Jurnale ale călătoriilor Preşedintelui: Conferinţa din Crimeea şi Marele Lac Amar, Egipt, 22 ianuarie-28 februarie 1945, 14, FDRL Grace Tully Papers, Cutia 7.
4. De obicei, mulţimile: SMHC către CSC, 15 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
5. Tatăl ei patrula: Stettinius, *Roosevelt and the Russians*, p. 68.
6. delegaţia britanică: Ibid.
7. Vizavi, în port: AER Yalta Notes, 10, FDRL ARHP, Cutia 84.
8. o trezire cam brutală: Eden, *The Reckoning*, p. 592.
9. În Anglia: CSC către WSC, 30 ianuarie 1945, în Mary Soames, ed., *Winston and Clementine: The Personal Letters of the Churchills,* Houghton Mifflin, Boston, 1999, p. 511. Temperatura medie în acea zi a fost de 140C. Trips, 16, FDRL Grace Tully Papers, Cutia 7.

10. îşi lăsase paltonul: „Fotografie a lui Franklin D. Roosevelt cu Anna Boettiger, Sarah Churchill şi Winston Churchill la bordul USS *Quincy*, în Malta înainte de Conferinţa de la Ialta”, 2 februarie 1945, FDRL Photographs.
11. Când Sarah sosise: Felicity Hill, IWM Oral History, 6 decembrie 1985.
12. tot ce-şi dorea: Sarah Churchill, *A Thread in the Tapestry,* Dodd, Mead, New York, 1967, p. 57.
13. Oricum, femeia-recrutor: Felicity Hill, IWM Oral History, 6 decembrie 1985.
14. capătul călătoriei sale de 7.900 de kilometri: Jurnale ale călătoriilor, 14, FDRL Grace Tully Papers, Cutia 7.
15. Apoi, în primele ore: Jurnale ale călătoriilor, 19, FDRL Grace Tully Papers, Cutia 7.
16. Sarah primise o permisie: Sarah Churchill, *A Thread in the Tapestry*, p. 72.
17. „plutind parcă de feriricire”: Ibid., p. 57.
18. „Indiferent ce va urma”: SMHC către CSC, 4 decembrie 1943, CAC SCHL 1/1/7.
19. Din nou, comandatul a chemat-o: Sarah Churchill, *A Thread in the Tapestry*, p. 72.
20. Rugând o prietenă de încredere: SMHC către CSC, 6 februarie 1945, CAC MCHL 5/1/120.
21. Au plecat cu avionul de la RAF: Lord Charles Moran, *Churchill at War, 1940-45,* Carroll and Graf, New York, 2002, p. 264.
22. simţeau că se sufocă: SMHC către CSC, 31 ianuarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
23. îl „păştea ceva”: Ibid.
24. Oare era posibil: Moran, *Churchill at War*, p. 265.
25. „Şi crezi că asta”: Ibid.
26. „Temperatură nu mai am”: SMHC către CSC, 1 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
27. La ora opt în acea dimineaţă: Sarah Churchill, *A Thread in the Tapestry*, p. 76; Jurnalul lui Alan Brooke, prim viconte Alanbrooke of Brookeborough, feldmareşal, 2 februarie 1945, ALANBROOKE 5/1/10, Liddell Hart Military Archives, King’s College Londra. În scrisoarea sa către Pamela Churchill, sir Charles (Peter) Portal notează, de asemenea, că a aflat despre tragedie în acea dimineaţă şi că ştirea i-a „stricat” toată ziua, sir Charles Portal către PC, 2 februarie 1945 (scrisoare începută în 29 ianuarie 1945), LOC PHP B I-31.

28. Averell Harriman îi raportase: AER Yalta Notes, 6 FDRL ARHP, Cutia 84.
29. Un ofițer RAF: WSC către FDR, 26 ianuarie 1945, C-896 în Kimball, ed., *Churchill and Roosevelt: The Complete Correspondence,* vol. III, p. 519.
30. ca şi cum ai fi organizat „o conferință”: Joan Bright Astley, *The Inner Circle: A View of War at the Top,* Atlantic Monthly Press, Boston, 1971, p. 182.
31. cinci avioane de vânătoare funcționale: James Holland, *Fortress Malta: An Island Under Siege, 1940-43,* Miramax Books, New York, 2003, p. 274.
32. Portavionul britanic: Winston S. Churchill, *The Second World War, Volume IV: The Hinge of Fate,* Houghton Mifflin, Boston, 1950, pp. 268-69, 273.
33. Pe tot parcursul lunii ianuarie: Perseverența lui Churchill şi reținerea lui Roosevelt de a se întâlni pot fi văzute în comunicările dintre ei, în Kimbell, ed., *Churchill and Roosevelt: The Complete Correspondence,* vol. III, îndeosebi mesajele C-874, C-875, R-692/1, C-880, C-881, R-696, R-699 şi C-889.
34. „Dacă aş putea lua masa”: Martin Gilbert, *Winston S. Churchill, Vol. VII: Road to Victory, 1941-1945,* Houghton Mifflin, Boston, 1986, p. 664.
35. discuțiile cu omologii săi să fie „informale”: FRUS, Conferințe la Malta şi Ialta, FDR către Iosif Stalin, 18 noiembrie 1944, Document 21.
36. Roosevelt voia: FRUS, Conferințe la Malta şi Ialta, FDR către WSC, 9 ianuarie 1945, Document 49.
37. „Până şi Atotputernicul”: FRUS, Conferințe la Malta şi Ialta, WSC către FDR, 10 ianuarie 1945, Document 50. În versiunea publicată a jurnalelor lui, *The Fringes of Power: Downing Street Diaries, 1939-1944*, sir John Colville, pe atunci secretar particular al lui Churchill, observă cu umor că atenția prim-ministrului s-a îndreptat rapid spre inexactitatea minoră a acelei afirmații, ştiut fiind că în Facerea se spune că ziua a şaptea era zi de odihnă, p. 551.
38. „nesăbuințele învingătorilor”: Winston S. Churchill, *The Second World War, Volume I: The Gathering Storm,* Houghton Mifflin, Boston, 1948, p. 3.
39. „sfârşitul acestui război”: FRUS, Conferințe la Malta şi Ialta. WSC către FDR, 8 ianuarie 1945, Document 47.
40. „Singura speranță”: Gilbert, *Winston S. Churchill*, vol. VII, p. 1170.

41. Avea o aură: Sarah Churchill, *A Thread in the Tapestry*, p. 17.
42. „Bietului Puggy-Wug”: Ibid., p. 28.
43. „calfa”: Ibid., p. 26.
44. Clementine se temea să zboare: Uneori, Clementine a zburat totuşi cu avionul, de exemplu, la Moscova în aprilie 1945, când Stalin a decorat-o pentru activitatea ei în sprijinul Crucii Roşii sovietice. I-a fost atât de frică să zboare atunci, încât i-a scris lui Sarah, cerându-i să se roage pentru ea, şi i-a sugerat lui Mary ca, în eventualitatea în care avionul s-ar fi prăbuşit, iar ea ar fi murit, să îi roage pe cei de la ATS să o exonereze de sarcinile pe care le avea, ca să poată avea grijă de Winston. Sonia Purnell, *Clementine: The Life of Mrs. Winston Churchill*, Viking, New York, 2015, pp. 338-39.
45. cumva o „singuratică”: Sarah Churchill, *Keep on Dancing,* Coward, McCann and Geoghegan, New York, 1981, p. 27.
46. În adolescenţă: Purnell, *Clementine*, p. 200.
47. să-şi facă „ordine” în minte: Sarah Churchill, *A Thread in the Tapestry*, p. 31.
48. „Sarah este ca o stridie”: Ibid., p. 32.
49. în mijlocul „unor oameni de încredere”: Ibid., p. 33.
50. La ora 9:35 dimineaţa: Jurnale ale călătoriilor, 14, FDRL Grace Tully Papers, Cutia 7.
51. O escadrilă de şase: Stettinius, *Roosevelt and the Russians,* p. 68.
52. „God Save the King”: SCHL către CSC. 4 februarie 1945, SCHL 1/1/8; AER Yalta Notes, 10, FDRL ARHP, Cutia 84.
53. Cu ajutorul: Jurnal de actualităţi filmate, „Official Pictorial Record of the Yalta Conference”, ianuarie-februarie 1945, U.S. Army Signal Corps.
54. Cele două vase: SMHC către CSC, 4 februarie 1945, SCHL 1/1/8/
55. nişte „creaturi superioare”: Ibid.
56. Prim-ministrul: Jurnal de actualităţi filmate, „Official Pictorial Record of the Yalta Conference”, ianuarie-februarie 1945, U.S. Army Signal Corps.
57. „să aştepte pe chei”: FRUS, Conferinţe la Malta şi Ialta, ESC către FDR, 1 ianuarie 1945, Document 38.
58. Churchill, stând neclintit: AER Yalta Notes, 10, FDRL ARHP, Cutia 84; Jurnal de actualităţi filmate, „Official Pictorial Record of the Yalta Conference”, ianuarie-februarie 1945, U.S. Army Signal Corps.
59. „tablou emoţionant”: Sarah Churchill, *A Thread in the Tapestry*, p. 75.
60. „a încremenit parcă”: Eden, *The Reckoning*, p. 592.

61. Harriman, Stettinius: Jurnale ale călătoriilor, 15, FDRL Grace Tully Papers, Cutia 7.
62. „s-a transferat la bord”: AER Yalta Notes, 10, FDRL ARHP, Cutia 84.
63. Sosind pe punte: „Fotografie a lui Franklin D. Roosevelt cu Anna Boettiger, Sarah Churchill şi Winston Churchill la bordul USS *Quincy*, în Malta înainte de Conferinţa de la Ialta”, 2 februarie 1945, FDRL Photographs.
64. „Dacă tu iei cu tine”: FDR către WSC, 7 ianuarie 1945, R-693, în Kimball, ed., *Complete Correspondence,* vol. III, p. 500.
65. „Splendid”: WSC către FDR, 7 ianuarie 1945, C-879, în Kimball, ed., *Complete Correspondence,* vol. III*,* p. 500.
66. „Deşi”, nota ea: SMHC către CSC, 14 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
67. Era atât de plin de viaţă: SMHC către CSC, 4 decembrie 1943, CAC SCHL 1/1/8/.
68. „o mie de ani”: SMHC către CSC, 4 februarie 1945, CAC MCHL 5/1/120.
69. „amic la toartă”: Ibid.
70. „bătut în cap”: SMHC către CSC, 1 februarie 1945, CAC MCHL 5/1/120.
71. Când Winant: SMHC către CSC, 4 februarie 1945, CAC MCHL 5/1/120.
72. „Să fie cumva sănătatea lui?”: Ibid.

Capitolul trei: 2 februarie 1945

1. Avea o tuse persistentă: Doris Kearns Goodwin, *No Ordinary Time: Franklin and Eleanor Roosevelt – The Home Front in World War II,* Simon and Schuster, New York, 1994, p. 491.
2. Mama Annei: Joe Lash, *Eleanor and Franklin: The Story of Their Relationship Based on Eleanor Roosevelt’s Private Papers,* W.W. Norton, New York, 1971, p. 697.
3. Grace Tully, care: Howard Bruenn, Oral History, U.S. Naval Medical Department Oral History Program, 31 ianuarie 1990.
4. L-a chemat: Joseph Lelyveld, *His Final Battle: The Last Months of Franklin Roosevelt* Alfred A. Knopf, New York, 2016, p. 13.
5. preşedintele suferea: Howard Bruenn, „Note clinice despre boala şi moartea preşedintelui Franklin D. Roosevelt”, *Annals of Internal Medicine*, vol. 72, nr. 4 (aprilie 1970), pp. 579-80. Potrivit *American*

Heart Association, criza hipertensivă se caracterizează prin valori sistolice de peste 180 mm HG şi/sau valori diastolice de peste 120 mm Hg.

6. Cardiologia era: Philip Reichert, „O istorie a dezvoltării cardiologiei ca specialitate medicală”, *Clinical Cardiology,* vol. 1, Nr. 1 (1978): 15-5, https://www.acc.org/latest-in-cardiology/articles/2016/10/06/11/00/a history of/the/development of cardiology as a medical speciality.
7. congestivă acută: Bruenn, „Note clinice”, pp. 580-81.
8. Bruenn nu trebuia: Jim Bishop, *FDR’s Last Year: April 1944-April 1945,* William Morrow, New York, 1974, p. 6.
9. FDR nu a întrebat niciodată: Howard Bruenn, Oral History, U.S. Naval Medical Department Oral History Program, 31 ianuarie 1990.
10. regimul lui alimentar: Regimul alimentar recomandat lui FDR a fost adaptat pentru a include alimente cu conținut scăzut de grăsimi, dar conținut mare de carbohidrați. I s-a interzis în mod categoric să mănânce carne de porc, şuncă, somon, macrou, sardine, brânzeturi (cu excepția brânzei de vaci), deserturi sățioase, precum şi „alimente care produc gaze în stomac”, printre care varză, conopidă, broccoli, varză de Bruxelles, castraveți, ceapă, napi, ardei, ridichi şi fasole uscată. Cantitatea de unt la o masă era limitată la o porție mică. „Special Diet for the President”, FDRL ARHP, Cutia 66, Dosar 9.
11. patru ore pe zi: „Tratament”, FDRL ARHP, Cutia 66, Dosar 16.
12. Bruenn a încălcat: Goodwin, *No Ordinary Time*, pp. 499, 502. Pe la mijlocul lui aprilie 1944, cel puțin Anna ştia că tatăl ei era bolnav de inimă.
13. Pe atunci, Anna: Ibid., pp. 471-72.
14. „se purta mizerabil”: AER către JB, 11 decembrie 1943, FDRL JBP, Cutia 6.
15. „Tati pare”: Copie a scrisorii către ER, AER către JB, 11 noiembrie 1943, FDRL JBP, Cutia 6.
16. „Sigur, mai vedem”: Interviu Oral History cu Anna Roosevelt Halsted, 1975, Columbia Center for Oral History Archives, Rare Book & Manuscript Library, Columbia University în City of New York.
17. ar fi „mai simplu”: Eleanor Roosevelt, *This I Remember,* Harper and Brothers, New York, 1949, p. 339.
18. „Ce doreşti, draga mea”: AER, „Cum e să fii odrasla unor părinți celebri?” 5, ciornă ulterioară, FDRL ARHP, Cutia 84, Scrieri nedatate.

19. „Mamă, nu vezi”: Bernard Asbell, ed., *Mother and Daughter: The Letters of Eleanor and Anna Roosevelt,* Coward, McCann & Geoghegan, New York, 1982, p. 176.
20. „să fie în gaşcă”: Interviu cu Anna Roosevelt Halsted, realizat de Bernard Asbell, 1972, FDRL ARHP, Cutia 63.
21. Anna ştia: Ibid.
22. nu avea aici „scopuri ascunse”: Ibid.
23. Avea amintiri dragi: Interviu Oral History cu Anna Roosevelt Halsted, 1975, Columbia Center for Oral History Archives, Rare Book & Manuscript Library, Columbia University, New York; AER, „Cum e să fii odrasla unor părinți celebri?” FDRL ARHP, Cutia 84, Scrieri nedatate.
24. Anna îşi imagina: Asbell, ed., *Mother and Daughter*, p. 39.
25. „Stimabilului F.D. Roosevelt”: AER către FDR, nedatat, FDRL ARHP, Cutia 62, Dosar 10.
26. Într-o seară: John R. Boettiger, *A Love in Shadow: The Story of Anna Roosevelt and John Boettiger,* Norton, New York, 1978, p. 59.
27. o invitase în: Ibid., pp. 94-95.
28. se jura: Transcrierea conversației cu Anna Roosevelt Halsted pentru un serial TV, 13 februarie 1962, FDRL Robert D. Graff Papers, Cutia 3.
29. eroul infailbil: Pentru Anna, FDR rămânea „eroul copilăriei (mele) – nu din punct de vedere politic sau ca lider mondial –, ci doar ca om şi ca *tată*”. Asbell, ed., *Mother and Daughter*, p. 19.
30. Ea şi tatăl ei: Ibid., p. 175.
31. un fel de cerber pentru el: John Chamberlain, „Fiica lui F.D.R.”, *Life*, 5 martie 1945, 102. Şi fiul Annei, Curtis (Dall) Roosevelt, discută despre postura de cerber a Annei, în *Too Close to the Sun: Growing Up in the Shadow of My Grandparents, Franklin and Eleanor,* PublicAffairs, New York, 2008, p. 235.
32. Uneori, se ocupa personal: Eleanor Roosevelt, *This I Remember*, p. 319.
33. după ce preşedintele: Bishop, *FDR’s Last Year*, p. 39.
34. „trăia pe spinarea contribuabililor”: Mary Jane G (ilizibil) către Anna Roosevelt Boettiger, 29 mai 1944, FDRL President’s Personal File 7, Anna R. Boettiger, 1942-1945. Spre deosebire de James Roosevelt, care primise un salariu de 10 000 $ când a lucrat la Casa Albă, în perioada de început a preşedinției tatălui lor, Anna nu a avut niciodată un salariu. Chamberlain, „Fiica lui FDR”, p. 96.

35. La ora 10 seara: Jurnale ale călătoriilor, 28, FDRL Grace Tully Papers, Cutia 7.
36. În noiembrie: J. Currivan către FDR, 11 noiembrie 1944, FDRL William Rigdon Papers, Correspondence.
37. Roosevelt şi-a sărbătorit ziua de naştere: Michael Beschloss, *The Conquerors: Roosevelt, Truman and the Destruction of Hitler's Germany, 1941-1945* Simon and Schuster, New York, 2002, p. 177.
38. „Anna poate face lucruri": Frances Perkins, Oral History, Part VIII, 287, Columbia University, http://www.columbia.edu/cu/lweb/digital/collections/nny/perkinsf/transcripts/perkinsf_8_1_293.html.
39. „DETEST că": JB către AER, 25 ianuarie 1945, FDRL, JPB, Cutia 6.
40. Când se mutase: Asbell, ed., *Mother and Daughter*, p. 175.
41. Jimmy Byrnes: James Byrnes, *Speaking Frankly,* Harper & Brothers Publishers, New York, 1947, p. 22. Byrnes repetă această observaţie în *All in One Lifetime,* Harper & Brothers, New York:, 1958, p. 253.
42. Întrucât vasul naviga: AER către JB, 29 ianuarie 1945, FDRL JBP, Cutia 6; Byrnes avea să dea de înţeles, mai târziu, că FDR nu a citit aproape deloc informările Departamentului de Stat despre temele de discuţie de la conferinţă. Byrnes susţinea că le-a găsit aproape neatinse în camera aghiotantului naval al lui FDR, locotenentul Rigdon. Byrnes, *Speaking Frankly,* p.23. Sugerează acelaşi lucru şi în *All in One Lifetime*, p. 256. Însă Anna a afirmat altceva. Spunea că, deşi FDR nu lucra ore în şir, urmând sfatul medicilor săi, a studiat totuşi documentele de la Departamentul de Stat, în apartamentul său. AER către John L. Snell, 30 decembrie 1955, FDRL ARHP, Cutia 64, Roosevelt, Franklin D.: Corepondenţă cu FDR, 1945-1955.
43. În timpul călătoriei lor: Pentru mesajele pe care Churchill i le-a trimis lui FDR în zilele când FDR călătorea pe mare, a se vedea Kimball, ed., *Churchill and Roosevelt: The Complete Correspondence,* vol. III, C-883 către C-889, 515-21.
44. generalii armatei nu se încumetau: David Reynolds, *Summits: Six Meetings That Shaped the Twentieth Century,* Basic Books, New York, 2007, p. 123.
45. Ca secretar adjunct al Marinei în administraţia Wilson: Michael Dobbs, *Six Months in 1945: From World War to Cold War,* Alfred A. Knopf, New York, 2012, p. 78.

46. „zgâlțâind practic casa”: AER către JB, 15 mai 1943, FDRL JBP, Cutia 5.
47. „Îmi place domnul Churchill”: ER către AER, 4 ianuarie 1942, în Asbell, ed., *Mother and Daughter*, p. 141.

Capitolul patru: 2 februarie 1945

1. când a fost anunțat dejunul: FRUS, Conferințe la Malta și Ialta, „Întâlnire Roosevelt-Churchill la dejun oficial”, 2 februarie 1945, Document 316.
2. De câteva zile, Harrimann: SMNC către CSC, 1 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
3. „Păi, ca variante aveam locul acela”: Ibid.
4. Crescuse: Marjorie W. Brown, *Arden House: A Living Expression of the Harriman Family,* The American Assembly, Columbia University, New York, 1981, pp. 109-10.
5. 30 de miliarde de dolari: Această cifră este echivalentă cu 350 miliarde dolari în 2020.
6. „a face negoț cu rușii”: Harriman și Abel, *Special Envoy*, p. 412.
7. În loc să se fi așezat: Jurnale ale călătoriilor Președintelui: Conferința din Crimeea și de la Marele Lac Amar, Egipt, 22 ianuarie-28 februarie 1945, 16, FDRL, Grace Tully Papers, Cutia 7.
8. Anna a invitat-o pe Sarah: AER Yalta Notes, 10, FDRL, ARHP, Cutia 84.
9. „nu voia să orienteze”: Harriman și Abel, *Special Envoy*, p. 19.
10. „Vorbind pe șleau”: Ibid., p. 108.
11. în iulie 1941: Walter Isaacson și Evan Thomas, *The Wise Men: Six Friends and the World They Made* Simon and Schuster Paperbacks, New York, 1986, 214.
12. „Girl’s Cheery Song”: Kathleen Harriman, „Girl’s Cheery Song Helped Londoners Forget Their Woes”, *International News Service Fast Mail Service,* 29 iulie 1941, KHL album de amintiri cu tăieturi din ziare, Mortimer Papers.
13. „Girl Reporter Finds”: Kathleen Harriman, „War Has Little Change on Women Living in London”, 5 iunie 1941, (numele publicației nu este vizibil pe tăietura din ziar), KHL album de amintiri Mortimer Papers.
14. Exact cu trei ani în urmă: KHL Bennington College, lucrări ale studenților, Mortimer Papers.

15. „De când mă tot învârt”: KHL către MHF, 13 ianuarie 1942, Mortimer Papers.
16. În octombrie 1943: FDR îi mai oferise o dată lui Harriman postul de ambasador la sfârşitul anului 1941, însă pe atunci Londra era epicentrul activității din timpul războiului, pe când Moscova nu era decât un oraş îndepărtat, la marginea frontului. Harriman a lăsat să se înțeleagă că prefera să rămână la Moscova. În toamna anului 1943, situația se schimbase fundamental. De data aceasta, a acceptat.
17. „necazuri în viitor”: Harriman şi Abel, *Special Envoy*, p. 206.
18. Neputând să priceapă: Ibid., pp. 337-42. „Când (ruşii) ignoră buna-cuviință, trebuie să îi facem să priceapă asta”, îi scria Harriman furios prietenului său, generalul Ira Eaker. Ibid., p. 342.
19. „perioadă foarte păcătoasă”: KHL către MHF, 20 august 1944, Mortimer Papers.
20. 73 de kilograme: Ibid.
21. Kathy stătea cu el: „Do the crows still roost in the Spasopeckovskaya trees?” Mortimer Papers.
22. „Pare să se cristalizeze planul”: Harriman şi Abel, *Special Envoy*, p. 344.
23. O pătrime din populația oraşului: Isaacson şi Thomson, *The Wise Men,* p. 231. Stalin a acceptat în cele din urmă să le permită americanilor să ajute Armia Krajowa printr-o singură paraşutare de alimente şi provizii, în 18 septembrie 1944.
24. La începutul anilor 1900: Pe lângă încercarea de a distruge Union Pacific, Teddy Roosevelt a declarat public că E.H. Harriman era „un cetățean indezirabil şi un inamic al Republicii”, adăugându-l astfel pe lista aşa-numitului „Ananias Club”, denumirea pe care presa din Washington o dădea unui şir tot mai mare de oameni pe care Teddy Roosevelt îi înfiera ca mincinoşi. Harriman şi Abel, *Special Envoy*, p. 44.
25. „milionarul îmblânzit”: Ibid., p. 14.
26. Carta Atlanticului, în 1941: Isaacson şi Thomas, *The Wise Men*, pp. 210-11, 216. Britanicii au amânat atunci decolarea unui avion militar de transport cu destinația Cairo, pentru ca Harriman să poată ajunge la aeroport. Avionul mai avea deja un alt pasager – Charles de Gaulle, pe care l-a deranjat că era nevoit să aştepte sosirea trimisului american.
27. Era aproape imposibil: „Memorandum al conversațiilor cu preşedintele pe durata deplasării la Washington, D.C., 21 octombrie-19 noiembrie 1944”, LOC AHP B 175 F 07. Harrison nu

era singura persoană care să se fi confruntat cu această situație. Ministrul de Război, Henry Stimson, încercase să prezinte un raport în noiembrie 1944, analizând eşecurile armatei care conduseseră la eroarea de a nu fi anticipat atacul de la Pearl Harbour, însă, din cauză că nu era sigur ce se putea spune de față cu Anna, „în timpul dejunului, am tăcut şi am ascultat pălăvrăgeala celorlalți", notează el, deşi muncise patru săptămâni ca să pregătească acel raport. Lelyveld, *His Final Battle,* p.260.

28. „Invariabil, preşedintele": „Memorandum al conversațiilor cu preşedintele pe durata deplasării la Washington, D.C., 21 octombrie-19 noiembrie 1944", LOC AHP B 175 F 07.
29. „Nu-mi pasă": Reynolds, *Summits*, pp. 110, 465-66, n20.
30. nu-i „păsa nicidecum dacă": „Memorandum al conversațiilor cu preşedintele pe durata deplasării la Washington, D.C., 21 octombrie-19 noiembrie 1944", LOC AHP B 175 F 07.
31. „Ca să fiu brutal de sincer": FDR către WSC, 18 martie 1942, R-121/1, în Warren F. Kimball, ed., *Churchill and Roosevelt: The Complete Correspondence,* vol. I, Princeton University Press, Princeton, NJ, 1984, p. 421.
32. „Nu cred": „Memorandum al conversațiilor cu preşedintele pe durata deplasării la Washington, D.C., 21 octombrie-19 noiembrie 1944", LOC AHP B 175 F 07.
33. „practic un fait accompli": WAH către Edward Stettinius, 19 decembrie 1944, LOC AHP B 176 F 01.
34. FDR îi dăduse: AER Yalta Notes, 11, FDRL, ARHP, Cutia 84.
35. o rugase deja: Ibid.

Capitolul cinci: 2-3 februarie 1945

1. în lumina unicului reflector: Laurence Kuter, *Airman at Yalta,* Duell, Sloan and Pearce, New York, p.13.
2. „Ruşilor li se spusese": SMNC către CSC, 1 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
3. Mii de bagaje: „Pregătirile pentru transportul aerian al delegației britanice de la «CRICKET» la «ARGONAUT»„, Lord Moran Archive, PP/CMW/M8/2, Wellcome Library, Londra.
4. nelipsita lui pălărie Homburg: Fotografii, LOC AHP B 882 F 18.
5. „o mică invazie": Stettinius, *Roosevelt and the Russians*, p.75.

6. Trebuiau să studieze: Taylor Downing, *Spies in the Sky: The Secret Battle for Aerial Intelligence During World War II* Little, Brown, Londra, 2011, pp. 18, 85-89.
7. Chiar în acest moment: Sarah Churchill, *Keep on Dancing*, pp. 110-11.
8. Când Winston şi Sarah: Eden şi Cadogan au zburat cu personalul de la Foreign Office, în timp ce doi Churchill au zburat cu avionul lor, însoţiţi de secretarii particulari ai lui Churchill, aghiotantul naval, bodyguarzi şi doctor, lordul Moran. „Aranjamentele pentru transportarea pe calea aerului a grupului britanic de la «CRICKET» la «ARGONAUT»„, Lord Moran Archive, PP/CMW/M8/2, Wellcome Library, Londra.
9. 1 800 de metri: Plokhy, *Yalta*, pp.35-36.
10. focurile antiaeriene turceşti: Kuter, *Airman at Yalta*, p. 11.
11. Avionul lui Roosevelt şi cel al lui Churchill: Plokhy, *Yalta*, p. 36; Kuter, *Airman at Yalt*, pp. 10,14.
12. ceaţă groasă: Ibid., pp. 10-11.
13. Pistele de aterizare sovietice: Ibid.
14. După turul prin Malta: AER Yalta Notes, 10, FDRL ARHP, Cutia 84.
15. a alergat „frenetic": AER Yalta Notes, 11, FDRL ARHP, Cutia 84.
16. tratament dentar: WSC către feldmareşalul sir Harold Alexander, 29 ianuarie, 1945, CAC CHAR 20/211/62.
17. „îl agasa pe tatăl lui": AER Yalta Notes, 12, FDRL ARHP, Cutia 84.
18. „Ne-a vizitat Randolph": SMNC către CSC, 4 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
19. „întâlnire presantă": AER Yalta Notes, 12, FDRL ARHP, Cutia 84.
20. Dineul a venit în sfârşit: Ibid.
21. La 11:30 seara: Plokhy: *Yalta*, p. 35.
22. Zgomotul: Roberts, *Masters and Commanders*, p. 545.
23. La orele 3:30 din noapte: Plokhy: *Yalta*, 35.
24. Noroc că: Howard Bruenn, Oral History, U.S. Naval Medical Department Oral History Program, 31 ianuarie 1990.
25. Sovieticii: interpretul lui Churchill, maiorul Arthur Birse, sosise la Saki cu o zi mai devreme şi a descris amplele pregătiri care aveau loc. A.H. Birse, *Memoirs of an Interpreter,* Coward-McCann, New York, 1967, p. 181.
26. Adusese cu el: Robert Hopkins scria în memoriile sale că a folosit o parte din acest film color pentru a face ceea ce avea să devină fotografia sa preferată cu tatăl lui şi Roosevelt. A menţionat că fotografia a fost făcută la sosirea la Saki. Robert Hopkins, *Witness*

to History: Recollections of a WWII Photographer, Castle Pacific Publishing, Seattle, 2002, pp. 139-40 (imaginea de pe pagina 140). Totuşi, această fotografie a fost făcută probabil într-o altă zi. Harry Hopkins a plecat la Ialta imediat după sosire, iar în fotografia la care se referă Robert Hopkins, Molotov poartă o pălărie de fetru moale, pe care a avut-o pe cap la Saki în 12 februarie. În 3 februarie, purta o căciulă tradională rusească, *uşanka*, cu clape pentru urechi. Din cauza acestor detalii, se pare că fotografia a fost făcută în 12 februarie, ziua în care delegația a părăsit Rusia.

27. ALBATROSS: „Lui Deane de la şefii statelor-majore reunite”, 13 ianuarie 1945, LOC AHP B 176 F 06. Kuter menționează că avionul în care călătorea cu Marshall a aterizat cu şaizeci de secunde înainte de ora de sosire stabilită. *Airman at Yalta*, p. 14.
28. Pista de aterizare: Astley, *The Inner Circle*, p. 181.
29. „pardoseală de gresie”: Stettinius, *Roosevelt and the Russians*, p. 79.
30. Generalul Aleksei Antonov: Papers of George Catlett Marshall, Volume 5: The Finest Soldier, 5-031 Notă editorială despre întâlnirea şefilor de state majore reunite, 29 ianuarie-2 februarie 1945. George C. Marshall Foundation, https://marshallfoundation.org/library/digital-archive/editorial-note-on-combined-chiefs-of-staff-meeting-at-malta/.
31. pavilionul înțesat de bunătăți: Kuter, *Airman at Yalta,* p. 3.
32. „Haideți să mergem”: Roberts, *Masters and Commanders,* p. 545.
33. Ceilalți au trebuit: Stettinius, *Roosevelt and the Russians,* 80*;* fotografii, 3 februarie 1945, LOC AHP B 882 F 19.
34. Anna a ieşit repede: AER Yalta Notes, FDRL ARHP, Cutia 84.
35. În scurt timp uşa fuzelajului: Jurnal de actualități filmate, „Official Pictorial Record of the Yalta Conference”, ianuarie-februarie 1945, U.S. Army Signal Corps, http://www.criticalpast.com/video/65675033669_The-Yalta-Conference_Franklin-D-Roosevelt_Malta-Conference_Winston Churchill.
36. „cap ca o ghiulea”: Winson S. Churchill, *Great Battles and Leaders of the Second World War: An Illustrated History,* Houghton Mifflin, Boston, 1995, p. 296.
37. „zâmbet de iarnă siberiană”: Ibid.
38. Stalin nu sosise încă: Plokhy, *Yalta*, p. 53.
39. Sovieticii: Woolner, *The Last 100 Days*, p. 63.
40. „figură tragică”: Gilbert, *Winston S. Churchill,* vol. VII*,* p. 1171.
41. covor kazah: Woolner, *The Last 100 Days*, p. 63.

42. Doctorul lui Churchill: Moran, *Churchill at War*, p. 267. Gilbert atribuie această comparație subsecretarului permanent pentru afaceri externe Alexander Cadogan, în jurnalul acestuia. Pornind de la afirmația lui Gilbert, ulterior şi alți istorici au atribuit această comparație tot lui Cadogan; totuşi, se pare că avem de-a face cu o greşeală, întrucât acest comentariu nu apare în jurnalul lui Cadogan de la Churchill Archive Centre.
43. În timp ce Roosevelt, Churchill şi Molotov: Jurnal de actualități filmate, „Official Pictorial Record of the Yalta Conference”, ianuarie-februarie 1945, U.S. Army Signal Corps.
44. i se părea Annei: AER Yalta Notes, 13-14, FDRL ARHP, Cutia 84.
45. „unui vast şi impresionant spațiu deschis”: SMHC către CSC, 15 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
46. Clădirile: Astley, *The Inner Circle*, p. 181.
47. A observat prezența unui grup: AER Yalta Notes, 13, FDRL ARHP, Cutia 84.
48. Churchill părea amuzat: Fotografii, 3 februarie 1945, LOC AHP F 882 B 19.
49. Anna ştia că ziua lungă: AER Yalta Notes, 13, FDRL ARHP, Cutia 84.
50. avea pomeții supți: Fotografii, 3 februarie 1945, LOC AHP F 882 B 19. Câțiva observatori au scris despre înfățişarea îngrijorătoare a lui Roosevelt din acea zi. Lordul Moran a scris: „Preşedintele părea bătrân, slab şi tras la față; şedea şi privea drept înainte cu gura căscată, ca şi cum nu ar fi priceput nimic din ceea ce se întâmplă. Toți au fost şocați de cum arăta şi au bârfit despre asta după aceea”. *Churchill at War*, p. 267. Maiorul Birse a scris: „Am fost surprins când am văzut cât de schimbat părea Roosevelt. Cu un an în urmă, la Teheran, arăta ca un om viguros şi robust; acum, părea bătrân, cu obrajii scofâlciți şi pământiu la față, arăta îngrozitor de bolnav:. *Memoirs of an Interpreter*, p. 181.
51. „începutul nu părea de bun augur”: SMHC către CSC, 4 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
52. hârtoape şi zloată: Robert Hopkins, *Witness to History*, p. 139.
53. Natura: Pentru informații suplimentare despre geografia şi caracteristicile naturale ale Crimeii, a se vedea NASA Earth Observatory: https://earthobservatory.nasa.gov/IOTD/view.php?id=47117.
54. „o veşnicie”: SMHC către CSC, 4 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
55. „Zău aşa”: Ibid.

56. priveliştea obsedantă a podişurilor: Lord Moran, *Churchill at War*, p. 267.
57. „sumbre ca”: SMHC către CSC, 4 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
58. Nicăieri: Pentru alte informații despre foametea din Uniunea Sovietică şi despre Holodomor în Ucraina, a se vedea Anne Applebaum, *Red Famine: Stalin's War on Ukraine,* Doubleday, New York, 2017. Surghiunul tătarilor a durat patruzeci şi cinci de ani. A se vedea Mara Kozelsky, „Victime ale conflictului: tătarii din Crimeea în timpul războiului din Crimeea”, *Slavic Review*, vol. 67, nr. 4 (Iarna 2008), 866-91, https://www.jstor.org/stable/27653028?seq=1#page_scan_tab-contents. Pentru o lectură suplimentară despre deportarea tătarilor din Crimeea, a se vedea Greta Lynn Uehling, *Beyond Memory: The Crimean Tatars' Deportation and Return,* Palgrave Macmillan, New York, 2004.
59. Din aproape toate construcțiile: Descrierea tabloului provine din scrisori, jurnale şi memorii scrise de către mulți dintre participanții la conferință, inclusiv Charles E. Bohlen, *Witness to History, 1929-1969*, W. W. Norton, New York, 1973, p. 173; AER Yalta Notes, 14-15, FDRL ARHP, Cutia 84; interviu Oral History cu Anna Roosevelt Halstead, 1974, Columbia Center for Oral History Archives, Rare Book and Manuscript Library, Columbia University New York; Birse, *Memoirs of an Interpreter,* pp. 179, 181-82; SMHC către CSC, 4 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8; Winston S. Churchill, *The Second World War, Vol. VI: Triumph and Tragedy,* Houghton Mifflin, Boston, 1953, p. 345; Robert Hopkins, *Witness to History*, pp. 139-40; Stettinius, *Roosevelt and the Russians,* p. 81; Moran, *Churchill at War*, p. 267; Ross T. McIntire, *White House Physician*, G.P. Putnam's Sons, New York, 1946, p. 213.
60. Mai frapante decât genul lor: interviu Oral History cu Anna Roosevelt Halstead, 1974, Columbia Center for Oral History Archives, Rare Book and Manuscript Library, Columbia University in the City of New York
61. Puținele clădiri: AER Yalta Notes, 15, FDRL ARHP, Cutia 84.
62. Nici cenuşii, nici maro: Ibid., pp. 14-15.
63. Harriman îi asigurase: Ibid., p. 16.
64. „Casa de odihnă”: SMHC către CSC, 4 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
65. „gemând de mâncare”: Ibid.
66. Construiseră chiar: AER Yalta Notes, 16, FDRL ARHP, Cutia 84.
67. Dar când a ajuns: Ibid.

68. „să plătească ochi pentru ochi”: Ibid., pp. 16-17.
69. l-a „implorat”: Ibid., p. 16.
70. a „descoperit cu groază”: Ibid.
71. Pe FDR nu-l interesaseră niciodată: FDR către WAH, 16 ianuarie 1945, LOC AHP B 176 F 06; FRUS, Conferințele de la Malta și Ialta, WAH către FDR, 17 ianuarie 1945, Documentul 60.
72. Anna știa că: AER către JB, 4 februarie 1945, FDRL JBP, Cutia 6.
73. Anna și-a petrecut următoarele: AER Yalta Notes, 16, FDRL ARHP, Box 84.
74. „Pișicherul ăla bătrân”: Ibid. Încă de la prima lor întâlnire, Anna l-a considerat pe Churchill drept un fel de caricatură. Prima oară când l-a întâlnit pe Churchill a fost la Trident Conference în Washington, D.C., și Camp David în mai 1943. I-a povestit lui John primele ei impresii într-o scrisoare din 15 mai, în care vorbea despre talentul de povestitor al lui Churchill și arta de a face conversație, neomițând totodată unele apucături mai excentrice ale acestuia, precum și niște obiceiuri personale nu prea atrăgătoare, ca atunci când priza tabac și strănuta copios. ARB către JB, 15 mai 1943, FDRL JBP, Cutia 5.
75. Străduindu-se din răsputeri: SMHC către CSC, 4 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
76. Nu la fel de repede: Atât Winston, cât și Sarah au descris plecarea în pripă a lui Roosevelt, fiecare în memoriile sale. Diplomat până în măduva oaselor, Winston nota cu afabilitate: „Grupul președintelui se strecurase, se pare, pe lângă noi, fără să ne dăm seama”, deși cu siguranță știa că nu acesta era adevărul. *The Second World War, Vol VI: Triumph and Tragedy,* p. 345. Sarah a reprodus întreaga scrisoare către mama ei, inclusiv partea despre felul cum Roosevelt plecase mai departe, în *Keep on Dancing,* p. 127.

Capitolul șase: 3 februarie 1945

1. La ora șase: FRUS, Conferințele de la Malta și Ialta, 3 februarie 1945, „President’s Log at Yalta”, Documentul 319. În jurnalul oficial al președintelui, Kathleen Harriman este singura persoană explicit numită, care l-a întâmpinat la Ialta pe Roosevelt, împreună cu grupul său.
2. Pe Stalin, îl întâlnise prima oară: KLH către PC, 16 octombrie 1944, LOC PHB B I-21.

3. Kathy fusese chiar: Kathy a cunoscut-o pe regina Elisabeta (Regina Mamă) la o conferință de presă cu lordul Woolton, ministrul Alimentației în timpul războiului, care făcea un apel către femeile americane. KLH către MHF, 30 mai 1941, Mortimer Papers.
4. Ce ironie: KLH către MHF, 4-10 februarie 1945, Mortimer Papers.
5. „Excelența Voastră”: AER Yalta Notes, 17, FDRL ARHP, Cutia 87.
6. ardea focul: Ibid.
7. să-l convingă să îi transmită: KLH către PC, 13 februarie 1945, LOC PHP B I-21.
8. În timp ce era la vânătoare: JB către WAH, 18 noiembrie 1941: WAH către JB, 5 decembrie 1941, LOC AHP B 161 F 03.
9. „o «dulceață» ca să citez exact”: KLH către PC, 30 ianuarie 1945, LOC PHP B I-21.
10. „aşternuse şi strânsese”: AER Yalta Notes, 17, FDRL ARHP, Cutia 87.
11. agent de la Serviciile Secrete: Ibid.
12. „ar fi trebuit să fie un Frigidaire”: Ibid.
13. Roosevelt părea încântat: KLH către MHF, 4-10 februarie 1945, Mortimer Papers.
14. „Cam grosolan”: KLH către PC, 4 februarie 1945, LOC PHP B I-21.
15. „chilie”: AER Yalta Notes, 18, FDRL ARHP, Cutia 87.
16. „a trimis fuga pe cineva”: Ibid., p. 17.
17. Kathy şi Averell fuseseră selecționați: Stettinius, *Roosevelt and the Russians*, p. 82.
18. dineu: AER Yalta Notes, 18 FDRL ARHP, Cutia 84.
19. Îl adusese cu el pe: Harriman îl respecta de multă vreme pe Bohlen pentru aptitudinile lui şi încercase să îl recruteze la ambasada de la Moscova, deşi nu reuşise. În locul lui Bolhen, izbutise să îl aducă la Moscova pe George Kennan, colegul lui Bohlen, ca prim-adjunct. Harriman aprecia analizele pertinente ale lui Kennan privind Uniunea Sovietică, socotind că doar Bohlen ar fi putut să aibă întâietate în comparație cu el.
20. Cei doi: Plokhy, *Yalta*, p. 69.
21. La zece minute după miezul nopții: Ibid.
22. „un om foarte dur”: Harriman şi Abel, *Special Envoy*, pp. 239-40. Molotov şi colegii lui îl respectau pe Harriman, însă nici în ruptul capului nu puteau înțelege de ce milionarului îi plăcea să dea zăpada cu lopata sau să spargă lemne, pentru a face mişcare fizică. KLH către MHF, 18 aprilie 1944, Mortimer Papers.
23. După un scurt schimb de amabilități: „Memorandum al conversației dintre Harriman, Bohlen, Molotov şi Pavlov”, 4

februarie 1945, LOC AHP B 176 F 10. Stettinius relatează de asemenea despre acest schimb în *Roosevelt and the Russians*, pp. 83-84.

24. avea să fie „încântat”: Charles Bohlen, „Memorandum al conversației dintre Harriman, Bohlen, Molotov și Pavlov”, 4 februarie 1945, LOC AHP B 176 F 10.
25. „pur personală”: Ibid.
26. „știa ce gândea Mareșalul”: Ibid.
27. Mai devreme în acea seară: John Martin către Charles Bohlen, 3 februarie 1945, LOC AHP B 176 F 10.
28. Bohlen răspunsese: John Martin către Charles Bohlen, 3 februarie 1945, LOC AHP B 176 F 10.
29. Molotov: SMHC către CSC, 4 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
30. ca și cum o moschee: SMHC către CSC, 6 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
31. portrete uriașe: Winston S. Churchill, *The Second World War, Vol. VI,* p. 347.
32. „Dar unde stă Sarah?”: Astley, *The Inner Circle*, pp. 193-94.
33. Churchill i-a spus lui Harriman: Prefața lui Averell Harriman la cartea lui Gerald Pawle, *The War and Colonel Warden,* George G. Harrap, Londra, 1963, pp. 4-5.
34. „eu sunt tăios la vorbă”: WAH către Marie Harriman, 30 martie 1941, LOC AHP B 03 F01.
35. un raport complet: Jurnalul lui Alan Francis Brooke, prim viconte Alanbrooke of Brookeborough, 2 februarie 1945, Liddell Hart Military Archives, King’s College Londra, ALANBROOKE 5/2/26. Documente de la investigația completă a accidentului aviatic, inclusiv mărturia pilotului, care a supraviețuit, pot fi găsite în TNA AIR 8/841.
36. trei experți de la Foreign Office: SMC către CSC, 4 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8. Detalii suplimentare despre cei care au murit pot fi găsite la https://www.chch.ox.ac.uk/fallen-alumni/captain-albany-kennet-charlesworth.
37. „Nu putem accepta”: Moran, *Churchill at War*, p. 268.
38. „stare sufletească de profundă descurajare”: KLH către PC, 4 februarie 1945, LOC PHP B I-21.
39. „cea mai favorabilă poziție cu putință”: KHL către MHF, 4-10 februarie 1945, Mortimer Papers.
40. îndrăgitul bodyguard: Sir Alexander Cadogan către Lady Theodosia Cadogan, 2 februarie 1945, în David Dilks, ed., *The*

Diaries of Sir Alexander Cadogan, O.M., 1938-1945, G.P. Putman's Sons, New York, 1971, p. 701.

41. un făt mort: CSC către WSC, 3 februarie 1945, în Soames ed., *Winston and Clementine*, p. 514.
42. aghiotantul lui Alan Brooke: Jurnalul lui Alan Francis Brooke, prim viconte Alanbrooke of Brookeborough, 2 februarie 1945, Liddell Hart Military Archives, King's College Londra, ALANBROOKE 5/2/26; a se vedea de asemenea „Loss of York MW.116", TNA AIR 8/841.
43. „Ne vedem în": Alex Danchev şi Daniel Todman, ed., *War Diaries, 1939-1945: Field Marshal Lord Alanbrooke,* Weidenfeld and Nicolson, Londra, 2001, p. 661; vezi de asemenea Jurnalul lui Alan Francis Brooke, 10 februarie 1845, ALANBROOKE 5/2/27.
44. „una dintre cele mai deştepte fete": KLH către MHF, 30 mai 1941, Mortimer Papers.
45. în special piloţi: Kathy îi scria surorii ei despre prietenii lor piloţi ai avioanelor de vânătoare, care îşi aveau baza militară lângă vila unde ea stătea cu Pam la ţară, în weekenduri. Într-o scrisoare, a povestit cum a petrecut o seară cu ei la o tavernă din localitate, înainte ca ei să plece în misiune: „Am avut un sentiment ciudat când au plecat şi m-am întrebat dacă aveau să mai vină vreodată înapoi". KHL către MHF, 7 iulie 1941, Mortimer Papers.
46. „În faza aceasta": KLH către PC, 4 februarie 1945, LOC PHP B I-21.
47. „sfârşitul începutului": remarcile lui WSC la dejunul oferit de lordul Moran, Mansion House, 10 noiembrie 1942.
48. Fantasia de Walt Disney: KLH către MHF, 17 mai 1941, Mortimer Papers; Kathleen repetă această observaţie în articolul ei de ziar: „Războiul a adus multe schimbări în viaţa de noapte la Londra", *INS Fast Mail Service*, 6 august 1941, caiet de însemnări KLH, Mortimer Papers.
49. „Abia aştept": KLH către MHF, 17 mai 1941, Mortimer Papers.
50. „dacă n-ar fi primit": WAH către Marie Harriman, 20 mai 1941, LOC AHP B 03 F 01.
51. După cum îi spusese Roosevelt: WAH către KLH şi PC, august 1941, Mortimer Papers.
52. „E cumva ca un şoc": KLH către MHF, 2 sau 3 iunie 1941, Mortimer Papers.
53. „Mi-a arătat": KLH către MHF, 7 iulie 1941, Mortimer Papers.
54. „o doamnă foarte dulce": KLH către MHF, 2 sau 3 iunie 1941, Mortimer Papers.

55. „teribil de drăguță”: KLH către MHF, 7 iulie 1941, Mortimer Papers.
56. Sarah i se părea: KLH către MHF, 15 august 1945, Mortimer Papers.
57. „a urca pe scenă”: KLH către MHF, 7 iulie 1941, Mortimer Papers.
58. Când Kathy îi trimitea lui Mouche: Kathy îi scria mereu lui Mouche, rugând-o asemenea lucuri, aşa cum se poate vedea de nenumărate ori în corespondența lor. Mortimer Papers.
59. „geamantan plin cu prăzi”: KLH către Marie Harriman, 7 decembrie 1942, LOC AHP B 06 F 10. Marie a inclus special pălării pentru Sarah în acest colet.
60. „o fată cu capul pe umeri şi foarte drăguță”: KLH către MHF, 17 mai 1941, Mortimer Papers.
61. „Poate ai auzit deja”: KLH către MHF, 8 august 1945, Mortimer Papers.
62. Clementine a crezut din greşeală: Pamela Harriman, „Când Churchill a aflat vestea...”, *Washington Post*, 7 decembrie 1991. Harriman şi Abel notează că Churchill i-a dat lui Kathy, în dar de ziua ei un exemplar cu autograf al cărții lui *The River War. Special Envoy*, p. 111.
63. „țopăind de zor”: KLH către MHF, decembrie 1941, Mortimer Papers.
64. tatăl ei stătea în picioare lângă: În memoriile sale de război, Churchill spunea despre Harriman şi Winant: „Ai fi putut aproape crede că scăpaseră de o lungă suferință”. Winston S. Churchill, *The Second World War, Vol. III: The Grand Alliance,* Houghton Mifflin, Boston, 1986, p. 538.
65. Averell considera de multă vreme: Harriman şi Abel, *Special Envoy,* p. 112. Harriman era atât de categoric împotriva izolaționismului american şi îngrijorat că americanii subestimau amenințarea nazistă, încât peste două zile (9 decembrie), în timpul unei cine cu Kathleen, Pamela şi parlamentarul britanic conservator Henry Channon, care se născuse în America, Harriman (potrivit lui Channon) spusese că „speră ca oraşele americane să fie bombardate, pentru ca lumea să se dezmeticească odată”. James, ed., *Chips: The Diaries of Sir Henry Channon,* Weidenfeld and Nicolson, Londra, 1967, p. 314.
66. „Mă întreb”: KLH către Elsie Marshall, 5 ianuarie 1942, Mortimer Papers.
67. „mai entuziasmat”: KLH către MHF, 2 sau 3 iunie 1941, Mortimer Papers.

68. „Am fost”: Randolph Churchill către WSC, 5 iulie 1941, CAC CHAR 20/33/37-44.
69. Averell îşi făcea griji: KLH către MHF, nedatat, redactilografiat, 1941, Mortimer Papers.
70. „păzită ca ochii din cap”: Ibid.
71. Averell o întâlnise prima oară: În biografia Pamelei, scrisă de Christopher Odgen, acesta scrie că Pamela l-ar fi întâlnit, potrivit spuselor ei, pe Harriman în 19 martie la un dineru oferit de Emerald Cunard la hotelul Dorchester. Christopher Ogden, *Life of the Party: The Biography of Pamela Digby Churchill Hayward Harriman,* Little, Brown and Company, Boston, 1994, p. 112. Însă, aşa cum arată Sally Bedell Smith în *Reflected Glory: The Life of Pamela Churchill Harriman,* Simon & Schuster, New York, 1996, p. 84, declarația Pamelei era incorectă, întrucât Cunard se afla atunci în Statele Unite. Astfel, data primei lor întâlniri este cel mai probabil 29 martie, la dejunul de la Chequers.
72. Avea extraordinarul talent: Interviul autoarei cu Peter Duchin, 19 iulie 2018.
73. zâmbetul lui luminos: John Colville, *Winston Churchill and His Inner Circle,* Wyndham Books, New York, 1981, p. 120.
74. partide de crochet: Despre Harriman, unul dintre partenerii preferați ai lui Clementine Churchill la crochet, se spunea că era singurul om care reuşea să o învingă. Abramson, *Spanning the Century*, pp. 299-300.
75. „cel mai frumos”: Elisabeth Bumiller, „Pamela Harriman”, *Washington Post*, 12 iunie 1983.
76. La scurt timp după: WAH către Marie Harriman, 17 aprilie 1941, LOC AHP B 03 F 01.
77. „Inutil să-ți mai spun”: Ibid.
78. Prietenul lui Churchill: Smith, *Reflected Glory*, pp. 91-91.
79. Sarah şi Diana Churchill: Ibid., pp. 104-5.
80. „Mi s-a părut”: Winston S. Churchill II, *Memories and Adventures,* Weidenfeld and Nicholson, New York, 1989, p. 20.
81. „Ştii, se spun”: Lynne Olson, *Citizens of London*, Random House Trade Paperbacks, New York, 2010, pp. 103-4.
82. „Ştii”: Interviu al lui Christopher Ogden cu PC, 1991, LOC PHP B I-304.
83. Mark Hanna: Smith, *Reflected Glory*, p. 89.
84. Eddy Duchin: Conversația autoarei cu David Mortimer, 5 decembrie 2018.

85. „din spirit de aventură”: KLH către MHF, 27 iunie 1941, Mortimer Papers.
86. nu avea nicidecum intenția: KLH către Elise Marshall, primăvara 1942, Mortimer Papers.
87. „A trebuit să decid”: Interviu al lui Christopher Ogden cu PC, 1991, LOC PHP B I-304.
88. În efortul: KLH către MHF, 30 iulie 1942, Mortimer Papers.
89. Dar zvonurile despre: Smith, *Reflected Glory*, p. 104.
90. „Ajut-o pe Pam”: WAH către KLH, nedatat, octombrie 1943, Mortimer Papers.
91. actele de proprietate de la Fordul lui: N.T. Bartlett către PC, 9 august 1943, LOC AHP B 04 F 07.
92. alocație anuală... în valoare de 3 000£: Smith, *Reflected Glory*, pp. 108-9. Trei mii lire sterline în 1943 echivalau aproximativ cu 135 000 în 2020.
93. Kathy era la curent cu: KLH către PC, 6 aprilie (1994), LOC PHP B I-21 martie-aprilie (fără an). A existat o problemă, la un moment dat, iar Pamela nu şi-a mai primit alocația, aşa cum aranjase Harriman, prin Max Beaverbrook. Kathy a prespus că era din vina lui Beaverbrook şi i-a spus Pamelei că spera că „nu rămăsese fără bani”.
94. sute de pagini: corespondența dintre Kathleen şi Pamela în timpul războiului, precum şi scrisorile dintre Pamela şi Averell se află în LOC AHP B 04.
95. „Într-o seară Ave”: KLH către PV, 30 ianuarie 1945, LOC PHP B I-21. Aceasta este singura referire explicită la relația lui de dragoste, care s-a păstrat în corespondența lui Kathy din timpul războiului. Nu se ştie dacă au mai existat, eventual, şi alte referiri. Este posibil ca, ulterior, Kathy să fi îndepărtat scrisorile care se refereau la aventura lor, însă ne putem gândi şi că a preferat să nu facă referiri la acest lucru, de teamă că vreo cunoştință de-a ei şi de-a lui Marie ar fi putut să le citească, ştiut fiind că scrisorile ei treceau şi pe la prietenii lor din Londra şi New York.

Capitolul şapte: 3 februarie 1945

1. se auzeau paşi răsunând cu ecou: interpretul lui Churchill, Arthur Birse, descria paşii oamenilor răsunând în palatul gol. *Memoirs of an Interpreter*, p. 180.

2. Stettinius luase inițiativa: AER către JB, 4 ferbuarie 1945, FDRL JBP, Cutia 6.
3. îngrijorat din cauza lui Hopkins: AER Yalta Notes, 12, 18, FDRL ARHP, Cutia 84.
4. „fetele bătâne”: Lelyveld, *His Final Battle*, p. 26. Din punct de vedere istoric, înclinațiile politice ale Departamentului de Stat tind să fie mai centriste, decât opțiunile oricăruia dintre preşedinți, deoarece marea majoritatea a forței de muncă constă aici din funcționari publici de carieră, cu un larg eventai de perspective politice. Pe ansamblu, în Departamentul de Stat se constată o tendință moderată în politică.
5. „Nu vreau să-l iau”: Alger Hiss, IWM Oral History, 1972.
6. nu mai dormise ca lumea: Anna fusese prea agitată ca să poată dormi în avion; voia să stea trează ca să vadă insulele greceşti şi Turcia la răsăritul soarelui. AER Yalta Notes, 13, FDRL ARHP, Cutia 84.
7. „primadonă”: Interviu cu Anna Roosevelt Halsted, realizat de Bernard Asbell, 1972, FDRL ARHp, Cutia 63.
8. Stettinius a preferat să-l trimită: AER Yalta Notes, 18, FDRL ARHP, Cutia 84.
9. „un cal nemâncat”: Goodwin, *No Ordinary Time*, p. 31.
10. „Sfrijitul”: David L. Roll, *The Hopkins Touch: Harry Hopkins and the Forging of the Alliance to Defeat Hitler,* Oxford Univerity Press, Oxfor, 2013, p. 12.
11. Pielea îi atârna pe obraji: Fotografie, 11 februarie 1945, LOC AHP B 882 F 19; fotografii, februarie 1945, Georgetown University, Booth Family Center for Special Collections, Robert Hopkins Papers, Cutia 7B.
12. pijamaua lui în dungi: Fotografia în Robert Hokins, *Witness to History*, p. 156.
13. „să primească o educație bună”: Harry Hopkins către Diana Hopkins, 19 ianuarie 1945, Georgetown University, Booth Family Center for Special Collections, HLHP1, Cutia 40, Dosar 6.
14. gânduri şi griji: AER Yalta Notes, 18, FDRL ARHP, Cutia 84.
15. La Londra: Robert Sherwood, *Roosevelt and Hopkins: An Intimate History,* Harper and Brothers, New York, 1948, p. 847.
16. Mulți membri ai elitei din Washington: Ibid., p. 1.
17. cei doi bărbați: Goodwin, *No Ordinary Time*, p. 480.
18. Tensiuni au început să apară: Ibid,m 349-50, 372; Roll, *The Hopkins Touch*, pp. 284-85.
19. Prin decembrie 1943: Ibid., p. 286.

20. A fost atât de bolnav: Sherwood, *Roosevelt and Hopkins*, pp. 804, 807. Când Stephen Hopkins a murit pe front, Sarah Churchill a trimis un mesaj de condoleanţe înduioşător, scriind: „Indiferent cât de des aş auzi asemenea ştiri – nu ştiu ce să spun –, dar să ştii că prietenii tăi sunt îndureraţi pentru tine”. SMC către Harry Hopkins, 12 mai 1944, Georgetown University, Booth Family Center for Special Collections, HLHP1, Cutia 4, Dosar 4.
21. Pe vapor: AER Yalta Notes, 7, FDRL ARHP, Cutia 84; Jonathan Daniels către Steve Early, 29 ianuarie 1945, FDRL, Steve Early Papers, Cutia 37.
22. „cândva un adept neclintit”: Press Wireless, N.Y. WCX 1800Z SKED FDRL ARHP, Cutia 94, Diverse.
23. „dacă Aliaţii ar fi căutat zece ani”: FRUS, Conferinţe la Malta şi Ialta, Harry Hopkins către FDR, 24 ianuarie 1945, Document 66.
24. „FDR trebuie să se vadă”: AER Yalta Notes, 18, FDRL ARHP, Cutia 84.
25. „Mama voastră doar”: Goodwin, *No Ordinary Time*, din interviul cu James Roosevelt.
26. Sara a încercat: Interviu Oral History cu Anna Roosevelt Halsted, 1975, Columbia Center for Oral History Archives, Rare Book and Manuscript Library, Columbia University New York.
27. „mingea de fotbal” a bunicii ei: Ibid.
28. „ar stârni cumva”: AER Yalta Notes, 19, FDRL ARHP, Cutia 84.
29. să stea el de vorbă cu Ed Stettinius: Ibid.
30. În timp ce Hopkins se muta: Goodwin, *No Ordinary Time*, pp. 480, 488-89; Sherwood, *Roosevelt and Hopkins*, p. 804.
31. Louis Howe: Asbell, ed., *Mother and Daughter*, p. 31.
32. Lui Hopkins i se părea că Anna: Roll, *The Hopkins Touch*, p. 364.
33. La rândul ei, Anna: AER Yalta Notes, 7, FDRL ARHP, Cutia 84. În jurnalul ei, Anna a subliniat iritarea lui FDR faţă de Hopkins pe vapor: „FDR şi anturajul lui apropiat sunt gata să sară la Harry, din cauza tuturor interviurilor pe care le-a dat despre Conf. Se pare ca a avut o înţelegere fermă cu Steve, prin care ar fi trebuit să nu facă declaraţii oficiale în timpul vizitelor lui recente la Londra, Paris şi Roma, şi să nu dea interviuri. Aproape în fiecare zi, au apărut relatări din toate cele trei locuri, prezentând opiniile lui despre ce se va discuta la Conf.!”
34. să îl „părăsească” pe FDR: Interviu cu Anna Roosevelt Halsted, realizat de Bernard Asbell, 1972, FDRL ARHP, Cutia 63.

35. „persoana cea mai apropiată”: Drew Pearson, „Washington Merry-Go-Round”, FDRL Presindent's Personal File, 7. Anna R. Boettiger, 1942-45.
36. „FDR”, i-a spus el: AER Yalta Notes, 18-19, FDRL ARHP, Cutia 84.
37. de-a dreptul „jignitoare”: Ibid.
38. „În niciun caz, nu mi s-a părut”: AER Yalta Notes, 19, FDRL ARHP, Cutia 84.
39. „Domnule Preşedinte”: FRUS, Conferinţe la Malta şi Ialta, John Gilbert Winant către FDR, 3 februarie 1945, Document 471.

Capitolul opt: 4 februarie 1945

1. Era ca şi cum două: SMHC către CSC, 6 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
2. „Există privelişti”: Ibid.
3. „cuceriri uşoare”: Anton Chekhov, *The Lady with the Dog and Other Stories*, 1899, https//.gutenberg.org/files/13415/13415-h/13415-h/htm.
4. „Pe durata şederii voastre”: „General Information Bulletin”, LOC AHP B 176 F 09. Norris Houghton, unul dintre ofiţerii vorbitori de rusă trimişi suplimentar de marină la Ialta, susţine că el este autorul acestui document. Vezi Houghton, „Aşa a fost la Ialta”, *The New Yorker*, 23 mai 1953, p. 95.
5. FDR îşi convocase: Houhgton, „Aşa a fost la Ialta”, p. 96. Stettinius, *Roosevelt and the Russians*, p. 84. FRUS, Conferinţe la Malta şi Ialta, „Întâlnirea Preşedintelui cu consilierii săi”, 4 februarie 1945, Document 322.
6. Santinele înarmate: AER Yalta Notes, 19-20, FDRL ARHP, Cutia 84.
7. cartea verde de identitate americană: AER cărţi de identitate, FDRL ARHP, Cutia 84, Diverse.
8. Unul dintre soldaţi: AER Yalta Notes, 19-20, FDRL ARHP, Cutia 84.
9. Delegaţia americană: Sir Charles Portal către PC, 4 februarie 1945, LOC PHP B I-31.
10. „ţestoasă-aligator”: Kathleen Harriman Mortimer, IWM Oral History, 10 septembrie 1996.
11. „să vină & să stea”: KLH către PC, 30 ianuarie 1945, LOC PHP B I-21.
12. „absolut şarmant”: KLH către MHF, 4-10 februarie 1945, Mortimer Papers.

13. cum Randolph Churchill: KLH către PC, 4 februarie 1945, LOC PHP B I-21.
14. „Îmi place Kathleen”: AER către JB, 4 februarie 1945, FDRL JBP, Cutia 6.
15. Campionatul de slalom de la Moscova: KLH către MHF, 23 februarie 1944, Mortimer Papers; KLH către PC, 27 februarie 1944, LOC PHP B I-21.
16. Anna a simțit că: Curtis Roosevelt, *Too Close to the Sun*, pp. 274-75. Nesiguranța lui Eleanor se manifesta şi prin relațiile ei încordate cu alte femei care, în opinia ei, păreau să-i încalce privilegiile. Printre acestea, era şi Louise Hopkins, nora ei Betsey şi o prietenă apropiată a lui Franklin, prințesa Martha a Norvegiei, care fugise în Statele Unite când naziştii au invadat țara. A se vedea Interviu cu Anna Roosevelt Halsted, realizat de Bernard Asbell, 1972, FDRL ARHP, Cutia 63, precum şi Goodwin, *No Ordinary Time*, pp. 109, 439.
17. încerca „prea mult să-l salveze pe FDR”: AER Yalta Notes, 19, FDRL ARHP, Cutia 84.
18. părea „să reacționeze frumos”: Ibid.
19. „Mi-a spus Harry”: AER către JB, 4 februarie 1945, FDRL JBP, Cutia 6.
20. prin iunie 1942: PC către Harry Hopkins, 1 iulie 1942, George University, Booth Family Center for Special Collections HLHP1, Cutia 4 Dosar 3.
21. „el a fost cel care a făcut”: AER către JB, 4 februarie 1945, FDRL JBP, Cutia 6. Se pare că lui Harry Hopkins îi făcea mare plăcere să înlesnească aventurile amoroase ale altor persoane. Un bilet pentru Pamela Churchill din partea lui Averell Harriman, rugând-o să-l sune, a fost strecurat din greşeală pe sub uşa apartamentului de hotel ocupat de Hopkins în timpul vizitei sale la Londra. Hopkins a trimis biletul înapoi, notând amuzat: „Uşa sub care a fost vârât acest bilet era de la dormitorul lui Harry L. Hopkins, care a fost foarte mândru de asta”. LOC PHP B I-21.
22. „Cred că femeile”: KHL către MHF, 10 august 1942, Mortimer Papers. Kathy a povestit despre conflictul ei permanent cu Robb în scrisorile către sora ei, Mary, în 6 noiembrie 1941; 16 decembrie 1941; 6 ianuarie 1942; 11 ianuarie 1942, 23 februarie 1942; şi 10 august 1942. În scrisoarea ei din 6 ianuarie, Kathy spune: „M-a sunat Inez Robb şi m-a făcut în fel şi chip... Era aproape isterică, mi-a zis că i-a scris despre mine... redactorului pentru străinătate şi a rupt nişte scrisori care i se dăduseră pentru mine... Nu-mi

doresc decât să nu mă amestec în intrigile de birou. M-a mai informat că se gândeşte să îi telegrafieze lui INS că va trebui să aleagă cine să rămână – ori ea, ori eu. Aceasta e femeia pe care am întâlnit-o de două ori în viaţa mea şi a încercat de fiecare dată să mă facă să mă simt ca o proastă”.

Capitolul nouă: 4 februarie 1945

1. trenul blindat: Plokhy, *Yalta*, p. 53.
2. privirea vigilentă a lui Lavrenti Beria: Ibid., p. 54.
3. De asemenea, plasase: Arkady N. Shevchenko, *Breaking with Moscow,* Alfred A. Knopf, New York, 1985, p. 58. Şevcenco, unul dintre cei mai înalţi demnitari sovietici care au cerut azil politic în SUA în timpul Războiului Rece, crescuse în localitatea Eupatoria, pe coasta Crimeii, în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. Familia lui a fost evacuată în Munţii Altai din Siberia, în toamna anului 1941. S-au întors la Eupatoria în 1944. Tatăl lui era unul dintre doctorii căruia i s-a cerut să observe starea sănătăţii lui Roosevelt la Saki.
4. Socotind că: Sir Charles Portal către PC, 3 februarie 1945, LOC PHP B I-31.
5. „o discuţie agreabilă”: Winston S. Churchill, *The Second World War, Vol. VI,* pp. 347-48.
6. Stalin a venit cu: FRUS, Conferinţele de la Malta şi Ialta, „Întâlnirea Roosevelt-Stalin”, Bohlen Minutes, 4 februarie 1945, Document 325.
7. avea să „propună din nou un toast”: Ibid. Bohlen se referă la acest schimb şi în cartea sa de memorii, *Witness to History*, p. 180.
8. „convins pe deplin”: Winston S. Churchill, *The Second World War, Vol.V: Closing the Ring,* Houghton Mifflin, Boston, 1951, p. 374.
9. „o nedelicateţe”: FRUS, Conferinţele de la Malta şi Ialta, „Întâlnirea Roosevelt-Stalin”, Bohlen Minutes, 4 februarie 1945, Document 325.
10. Soldaţii sovietici înarmaţi: Houghton, „Aşa a fost la Ialta”, pp. 96-97.
11. Stalin a sosit cu Molotov: Jurnal de actualităţi filmate, „Delegaţii Aliaţilor sosesc la conferinţa internaţională de la Palatul Lavadia (*sic*) din Ialta”, 4 februarie 1945, https://www.criticalpast.com/video/6567033670_The-Yalta-Conference_Franklin-D-Roosevelt_Lavidia-Palace_conference-room.

12. Când Sarah a sosit: Ibid.
13. Spre deosebire de ei, Churchill: Houghton, „Aşa a fost la Ialta”, pp. 96-97; „Delegaţii Aliaţi sosesc la conferinţa internaţională de la Palatul Lavadia (*sic*) din Ialta”, 4 februarie 1945, https://www.criticalpast.com/video/6567033670_The-Yalta-Conference_Franklin-D-Roosevelt_Lavidia-Palace_conference-room.
14. Doi britanici: Robert Hopkins, *Witness to History*, p. 144.
15. Anna a făcut şi ea câteva fotografii: AER Yalta Notes, 20, FDRL ARHP, Cutia 84.
16. Alături, Kathy: Fotografie, „Premierul Churchill stă de vorbă cu fiica sa, Sarah, în timp ce gen. Sir Harold R.L.G. Alexander se uită la ei”, U.S. Army Signal Corps, februarie 1945, Newberry Library, Chicago, Papers of Ralph Graham B 01 F 05.
17. Winston a strâns-o uşor de braţ: Ibid.
18. interpreţi, şi nu translatori: În cartea sa, *Memoirs of an Interpreter*, prezintă o explicaţie completă şi atentă a rolului unui interpret, arătând totodată de ce munca de interpretariat este cu mult mai complexă decât activitatea de traducere propriu-zisă. A se vedea pp. 113-15.
19. adesea FDR nu păstra: Bohlen, *Witness to History*, p. 165.
20. În timp ce Bohlen îşi aranja: Jurnal de actualităţi filmate, „Delegaţii Aliaţi sosesc la conferinţa internaţională de la Palatul Lavadia (*sic*) din Ialta”, 4 februarie 1945, https://www.criticalpast.com/video/6567033670_The-Yalta-Conference_Franklin-D-Roosevelt_Lavidia-Palace_conference-room.
21. „Ghinion pentru A”: Sir Charles Portal către PC, 4 februarie 1945, LOC PHP B I-31.
22. „discuţiile să se desfăşoare”: FRUS, Conferinţele de la Malta şi Ialta, „Prima şedinţă plenară”, Bohlen Minutes, 4 februarie 1945, Document 326.
23. „deosebit de cordială”: Winston S. Churchill, *The Second World War: Vol. VI,* p. 346.
24. amiralul Cunningham: Roberts, *Masters and Commanders*, p. 552.
25. Pe parcursul următoarelor trei: FRUS, Conferinţele de la Malta şi Ialta, „Prima şedinţă plenară”, Bohlen Minutes, 4 februarie 1945, Document 326.
26. Stalin vorbea ruseşte: Birse, *Memoirs of an Interpreter*, pp. 101, 113.
27. să „sublinieze abnegaţia”: FRUS, Conferinţele de la Malta şi Ialta, „Prima şedinţă plenară”, Bohlen Minutes, 4 februarie 1945, Document 326.

28. „Motivul pentru care”: FRUS, Conferințele de la Malta și Ialta, „Prima ședință plenară”, Bohlen Minutes, 4 februarie 1945, Document 326.
29. „o epocă de bunăvoință”: Bohlen, *Witness to History*, p. 177.
30. „Cunosc bine”: Ibid., p. 175.
31. „ca și cum ai fi încercat”: George Kennan, *Memoirs, 1925-1950,* Little, Brown, Boston, 1967, p. 215.
32. președintele, în mod optimist: Bohlen, *Witness to History*, p. 210. În cartea sa de memorii, Bohlen a fost foarte critic la adresa abordării politicii externe de către FDR, scriind: „În afacerile externe, Roosevelt își făcea treaba doar moderat de bine. Metodele și tehnicile pe care le folosea îndeobște cu multă abilitate în politica internă, nu se potriveau deloc în treburile externe. Se baza pe intuiția lui pentru a înțelege un subiect sau altul, ceea ce mergea bine, și pe talentul lui de a improviza, pentru a găsi soluții la diferite probleme... În afacerile externe, îndeosebi în relațiile cu conducătorii sovietici, acest stil însemna o lipsă de precizie, ceea ce... constituia un grav inconvenient. O cunoaștere mai profundă a istoriei și, negreșit, o mai bună înțelegere a reacțiilor unor străini i-ar fi fost de folos Președintelui. De ajutor, totodată, i-ar fi fost un studiu mai pătrunzător al documentelor strategice, pregătite de către experții americani, mai multă atenție față de detalii și mai puțină încredere în concepția americană, potrivit căreia interlocutorul este un «tip cumsecade», care va reacționa corect și decent, dacă tu te porți frumos cu el.”
33. Dar, susținea Bohlen: Ibid., p. 176.
34. Din când în când: Houghton, „Așa a fost la Ialta”, p. 96.
35. „petrecerea copiilor”: KLH către MHF, 4 februarie 1945, Mortimer Papers.
36. Cineva din: AER Yalta Notes, 22, FDRL ARHP, Cutia 84.
37. „stătea ca pe ace”: Ibid., p. 21.
38. Înainte de sesiunea plenară: Ibid.
39. „făcuse o criză de nervi”: Ibid.
40. „«O criză de nervi», era...”: Ibid.
41. FDR considera că: Harriman și Abel, *Special Envoy*, p. 395.
42. lăsat „să aștepte degeaba”: AER Yalta Notes, 21, FDRL ARHP, Cutia 84.
43. Ba amenința chiar: Harriman și Abel, *Special Envoy*, p. 395.
44. La prânz, Anna organizase: AER Yalta Notes, 20, FDRL ARHP, Cutia 84.
45. „să menajeze sentimentele anumitor persoane”: Ibid.

46. „o adevărată primadonă”: Interviu cu Anna Roosevelt Halsted, realizat de Bernard Asbell, 1972, FDRL ARHP, Cutia 63.
47. „gâlceavă”: ARB Yalta Notes, 21-22, FDRL ARHP, Cutia 84.
48. „racolase”: AER Yalta Notes, 22, FDRL ARHP, Cutia 84.
49. printre care Anderson: KLH către PC, 7 februarie 1945, LOC PHP B I-21.
50. „un tip şic şi arătos”: Ibid. Kuter era cel mai tânăr militar promovat la gradul de general comandant, un record pe care până atunci îl deținuse celebrul general William T. Sherman din Războiul Civil.
51. Bucătarii lui pregătiseră: Stettinius, *Roosevelt and the Russians*, p. 114.
52. şi macaroane: Atkinson, *The Guns at Last Light*, p. 513.
53. un „toast foarte frumos!”: AER Yalta Notes, 22, FDRL ARHP, Cutia 84.
54. Anna nu a divulgat nimic: Ibid.

Capitolul zece: 5 februarie 1945

1. „Dacă ai fi”: SMHC către CSC, 4 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
2. doar patru băi: Astley, *The Inner Circle*, pp. 183, 194-95.
3. Când simțea: Ibid.
4. să forțeze zăvorul: Sir Charles Portal către PC, 7 februarie 1945, LOC PHP B I-31.
5. Kathy reflectase: KHL către PC, 30 ianuarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
6. „Tati e un dulce”: SCHL către CSC, 4 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
7. Winston se trezea: Moran, *Churchill at War*, p. 270.
8. La Palatul Livadia: Houghton, „Aşa a fost la Ialta”, p. 94; „Raport de activitate al Medical Department la Conferința din Crimeea”, 18 februarie 1945, FDRL Ross T. McIntire Papers, Cutia 4, „Conferința din Crimeea”.
9. discuții inopinate: Kuter, *Airman at Yalta*, p. 122.
10. cameristele intrau: Ibid., pp. 121-22.
11. nu era periculos să bea: „General Information Bulletin”, LOC AHP B 176 F 09.
12. sulfat de magneziu: Kuter, *Airman at Yalta*, p. 124.
13. Întâi, venea meniul rusesc: Ibid., p. 123.

14. „nu vorbea nicio limbă cunoscută”: AER Yalta Notes, 22, FDRL ARHP, Cutia 84.
15. un fel de „brunch”: SMHC către CSC, 8 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
16. „Comparând aceste mese”: KLH către PC, 7 februarie 1945, LOC PHP B I-21.
17. „Rusul pune suflet”: Mark Twain, *The Innocents Abroad,* The Library of America, New York, 1984, p. 311.
18. A doua zi: Christopher Andrew and Vasili Mitrokhin, *The Sword and the Shield: The Mitrokhin Archive and the Secret History of the KGB,* Basic Books, New York, 1999, p. 133.
19. Peter Portal admira: Winston S. Churchill, *The Second World War, Vol. VI,* p. 347. Sarah remarcă, de asemenea, interesul lui Portal pentru acvariul din seră, în SMHC către CSC, 6 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
20. „încălzitoare de pat”: Interviul autoarei cu Ellie Seagraves, 26 ianuarie 2018.
21. „multe convorbiri telefonice”: Sir Charles Portal către PC, 5 februarie 1945, LOC PHP B I-31.
22. Au sosit la şedinţă: Jurnalul lui Alan Francis Brooke, prim viconte Alanbrooke of Brookeborough, 5 februarie 1945, Liddell Hart Military Archives, King's College Londra, ALANBROOKE 5/2/27.
23. Într-un final, şefii de stat-major: FRUS, Conferinţele de la Malta şi Ialta, „Prima şedinţă militară tripartită”, 4 februarie 1945, Document 330.
24. Atmosfera cordială a continuat: FRUS, Conferinţele de la Malta şi Ialta, „Întâlnirea la dejun a miniştrilor de Externe”, 5 februarie 1945, Document 331. La bordul vasului *Quincy*, Roosevelt pusese rămăşag că americanii aveau să ajungă la Manila, înainte ca sovieticii să ajungă la Berlin; sau viceversa, pentru cine credea altfel. Îi povestise despre asta şi lui Stalin, în întâlnirea lor privată din ziua precedentă; Stalin replicase că, negreşit, americanii aveau să ajungă la Manila înainte. FRUS, Conferinţele de la Malta şi Ialta, „Întâlnirea Roosevelt-Stalin”, 4 februarie 1945, Documente 325. Deşi MacArthur a crezut că dăduseseră lovitura decisivă în Manila, bătălia avea să continue până în martie.
25. Strategia de negociere a sovieticilor: Sherwood, *Roosevelt and Hopkins*, p. 395.
26. Winston şi Sarah au făcut o plimbare: SMHC către CSC, 6 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.

27. veşnica dârdâială: SMHC către CSC, nedatat octombrie 1941, CAC SCHL 1/1/6.
28. degerături dureroase la picioare: SMHC către CSC, 5 noiembrie 1941, CAC SCHL 1/1/6.
29. În plimbarea lor: SMHC către CSC, 6 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
30. În apele cenuşii şi uleioase: Astley, *The Inner Circle*, p. 183.
31. Un banc de peşti: SMHC către CSC, 6 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
32. Portal visa cu ochii deschişi: Sir Charles Portal către PC, 5 februarie 1945, LOC PHP B-I31.
33. Brooke, care era: Jurnalul lui Alan Francis Brooke, prim viconte Alanbrooke of Brookeborough, 5 februarie 1945, Liddell Hart Military Archives, King's College Londra, ALANBROOKE 5/2/27; David Fraser, *Alanbrooke,* Athenaeum, New York, 1982, p. 518.
34. „Nu se poate", a exclamat ea: SMHC către CSC, 6 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8. În Plokhy, *Yalta*, autorul descrie această scenă la pagina 117, însă îi atribuie din greşeală lui Alexander comentariile făcute de Brooke. Îl identifică în mod eronat pe Alexander, în loc de Brooke, ca C.I.G.S., şi totodată neglijează să noteze referirea pe care Winston Churchill o face despre pasiunea lui Brooke pentru păsări, o observaţie care neîndoielnic îl identifică drept vorbitor pe Brooke, şi nu pe Alexander.
35. „Nicidecum": SMHC către CSC, 6 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
36. „flegmatic şi insensibil ca de obicei": Ibid.
37. Buşteni de mesteacăn ardeau: Alger Hiss, *Recollections of a Life,* Seaver Books, New York, 1988, p. 124.
38. arăta cu mult mai bine: Bohlen, *Witness to History*, p. 174; Hiss, *Recollections of a Life*, p. 122.
39. „să se limiteze": FRUS, Conferinţele de la Malta şi Ialta, „A doua sesiune plenară", 5 februarie 1945, Bohlen Minutes, Document 333.
40. Stalin l-a oprit: Ibid.
41. A început să depene amintiri: Ibid.
42. Roosevelt devenea tot mai poetic: Bohlen, *Witness to History*, p. 183.
43. „Pentru a reglementa soarta": FRUS, Conferinţele de la Malta şi Ialta, „A doua sesiune plenară", 5 februarie 1945, Bohlen Minutes, Document 333. Această poziţie era în concordanţă cu ceea ce Churchill îi scrisese lui Anthony Eden în 4 ianuarie 1945: „Este o

greşeală să încerci să scrii pe nişte fiţuici care vor fi sentimentele profunde ale unei lumi indignate şi fremătătoare, fie imediat după ce lupta s-a încheiat, fie atunci când inevitabila înfiorare urmează după înfierbântare”. Winston S. Churchill, *The Second World War: Vol. VI,* p. 351.

44. „înțelegea întru totul”: Ibid. Era un vicleşug. Comitetul de studii al miniştrilor de Externe nu s-a întrunit niciodată. Bohlen, *Witness to History*, p. 183.
45. De Gaulle era furios: Pentru mai multe informații despre întâlnirea dintre Hopkins şi De Gaulle, a se vedea Sherwood, *Roosevelt and Hopkins*, p. 847, şi Jean Lacoutre, *De Gaulle: The Ruler, 1945-1970,* vol. 2 W. W. Norton, New York, 1993, pp. 55-59.
46. Stalin însă: FRUS, Conferințele de la Malta şi Ialta, „A doua sesiune plenară”, 5 februarie 1945, Bohlen Minutes, Document 333.
47. „flegmatic”: Winston S. Churchill, *Great Battles and Leaders*, p. 254.
48. nu era „marioneta britanicilor”: Ibid., p. 260.
49. pe neaşteptate, în plină şedință, FDR: FRUS, Conferințele de la Malta şi Ialta, „A doua sesiune plenară”, 5 februarie 1945, Bohlen Minutes, Document 333.
50. „Promite o zonă”: FRUS, Conferințele de la Malta şi Ialta, Harry Hopkins către FDR, 5 februarie 1945, Document 336.
51. Churchill şi Stalin au fost de acord: FRUS, Conferințele de la Malta şi Ialta, „A doua sesiune plenară”, 5 februarie 1945, Bohlen Minutes, Document 333.
52. o relație socială şi profesională strânsă: Poate că, datorită şederii lui în Marea Britanie, Maiski avea o opinie diferită despre parteneriatele postbelice cu Aliații decât ceilalți demnitari din guvernul sovietic. Maiski privea Statele Unite cu mult scepticism, mai ales „imperialismul dinamic” american. Considera că era un imperialism diferit de forma de imperialism tradițional britanic, în care vedea o forță pentru stabilitatea globală. Era un adept al păstrării unor bune relații cu Marea Britanie. Aşa cum afirma Maiski: „Logica lucrurilor trebuie să împingă Marea Britanie mai aproape de URSS, fiindcă lupta ei fundamentală în perioada postbelică va fi împotriva SUA... Tind, de asemenea, să cred că în această perioadă va fi în interesul URSS ca Marea Britanie să rămână un stat puternic: în special, URSS va dori ca Marea Britanie să aibă în continuare o flotă puternică, deoarece putem avea nevoie de un asemenea sprijin din partea Marii Britanii

pentru a contracara expansiunea imperialismului SUA". Fraser J. Harbutt, *Yalta 1945: Europe and America at the Crossroads,* Cambridge University Press, Cambridge, 2010, p. 111. Exact înainte de moartea lui Stalin în 1953, Maiski a fost arestat, sub acuzația de a fi spion britanic, şi a fost condamnat la şase ani de închisoare. În 1955, pedeapsa lui a fost anulată, iar el a fost pus în libertate.

53. Aşa cum Maiski le-a reamintit tuturor: FRUS, Conferințele de la Malta şi Ialta, „A doua sesiune plenară", 5 februarie 1945, Bohlen Minutes, Document 333.
54. Harriman susținuse de multă vreme: Harriman şi Abel, *Special Envoy*, pp. 404-5.
55. în valoare de 6 miliarde de dolari: Ibid., pp. 394-85.
56. a hrăni optzeci milioane: FRUS, Conferințele de la Malta şi Ialta, „A doua sesiune plenară", 5 februarie 1945, Bohlen Minutes, Document 333.
57. „Calului ca să tragă": Stettinius, *Roosevelt and the Russians*, p. 132.
58. „Mâncare ar fi": Ibid.
59. „nu avea să precupețească niciun efort": Jurnalul lui Ivan Maiski, 31 martie 1943, în Gabriel Gorodetski, ed., *The Maisky Diaries: Red Ambassador to the Court fo St. James's, 1932-1943,* Yale University Press, New Haven, CT, 2015, pp. 502-4.
60. În schimb, a propus: FRUS, Conferințele de la Malta şi Ialta, „A doua sesiune plenară", 5 februarie 1945, Bohlen Minutes, Document 333; Matthews Minutes, Document 334.
61. „ieşind din sală în fugă": KLH către PC, 7 februarie 1945, LOC PHP B I-21. Bohlen descrie şi el acest episod în *Witness to History*, p. 174.
62. „bârlogurile" lor: SMHC către CSC, 8 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.

Capitolul unsprezece: 5 februarie 1945

1. „scund şi îndesat": Gary Kern, „Cum «Unchiul Joe»„ i-a pus microfoane lui FDR: Lecțiile istoriei", *Studies in Intelligence*, vol. 47, nr. 1, https://www.cia.gov/library/center-for-the-study-of-intelligence/csi-publications/csi-studies/studies/vol47no1/article02.html#fn37. Citatul a apărut

inițial în Harry Hopkins, „În exclusivitate, despre întâlnirea mea cu Stalin”, *American Magazine*, decembrie 1941.
2. „fața ciupită de vărsat”: Kathleen Harriman Mortimer, IWM Oral History, 10 septembrie 1996.
3. „you said it”: Plokhy, *Yalta*, p. 318.
4. westernurile americane: Montefiore, *Stalin*, p. 517.
5. „cu o licărire în ochi”: Winston S. Churchill, *The Second World War, Vol. IV: The Hinge of Fate,* Houghton Mifflin, Boston, 1985, pp. 446, 450. La momentul respectiv, Svetlanei i s-a părut foarte straniu comportamentul tatălui ei în timpul întâlnirii cu Churchill, dându-și seama abia mai târziu că Stalin juca teatru de ochii lui Churchill, încercând să semene cu „o ființă umană obișnuită”. Svetlana Alliluyeva, *Twenty Letters to a Friend,* Harper and Row, New York, 1967, p. 171.
6. a trimis pentru Sarah o broșă: SMHC către CSC, 31 ianuarie 1945; SMHC către CSC, 12 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
7. Nadejda se sinucisese: Rosemary Sullivan, *Stalin’s Daughter: The Extraordinary and Tumultuous Life of Svetlana Allilueyva,* Harper, New York, 2015, pp. 42, 44, 103-4.
8. A refuzat să-l cunoască: Ibid., p. 130.
9. o „fiică rea”: Svetlana Alliluyeva, *Twenty Letters to a Friend,* pp. 9-10.
10. o „atitudine rece și plină de invidie”: KLH către MHF, 9 iunie 1944, Mortimer Papers.
11. Agenția instalase: Plokhy, *Yalta*, p. 58.
12. „Beria era un formidabil specimen modern”: Svetlana Alliluyeva, *Twenty Letters to a Friend,* p. 8.
13. Unul dintre subalternii lui Beria: Montefiore, *Stalin*, p. 76.
14. „dușmanilor de clasă”: Andrew și Mitrokhin, *The Sword and the Shield*, pp. 101-2; pentru mai multe detalii despre acțiunile lui Beria ca șef al NKVD-ului, a se vedea Amy Knight, *Beria: Stalin’s First Lieutenant,* Princeton University Press, Princeton, NJ, 1993, pp. 113-14, 126-27, și Plokhy, *Yalta*, pp. 58-59.
15. În biroul său: Montefiore, *Stalin*, pp. 505-8.
16. Stalin îl cunoscuse: Când era mic, Sergo a beneficiat de afecțiunea părintească a lui Stalin, așa cum Svetlana nu a avut parte niciodată. Cum scrie Montefiore, Stalin îl înfășura pe Sergo în paltonul lui din blană de lup, când lui Sergo îi era frig, și îl punea așa la culcare în pat. *Stalin*, pp. 127-28.
17. îl rugase personal: Plokhy, *Yalta*, p. 233.

18. Unele fiice: Sullivan, *Stalin's Daughter*, pp. 136-37; Montefiore, *Stalin*, p. 509. Cea mai bună prietenă a Svetlanei, Martha Peşkiva, care era nepoata lui Maxim Gorki, s-a măritat cu Sergo Beria.
19. microfoane direcționale: Sergo Beria, *Beria, My Father: Inside Stalin's Kremlin,* Duckworth, Londra, 2001, p. 104.
20. Din centrele lor de interceptare: Sergo Beria, IWM Oral History, 19 octombrie 1996.
21. mulți dintre aceştia fiind femei: Andrew şi Mitrokhin, *The Sword and the Shield*, p.133.
22. „firimiturile" rămase: Sergo Beria, *Beria, My Father*, p. 104.
23. Prin puternicele microfoane direcționale: Ibid.
24. un „pudel (patetic) dând iute din coadă": Ibid.
25. în favoarea inevitabilei destrămări a Imperiului Britanic: Sergo Beria, IWM Oral History, 19 octombrie 1996.
26. Dacă cerea permisiunea: „Audieri în fața Comisiei parlamentare de investigare a faptelor, dovezilor şi împrejurărilor masacrului din Pădurea Katyn", Eighty-Second Congress, 1952, 2147.
27. şaptesprezece jurnalişti occidentali: „Deplasarea la Smolensk şi Pădurea Katyn, 21-23 ianuarie 1944", document inclus în „Depeşa din 23 februarie 1944 de la Ambasada americană, Moscova", Mortimer Papers.
28. din cauza lipsei de personal la ambasadă: KLH către MHF, 28 ianuarie 1944, Mortimer Papers. Kathleen i-a trimis o copie a aceleiaşi scrisori şi Pamelei Churchill, în 28 ianuarie 1944. Această copie poate fi găsită în LOC PHP B I-21.
29. optsprezece ore: „Deplasarea la Smolensk şi Pădurea Katyn, 21-23 ianuarie 1944", document inclus în „Depeşa din 23 februarie 1944 de la Ambasada americană, Moscova", Mortimer Papers.
30. Dintre cele opt mii de clădiri: KLH către MHF, 28 ianuarie 1944, Mortimer Papers.
31. „În comparație cu oraşele englezeşti bombardate": Ibid.
32. ghidul lor: „Deplasarea la Smolensk şi Pădurea Katyn, 21-23 ianuarie 1944", Mortimer Papers.
33. pini plantați recent: Raport de la Owen O'Malley către Anthony Eden, 31 mai 1943, ataşat la WSC către FDR, 13 august 1943; NARA, President's Secretary's File, National Archives Identifier: 6851129.
34. Principalul „show": „Deplasarea la Smolensk şi Pădurea Katyn, 21-23 ianuarie 1944", Mortimer Papers.
35. o miasmă de cadavre în descompunere: KLH către MHF, 28 ianuarie 1944, Mortimer Papers.

36. Sovieticii desfăcuseră: „Deplasarea la Smolensk şi Pădurea Katyn, 21-23 ianuarie 1944”, Mortimer Papers.
37. „Chirurgia plastică face minuni”: Kathleen Harriman, „Chirurgia plastică face minuni pentru piloții RAF care au suferit arsuri”, articol preluat de mai multe ziare, din albumul lui KLH cu decupaje de presă şi amintiri, Mortimer Papers.
38. „Nu e uşor să vorbeşti”: KLH către MHF, 29 iulie 1941, Mortimer Papers.
39. Când fusese în călătorie: Interviu WAH cu Arthur Schlesinger Jr., Middleburg, VA, 24 mai 1981, prin amabilitatea lui David Mortimer şi Peter Duchin.
40. aproximativ şapte metri şi jumătate pătrați: „Deplasarea la Smolensk şi Pădurea Katyn, 21-23 ianuarie 1944”, Mortimer Papers.
41. în rânduri ordonate: KLH către MHF, 28 ianuarie 1944, Mortimer Papers.
42. „diferite faze”: Ibid.
43. şi indubitabil: KLH către MHF, 28 ianuarie 1944, Mortimer Papers.
44. Ghidul lor i-a condus apoi pe Kathy: W.H. Lawrence, „Sovieticii dau vina pe inamic pentru uciderea polonezilor”, *New York Times*, 22 ianuarie 1944, din albumul lui KLH cu decupaje de presă şi amintiri, Mortimer Papers.
45. Fiecare doctor căuta: „Audieri în fața Comisiei parlamentare”, 2147.
46. „arăta ca un bucătar-şef”: KLH către MHF, 28 ianuarie 1944, Mortimer Papers.
47. Culoarea gri-albăstrui: „Rusia: o zi în pădure”, *Time,* 7 februarie 1944, din albumul lui KLH cu decupaje de presă şi amintiri, Mortimer Papers.
48. Chiar şi la o temperatură geroasă: „Deplasarea la Smolensk şi Pădurea Katyn, 21-23 ianuarie 1944”, Mortimer Papers.
49. scrisori şi chitanțe: Notițele de mână ale lui KLH, de la Pădurea Katyn, Mortimer Papers.
50. În sfârşit, occidentalii: „Deplasarea la Smolensk şi Pădurea Katyn, 21-23 ianuarie 1944”, Mortimer Papers.
51. „Polonezii sunt oameni nocivi”: Ibid.
52. „formulate prea coerent, de parcă ar fi fost învățate pe de rost”: Ibid.
53. nu avea cum să verifice: Ibid.
54. Era ciudat: Ibid.

55. după cum miroseau: „Audieri în fața Comisiei parlamentare”, 2145.
56. „tipic germană”: KLH către MHF, 28 ianuarie 1944, Mortimer Papers.
57. atrocitățile de război văzute la Majdanek: Majdanek a fost primul lagăr de concentrare descoperit de Aliați. Sovieticii l-au eliberat în 22 iulie 1944, în timpul Operațiunii Bagration. Un grup de corespondenți străini, staționați la Moscova, s-au deplasat la fața locului în august 1944. Kathy nu s-a numărat printre ei, însă a scris despre ceea ce i-au relatat ziariştii, când s-au întors la Moscova, în scrisoarea ei către sora ei din 30 august 1944, Mortimer Papers.
58. Averell i-a cerut: „Audieri în fața Comisiei parlamentare”, 2149.
59. „Se poate constata”: „Deplasarea la Smolensk şi Pădurea Katyn, 21-23 ianuarie 1944”, Mortimer Papers.
60. A transmis raportul: WAH către Cordell Hull, „Investigația efectuată de autoritățile sovietice privind masacrul soldaților polonezi în Pădurea Katyn, lângă Smolensk”, 23 februarie 1944, Mortimer Papers.
61. I-a ordonat lui Beria: Benjamin B. Fischer, „Controversa Katyn: carnajul lui Stalin”, *Studies in Intelligence* (iarna 1999-2000), https://www.cia.gov/library/cnter-for-the-study-of-intelligence/csi-publications/csi-studies/studies/winter99-00/art6.html.
62. Trei agenți NKVD: Montefiore, *Stalin*, pp. 333-34.
63. „lucrau în construcții”: „Memorandum: „Aşa-zisul masacru al celor 10.000 de ofițeri ai armatei poloneze”, 17 aprilie 1943, NARA 760C.61/4-1743, National Archives Identifier: 6850459.
64. „parodie de anchetă”: „Material referitor la ruperea relațiilor diplomatice polono-sovietice”, 26 aprilie 1943, NARA 760C.61/4-2643, National Archives Identifier: 6850463.
65. Aliații occidentali aveau nevoie cu disperare: Vezi Fischer, „Controversa Katyn”; Geoffrey Roberts, *Stalin’s Wars: From World War to Cold War, 1939-1953,* Yale University Press, New Haven, CT, 2006, pp. 45, 169; şi Alexandra Richie, *Warsaw 1944: Hitler, Himmler, and the Warsaw Uprising,* Farrar, Straus and Giroux, New York, 2013, pp. 163-64.
66. „noi am folosit, de fapt”: Raport de la Owen O’Malley către Anthony Eden, 31 mai 1943, ataşat la WSC către FDR, 13 august 1943; NARA, President’s Secretary’s File, National Archives Identifier: 6851129.

67. „Ce altă speranță”: WSC către FDR, 28 aprilie 1943, în Sumner Wells către FDR, „Textul unei telegrame primite de la Foreign Office în 28 aprilie”, 1 mai 1943, NARA, President’s Secretary’s File, National Archives Identifier: 6851130.

Capitolul doisprezece: 6 februarie 1945

1. „o baie o-dată-la-două-zile”: AER Yalta Notes, 22, FDRL ARHP, Cutia 84.
2. „Separând grâul de neghină”: AER către JB, 7 februarie 1945, FDRL JBP, Cutia 6.
3. Anna se pricepea de minune: Interviu cu Eleanor Seagraves, 21 iunie 1978, interviu realizat de dr. Thomas F. Soapes, FDRL, Eleanor Roosevelt Oral History Project.
4. „diverse bârfe”: AER Yalta Notes, 22, FDRL ARHP, Cutia 84.
5. „Cele trei mici”: Sarah Churchill, *A Thread in the Tapestry*, p. 80.
6. „a lucrat ca nebuna”: AER către JB, 7 februarie 1945, FDRL JBP, Cutia 6.
7. scriindu-i mementouri: Lucy Mercer Rutherfurd către AER, 9 mai 1945, în Boettiger, *A Love in Shadow*, p. 262.
8. Harriman avea să participe: AER Yalta Notes, 22, FDRL ARHP, Cutia 84; FRUS, Conferințele de la Malta şi Ialta, Întâlnirea la dejun Roosevelt-Churchill”, 6 februarie 1945, Document 347.
9. uniforma ei WAAF: Fotografie, KLH, album cu decupaje şi amintiri, Mortimer Papers.
10. „efectiv foarte întortocheat”: SMHC către CSC, 6 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
11. În acea unică imagine: Fotografie, „Drumul spre Sevastopol”, KLH, album cu decupaje şi amintiri, Mortimer Paper.
12. sute de tancuri germane: Astley, *The Inner Circle*, p. 181.
13. „Presupun”: KLH către PC, 7 februarie 1945, Mortimer Papers.
14. Winston Churchill citise: Michael Richards, „Churchill şi Tennyson”, The Churchill Project, Hillsdale Colegge, 17 iulie 2015, https:// winstonchurchill.hillsfale.edu/churchill-and-tennyson.
15. bombe, ca nişte cratere: Jurnalul lui Alan Francis Brooke, prim viconte Alanbrooke of Brookeborough, 7 februarie 1945, Liddell Hart Military Archives, King’s College Londra, ALANBROOKE 5/2/27.

16. Tunuri germane antitanc: Hermione Ranfurly, *To War with Whitaker: The Wartime Diaris of the Countess of Eanfurly, 1939-194,5* William Heinemann, Londra, 1994, p. 328.
17. Un mormânt fusese săpat: Jurnalul lui Alan Brooke, 7 februarie 1945, ALANBROOKE 5/2/27.
18. „părea să fi trecut”: Lev Tolstoi, *Povestiri din Sevastopol.* Această culegere de povestiri este una dintre primele opere majore ale lui Tolstoi. A fost tradusă şi publicată în nenumărate versiuni, cum ar fi ediția Penguin Classics din 1986, în traducerea lui David McDuff.
19. „Vrei să vezi”: The Marquis de Custine. *Empire of the Czar: A Journey Through Eternal Russi,a* Doubleday, New York, 1989, p. 306. Custine mai spunea: „În acest fel, ne tiranizează, sub pretextul că ne-ar onora. Aceasta este soarta călătorilor privilegiați. Iar cei care nu sunt privilegiați nu au parte să vadă nimic”.
20. doar şase mai aveau încă un acoperiş: KLH către PC, 7 februarie 1945, Mortimer Papers.
21. „Statuile fuseseră decapitate”: Ibid.
22. „Germanii n-au lăsat efectiv”: AER către JB, 7 februarie 1945, FDRL JBP, Cutia 6.
23. „Presupun că jurnalismul”: Sir Charles Portal către KLH, 3 martie 1944, Mortimer Papers. Pamela îi arătase lui Portal scrisoarea de la Kathy, în care aceasta povestea despre Pădurea Katyn. Portal îi scrisese atunci lui Kathy: „Nu-mi vine să cred cum ai putut suporta toate astea cu atâta calm”.
24. „ne-a condus prin oraş”: SMHC către CSC, 6 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
25. „un şir de oameni într-o stare deplorabilă”: Ibid.
26. Armata a Treia şi a Patra română: Michael Clodfelter, *Warfare and Armed Conflicts: A Statistical Encyclopedia of Casualty and Other Figures, 1494-2007,* ed. a III-a, McFarland, Jefferson, NC, 2008, p. 497. Armata Roşie a luat prizonieri şapte mii de soldați români în timpul ofensivei din Crimeea.
27. să curețe grădinile: AER Yalta Notes, 17, FDRL ARHP, Cutia 84.
28. „piatră cu piatră”: KLH către Pc, 7 februarie 1945, Mortimer Papers.
29. „Am văzut asemenea”: SMHC către VSC, 6 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
30. „Soluția înțeleaptă şi corectă”: Candice Millard, *Hero of the Empire: The Boer War, a Daring Escape, and the Making of Winston Churchill,* Doubleday, New York, 2016, p. 317.

31. „Cred că Sarah a fost”: KLH către PC, 7 februarie 1945, Mortimer Papers.
32. Sarah renunțase la apartamentul ei: KLH către MHF, 30 iulie 1942, Mortimer Papers.
33. a plesnit-o peste față: Robert Bruce Lockhart, *The Diaries of Sir Robert Bruce Lockhart, Vol.2: 1938-65,* Macmillan, Londra: 1980, p. 352.
34. „lumea debutantelor”: Sarah Churchill, *Keep on Dancing,* p. 37.
35. Bunicul fetei: Ibid., p. 38.
36. când Sarah avea unsprezece ani: Ibid., pp. 28-29.
37. „salt à la Nijinski”: Ibid., p. 29.
38. „excesiva epuizare pshică”: Biograful lui Clementine Churchill, Sonia Purnell, scrie pe larg despre problemele de sănătate fizică şi psihică cu care aceasta s-a confruntat, precum şi eforturile pe care le-a făcut pentru a depăşi sau a ascunde depresia ei, uneori „acută”. *Clementine*, pp. 190-91.
39. l-a lăsat pe soțul ei: Ibid., p. 50.
40. să le facă baie copiilor: Ibid.
41. „Oh, mami scumpă”: SMHC către CSC, nedatat, CAC SCHL 1/1/2.
42. „Mi-aş dori la nebunie”: Ibid.
43. „talent sau măcar aptitudine”: Mary Soames, *Clementine Churchill: The Biography of a Marriage,* Houghton Mifflin, Boston, 1979, p. 322.
44. unde a fost ucis: Moartea lui Dick Sheepshanks în Spania a dat naştere unor teorii conspiraționiste. Unii spun că, de fapt, Kim Philby l-ar fi ucis, atunci când Sheepshanks a început să îl bănuiască pe Philby că punea ceva la cale. Reuters discută această teorie pe blogul de istorie al companiei, ajungând la concluzia că teoria în sine nu merită să fie luată în considerare. John Entwisle, „Viața şi misterul lui Dick Sheepshanks”, *Answers On*, 8 mai 2021, https://blogs.thomsonreuters.com/answeron/life-mystery-dick-sheepshanks/. Judith Keene explorează, de asemenea, această temă în *Fighting for Franco: International Volunteers in Nationalist Spain During the Spanish Civil War,* Bloomsbury Academic, Londra: 2007, pp. 76-77.
45. „Aici nu fac nimic pentru”: CSC către WSC, 27 februarie 1936, în Soames, ed., *Winston and Clementine*, 413.
46. „măritată cu duşmanul”: Sarah Churchill, *Keep on Dancing,* p. 67.
47. Vic critica: Vic Oliver către SMHC, nedatat, „Sâmbătă 1 A.M.”, CAC SCHL 1/8/1.

48. Phyllis Luckett: Vic Oliver, *Mr Showbusines,* Georg G. Harrap, Londra, 1954, p. 131. În cartea sa de memorii, Oliver a scris că nu au înfiat-o niciodată oficial pe Phyllis, însă că aceasta şi-a schimbat într-adevăr numele de familie în Oliver printr-un act unilateral.
49. „Freamătul şi entuziasmul”: SMHC către SWC, 4 aprilie 1940, CAC CHAR 1/335/24.
50. Oamenii pe stradă: Ibid.
51. „Mi-au dat posibilitatea”: SMHC către WSC, 8 septembrie 1942, CAC CHAR 1/369/68-70.
52. „Surorile tale au ales”: WSC către Randolph Churchill, 30 octombrie 1941, CAC CHAR 1/362/43-45.
53. „Trebuie să recunosc”: SMHC către WSC, nedatat octombrie 1941, CAC SCHL 1/1/6.
54. „îngrozitor de nefericită”: KLH către MHF, 7 iulie 1941, Mortimer Papers.
55. Din când în când: Myra Nora Collier, IWM Oral History, 24 octombrie 2002.
56. „Deşi cred”: PC către WAH, 15 februarie 1944, LOC PHP B I-22 F 06.
57. „doar dacă ar găsi”: KHL către MHF, 14 octombrie 1941, Mortimer Papers.
58. Naziştii îl întemnițaseră: În ultimele zile ale războiului din Europa, fiul lui Winant a fost mutat de la Colditz împreună cu un grup de prizonieri de război cu aceeaşi orientare politică, pe care naziştii intenționau să îi folosească drept monedă de schimb cu Aliații. În cele din urmă, a fost eliberat în mai 1945. Wolfgang Saxon, „John G. Winant, Jr., 71, prizonier al germanilor în timpul celui de-al Doilea Război Mondial”, *New York Times*, 2 noiembrie 1993.
59. „povestea de dragoste”: Sarah Churchill, *Keep on Dancing*, p. 159.
60. bârfise degeaba: Coward scrie că a stat „îndelung la şuetă cu doamna Churchill despre Sarah şi Vic”, în jurnalul său, în 24 octombrie 1943. Graham Payne and Sheridan Morley, editori, *The Noël Coward Diaries,* Da Capo Press, Boston, 2000, p. 22.
61. „Cochetezi”: SMHC către CSC, 1 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
62. „treburile (lui) personale”: CSC către Mary Churchill, 17 februarie 1845, CAC MCHL 5/1/117.
63. „Se va rezolva totul perfect”: Ibid.
64. „Sarah nu ştie”: Ibid.

65. „Vom reconstrui oraşul nostru”: SMHC către CSC, 6 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
66. „Nu cred”: Ibid.

Capitolul treisprezece: 6-7 februarie 1945

1. Generalul Fred Anderson: KHl către PC, 7 februarie 1945, LOC PHP B-I21.
2. „Sunt afară în grădină”: Ibid.
3. „S-au lansat”: Ibid.
4. „toate naţiunile”: FRUS, Conferinţele de la Malta şi Ialta, „A treia sesiune plenară”, 6 februarie 1945, Bohlen Minutes, Documents 349.
5. „să elimine disputele”: Ibid.
6. „unul dintre ţelurile noastre primordiale”: Ibid.
7. cu faţa împietrită, fumând ţigară de la ţigară: Byrnes, *All in One Lifetime*, p. 265.
8. în dreapta lui Stalin: Diagrama aşezării la masă, în FRUS, Conferinţele de la Malta şi Ialta, „A treia sesiune plenară”, 6 februarie 1945, Hiss Notes, Document 350.
9. „gest de magnanimitate”: FRUS, Conferinţele de la Malta şi Ialta, „A treia sesiune plenară”, 6 februarie 1945, Matthews Minutes, Document 351. Lvov a avut cândva o populaţie polono-evreiască robustă, care a devenit ţinta măsurilor brutale aplicate de nazişti; spre sfârşitul războiului, populaţia evreiască fusese aproape în întregime eliminată. Pentru mai multe detalii despre istoria complexă a Lvovului, a se vedea Plokhy, *Yalta*, pp. 154-56, 168-75.
10. Dar telegrama: 6 februarie 1945, notă anexată la FRUS, Conferinţele de la Malta şi Ialta, John Gilbert Winant către Edward Stettinius, 3 februarie 1945, Document 471.
11. americanii aveau: FRUS, Conferinţele de la Malta şi Ialta, „A treia sesiune plenară”, 6 februarie 1945, Matthews Minutes, Document 351.
12. „Totuşi”, a declarat Churchill: Ibid. Marea Britanie declarase război ca să protejeze această suveranitate, iar Churchill promisese să îi sprijine pe aliaţii săi polonezi exilaţi la Londra; însă oricât de nobilă ar fi fost cauza liderilor polonezi exilaţi, Churchill considera că îşi urmăreau şi ei propriile interese, la fel ca oricine altcineva. După ce germanii anexaseră regiunea Sudeţilor din Cehoslovacia, Polonia a pretins imediat să anexeze din Cehia teritoriul Transolza.

La momentul respectiv, Churchill fusese furios pe Guvernul Polonez, însă această anexare teritorială pălea în comparație cu sacrilegiile naziştilor şi oprimarea propriului popor de către sovietici. Winston S. Churchill, *The Second World War, Vol. 1*, p. 323.

13. „trebuie să fie stăpână în propria-i casă": FRUS, Conferințele de la Malta şi Ialta, „A treia sesiune plenară", 6 februarie 1945, Bohlen Minutes, Documents 349.
14. Stalin mâzgălea liniştit: Stettinius, *Roosevelt and the Russians*, p. 138.
15. După cum îi povestise Averell: Kathleen Harriman Mortimer, IWM Oral History, 10 septembrie 1996.
16. grifona mai viguros: Stettinius, *Roosevelt and the Russians*, p. 138.
17. „Prim-ministrul": FRUS, Conferințele de la Malta şi Ialta, „A treia sesiune plenară", 6 februarie 1945, Matthews Minutes, Document 351.
18. se foia încolo şi încoace: Bohlen, *Witness to History*, p. 187.
19. „Toți spun": FRUS, Conferințele de la Malta şi Ialta, „A treia sesiune plenară", 6 februarie 1945, Matthews Minutes, Document 351.
20. „Domnule Preşedinte": FRUS, Conferințele de la Malta şi Ialta, Harry Hopkins către FDR, 6 februarie 1945, Document 355.
21. „Ca militar": FRUS, Conferințele de la Malta şi Ialta, „A treia sesiune plenară", 6 februarie 1945, Bohlen Minutes, Documents 349.
22. „Țin să subliniez": FRUS, Conferințele de la Malta şi Ialta, „A treia sesiune plenară", 6 februarie 1945, Matthews Minutes, Document 351.
23. se îmbătau, jefuiau: „Rapoarte de la Armata de rezistență", 30 ianuarie 1945, TNA FO 371/47577.
24. „Poate că ne înşelăm": FRUS, Conferințele de la Malta şi Ialta, „A treia sesiune plenară", 6 februarie 1945, Matthews Minutes, Document 351.
25. „Polonia": Winston S. Churchill, *The Second World War, Vol. VI,* p. 372.
26. „Cu atât mai mult": Ibid.
27. Anna citea: JB către AER, 29 ianuarie 1945; JB către AER, 31 ianuarie 1945; AER către JB, 7 februarie 1945, FDRL JPB, Cutia 6.
28. I-a însărcinat pe Chip Bohlen: Bohlen, *Witness to History*, p. 188.

29. FDR l-a trimis apoi pe Harriman: Eden, *The Memoirs fo Anthony Eden*, pp. 597-98.
30. „nu era suficient de formală”: Ibid., p. 598.
31. a sugerat nişte modificări: Proiect a scrisorii lui FDR către Stalin, cu însemnările de mână ale lui Eden, TNA FO 371/47578.
32. „Dragul meu Mareşal Stalin”: FDR către Iosif Stalin, 5 februarie 1945, LOC AHP B 176 F 11.
33. Harriman credea de multă vreme: Harriman şi Abel, *Special Envoy,* p. 94.
34. „Dacă un oficial sovietic”: George Kennan către Edward Stettinius, 2 februarie 1945, LOC AHP B 176 F 10.
35. „voia să-i domine”: Harriman şi Abel, *Special Envoy,* p. 405.
36. Pe terasă: Sir Charles Portal către PC, 7 februarie 1945, LOC PHP B I-31.
37. Cele trei delegații: FRUS, Conferințele de la Malta şi Ialta, „Textul stabilit de comun acord pentru comunicatul de presă preliminar al Conferinței de la Ialta”, 7 februarie 1945, Document 346.
38. „să stea pe metereze”: SMHC către CSC, 6 februarie 1945, CAC MCHL 5/1/120.
39. Sarah a dat peste: Sir Charles Portal către PC, 7 februarie 1945, LOC PHP B I-31.
40. zelosul istoric amator: KLH către PC, 7 februarie 1945, LOC PHP B I-31.
41. „un tip dur”: James, ed., *Chips: The Diaries of Henry Channon*, p. 277.
42. odată, îl invitase: Sir Charles Portal către SMHC, 28 noiembrie 1942, CAC SCHL 1/8/1.
43. „foarte drăguțe şi amabile”: SMHC către CSC, 6 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
44. „amicul”: SMHC către CSC, 9 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
45. echipele de la jurnalele de actualități: Sir Charles Portal către PC, 7 februarie 1945, LOC PHP B I-31.
46. „albastru violent şi intens”: SMHC către CSC, 8 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
47. cronicarul familiei: Sarah Churchill, *Keep on Dancing*, p. 113.
48. Ofertele de la edituri: David Reynolds, *In Command of History: Churchill Fighting and Writing the Second World War* Random House, New York, 2005, p. 8.
49. „fermecătoare şi fascinante”: CSC către WSC, 3 februarie 1945, în Soames, ed., *Winston and Clementine*, p. 515.

50. „Scrisori de la fiicele mele”: CSC către Mary Churchill, 8 februarie 1945, CAC MCHL 5/1/117.
51. criză de conştiinţă: SMHC către CSC, 6 februarie 1945, CAC MCHL 5/1/120.
52. Britanicii nu pierduseră niciodată vreun: Notă anexată la CSC către SMHC, 8 februarie 1945, CAC MCHL 5/1/120.
53. „Draga mea”, scria Sarah: SMHC către CSC, 6 februarie 1945, CAC MCHL 5/1/120.
54. L-a căutat pe Portal: Sir Charles Portal către PC, 7 februarie 1945, LOC PHP B I-31.
55. O briză rece: Sir Alexander Cadogan către Lady Theodosia Cadogan, 8 februarie 1945, în Dilks, ed., *The Diaries of Sir Alexander Cadogan*, p. 707.
56. „tot ce avea mai bun pentru scenă”: SMHC către CSC, 8 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
57. „Riviera lui Hades!”: Ibid.
58. „Ce mare bucurie a fost”: KLH către PC, 8 februarie 1945, LOC PHP B I-21.
59. „era absolut corect”: FRUS, Conferinţele de la Malta şi Ialta, „A patra sesiune plenară”, 7 februarie 1945, Bohlen Minutes, Document 370.
60. „plictisitor şi la nesfârşit”: KLH către PC, 8 februarie 1945, LOC PHP B I-21.
61. la cantină se închisese acum: „General Information Bulletin”, LOC AHP B 176 F 09.
62. o „gloată s-a strâns”: KLH către PC, 8 februarie 1945, LOC PHP B I-21.
63. „sistem de spionaj”: KLH către PC, 7 februarie 1945, LOC PHP B I-21.
64. „Am venit doar aseară”: KLH către MHF, 17 mai 1941, Mortimer Papers.
65. „Îmi pare rău”: Sir Charles Portal către PC, 6 februarie 1945, LOC PHP B I-31.
66. au transmis mii de documente: Andrew şi Mitokhin, *The Sword and the Shield*, p. 126. În primele şase luni ale anului 1945, Burgess, pe cont propriu, a trimis pe furiş sovieticilor 389 de documente strict secrete.
67. poziţia Marii Britanii: Plokhy, *Yalta*, p. 350.
68. un mare total de zero spioni: Ben Macintire, *A Spy Among Friends: Kim Philby and the Great Betrayal,* Broadway Books, New York, 2014, pp. 58-59.

69. Aproape cu şase ani în urmă: John Ehrman, „O jumătate de veac de controverse: Cazul Alger Hiss”, *Studies in Intelligence*, vol. 44, nr. 5, https://www.cia.gov/libary/center-for-the-study-of-intelligence/kent-csi/vol44no5/html/v44i5ao1p.htm.
70. Harry Hopkins concepuse: Christina Pazzanese, „Este spion vs. spion vs. spion”, *The Harvard Gazette*, 20 februarie 2019, https://news.harvard.edu/gazette/story/2019/02/harvard-expert-says-russian-spying-is-nothing-new-only-the-technology-is/.
71. îşi lua propriile notiţe: Notiţele lui Hiss şi participarea lui la şedinţe sunt consemnate peste tot în FRUS. Conferinţele de la Malta şi Ialta.
72. Când a sosit la Ialta, Hiss: Contactul lui Hiss la Ialta e posibil să fi fost general-maior Mihail Milştein, un ofiţer GRU în civil, care participa la conferinţă în calitate de consilier militar. Christina Shelton, *Alger Hiss: Why He Chose Treason* Threshold Editions, New York, 2012, pp. 139-40. Pentru activitatea lui Hiss în această perioadă, a se vedea Andrew şi Mitrokhin, *The Sword and the Shield*, pp. 132-34; John Earl Haynes, Harvey Klehr şi Alexander Vassiliev, *Spies: The Rise and Fall of the KGB in America,* Yale University Press, New Haven, CT, 2009, pp. 18-21. Desigur, în cartea sa de memorii, *Recollections of a Life*, Hiss nu recunoaşte nimic din toate acestea. Se arată totuşi deosebit de laudativ la adresa lui Stalin la Ialta în numeroase ocazii. A se vedea Alger Hiss, *Recollections of a Life,* Seaver Books, New York, 1988; Allen Weinstein, *Perjury: The Hiss-Chambers Case,* Knopf, New York 1978; Allen Weinstein şi Alexander Vassiliev, *The Haunted Wood: Soviet Espionage in America – The Stalin Era,* Random House, New York, 1998; şi Sam Tanenhaus, *Whittaker Chambers: A Biography,* Random House, New York, 1997.
73. Uneori: Diferite fotografii, Associated Press, 7 noiembrie 1944.
74. „campionul”: Royal Brougham către AER şi JB, 8 noiembrie 1944, FDRL President’s Personal File, Anna R. Boettiger 1942-1945.
75. Alteori: Edith Wilson, văduva lui Woordrow Wilson, l-a văzut de aproape pe FDR în ziua inaugurării sale şi i-a spus lui Frances Perkins că, după părerea ei arăta la fel ca soţul ei atunci când era grav bolnav şi a avut un atac cerebral. Goodwin, *No Ordinary Time*, p. 573.
76. În ziua dinaintea: Moran, *Churchill at War*, p. 276.
77. „un om foarte bolnav”: Ibid. Sursa doctorului Roger Lee era probabil doctorul James Paullin, care se numărase printre cei cu care amiralul McIntire se consultase în privinţa sănătăţii lui FDR

în martie 1944. Paullin îi urmase lui Lee în funcţia de preşedinte al American College of Physicians.
78. „Prezintă toate simptomele: Moran, *Churchill at War*, p. 276.

Capitolul paisprezece: 8 februarie 1945

1. „folosindu-şi toată ingeniozitatea”: AER către JB, 7 februarie 1945, FDRL JBP, Cutia 6.
2. „deosebit de dificilă”: „Note clinice despre boala şi moartea preşedintelui Roosevelt”, FDRL Howard Bruenn Papers, Dosar 2, „Raport de consultaţie cardiologică”.
3. „se străduise să ia legătura”: FRUS, Conferinţele de la Malta şi Ialta, „A patra sesiune plenară”, 7 februarie 1945, Bohlen Minutes, Document 370.
4. „cea mai neconvingătoare scuză cu putinţă”: Harriman şi Abel, *Special Envoy*, p. 408.
5. „punctul crucial”: FRUS, Conferinţele de la Malta şi Ialta, „A cincea sesiune plenară”, 8 februarie 1945, Matthews Minutes, Document 393.
6. Îşi petrecuse deja: FRUS, Conferinţele de la Malta şi Ialta, „Întâlnirea Roosevelt-Stalin”, 8 februarie 1945, Bohlen Minutes, Document 390.
7. optsprezece luni: Harriman şi Abel, *Special Envoy*, p. 397.
8. Roosevelt a acceptat: Pentru mai multe detalii despre această întâlnire, a se vedea FRUS, „Întâlnirea Roosevelt-Stalin”, 8 februarie 1945, Bohlen Minutes, Document 390.
9. „Întrucât dumneavoastră şi”: FRUS, Conferinţele de la Malta şi Ialta, John Gilbert Winant către FDR, 7 februarie 1945, Document 481.
10. Bruenn îl asculta acum la plămâni: „Note clinice despre boala şi moartea preşedintelui Roosevelt”, FDRL Howard Bruenn Papers, Dosar 2, „Raport de consultaţie cardiologică”.
11. „Tensiunea arterială pentru prima oară”: Ibid.
12. se adresa mulţimii: Howard Bruenn, Oral History, US Naval Medical Department Oral History Program, 31 ianuarie 1990.
13. „Dumnezeule, nu vreau”: Ibid.
14. a urcat vertiginos la 240/130: Goodwin, *No Ordinary Time*, p. 545.
15. „Am aflat de la Bruenn”: AER către JB, 7 februarie 1945, FDRL JBP, Cutia 6.
16. „Se montează teribil”: Ibid.

17. Annei îi venea greu: Interviu realizat de Oral History cu Anna Roosevelt Halsted, 1975, Columbia Center for Oral History Archives, Rare Book and Manuscript Library, Columbia University în City of New York.
18. Unii participanți: Sir Alexander Cadogan către lady Theodosia Cadogan, 9 februarie 1945, în Dilks, ed., *The Diaries of Sir Alexander Cadogan*, p. 707; Peter Portal spera să poată să se eschiveze la fel, dar nu a reuşit. Sir Charles Portal către PC, 8 februarie 1045, LOC PHP B I-31.
19. La masa festivă: Au fost exact treizeci de persoane la dineu, conform FRUS, Conferințele de la Malta şi Ialta, „Întâlnirea tripartită la dineu", 8 februarie 1945.
20. La ora opt şi jumătate: Jurnale ale călătoriilor Preşedintelui: Conferința din Crimeea şi Marele Lac Amar, Egipt, 22 ianuarie-28 februarie 1945, 29, FDRL Grace Tully Papers, Cutia 7.
21. semnalul de închidere a drumului: Houghton, *Aşa a fost la Ialta*, p. 96.
22. Ed Stettinius, amiralul Leahy: A se vedea lista participanților la dineu, FRUS, Conferințele de la Malta şi Ialta, „Întâlnirea tripartită la dineu", 8 februarie 1945.
23. un festin cu douăzeci de feluri de bucate: Stettinius, *Roosevelt and the Russians*, p. 218.
24. ce simțea cu adevărat în sinea lui: În înregistrările ei pentru istoria orală, la Columbia University Center for Oral History Archives în 1975, Anna a reafirmat acest lucru, spunând: „El nu discuta niciodată cu nimeni despre viața lui personală".
25. „Nu cunoaşte pe nimeni": John Morton Blum, ed., *The Price of Vision: The Diary of Henry Wallace, 1942-1946,* Houghton Mifflin, Boston, 1973, p. 380.
26. „şedea la birou": AER, fără titlu, FDRL ARHP, Cutia 84, Scrieri nedatate.
27. Eleanor avea rezerve: AER, „Cum e să fii odrasla unor părinți celebri?" FDRL ARHP, Cutia 84, Scrieri nedatate.
28. „dependentă de sticlă": Ibid.
29. îl încuiase odată pe James: Ibid.
30. pungi de hârtie pline cu apă: Ibid.
31. căldură sufletească şi prietenie: AER, fără titlu, FDRL ARHP, Cutia 84, Scrieri nedatate.
32. Anna ținea minte: Ibid.
33. Săptămâna Tenisului: Interviu cu Anna Roosevelt Haltsted, realizat de Bernard Asbell, 1972, FDRL ARHP, Cutia 63.

34. „forțată”: Ibid.
35. „un lucru îngrozitor”: Ibid.
36. „altă femeie”: AER, fără titlu, FDRL ARHP, Cutia 84, Scrieri nedatate.
37. „foarte multe cleveteli”: Interviu cu Anna Roosevelt Haltsted, realizat de Bernard Asbell, 1972, FDRL ARHP, Cutia 63.
38. Franklin a început: Blanche Weisen Cook, *Eleanor Roosevelt, Vol. 1: 1884-1933,* Viking Adult, New York, 1992, p. 216.
39. păreau reci: Asbell, ed., *Mother and Daughter*, p. 40.
40. Aşa cum i-a explicat acum Eleanor: AER, fără titlu, FDRL ARHP, Cutia 84, Scrieri nedatate. Louis Howe, consilier politic al lui FDR, a fost implicat îndeaproape în decizia privind un posibil divorț al cuplului. L-a avertizat pe FDR că divorțul ar pune capăt carierei sale şi a convins-o pe Eleanor că FDR avea nevoie de bunele ei aptitudini şi de intelectul ei pentru a merge mai departe. Cook, *Eleanor Roosevelt,* vol. I, p. 231.
41. „furioasă – furioasă pe Tata”: Asbell, ed., *Mother and Daughter*, p. 40.
42. să aleagă de partea cui să fie: Anna Roosevelt Halsted, Oral History, Columbia University Center for Oral History Archives, 1975.
43. „ar putea foarte uşor”: Interviu cu Anna Roosevelt Halsted, realizat de Bernard Asbell, 1972, FDRL ARHP, Cutia 63.
44. Eleanor plecase pentru aproape: Conform jurnalului zilnic de activități de la Casa Albă, Eleanor a fost în Hyde Park din 16 iunie până în 13 iulie 1944. Franklin D. Roosevelt: Zi cu zi, https://www.fdrlibrary.marist.edu/daybyday.
45. „ar invita la cină”: Anna Roosevelt Halsted, Oral History, Columbia University Center for Oral History Archives, 1975.
46. „să iei în pripă o asemenea decizie”: Ibid.
47. un cuțit de bucătărie: Interviul realizat de autoare cu Ellie Seagraves, 26 ianuarie 2018.
48. mariajul lor: Interviul realizat de autoare cu Ellie Seagraves, 28 ianuarie 2018; Eleanor Roosevelt Oral History Project, interviu cu Eleanor Seagraves, 2 februarie şi 21 iunie 1978, interviu realizat de dr. Thomas F. Soapes, FDRL.
49. „Nu trebuie să faci asta”: Anna Roosevelt Halsted, Oral History, Columbia University Center for Oral History Archives, 1975.
50. „Iată un om care”: Ibid.
51. Dineul a fost stabilit: Goodwin, *No Ordinary Time*, pp. 518-20.

52. Anna a ajuns să-şi dea seama: Anna Roosevelt Halsted, Oral History, Columbia University Center for Oral History Archives, 1975.
53. La 6:30: Goodwin, *No Ordinary Time*, p. 519.
54. „Anna este un om minunat şi drag”: Asbell, ed., *Mother and Daughter*, p. 188.
55. „prietenoasă”, dar totuşi „maiestuoasă”: AER, fără titlu, FDRL ARHP, Cutia 84, Scriere nedatată.
56. „recunoscătoare”: Ibid.
57. „nu era capabilă”: Interviu cu Anna Roosevelt Halsted, realizat de Bernard Asbell, 1972, FDRL ARHP, Cutia 63.
58. îl „înghițea dintr-o sorbitură”: Ibid.
59. „Mrs. Johnson”: Ibid.
60. „clandestine”: AER, fără titlu, FDRL ARHP, Cutia 84, Scriere nedatată.
61. „Uite, acolo”: Ibid.
62. surpriză specială: AER către JB, 30 ianuarie 1945, FDRL JPB, Cutia 6.
63. şervete de masă din pânză: Jurnalul lui Daisy Suckley, 17 ianuarie 1945, în Ward, ed., *Closest Companion*, p. 385.
64. piepteni de buzunar: AER către JB, 30 ianuarie 1945, FDRL JPB, Cutia 6.
65. „până a sosit acest pachet”: Ibid.
66. De la Eleanor: AER Yalta Notes, 8, FDRL ARHP, Cutia 84.
67. „N-am primit niciun rând”: AER către JB, 7 februarie 1945, FDRL JPB, Cutia 6. După cum scrie Anna în următoarea ei scrisoare către John, FDR a primit prima scrisoare de la Eleanor abia în 9 februarie.
68. scrisori de la John: JB către AER, 29 ianuarie 1945; JB către AER, 31 ianuarie 1945; AER către JB, 7 februarie 1945, FDRL JBP, Cutia 6.
69. „cu poze hazlii”: JB către AER, 31 ianuarie 1945, FDRL JBP, Cutia 6.
70. „o situație foarte tristă”: AER către JB, 7 februarie 1945, FDRL JBP, Cutia 6.

Capitolul cincisprezece: 8 februarie 1945

1. „groaznic de jenată”: KHL către BC, 13 februarie 1945, LOC PHP B-I 21.

2. camera pe care o împărțea: Howard Bruenn, Oral History, US Naval Medical Department Oral History Program, 31 ianuarie 1990.
3. unde bea ceai: Hiss, *Recollections of a Life*, p.122.
4. sau stând aşezat: Ed Flynn către Helen Flynn, ştampila poştei din 8 februarie 1945, FDRL, Papers of Edward Flynn, Cutia 25, Doar 5.
5. Cu Flynn şi Kathy: KHL către PC, 13 februarie 1945, LOC PHP B I-21.
6. situația avea să pară: Stettinius, *Roosevelt and the Russians*, p. 219.
7. „ar face bine măcar": KHL către PC, 13 februarie 1945, LOC PHP B I-21.
8. „prețul" pentru „biletul ei la banchet": KHL către MHF, 4-10 februarie 1945, Mortimer Papers.
9. „inima cât un purice": Kathleen Harriman Mortimer, IWM Oral History, 10 septembrie 1996.
10. „un toast în engleză": KHL către PC, 13 februarie 1945, LOC PHP B I-21.
11. lunga masă dreptunghiulară: KHL către MHF, 4-10 februarie 1945, Mortimer Papers.
12. Kathy era curioasă: Ibid.
13. erau nedumeriți de ce: Sir Charles Portal către PC, 9 februarie 1945, LOC PHP B I-31.
14. se pricepea să spună cele mai bune: KHL către PC, 7 februarie 1945, LOC PHP B I-21.
15. „Dumnezeule, dar îi urăşte": Ibid.
16. Portal, care pleca: Sir Charles Portal către PC, 9 februarie 1945, LOC PHP B I-31.
17. „viața lui Stalin": Sergei Khrushchev, ed., *Memoirs of Nikita Khrushchev, Vol. I: Commissar, 1918-1945* Pennsylvania State University Press, University Park, 2004, pp. 287-288.
18. „uneori duminicile": KHl către CSC, 27 februarie 1944, CAC MCHL 5/1/106.
19. „îngerii" lui Ave: Kathleen Harriman Mortimer, IWM Oral History, 10 septembrie 1996.
20. „nu pot să-mi dau seama": KHL către CSC, 27 februarie 1944, CAC MCHL 5/1/106. Averell îi scrisese, de asemenea, şi soției lui, Marie, despre prezența NKVD-ului pe pârtii. În prima lor expediție pe Colina lui Lenin, Averell coborâse panta dintr-o bucată, de sus până jos. Tipul de la NKVD încercase să se țină după el, dar „spre ghinionul lui", îi scria Averell Mariei, „nu este prea priceput". Se prăbuşise într-un morman de zăpadă, la jumătate pârtiei. Pe urmă,

sovieticii, ingenioşi, s-au gândit să completeze grupul de agenți care îi urmăreau pe cei doi Harriman cu un fost membru al echipei naționale de schi a Rusiei. Isaacson şi Thomas, *The Wise Men*, p.221.

21. „mic şi gras”: KHL către MHF, 4-10 februarie 1945, Mortimer Papers.
22. Pavel Sudoplatov: Pavel Sudoplatov şi Anatoli Sudoplatov, *Special Tasks,* Back Bay Books, Boston, 1995, pp. 223-26.
23. „să privească mai atent”: Ibid., pp. 225-26.
24. „foarte prieteneşti”: Ibid., p. 226.
25. îşi prinsese la rever broşa: SMHC către CSC, 12 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8. Sarah i-a spus mamei ei că a purtat „broşa prinsă pe uniformă tot timpul”, cât a fost la conferință.
26. „foarte prietenosul” Ivan: SMHC către CSC, 9 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
27. avea dinții galbeni: Sergo Beria, *Beria, My Father*, p. 337.
28. „întreținută de stat”: Pawle, *The War and Colonel Warden*, p. 357.
29. ghiduri de conversație în rusă: Sir Charles Portal către PC, 7 februarie 1945, LOC PHP B I-31.
30. „da”, „nu”: Ibid.
31. „o sticlă cu apă fierbinte”: SMHC către CSC, 9 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
32. „Nu pot să cred”: Ibid.
33. „ochi scânteietori”: Ibid.
34. „gravă greşeală”: Byrnes, *All in One Lifetime*, p. 261. Reacția lui Byrnes în această privință se reflectă în transcrierea pe care a făcut-o după notițele lui stenografiate de la conferință, existente în James Francis Byrnes Papers, Mss 90/Seria 4: Mobilizarea de război, Cutia 19, Dosar 9, Clemson University Libraries’ Special Collections and Archives, Clemson, SC. Nimeni totuşi nu a putut să realizeze o altă transcriere a acestor notițe, care să confirme documentul lui, deoarece Byrnes folosea un sistem de stenografiere unic şi, până acum, indescifrabil.
35. „nu a ridicat nicio obiecție”: Ibid.
36. icre roşii, hering: Meniu, 8 februarie 1945, FDRL ARHP, Cutia 84, Diverse.
37. Stalin şedea la mijlocul mesei: Aranjarea locurilor la masă este preluată din descrierile existente în câteva relatări ale unor persoane, printre care KLH către MHF, 4-10 februarie 1945, Mortimer Papers., şi din Jurnalul lui Alan Brooke, prim viconte Alanbrooke of Brookeborough, feldmareşal, 8 februarie 1945,

Liddell Hart Military Archives, King's College Londra, ALANBROOKE 5/1/10.
38. Molotov, servind drept: KHL către MHF, 4-10 februarie 1945, Mortimer Papers.
39. „Propun un toast pentru": Winston S. Churchill, *The Second World War, Vol. VI,* p. 361.
40. nu obişnuia să se uite în ochii cuiva: Sir Charles Portal către PC, 9 februarie 1945, LOC PHP B I-31.
41. „o figură înfricoşătoare": Sarah Churchill, *A Thread in the Tapestry*, p. 65.
42. „un grandios simţ al umorului": SMHC către CSc, 4 decembrie 1943, CAC SCHL 1/1/7/
43. „într-o formă extraordinară": SMHC către CSC, 9 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
44. „Nu este nicio exagerare": Winston S. Churchill, *The Second World War, Vol. VI,* p. 361.
45. chelner îmbrăcat jerpelit: Sir Charles Portal către PC, 9 februarie 1945, LOC PHP B I-31.
46. „Au existat mulţi cuceritori": Winston S. Churchill, *The Second World War, Vol. VI,* p. 361.
47. ocolind masa: Sir Charles Portal către PC, 9 februarie 1945, LOC PHP B I-31.
48. un alcoolic în faza de reabilitare: Interviu cu John F. Melby, 16 iunie 1989, LOC.
49. numeroasele toasturi (...) ale banchetului: KLH către PC, 13 februarie 1945, LOC PHP B I-21.
50. „s-au luptat pentru însăşi existenţa lor": FRUS, Conferinţele de la Malta şi Ialta, „Întâlnirea tripartită la dineu", 8 februarie 1945, Bohlen Minutes, Document 400.
51. Existase o perioadă de timp: Samuel I. Rosenman, *Working with Roosevelt,* Harper and Brothers, New York, 1952, p. 478.
52. „Atmosfera la acest dineu": FRUS, Conferinţele de la Malta şi Ialta, „Întâlnirea tripartită la dineu", 8 februarie 1945, Bohlen Minutes, Document 400.
53. „un pic cam prea de tot": Kathleen Harriman Mortimer, IWM Oral History, 10 septembrie 1996.
54. „schimbări şi mai mari chiar": FRUS, Conferinţele de la Malta şi Ialta, „Întâlnirea tripartită la dineu", 8 februarie 1945, Bohlen Minutes, Document 400.
55. „baliverne sentimentale": Sir Charles Portal către PC, 9 februarie 1945, LOC PHP B I-31.

56. Molotov a închinat paharul: Winston S. Churchill, *The Second World War, Vol. VI*, pp. 363-64.
57. „un om melancolic”: KHL către MHF, 4-10 februarie 1945, Mortimer Papers.
58. „se plictisea din ce în ce mai mult”: Danchev şi Todman, editori, *War Diaries, 1939-1945: Alanbrooke,* p. 660; a se vedea, de asemenea, Jurnalul lui Alan Brooke, 8 februarie 1945, Liddell Hart Military Archives, King’s College Londra, ALANBROOKE 5/1/10.
59. Îl mâncau de viu: Jurnalul lui William Leahy, 8 februarie 1945, LOC William D. Leahy Papers, Cutia 6.
60. Doctorii McIntire şi Bruenn: AER către JB, 4 februarie 1945, FDRL JBP, Cutia 6.
61. „un ins extrem de sinistru”: AER către JB, 9 februarie 1945, FDRL JBP, Cutia 6.
62. amiralul Leahy: Eleanor Roosevelt, *This I Remember,* p. 342.
63. „Cine e tipul cu pince-nez”: Montefiore, *Stalin*, p. 483, din V.F. Nekrasov, *Beria: Konets karey,* Izdatelistvo politicheskoi literaturi, Moscova, 1991, pp. 221-22.
64. malițiozitate amuzată: Sergo Beria spune că tonul lui Stalin, când îl prezintă pe Lavrenti Beria, avea un „strop de venin”. A se vedea *Beria, My Father*, p. 113.
65. ochelari fără rame: Nekrasov, *Beria*, pp. 221-22.
66. viața sexuală a peştilor: Montefiore, *Stalin*, p. 483.
67. „întotdeauna părea să dea o tentă”: KLH către MHF, 4-10 februarie 1945, Mortimer Papers.
68. „Ai grijă, ai grijă”: Ibid.
69. „Trebuie să spun”: Winston S. Churchill, *The Second World War*, *Vol. VI*, p. 362.
70. „zâmbind ca un bătrân inofensiv”: KLH către MHF, 4-10 februarie 1945, Mortimer Papers.
71. „putea fi atât de expansiv”: Winston S. Churchill, *The Second World War*, *Vol. VI*, p. 362.
72. „flecar bătrân”: KLH către MHF, 4-10 februarie 1945, Mortimer Papers.
73. „De-asta şi vorbesc atât de mult”: Winston S. Churchill, *The Second World War*, *Vol. VI*, pp. 362-63.
74. „omului de rând”: FRUS, Conferințele de la Malta şi Ialta, „Întâlnirea tripartită la dineu”, 8 februarie 1945, Bohlen Minutes, Document 400.
75. să îşi răstoarne vodca din pahar: Dobbs, *Six Months in 1945*, p. 75.

76. Când a fost adus la masă purcelul de lapte: SMHC către CSC, 9 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
77. al treilea fel de mâncare cu carne: KLH către MHF, 4-10 februarie 1945, Mortimer Papers.
78. în cinstea „doamnelor”: KLH către PC, 13 februarie 1945, LOC PHP B I-21.
79. Acum, Stalin a ocolit masa: KLH către MHF, 4-10 februarie 1945, Mortimer Papers.
80. „să se ridice”: Kathleen Harriman Mortimer, IWM Oral History, 10 septembrie 1996.
81. „mult interes”: Ibid.
82. „Iisuse”, se gândea ea: KLH către MHF, 4-10 februarie 1945, Mortimer Papers.
83. „ambele părți lucrau”: Kathleen Harriman Mortimer, IWM Oral History, 10 septembrie 1996.
84. „Răspunzând din parte celor trei doamne”: FRUS, Conferințele de la Malta şi Ialta, „Întâlnirea tripartită la dineu”, 8 februarie 1945, Bohlen Minutes, Document 400.
85. „se întrecuse pe sine”: SMHC către CSC, 9 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
86. Dintre cele patruzeci şi cinci de toasturi: KLH către PC, 13 februarie 1945, LOC PHP B I-21.
87. Chip Bohlen: Pentru toasturile înregistrate, a se vedea FRUS, Conferințele de la Malta şi Ialta, „Întâlnirea tripartită la dineu”, 8 februarie 1945, Bohlen Minutes, Document 400.
88. al douăzecilea din meniu: KLH către PC, 13 februarie 1945, LOC PHP B I-21.
89. „au muncit în timp ce”: Bohlen, *Witness to History*, 182.
90. „Interpreți din toate țările”: Ibid.
81. „Interpreteți din toate țările”: Sir Charles Portal către PC, 9 februarie 1945, LOC PHP B I-31.
92. „mari afacerişti”: AER către JB, 9 februarie 1945, FDRL JBP, Cutia 6.
93. privise cu speranță: În memoriile sale, Ed Stettinius îşi aminteşte schimbarea atitudinii lui Churchill din acea seară, scriind: „La Malta, fusese extrem de descurajat şi îngrijorat, însă în toasturile lui din această seară la Ialta şi-a exprimat speranța sinceră că ar putea exista o lume plină de fericire, pace şi securitate”. *Roosevelt and the Russians*, p. 221.
94. „The Glory Song”: Gilbert, *Winston S. Churchill, Vol. VII,* p. 1195, o mențiune din jurnalul secretarei Marian Holmes.

Capitolul şaisprezece: 9-10 februarie 1945

1. „Cum vrei”: Robert Hopkins, *Witness to History*, p. 153.
2. „În primul rând, domnule Preşedinte”: Ibid.
3. Trei covoare orientale mari: „Delegații aliați sosesc la conferința internațională de la Palatul Livadia în Ialta”, februarie 1945, https://www.criticalpast.com/video/65675033670_The-Yalta-Conference_Franklin-D-Roosevelt_Livadia-Palace_conference-room.
4. După multă vânzoleală: Fotografii, 9 februarie 1945, LOC AHP B 882 F 19; fotografii, 9 februarie 1945, Georgetown University, Booth Family Center for Special Collections, Robert Hopkins Papers, Cutia 7C; corespondența autoarei cu Maria Kosareva, 2 ianuarie 2020.
5. comandanții militari de rang înalt: „Delegații Aliați sosesc”, februarie 1945, https://www.criticalpast.com/video/65675033670_The-Yalta-Conference_ Franklin-D-Roosevelt_Livadia-Palace_conference-room.
6. „o treabă extrem de dezorganizată”: Alex Danchev şi Daniel Todman, ed., *War Diaries, 1939-1945: Alanbrooke*, p. 660; vezi, de asemenea Jurnalul lui Alan Brooke, prim viconte Alanbrooke of Brookeborough, feldmareşal, 9 februarie 1945, Liddell Hart Military Archives, King’s College Londra, ALANBROOKE 5/1/10.
7. mai mult de o jumătate de oră: Sir Charles Portal către PC, 9 februarie 1945, LOC PHP B-I 31.
8. Roosevelt, Churchill: FRUS, Conferințele de la Malta şi Ialta, 1945, „Întâlnirea la dejun Roosevelt-Churchill”, 9 februarie 1945, Document 417.
9. acord general din partea lui Churchill: Notele lui James Byrnes, „Memorandum despre calitatea de membru în Adunare, pentru Ucraina şi Rusia Albă”, James Francis Byrnes Papers, MSS 90/Seria 4; Mobilizarea de război, Cutia 19, Dosar 9, Clemson University Libraries’ Special Collections and Archives, Clemson, SC.
10. Peter Portal s-a mirat: Sir Charles Portal către PC, 8 şi 9 februarie 1945, LOC PHP B I-31.
11. Una dintre echipe: Fotografie, 9 februarie 1945, Georgetown University, Booth Family Center for Special Collections, Robert Hopkins Papers, 7C; „Premierul sovietic Iosif Stalin şi ministrul de Externe sovietic Viaceslav Molotov în Palatul Livadia în timpul Conferinței de la Ialta”, 9 februarie 1945,

https://www.criticalpast.com/video/65675975143_Joseph-Stalin_Sarah-Churchill_Anna-Boettiger_Kathy-Harriman.

12. „Steve este un organizator jalnic”: AER către JB, 9 februarie 1945, FDRL JBP, Cutie 6.
13. „Aud o sumedenie”: Ibid.
14. tocmai aflase de la John: JB către AER, 2 februarie 1945; AER către JB, 9 februarie 1945, FDRL JBP, Cutia 6.
15. Bine măcar că FDR: Ibid.
16. „atârna de”: Plokhy, *Yalta,* pp. 242-43. Fotografia lui Gurary a ajuns pe coperta publicației *Pravda* şi a devenit una dintre cele mai emblematice fotografii cu cei Trei Mari. Un alt fotograf sovietic renumit prezent la Ialta a fost Boris Kosarev, unul dintre fotografii oficiali ai guvernului.
17. Sarah a plecat: SMHC către CSC, 9 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
18. „Eu mă refer la mai mult”: FRUS, Conferințele de la Malta şi Ialta, „A şasea sesiune plenară”, 9 februarie 1945, Matthews Minutes, Document 421.
19. „ar fi mai bine să avem”: FRUS, Conferințele de la Malta şi Ialta, „A şasea sesiune plenară”, 9 februarie 1945, Bohlen Minutes, Document 420.
20. „Bineînțeles, puteți”: FRUS, Conferințele de la Malta şi Ialta, „A şasea sesiune plenară”, 9 februarie 1945, Matthews Minutes, Document 421.
21. „Nu e bine” FRUS, Conferințele de la Malta şi Ialta, „A şasea sesiune plenară”, 9 februarie 1945, Bohlen Minutes, Document 420.
22. „Acestea sunt unele dintre”: FRUS, Conferințele de la Malta şi Ialta, „A şasea sesiune plenară”, 9 februarie 1945, Matthews Minutes, Document 421.
23. „Constat că este acum”: Ibid.
24. „S-a spus asta”: Ibid.
25. După o pauză: Conform FRUS, la această şedință au participat, de asemenea, H. Freeman Matthews de la Departamentul de Stat, precum şi Gladwyn Jebb şi Denis Allen de la British Foreign Office.
26. „Am descoperit că ruşii”: Eden, *The Memoirs of Anthony Eden*, p. 599.
27. veşnicele lor modificări: Stettinius, *Roosevelt and the Russians*, pp. 251-52; Chiefs of Staff Minutes, „Argonaut”: Raport despre lucrările întâlnirilor de la Malta şi din Crimeea între 29 ianuarie şi 11 februarie 1945; Raport despre o conversație dintre prim-

ministru şi mareşalul Stalin, 10 februarie 1945, TNA CAB 99/31; Gilbert, *Winston S. Churchill, Vol. VII*, 1203.
28. „problemă extrem de neplăcută”: Plokhy, *Yalta*, p.248.
29. un soldat al Armatei Roşii: Robert Hopkins, *Witness to History*, p. 151.
30. „sub protecție”: Sir Charles Portal către PC, 9 februarie 1945, LOC PHP B-I31.
31. Anna îşi pusese din nou: Fotografie, 10 februarie 1945, Georgetown University, Booth Family Center for Special Collections, Robert Hopkins Papers, 7B.
32. Având pornit aparatul de filmat: „Iosif Stalin şi Winston Churchill sosesc la Conferința de la Ialta din Crimea, Uniunea Sovietică în timpul celui de-al Doilea Război Mondial”, februarie 1945, https://www. criticalpast.com/ video/65675065771_Joseph-Stalin_Winston-Churchill_Yalta-Conference_Sarah-Churchill.
33. Robert a îndreptat: Fotografie, 10 februarie 1945, Georgetown University, Booth Family Center for Special Collections, Robert Hopkins Papers, 7B.
34. la douăzeci de paşi în urma lor: Robert Hopkins, *Witness to History*, pp. 151-52.
35. Cu promenade elegante la malul mării: Ibid., p. 152.
36. cruci ortodoxe: AER către JB, 13 februarie 1945, FDRL JPB, Cutia 6.
37. Robert le-a făcut o poză: Fotografie, 10 februarie 1945, Georgetown University, Booth Family Center for Special Collections, Robert Hopkins Papers, 7B.
38. în întregime pictat de mână: Robert Hopkins, *Witness to History*, p. 152. Pentru o scurtă istorie a afişelor, a se vedea Out of Home Advertising Association of America, „History of OOH”, https://oooa.prg/About OOOH/OOHBasics/HistoryofOOH.aspx.
39. Pe partea stângă: Fotografie, 10 februarie 1945, Georgetown University, Booth Family Center for Special Collections, Robert Hopkins Papers, 7B.
40. „Domnilor, ne pierdem”: Ibid.
41. „Nici în vis”: SMHC către CSC, 10 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
42. un grup de copii: SMHC către CSC, 12 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8; Robert Hopkins, *Witness to History*, pp. 151-52; AER către JB, 13 februarie 1945, FRUS JBP, Cutia 6.
43. „Nu e nevoie”: SMHC către CSC, 12 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.

44. Kathy ştia prea bine: KLH către MHF, 4 martie 1944, Mortimer Papers.
45. Cei patru s-au oprit apoi pentru scurt timp: AER către JB, 10 februarie 1945, FDRL JBP, Cutia 6.
46. câteva foi de propagandă: Foi de propagandă, FDRL ARHP, Cutia 84, Tăieturi din presă. Foaia de propagandă înfăţişând un soldat care împuşcă o broască se bazează pe o fabulă a lui Esop, intitulată „Broasca şi boul”. În fabulă, este vorba despre o broască invidioasă, care încearcă să se umfle în piele până la dimensiunile unui bou, dar plesneşte şi moare. Fabula a fost tradusă de fabulistul rus Ivan Krîlov şi era foarte cunoscută în Uniunea Sovietică. Foaia de propagandă înfăţişândul-l pe Hitler într-o menghină include o legendă, care se traduce astfel: „Şmecheria ar fi să ţinem Germania prinsă în menghină între două fronturi”. În sfârşit, afişul cu fiara grotescă, străpunsă de baionete purtând drapelele Aliaţilor, include o legendă, care se traduce astfel: „Armatei Roşii îi revine acum misiunea finală ca, împreună cu armatele partenerilor ei, să execute armata fascistă germană, ucigând bestia fascistă în propriul bârlog, şi împreună să înalţe steagul victoriei la Berlin”.
47. FDR îi spusese: AER către JB, 10 februarie 1945, FDRL JBP, Cutia 6.
48. începea slujba: SMHC către CSC, 12 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
49. „religia fusese înăbuşită”: Robert Hopkins, *Witness to History*, p. 153.
50. Kathy îi scrisese: KLH către MHF, 18 aprilie 1944, Mortimer Papers.
51. „o puzderie de lumânărele aprinse”: SMHC către CSC, 12 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
52. glasuri robuste bărbăteşti: Robert Hopkins, *Witness to History*, p. 152.
53. Enoriaşii erau: SMHC către CSC, 12 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
54. „au îngenuncheat”: Robert Hopkins, *Witness to History*, p. 152.
55. „Aceste călătorii”: SMHC către CSC, 10 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
56. „Mi-aş dori să pot”: SMHC către CSC, 12 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
57. „Ruşii au cedat”: FRUS, Conferinţele de la Malta şi Ialta, Harry Hopkins către FDR, 10 februarie 1945, Document 452.

58. Churchill cu siguranță: FRUS, Conferințele de la Malta şi Ialta, „A şaptea sesiune plenară”, 10 februarie 1945, Bohlen Minutes, Document 448.
59. „Guvernul provizoriu”: FRUS, Conferințele de la Malta şi Ialta, „Raport al Conferinței din Crimeea”, Document 497.
60. „În Rusia, toleranța”: The Marquis de Custine, *Empire of the Czar*, p. 112.

Capitolul şaptesprezece: 10-11 februarie 1945

1. „Dacă ne întâlnim”: FRUS, Conferințele de la Malta şi Ialta, „A şaptea sesiune plenară”, 10 februarie 1945, Matthews Minutes, Document 449.
2. Nuanțele: Ibid.
3. A propus: Ibid.
4. Când s-au aşezat la masă: Meniu, 10 februarie 1945, FDRL ARHP, Cutia 84, Diverse.
5. o organizație numită: Memorandum, „Dineu oferit de prim-ministru”, 10 februarie 1945, LOC AHP B 177 F 01.
6. „da, foarte adevărat”: Ibid.
7. Mai târziu, când dineul era în toi: Meniu, 10 februarie 1945, FDRL ARHP, Cutia 84, Diverse.
8. „intenționa să-i facă”: Memorandum, „Dineu oferit de prim-ministru”, 10 februarie 1945, LOC AHP B 177 F 01
9. „o concesie”: Ibid.
10. Într-un final, Roosevelt: Ibid.
11. „Preşedintele”: Moran, *Churchill at War*, p. 282.
12. „Ca şi cum”, i-a trântit-o Sarah: Ibid.
13. slăbise opt kilograme: Lelyveld, *His Final Battle*, p. 288.
14. „demonstraseră că”: Moran, *Churchill at War*, p. 283.
15. „pentru ceea ce am câştigat noi”: Reynolds, *Summits*, p. 127.
16. Anna tocmai se întorsese: Jurnale ale călătoriilor Preşedintelui: Conferința din Crimeea şi Marele Lac Amar, Egipt, 22 ianuarie-28 februarie 1945, 32, FDRL Grace Tully Papers, Cutia 7.
17. două documente: Textele ambelor documente pot fi găsit online la Departamentul de Stat al SUA, pe site-ul Office of the Historian. Deşi comunicatul public a fost difuzat în 12 februarie 1945, Protocolul lucrărilor Conferinței de la Ialta a fost dat publicității de către Departamentul de Stat abia în 24 martie 1947.

https://history.state.gov./historicaldocuments/frus1945Berlinvo2/ch27.

18. a cuvântului „joint”: Stettinius, *Roosevelt and the Russians*, p. 279.
19. şaizeci de mii de prizonieri de război occidentali: Reynold, *Summits*, p. 141.
20. „complicaţie”: „Raport despre o conferinţă dintre prim-ministru şi mareşalul Stalin”, 10 februarie 1945, ora 3 p.m., TNA CAB 99/31.
21. Unii... au vrut: S.M. Plokhy citează exemplul unui număr de 154 prizonieri de război de la lagărul din Fort Dix, NJ, care au încercat să se sinucidă în masă ca să nu fie repatriaţi. Plokhy, *Yalta*, p. 304.
22. Beria urma să supervizeze: Harriman and Abel, *Special Envoy*, p. 416.
23. Departamentul de Stat: Plokhy, *Yalta*, p. 303. A se vedea şi Bohlen, *Witness to History*, p. 199.
24. soţia lui Iakov: Montefiore, *Stalin*, pp. 379-80. Conform Ordinului Nr. 270, care cerea ca toţi soldaţii să lupte până la capăt, toţi prizonierii de război erau consideraţi trădători, iar familiile lor, de asemenea, puteau fi arestate şi private de toate drepturile.
25. „o veşnicie”: SMHC către CSC, 12 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
26. părea sincer veselă: Fotografie, 11 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
27. În ciuda insistenţei lui FDR: Harriman and Abel, *Special Envoy*, p. 417.
28. „Nu văd cum”: AER către JB, 10 februarie 1945, FDRL JBP, Cutia 6.
29. schimbul de cadouri diplomatice: Memorandum, Admiral C.E. Olsen, 9 februarie 1945, LOC AHP B 176 F 11; Atkinson, *The Guns at Last Light*, p. 520; *Trips*, pp. 32-33, FDRL Grace Tully Papers, Cutia 7; Moran, *Curchill at War*, p. 286.
30. Harriman reuşise: Interviu cu Ellie Seagraves, realizat de autoare în 26 ianuarie 2018, Bethesda, MD. Când i-am luat un interviu lui Ellie Seagraves la ea acasă, mi-a arătat figurina, pe care Anna i-a dat-o după ce s-a întors de la Ialta. Figurina este pusă la vedere pe poliţa căminului.
31. Ed Stettinius şi echipa lui: Stettinius, *Roosevelt and the Russians*, pp. 286-87; Thomas M. Campbell şi George C. Herring, editori, *The Diaries of Edward R. Stettinius, Jr., 1943-1945,* New Viewpoints, New York, 1975, pp. 257-58.

32. „să îi facă pe ruşi să se roage”: KLH către MHF, 4-10 februarie 1945, Mortimer Papers.
33. „Toți pleacă acasă”: Ibid.
34. „Poți să-ți imaginezi”: KHL către PC, 13 februarie 1945, LOC PHP B I-21.
35. Aşa cum îi spusese: Bohlen, *Witness to History*, pp. 199-200.
36. „vor apărea probleme”: Harriman şi Abel, *Special Envoy,* p. 412.
37. „nu-i prea păsa ce”: Ibid., 399.
38. „nu stabilise nimic altceva”: Ibid., 412.
39. „Domnule Preşedinte, chestia asta”: William D. Leahy, *I Was There: The Personal Story of the Chief of Staff to Presidents Roosevelt and Truman Based on His Notes and Diaries Made at the Time* Whittlesey House, New York, 1950, pp. 315-16.
40. „Nu încape nicio îndoială”: WAH către FDR, 15 decembrie 1944, LOC AHP B 176 F 01.
41. Ambasadorul făcuse naveta: FRUS, Conferințele de la Malta şi Ialta, „Harriman Memorandum of Conversations”, 10 februarie 1945, Document 447.
42. „face să nu fi bătut degeaba atâta drum”: Harriman şi Abel, *Special Envoy,* p. 399.
43. după cum întâmplător Kathy îl auzise: Jon Meacham, *Franklin and Winston,* Random House Trade Paperbacks, New York, 2003, p. 317. Anthony Eden era îngrijorat şi el din cauza concesiilor făcute sovieticilor în Pacific şi l-a îndemnat pe Churchill să nu semneze documentul, mai ales că Marea Britanie nu participase la negocieri. Totuşi, Churchill considera că, dacă nu semna, ar fi un semnal că britanicii renunțau la interesele legate de Pacific în favoarea sovieticilor şi a americanilor, care apoi ar avea motive să nu-i includă pe britanici în discuțiile legate de Pacific. A păstra influența britanică în Pacific era de mare importanță pentru Churchill, dată fiind prezența Imperiului Britanic în Hong Kong. FDR s-ar fi bucurat ca această prezență să dispară complet. Eden considera că sovieticii vor intra în război împotriva Japoniei din proprie inițiativă – în numele interesului lor național şi din dorința de a recupera teritoriile pierdute în Războiul Ruso-Japonez. Nu era nevoie să fie tentați cu promisiuni teritoriale, iar dacă ar fi ca Aliații occidentali să accepte pretențiile lor teritoriale în schimbul intrării în război, ar însemna automat să le acorde sovieticilor şi alte concesii, în alte chestiuni. Mai mult, în opinia lui, acordul era „compromițător”, deoarece fusese negociat în întregime fără consultarea chinezilor, care ar fi direct afectați. Când a venit

momentul semnării documentului, Churchill şi Eden au început să se certe de faţă cu Roosevelt şi Stalin. Dezacordul lor era atât de crâncen, încât Alexander Cadogan, care fusese anterior ambasador al Marii Britanii în China, a fost chemat să medieze aplanarea conflictului. Cadogan i-a dat dreptate lui Eden. Dar Churchill nu voia să cedeze. Indiferent că le convenea sau nu, nesemnarea documentului ar slăbi dramatic autoritatea britanicilor în Pacific. Churchill a semnat. Eden, *The Memoirs of Anthony Eden*, pp. 591, 594.

44. „Dragă domnule Ambasador”: FDR către WAH, 11 februarie 1945, LOC AHP B 177 F 01.
45. întreg efectivul: „Iosif Stalin şi Winston Churchill sosesc la Conferinţa de la Ialta, în Crimeea, Uniunea Sovietică în timpul celui de-al Doilea Război Mondial”, februarie 1945, https://www.criticalpast.com/video/65675065771_Joseph-Stalin_Winston-Churchill_Yalta-Conference_Sarah-Churchill.
46. Pe drumul de înapoiere: SMHC către CSC, 12 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
47. „Noi de ce să mai stăm”: Ibid.
48. „Unde-i Tommy?”: Moran, *Churchill at War*, p. 282.
49. de cufere şi de mari şi misterioase pachete de hârtie: SMHC către CSC, 12 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
50. „Fireşte”: Ibid.
51. „De ce să mi se întâmple”: Ibid.
52. „poznaş şi zglobiu”: Ibid.
53. „o caravană de maşini”: Ibid.
54. trabucurile extra ale prim-ministrului: Astley, *The Inner Circle,* p. 198.
55. Automobilul în care se aflau: Jurnalul amiralului William D. Leahy, 11 februarie 1945, LOC William D. Leahy Papers, Cutia 6.
56. „Stalin, ca un spiriduş”: SMHC către CSC, 12 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
57. „Domnule Ministru”: Stettinius, *Roosevelt and the Russians*, p. 284.
58. unul dintre lămâi: Plokhy, *Yalta*, p. 322.
59. „munţii cenuşii şi indestructibili”: SMHC către CSC, 12 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
60. „Răsuflu aşa de uşurat”: Moran, *Churchill at War*, pp. 282-83.
61. „atât de dreaptă, încât părea”: SMHC către CSC, 12 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
62. Deşi era întuneric: Ibid.

63. La bord, Roosevelt: Jurnale ale călătoriilor, 36, Grace Tully Papers, Cutia 7.
64. câțiva din echipa lui: AER Yalta Notes, note disparate, 11 februarie 1945, FDRL ARHP, Cutia 84.
65. Programul cuprindea: Program, 11 februarie 1945, FDRL ARHP, Cutia 84, Diverse.
66. „de-a dreptul uluitor de bine”: SMHC către CSC, 12 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
67. Winston zăbovise: Atunci când povesteşte cum privea în depărtare la luminile Sevastopolului, de pe puntea vasului *Franconia*, Churchill spunea că erau acolo cu el Alan Brooke şi şefii statelor-majore. Această amintire este incorectă; Brooke şi şefii statelor-majore plecaseră în 10 februarie, ajungând în Anglia în 11 februarie. Winston S. Churchill, *The Second World Wat, Vol. VI*, p. 394.
68. „revelație”: SMHC către CSC, 12 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
69. „În mod ciudat”: Sarah Churchill, *A Thread in the Tapestry*, p. 83.
70. „Nu are niciun rost să se spună”: SMHC către CSC, 12 februarie 1945, CAC SCHL 1/1/8.

Capitolul optsprezece: 12 aprilie-27 iulie 1945

1. „Ai fost cu adevărat”: JB către AER, 15 februarie 1945, FDRL JBP, Cutia 6.
2. exceptând bombănelile: AER către JB, 18 februarie 1945, FDRL JBP, Cutia 6.
3. „Pot să vă asigur”: FDR către Tomasz Arciszewski, 15 februarie 1945, într-o notă anexată la FRUS, Conferințele de la Malta şi Ialta, John Gilbert Winant către Edward Stettinius, 3 februarie 1945, Document 471.
4. „Arabii preferă să”: Lelyveld, *His Final Battle*, pp. 291-92.
5. Sarah era negreşit: AER Yalta Notes, note disparate, FDRL ARHP, Cutia 84. Neştiind că avea să se vadă cu el în Alexandria, Sarah îi trimisese lui Gil Winant o scrisoare destul de criptică, cu o zi înainte, temându-se poate că ar putea-o deschide şi altcineva: „Am avut prilejul să mă gândesc adesea la tine. A fost o călătorie minunată şi toți par mulțumiți de rezultate... Ți s-a simțit lipsa enorm – însă am nestrămutata credință că tot ce se întâmplă are un rost până la urmă !” SMHC către John Gilbert Winant, 13

februarie 1945, FDRL John G. Winant Papers, Cutia 190, Dosar 13.
6. Roosevelt l-a acuzat: Sherwood, *Roosevelt and Hopkins*, p. 874.
7. „Zău, Anna, crede-mă”: Bishop, *FDR's Last Year*, pp. 450-53.
8. „M-am convins de-a binelea”: AER către JB, 18 februarie 1945, FDRL JBP, Cutia 6.
9. „La revedere”: Bishop, *FDR's Last Year*, p. 453.
10. Nu-l mai văzuse: Rosenman, *Working with Roosevelt*, pp. 522-23.
11. Anna lucra cu Rosenman: Ciorna discursului în Congres, FDRL ARHP, Cutia 84, discursul lui FDR. Însemnările ei cu creionul sunt vizibile pe ciornele păstrate de ea.
12. „Sper că mă veți”: Discursul lui FDR în Congres, 1 martie 1945, Presidential Speeches, Miller Center, University of Virginia, https://millercenter.org/the presidency/presidential speeches/march-1-1945-address-congress-yalta.
13. În cele trei decenii: Frances Perkins, *The Roosevelt I Knew,* Viking, New York, 1946, p. 395; Goodwin, *No Ordinary Time*, p. 586.
14. „justifică și depășesc”: Jurnalul călătoriilor Președintelui: Conferința din Crimeea și Marele Lac Amar, Egipt, 22 ianuarie-28 februarie 1945, 39, FDRL Grace Tully Papers, Cutia 7.
15. „basm politic”: Whittaker Chambers, „Fantomele de pe acoperiș”, *Time*, 5 martie 1945.
16. „Noi nu suntem”: WSC către Peter Fraser, 24 februarie 1945, TNA FO 371/47850.
17. „să aibă cât mai puțină publicitate”: JB către AER, 15 februarie 1945, FDRL JPB. John pomenește, de asemenea, de solicitarea de la *Life*, în scrisoarea lui din 11 februarie, adresată Annei.
18. „De ochii lumii”: Chamberlain, „Fiica lui FDR”, pp. 96-108. Anna avea să spună ulterior că, în opinia ei, acest articol prezenta cel mai bine îndatoririle ei la Casa Albă, în timpul președinției tatălui ei. Interviu cu Anna Roosevelt Halsted, realizat de Bernard Asbell, 1972, FDRL ARHP, Cutia 63. În paralel cu presa negativă, Anna a constat că, prin celebritatea crescută de care se bucura, ajunsese să aibă și câțiva admiratori. O tânără din Chicago, pe nume Anna Conroy, i-a trimis o scrisoare președintelui, în care scria: „Dragă domnule Președinte... Am citit un articol în ziar despre fiica dumneavoastră, Anna. Nu mi-a plăcut niciodată numele până atunci. Dar de când am aflat că pe scumpa dumneavoastră fiică o cheamă tot Anna, nu voi mai vrea niciodată să îmi schimb numele. Sunt mândră că mămica mea m-a botezat Anna. Fie ca Sfânta Ana, ocrotitoarea noastră, să vegheze asupra dumneavoastră”. Anna

Conroy către FDR, 29 ianuarie 1945, FDRL President's Personal File 7, Anna R. Boettiger 1942-1945.
19. fiul ei Johnny: Privind înapoi, fiul Annei crede că boala lui s-a înrăutățit din cauza fricii că mama lui îl abandonase. Interviu realizat de autoare cu John Roosevelt Boettiger, 20 februarie 2018.
20. În fiecare seară, FDR: Interviu că Anna Roosevelt Halsted, „Povestea familiei Roosevelt", 13 februarie 1962, FDRL Graff Papers, Cutia 3.
21. „Bună, fetițo": Lucy Mercer Rutherfurd către AER, 9 mai 1945, în Boettiger, *A Love in Shadow*, p. 262.
22. „să se savureze totul din plin!": Interviu că Anna Roosevelt Halsted, „Povestea familiei Roosevelt", 13 februarie 1962, FDRL Graff Papers, Cutia 3.
23. o chemase chiar ea: Goodwin, *No Ordinary Time*, p. 598.
24. „Doamnă Boettiger": Interviu cu Anna Roosevelt Halsted, realizat de Bernard Asbell, 1972, FDRL ARHP, Cutia 63.
25. Mergând cu maşina: Lelyveld, *His Final Battle,* p. 324, la origine din interviul lui AER cu Joe Lash.
26. Eleanor purta: Goodwin, *No Ordinary Time*, p. 604.
27. se ocupaseră de confortul lui Clementine: KLH către MHF, 9 aprilie 1945, Mortimer Papers.
28. Josip Broz Tito: Ibid., KLH către MHF, 12 aprilie 1945, Mortimer Papers.
29. Iar acum cei doi Harriman: KLH către PC, 12 aprilie 1945, LOC PHP B I-21; interviu cu John Melby, 16 iunie 1989, LOC; Harriman şi Abel, *Special Envoy*, p. 440.
30. Luna de miere: KLH către PC, 26 martie 1945, LOC PHP B I-21.
31. aliații sovietici „galanți": Harriman şi Abel, *Special Envoy*, p. 419.
32. „Dumnezeu mi-e martor": KLH către PC, 26 martie 1945, LOC PHP B I-21.
33. boilerul de la Spaso House a explodat: KLH, „Do the crows still roost in the Spasopeckovskaya trees?" Mortimer Papers.
34. în 17 februarie: Stephen Dando-Collins, *The Big Break: The Greatest American WWII POW Escape Story Never Told,* St. Martin's Press, New York, 2017, p. 140.
35. Peste două zile: „Memorandum către: domnişoara Harriman", 19 februarie 1945, LOC AHP B 177 F 03.
36. „în ritmul de câțiva": KLH către Elsie Marshall, 27 februarie 1945, Mortimer Papers. Până prin 27 februarie, toți fuseseră trimişi acasă. Foarte puțin prizonieri de război americani au mai apărut în Moscova după aceea, deoarece NKVD-ul a început să--i adune şi

să-i trimită la centrele de repatriere. Dando-Collins, *The Big Break*, p. 142.

37. rătăciseră prin: Harriman şi Abel, *Special Envoy*, pp. 421-22.
38. „Guvernul de la Lublin”: FRUS Vol. V” Diplomatic Papers, 1945, Europe, WAH către Edward Stettinius, 7 martie 1945, 145.
39. Spre sfârşitul lunii martie: În mai, Stalin a recunoscut în cele din urmă absența polonezilor, spunând că nu fuseseră invitați la Moscova. De fapt, pentru sovietici, polonezii erau nişte „diversionişti”, care veniseră să facă scandal şi fuseseră arestați pentru acțiunile lor subversive şi de spionaj, sau pentru fapte teroriste. Au fost aduşi în fața justiției în iunie. Treisprezece dintre ei au fost condamnați la închisoare cu termene de pedeapsă diverse, de la patru luni până la zece ani. Trei dintre ei au fost achitați. Winston S. Churchill, *The Second World War, Vol. VI.*, p. 498; Eden, *The Memoirs of Anthony Eden,* p. 608.
40. funcționarilor sovietici: KLH, „Do the cows still roost in the Spasopeckovskaya trees?” Mortimer Papers.
41. „Ne confruntăm”: FRUS Vol. V: Diplomatic Papers, 1945, Europe, WSC către FDR, 13 martie 1945, pp. 159-60.
42. „Până acum s-a înregistrat”: FRUS Vol. V: Diplomatic Papers, 1945, Europe, FDR către Iosif Stalin, 1 aprilie 1945, 194.
43. „Dacă nu vom acționa”: Harriman şi Abel, *Special Envoy*, p. 423.
44. „Nu trebuie, în nicio eventualitate”: FRUS Vol. III: Diplomatic Papers, 1945, European Advisory Commission, Austria, Germany, FDR către Iosif Stalin, 12 aprilie 1975, 756.
45. „Mărturisesc că”: FRUS Vol. III: Diplomatic Papers, 1945, European Advisory Commission, Austria, Germany,WAH către FDR, 12 aprilie 1945, 756.
46. „Nu vreau să”: FRUS Vol. III: Diplomatic Papers, 1945, European Advisory Commission, Austria, Germany, FDR către WAH, 12 aprilie 1945, 757.
47. De fapt, operatoarea: KLH către PC, 12 parilie 1945, LOC PHP B I-21.
48. „Iisuse”: Ibid.
49. Ştia că în sinea lui Averell: Ibid.
50. „sintagma aceea nu mai avea”: Ibid.
51. „Cumva n-am crezut”: Ibid.
52. Stalin făcuse cunoscut: Bruenn, „Clinical Notes”, 591; Goodwin, *No Ordinary Time*, p. 605.
53. „cât de împietrit”: Note anexate la AER către Joseh Lash, 28 ianuarie 1972, LOC ARHP, Cutia 36.

54. Anna primise: FDR Funeral Card, FDRL ARHP, Cutia 65a, Dosar 3, Funeral 1945.
55. James făcea eforturi: James Roosevelt, *My Parents: A Differing View,* Playboy Press, Chicago, 1976, pp. 280, 286-88. James avea să ajungă la înmormântare cu o întârziere de o oră şi jumătate. Woolner, *The Last 100 Days*, p. 285.
56. Uşile blindate: Edward G. Lengel, „Ferdinand Magellan, trenul lui Franklin D. Roosevelt”, The White House Historical Association, https://www.whitehousehistory.org/farnklin d /roosevelt-rsquo-s-train-ferdinand-magellan.
57. Dar când Anna s-a uitat pe: Boettiger, *A Love in Shadow*, p. 261.
58. „o prietenie importantă”: Asbell, ed., *Mother and Daughter*, pp. 187-88.
59. „Dragă Anna”: Lucy Mercer Rutherfurd către AER, 9 mai 1945. Textul complet al scrisorii este citat în Boettiger, *A Love in Shadow,* pp. 262-63.
60. În după-amiaza care a urmat: Harriman şi Abel, *Special Envoy*, p. 441.
61. Steaguri roşii în doliu: KLH către PC, 12 aprilie 1945, LOC PHP B I-21.
62. Jimmy Byrnes: Harriman şi Abel, *Special Envoy*, pp. 508-10.
63. „Când mă voi întoarce la”: KLH către MHF, 14 august 1945, Mortimer Papers.
64. Stalin le trimisese: KLH către MHF, 4 iunie 1945, Mortimer Paper. Kathy i-a povestit lui Mary că, după un dineu cu Stalin la Moscova, Averell admirase un cal pursânge englez, pe care călărea generalul Antonov într-o paradă filmată şi prezentată la un jurnal de actualităţi. Acesta era calul pe care Stalin i l-a dăruit lui Averell. Cum şi-au căpătat caii numele pe care le aveau, nu aflăm de la Kathy. A se vedea, de asemenea, „Au sosit caii dăruiţi de Stalin celor doi Harriman”, *New York Sun*, 30 aprilie 1945, albumul lui KLH cu decupaje de presă, Mortimer Papers.
65. „Pentru mine, Stalin”: Harriman şi Abel, *Special Envoy*, p. 536.
66. acasă la Arden House: Interviu al autoarei cu Kitty Ames, 21 octombrie 2019.
67. A rămas prăvălit: Elizabeth Nel, *Mr. Churchill’s Secretary* Coward-McCann, New York, 1958, p. 170.
68. Intenţiona să se deplaseze: Dilks, ed., *The Diaries of Sir Alexander Cadogan*, p. 727.
69. Asemenea tatălui ei: Bob Landry, fotografie, „Regele şi Regina, precum şi Prinţesa Elisabeta, plecând de la St. Paul’s”, 17 aprilie

1945, *Life*, Getty Images, https://www.gettyimages.ca/detail/news-photo/the-king-and-the-queen-and-princess-elizabeth-leaving-st-pauls-news-photo/50496864?adppopup=true.

70. „o pierdere amarnică": Robert Rhodes James, ed., *Churchill Speaks, 1897-1963: Collected Speeches in Peace and War,* Barnes and Noble Books, New York, 1980, pp. 857-59.
71. Când slujba comemorativă: James, ed., *Chips: The Diaries of Sir Henry Channon*, p. 402; fotografie, „Premierul britanic, Winston Churchill, cu fiica lui, Sarah, plecând de la slujba de comemorare de la St. Paul's Cathedral pentru preşedintele american Franklin D. Roosevelt", 17 aprilie 1945, Alamy, https://www.alamy.com/stock-photo-british-prime-minister-winston-churchill-with-his-daughter-sarah-leaving-176257351.html.
72. Sarah sesiza aceste: SMHC către ESC, c. iulie 1945, nedatat, CAC SCHL 1/8/1.
73. „să recurgă la o formă de Gestapo": Rhodes James, ed., *Churchill Speaks*, p. 864.
74. Când s-a terminat discursul: SMHC către WSC, 5 iunie 1945, CAC MCHL 5/1/120.
75. „M-ai întrebat dacă": Ibid.
76. „Tatăl tău mi-a arătat": CSC către DMHC, 12 iunie 1945, CAC MCHL 5/1/120.
77. „furioasă şi consternată": SMHC către WSC, 27 iulie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
78. „Sper că întâlnirea va decurge bine": SMHC către ESC, c. iulie 1945, nedatat, CAC SCHL 1/8/1.
79. amuzant de „banal": Sarah Churchill, *A Thread in the Tapestry*, p. 85.
80. în locul hărților de război: Ibid., p. 86.
81. „un mare val" laburist: Ibid.
82. Încercând să accepte realitatea: Ibid.
83. „Winston, ştii cum se spune": Ibid.
84. „Colonia de la Chartwell": SMHC către WSC, 27 iulie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
85. Sarah şi Mary: Pawle, *The War and Colonel Warden*, p. 409.
86. Ca întotdeauna, Clementine: Mary Soames, *A Daughter's Tale: The Memoir of Winston Churchill's Youngest Child,* Random House, New York, 2011, p. 327.
87. „Adevărata fericire": SMHC către CSC, 7 aprilie 1945, CAC SCHL 1/1/8.

88. „Scumpul, scumpul, scumpul meu”: SMHC către WSC, 27 iulie 1945, CAC SCHL 1/1/8.
89. „Dumnezeu să te binecuvânteze”: Ibid.

După Ialta

1. „Acordul de la Ialta”: Chet Huntley, ABC News transcript, 28 iunie 1951, FDRL ARHP, Cutia 85, Ialta 1951.
2. „nu a fost o afacere izolată”: Ibid.
3. „a crezut greşit”: Harriman and Abel, *Special Envoy*, 414.
4. „De la Stettin”: Winston S. Churchill, „Nervul păcii”, 5 martie 1946, Westminster College, Fulton, MO.
5. Naţiunile Unite: A se vedea https://www.un/org/press/en/2019/ga12223.doc.htm; https://www.un/org/press/en/2018/ga12108.doc.htm.
6. primul ambasador femeie: În 1962, Dame Barbara Salt a fost numită ambasador al Marii Britanii în Israel, dar din cauza unei grave maladii, nu a putut să îşi exercite funcţia.
7. „în tăcere ţinea pasul cu el”: Sarah Churchill, *A Thread in the Tapestry*, p. 33.
8. „cei mai buni”: WAH către KLH, 16 februarie 1936, Mortimer Papers.
9. „Dintr-o întreagă viaţă”: SMHC către CSC, 15 septembrie 1845, CAC SCHL 1/1/9.
10. „prea mult ceai”: KLH către MHF, 16 februarie 1944, Mortimer Papers.
11. salariul ei de la Newsweek: Smith, *Reflected Glory*, p. 131.
12. Într-o seară când Pamela era: Ibid., p. 130.
13. şi Amanda: Amanda Burden îşi amintea de prima oară când a întâlnit-o pe Kathy. Amanda avea trei ani şi era atât de timidă, încât s-a ascuns sub pat ore în şir şi a refuzat să iasă de-acolo. Kathy a stat lângă pat în tot acest răstimp, aşteptând şi dându-i curaj prin marea ei răbdare, până când Amanda şi-a luat inima în dinţi. Interviul autoarei cu Amanda Burden, 30 decembrie 2019.
14. După un an şi jumătate: „Lista cu persoanele cărora le-au fost trimise invitaţii la nuntă”, LOC AHP B 11 F 03. Această listă se întinde pe treizeci şi patru de pagini, cu o anexă separată pentru prietenii britanici.
15. Avie susţinea că: Averell Mortimer, remarci la slujba de comemorare pentru KHL.

16. Ca filantroapă: Margalit Fox, „Kathleen Mortimer, bogată şi aventuroasă, moare la 93 de ani”, *New York Times*, 19 februarie 2011.
17. Pur şi simplu, nu: Interviul autoarei cu Kitty Ames, 21 octombrie 2019.
18. „Fiecare om are idei preconcepute”: Notițele lui KHL pentru discursul de la Bennington College, Mortimer Papers. A se vedea şi Gledhill Cameron, „Regulament practic sever în învățământul rusesc”, *World-Telegram*, 21 octombrie 1946, în LOC AHP B 11 F 03.
19. În ciuda unor mari presiuni: Audieri în fața Comisiei alese pentru a investiga faptele, dovezile şi circumstanțele masacrului din Pădurea Katyn, Eighty-Second Congress, 1952, copie în Mortimer Papers. Singura dată când Kathy s-a mai pronunțat în privința Rusiei a fost într-un articol intitulat „Opera în Rusia azi”, *Opera News,* 25 martie 1946, album de amintiri al lui KLH, Mortimer Papers.
20. Spokoinoi noci*:* Interviu al autoarei cu Averell Mortimer, 24 octombrie 2019.
21. pachet cu scrisori: Interviu al autoarei cu David Mortimer, 12 decembrie 2018.
22. odată cu prezența constantă a Pamelei: Interviu al autoarei cu David Mortimer, 5 decembrie 2018.
23. „Nu vrei un pic”: Averell Mortimer, remarci la slujba de comemorare pentru KLH; conversația autoarei cu Averell Mortimer, 24 octombrie 2019.
24. După ce s-a întors la Seattle: Boettiger, *A Love in Shadow*, pp. 267, 269-70.
25. penuria generală de produse de hârtie: Camera Reprezentanților a SUA a instituit o comisie de investigație privind această penurie, după plângeri primite de la editori, 26 februarie 1947, https://www.archives.gov/legislative/guide/house/chapter-22-select-newsprint.html.
26. suferea de un complex de inferioritate: Boettiger, *A Love in Shadow*, pp. 267-68.
27. „țicniți”: Interviu al autoarei cu Eleanor Seagraves, 26 ianuarie 2018.
28. I-a spus să plece o vreme: Boettiger, *A Love in Shadow*, pp. 273-74.
29. „în camera mea”: Interviu al autoarei cu Eleanor Seagraves, 30 septembrie 2018. În 1978, în timpul unui interviu pentru istoria

orală cu dr. Thomas Soapes la FDR Library, Ellie a făcut aluzie la aceste experiențe traumatice, spunând că John Boettiger „obişnuia să se furişeze în odaia mea şi să încerce să se dea la mine şi lucruri de acest fel”. Dar nu a declarat direct ce făcuse acesta, până la acest interviu din 2018. Ellie şi John aveau ziua de naştere în aceeaşi dată, 25 martie. Lucrul acesta însemna mult pentru Ellie, care îi scria afectuos lui John despre „ziua noastră de naştere”. Eleanor Dall către John Boettiger, „Marți”, nedatat, c. martie 1945, FDRL ARHP, Cutia 71, Dosar 6. Lucrul acesta a complicat şi mai mult relația lor.

30. „încerca să o învețe”: Interviu al autoarei cu Eleanor Seagraves, 30 septembrie 2018.
31. Aveau un intercom: Ibid.
32. „se temea de John”: Ibid.
33. Deşi Ellie ar fi putut: Interviu al autoarei cu Eleanor Seagraves, 30 septembrie 2018.
34. „ce păpuşică nostimă”: Eleanor (Dall) Seagraves către AER şi JB, martie 1945, FDRL Halsted Papers, Cutia 71, Dosarul 6.
35. Şi astăzi chiar: Interviu al autoarei cu Eleanor Seagraves, 26 ianuarie 2018.
36. Elliott, fratele Annei: Asbell, ed., *Mother and Daughter,* p. 278.
37. „inexactitățile, insinuările”: AER către Robert Taft, 29 ianuarie 1951, FDRL ARHP, Cutia 85, Ialta 1951.
38. Averell Harriman şi Harry Hopkins: AER către Robert Taft, 8 martie 1951, FDRL ARHP, Cutia 85, Ialta 1951.
39. „materiale calomnioase”: AER către James, Franklin Jr. şi John Roosevelt, 5 noiembrie 1969, FDRL Howard Bruenn Papers, Dosar 6.
40. „corect şi important”: Ibid.
41. Când copiii ei: Interviul autoarei cu John Roosevelt Boettiger, 20 februarie 2018.
42. „Când trăia tatăl meu”: Albin Krebs, „Anna Roosevelt Halsted, fiica preşedintelui, moare”, *New Work Times*, 2 decembrie 1975, https://www.nytimes.com/1975/12/02/archives/anna-roosevelt-halsted-presidents-daughter-dies-white-house.html?url=http%3A%2F%2Ftimesmachine.nytimes.com%2Ftimesmachine%2F1975%F12%2F02%2F78270832.html%3FpageNumber%3D42.
43. „a ştiut într-un fel”: Interviul autoarei cu John Roosevelt Boettiger, 20 februarie 2018.

44. „din preaplinul lacrimilor, a izbucnit în plâns": Sarah Churchill, *A Thread in the Tapestry*, p. 89.
45. „Sarah a fost o bucurie": WSC către CSC, 18 septembrie 1945, în Soames, ed., *Winston and Clementine*, p. 539.
46. „Am avut o zi frumoasă": SMHC către CSC, 3 septembrie 1945, CAC SCHL, 1/1/9.
47. „Face parte din": Sarah Churchill, *Keep on Dancing*, p. 142.
48. „Liberă!": Ibid., pp. 158-59.
49. „Fie vorba între noi doi": SMHC către Harry Hopkins, 12 mai 1944, Georgetown University, Boothe Family Center for Special Collections, HLHP1, Cutia 4, Dosar 4.
50. „Gil are nevoie de mine enorm": SMHC către CSC, 18 martie 1945, CAC MCHL 5/1/139.
51. „Nu pleca urechea la prea mulți": Reynolds, *In Command of History*, p. 84.
52. În urmă cu două săptămâni: Lynne Olson, *Citizens of London: The Americans Who Stood with Britains in the Darkest, Finest Hour,* Random House Trade Paperbacks, New York, 2011, p. 384.
53. În timp ce orchestra Royal Air Force: Progam al slujbei comemorative pentru John Gilbert Winant, St. Paul's Cathedral, Londra, 19 noiembrie 1947.
54. era din vina ei: Olson, *Citizens of London,* p. 385.
55. „Uau, Papa!": Interviurile autoarei cu lady Williams of Elvel, 24 iulie 2017; 12 aprilie 2019.
56. „Viața poate fi foarte dură: AER către SMHC, 14 ianuarie 1958, CAC SCHL 1/8/2.
57. artist de război, mandatat oficial: Soames, *Clementine Churchill*, p. 457.
58. Stanley suferise: Interviul autoarei cu David Mortimer, 5 decembrie 2018; interviul autoarei cu Amanda Burden, 30 decembrie 2019; „Ginerele lui Harriman își revine după împușcătură", *New York Times*, 21 iunie 1969.
59. „Simt că am atât de": Henry Audley către WSC, 3 aprilie 1962, CAC SCHL 1/1/17. Limitările fizice ale lui Henry, cauzate de atacul cerebral pe care îl suferise, sunt evidente în scrisorile lui adresate lui Winston și Clementine Churchill. Toate scrisorile sunt dactilografiate, cu excepția semnăturii lui mari, cu litere tremurate.
60. „zână din basme": Interviul autoarei cu Celia Sandys, 20 iulie 2017. Nepoata lui Sarah, Emma Soames, își amintește și ea că a văzut-o pe Sarah jucând în Peter Pan. Interviul autoarei cu Emma Soames, 6 aprilie 2018.

61. „talentată şi strălucită”: Interviul autoarei cu Celia Sandys, 20 iulie 2017.
62. „Deşi aceia dintre noi”: Deirdre Burns către Mary Churchill Soames, 27 septembrie 1982, CAC MCHL 10/20.
63. „nu mă deranjează că mor”: John Pearson, *The Private Lives of Winston Churchill,* Simon and Schuster, New York, 1991, p. 422.
64. „sunt sigură că ea”: Interviul autoarei cu Celia Sandys, 20 iulie 2017.
65. „o petrecere într-o casă de la țară”: Hiss, *Recollections of a Life*, p. 121.
66. „material de umplutură”: AER către JB, 18 februarie 1945, FDRL JBP, Cutia 6.
67. „Dragul meu tată drag”: SMHC către WSC, 28 martie 1944, CAC CHAR 1/381/59-91.

Bibliografie selectivă

Colecții arhivistice

Franklin D. Roosevelt Presidential Library
John Boettiger Papers
Howard Bruenn Papers
Stephen T. Early Papers
Edward J. Flynn Papers
Robert D. Graff Papers
Anna Roosevelt Halsted Papers
Ross T. McIntire Papers
William Ridgon Papers
Anna Eleanor Roosevelt Papers
Franklin D. Roosevelt Papers, President’s Personal File 7
Grace Tully Papers
John G. Winant Papers

Library of Congress
Charles E. Bohlen Papers
Pamela Digby Churchill Hayward Harriman Papers
W. Averell Harriman Papers
William D. Leahy Papers

Churchill Archive Centre
The Papers of Sarah Churchill
The Papers of Sir Winston Churchill, Chartwell Papers
The Papers of Sir Winston Churchill, Churchill Papers
The Papers of Lady Soames

Mortimer Papers
Kathleen Harriman Mortimer Papers

National Archives and Records Administration (SUA)
President's Secretary's File
General Record of the Department of State

National Archives at Kew (Regatul Unit)
Air Ministry Papers
Foreign Office Papers
War Cabinet Papers

Georgetown University Archives
Harry Hopkins Papers
Robert Hopkins Papers

Liddell Hart Military Archives
ALANBROOKE,FM Alan Francis, 1st Viscount Alanbrooke of Brookeborough

Wellcome Library
Lord Moran (Charles McMoran Wilson) Papers (PP/CMW)

Newberry Library (Chicago)
Ralph L. Graham Papers

Clemson University Libraries' Special Collections and Archives
James Francis Byrnes Papers

Alte materiale selectate din surse primare
Imperial War Museum, Sound Archive
Columbia Center for Oral History Archives, Rare Book and Manuscript Library, Columbia University in the City of New York
Foreign Relations of the United States
Hansard, House of Commons Debate Minutes
George Marshall Papers

Tuxedo Park Historical Society, Tuxedo Park, NY
Foxcroft School, Middleburg, VA
Dorchester Hotel
Life magazine
Time magazine
Newsweek magazine
New York Times
The New Yorker
Washington Post

Interviuri şi conversații ale autoarei

Kitty Ames
John Roosevelt Boettiger
Amanda Burden
Jennie Churchill
Randolph Churchill
Peter Duchin
Clarissa Eden, Countess of Avon (născută Clarissa Spencer-Churchill)
Maria Kosareva
Averell Mortimer
David Mortimer
Celia Sandys
Eleanor Dall Seagraves
Emma Soames
William vanden Heuvel
Lady Williams of Elvel (născută Jane Portal)

Istorii orale

Sergo Beria (IWM), 19 octombrie 1996
Howard Bruenn, U.S. Navy Medical Department Oral History Program, 31 ianuarie 1990
Myra Collyer (IWM), 24 octombrie 2002
Interviu cu Anna Roosevelt Halsted, 11 mai 1973, Columbia Center for Oral History
Interviu cu Anna Roosevelt Halsted, 1972, Halsted Papers, FDRL
Interviu cu W. Averell Harriman, 8 decembrie 1960, Columbia Center for Oral History

Interviu cu W. Averell Harriman, mai-iulie 1969, Columbia Center for Oral History
W. Averell Harriman (IWM), 1972
Interviu cu W. Averell Harriman, realizat de Arthur Schlesinger Jr., 24 mai 1981
Kathleen Harriman Mortimer (IWM), 10 septembrie 1996
Felicity Hill (IWM), 6 decembrie 1985
Alger Hiss (IWM), 1972
Interviu cu John Melby, 16 iunie 1989, Association for Diplomatic Studies and Training Foreign Affairs Oral History Project, Library of Congress
Interviu cu Frances Perkins, 1951-1955, Columbia University Center for Oral History
Hazel Scott (IWM), 17 august 2001
Interviu Eleanor Seagraves, 2 february 1978 şi 21 iunie 1978, FDRL

Surse primare şi memorii publicate

Alliluyeva, Svetlana, *Twenty Letters to a Friend*, Harper and Row, New York, 1967.
Asbell, Bernard, ed., *Mother and Daughter: The Letters of Eleanor and Anna Roosevelt*, Voward, McCann and Geoghegan, New York, 1982.
Astley, Joan Bright, *The Inner Circle: A View of War at the Top,* Atlantic Monthly Press, Boston, 1971.
Berezhkov, Valentin M., *At Stalin's Side: His Interpreter's Memoirs from the October Revolution to the Fall of the Dictator's Empire*, Birch Lane Press, New York, 1994.
Beria, Sergo, *Beria, My Father: Inside Stalin's Kremlin*, Duckworth, Londra, 2001.
Birse, A.H., *Memoirs of an Interpreter*, Coward-McCann, New York, 1967.
Bohlen, Charles E., *Witness to History 1929-1969*, W. W. Norton, New York, 1973.
Bruenn, Howard G., „Clinical Notes on the Illness and Death of President Franklin D. Roosevelt", *Annals of Internal Medicine,* vol. 72, nr. 4 (aprilie 1970).
Byrnes, James, *All in One Lifetime,* Harper and Brothers, New York, 1958.
-—, *Speaking Frankly*, Harper and Brothers, New York, 1947.

Campbell, Thomas M. şi George C. Herring, editori, *The Diaries of Edward R. Stettinius, Jr., 1943-1946,* New Viewpoints, New York, 1975.

Chamberlain, John, „F.D.R.'s Daughter", *Life,* 5 martie 1945.

Churchill, Sarah, *Keep on Dancing,* Coward, McCann and Geoghegan, New York, 1981.

---, *A Thread in the Tapestry*, Dodd, Mead, New York, 1967.

Churchill, Winston S., *Great Battles and Leaders of the Second World War: An Illustrated History*, Houghton Mifflin, Boston,1995

---, *My Early Life, 1874-1904*, Simon and Schuster, New York, 1996.

---, *The Second World War,* vol. 1-6, Houghton Mifflin, Boston, 1948-1953.

Churchill, Winston S. (II), *Memories and Adventures*, Weidenfeld and Nicholson, New York, 1989.

Colville, John, *The Fringes of Power: 10 Downing Street Diaries, 1939-1955,* W.W. Norton, New York, 1985.

---, *Winston Churchill and His Inner Circle,* Wyndham Books, New York, 1981.

Custine, Astolphe, Marquis de, *Empire of the Czar: A Journey Through Eternal Russia*, Doubleday, New York, 1989.

Davies, Joseph E., *Mission to Moscow,* Simon and Schuster, New York, 1941.

Deane, John R., *The Strange Allaince: The Story of our Efforts at Wartime Co-Operation with Russia*, Viking, New York, 1947.

Dilks, David, ed., *The Diaries of Sir Alexander Cadogan. O.M., 1938-1945*, G.P. Putnam's Sons, New York, 1972.

Eden Anthony, *The Memoirs of Anthony Eden, Earl of Avon: The Reckoning,* Houghton Mifflin, Boston, 1965.

Gorodetski, Gabriel, ed., *The Maisky Diaries: Red Ambassador to the Court of St. James's, 1932-1943,* Yale University Press, New Haven, CT, 2015.

Gromyko, Andrei Andreevich, *Memoirs*, Doubleday, New York, 1989.

Harriman, W. Averell şi Elie Abel, *Special Envoy to Churchill and Stalin, 1941-1946,* Random House, New York, 1975.

Hiss Alger, *Recollections of a Life*, Seaver Books, New York, 1988.

Hopkins, Robert, *Witness to History: Recollections of a WWII Photographer*, Castle Pacific Publishing, Seattle, 2002.

Houghton, Norris, „That Was Yalta: Worm's Eye View", *The New Yorker*, 23 mai 1953.

Kennan George, *Memoirs, 1925-1950,* Little, Brown, Boston, 1967.

Khrushchev, Nikita, *Memoirs of Nikita Khrushchev, Vol.1: Commisar, 1918-1945,* Pennsylvania State University Press, University Park, PA, 2004.
Kimball, Warren F., ed., *Churchill and Roosevelt: The Complete Correspondence*, vol. III, Princeton University Press, Princeton, NJ, 1984.
Kuter, Laurence S., *Airman at Yalta*, Duell, Sloan and Pearce, New York, 1955.
Leahy, William D., *I Was There,* Whittlesey House, New York, 1950.
Lockhart, Robert Bruce, *The Diaries of Sir Robert Bruce Lockhart, Vol.2: 1938-65*, Macmillan, Londra, 1980.
McIntire, Ross T., *White House Physician*, G.P. Putnam's Sons, New York, 1946.
Moran, Lord Charles, *Churchill at War, 1940-45,* Carroll and Graf, New York, 2002.
Nel, Elizabeth, *Mr. Churchill's Secretary,* Coward-McCann, New York, 1958.
Oliver, Vic, *Mr. Showbusiness*, George G. Harrap, Londra, 1954.
Pawle, Gerald, *The War and Colonel Warden,* Alfred A. Knopf, New York, 1963.
Payne, Graha, şi Sheridan Moreleu, editori, *The Noël Coward Diaries*, Da Capo Press, Boston, 2000.
Perkins, Frances, *The Roosevelt I Knew*, Viking, New York, 1946.
Ranfurly, Hermione, *To War with Whitaker: The Wartime Diaries of the Countess of Ranfurly, 1939-1945,* Heinemann, Londra, 1994.
Reilly, Michael, *Reilly of the White House*, Simon and Schuster, New York, 1947.
Reynolds, David şi Vladimir Pchatnov, editori, *The Kremlin Letters: Stalin's Wartime Correspondence with Churchill and Roosevelt*, Yale University Press, New Haven, CT, 2018.
Rhodes James, Robert, ed., *Chips: The Diaries of Sir Henry Channon,* Weidenfeld and Nicolson, Londra, 1967.
--—, *Churchill Speaks, 1897-1963: Collected Speeches in Peace and War,* Barnes and Noble Books, New York, 1980.
Roosevelt, Curtis, *Too Close to the Sun: Growing Up in the Shadow of My Grandparents, Franklin and Eleanor*, PublicAffairs, New York, 2008.
Roosevelt, Eleanor, *This I Remember*, Harper and Brothers, New York, 1949.
Roosevelt, Elliott, ed., *F.D.R.: His Personal Letters, 1928-1945*, Duell, Sloan and Pearce, New York, 1950.

Roosevelt, James, *My Parents: A Differing View*, Playboy Press, Chicago, 1976.
Rosenman, Samuel I., *Working with Roosevelt*, Harper and Brothers, New York, 1952.
Shevchenko, Arkady N., *Breaking with Moscow,* Alfred A. Knopf, New York, 1985.
Smith, A. Merriman, *Thank You, Mr. President: A White House Notebook,* Harper and Brothers, New York, 1946.
Soames, Mary, *A Daughter's Tale: The Memoir of Winston Churchill's Youngest Child,* Random House, New York, 2011.
Soames, Mary, ed., *Winston and Clementine: The Personal Letters of the Churchills,* Houghton Mifflin, Boston, 1999.
Standley, William H. şi Arthur A. Ageton, *Admiral Ambassador to Russia,* Henry Regnery, Chicago, 1955.
Stettinius, Edward R., *Roosevelt and the Russians: The Yalta Conference,* Doubleday, New York, 1949.
Sudoplatov, Pave, şi Anatoli Sudoplatov, *Special Tasks*, Back Bay Books, Boston, 1995.
Tully Grace, *F.D.R.,* My Boss, Charles Scribner's Sons, New York, 1949.
Wallace, Henry A., *The Price of Vision: The Diary of Henry A. Wallace, 1942-1946,* Houghton Mifflin, Boston, 1973.
Ward, Geoffrey, ed., *Closest Companion: The Unknown Story of the Intimate Friendship Between Franklin Roosevelt and Margaret Suckley*, Houghton Mifflin, Boston, 1995.
Winant, John Gilbert, *Letter from Grosvenor Square: An Account of a Stewardship*, Houghton Mifflin, Boston, 1947.